Voorbeelden van genitief-verbindingen in het Wedasch zijn: manek ntoe (kuiken), tinges go'o (pijlkoker), woje leloe (oorsprong der rivier), roed ngango (belemniet, „dondertand"), niwe jaio (kokosboom), jof wongto (sagoemeel), pise ni wole (boogpees), jai ni gegob (boomworm), jaoë ni kit (hondenluis, vloo).

De telwoorden zijn geheel dezelfde als die van het Sawaisch.

Ganesch.

Van deze taal zijn onze gegevens zeer beperkt [1]. Het lijstje van Wallace, achter in zijn „Malay Archipelago", bevat een goede 100 woorden, behalve de telwoorden. In het algemeen zijn de woordenlijsten van Wallace, als men de spelling wat in orde brengt, redelijk wel te gebruiken; ze zijn althans opmerkelijk veel beter dan het meeste taalwerk van denzelfden aard, waarmede andere natuuronderzoekers hebben gemeend de wetenschap te kunnen dienen. Alleen heeft Wallace, zooals wel vanzelf spreekt, soms vreemde woorden opgeteekend, vooral Ternataansche en Moluksch-Maleische. Het Ganesch staat, dit blijkt ook uit onze andere gegevens, meer onder den invloed van het Ternataansch dan zijne verwanten op Z.-Halmahera. Gane is nl. Ternataansch gebied; de rest van Z. Halmahera is Tidoreesch, maar de invloed van Tidore is altijd zwakker geweest dan die van Ternate.

Het Ganesch staat niet zoo dicht bij het Wedasch als deze laatste taal bij het Sawaisch en het Patanisch. Het klankstelsel is minder verloopen, dan in het Wedasch en zijne O.-lijke buren; de overgangen in *e* zijn lang niet zoo talrijk. Enkele gereduplicerde vormen hebben *e* in de reduplicerende lettergreep, bv. kekak (fluim), welwolang (pees). In metoe (mensch) is de *e* uit oe ontstaan, vgl. Wedasch moetoe, dat weder uit mata moet zijn voortgekomen. Patanisch en Boelisch hebben smat, uit tmat, uit tamata. Het Sawaisch alleen heeft de moeilijk verklaarbare vormen kiat en ngat. Het laatste woord vertoont denzelfden klankovergang als het Limbotosche [2] tangota; kiat moet weder uit tiat zijn ontstaan, maar onder welken invloed de *t* en de *k* gemouilleerd zijn, kunnen wij niet uitmaken.

De voornaamste bizonderheid die wij van het Ganesch kunnen meedeelen, is het voorkomen van de *h*; dezen trek heeft het Ganesch met het Oost-Makiansch gemeen. De Boelische *h*, die uit *s* is ontstaan, is een geheel andere klank; het Oost-Makiansch heeft twee *h*-klanken: de Boelische en de Ganesche. De laatste wordt in de verwante talen als *f* teruggevonden, bv.: han (gaan), bij Wallace tahn (lees: than „wij gaan"), Boel., Mab., Patan., Saw., Wed. fan; aho(d) „tand", bij Wallace afod; hoho (wang), Mab. Pat. Saw. Wed. fofo; hono (neef,

(1) Zie bl. 302, Noot 4.

(2) Het Limbotosch is een dialect van het Gorontaleesch.

Digitized by Google

nicht), Boel. fano, Mab. Saw. fonoe, Pat., Wed. fono; iho (zwager), Boel. ifo; maloha (schoondochter), Boel. malafa, Pat. milofo, Saw. Wed. melofe; hasoes (zoogen), uit fasoes, met het voorvoegsel van den causatieven vorm. In hiltjo (navel), Boel. poesal, Pat. Saw. Wed. fisel, is daarenboven omzetting op te merken, want de vorm staat voor filso, uit fislo (fis.l + o).

Van de pers. voornaamwoorden hebben wij slechts deze opgaven: a kahon (ik eet), a mahon (gij eet), i nahon (hij eet).

Voorbeelden van genitief-verbindingen zijn: soesoe gao (melk), owan gao (traan), soemoe plelo (lippen), manik toloe (kuit), manik ni momo (scheen), manik ni minjanjo (vinger), boeto ni momo (stuit), hiltjo ni wola (navelstreng), mamoer ni langit (gehemelte).

De telwoorden geeft Wallace aldus op: 1. lepso, 2. leploe, 3. leptol, 4. lepfot, 5. leplim, 6. lepwonam, 7. lepfit, 8. lepwal, 9. lepsioe, 10. jagim so, 20. jofaloe, 30. jofatol, 100. oetin so. Deze vormen komen in het algemeen overeen met den derden vorm der telwoorden in de overige talen van Z.-Halmahera, die het voorvoegsel pi- of pe- heeft. De klinker van dit prefix is in het Ganesch gesyncopeerd; vóór de *p* staat nog eene lettergreep le, die wij niet met zekerheid weten te verklaren. Wellicht is le een numeratief; het zou identisch kunnen zijn met li, Boel. Mab. „stijl, paal", het Mal. enz. diri. Dat het aan het telwoord voorafgaat, is geen bezwaar, immers ook het Boelisch zegt waga ai loe (drie kokosboomen), waarin ai (Mal. kajoe) het numeratief is. Aan een voorgevoegd lepi te denken, zooals bij het Boegineesche lĕpidoea „tweevoudig" komt ons niet juist voor, zoowel omdat zulk een vorm dan moeilijk de beteekenis van een hoofdtelwoord zou kunnen hebben, als ook omdat men dan zou moeten aannemen dat in de overige Z.-Halmahera-talen le- overal is weggevallen.

Jofa, dat de tientallen vormt, treedt pas bij 20 op; de telwoorden 10—19 worden gevormd met jagim, 't welk zonder twijfel is overgenomen van het Ternataansch. In deze taal worden de tientallen gevormd met njagi; 10 is njagi moi, waarin moi de eenheidsaanwijzer is. Uit dit njagimoi is het Ganesche jagim ontstaan.

De talen van Zuid-Halmahera vormen dus eene nauw aaneengesloten groep, die reeds sterk het karakter vertoont van de Noord-Nieuw-Guinea-talen, maar in hare meest Westelijke leden, het Ganesch en het Oost-Makiansch, eenigszins minder dan in de Oostelijke.

VII. VERKLARING DER TAALKAART VAN CELEBES.

Op deze kaart zijn de taalgroepen aangeduid met hoofdletters en de talen met cijfers. De grenzen der taalgroepen staan aangegeven met

Digitized by Google

dubbele lijnen. De gedeelten dier dubbele lijnen welke recht loopen, verbinden punten die als vaststaande grenspunten tusschen twee taalgebieden bekend zijn. Binnen het gebied der taalgroepen zijn geen grenzen aangegeven. Slechts de streken waarvan het bekend is dat zij bewoond zijn, hebben de letter der groep, met het nummer der taal tot welker gebied zij behooren. Dit is geschied, omdat door het gelijk kleuren van een geheel taalgebied de meening wordt opgedrongen, dat over dit geheele stuk land de met die kleur aangewezen taal wordt gesproken. Celebes nu heeft slechts weinige goed bevolkte gedeelten; overal liggen groote stukken onbewoond en vooreerst ook nog onbewoonbaar land. Waar dus op deze kaart een stuk land als gebied eener taalgroep is aangewezen, daar beteekent dit, dat die landstreek het gebied is van een stam of een aantal stammen, welker taal tot ééne groep hoort, zonder dat daaruit volgt dat die stammen hun gebied nu ook geheel bewonen.

Achter den naam van elke taal is in de hier volgende lijst het ontkenningswoord gevoegd, in die taal gebruikelijk, om daardoor duidelijker aan te wijzen welke taal bedoeld is. Het is n.l. niet altijd gemakkelijk eene juiste geografische benaming voor iedere taal te vinden, daar er talen zijn die gesproken worden door een aantal kleine volksstammen, waarvan de eene niet belangrijker is dan de andere. Daarenboven is het in Midden-Celebes onder de Inlanders de gewoonte de taal naar hare ontkenning te noemen. Zie bl. 2.

Van de rivieren en bergen zijn voornamelijk die op de kaart aangegeven, welke waarschijnlijk invloed hebben gehad op de groepeering der talen. De plaatsnamen die op de kaart staan, dienen ter oriënteering, of wijzen vestigingen aan waar eene taal wordt gesproken, welke tot die plaats is beperkt, bv. zeer kleine talen of koloniën van talen in het gebied eener andere taal.

De administratieve indeeling is ook gegeven, om het lezen der kaart gemakkelijker te maken. De reden waarom de grenslijnen van Brandes (die tusschen de talen met en zonder tijdvormen bij het werkwoord en die tusschen de talen met „rechtschen" en „averechtschen" genitief) zijn weggelaten, hebben wij in den tekst van dit boekdeel opgegeven. Zie bl. 102—108 en 284—288.

Thans volge de verklaring:

A. Filippijnsche Groep.

Hiertoe behooren: De talen van den Filippijnschen Archipel, van de Marianen en Carolinen, het Indonesisch taalgebied op de Zuidkust van Formosa en een deel der N. O. kust van Britsch N. Borneo, verder het Talaoetsch, (Miangas, Nanoesa, Kawio- en Talaoet-eilanden), het Sangireesch, het Bantiksch en het Bentenansch (beide laatste talen in de Minahassa), het Tonseasch, Tomboeloesch en Tondanosch, het Tontemboansch en het Tonsawangsch, het Mongondowsch en het Ponosakansch.

Digitized by Google

De talen der Filippijnsche groep komen niet op deze kaart voor, daar zij op de taalkaart der Minahassa, in 1894 uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, met voldoende nauwkeurigheid zijn aangeduid, voorzoover het de Minahassa betreft. Voor de Sangir- en Talaoet-eilanden zie men de taalkaart van Celebes van Holle—Brandes—Jonker, uitgegeven bij het Koloniaal Verslag van 1894.

B. Gorontaleesche Groep.

1. **Boelangasch** (Dioe) thans grootendeels gesproken in den omtrek van Molibagoe, en verder in Bolaang-Ocki, Atinggola en Bintaoena. Zie bl. 206.
2. **Kaidipansch** (Dio) nauw verwant aan het Boe*l*angasch, en met deze taal te zamen de O. helft der Gorontaleesche groep vormend; gesproken in Kaidipan en Bolaang-Itang. Zie bl. 192. Aantal sprekers 3000.
3. **Gorontaleesch** (Dila) de grootste en meest verbreide taal dezer groep, die daarom dan ook door ons de Gorontaleesche is genoemd. Het dialect van Boenda is met 3*a* aangeduid. Zie bl. 183. Aantal sprekers 75.000.
4. **Boeolsch** (Dia) nauw verwant met het Gorontaleesch, en met deze taal te zamen de W. helft der Gorontaleesche groep vormend. Zie bl. 185. Aantal sprekers 5000.

C. Tominische Groep.

1. **Tominisch** (Tiadje of Tialo) aldus genoemd naar het dorp Tomini, aan de W. grens van dit taalgebied, naar 't welk ook de Tomini-bocht haren naam heeft, omdat de O. I. C. daar een fort had. Naar het Tominisch hebben wij Groep C. ook de Tominische groep genoemd. Het Tominisch wordt gesproken van Molosipat, ten O. van Mooeton, tot Mobajole, tusschen Tinombo en Tomini, en verder nog langs een gedeelte der baai van Dondo. Zie bl. 182.
2. **Boanosch** (Djidja) alleen in de landstreek rondom het Bo(l)ano-Meer. De taal mist de *l*; het is daarom beter haar Boanosch te noemen, ook ter betere onderscheiding van het Boe*l*angasch, vulgo Bolaangsch. Het gebied van het Boanosch vormt eene enclave in dat van het Tominisch. Zie bl. 182.

Op de taalkaart, behoorende bij zijn opstel in Verh. Bat. Gen. XXXIII (1868) „Bijdrage tot de kennis der talen van Luzon, enz. alsmede op Noord- en Midden-Celebes", plaatst Dr. Riedel ten W. der Bolano-meren eene kolonie van de Bare'e-taal. Indertijd erkende n.l. het landschapshoofd (olongia) van Bolano de suprematie van Todjo. Heele en halve Boegineezen uit Todjo, die dus Boegineesch en Bare'e spraken, hebben in die streek gekoloniseerd en daar zij

Digitized by Google

den band met Todjo niet verbraken, bleven zij onafhankelijk van Mooeton en daardoor van Mandar. De legende van het ontstaan dezer kolonie vindt men in Dl. I, bl. 77 verhaald. De taalkaart van 1894 heeft de aanduiding van dit kolonie-gebied der Bare'e-taal van Riedel's kaartje overgenomen; wij hebben haar echter weggelaten, als niet meer met den huidigen toestand overeenkomende.

3. **Toli-Tolisch** of **Tontolisch** (G e g a) gesproken van af de grens met Boeol, de rivier Lakoang, tot aan Sikotong, iets ten N. van de Ogo Dako of Salo' Maradja „groote rivier", waar het Tominisch begint. Het Tontolisch is zeer nauw verwant met het Boanosch. In het gebied van het Tontolisch, dat alleen aan de kust wordt gesproken, zijn ook Boegineezen, Kaïliers, To Oemalasa en Badjo's gevestigd, vgl. Tijdschr. Bat. Gen. LIV, bl. 35—37 en de bijbehoorende kaart. Zie bl. 182.

4. **Tinombosch** (L a o e d j e) gesproken van af Babalo, tusschen Tomini en Tinombo, tot aan Sidoea, aan de kust der Tominibocht, verder in het landschap Sodjol aan straat Makassar. Ook het Tominisch (t i a d j e) wordt in dit gebied gesproken en verstaan. Het Tinombosch (l a o e d j e) heeft daarenboven nog een meer Zuidelijk gelegen gebied, van af Masila, ten N. van Ampibabo, tot Toga ten Z. daarvan, zoodat men het Laoedje ook Ampibabosch zou kunnen noemen. Wij hebben echter deze taal genoemd naar de voornaamste plaats in haar grootste gebied. Het Laoedje heeft zich, van uit het binnenland, verdeeld in drie takken: N.-lijk naar de kust der Tomini-bocht, naar de kust van Straat Makassar en meer Z.-lijk naar de Tominibocht. In het gebied van het Tinombosch is eene kleine kolonie van het Mandarsch (a n d i a n). Zie bl. 180.

5. **Oemalasasch** (N d a o e) gesproken in het binnenland van Kasimbar, en verder ook aan den W. oever der Dondo-baai en op het eiland Sematang, bij Kaap Babandji. Zie bl. 181.

6. **Kasimbarsch** (T a'a d j i o, A'a d j i o, T a d j i o of A d j i o) gesproken van af Kawoe-kawoe, ten Z. van Sidoea, tot aan Masila, ten Z. van Toriboeloe. Wij hebben deze taal Kasimbarsch genoemd, omdat Kasimbar de voornaamste plaats is, die ongeveer in het midden van dit taalgebied ligt. Zie bl. 181.

7. **Dampelasasch** (D i a n) gesproken in de landschappen Dampal en Dampelasa, aan den oever van straat Makassar. Door het Laoedje van Sodjol is dit taalgebied in twee deelen gescheiden.

8. **Petapasch** (T a d j e of A n d j e) gesproken door de bewoners van Petapa, Tolole en Towera. Daar Petapa in het gebied van het Parigisch ligt en dus thans eene enclave in vreemd terrein is geworden, ware het beter de taal Lolesch te noemen, doch om verwarring te voorkomen met de West-Toradjasche taal van dien naam (D. 3) hebben wij het T a d j e, Petapasch genoemd. Zie bl. 9.

Digitized by Google

9. **Balaesansch** (P a j o) gesproken op het Schiereiland Balaisang. Daar de taal ons geheel onbekend is, kunnen wij haar alleen op den gis indeelen. De mogelijkheid blijft open, dat zij tot de West-Toradjasche talen moet gerekend worden. Zie bl. 5.

D. West-Toradjasche Groep.

Deze groep vormt wel met de Oost-Toradjasche één geheel, maar is hier toch onder eene afzonderlijke letter gebracht, om het taalgebied niet te groot en daardoor minder overzichtelijk te maken. De verschillen tusschen West- en Oost-Toradjasche talen zijn trouwens groot genoeg om de scheiding dezer groepen te wettigen. Naar de twee belangrijkste deelen van haar gebied, kan deze groep ook de Parigisch-Kaïlische worden genoemd.

1. **Tawaïlisch** (T o r a i) gesproken op den hals van het N. Schiereiland van Celebes, aan de beide kusten. Het Hoofddialect (t o r a i) is met 1, het onderdialect (r a i i) met 1*a* aangeduid. Zie bl. 5. Aantal sprekers: 7000.
2. **Paloesch** (L e d o) de meest verbreide West-Toradjasche taal, ook wel Kaïlisch genoemd. Er worden echter in Kaïli ook nog andere talen gesproken, zoodat deze benaming ons minder duidelijk voorkomt. Het dialect van Mamboro (d o i) is met 2*a* aangeduid. Aantal sprekers: 1800. Buiten zijn eigenlijk gebied wordt het Paloesch aan de kust van Straat Makassar als verkeerstaal gebruikt tot aan het gebied van het Boeolsch, aan de Tominibocht tot aan het gebied van het Gorontaleesch. Zie verder bl. 5, 6. Aantal sprekers: 25000.
3. **Lolesch** (O e n d e) een kleine taal, op de Westkust der Paloe-baai. Zie bl. 6, 7. Aantal sprekers: 2000.
4. **Gantisch** (N d e p o e o e) eene kleine taal, welker gebied ten W. van het Lolesch ligt. Zie bl. 6, 7. Aantal sprekers: 1000.
5. **Sigisch** (I d j a) gesproken op den W. oever van de Paloe-rivier, in het stroomgebied der Woeno. Zie bl. 7. Aantal sprekers: 2000.
6. **Pakoelisch** (A d o) gesproken in Pakoeli, Sibalaja en Sidondo. Het Sidondosch dialect (e d o) is aangeduid met 6*a*. Zie verder bl. 7. Aantal sprekers: 3000.
7. **Lindoesch** (T a d o) gesproken aan de oevers van het Lindoe-meer. Zie verder bl. 7, 8. Aantal sprekers: 600.
8. **Koelawisch** (M o m a) gesproken door de bewoners van het landschap Koelawi. Zie bl. 8. Aantal sprekers: 3000.
9. **Pipikorosch** (O e m a) gesproken in de landschappen Gimpoe, Tolee, Kantewoe, Banasoe en Tobakoe. Wij hebben deze taal Pipikorosch genoemd, omdat To Pipikoro een geschikte verzamelnaam voor deze stammen is. Zie bl. 8, 9, 112—116. Aantal sprekers: 4500.

De talen 7, 8 en 9 kunnen te zamen de W. Toradjasche Bergtalen worden genoemd.

Digitized by Google

10. **Parigisch** (T a r a). Zie over deze taal bl. 10 en bl. 95—102. Aantal sprekers: 6000.
11. **Saoesoesch** (T a'a). Deze taal valt in twee dialecten; het Saoesoesch dialect (t a'a d o l o) is met 11, het Dolagosch (t a'a d o ë) met 11*a* aangeduid. Zie bl. 10. Aantal sprekers: 1000.
12. **Tawaeliasch** (B a r i a) gesproken in het landschapje Tawaelia ten N. van Napoe, en in eene kleine vestiging aan den mond der Tambarana-rivier. Zie bl. 10, 108—112. Aantal sprekers: 300.

E. Oost-Toradjasche Groep.

De Oost-Toradjasche of Possosch-Todjosche groep (naar de twee voornaamste landschappen in haar gebied), vormt met de West-Toradjasche één geheel, maar wordt hier toch onder eene afzonderlijke letter gebracht, daar zij met de West-Toradjasche groep op belangrijke punten verschilt.

1. **Napoesch** (B a r a). Zie over deze taal bl. 11 en bl. 116—127. Aantal sprekers: 3000.
2. **Besoasch** (T i'a r a). Het dialect van Hanggira (d a'a r a) is aangeduid met 2*a*. Zie verder bl. 11 en bl. 128—133. Aantal sprekers: 2000.
3. **Badasch** (T i'a r a) nauw verwant met het Besoasch en verder met het Napoesch. Zie bl. 9, 11 en bl. 128—133. Aantal sprekers: 5000.
4. **Lebonisch** (H a o e w a) gesproken in de landschappen Leboni, Rampi en Rato. Met 1, 2 en 3 te zamen vormt deze taal de ondergroep der O o s t-T o r a d j a s c h e B e r g t a l e n; het Lebonisch staat echter eenigszins afzonderlijk. Zie bl. 11—13 en bl. 133—142. Aantal sprekers: 3000.
5. **Bare'e.** De grootste Toradjasche taal, gesproken van de Z. kust der Tomini-bocht tot nabij de N. kust der Bone-golf. De dialecten (zie bl. 17) zijn aangeduid als volgt:
   5*a*. Lalaeosch (a o e n d e'e, o e n d e'e, n d e'e).
   5*b*. Ampanasch (t a a), met Togiansch.
   5*c*. Poe'oe mBotosch (a r e'e).
   5*d*. Strand-Bare'e.
   5*e*. Batoeisch (b a h a).
   5*f*. Sinohoansch dialect (d a i d o, i d o, d o r e'e).
   5*g*. B a r i a-dialect.
   5*h*. I b a-dialect.
   Aantal sprekers: 40.000.

F. Loinansche Groep.

1. **Loinansch** of **Loindangsch** (M a d i) gesproken ten O. van Tandj. Api. Het dialect in de O.-lijke helft van dit taalgebied gesproken, wordt wel met den naam Saloeansch aangeduid. Zie bl. 82—87.

Digitized by Google

2. **Bobongkosch** (A n d i o o) eene kleine, uitstervende taal, gesproken op de N. kust van het grootste der Togian-eilanden. Zie bl. 82.
3. **Balantaksch** (K o s i a n) gesproken op den O.-lijken arm van het O.-lijk schiereiland van Celebes. Zie bl. 275.
4. **Banggaisch** (A k i) de taal der Banggai-eilanden, ten Z. van het gebied van het Balantaksch. Zie over deze taal bl. 281.

Soelasch (D e l e) de taal der Soela-eilanden, althans die van Taliaboe. Op de taalkaart komen deze eilanden niet meer voor. Zie over het Soelasch, bl. 288.

Deze taal is niet samengenomen met het Banggaisch en de overige talen van groep F, maar te zamen met de verder O.-lijk gelegen talen besproken.

G. Boengkoesch-Morische Groep.

1. **Boengkoesch** (N a h i n a) gesproken langs de N. en Z. kust der Tolo-golf. Het gebied dezer taal is af en toe onderbroken, doordat er ook andere talen worden gesproken in plaatsen gelegen tusschen Boengkoesch sprekende vestigingen. Zie bl. 87, 217. Als dialecten van het Boengkoesch zijn aangeduid:

1*a*, het dialect der To Toelambatoe (¹) (h i l e o), in den Z. O. hoek van het Boengkoesch taalgebied. Zie bl. 218.

1*b*, dat der To Watoe (h i n a), aan den middelloop der rivier Laa Lindoe, bijna geheel omringd door Lalakisch taalgebied. Zie bl. 218.

1*c*, dat der To Wawoni (n a i d a), op het eiland Wawoni, ten O. der Staring-baai. Zie bl. 218.

1*d*, dat der To Rete (n a i d a), op het schiereiland dat ten Z. door de Kandari-baai wordt begrensd. Zie bl. 218.

1*e*, het dialect der To Epe en der To Ro'oeta (n a h i n a), tusschen de Oostkust en het Towoeti-meer. Zie bl. 218, 230.

1*f*, het dialect der To Maronene (n a h i n a), in de landschappen Roembia en Poleang, in het Z. W. lijk deel van het Z. O.-lijk schiereiland en op het eiland Kabaena. Zie bl. 239.

2. **Morisch** (A i k o a) ten Z. en ten W. van het Boengkoesch taalgebied. Zie bl. 89. Van het Morisch onderscheiden wij de volgende dialecten:

2*a*, Petasiasch (n a h i n a) of Oost-Morisch, waar tegenover dan het hoofddialect (a i k o a) West-Morisch kan heeten. Het Oost-Morisch heeft zijn terrein tusschen het Boengkoesch en het W. Morisch. Zie bl. 218.

2*b*, dialect van Z. Mori en Tambe'e (a j o), ten W. en ten Z. van het Matano-meer. Zie bl. 244.

(¹) De schrijfwijze der kaarten Toelang Batoe is ontstaan uit de zucht om ook dezen naam tot Maleisch te maken.

Digitized by Google

2*c*, dialect van Soroako, Karongsi, Sinongko (n a h i n a).

2*d*, dialect van Padoë, ten Westen van het To Woeti-meer (a l a l a o). Zie bl. 231.

3. **Lalakisch** (T a m b o e o k i, of K i o k i) of **Laiwoeisch**, beslaat ten O. de grootste helft van het Z. O.-lijk schiereiland, ten Z. van het Boengkoesch taalgebied. Zie bl. 220. Als dialecten zijn aangegeven:

3*a*, dat der To Wiwi Rano (n o h i n a), aan den bovenloop der rivier Laa Lindoe. Zie bl. 218.

3*b*, dat der To Waroe (n e h i n a), ten O. daarvan. Zie bl. 219.

3*c*, dat der To Labeaoe (n o i h e), ten Z. der To Wiwi Rano en van dezen gescheiden door een stuk onbewoond land van 3 dagreizen. Zie bl. 219.

3*d*, dat der To Asera Wanoea (n o i e), ten Z. der To Labeaoe, aan den bovenloop der rivier Laa Ngeo. Zie bl. 219.

4. **Mekongkasch** (N o r i o, en K o n i o), gesproken tusschen de O. kust der Bone-golf en het Towoeti-meer, en verder Z.-lijk in de geheele W. helft van het Z. O.-lijk schiereiland, tot aan de rivier Toari. Het hoofddialect beslaat het Noordelijk deel van het taalgebied; in het bronnenland van de Konawe spreekt men een dialect dezer taal, dat naar de ontkenning

4*a*, T a m b o k i heet. Verder Zuidelijk heerscht het

4*b*, K o n i o, dat weder aan het Lalakisch grenst.

H. M o e n a s c h-B o e t o n s c h e G r o e p.

De talen dezer groep worden gesproken op de eilanden Moena, Boeton en de Toekang-Bësi-eilanden, waarvan Wandji het voornaamste is. In Z. Moena wordt ook veel Boetonsch gesproken. Ook de To Kapontori, op het schiereiland ten N. der Kandari-golf, spreken eene taal die zoo goed als Moenasch is. Zie bl. 220.

Wij onderscheiden dus:

1. **Moenasch** (M i n a), de taal van het eiland Moena.
2. **Boetonsch** (de taal van het eiland Boeton).
3. **Wandjisch** (de taal van het eiland Wandji).

J. M a k a s s a a r s c h-B o e g i n e e s c h e G r o e p.

1. **Makassaarsch** (T e n a, T a e n a).
2. **Boegineesch** (D e'). Het Boegineesch buiten zijn eigen taalgebied is met *Boeg.* aangegeven.
3. **Wotoesch** (L a e d o), op de N. kust der Bone-golf.

K. S a d a n g s c h e G r o e p.

Deze groep is aldus genoemd, omdat haar gebied hoofdzakelijk is gelegen in het stroomgebied der Sadang-rivier.

Digitized by Google

1. **Sadangsch** (Ta e), aldus genoemd, omdat het de hoofdtaal dezer groep is.
2. **Masenrempoeloesch**, ten Z. van het Sadangsch gesproken en meer tot het Boegineesch naderend. Onder dezen naam zijn samengevat de dialecten van Kasa, Batoe-Lapa, Leta, Maiwa, Doeri en Enrekang.

L. Mandarsche Groep.

1. **Mandarsch** (A n d i a n) de taal der Mandarsche landschappen Tjenrana, Pambaoeang, Madjene, Balannipa en Binoeang.
2. **Mamoedjoesch** (O e d a i), ten N. daarvan.

Tusschen de groepen K. en L. ligt het gebied van de taal der To Maki of To Mangki (1), omtrent welke wij in het geheel geen gegevens hebben.

Het **Badjosch** wordt gesproken door zee-nomaden; hunne taal kan dus niet nauwkeurig aan bepaalde plaatsen worden gebonden. Talrijk zijn zij nergens; in de Tomini-bocht (vooral op de Togian-eilanden), en op de O. en Z. kust van het Z. O.-lijk schiereiland van Celebes hebben ze min of meer vaste verblijfplaatsen; daar is hunne taal met Badjosch aangeduid (2).

Het **Binongkosch** hebben wij niet ingedeeld bij eene der door ons onderscheiden taalgroepen. Zie over deze taal bl. 266—272.

Het **Lajolosch** (zie bl. 272—275) op het Zuidelijk deel van het eiland Saleier, begint juist daar waar de kaart eindigt.

(1) Zie bl. 144.
(2) Zie bl. 220.

Digitized by Google

B. DE LETTERKUNDE DER BARE'E-TAAL.

I. INLEIDING.

Wat wij hier als „letterkunde der Bare'e-sprekende Toradja's" zullen behandelen, is in de eerste plaats eene verzameling van ruim 300 verhalen (1), die de geheele ons bekende proza-literatuur van het Bare'e uitmaken. Een klein gedeelte van deze verzameling is reeds in tekst en vertaling uitgegeven (2), van een deel is de inhoud in het kort medegedeeld (3), maar een eenigszins volledig overzicht van het geheel wordt eerst hier in het licht gegeven. Om te groote uitvoerigheid en eentonigheid te vermijden, zullen wij slechts zelden herhalen wat reeds elders is gedrukt, maar liever verwijzen naar het reeds vroeger bekend gemaakte, waar wij meenen dat dit kan geschieden zonder de overzichtelijkheid te schaden.

Vergelijking met dezelfde of verwante verhalen in andere al of niet Maleisch-Polynesische talen zullen wij, voor zoover zij nog niet in de aangehaalde geschriften is geschied, slechts met korte aanwijzingen in de noten maken, daar eene bespreking van de verbreiding van eenig letterkundig voortbrengsel dat ook in de Bare'e-letterkunde wordt aangetroffen, buiten het gebied der Bare'e-taal allicht verleidt tot omzwervingen buiten het bestek van ons werk.

Wanneer wij de verzameling van Bare'e-verhalen waarvan hier sprake is, kortweg: „de ons bekende proza-literatuur van het Bare'e" noemen, moet men deze benaming niet al te beperkt opvatten. Van verreweg de meeste verhalen wordt een gedeelte gezongen. Zooals reeds elders (4) is medegedeeld, vormen dikwijls de gesprekken het hoofdbestanddeel van

(1) De verschillende overleveringen van hetzelfde verhaal zijn hierbij niet afzonderlijk geteld.

(2) Spel- en Leesboekje in de Bare'e-taal, Batavia, Landsdrukkerij, 1899, bl. 36—39, de Nos 20—25 (tekst, geen vertaling) en Leesboekje in de Bare'e-taal, Ibid. 1900; vertaling met aanteekeningen, Tijdschr. B. G. Dl. XLV, bl. 387—482, en 2e uitgave van dezelfde werkjes, Ibid. 1909; vertaling met aanteekeningen Tijdschr. B. G. Dl. LII, bl. 195—340. Verder: Laolita i Sese nTaola (Het verhaal van Sese nTaola), Verh. Bat. Gen. LI, 2e stuk (tekst), Ibid. LV, 1e stuk (inleiding en vertaling); Laolita i Wali mPangipi (het verhaal van Wali mPangipi), tekst, inleiding en vertaling, in Bijdr. K. I. 6, X, 201—296; Het verhaal van den Gulzigaard, Verh. Bat. Gen. LVI, 3e stuk, bl. 33—63; De Legende van Menoti-noti, tekst en vert. Tijdschr. B. G, XLI, 541—547.

(3) Tijdschr. B. G. XL, 339—387, Ibid. XLVI, 118—127 en verder hier en daar in de Inleidingen op de in noot 2 genoemde uitgaven en in de Inleidingen op de vertalingen der Tontemboansche teksten, Leiden, E. J. Brill, 1907.

(4) Verh. B. G. LV. 1e st. bl. 4, 5.

Digitized by Google

een Bare'e-verhaal. Tevens zijn die gesprekken het meest vaste gedeelte van den tekst, daar zij in rijmende regels zijn gebracht, waardoor het verhaal voor de hoorders eene groote aantrekkelijkheid krijgt. Wij hebben echter ook die verhalen die voor het grootste deel uit versregels bestaan, bij de proza-literatuur ingedeeld, omdat het niet aangaat scheiding te maken tusschen verhalen die zeer veel, tamelijk veel en niet veel „poëzie" bevatten. Wij konden dit met vrijmoedigheid doen, omdat in de afdeeling die wij onder den naam van „poëzie" zullen geven, het epische genre geheel ontbreekt. Waaraan het is toe te schrijven, dat sommige gedeelten der proza-verhalen in rijm en maat zijn gesteld, zullen wij later zien.

In de tweede plaats wenschen wij te geven een overzicht over de poëtische letterkunde van het Bare'e, d. i. van die letterkunde, die uitsluitend in maat en meestal ook in rijm is vervaardigd, en bij welke die poëtische vorm van alles overheerschende beteekenis is, zoodat zij hare geheele waarde aan den vorm ontleent. Een overzicht over de poëtische letterkunde van het Bare'e is nog nergens gegeven [1].

Daar de Toradja's totnogtoe de schrijfkunst niet machtig zijn en alles wat wij van hunne literatuur op schrift hebben, door ons uit den mond van voordragers is opgeteekend, zoo moet men hier het woord „letterkunde" nemen in den zin van „al wat de Toradja's hebben opgesteld en aan elkaar overgeleverd, om het aan elkaar voor te dragen of het gemeenschappelijk te zingen". Het doel is in de eerste plaats om er elkaar mee te vermaken, soms ook, om het een of ander te verklaren, dus: tot uitspanning en tot leering. Een gedeelte van de poëzie is uitsluitend tot ritueele voordrachten bestemd en dient dus voor geen der beide genoemde doeleinden, maar alleen tot gemeenschapsoefening met de onzichtbare wereld.

Daar de meeste soorten van letterkunde slechts gedurende een bepaalden en wel zeer korten tijd van het jaar mogen beoefend worden, zoo ligt het voor de hand, dat begeerte naar uitspanning en leering niet als de eigenlijke oorzaken van het ontstaan der Bare'e-letterkunde mogen gelden, maar dat men veeleer moet aannemen, dat de letterkundige producten de gezindheid en de stemming van het Toradja-volk gedurende bepaalde perioden en bij vaste gelegenheden in gestyleerden vorm tot uiting brengen. Want de letterkunde is, dit mag men met gerustheid zeggen, geheel volksliteratuur; het zijn alleen de geheel onverschilligen of achterlijken die van hunne letterkunde niets afweten of ook nooit maar het minste hebben gedaan om die te verrijken.

De beoefening der letterkunde volgt de perioden waarin de opeenvolgende landbouwwerkzaamheden het akkerjaar verdeelen. Gelijk bij de behandeling der Tijdrekening (Dl. II, bl. 263) is gezegd, is het jaar waar-

[1] In het artikel „Toradja'sche-talen" in de Encyclopaedie van Ned.-Indië zijn slechts de verschillende soorten van poëtische voortbrengselen der Bare'e-letterkunde genoemd, met een korte beschrijving.

Digitized by Google

naar wordt gerekend het „rijstjaar", d. i. de tijd dien de rijst noodig heeft om van zaad tot zaaddragende plant te worden, 5 tot 7 maanden dus, waarbij dan nog ongeveer 2 maanden komen voor de voorbereidende ontginningen en ruim ééne maand voor het opschuren der rijst na den oogst. Daarop volgt de stille tijd (e o e a), die 2 of 3 maanden duurt en waarin geen groote landbouw wordt beoefend, omdat dan de droge moesson invalt, gedurende welken het landbouwbedrijf geen voordeel oplevert. Zoo liggen er volle 12 maanden tusschen elk oogstfeest en het volgende in.

Van deze 12 maanden nu zijn er 9 die den gesloten tijd vormen voor het voordragen van vertellingen, van welken aard ook. De landbouwwerkzaamheden worden geopend met het m a a n d o e s a l a (zie Dl. II, bl. 246) en deze plechtigheid sluit ook de periode van vertellen af. Sommigen achten het vertellen reeds verboden wanneer het oogstfeest is gevierd en daar niemand zal durven vertellen als niet op zijn rijstveld de oogst reeds is aangevangen, zoo is hiermede de tijd van vertellen tot 2 of 3 maanden in het jaar teruggebracht. Wanneer men het echter niet zoo streng neemt en den verteltijd eerst met het m a a n d o e s a l a afsluit, dan komen er nog ruim twee maanden bij.

II. DE PROZA-LETTERKUNDE.

Beeldspraak, vergelijkingen en spreekwoorden. — Raadsels. — Verhalen. — Spookaap-verhalen. — Andere Dierenverhalen. — Verhalen van dieren die bizondere hulp aan menschen hebben bewezen. — Verhalen van dieren die zich als menschen onthullen. — Verhalen van tochten naar de Bovenwereld en de Onderwereld. — Verhalen van menscheneters, boschspoken en dergelijken. — Koppensnellersverhalen. — Romantische verhalen. — Vertellingen. — Uilespiegel-verhalen. — Anecdoten.

B e e l d s p r a a k, v e r g e l i j k i n g e n e n s p r e e k w o o r d e n.

Ter inleiding op de eigenlijke letterkunde en tevens om den geest der Bare'e-sprekende Toradja's te karakteriseeren, voor zooverre deze in de taal hare uiting vindt, zullen wij eerst de beeldspraak der Toradja's behandelen, zooals die in de taal van het dagelijksch leven gebruikelijk is. De beeldspraak in de poëzie behoort geheel tot de poëtische letterkunde.

De Toradja stelt de kunst van spreken zeer hoog; zij is voor hem het middel bij uitnemendheid om invloed en aanzien in zijnen kring te verwerven. Een goed spreker, die zijne rede met Toradjaschen humor weet te kruiden, heeft altijd een dankbaar gehoor en weet vaak zijnen zin door te drijven. Sommigen nemen hunne toevlucht tot bulderen, schreeuwen en dreigen, om hun gehoor vrees aan te jagen, maar de meesten gebruiken beelden, ironische vragen, spottende uitdrukkingen en woordspelingen Deze laatste zijn echter weinig in gebruik, omdat zij allicht doen denken dat de spreker geen ernst maakt met de zaak. Is de redenaar zoo zeer

Digitized by Google

op dreef dat hij bepaald gaat styleeren, voor zoover dat in eene rede voor de vuist mogelijk is, dan gebruikt hij ook vaak parallelisme, om zijne zinnen evenwichtig te maken en een zeker rythme in het gesprokene te brengen. Dit wordt doorgaans bizonder mooi gevonden.

De beeldspraak der Toradja's ligt niet vast in spreekwoorden. Enkele uitdrukkingen, die men vaak hoort, als: „Wanneer men baadt, wordt men dan niet nat?" of „Als de pot te vuur staat, gaat zij ten slotte koken", die de beteekenis hebben van „Wat de mensch zaait zal hij maaien", zou men spreekwoorden kunnen noemen, daar zij in vrij ruimen kring bekend en gebruikelijk zijn, maar in het algemeen kan men zeggen, dat iedere Toradja, of althans iedere Toradjasche familie, eigen spreekwoorden, beeldspraak en vergelijkingen heeft of maakt. De Toradja's staan elkander zoo nabij in vernuft en ontwikkeling, dat zij elkaars vergelijkingen en spreuken zoo goed als altijd begrijpen. De spreekwoordelijke gezegden die men van de Toradja's hoort, zijn trouwens meestal invallen van 't oogenblik, die het gesprek kruiden, maar spoedig weder vergeten zijn. Zelden blijven ze een ander zóó bij, dat hij ze napraat; men heeft zelf dan ook oorspronkelijkheid genoeg om op een nieuw „spreekwoord" te komen, als men er behoefte aan gevoelt. Iemand is bv. met een ander in gesprek en luistert naar diens levendig praten; een der huisgenooten loopt langs hem en doet den vloer (die meestal van palmlatten is gemaakt) op en neer gaan, dan zal de luisterende uitroepen: „De vloer gaat op en neer als een adamsappel". Deze vergelijking is hem natuurlijk ingegeven, door het zien naar de keel van zijn druk sprekenden overbuurman. Een meisje dat bezig is met rijst stampen, zal eene vriendin zien voorbij gaan, die zich sterk heeft ingeregen, 't geen haar den uitroep ontlokt: „Ik zou haar even goed in de hand kunnen houden als mijn stamper". (De Toradjasche rijststamper is in het midden zoo smal, dat hij met de hand kan omvat worden, aan de uiteinden is hij veel dikker).

Het meest komen overeen met onze spreekwoorden eene zekere soort van k a j o r i's (liedjes, versjes). Deze zijn uit den aard der zaak bij de poëzie besproken, in het hoofdstuk dat in 't bizonder over deze gedichtjes handelt. Indien wij eens een enkelen keer een Hollandsch spreekwoord in het Bare'e weergaven, merkte men soms op: „Dat is zeker eene Hollandsche k a j o r i", hoewel toch de typische k a j o r i-vorm geheel ontbrak. Prof. Pijnappel geeft in zijn Maleisch Woordenboek als beteekenis van p a n t o e n [1] ook op „spreekwoord", gestaafd met eene aanhaling uit de Hang Toewah, die in het geheel niet den vorm van een pantoen heeft, nl.

---

[1] Zie ook Pijnappel's opstel van 1883 „Over de Maleische Pantoens" in Bijdr. K. I. Congr. nummer, T. en L. bl. 161, en bl. 19, 20 der Inaugureele Rede van den Hoogleeraar van Ophuysen „Het Maleische Volksdicht" (Leiden. Brill, 1904), waar aan p a n t o e n de beteekenis „vergelijking, gelijkenis, spreekwoord" wordt toegekend. Aldaar wordt ook gewezen op de uitdrukking s ĕ p a n t o e n „gelijk, evenals", een krama-vorm dus van s ĕ p ĕ r i.

Digitized by Google

pagar makan padi. Men zou, zulk een spreekwoord in het Bare'e vertalende, voor de meeste Toradja's niet duidelijk zijn, indien er niet juist sprake was van rijst die door de bewakers gestolen was. Daarvoor is hun vergelijkingszin niet algemeen genoeg. Doch dat kajori's tot spreekwoorden kunnen worden, is omdat ze zich door den vorm vast genoeg in het geheugen prenten, om bij meer dan ééne gelegenheid dienst te doen. Zoo krijgen zij van zelf eene meer algemeene strekking en komen daardoor in het gebruik onze spreekwoorden nabij.

Het spreekt wel van zelf, dat een Europeaan veel spoediger een uitdrukking in het Bare'e als beeldspraak zal beschouwen dan een Toradja. Vaak geeft een Toradja, als men hem naar de beteekenis van een woord vraagt, de figuurlijke eerst op, alsof zij de grondbeteekenis ware, wanneer die hem nl. het eerst voor den geest komt. Zoo zal men bv. vragen naar de beteekenis van djoe'i en ten antwoord krijgen: „Dit zegt men, als men een ander beduidt dat hij weg kan gaan". De gewone beteekenis van djoe'i is echter „uitpeuteren, uitwippen". Vraagt men wat pere beduidt, dan kan het zijn dat men deze uitlegging krijgt: „Als iemand zwak is, dan komt zijne vlugheid niet meer op hem neer", of zooals wij zouden zeggen: dan heeft hij nooit meer eens een vlugge bui. Doch de grondbeteekenis van pere is „neervallen, neerkomen op" en in dien zin is het uiterst gewoon. Zoo zal men bv. pilosi uitleggen aldus: „Wanneer men jaloersch is op iemands vele buffels, dan zoekt men een middel om hem met een of meer buffels te beboeten". En vraagt men dan verder, dan hoort men: „Als men een paal behakt en men haalt er te veel spaanders af, dan zegt een ander: Ne'e ndapilosi". Het blijkt dus dat van den beboeter wordt gezegd, wat wij uitdrukken met „afzetten, uitkleeden", terwijl de Toradja spreekt van „iemand spaanders afhalen". Legt men dan den lieden uit, dat men die beeldspraak begrijpt, dan zijn zij gewoonlijk zeer verrast; het blijkt dan dat zij die niet meer uit zich zelf gevoelen.

Het is natuurlijk onmogelijk om in alle bizondere gevallen na te gaan, of hetgeen wij in het Bare'e als beeldspraak gevoelen, ook bij de Toradja's nog beeldspraak is. Er zijn ook Toradja's die in dit opzicht fijner gevoelen dan de meesten. Dat de werkwoordsstam saroe, die gewoonlijk, in afgeleide vormen, wordt gebruikt in de beteekenissen: „in de plaats stellen, meenen omtrent, houden voor, vertrouwen op" de grondbeteekenis heeft van „sparen" en dat men met te zeggen „ik stel dien man in mijne plaats", eigenlijk zegt: „door dien man spaar ik mij zelf", is mij door een Toradja zeer helder uitgelegd; hij vervolgde de beteekenis tot in al hare afwijkingen en vond toch telkens de verbinding met het grondbegrip „sparen". Zulke lieden zijn zeldzaam, maar zij zijn er toch.

Wij zullen dus hier als beeldspraak vermelden wat ons voorkomt beeld te zijn, zonder te vragen of de groote menigte der Toradja's het nog als zoodanig voelt. Voor ons doel, nl. de Bare'e-taal in hare beeldspraak

Digitized by Google

te schetsen, is het toch vrijwel hetzelfde, of wij nu en dan een voorbeeld noemen dat nu wel niet meer voor het huidige geslacht beeldspraak is, maar het voor eene vroegere generatie toch wel degelijk is geweest.

Traditioneele beeldspraak is in het Bare'e vastgelegd in de termen waarmede men beboetingen aanduidt. Deze terminologie heeft zich vroeger sterk kunnen ontwikkelen, omdat het beboetingswezen eene hooge vlucht had genomen, totdat het Ned. Ind. Gouvernement er een eind aan heeft gemaakt. De naam der boete duidt vaak op schilderachtige wijze aan, wat men met de beboeting wil bereiken. Zij wordt nu eens voorgesteld als een middel tot verbetering, opdat de beboete niet voor de tweede maal zijn misdrijf zal plegen, dan eens als een middel om het hart van den beleedigde weder gunstig te stemmen; ook wordt zij wel genoemd bij den naam van het misdrijf, wat dan beteekent: „vergoeding voor het doen van dit of dat". De benamingen dezer boeten zijn vast, het zijn juridische kunsttermen geworden. Hier volgen eenige voorbeelden: (¹)

torobaka edja „(wegens) het omkeeren der trap", de boete die een man betaalt als hij eene vrouw, van wie hij zich heeft laten scheiden, weder wil trouwen. Hij heeft de trap voor haar omgedraaid, wij zouden zeggen: haar de deur voor den neus dichtgegooid. De trap is een boomstam, waarin treden zijn gekapt aan de eene zijde. Draait men de trap om, dan komt de achterzijde boven, die nog geheel rond is. Men draait de trap om voor iemand wien men den toegang weigert.

pojoeë ntomponja „(om te verkrijgen) het zitten der scheiding", de boete, of het geschenk, dat de eene echtgenoot geeft aan de andere, om hem of haar in een scheiding te doen bewilligen. Het begrip „zitten" is voor den Toradja vaak synoniem met ons „vaststaan, zeker, onherroepelijk doen zijn". Zoo noemt men „iemand doen zitten wegens zijne schuld", iemand eene vaste verblijfplaats aanwijzen, totdat hij zijne schuld zal hebben betaald, bv. door hem tot pandeling te nemen. Het „zitten" der scheiding is dus het vaststaan daarvan.

bolea ntjombori „het openstaan, eene gaping vertoonen van het gezin", is een andere benaming voor dezelfde zaak. Zoo lang het huwelijk nog duurt, is het gezin mainti „vast, gesloten"; door de boete wordt het als een pak dat niet sluit, een omhulsel dat eene gaping vertoont.

rintji kajoepa „(om te verkrijgen) het afscheuren der nagels". Als een man buiten toestemming zijner vrouw eene tweede vrouw neemt, heeft zij het recht hem te krabben, of op andere wijze toe te takelen. Neemt zij echter een verzoeningsgeschenk van den man aan, dan verkrijgt deze daarmede, dat zij hare nagels afscheurt, afziet van wraakoefening.

wentje ntida „(ter verkrijging van) het verschuiven der grenzen", de boete betaald voor het huwen van eene vrouw die, naar Toradja-

(¹) In Dl. I, op bl. 172—198 van dit werk zijn ook een aantal kunsttermen uit de rechtsspraak te vinden, waarbij eenige zijn die men onder de hier besprokene zal aantreffen.

Digitized by Google

sche stamboom-berekening behoort tot een ouder of een jonger geslacht dan de man en dus door hem met „moeder" of „dochter" zou moeten aangesproken worden. Met de boete te betalen, verschuift hij de grenzen, door de Voorouders aan de geoorloofdheid van het huwelijk gesteld. Een huwelijk als het hier bedoelde wordt alleen toegestaan als man en vrouw slechts verre verwanten zijn.

De bruidschat dient, volgens den Toradja „om de oogen der kinderen ziende te maken". Zoolang de bruidschat nog niet is betaald, behooren de kinderen alleen hunne moeder toe en kennen zij geen vader; zou men hun vragen: Wie is uw Vader? dan zouden zij antwoorden: Ik heb hem nooit gezien. Maar als de bruidschat is betaald, erkennen de kinderen hun vader, hunne oogen worden geopend, zoodat zij hem zien.

pompakangoera „de verjonger", zoo heet de buffel door een man gegeven aan een meisje dat hij wil genegen maken hem te trouwen, als hij veel ouder is dan zij. Soms moeten er twee buffels gegeven worden, als de eischende partij zich sterk gevoelt. Onder de strandbewoners (Mohammedanen) eischt vaak eene jonge vrouw evenveel buffels als de man reeds vrouwen heeft getrouwd en door scheiding of dood heeft verloren.

petadji da mata „(wegens) het wegwerpen van hetgeen nog rauw is". Deze uitdrukking bevat eene woordspeling, daar zij zoowel kan doelen op het wegwerpen eener vrucht waarin men al eens heeft gebeten, maar die men nog niet rijp vindt, als op het begraven (dat ook „wegwerpen" heet) van iemand die nog levend (nog rauw, versch, nog niet droog, nog niet dood) is. Men duidt hiermede aan, de boete die een man betaalt voor het verbreken eener verloving. Hij werpt het meisje weg (scheidt van haar) terwijl zij nog levend is, terwijl hij haar had behooren te trouwen en haar pas had mogen wegwerpen (begraven) als zij dood was.

Andere uitdrukkingen voor dezelfde boete zijn: peloesoki „(wegens) het verfrommelen" van het meisje, alsof zij een stuk geklopte boomschors ware; pelomboesi, pelogesi „(wegens) het bemodderen", van het meisje, dat allicht door de zaak een minder goeden naam krijgt.

lede mbiwi „(om te verkrijgen) het losgaan der lippen", naam van het geschenk dat een man geeft om zijne vrouw, die meer op aandrang der familie dan uit eigen genegenheid met hem is getrouwd, er toe te krijgen met hem te spreken en vriendelijk met hem om te gaan, in plaats van haren tegenzin tegen haren man te toonen, door maar steeds tegen hem te zwijgen. Zulk een geschenk (een buffel) werd ook dikwijls door de Napoesche hoofden gevraagd, als zij (zoogenaamd) eene boodschap van den vorst van Sigi hadden over te brengen. Zij wilden dan niet spreken eer die buffel was gegeven.

pelioenaka „(wegens) het voorbijgaan"; naam van de boete of het geschenk dat geëischt wordt door eene ongetrouwde oudere zuster van

Digitized by Google

den aanstaanden man harer jongere zuster, omdat zij zich door hem voorbijgegaan gevoelt.

Deze benamingen van boeten hebben bijna alle op huwelijkszaken betrekking. Rechtstermen van anderen aard zijn:

tamba mbela „(bij wijze van) lappen of dichten der wond", naam der boete die de opsteller van voetangels of springlansen moet betalen, wanneer een ander zich daaraan verwondt of eens anders dieren zich daaraan kwetsen, doordat de opsteller niet voldoende had gewaarschuwd.

pedasi amaa „(om verlof te krijgen tot) het wegslaan der sintels", naam der boete die iemand moet betalen, wanneer hij op de plek waar een huis of een dorp vroeger door den vijand is veroverd en verbrand, op nieuw is gaan wonen. Door het betalen der boete krijgt hij dan het recht om den verbranden boel op te ruimen, ook al is daarvan niets meer te zien, doordat de plek jaren lang onbewoond is gebleven.

karapa baoega „(ter vergoeding van) het scheuren van den schaamgordel", vergoeding die men geeft aan iemand dien men in zijne plaats laat optreden bij een godsoordeel, om met de lans om het diepst in den grond te steken. Door de geweldige inspanning die de lanssteker van zich vergt, zou zijn schaamgordel kunnen scheuren.

palisi mpale „(voor) het afvegen der hand", boete opgelegd door iemand die de harsproef bij een godsoordeel met goed gevolg heeft doorstaan, aan dengene die hem heeft aangeklaagd. De aangeklaagde moet den vinger in kokende hars steken; komt de vinger ongebrand uit de hars, dan blijkt het dat de aanklacht valsch was, waardoor de aangeklaagde het recht krijgt den aanklager te beboeten of zooals de geijkte beeldspraak luidt: vergoeding te vragen voor het afvegen van de aan de hand klevende hars.

doengka bente „(ter afkooping van) het neerhalen der omheining". Indien een dorp zich versterkt, door de heining van hout en bamboe, die men in vredestijd doorgaans laat vervallen, te vernieuwen en een andere stam ziet daarin een teeken van vijandschap tegen zich, dan kan die stam eischen dat men de heining weder omverwerpt. De oprichters der heining kunnen dit door de bovengenoemde boete afkoopen.

kawaoe ntjombori „(om weg te nemen) den stank van het huis" heet de boete die men vraagt van de verwanten van iemand die in het huis der beboeters is overleden en die niet tot hunne familie behoort, doch bv. op reis zijnde, ongesteld is geworden en gastvrijheid heeft gevraagd.

pelomboesi ra banoea „(wegens) het bemodderen van het huis", is de boete die men oplegt aan iemand die een aantal malen is komen manen om betaling eener schuld, van welke de gemaande ten slotte kan bewijzen dat zij reeds is afbetaald. De maner heeft het huis niet alleen met het slijk zijner voeten bemodderd, maar ook de familie noodeloos in opspraak gebracht.

Digitized by Google

djolo mboeroko „het prikkelen der keel", is hetgeen een schuldenaar geeft aan zijn schuldeischer, om dezen te bewegen terug te geven aan den eigenaar wat hij van een derden heeft weggenomen, om dezen laatste daardoor het recht te geven zijne schade op den eerstgenoemde te verhalen (¹). Dit is eene wijze van schuldvordering, die dikwijls vele kwade gevolgen heeft en die daarom door den schuldenaar zooveel mogelijk wordt tegengehouden. Het gegeven geschenk werkt als iets waarmede de keel wordt geprikkeld, zoodat men het pas opgegetene weder overgeeft.

balara ntjaki „het leidsel der boete" is een klein gedeelte eener te betalen boete, dat men den eischer vast geeft, om hem voorloopig tevreden te stellen. Men geeft hem dan reeds het leidsel in de hand, 't welk vast zit aan den neusring van den buffel dien hij nog moet ontvangen, zoodat hij verwacht aan dat leidsel den geheelen buffel te kunnen medevoeren.

kamale mpoengoe „(om te verkrijgen) dat de banden niet meer worden gevoeld", boete die men betaalt vóór het ten onrechte vatten en binden van een mensch of een dier, die men meent dat kwaad hebben gedaan.

tabasi ntana „(vergoeding) voor het plat trappen van den grond", is hetgeen men betaalt aan het hoofd van een stam, indien men op het grondgebied van dien stam komt wonen en tevens zijn vee medebrengt, dat dan op den grond van dien stam weidt en dien plat trapt.

oli mbiti „geld (tot afkoop van het gebruik) der beenen" heet een duit dien men zendt aan den eigenaar van een varken of een buffel, als zulk een dier herhaalde malen in iemands rijstveld is gedrongen en daar schade heeft aangericht. Neemt de eigenaar van het dier dien duit aan, dan heeft de bezitter van den akker het recht het dier te dooden; de andere partij mag dan niet meer van zijne eigene beenen of van die van een boodschapper gebruik maken, om over het dooden van zijn dier te komen spreken. Volgens eene andere verklaring, is de duit de afkoopsom voor het gebruik der beenen, om het dier op te vangen. Door het aannemen van den duit ziet de eigenaar af van het opvangen van het dier, geeft het dus prijs.

Indien eene zaak in der minne wordt geschikt, heet het „beide partijen zullen te zamen het goede en het kwade aan één stok dragen". Wordt iemand ten onrechte in het ongelijk gesteld, dan heet het dat „zijn recht hem verplettert": eene booze macht is afgunstig van hem, juist omdat hij gelijk heeft en brengt hem nu ten onder, zoodat zijn recht de oorzaak is van zijn val; het komt op hem neer als een boom die hem verplettert. Evenzoo zegt men van een mooi meisje, dat door ziekte of verwonding leelijk wordt, dat zij door hare eigene schoonheid is ten val gebracht, om-

(¹) Zie Dl. I, bl. 196.

Digitized by Google

dat zij er teveel van had. Wordt iemand terecht veroordeeld, dan heeft zijn ongelijk hem geveld.

Wanneer een man zwaar beboet is, gebeurt het wel eens dat zijne vrouw naar het hoofd gaat en door smeekende woorden tracht vermindering van het te betalen bedrag te verkrijgen. Gelukt het haar nu om bv. eene vermindering van 5 tot 3 buffels te verkrijgen, dan heet het van die twee afgedongen buffels, dat zij „door de sarong der vrouw zijn weggeveegd" (uasao ntopi mbe'a).

Is eene zaak eenmaal uitgemaakt, dan heet zij „uitgetrokken als een doorn", die niet meer in den voet komt als hij er eenmaal is uitgehaald. Van de bespreking eener zaak die tot een einde is gekomen, heet het dat zij „den overkant heeft bereikt", of dat zij is „doorgehakt", als de hals van iemand wien men den kop snelt.

De hier gegeven voorbeelden zouden nog met een groot aantal kunnen vermeerderd worden, maar zij zijn wel voldoende om eenig denkbeeld te geven van de beeldspraak die bij de rechtsspraak in gebruik is, zoodat wij thans staaltjes kunnen geven van de beeldspraak uit het gewone dagelijksch leven.

Om de gevoelens van het hart aan te duiden, heeft het Bare'e veelsoortige beelden. De zetel van het gevoel wordt bijna altijd aangeduid met raja (binnenste), zelden met ate (lever), zooals dit in andere Indonesische talen gewoon is.

Vreugde wordt uitgedrukt met „het hart gaat naar boven (mawongko raja), het hart lacht (mogele *r.*), het hart is zonnig" (maeo *r.*); rustige, kalme stemming met: „het hart blijft op zijn plaats (rodo *r.*), het hart is effen" (lene *r.*); opkomende lust, verlangen, heimwee, heet: „het hart verheft zich (mawo *r.*), het hart komt op (toemboe *r.*), ik krijg er hart voor (merata rajakoe), mijn hart is groot" (bangke rajakoe); welwillende gezindheid heet: „het hart is wit (maboeja *r.*), het hart is zacht" (maloeloe *r.*); oprechtheid heet: „het hart is rond", d. w. z. overal van denzelfden vorm, van welken kant ook bezien. Daartegenover staat: „het hart is vierkant" (mogopa), d. w. z. het heeft verschillende zijden, laat zich telkens van een anderen kant kijken, m. a. w.: het is onoprecht, niet te vertrouwen. Boosheid wordt beschreven met: „'t hart is slecht, verkeerd, bedorven" (madja'a *r.*), slechte stemming, ontevredenheid, met: „'t hart is slap, lusteloos (malose *r.*), traag", (malente *r.*), eene geraakte stemming heet: „'t hart is klein" (kodi *r.*); geringe trek tot iets: „'t hart is mager" (madoesoe *r.*); wrok wordt uitgedrukt met: een been in het hart hebben (mawoekoe raja); ongevoelig is: „slapend van hart" (male *r.*); ontoegankelijk, onbevattelijk is: „massief van hart (pore *r.*), een hart zonder reten (be mekilo *r.*), een blind hart (boeta *r.*)"; moedeloosheid heet: „verflenst van hart (maleloe *r.*)". Iemand die ten einde raad is, zegt: „mijn hart is dicht (maori *r.*)"; krijgt men inzicht in eene zaak, dan

Digitized by Google

heet het: „mijn hart is ontwaakt (menaa *r.*), mijn hart heeft eene uitmonding (mo'oemala *r.*)". Heeft men door schade en schande ondervinding opgedaan, dan is het: „mijn hart is gebeten geweest (binengko *r.*)". Iemand die zich boos voelt worden, zegt: „mijn hart jeukt (makakata *r.*), mijn lever kookt (moleke-leke atekoe), mijn hart gist (magoro *r.*), als men mijn hart openscheurde, dan zou men het zien overkoken (joea² *r.*)". Iemand die zijn geduld verliest, zegt: „mijn hart is al overrijp (jajo *r.*)" en als men iets heeft begrepen, na er over gepeinsd te hebben, zegt men: „Ik heb het (als een ei) in mijn hart stuk gebroed (koeposo ndaja)". Een meisje zegt van haren uitverkorene: „hij is het dien mijn hart heeft gezien (nakita ndajakoe)".

Ook andere deelen van het lichaam worden in beeldspraak gebruikt, ofschoon lang niet zoo druk als raja. Een gids of wegwijzer heet mata ndjaja, woordelijk „de kijker van den weg, hij die den weg ziet". In het B. zegt men nl. „ik zie den weg", in plaats „ik ken den weg", want de richting waarin men moet gaan, kent iedere Toradja, maar het is met dat al de vraag of men den weg ziet, want de echt Toradjasche paden zijn vaak slecht te zien.

Daarom heeten ook degenen die bij het koppensnellen werden vooruitgezonden om de belaagde nederzetting te verspieden, mata mpadaso, omdat zij de „kijkers der verspieding" zijn. Iemand die verlegen of beschaamd is, heet maea mata, wat letterlijk beteekent „rood van gezicht". Het voornaamste, meest sprekende, meest werkzame of in het oog vallende deel van iets heet, evenals het oog, mata en daarom heet ook de zonneschijf mata ndeme, mata eo, omdat reme en eo op zichzelf ook „zonlicht" kunnen beteekenen. Zoo heet ook de bron mata oeë, omdat de stroomende rivier van haar uitgaat.

Waar wij een meisje „de bloem van Mogoempo" zouden noemen, zegt het Bare'e: mata Mogoempo, wat misschien het best is weergegeven met „de ster van Mogoempo".

Van vrijmoedige sprekers wordt gezegd: „wild van mond, met niet klevende lippen" (maila ngoedjoe, be mapoej oe wiwi), maar van iemand die slecht spreekt, heet het: „zijne tong blijft haken, zijne lippen zijn zwaar" (tokai djila, manee wiwi). Iemand wiens woorden men niet kan vertrouwen, heeft een „gevorkte tong" (mopanga djila) en „leege praat" hebben wij eens aldus hooren beschrijven: „het is niets dan tong, er zit geen been in". Voor den Toradja zetelt nl. de kracht in de beenderen, en wat wij aan de spieren toeschrijven, vindt hij in de beenderen. Een gespierd man heet: „iemand met harde beenderen" (mapeni woekoe); „span u in", heet „neem uwe beenderen bij elkaar" (pasimboekoe) en „met alle macht", heet „naar mate der beenderen" (gori mboekoe).

Ook de tanden komen nogal eens in beeldspraak voor. Van iemand die dood is heet het „zijne tanden zijn al droog" (mangaoe ngisi).

Digitized by Google

De uitslag dien wij „roode hond" noemen, heet in het B. „zonnetanden" en de prop eener steenpuist heet „de tand", omdat hij wordt verondersteld de pijn te veroorzaken. Het gedeelte van eene omheining, dat uit losse, horizontale stokken bestaat, die er kunnen uitgenomen worden, om er bv. buffels of paarden door te laten, heet „de tanden der heining". Immers de opening is de mond en de stokken zijn de tanden waarmede de mond wordt gesloten en verdedigd.

Witi (voet) wordt ook gebruikt in de beteekenis „boodschapper", vandaar dat de onderhoofden in het Possosche den titel hebben van: witi mokole „boodschapper van het hoofd".

Van iemand die zich niet gaarne voor anderen inspant, heet het „zijne billen zijn zwaar", waarmede men wil zeggen: hij blijft maar liefst zitten en komt niet licht tot opstaan.

Ook graden van bloedverwantschap worden vaak overdrachtelijk gebruikt om sommige verhoudingen uit te drukken. Pokken in lichten graad duidt men aan met „de jongere broeder van de pokken", en vraagt men iemand of hij ook kokosnoten heeft waarvan het water nog te drinken is, dan kan men ten antwoord krijgen: „van zulke noten heb ik hier alleen de oudere zusters". Een woord dat zelden gebruikt wordt rekent men tot de „kinderen der taal" ,omdat het zich in het dagelijksch gebruik weinig laat gelden.

De onderlinge verhouding waarin gehuwde paren soms tot elkaar komen te staan, wordt eveneens in beeldspraak uitgedrukt. Zoo heet het van twee broeders die trouwen met twee zusters, dat de broeder die het laatst huwt „het zwaard (van den anderen broeder) drukt" (moroempi goema). De plechtigheid nl. die het huwelijk bezegelt, is dat het zwaard van den man wordt opgehangen in het slaapvertrek der vrouw. Bij een huwelijk van een broeder van den man met eene zuster van diens vrouw, waarbij hij dus in hetzelfde huis komt te wonen, komt dus ook zijn zwaard in hetzelfde huis te hangen als dat van zijn broeder en daar zulk een huwelijkstoestand als zeer ongewenscht wordt beschouwd en men gelooft dat één van zulke broeders spoedig zal sterven, zegt men dat het eene zwaard het andere drukt, .m a. w. met den dood bedreigt.

Een huwelijk waarbij A. met de zuster van B. en B. met de zuster van A. trouwt, wordt genoemd „een tros pinang, waarvan de vruchten tegen elkaar in groeien" (sintjili woea). Het komt nl. voor dat van een tros pinangnoten sommige vruchten naar boven groeien en dus tegen de richting der andere vruchten in. Zulke pinangs wil men niet pruimen, daar dit ten gevolge zou hebben dat schulden, ziekten of andere ongewenschte dingen van anderen op den onvoorzichtige overgaan. B. die met de zuster van zijn zwager A. trouwt neemt dus in zijn huwelijk de tegenovergestelde richting van A.'s huwelijk en doet als eene pinangnoot, die tegen de richting van den tros ingroeit. Eene andere benaming voor zulke huwelijken is sintjili doeroeka, wat te vertalen is met „de

Digitized by Google

erfelijkheden gaan in tegengestelde richting langs elkaar". De eigenschappen die de kinderen van vader en moeder hebben, zullen in tegengestelde richtingen langs elkaar gaan, bij de kinderen van het eene echtpaar en die van het andere, evenals de verwantschap hunner vaders en moeders.

Bij het afscheid nemen, gebruikt men wel eens termen als: „ik zal eens naar mijn rug omkijken", of „ik zal mijne voetstappen eens opscheppen". Dit laatste is eene woordspeling: het intransitieve m e s o e j o e beteekent „verdwijnen", het transitieve m a n t j o e j o e „opscheppen". Op den terugweg nu valt er niets anders op te scheppen, dan de voetsporen die men heeft achtergelaten. Nog een andere uitdrukking is „een haarwrong maken op het voorhoofd" (m o t i n o e k o e r i t o n g o n d o' o e). Wanneer zij nl. gebaad en hun haar gereinigd hebben, maken de mannen daarvan vaak een wrong op het voorhoofd. Men stelt dus zijn terugkeer voor, alsof men een bad heeft genomen en naar huis gaat. Wanneer men bij het heengaan om iets vraagt, drukt men dit wel eens uit met „geef dit of dat, om als leuning te gebruiken wanneer ik de trap afga", m. a. w. om iets in de hand te hebben als ik heenga en niet met ledige handen thuis te komen.

Een land waarop allerlei aanplant wil gedijen, noemt men „een bont land" (t a n a m a n g g o r i). Wordt het land door eene ziekte of een landplaag bezocht, dan heet het „de aarde is harig, ruw, jeukverwekkend". De naweeën eener ziekte worden aangeduid met o t a (kaf), daar dit het overblijfsel is van de rijst, die het stampingsproces reeds heeft doorgemaakt. Zoo spreekt men dus van „het kaf eener verkoudheid, het kaf eener ziekte". Kleinere zweren, die ontstaan nadat de moederzweer reeds bijna of geheel is genezen, heeten: „de slaapsarong" of „het dekkleed der moederzweer", omdat zij slechts een aanhangsel daarvan zijn.

Van iemand die een keelziekte heeft, zegt men wel eens spottend: n a p e k a n T o W a w o J a n g i „de Hemelbewoners hebben hem aan een hengelhaak beet".

Een buffel die wordt gebruikt om schuwe buffels te lokken heet p o a n d a, woordelijk „dienende tot voorportaal". In het oude Toradjasche huis kwam men eerst op een voorportaal, slechts een paar traptreden boven den grond. Daarna beklom men de eigenlijke huistrap. De schuwe buffels worden dus eerst op het voorportaal gebracht en van daar kan men ze gemakkelijk in huis brengen, m. a. w. zij worden eerst bij een anderen buffel gebracht, om daarna door den eigenaar te worden opgevangen.

Met iemand op vijandigen voet verkeeren, heet m o a r a n t a n a, woordelijk „als onder den grond beschouwen", wat in beteekenis en ook in de praktijk, geheel overeenkomt met ons „dood verklaren".

Van een kind, dat spoedig na het vorige wordt geboren, heet het dat het „de draagsarong van zijn ouder broertje of zusje afsnijdt". Daar het jongste kind nu aan de beurt komt om door de moeder te worden gedragen, is voor het oudere kind de draagsarong afgesneden.

Digitized by Google

Wanneer van een boom gezegd wordt, dat de vruchten elkaar in de sarong dragen, beteekent dit dat ze op ongelijke tijden rijpen, zoodat de eene partij al rijp is, terwijl de andere nog zeer klein is; de eerste zijn dus als oudere kinderen, die de jongere kinderen in de sarong dragen.

Van eene vrouw, die reeds lang van haren man gescheiden leeft, doch wier huwelijk nog niet ontbonden is, zegt men dat zij is eene „gescheiden vrouw met een staart" (b e m b a m o i k o e). Het ontbinden van het huwelijk heet nl. „afhakken", de vrouw is dus nog niet afgehakt, heeft dus nog haren staart.

Indien iemand iets aan een ander vraagt op naam van een derde, die meer aanzien geniet dan hij, zonder dat hij gerechtigd is diens naam daartoe te gebruiken, dan heet het: „hij heeft den naam van dien man verkocht", daar die naam de prijs is geweest waarmede hij heeft gekocht wat men hem anders allicht niet zou gegeven hebben.

Iemand die is uitgegaan om koppen te snellen, doch op den tocht door het woud van gebrek omkomt, wordt genoemd b a l o e k a m b a n a „om wien het woud rouwt". Niet zijne verwanten, maar het woud waarin hij is omgekomen, bewaakt eerst zijn lijk, later zijne beenderen.

Wanneer iemand op reis is, bv. om koppen te snellen of boschproducten te zoeken, dan mag men tijdens zijne afwezigheid, zijne verwanten of zijne huisgenooten niet manen om eene schuld van hem of hem om eenig vergrijp aanklagen. Zoo iets heet nl. m e b o l a n g i o n i, d. i. „de goede voorteekenen bewaken of gevangen houden", zorgen dat geen gunstig vogelgeluid, of wat verder nog zijne reis voorspoedig zou kunnen maken hem bereikt.

b o e a l o m b o e k o e „overspelig jegens het gebeente (van den overleden echtgenoot)" noemt men eene weduwe of een weduwnaar die trouwt, voordat de rouw over de(n) overleden echtgenoot is opgeheven.

„Iemand eeren, hem de schuldige eer bewijzen" wordt uitgedrukt door „iemand meten", d. i. nagaan hoe groot of klein hij is; iemand minachten of verwaarloozen noemt men: hem gelijkstellen met eene luis, met drab van palmwijn, met lijkenvocht, met de knieholte.

m a t i i m o t a o e m o m o t a, beteekent „men heeft al opgehouden met oogsten". De woordelijke beteekenis van m a t i i is „druipen, druppelen". De beeldspraak is ontleend aan het inschenken van palmwijn. Zoo lang er nog palmwijn in den bamboekoker is, stroomt hij er uit, maar als hij gaat druppelen is hij bijna op. Daarom beteekent „m a t i i m o b a r o e „de palmwijn komt nog maar bij druppels", z. v. a. „hij is op, het is gedaan". In navolging hiervan zegt men: m a t i i m o t a o e m o m o t a „de menschen hebben gedaan met oogsten".

e w a m a n g k o d o r o n t o „alsof men eene lap foeja in de lengte uitslaat", is eene uitdrukking die overeenkomt met ons „van een leien dakje", of „als gesmeerd". De foeja-lap wordt, bij de bewerking met den hamer (Dl. II, bl. 317) opgevouwen en als zij dan genoegzaam is beklopt,

Digitized by Google

weder opengeslagen. Zoo gemakkelijk dus als men een toegevouwen lap openslaat en haar in een oogenblik 4 of 8 maal grooter maakt, zoo gemakkelijk gaat dezen of dien het spreken, het zingen, het vertellen af.

kadjoe jombo „een boom in het dal", d. i. een boom die van de bergen in het dal is gevallen, uitdrukking voor „een gesneuvelde of verongelukte".

maetamo laboekoe „mijn kapmes is al zwart", hoort men zeggen, door iemand, die wil mededeelen dat hij van de zaak die aan de orde is reeds ondervinding heeft. Zoo zal bv. iemand die reeds de pokken heeft gehad, zeggen: „Ik behoef niet meer te worden ingeënt, mijn kapmes is reeds zwart". De eigenlijke zin der uitdrukking is: Ik heb al heel wat veldarbeid verricht, waardoor mijn mes reeds zwart is geworden; ik ben dus een man van ondervinding.

Eene uitdrukking die met ons „autochthoon" overeenkomt, is het Ampanasche woroe tana „die den grond heeft doorgebroken, uit den grond is gekropen", waarmede een „inboorling" wordt aangeduid.

Teekenachtig zijn dikwijls ook de scheldwoorden. Vooral de Toradjasche vrouwen zijn sterk in het schelden; bij de minste verstoordheid hebben zij een scheldwoord klaar. Hare kinderen schelden zij uit bij de geringste ongehoorzaamheid en daar de meeste kinderen of niet, of slechts traag doen wat hun wordt bevolen, worden ze zeer vaak door ouders of oudere broeders en zusters uitgescholden. Scheldt men in ernst, dan gebruikt men verwenschingen, noemt de geslachtsdeelen of wekt op andere wijze de walging van den gescholdene op. Maar wanneer het schelden eigenlijk geen ernst is, werkt het vaak op den lachlust. Ziehier eenige voorbeelden: „Die jongen ruikt naar zijn naam (zoo dikwijls moet ik hem roepen, hem zijn naam toegooien), mijne kin valt neer van het roepen, 't is een beenstrekker (hij zit maar op den vloer met uitgestrekte beenen), zijne nagels zijn geel (een ijverig mensch heeft vuile nagels), een luie vreter, een verblijfplaats van spoken, zoo gek als de stelen van een wilde knol, die onder den grond kronkelen, hij zit zijne billen plat; als hij wordt geroepen om iets te doen, zijn zijne billen zwaar (staat hij met moeite van zijne zitplaats op), maar wordt hij geroepen om te eten, dan zijn zijne billen licht". „Die jongen zijn schaamdeelen zitten niet stil, ze gaan op en neer als de staart van een kwikstaart, maar 't is nog een echte kwajongen, hij kan nog poepen op een leboni-tak" (1). „Dat meisje is een echte tegenspreekster, ze spreekt tegen mij, hare eigene moeder op, zoo zeg ik iets en zoo antwoordt zij, hare lippen zijn wild, haar snoet is lang,

(1) Kleine kinderen doen hun gevoeg vaak op het erf, op een stuk hout, een liggenden boomstam of een lagen boomtak, uit vrees voor de varkens, die hen tijdens deze bezigheid komen belegeren, om hunne uitwerpselen op te eten. De leboni (Ficus leucantatoma), een struik met zeer zwak hout, geeft nauwelijks aan een licht kinderlichaampje gelegenheid om op een zijner takken voor de bovengenoemde noodzakelijkheid veilig neder te hurken.

Digitized by Google

zij heeft eene tong als van een mondharpje (1), haar mond rammelt en kraakt, haar hals is zoo licht als de beenderen van een vogel waarin geen merg zit (2). De dochter van de gember is kurkuma geworden" (3).

„Dat meisje heeft maniertjes, ze slingert met de armen alsof ze ze wil weggooien, ze denkt maar alleen aan mooi zijn, roef grijpt ze naar den spiegel, plof zit ze aan 't venster, en intusschen loopen de oogen harer moeder als een waterval, door den rook, het gezicht harer moeder is gaar geblakerd door het vuur en als hare moeder haar vermaant, wordt haar mond rood van het tegenspreken".

Beeldspraak in verwenschingen is o. a.: „Mijnentwege mag je mond geel worden, mogen je tanden droog worden, en je voetzolen geel"; hiermede wenscht men iemand den dood toe. „Proef nu het vet maar eens, probeer nu maar eens goed hoe het smaakt", wil zeggen: Nu hebt ge uw verdiende loon!

Raadsels.

In de Inleiding boven is gezegd, dat gedurende dat deel van het jaar 't welk aan de beoefening van den grooten landbouw is gewijd, het vertellen of het voordragen van eenig belangrijk stuk proza-letterkunde verboden is.

Het eenige letterkundige proza waarvan de productie niet stil staat gedurende een deel van den tijd dat de rijst groeit, zijn de raadsels. Vooral hierbij is het te zien dat de beoefening der letterkunde eene uiting is van de stemming die de menschen beheerscht gedurende de verschillende stadiën van den groei van het rijstgewas, van welks voorspoed zoo bizonder veel voor hen afhangt.

Wanneer de plechtigheid meoli oënja, of bij andere stammen ndabontje pae, is afgeloopen, wordt het opgeven van raadsels ingewijd, op de wijze die reeds vroeger is beschreven (Dl. II, bl. 255). Hierna mag een ieder raadsels opgeven naar welgevallen en in den eersten ijver van het beoefenen van dit spel, dat bijna een jaar lang is verboden geweest, wordt soms de geheele nacht die op de genoemde plechtigheid volgt, aan het opgeven van raadsels gewijd. Daarna luwt de ijver een weinig, maar toch wordt zoolang het oogsten nog niet is ingewijd door de daartoe strekkende plechtigheden (4), telkens en telkens aan raadsels opgeven

(1) Het mondharpje (dinggoë) wordt in trillende beweging gebracht, om het daarin uitgesneden tongetje voortdurend te doen bewegen.

(2) Haar hals is licht, beteekent: zij draait telkens haar hoofd om, 't zij om zich van mij af te wenden, 't zij om minachtend naar mij om te kijken, 't zij om de mannen te begluren.

(3) De gember heet in 't B. koeni majaja „heete kurkuma". De uitdrukking beteekent dus: de heete kurkuma heeft eene flauw smakende dochter, m. a. w. ik, ijverige moeder, heb eene luie dochter.

(4) Beschreven in Dl. II, bl. 274 vlgg.

Digitized by Google

gedaan en wanneer een nieuw raadsel is gemaakt dat bizonder in den smaak valt, gaat het van mond tot mond, totdat de nieuwigheid er weder af is.

De reden waarom het raadsels opgeven is beperkt van den tijd waarop de rijst (zooals de term luidt) zwanger (t i a n a) wordt, tot dien waarop de oogst begint, is deze, dat men het doen uitkomen (m a m p a p e s o e w o e) van de oplossing uit een raadsel bevorderlijk acht voor het uitkomen (m e s o e w o e) van de aar uit den stengel der rijstplant. Wanneer iemand een raadsel heeft opgegeven en het wordt door een ander geraden, dan valt het geheele koor der aanwezigen in met den wensch: S o o! p e s o e w o e p a e m a m i! p e s o e w o e t o e n g k a m a b o k o, s i n d a t e r i b o e j o e², t o e l o'o e r i j o m b o² „Floep! kom uit, o onze rijst, komt uit, o vette aren, daarboven op de bergen, daar beneden in de dalen!" Het opgeven van raadsels is dus eene sympathetische handeling, die in de eerste plaats tot doel heeft om de rijst tot het doen uitkomen harer vrucht aan te zetten. Het is de eerste literaire bezigheid die den stilstand verbreekt welke op letterkundig gebied is ingetreden met het m a a n d o e s a l a. Onder de „zonden" die men door laatstgenoemde plechtigheid laat wegdrijven behooren ook die, welke men onwillekeurig heeft begaan tegenover de Voorouders en de goden bij het raadsels opgeven, het zingen en schertsen, het doen van verhalen of het opsnijden van anecdoten. Literaire bezigheid wordt dus als vroolijkheid, zegge: gebrek aan ernst beschouwd, die gevaarlijk kan zijn voor den groei der rijst, zoolang deze nog geen vrucht heeft gezet; vandaar dat tusschen het m a a n d o e s a l a en het m e o l i o ë n j a elke letterkundige werkzaamheid is verboden, op een paar uitzonderingen na, die later ter sprake zullen komen. En de eerste bezigheid van letterkundigen aard die is geoorloofd, is er eene die den groei der rijst bevordert.

„Raadsel" is in het Bare'e w a i l o. Waarschijnlijk is dit woord identisch met de geheel gelijkluidende benaming van de gierst (Setaria italica), die vroeger het hoofdvoedsel der Toradja's moet zijn geweest. De naam van het (vroegere) hoofdvoedsel is dan overgegaan op de raadsels, wellicht doordat m o w a i l o werd gebruikt voor „raadsels opgeven", terwijl het in de eerste plaats beteekende „voor het eten zorgen, maatregelen nemen voor het (te veld staande) voedsel". Elders is hierover uitvoeriger gehandeld (¹).

Wat nu de raadsels betreft, deze zijn naar hunnen aard wel niet verschillend van de Javaansche en de Maleische, om geen andere te noemen, maar daar wij eene verzameling van ruim 600 raadsels op schrift hebben (²), zoo kan hier een overzicht worden gegeven van wat de raadsels der Bare'e-

(¹) Tijdschr. B. G. Dl. LI, bl. 367, vlgg.

(²) In het Spel- en Leesboek in de Bare'e-taal en het Leesboek in de Bare'e-taal zijn tal van raadsels opgenomen.

Digitized by Google

Toradja's al zoo bevatten. Een groot aantal van de door ons opgeteekende raadsels zal men bij andere Indonesische volken terug vinden.

De meeste raadsels stellen het te raden voorwerp voor als iets dat in de omgekeerde wereld thuis behoort, bv.:

Raadsel: Des morgens vliegt hij op stok, des avonds vliegt hij van stok.

Oplossing: Hoofdkussen en slaapmat, die des morgens worden opgeborgen op een rak, dat langs den bovenrand der huisomwanding loopt.

R. Een schip dat zijn roer van voren heeft.
O. Een buffel, die bestuurd wordt met het touw dat aan zijn neusring is verbonden.
R. Een stuk vleesch, dat men steeds in den mond heeft, maar niet opeet.
O. De tong.
R. Iemand die nooit uit zijn huis komt, maar toch steeds nat is.
O. De tong.
R. Men kan het wel verleggen, maar niet oplichten.
O. De weg.
R. Eene mand die met de opening naar beneden wordt gedragen.
O. De neus.
R. Waar het meeste is voegt hij nog bij, waar het minste is neemt hij nog af.
O. Iemand die eene prauw uithoost.
R. Hoe meer men er afneemt, hoe grooter het wordt; hoe meer men er bij doet, hoe kleiner het wordt.
O. Een gat in den grond.
R. Als men naar hem omkijkt, loopt hij weg, als men hem aanraakt blijft hij op zijne plaats.
O. Het oor.
R. Men trekt niet den paal uit het gat, maar het gat uit den paal.
O. Een vingerring.

Een aantal raadsels zijn woordspelingen, zooals de volgende:

R. Welken boom spreekt men met „tante" (t e t e) aan?
O. B a l o e n t e t e.
R. Welken boom noemt men onwijs (l i p o)?
O. D o l i p o.
R. Welke boom slaapt (t o e r o e)?
O. L e n t o e r o e.
R. Als ge zegt „de lippen" (w i w i), dan is het toch niet de oplossing (p o l o) van het raadsel.
O. De rand van den haard (p o l o w i w i).

Andere raadsels weder omschrijven hetgeen te raden is op eenigszins komieke wijze, waarbij dikwijls wordt getracht naar eene rythmische beschrijving van de beweging die het maakt. Hiervan zijn voorbeelden:

R. Onderduiken, bovenkomen; onderduiken, bovenkomen.

Digitized by Google

O. Naaien.
R. Strijk heen, strijk neer,
Gooi hem water op 't gezicht.
O. Een mes slijpen op een steen.
R. Boe! daar komt de vijand aan.
Alleen de oude mannen springen naar beneden (uit hun huis, om den vijand te bevechten).
O. De wind, die de dorre bladeren uit een boom blaast.
R. Wie kijken daar door den wand?
O. De reten.
R. Als ge mij aankijkt, kijk ik u aan.
O. De spiegel.
R. In de rij over den grond, in de rij onder den grond.
O. Een stoet mieren.

Andere raadsels zijn in versjes en zouden dus ook bij de poëzie kunnen behandeld worden. In deze soort raadsels wordt, evenals bij andere letterkundige voortbrengselen in gebonden stijl, ook druk gebruik gemaakt van dichterlijke woorden, die er toe bijdragen om de oplossing moeilijker te maken, maar die naar Toradjaschen smaak, de dichterlijke waarde verhoogen. Ziehier eenige voorbeelden:

R. Zoolang ik nog mijn moeder ken,
Zegt ieder dat ik leelijk ben.
Maar wordt het duister in de woning,
Dan eert een ieder mij als koning.
O. De boomhars die, als zij van den boom (hare moeder) wordt gehaald, een onoogelijk voorkomen heeft, maar tot fakkel gemaakt en des avonds aangestoken, het middelpunt vormt waarom zich een ieder schaart.
R. Krik, krak, krik, krak.
Ontvouw de sarong, span haar strak.
O. Het jonge blad van den woka-palm, dat op een toegevouwen sarong lijkt en kraakt als men het ontvouwt en uitspant, om er een bakje van te maken.
R. De magere laat zijn ribben kijken,
Al mag hij ook verzadigd lijken.
O. Een net, dat is vol gestopt met hetgeen men er in dragen wil.
R. De buffel is stil blijven staan,
Maar 't touw is op den loop gegaan.
O. Een komkommerplant, waarvan de ranken voortkruipen, terwijl de vrucht blijft liggen.
R. In ééne schuit varen de liên,
Maar niemand kan zijn buurman zien.
O. Erten in eene peul, die door tusschenschotten zijn gescheiden.

In een aantal raadsels wordt ook S o e m b o l i genoemd, eene letter-

Digitized by Google

kundige figuur over welke reeds is gesproken in de Inleiding op de vertaling van Sese nTaola en elders in dit werk (1). In de raadsels is Soemboli de eigenaar van hetgeen dat moet geraden worden, zooals bv. Keizer Karel is ons raadsel „Keizer Karel had een hond, enz.". Zoo luidt bv. een raadsel op de naald: „De buffels van Soemboli hebben hun neusring van achteren"; een raadsel op een paddenstoel: „Het huis van Soemboli staat op slechts één paal"; een raadsel op de nagels en de vingers: „De kinderen van Soemboli hebben allen een hoofddoek op die niet sluit". Naast Soemboli wordt ook een enkelen keer i Datoe „de vorst (van Loewoe)" genoemd, bv. „het mes van den Datoe valt onhoorbaar" (vallende bamboe-bladeren, die den vorm van een mes hebben); of „een tabakszak van den Datoe, waarvan men niet weet hoe hij is gevlochten" (de salak of rotan-vrucht, welker schil er uitziet als een vlechtpatroon). De Todjoërs en de overige Mohammedaansche Bare'e-sprekers vervangen deze figuren door i Nabi „de Profeet" of i Poeë Nabi „de Heere Profeet", of Nabita „onze Profeet", of ana Nabita „het kind van onzen Profeet", bv. „het kind van onzen Profeet zet zijn net uit in de lucht" (spinneweb); „de kinderen van onzen Profeet loopen elkaar na, maar kunnen elkaar niet krijgen" (de tanden van den garenhaspel). Een enkelen keer vindt men zelfs in dit verband i Masapi (woordelijk: de paling), waarmee Ima Sapi, d. i. Imām Sjāfi'i is bedoeld, ook wel verhaspeld tot i Mata Sapi (woordelijk: het spiegelei), d. i. Imata Sapi „onze Imām Sjāfi'i". Een paar keer ook wordt Baginda Ali (Vorst Ali, de schoonzoon van Mohammed) genoemd.

Hiermede kunnen wij de raadsels als afgehandeld beschouwen en ons begeven tot de belangrijkste voortbrengselen der Bare'e-Letterkunde, de Verhalen.

Verhalen.

Het aantal verhalen dat door ons is op schrift gebracht, bedraagt ruim 300. Er zijn daaronder van allerlei soort; wij kunnen ze dus in eenige groepen verdeelen. Vooraf zal van den vorm der verhalen van die verschillende groepen iets worden gezegd. Wel is reeds elders (2) het een en ander medegedeeld dat op den vorm der romantische verhalen betrekking heeft, maar voor de andere groepen dient dit te worden aangevuld.

Naar den vorm vallen de Bare'e-verhalen reeds terstond in twee groote afdeelingen, nl. die welke uit enkel proza bestaan en die welke voor een klein of groot deel bestaan uit versregels, welke zingende worden voorgedragen.

Steeds geheel in proza gesteld (3) zijn de Dierenverhalen, die een van

(1) Verh. Bat. Gen. LV, 1e Stuk, bl. 34; verder Dl. I, bl. 305.

(2) Inleiding op Sese nTaola bl. 4, 5.

(3) Dit wil niet zeggen, dat er wel niet eens een enkel liedje in den tekst der Dierenverhalen voorkomt, maar alleen, dat in een Dierenverhaal nooit een deel van den loopenden tekst in poëzie is gesteld.

Digitized by Google

de belangrijkste bestanddeelen der Bare'e-Letterkunde uitmaken. Dit komt niet zoo zeer door hun aantal, want al is dit zonder twijfel groot te noemen, de romantische en half-romantische vertellingen maken, te zamen genomen, een veel grooter deel der Bare'e-Letterkunde uit. Maar hunne belangrijkheid is vooreerst hierin gelegen, dat zij van alle verhalen het meest populair zijn bij de Toradja's. In het dagelijksch gesprek hoort men ze nogal eens aanhalen, wat met andersoortige verhalen weinig geschiedt en vervolgens geven ze de beste gelegenheid om het vertel-talent der Toradja's te doen uitkomen, waardoor ze ook voor onzen smaak onderhoudend en vermakelijk worden. Immers, terwijl de andere verhalen, al twijfelt men niet aan hunne waarheid, alle tot het verleden behooren, gaan de Dierengeschiedenissen nog steeds voort te gebeuren, want de maatschappij der dieren is nog niet veranderd; de Spookaap, de Reiger, de Krokodil, de Aap, de Schildpad zijn nog juist zooals zij vroeger waren, en zij leven nog steeds onder dezelfde omstandigheden als voorheen, in het bosch, in het water, in de lucht, als waarin zij verkeerden toen hunne streken het eerst aan de Voorouders bekend werden. Wel is de verhouding van de menschen tot de dieren veranderd, maar de menschen spelen in de dierenverhalen eene geheel ondergeschikte rol en iedere Toradja die met de dierenwereld in het bosch bekend is, bevestigt uit eigen aanschouwing, dat de dieren zeer duidelijk de karaktertrekken bezitten die zij in de verhalen vertoonen.

Terwijl de verhalen van anderen aard, door den noodzakelijken samenhang der daarin vertelde gebeurtenissen en vooral door de poëtische gedeelten, een min of meer vasten tekst hebben, is bij de dierenverhalen alleen de inhoud steeds dezelfde, maar de vorm niet. Zij bestaan nl. uit korte episoden, die met elkaar kunnen in verband gebracht worden, als men dit bepaaldelijk doen wil, maar die feitelijk elk op zich zelf staan, zoodat de reeks overal kan worden afgebroken. Iedere verteller styleert ze naar zijn eigen talent en naar zijne oogenblikkelijke stemming. Al naar het hem invalt, laat hij het eene verhaal op het andere volgen. Daardoor hebben de dierenverhalen iets eigenaardig spontaans en levendigs en krijgen ze steeds iets nieuws in den vorm, zoo vaak als men ze door een anderen verteller hoort voordragen.

Er zijn geen letterkundige producten der Bare'e-taal die zich zoo goed laten vergelijken met het gelijksoortige dat daarvan wordt gevonden bij de verwante Maleisch-Polynesische volken, als deze dierenverhalen. Wel bevatten ook de andersoortige vertellingen veel belangrijks, vooral op het gebied van Toradjasche volkenkunde, maar zij komen niet in zoo groote verspreiding over het gansche gebied der Maleisch-Polynesische talen voor als de dierenverhalen en staan ook niet zoo dicht bij de werkelijkheid als deze. Immers hoeveel fantasie ook bij de samenstelling moge medegewerkt hebben, in hoofdzaak berusten de dierenverhalen op juiste bespieding van den aard der dieren die de hoofdrol er in hebben.

Digitized by Google

Spookaap-verhalen.

Kan men aan de Dierenverhalen der Javanen, Maleiers, Atjehers den naam van Dwerghertverhalen geven, naar het dier dat in de meeste dezer geschiedenissen in de voornaamste rol optreedt, dan kunnen, om dezelfde reden, de Toradjasche Dierenvertellingen „Spookaap-verhalen" worden genoemd. De Spookaap der Toradjasche verhalen is de Tarsius fuscus, Fisch-Waldh., die in het Bare'e nggasi of tangkasi heet, welk woord identisch is met Jav. kantjil en „vluggerd, slimmerd" beduidt (1).

Wij zullen hier de ons bekende Spookaap-verhalen zoo beknopt mogelijk mededeelen en in de noten aanwijzen, waar men omtrent deze verhalen uitvoeriger kan ingelicht worden.

1. De Spookaap en de Reiger, ontmoeten elkaar en gaan elkaar luizen, waarbij de Spookaap den Reiger de veeren uitplukt.

2. Wraakneming van den Reiger, die met den Spookaap gaat varen, midden op zee een gat in het schuitje pikt, dit laat zinken, zelf wegvliegt en den Spookaap in zee achterlaat.

3. De Spookaap redt zich op een eilandje en wordt door den Krokodil bedreigd. Hij zendt dezen weg, om strijdmakkers te gaan halen.

4. Als de Krokodillen in grooten getale aankomen, laat hij hen eene rij vormen tot aan den wal toe; onder voorwendsel van hen te willen tellen, loopt hij over hunne ruggen naar den vasten wal.

5. De Krokodillen vervolgen den Spookaap, deze redt zich door van boom tot boom te springen, de Krokodillen bijten tevergeefs al de boomen om, totdat de Spookaap in een bamboe-struik kruipt, dien zij niet kunnen doorbijten.

6. De Spookaap gaat drinken aan de rivier, een Krokolil pakt zijn poot. Hij steekt hem een boomwortel toe en zegt: Dit is mijn poot. De Krokodil laat zich verschalken.

Volgens een andere lezing zegt de Spookaap dat de Krokodil den krijgskreet moet geven, nu hij een dappere heeft gevangen. De Krokodil spert zijn muil open en de Spookaap is bevrijd.

7. De Spookaap zal een aantal apen brengen naar een plaats waar rotan groeit, hij zal daarvan voor hen buikbanden vlechten. Hij laat zich daarheen brengen op een draagbaar, die hij nog met steenen laat bezwaren. Daardoor bemerken de apen niet dat hij er onderweg is uitgesprongen en zij voor niets steenen hebben getorst (2).

---

(1) Over den naam van dit dier is reeds het noodige gezegd in Tijdschr. B. G. Dl. XLV, bl. 387, 388 en in Tontemboansche Teksten Vertaling, bl. 1. Eene beschrijving van Tarsius fuscus is te vinden in A. B. Meyer's" Säugetiere vom Celebes- und Philippinen-Archipel I (No 6 van de Abhandlungen und Berichte des Kön. Zool. und Anthrop. Ethnogr. Museums zu Dresden, 1896—97), bl. 8 en II (Ibid. No. 7, 1898—99) bl. 4, met afbeelding op plaat III, No. 1 en 2.

(2) De parallellen van No 1—7 vindt men opgegeven Tijdschr. B. G. XL, 345—350, XLV, 389. No 6, 2de lezing, vermeldt Gabriel Ferrand in zijne Contes Populaires Mal-

Digitized by Google

8. De apen vervolgen den Spookaap; zij vinden hem bij een bijennest, dat hij voor de trom van zijn grootvader uitgeeft; als zij er op slaan, steken hen de bijen.

9. De Spookaap heeft zich intusschen uit de voeten gemaakt en is bij een slapende slang gaan zitten. Als de apen hem vinden, zegt hij een andere spookaap te zijn; er zijn immers zoovele spookapen: die in de bamboe woont, die in het oeverriet woont, die in den waringin woont, zij moeten niet denken dat er maar één spookaap is. Nu, goed, maar wat bewaakt hij daar dan? Den schaamgordel van grootvader. Mogen we dien eens omdoen? In geen geval. Na langdurig smeeken der apen staat de Spookaap het toe, als hij zich maar eerst uit de voeten mag maken. Een der apen bindt zich de slang om het middel en wordt doodgebeten (1).

10. De Spookaap heeft op zijne vlucht een man aangetroffen die palmwijn tapt. Hij jaagt dezen schrik aan, door te zeggen dat er vijanden in aantocht zijn; de man laat zijne kleeren en gereedschap in den steek en gaat op de vlucht, de Spookaap trekt die kleeren aan en gaat aan het tappen. Als de apen hem vinden, maakt hij hun weder wijs dat hij een andere spookaap is. Zij gaan dus weer verder.

11. Ook de Spookaap gaat weder op den loop en treft een troep wiedende vrouwen aan, die hij op dezelfde wijze bedreigt, zoodat hij nu kan gaan zitten wieden en opnieuw zijne vervolgers misleiden, die ten slotte de jacht opgeven. In eene andere overlevering treft de Spookaap een landbouwgezelschap aan, dat hij op de vlucht jaagt, waarna hij zelf aan den kookpot gaat staan, om voor al die lieden eten te koken, alsof hij de gastheer ware. Ook komt hij nog bij eene weduwe, die in haar donker foeja-gewaad rondloopt, en daarna bij eene kraamvrouw, die voor het eerst naar 't water is gegaan. Hij jaagt ook dezen schrik aan, zoodat zij hare kleederen wegwerpen en op de vlucht gaan. De Spookaap trekt die kleederen aan, neemt de plaats der gevluchten in en misleidt aldus weder zijne vervolgers.

12. In plaats van de onder N° 2 genoemde wraakneming van den Reiger, wordt ook wel deze verteld: De Spookaap zoekt wilde frambozen (Rubus pungens); de Reiger wijst hem op het avondrood en zegt: Kijk, daar in het W. ligt het Zwevende Land (2), dat ziet rood van de frambozen die er groeien. De Spookaap verzoekt nu den Reiger hem daar te brengen; deze heeft geen bezwaar, als de Spookaap maar op zijn rug wil gaan zitten. Hoog in de lucht gekomen, schudt de Reiger den Spookaap af en deze valt naar beneden, waar hij juist in de amomum-planten terecht komt.

---

gaches (1893), bl. 14 „Le Chien sauvage et le Corbeau", en bl. 42 „Pourquoi les Serpents mangent les Grenouilles". No 2, 3, 4 ook in het Talaoetsch, Zie Verhand. B. G. LIX, 4e st., bl. 93—101; No 7 ook: Contes Pop. Malgaches, bl. 74.

(1) Parallellen van 8 en 9, zie Tijdschr. B. G. XL, 350—352, XLV, 389, Tontemb. Teksten, Vert., bl. 15, 16.

(2) Zie Dl. II, 129, 144.

Digitized by Google

Hij kan zich dus toch nog in het leven houden, maar van het zich voeden met die halfbolvormige vruchten heeft de Spookaap die groote uitpullende oogen gekregen.

13. Een anderen keer komt de Spookaap in een dorp waar een doode is. De hoofden bevelen de jonge mannen een kist te gaan hakken; de Spookaap biedt mede zijne diensten aan. Als de kist gereed is, laat hij de anderen op één na terug gaan; hij zal wel met dien eenen man de kist naar het dorp brengen. Hij overreedt den man in de kist te gaan liggen, sluit die daarna toe en maakt zich uit te voeten. Als de dorpelingen eindelijk gaan kijken waar de kist blijft, vinden zij die toegebonden en als zij haar openen, zien zij er het lijk van hun dorpsgenoot in (1).

14. De Spookaap vaart met den Aap de rivier af en houdt het roer. Terwijl zij een huis voorbijvaren, vraagt de Aap aan de bewoners: „Wien van ons beiden vindt gij de mooiste" — „Dien, die aan het roer zit". — Na een poos wil de Aap ook eens sturen, wellicht vindt men hem dan de mooiste. Bij een volgend huis herhaalt hij zijne vraag. — „Die op de plecht zit is de mooiste". — De Aap geraakt nu geheel en al uit zijn humeur en wil bij het naaste dorp ophouden. Zij gaan het huis van het hoofd binnen; men zet hun pinang voor: den Spookaap bedient men op een koperen schaal, den Aap schuift men zoo maar de pinangdoos toe. Uit ergernis loopt de Aap weg en zij roeien verder.

15. Om zich nu ook wat te verfraaien, verzoekt de Aap den Spookaap hem een buikband om te vlechten (vgl. IIe 7). „Dit werk is mij, zegt de Spookaap, met mijn platte vingers, goed toevertrouwd". Hij laat den Aap zich op den rug uitstrekken op een over het water liggenden boomstam, omvlecht hem met den boomstam samen, lokt met een toovergebed den regen en maakt zich uit de voeten. De regen komt, de stroom zwelt aan, de Aap verdrinkt.

16. De Spookaap en de Aap wedden samen om elkaar in een bamboe te koken. De Spookaap zal het eerst worden gekookt; hij kruipt dus in de bamboe en laat den Aap bladeren halen om ze ermee dicht te proppen. Intusschen kruipt de Spookaap uit de bamboe en springt in een boom. De Aap komt terug, propt de bamboe toe, zet die in 't vuur en als hij denkt dat de inhoud wel gaar zal zijn, zet hij hem ter zijde en gaat bladeren plukken om op die bladeren den bamboekoker leeg te schudden. In dien tijd kruipt de Spookaap er weer in. Als de Aap terugkomt, laat de Spookaap zich uit de bamboe schudden en zoo gaat de Aap er dan ook op zijne beurt goedsmoeds in en laat zich levend stoven (2).

17. De Spookaap ontmoet een Gemsbuffel en daagt hem uit tot een tweestrijd op de horens. Als de ander het aanneemt, zegt de Spookaap

---

(1) Tijdschr. B. G. LII, 323.

(2) Tontemb. Teksten, Vertaling, bl. 4,5; C. M. Pleyte, Soenda'sche Schetsen (Bandoeng, Kolff & Co, 1905), bl. 159 (Schildpad en Tijger); Gabr. Ferrand, o. c. bl. 4 „Le Rat et le Chat".

Digitized by Google

eerst zijne horens te moeten halen. Hij plukt een paar vruchtkolven van de amomum af, bindt die voor zijn voorhoofd en komt met deze roode horens op den Gemsbuffel af, zeggende: „Kijk eens hoe rood mijne horens zijn van het bloed der beide gemsbuffels, die ik zooeven heb gestooten!" Op het hooren dezer dappere taal gaat de Gemsbuffel ijlings op de vlucht (1).

18. De Spookaap komt op een plantfeest en trekt daar aller aandacht door zijn driest optreden. Als op het feest, naar gewoonte, het kuitschopspel moet worden gespeeld, zet de Spookaap het eerst zijn pootje schrap, doch vlak bij den stutwortel van een boom. Als de schop van zijn tegenstander neer komt, trekt hij snel zijn pootje terug, zoodat de man zich ter deeg bezeert tegen den harden wortel. Nu moet de man zijn kuit aanbieden, de Spookaap schopt hem, doch bijt hem tegelijk zóó vinnig, dat de man het opgeeft en niemand het meer tegen den Spookaap durft opnemen (2).

19. De Spookaap pronkt met een fraai zwaard, dat door Ta Datoe wordt begeerd; het heft en de scheede zijn nl. geheel verzilverd. Ta Datoe biedt zijn eigen zwaard in de plaats, dat de Spookaap eindelijk tegen het zijne ruilt, op voorwaarde dat de ander dit niet zal uittrekken eer de Spookaap is verdwenen. Als deze zich dan uit de voeten heeft gemaakt en Ta Datoe het zwaard wil trekken, bemerkt hij dat het slechts een stuk hout is, gesneden in den vorm van een zwaardgevest met scheede en beplakt met bladtin.

20. Eens daagt de Spookaap het Hert uit om met hem te kuitschoppen. Hij weet het nu ook weder zóó in te richten, dat het Hert telkens tegen den rug van een bladwortel schopt en ten slotte zijn poot breekt en sterft (3). De Spookaap ontweidt het Hert en maakt van de ellepijp van het dier een fluit, waarop hij des avonds in een kippennest onder den rand van het dak gaat zitten fluiten, om het hart van een meisje week te maken (4).

21. Daar wordt hij door een duizendpoot in zijn scrotum geknepen (5). De wond gaat zweren, hij vangt den etter op in een bamboe-koker en verkoopt dien aan Ta Datoe voor een trom. Daarmee klimt hij in een hoogen boom, slaat de trom en bespot de domheid van hen die zich te goed doen aan zijn etter. De dorpelingen hooren het en beschieten hem met

---

(1) Vgl. Dr Brandes, in Tijdschr. B. G. XXXVII, bl. 43 (d), 135 (5), waar de Javaansche; bl. 54, waar de Maleische; XLIII, bl. 243 (9), waar de Tjamsche parallel is vermeld.

(2) Vgl. Tontemb. Teksten, Vert., bl. 2.

(3) Tontemb. Teksten, Vert. bl. 2; Tijdschr. B. G. LII, 312—314.

(4) Pleyte, o. c., vervolg van het boven aangehaalde brandstapel-verhaal.

(5) In het zoo even genoemde Soendaasche verhaal en evenzoo in Tontemb. Teksten, Vert. No 7 „De Wëris en de Aap", knijpt de Krab den Aap (op verzoek van den eigenaar der fluit) zoo hard, dat deze de fluit laat vallen. Dezen trek heeft het Toradjasche verhaal niet meer; vandaar dat de loop van 't verhaal anders is.

Digitized by Google

blaasroeren, doch niemand raakt hem. Eindelijk wordt de Bultenaar er bij gehaald (1). Deze wordt in een draagbaar gebracht, hij gaat op zijn rug liggen, nadat eerst de grond voor hem is uitgegraven en schiet. De Spookaap pakt den pijl, vóórdat deze heeft getroffen, knijpt hem onder zijn oksel en laat zich vallen, alsof hij dood was. Men maakt vuur om hem te roosteren, maar hij spert opeens zijne oogen open en staart den jongen die hem vasthoudt aan, zoodat deze hem van schrik loslaat. De Spookaap pakt een brandend stuk hout, steekt het dorp in brand en ontkomt. Hij vlucht in een hol, maar wordt vervolgd en ontdekt. Om hem uit het hol te krijgen, legt men vuur aan bij den ingang, zoodat het hol vol rook wordt. De Spookaap weet echter telkens het vuur uit te maken, door er op te wateren. Als de lieden dan komen voelen of het vuur nog brandt, bijt hij hen telkens in de hand, zoodat zij meenen zich te branden. Eindelijk geven ze het op en trekken weg, zoodat de Spookaap kan ontkomen.

22. Eens valt de Spookaap in een hol, dat te diep was en te steile wanden had, dan dat hij er uit zou kunnen springen. Daar komt een buffel voorbij, die hem vraagt wat hij daar uitvoert. Wel, is het antwoord, spoedig zal de hemel op de aarde vallen en ik heb mij hier in veiligheid gebracht; hier is men goed geborgen. De Buffel smeekt zich ook in het gat te mogen storten en de Spookaap staat het welwillend toe. Aan een bok, een hond, een kat en een kip, die hetzelfde verzoek doen, wordt ook toegang verleend en door al die dieren boven op elkaar te laten staan, kan de Spookaap uit het hol klimmen (2).

23. De Spookaap begeeft zich naar het strand en noodigt een voorbijvarenden visscher uit palmwijn te drinken, dien hij bij zich heeft, terwijl de visscher er visch bij geeft. De visscher wordt dronken, de Spookaap vaart met zijne schuit weg en laat den visscher omkomen.

24. Op zijne vaart komt hij een schip met vreemdelingen tegen, die hij ook dronken maakt, waarna hij hun den zak ontsteelt waarin de wind is verborgen. Bij 't heengaan maakt hij het schip lek en komt met den zak met wind bij Ta Datoe, wiens dochter hij ten huwelijk zal krijgen, als hij de vijanden die in aantocht zijn heeft verslagen. Als de vijanden dan komen, verdelgt hij ze door den wind op hen los te laten.

25. Nu wordt de Spookaap ter verantwoording geroepen door P o e ë m P a l a b o e r o e, de Schepper van Hemel en Aarde. De Spookaap wil niet komen; hij beweert geen schepsel van Poeë mPalaboeroe te zijn, maar op zich zelf te bestaan. De woordenstrijd die hieruit voortkomt, zal worden beslist doordat zij met de vingers tegen elkaars keel knippen. Het resultaat is, dat de Hemelheer slechts zijne vingers bezeert, terwijl de Spookaap het hoofd van P. mP. van zijn hals doet vliegen. Op het ge-

(1) Mismaakte of zonderlinge personen zijn in het bezit van bizondere vermogens.
(2) Tijdschr. Bat. Gen. XXXVII, 40, 133, XLIII, 241, 246, 279.

Digitized by Google

smeek van P. mP. zet de Spookaap diens hoofd weer op zijn hals, maar P. mP. erkent hem nu ook als zijn meerdere.

26. Volgens een ander verhaal zullen Poeë mPalaboeroe en de Spookaap zich elk een zetel laten maken; wie den hoogsten zetel heeft, die zal de eerste zijn. P. mP. laat een hoogen zetel maken, maar de Spookaap springt op een hoogen boomtak en wint het aldus van den Schepper. Deze noodigt nu den Spookaap uit om over 7 nachten bij hem te komen.

27. De Spookaap houdt zich aan de afspraak, maar wordt door Poeë mPalaboeroe nogmaals op de proef gesteld. Hij moet naar diens smidse gaan en vandaar een der talrijke hamers medebrengen die er te vinden zijn. P. mP. wil hem nl. omsmeden en indien hij nu den hamer medebrengt waarmede de god de zwijnen heeft gemaakt, dan zal hij bij het omsmeden een zwijn worden, brengt hij den hondenhamer mede, dan wordt hij een hond, enz. De Spookaap wil echter tot mensch worden omgesmeed, en niet wetende welken hamer hij daartoe moet medebrengen, zet hij zich nu in de grootste verlegenheid neer en schreit. Een vuurvlieg komt op hem af; haar klaagt hij zijn nood. De Vuurvlieg zal hem den menschenhamer wijzen, door er op te gaan zitten, indien de Spookaap haar toestaat zijn oorsmeer te eten. De afspraak wordt gemaakt, de Spookaap komt met den menschenhamer bij P. mP. en wordt tot mensch omgesmeed. Daarna moet hij zich aan diens dochter Bantiëli („Kieskeurige") laten zien, die hem afkeurt. P. mP. smeedt hem over, ook als Bantiëli hem daarna nog eens afkeurt. Eerst bij de derde keuring wordt hij goedgevonden en trouwt met Bantiëli, zoodat hij de schoonzoon van Poeë mPalaboeroe wordt (1).

28. In andere verhalen loopt het met den Spookaap slecht af en wordt hij het slachtoffer van de streken die hij eerst bij anderen heeft uitgehaald. Zoo laat een verhaal hem bij het hakken van eene doodkist (zooals dat boven, in № 13 is verteld) aan de beurt komen om er ook in te gaan liggen, omdat de mannen die met hem de kist hadden gemaakt, met elkaar hadden afgesproken om die allen eens te passen. Als hij er in ligt, bindt men het deksel er op en laat hem er in liggen, „totdat zijne tanden droog en zijne voetzolen geel zijn geworden".

29. Volgens een ander verhaal, zendt Ta Datoe den Spookaap uit om koppen te snellen en geeft hem een wonderzwaard, dat hij slechts behoeft te trekken, om alle vijanden te doen vallen, mits hij het niet uithaalt eer hij te midden der vijanden is. Daar dit het zwaard is dat in № 19 is vermeld, wordt de Spookaap door de vijanden gedood.

30. Een derde verhaal laat hem aldus omkomen. Hij leent van den Aap een fraai zwaard, welks scheede met bladtin is beplakt, om daarmee te pronken op een feest. Wel is het zwaard te lang voor hem, maar deze opzichtigheid is juist naar zijn smaak. Op weg naar het feestvierende

---

(1) Vgl. het verhaal van „De Halve", beneden.

Digitized by Google

dorp moet hij een ravijn overspringen. Het gevest van het zwaard stoot tegen den overkant, zoodat hij terugstuit en ook met het achtereind van 't zwaard blijft haken. Zoo ligt het zwaard als een brug over het ravijn en de Spookaap hangt er aan, totdat hij omkomt.

31. Volgens een vierde verhaal is de Spookaap door het bedrog der Vlinders om het leven gekomen. Hij zag een troep vlinders op een grooten klomp schuim zitten, welke op het water dreef. Op zijne vraag wat dit voor een vaartuig was, antwoordden de Vlinders dat hij er gerust in kon medevaren. Toen de Spookaap het wilde probeeren, viel hij in het water en verdronk (1).

Hiermede hebben wij de ons bekende Spookaap-verhalen behandeld. Wel treedt de Spookaap ook nog in andere verhalen op, maar niet als hoofdpersoon. Trouwens bij de bovengenoemde verhalen zijn ook enkele die reeds den overgang tot een ander type vertoonen, zooals bv. de Nos. 18, 19, 23, 24 en 27, waar naast den Spookaap ook menschen handelend optreden. Waar dit het geval is, gaan de menschen allicht de hoofdrol spelen en zoo komt men gemakkelijk op het terrein der romantische verhalen.

Andere dierenverhalen.

Wij hebben thans de verhalen te behandelen die in omloop zijn omtrent andere dieren dan de Spookaap. De hiervolgende dierenverhalen hebben in het algemeen een ander type dan de Spookaapverhalen, waarin de slimme bedrieger, de kleine vluggerd het wint van den groote en sterke, die op zijne kracht bouwt en gewoon is geweld uit te oefenen. Zij zijn deels schetsen uit de maatschappij der dieren, die wel met eenige hunner karaktertrekken of vaste gewoonten rekening houden, maar er niet op gebaseerd zijn; deels ook zijn zij verklaringen van eigenaardigheden, zoölogische waarnemingen volgens de animistische natuurbeschouwing, gebracht in den vorm van geschiedenissen, soms van anecdoten.

32. De belangrijkste van deze soort dierenverhalen is de overbekende geschiedenis van den Aap en de Landschildpad, die beiden pisangs planten (2), van welke alleen die van de Landschildpad vrucht dragen. De Aap weet die vruchten te bemachtigen, doch de Landschildpad slaagt er in den Aap te dooden, te ontweien en van zijne beenderen kalk te branden, die hij bij de sirih laat pruimen door de Apen welke bij hem komen om naar hunnen vorst te zoeken (3). Als hij zelf zijne wraakneming verraadt, ne-

(1) Dat dit verhaal ook in het Napoesch voorkomt, bewijst de mededeeling van den Hr. P. Ten Kate, in Meded. Ned. Zend. Gen. LV, 392.

(2) Tijdschr. B. G. XLV, 405—408, Tontemb. Teksten, Vert. bl. 2, Contes Populaires Malgaches, bl. 20—22.

(3) Doorgaans wordt het dier dat in de dierenverhalen optreedt, beschouwd als de vorst van zijne soort, evenals de handelende menschen ook gewoonlijk vorsten, prinsen en prinsessen zijn.

Digitized by Google

men hem de Apen gevangen, maar de Schildpad weet zich te redden, door zich in het water te laten werpen. Als de Apen bemerken dat zij zich hebben vergist, laten zij door een buffel den plas waarin de Schildpad zwemt leegdrinken, maar deze weet den buffel te noodzaken al het water weder over te geven (1).

33. Een andere verteller heeft bizonder smakelijk uitgeweid over het vriendschapsverbond tusschen de Apen en de Schildpadden en daarop de geschiedenis van het pisangplanten laten volgen. De stekken moeten eerst worden gestolen en bij die gelegenheid vlecht de verteller een ander verhaal in. Als de Aap en de Schildpad de pisangstekken gaan stelen in den tuin van Ta Datoe, snoepen zij meteen van de Spaansche peper die daar groeit. De Aap roept daarbij zoo hard over den brand in zijn mond, dat zij ontdekt worden. De vlugge Aap ontkomt, de Schildpad wordt gevangen, maar wijst den waren schuldige aan en wordt daarop losgelaten. Daarop volgt de geschiedenis van het dooden van den Aap en het tot kalk branden zijner beenderen.

34. De historie van het Spaansche-peper stelen wordt ook aldus verteld: Als de Schildpad is betrapt, wordt hij in eene mand gestopt en aan den buitenwand der tuinhut opgehangen. De Aap komt des nachts naar zijn gevangen vriend kijken. Deze beweert het heerlijk te hebben, hij kan tot den gezichtseinder (p o e'o e j a n g i) zien. De Aap wil er ook van genieten, haalt de Schildpad uit de mand, kruipt er zelf in en wordt den volgenden morgen door den tuineigenaar gedood (2).

35. Zeer verbreid in en buiten het Indonesische taalgebied (3) is ook het verhaal van het Hert of van den Gemsbuffel en de Woeriri (een zoetwaterschelpdier), waarvoor soms de Spookaap in de plaats treedt. Deze twee houden een wedstrijd in het hardloopen. Het Hert (de Gemsbuffel) rent uit alle macht in en langs de bedding der beek in welke zich, telkens op kleine afstanden van elkaar, woeriri's hebben nedergezet, volgens afspraak met hun hoofd, de Woeriri die de weddenschap had aangenomen. Zoo dikwijls als het Hert omkijkt, ziet het een woeriri, zoodat het, in de meening van steeds achter te zijn, zich boven zijne krachten inspant en zich doodloopt.

36. Een weddenschap in het waken wordt verteld van een Aap en een Boomgeest. De Aap wil een waringin tot woonplaats kiezen, maar

(1) Zie ook beneden, het in Noot 2 op bl. 384 gezegde.

(2) Bare'e-tekst (eenigszins anders), Spel- en Leesb. bl. 38, No 22; inhoudsopgave, Tijdschr. B. G. Dl. XL, bl. 359, 360; vgl. ook Dl. XXXVII, bl. 37 en XLVI, bl. 83—85 (Javaansche parallellen), XLIII, bl. 246, 247, (Kambodja'sche parallel, overgenomen door de Annamieten) en bl. 282 (Kambodja'sch verhaal). Vgl. verder ook nog de verhalen, die hier beneden, onder de Uilespiegelverhalen zijn vermeld.

(3) Tijdschr. B. G. XXXVII, bl. 39, No. 9, bl. 133, No 2 en XLVI, bl. 82, No 3 (Javaansche parallellen), XLIII, bl. 280, No 9 (Kambodja'sche parallel), Tontemb. Teksten, Vert. bl. 4, No 5 (Minahassische parallel); zie verder de daar opgegeven plaatsen. De Talaoetsche parallel staat Verh. B. G. LIX, 4e St. bl. 82, de Makassaarsche, Tijdschr. B. G. LV, 216.

Digitized by Google

de eigenaar van den boom, de geest die hem bewoont, staat dit niet toe. Om uit te maken of de Aap recht heeft tot hetgeen hij wil doen, zullen hij en de Boomgeest een wedstrijd houden in het waken; wie het langst wakker blijft heeft gelijk. Niet lang nadat de wedstrijd is begonnen, dommelt de Aap telkens in; als de Boomgeest hem dan wekt en hem zegt dat hij het verloren heeft, ontkent de Aap te hebben geslapen, hij dacht slechts na over eene diepzinnige kwestie, bv. hoe het komt dat de zee, waarin toch alle rivieren uitloopen, niet vol wordt, hoe dorens zoo puntig kunnen zijn, zonder te zijn aangepunt, hoe de bladeren van rietgras scherp kunnen zijn, zonder dat iemand ze heeft geslepen, hoe de geitekeutels rond kunnen zijn en toch niet gedraaid, hoe de wind blaast, zonder dat iemand hem aanblaast. Zoo dikwijls als de Aap deze gedachten uit, laat de Boomgeest zich beetnemen en zegt: „Ja, dat weet ik eigenlijk ook niet te zeggen!" Zoo doet de Aap telkens een dutje en weet het daardoor uit te houden, terwijl de Boomgeest eindelijk inslaapt en zoo den wedstrijd verliest (1).

37. Het verhaal van den Aap en den Sagoe-worm vertelt van een twist tusschen een Aap die in den maneschijn een liedje zit te zingen, waarin hij zich met de maan vergelijkt, en een Sagoe-worm, die den Aap om zijne inbeelding uitlacht, daar hij zelf wegens zijne witte kleur, meer op de maan gelijkt dan de zwarte Aap. De Aap bedreigt nu den Worm met allerlei straffen, maar deze lacht er slechts om. Als eindelijk de Aap zegt: „Ik zal je in mijn neus steken", begint de Worm te jammeren en de Aap, meenende dat hij nu de ware straf heeft gevonden, steekt den Worm in zijn neus, maar kan hem er niet meer uit krijgen, totdat hij zich, in zijne wanhoop, den neus laat afhakken, door iemand die in het bosch aan het kappen is. De Aap sterft aan de gevolgen en de Worm gaat bedaard zijns weegs (2).

38. Van den Jaarvogel en het Suikervogeltje of Honingzuigertje (Nectarinia), resp. de grootste en de kleinste vogel op Midden-Celebes, wordt verhaald dat zij elkaar ontmoetten en dat de Jaarvogel het Suikervogeltje uitlachte om zijne dunne pootjes. „Met één schop breek ik ze door", snoefde hij. „Mijne pooten, was het antwoord, zijn inderdaad klein, maar er zit merg in, de uwe zijn groot, maar hol en daarom durf ik met u kuitschoppen". Het Suikervogeltje bood nu het eerst zijn poot aan,

(1) Voor de parallellen van dit verhaal bij Sangireezen, Atjehers en Javanen, zie Tijdschr. B. G. Dl. XI, bl. 355 en verder Dl. XLV, bl. 413, 417. Zie ook „Le Conte du Chat et de la Chandelle, dans l'Europe du Moyen Age et en Orient", par Em. Cosquin, Romania, XL. (1911), bl. 517—522.

(2) Zie Tijdschr. B. G., Dl. XL, bl. 360, Dl. XLV, bl. 417—420 en Tontemb. Teksten, Vert. bl. 3 en 10 (Minahassische parallel). Bij het hierboven, onder No 32, vermelde verhaal bedreigen de Apen de Schildpad ook eerst met allerlei straffen, maar de Schildpad veinst er niets om te geven, totdat hij om genade smeekt als de Apen hem willen verdrinken. Daarom werpen zij hem dan ook in het water, waarin hij zich juist geheel blijkt thuis te gevoelen.

Digitized by Google

maar de schop van den Jaarvogel deed hem geen kwaad. De Jaarvogel werd daarentegen door één enkelen schop van het Suikervogeltje buiten gevecht gesteld. In zijne woede slokte hij het kleine diertje in, maar het kwam ongedeerd weder uit zijn achterste te voorschijn. Toen moest de Jaarvogel de meerderheid van het Suikervogeltje erkennen, waardoor dit vanzelf tot koning over de vogels is geworden (1).

39. Het verhaal van het Ei dat uit koppensnellen gaat in gezelschap van eene Slang, een Duizendpoot, eene Mier en een hoop Varkensdrek vindt men opgegeven Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XL, bl. 356, alwaar ook een aantal parallellen zijn genoemd. Verder zijn nog te vergelijken het Mentawaische verhaal op bl. 95 van Max Morris „Die Mentawai-Sprache" en een artikel in den Ind. Gids van 1910, Dl. I, bl. 280, „Trekken van overeenkomst tusschen de Germaansche en de Toradjasche en Minahassische Volksverhalen".

40. Het bij andere volken van Indonesie bekende verhaal van een aantal dieren die op de jacht of op de vischvangst gaan en om de beurt een van allen het overschot van den buit blijven bewaken, terwijl de anderen er weder op uit zijn gegaan, waarbij dan telkens de bewaker zich zijn voorraad laat ontstelen door een reus of een anderen roover, totdat de kleinste en slimste van het gezelschap er in slaagt den dief te binden, en men hem gezamenlijk kan afmaken, komt als afgerond verhaal niet in de Bare'e-Letterkunde voor. Het wordt in eenigszins afwijkenden vorm verteld, zoodat het geen dierenverhaal meer is, en dient als inleiding op den in IIe 66 medegedeelden tocht naar de Onderwereld (2).

Van de verhalen die eigenaardigheden van sommige diersoorten verklaren, volgen hier eenige proeven:

41. De Apen zijn op de volgende wijze zwart geworden: Een man had (met een blaasroer) een aap geschoten, die gedurig de rijst van zijn kind kwam stelen en beval zijn zoon Wakoeka het dier te gaan ontweien. De andere apen, die hunnen vermisten kameraad zochten, troffen Wakoeka aan en omringden hem, met het plan hem te dooden. Bij het zien van al die grijnzende apen lachte Wakoeka en zoo zagen de apen dat zijne tanden zwart waren. Zij wilden nu ook gaarne zulke tanden hebben; Wakoeka nam daarop aan hun de tanden te zwarten, indien zij zelf de zwarte arènbastvezels haalden, die daartoe noodig waren. Zij brachten een grooten hoop daarvan onder eene rijstschuur en kropen, op Wakoeka's bevel, in de schuur. Wakoeka stak nu de vezels in brand en zoo kwam een deel der apen om; die er nog levend afkwamen, waren zwart geschroeid en sints dien tijd zijn de apen zwart gebleven (3).

---

(1) De Minahassische parallel van dit verhaal is te vinden Tontemb. Teksten, Vert. bl. 27—29; zie ook de Inleiding, op bl. 23.

(2) Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XL, bl. 365.

(3) Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XL, bl. 380, Dl. XLV, bl. 420, en Ind. Gids 1910, I, 274—277.

Digitized by Google

Andere soortgelijke verhalen, zooals die welke verklaren het ontstaan van de vijandschap tusschen katten en muizen, de reden waarom de jaarvogel een witten vederkrans om den hals draagt en de duif steeds een klagend geluid laat hooren, hoe het komt dat de wesp zulk een dun middellijf heeft, alsof haar rug ware doorgebroken, hoe het komt dat de varkens, die vroeger maar in ééne soort bestonden, thans gedeeltelijk in zee (als bruinvisschen), deels in 't bosch leven en voor een derde deel tam zijn, zullen wij hier niet vermelden, daar zij alle in tekst en vertaling (1) zijn uitgegeven, met opgave der tot heden toe bekende parallellen. Het verhaal van 't ontstaan der vijandschap tusschen de honden en de herten en varkens is vermeld op bl. 23 van de Vert. der Tontemb. Teksten.

42. Hoe het komt dat de ongo (Leptocorisa acuta, Jav. walang sangit) eenigszins geel is en de dongge dai (een lange, groene sprinkhaan, met hamervormigen kop) een paar uitwassen aan den kop heeft, wordt aldus verteld: De Ongo had de Dongge dai tot vrouw, doch op een goeden dag kregen die twee genoeg van elkaar: de Ongo verweet aan zijne vrouw dat zij zulk een langgerekt lichaam had en de Dongge dai klaagde er over dat haar man zoo stonk. Zij scheidden dus en gingen ieder zijns weegs; de Dongge dai maakte zich een kapsel aan beide zijden van haar hoofd en de Ongo behandelde zijn lichaam met kurkuma. Toen zij elkaar weder ontmoetten vonden zij elkaar zoo opgeknapt, dat zij maar weder met elkaar trouwden.

43. Het recht dat de muizen hebben op een deel der opbrengst van den rijstakker wordt verklaard in het volgende verhaal, dat alleen op de To Pebato betrekking heeft. In oude tijden, zoo heet het, kwam de zee over het land en bedekte alle bergen, alleen den bergtop Wawo mPebato overstroomde zij niet. Ééne enkele vrouw, Indo i mPaloa, bleef in leven, doordat zij scheep ging in een varkenstrog en een potlepel als roeispaan gebruikte. Toen de zee weer afnam en het land droog werd, beviel zij van een zoon, want zij was reeds zwanger. Die zoon werd later haar man. Terwijl zij zocht naar rijst om te zaaien, zag zij dat er een bos was blijven liggen op den tak van een hoogen boom. Eene muis, die zij vroeg die rijst voor haar naar beneden te brengen, bedong vooraf, dat de muizen voortaan als loon een deel van den oogst zouden mogen opeten. De Vrouw stond dit toe en sedert hebben de muizen recht op een deel der rijst die de menschen planten (2).

44. De paling wordt gezegd steeds op voet van oorlog te staan met den vogel djindji kee, eene soort oeverzwaluw. Deze vogels piepen ook bij nacht en dit brengt den Paling in de war; hij denkt dan dat de morgen is aangebroken en houdt op met voedsel te zoeken. Daarom

(1) Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XLV, bl. 426 en 452, bl. 450, bl. 449 (zie ook: Tontemb. Teksten Vert. bl. 6 en 18) en bl. 451, verder nog Verh. B. G. LIX, 4e St. bl. 75.

(2) Zie ook Dl. I van dit werk, bl. 20.

Digitized by Google

naast de Paling steeds op de jongen van de Djindji kee en trekt ze bij de pooten in het water, terwijl de Djindji kee zijn nest bevestigt aan de takken der boomen en den stam dier boomen glad maakt om den Paling het opklimmen te beletten.

Met het vermelden dezer verhalen hebben wij feitelijk reeds het gebied van het Toradjasche volksgeloof omtrent dieren betreden. Verhaaltjes van volksgeloof, zooals de hier boven gegevene, worden bij ons eerst tot de letterkunde gerekend als zij in literairen vorm zijn gebracht. Een dergelijke onderscheiding is uit den aard der zaak hier onmogelijk. Wij hebben daarom zoowel bij de bespreking der verschillende diersoorten, als elders waar dit te pas kwam, staaltjes van het volksgeloof omtrent dieren vermeld (1).

Op deze dierenverhalen laten wij volgen de:

Verhalen van Dieren die bizondere hulp aan Menschen hebben bewezen.

Deze verhalen vormen nl. den overgang van de zuivere dierenverhalen tot die waarin de hoofdrol wordt gespeeld door een dier dat zich later onthult als mensch. In de hiervolgende verhalen treden de dieren naast de menschen op in eene nu eens meer, dan eens minder ondergeschikte rol, doch hunne taak is steeds zóó belangrijk, dat de gebeurtenissen die worden verteld alleen door de hulp der dieren hebben kunnen geschieden. Het zijn dus verhalen van dieren die bizondere exemplaren hunner soort zijn, omdat zij zich bij de menschen aansluiten, hunne behoeften verstaan en hen redden waar zij in nood verkeeren. Zij toonen dus eene bizondere gezindheid te hebben en een binnenste dat hen tot den omgang met menschen geschikt maakt. De dieren komen in deze verhalen dan ook in eene veel nadere verhouding tot de menschen, dan bv. de Spookaap in de onder N° 10, 11, 13, 18, 19, 21 en verder genoemde Spookaap-verhalen, daar zij hier niet als bedriegers, maar als vrienden en bondgenooten van den mensch optreden. De volgende verhalen geven hiervan voorbeelden.

45. Twee gebroeders, Soemboli en Lagoni (2) gaan samen baden.

---

(1) Zoo bv. Dl. I, bl. 15, 16.

(2) Evenals in de Raadsels (zie bl. 373), zoo is ook in de Verhalen, de figuur van Soemboli eene zuiver literaire. Oorspronkelijk is hij een landbouw-god; als zoodanig wordt hij bij landbouwwerkzaamheden nog wel eens aangeroepen, maar dan in bolingoni's, wat reeds wijst op zijn overgang tot de decoratieve figuren in de letterkunde. Zijn naam beteekent „Omgekeerd, onderste boven"; hij wordt voorgesteld als loopende op het bovenvlak zijner voeten, met de voetzolen naar boven gekeerd. Lagoni vervult in de Bare'e-letterkunde ook geen andere rol dan die van sierfiguur; hetzelfde valt te zeggen van Ngalitaoe (Jongeling) Sanepa (naam van een bevallig vogeltje), Ngalitaoe Labee, Ng. Toroende („de geprezene"). Van Lagoni en de drie anderen weten wij niet of zij ooit iets anders zijn geweest dan letterkundige verschijningen.

Digitized by Google

Onder het baden wikkelt zich een vrouwenhaar om de kuit van Lagoni; het zit er zóó stijf omheen, dat het er moeilijk afgaat en als hij het eindelijk er af krijgt en het meet, bevindt hij dat het negen vadem lang is. Na eenigen tijd zwelt zijne kuit op, het haar had zijne kuit bezwangerd (¹). De kuit barst open en er komt een kind uit, een meisje. Eerst laat het kind zich nog voeden met suikerrietsap, pisang en zoeten palmwijn, maar spoedig wil het die spijs niet meer en weent, al zingende, om de borst zijner moeder. Tegelijker tijd zwellen bij het meisje van wie het haar afkomstig was, Te'inde Ngaloe, de borsten geweldig op, zoodat zij hevige pijn lijdt. Zij woont aan den oorsprong der rivier waarin Soemboli en Lagoni hadden gebaad. In zijn gezang zegt het kind:

Vader, 'k wil uw pisang niet,
Vader 'k wil uw palmwijn niet,
'k Wil uw suikerrietsap niet.
Breng mij opwaarts naar mijn moeder,
Aan den oorsprong der rivier,
Badplaats van Te'inde Ngaloe.

De beide broeders weten nu niet beter te doen, dan met het kind de rivier tot haren oorsprong te volgen. Lagoni draagt zijn kind, Soemboli bezit een leguaan, dien hij aan een touw medevoert, terwijl hij tevens een trom en een schild bij zich heeft. Den loop der rivier volgende, komen zij aan een dorp en daar zingt het kind weder:

Vader Lagoni, Oom Soemboli,
Roert toch luid en vroolijk de trom,
Dat mijne moeder beginne te lachen,
En hare sesam-tandjes laat zien.
Laat daarbij dansen den Leguaan.

Daarop roert Soemboli de trom en de Leguaan danst met het schild. Alle dorpsbewoners komen kijken, lachen en toonen zoodoende hunne tanden, doch er is bij de meisjes geene enkele die tanden heeft zoo fijn als sesamkorrels. Zoo gaat het ook in de vijf volgende dorpen. Eerst in het zevende dorp, aan den oorsprong der rivier gelegen, ligt de dochter van het hoofd zwaar ziek met pijnlijk gezwollen borsten. Ook zij lacht bij de kluchtvertooning van den dansenden leguaan en als daardoor hare fijne tandjes zichtbaar worden, vliegt het kind op zijne moeder toe en zuigt hare beide borsten leeg. Daarmede is de jonge vrouw genezen.

(¹) De haren behooren tot de meest zielestof- houdende deelen van het menschelijk lichaam. Dat zij dus evengoed kunnen bezwangeren als sperma, is op zich zelf niet bevreemdend. Ook dat de kuit wordt bezwangerd, kan geen verwondering geven, want de kuit is de buik van het been en de scheen is de rug; vandaar ook het raadsel op het been: „Wie loopt er altijd achteruit"? Maar hier bezwangert een vrouwenhaar een mannenbeen. In een verhaal in Strand-Bare'e gesteld, wordt verteld van een mannetjes-aap die het been eener vrouw bezwangert, zoodat zij uit de kuit baart.

Digitized by Google

maar nu wordt het dorpshoofd boos, omdat een man dien hij niet kent, zijne dochter tot moeder van zijn kind heeft gemaakt. 't Is niet eens bekend of hij slaaf of vrije is. Om te bewijzen dat hij een vrijgeborene is, moet Lagoni kokosnoten halen uit een hemelhoogen kokospalm, waarvan men den top niet kan zien. Als hij hierover zit te weenen, komt de schim zijner grootmoeder en verschaft hem een eekhoorn, die de taak voor hem verricht. Daarna moet hij eene groote draagmand vol mosterdzaad, dat overal in 't rond was gestrooid, bijeen zoeken; dezelfde schim laat een parkiet dit werk voor hem verrichten. Daarop moet hij een krijgsdans verrichten tusschen opgerichte speerpunten; de schim zijner grootmoeder laat hem zijne voeten en oogen inwrijven met gal van het insect tambarana, waardoor hij scherpziende en onkwetsbaar wordt, zoodat hij zich niet verwondt. Eindelijk moet hij nog water halen in eene van rotan gevlochten mand; de schim zijner grootmoeder verschaft hem huidslijm van een paling, waarmede hij de mand waterdicht maakt, zoodat hij ze vol water bij het hoofd brengt. Nu heeft hij bewezen vrij man te zijn en mag de dochter van het hoofd trouwen (1).

46. Een dergelijken dienst, in een soortgelijk geval als het in 't laatste gedeelte van 't bovenstaande verhaal genoemde, bewijzen eenige dieren aan de heldin van het verhaal Rompia Lale. Dit is de naam van een meisje, dat na den dood harer ouders besluit om eene schuld van haren vader af te doen aan Tontji nTo Mata nDeme. Zij knijpt zich de borsten af, steekt zich in mannenkleeren, wapent zich met lans en zwaard en gaat op reis. Een spookaap, een kat, een muis, een vlinder en een vliesvleugelig insect, een soort glazenmaker, vragen den tocht met haar te mogen medemaken. Zij gaan scheep en komen aan den overkant der zee. Daar wordt de Muis bij de prauw achtergelaten; de rest der dieren blijft aan den voet van den heuvel waarop het dorp is gebouwd. De gastheer vermoedt dat hij met een vrouw te doen heeft en stelt Rompia Lale op de proef. Zij moet eerst in een hemelhoogen kokosboom klimmen, daarna tusschen opgerichte lanspunten een krijgsdans houden, het eerste doet de Spookaap, het tweede de Glazenmaker voor haar. Om nu zeker te zijn of zij een man of eene vrouw is, stelt hij haar voor op elkaar te pissen. De Kat kruipt in hare broek en weet Tontji nTo Mata nDeme in de oogen te raken, zoodat hij zich overwonnen verklaart en de schuld als voldaan beschouwt. Rompia Lale gaat weder met hare dieren scheep, doch beveelt de Muis vooraf de prauw van Tontji nTo Mata nDeme lek te knagen. Zij doet dit en als de ander Rompia Lale wil achternazet-

(1) Parallel met dit verhaal loopen voor een deel de verhalen van mannen die de onbekende of verdwenen moeder van hun kind gaan zoeken, zooals No 91 en 92 der Tontemb. Teksten (Vert. bl. 238, 239 en 317—324); voor een ander deel de Tontemb. Ramopoli'i-verhalen, waar een meisje aan 't lachen wordt gebracht, doordat men twee geplukte hanen voor haar laat vechten, waardoor zij hare fijne tandjes laat zien (No 79—82, bl. 231—234 en 277—294 der Tontemb. Teksten).

Digitized by Google

ten, moet hij de vervolging opgeven, omdat zijne schuit vol water loopt. R. L. komt behouden van haren tocht terug (1).

47. Een volgend voorbeeld is het verhaal van Roeë Ana. De jongeling Laora zal trouwen met Roeë Ana aan de overzijde der zee, van wie hij heeft gedroomd. Eene parkiet die hij opvoedt heeft voor hem de verblijfplaats van het meisje opgespoord en de wederzijdsche geschenken (tabak, sirih) overgebracht. Als de huwelijksdag is bepaald, vaart Laora met gevolg en vergezeld van de Parkiet, naar zijne bruid, waarbij hij de gevaarlijke negen stroomen moet doorvaren, die te zamen in de poese ntasi (2) (navel, middelpunt der zee) vallen. Bij zijne aankomst vindt hij zijne bruid gestorven en reeds in hare doodkist op eene stelling gelegd. Zij is n.l. door hare ouders met hekserij omgebracht; dezen hebben hare lever opgegeten. Laora laat de kist van de stelling halen en haar openmaken; de Parkiet haalt uit een nabijgelegen kokospalm eene zeer jonge vrucht, die nog geen vleesch heeft. Het reeds zich ontbindende lijk van Roeë Ana wordt daarmede besproeid, wat ten gevolge heeft dat het lijkvocht opdroogt. Een tweede kokosnoot, die al wat vruchtvleesch heeft, wordt over het lijk geopend waardoor ook het vleesch der doode weder vast wordt. Een nog hardere doet de beenderen zich weder vast aaneensluiten en eene reeds ontkiemde kokosnoot brengt de doode weder in het leven terug (3). Men maakt zich gereed tot vertrek, want het meisje wil van hare ouders niets meer weten en als de zon is ondergegaan zullen dezen ook weder gaan weerwolven. De prauw steekt in zee, doch de weerwolven weten haar naar 't land terug te halen, totdat de Parkiet een slijpsteen naar de weerwolven werpt, die zoo hoog opgroeit, dat hij hun den weg verspert (4). Bij het willen vernietigen van den steen komen de weerwolven om. Het bruidspaar leeft sedert gelukkig en de Parkiet verheft zich naar den hemel en wordt het sterrenbeeld „De Haan (tamangkapa)".

48. In het verhaal van Doeoe en Bone mBoejawa wordt van deze twee, die broeder en zuster zijn, verteld dat zij, ondanks alle waarschuwingen hunner ouders, met elkaar trouwen. De man gaat op

(1) Ind. Gids 1910, I, 270—272; Contes pop. Malgaches, 102—113 (Les Sept Frères).

(2) In de Tor. verhalen wordt de navel of het middelpunt der zee voorgesteld als een kuil of een hol, waarin negen stroomen vloeien, waardoor de zee ebt; is het hol vol, dan spuiten die stroomen met kracht er weder uit, waardoor het vloed wordt. Voor een vaartuig is het uiterst gevaarlijk om in de buurt van dit punt te komen. Het wordt dan door de 9 stroomen gegrepen en vergaat. Soms ook wordt de poese ntasi voorgesteld als eene rots, met eene grot er in, waar de 9 stroomen in en uitvloeien. Op de rots groeit de taripa djandi, zie Noot daarover bij Verhaal No 99. Over de poesat tasik bij de Maleiers, zie Skeat, Malay Magic, bl. 5—10.

(3) Zie Ind. Gids 1910, I, 266—268, en Alb. C. Kruyt. „Het Animisme in den Indischen Archipel", bl. 50.

(4) In andere verhalen worden ook andere stukken gereedschap of huisraad door vervolgden achter zich neergegooid, die dan plotseling opgroeien tot versperringen van den weg der vervolgers. Zie verhaal No 81.

Digitized by Google

een sneltocht maar wordt teruggeroepen, daar zijne vrouw doodziek is. Bij zijne aankomst sterft zij, eene straf voor hun bloedschendig huwelijk. De man die zijne vrouw niet kan missen, laat zich bij haar in de kist leggen en als deze is dichtgebonden en op de stelling gezet, smelt zijn lichaam langzaam op in het lijkvocht zijner vrouw. Na eenigen tijd komt eene groote roofvogel uit den hemel gevlogen, hij maakt de kist open en wekt de dooden weder op met het water van zeven kokosnoten. Daarop voert hij hem naar den hemel, waar zij nu als getrouwde lieden kunnen leven, omdat zij reeds eenmaal zijn gestorven (1).

49. In eenige verhalen speelt een dier (een aap, een haan, een gemsbuffel) de rol van opvoeder van ongelukkige of verbannen kinderen. Een voorbeeld daarvan is het volgende: Eene vrouw bevalt van een meisje, dat de vader niet wil opvoeden. Hij brengt zijn dochtertje weg naar het bosch, bouwt een hutje voor haar en laat haar aan haar lot over. Een groote aap vindt haar en voedt haar op, totdat zij een huwbaar meisje is geworden. Daarna bedenkt de Aap dat hij haar een man moet bezorgen. Hij gaat naar de smidse van het naaste dorp, waar eenige jongelieden aan het smeden zijn en vestigt in gebroken taal (apentaal) de aandacht op zijne pleegdochter, aldus: „Als ge mijne pleegdochter zaagt, dan zoudt ge schik hebben". Eerst letten de smedende jongelieden niet op zijne woorden, maar als de Aap voor den zevenden keer zijn bezoek aan de smidse brengt, nemen zij toch notitie van hetgeen hij zegt. Daarom brengt deze, als hij den volgenden dag weder naar de smidse gaat, eene mand mede, waarin hij de sintels en doove kolen uit de smidse verzamelt. Deze strooit hij op zijn terugweg overal uit en weldra volgt hem dan ook Ngalitaoe Sanepa (2), die in de hut van den Aap wordt toegelaten en het meisje trouwt, nadat zij eerst behoorlijk heeft tegengestribbeld. Als de Aap daarna gaat sterven, veranderen zijne beenderen in allerlei kostbaarheden, die de jonggehuwden bewaren (3).

50. Het verhaal van Sandjanga (Éénspan) vertelt van een meisje dat slechts één span lang is, hare ouders verliest en alleen eene kat bij zich heeft. Deze voedt haar op, zegt haar hoe zij koken, slapen, vlechten enz. moet en vergezelt haar als zij het een en ander buitenshuis te doen heeft. Op een dezer tochten krijgt Sandjanga dorst en drinkt water dat zij in een boomblad vindt, zonder te weten dat dit pis (4) van Lagoni is (5). Na eenigen tijd wordt het meisje zwanger, de Kat helpt haar bevallen en zegt haar daarna aan de moeder van Lagoni kurkuma

(1) Om in den hemel te kunnen komen, moet men zijn aardsche lichaam op de eene of andere wijze zijn kwijtgeraakt. Zie Tontemb. Teksten, Vert. 239; Ind. Gids, 1910, I, 256; en Verh. No 103.

(2) Zie de Noot bij Verhaal 45.

(3) Zie Verhaal 52.

(4) Urine is, evenals andere excrementen van den mensch, zielestof-houdend; vgl. Kruyt, Animisme, bl. 47.

(5) Zie de Noot bij Verhaal 45.

Digitized by Google

te gaan vragen, om er haar kind mee in te wrijven. Daardoor ontdekt Lagoni dat hij de vader van het kind is, hij bezoekt Sandjanga en trouwt haar, door bemiddeling van de Kat. Deze geeft daarop aan Sandjanga den raad om te trachten een telkens hooger gelegen voorwerp te bereiken, waardoor zij iederen keer een stukje langer wordt, totdat zij de gewone menschenlengte heeft bereikt.

51. Een verhaal dat met talrijke variaties telkens in de Bare'e-literatuur terugkomt, is dat van het Verstooten Meisje. Ta Datoe (1) gaat op reis en laat zijne vrouw Indo i Datoe in zwangeren toestand achter, na haar de volgende opdracht te hebben gegeven: Als ge een jongen baart, voed hem dan op, baart ge een meisje, dood het dan. De vrouw bevalt van een dochtertje, maar wil het niet dooden; zij doodt eene geit of een hond in de plaats, of begraaft de placenta van het wichtje en richt er een grafteeken boven op. Het kind voedt zij op en verbergt het op den zolder van het huis. Als het meisje reeds groot is, komt Ta Datoe terug. Men toont hem het graf van zijn dochtertje en hij gelooft dat het kind is gedood, totdat er een draad naaigaren van den zolder op hem valt. Hij ontdekt daarop het meisje, haalt het van den zolder en besluit het zelf te dooden. De moeder geeft het kind een ei mede, 't welk het meisje in haren haarwrong verbergt; daarna volgt zij haren vader, nadat zij eerst op weemoedige wijze gezongen versregels uit, om afscheid te nemen van het huis en wat daarin in. Haren vader zingt zij telkens toe, om hem te zeggen dat zij op den negenden berg dien zij overtrekken, wil geslacht worden. Als eindelijk de plaats is bereikt, richt Ta Datoe eene bank op; zij strekt zich er op uit en ontvangt den doodelijken slag. Na eenigen tijd gaat het ei, in den haarwrong verborgen (2) open en er komt een haan uit. Als deze groot is geworden, duikt hij in het water en besproeit met zijne vleugels het lijk zijner meesteres, zoolang totdat zij weder levend wordt. Hij braakt vervolgens voedsel voor haar, verschaft haar door zijne tooverkunst een huis en laat uit rijpe, half rijpe en jonge pinangvruchten (3) oude lieden, jonge lieden en kinderen voortkomen. Als nu deze troep in een dorp is ingericht, wordt het meisje ten huwelijk gevraagd door een jager, die op de jacht de vestiging ontdekt en als het huwelijk is gesloten, gaat de mannelijke bevolking een wraaktocht ondernemen tegen Ta Datoe, den ontaarden vader, die gedood wordt, terwijl de medelijdende moeder wordt medegenomen en goed verzorgd.

---

(1) Ta Datoe en Indo i Datoe zijn een echtpaar wier namen beteekenen: Vader en Moeder van de(n) Prins(es). Datoe is de prins in het verhaal, meestal de verliefde ridder, de reislustige avonturier, of de dappere bevrijder; of de schoone Prinses, de moeilijk genaakbare geliefde, de dame om wie het te doen is. De ouders van zulk een held of heldin spelen meestal eene ondergeschikte rol, althans Ta Datoe is gewoonlijk juist zulk eene figuur als Soemboli of Lagoni.

(2) Hier komt weder de levenskracht der haren uit; Zie Verh. 45, Noot 1.

(3) Zie over de beteekenis der pinangvrucht, Kruyt, Animisme, bl. 150. In Verh. 92 worden dooden levend gemaakt door besproeiing met water.

Digitized by Google

Een variant van dit verhaal [1] vertelt, dat de Haan zich als mensch onthult en met het Verstooten Meisje trouwt. Wij komen zoo aanstonds hierop terug.

52. Tot deze rubriek kunnen wij ook nog brengen de verhalen van den Wonderboom die opgroeit uit de beenderen van een dier, dat bij zijn leven aan zijne bezitters weldaden heeft bewezen. Op bl. 73 van de vertaling der Tont. Teksten, waar ook de parallellen in de verwante talen zijn opgegeven, zijn reeds twee Bare'e-verhalen van deze soort vermeld; ook op bl. 367 van Dl. XL, Tijdschr. B. G. staat eene zeer korte overlevering van dit verhaal en het hierboven (onder № 49) opgegeven verhaal eindigt ongeveer op dezelfde wijze. Wij kunnen dus volstaan met hier nog ééne dergelijke geschiedenis kort weder te geven [2].

Twee meisjes worden door hare stiefmoeder slecht behandeld, zoodat de vader besluit ze „negen bergen ver" weg te brengen. Hij bouwt eene hut voor haar, voorziet ze van voedsel en gaat heen. Een ei dat de meisjes hebben medegenomen, wordt een haan, die voedsel voor haar uitbraakt en een varkensbot, dat zij gevonden hebben en in den grond planten, groeit op tot een wonderboom: de stam is een geweer, de bladeren zijn van kostbare stof, de vruchten zijn gongs, schelletjes, ketels, pinangdoozen, koperen borden, ringen en armbanden, zoodat de meisjes zich als prinsessen kunnen kleeden. Zij worden ontdekt door Lagoni, die het oudste meisje trouwt en een wraaktocht tegen de booze stiefmoeder onderneemt; de Haan onthult zich als een jonge man en trouwt het jongste meisje.

Met dit laatste verhaal en de bovengenoemde tweede overlevering van № 51 zijn wij gekomen tot de verhalen van dieren, planten en voorwerpen, die zich onthullen als menschen. Waar in de bovengenoemde verhalen dieren geheel als bondgenooten en beschermers van menschen optreden, is het natuurlijk dat zij aan het eind van het verhaal ook eene soort apotheose verkrijgen. Waar dit niet geschiedt, weet men met die dieren aan 't slot van het verhaal dan ook geen weg, vandaar dat men hen in de meeste soortgelijke verhalen òf laat sterven en uit hunne beenderen herboren worden, in den vorm van een wonderboom of wat daarop gelijkt, òf ze hunne dierengedaante laat afwerpen, zoodat hun menschelijk binnenste ook in menschelijke gedaante te voorschijn komt. Van het weder levend worden van dieren en menschen uit hunne beenderen zullen wij in de nog te noemen verhalen voorbeelden vinden. De beenderen zijn voor den mensch wat de pitten [3] zijn voor de plant, het onvergankelijk deel, waaruit hij kan herboren worden. Hij heeft dan zijn lichaam verloren en krijgt eene nieuwe gedaante. Langs een korteren weg ge-

---

(1) Parallellen van dit verhaal vindt men genoemd: Tijdschr. B. G. XL, 372. Zie ook Ind. Gids, 1910, I, 267.

(2) Zie ook nog Ind. Gids 1910, I, 268, 269.

(3) Beenderen en vruchtpitten heeten in het Bare'e gelijkelijk w o e k o e, Mal. b o e k o e, enz.

Digitized by Google

schiedt ditzelfde waar de diervorm wordt afgeworpen en de menschvorm zichtbaar wordt.

De Nos. 45—52 vormen dus den overgang van de zuivere dierenverhalen tot die soort van vertellingen waarin de hoofdrol wordt gespeeld door een dier dat zich later onthult als mensch. Deze dieren treden echter in de verhalen waarin zij hunne rol spelen, geheel op als menschen die in dierengedaante vermomd zijn; de mensch wint het van het dier; het denken en willen is geheel menschelijk, de lichamelijke functies zijn dierlijk. Wij hebben dus hier, al schijnt het bij den eersten aanblik anders te zijn, het begin eener onderscheiding tusschen mensch en dier. Terwijl in de echte dierenverhalen stilzwijgend wordt aangenomen dat mensch en dier geheel en al elkaars natuurgenooten zijn, gaan in de verhalen van dieren met een menschelijk binnenste ten slotte mensch en dier uit elkaar, want aan 't eind van het verhaal wordt de dierengedaante weggeworpen en het hybridische wezen wordt een volkomen mensch. Dit geschiedt echter steeds door den invloed der menschen, want het mensch-dier zelf is zéér aan zijn diervorm gehecht. Immers door het prijsgeven zijner dierengedaante verliest hij ook de groote voordeelen van het dierenlichaam. Springen, kruipen, vliegen, zwemmen, zich verbergen, alles wat een dier beter kan dan een mensch, gaat met de dierengedaante verloren en het is dan ook alleen ter wille van de meer intieme verhouding in welke hij tot de menschen komt te verkeeren, bv. door een huwelijk met een mensch, dat het mensch-dier zijne verbinding met de dierenwereld opgeeft.

Met de Germaansche sprookjes vergeleken, geven de Toradjasche dierenverhalen van deze soort een verschil in opvatting van het menschdier te zien. In de verzameling der Gebrs. Grimm komen een groot aantal sprookjes voor waarin dieren die van binnen mensch zijn, de hoofdrol spelen, doch dit zijn steeds in dieren veranderde menschen, door de wonderkracht van booze toovenaars en toovenaressen tot hun ongeluk vervallen uit den menschelijken tot den dierlijken staat. Het is een straf, waardoor die ongelukkigen minderwaardig worden [1]. In de Toradjasche voorstelling is de zaak gewoonlijk andersom. Daar worden mensch-dieren voorgesteld als van den aanvang af dieren te zijn, maar met een menschelijk binnenste. Zoolang zij de dierengedaante hebben, gedragen zij zich als dieren; hebben zij een slangengedaante, dan kruipen zij, hebben zij eene apengedaante, dan springen zij en maken geluiden als apen, hebben zij 't uiterlijk van vogels, dan vliegen zij, en zoo verder. Maar hun binnenste is meer ontwikkeld dan dat hunner natuurgenooten, zij zijn van binnen menschen. Deze tegenstelling is niet zoo groot voor den Toradja als voor ons. De Toradja denkt zich een dier alleen uitwendig verschillend van een mensch. Het dier kan niet spreken, omdat zijn bek of snavel anders is dan de mond des menschen; omdat de handen (voorpooten) van

---

(1) Zie ook: Ind. Gids, 1910, I, 254—260.

Digitized by Google

een dier anders zijn dan die van den mensch, daarom loopt het dier er op, maar het binnenste (raja) van het dier is hetzelfde als dat van een mensch. Doodt een krokodil een mensch, dan mag de familie van den gedoode een krokodil dooden, dus: den moordenaar of een zijner familieleden, maar doodt men meer krokodillen dan er menschen zijn gedood, dan verkrijgen de krokodillen wraakrecht en het zal hun gelukken dat op den eenen of anderen mensch uit te oefenen. Geeft men een hond niet zijn deel van den jachtbuit, dan zal hij een volgenden keer niet willen jagen daar hij zich verongelijkt gevoelt. De Toradja gevoelt meer van recht tegenover dieren dan wij; vooral een dier belachelijk maken acht hij hoogst gevaarlijk. Hij zou levendig protesteeren en zware stormen en regenvloeden voorspellen indien hij bv. een aap in menschenkleeren zag uitgedost (1). Ook het lachen om een kat of een hond kan niet ongestraft blijven. Men kan, in één woord, uit de dierenverhalen der Toradja's beter menschenkennis dan dierenkennis opdoen.

Zulk een dier dus, dat van binnen een mensch is, verschilt van een gewoon dier alleen hierin, dat zijn bewustzijn sterk ontwikkeld is en hij aan zijn binnenste een afzonderlijk bestaan kan geven. Daar de Toradja natuurlijk ook den mensch boven het dier stelt, beschouwt hij zulk een mensch-dier als een zeer bevoorrecht wezen, dat het verstand van den mensch en de lichamelijke bekwaamheden van het dier bezit en met tooverkracht is begaafd, daar hij uit het dierlijk bestaan in het menschelijk leven kan treden. Dit doet hij, op zeer natuurlijke wijze, door gedaanteverwisseling (mewontjoe). Het treden in een nieuw levensstadium stelt zich de Toradja gaarne voor als te geschieden door mewontjoe. Ook het sterven is niet anders dan van gedaante verwisselen, nl. van mensch tot lamoa worden.

Daar de dierengedaante later afgelegd wordt, wat gewoonlijk de ontknooping van het verhaal beteekent, is men zich gaan voorstellen dat de volledige mensch binnen in die gedaante zit, waardoor het dierenuiterlijk van zelf wordt tot een bekleedsel, dat als een kleedingstuk kan uit- en aangedaan worden. Het wordt dan ook dikwijls aangeduid met benamingen als koemoe, topi (sarong, omhulsel), koekoedi (koedi-koedi, koeli-koeli „zooveel als huid"), koekoeli of koengkoeli. En vandaar komt weder de voorstelling dat zulk een uitwendig bekleedsel even dikwijls wordt uitgetrokken als de gewone kleeding, b.v. bij het baden. Het is dan ook vooral in het bad, dat de menschen in dierengedaante worden bespied; vaak wordt dan de dierenhuid, die zij op den rand van het water hebben neergelegd geroofd, zoodat zij zijn genoodzaakt voortaan mensch te blijven.

Hier volgen thans eenige voorbeelden van

---

(1) Dieren mishandelen mag wel, maar dieren uitlachen mag niet. Ook de Toradja wordt liever mishandeld dan uitgelachen.

Digitized by Google

Verhalen van dieren die zich als menschen onthullen.

De volgende twee verhalen sluiten zich aan bij die van de vorige rubriek, omdat zij handelen over dieren die bizondere hulp aan menschen bewijzen, doch zich daarna onthullen als menschen, door hun dieren-uiterlijk weg te werpen. Dit is dus eene poging tot verklaring van het bizondere karakter dezer dieren.

53. Oë is de naam van een jong meisje dat een keli (een witte vogel) opvoedt, die door hare broeders is gevangen. Een prins van overzee droomt van het meisje en komt des avonds bij hare woning, om eene nachtelijke vrijage te beginnen, maar de keli waarschuwt zijne meesteres om hare eer te bewaren, door te zingen:

Oë, blaas het vuur eens aan,
De Prins wil bij u boven gaan.

Oë wordt wakker en blaast het vuur aan, zoodat het licht wordt in huis en de Prins zijn opzet niet durft volvoeren. Hij komt den volgenden avond weder, maar zijn plan wordt op dezelfde wijze onmogelijk gemaakt. Den derden keer klimt de Prins het huis in en neemt de keli mede. De vogel vertelt het zingende aan zijne meesteres, doch zij wordt niet wakker en bemerkt pas den volgenden morgen wat er is gebeurd. Nu zij niet meer door de keli wordt bewaakt, heeft de Prins vrijen toegang tot Oë en hij trouwt haar dan ook, op voorwaarde dat hij den vogel zal teruggeven. Daarmede vernietigt hij echter zijn eigen huwelijk, want de keli is jaloersch en wil niet bij Oë blijven, tenzij zij den Prins verstoot. Uit liefde tot den vogel geeft zij den Prins zijn afscheid en de keli onthult zich nu als een jonge man die met Oë trouwt.

54. Van eenigszins anderen aard is het verhaal van Boti Pandjangi. Een ouderloos meisje bekijkt een fraai halssnoer, dat hare moeder haar heeft nagelaten. Terwijl zij slaapt, komt To Dawo Langi, een hemelbewoner, op last van Poeë mPalaboeroe, den Hemelheer, bij haar en steelt het halssnoer. Als het meisje wakker wordt, is zij diep ongelukkig over het verlies en in hare verlegenheid roept zij den aap Boti Pandjangi, die aan de overzijde der zee woont. In versregels zingen zij elkaar toe: de Aap vraagt haar om geduld te hebben, daar hij de zeekust moet omloopen, het Meisje spoort telkens den Aap tot haast aan. Eindelijk komt hij bij haar en zoekt den „Opgerolden Rotan" op [1]. Deze reuzenrotan brengt den Aap naar

---

[1] De Opgerolde Rotan (Laoero mPikoe) moet zich bevinden in de buurt van Lamba, het voormalige hoofddorp der To Napoe. Hij groeit (of groeide) om een ficus heen en legde ieder jaar een nieuwen kring om diens stam; wanneer hij zoo den stam had omwikkeld, legde hij zijne ringen naar beneden toe. Zie Alb. C. Kruyt „De Berglandschappen Napoe en Besoa in Midden-Celebes", Tijdschr. Aardr. Gen., 2e Serie, Dl. XXV (1908) bl. 1307. In andere Tor. Verhalen moet men dezen Rotan eerst

Digitized by Google

de Bovenwereld; het dier klemt zich aan den top vast, de Rotan ontwikkelt zijne ringen en strekt zich hemelwaarts, totdat hij aan het hemelgewelf is gekomen en de Aap de Bovenwereld bereikt heeft. Daar weet hij het halssnoer weder aan den dief te ontstelen. De Rotan rolt zich weder op, de Aap komt op de aarde terug en brengt het meisje het gestolen halssnoer weder. „Ge zijt zeker een mensch" zegt zij, verbaasd over dit kunststuk. De Aap legt nu zijne apengedaante af en trouwt het meisje.

55. Ook de beide volgende verhalen vertellen van dieren die worden te hulp geroepen. Een meisje dat geheel alleen zit, uit den onvertogen wensch naar gezelschap, al ware het ook een aap, eene slang of een ander dier. Plotseling komt het gewenschte dier tot haar en neemt haar, na veel tegenstribbelen, met zich mede, na haar eerst te hebben bang gemaakt door het voorportaal van haar huis te doen bezwijken onder zijn gewicht. De Aap die haar komt halen heet Siaoe Odo (1). Als hij met het meisje is vertrokken, komen hare ouders thuis en als zij hunne dochter niet meer vinden, vermoeden zij dat zij dood is. Er blijft dus niets anders over dan dat zij voor hunne dochter het doodenfeest gaan vieren. De Aap, die het meisje heeft medegenomen naar zijn verblijf, bezoekt met haar het doodenfeest. Als zij in het dorp zijn aangekomen, begeeft zich de Aap naar den dorpstempel (l o b o), het meisje gaat naar hare moeder en vertelt wat er met haar is geschied. De moeder maakt nu het gezicht van het meisje zwart en als de Aap wil terugkeeren en het meisje laat halen, tracht de moeder eerst eene harer andere dochters in de plaats te geven. De Aap echter neemt daarmede geen genoegen en dwingt het meisje hem weder te volgen (2). Zij gaan dus opnieuw terug naar het Apenverblijf, waar het meisje een geheel teruggetrokken leven leidt te midden van al die apen. Op zekeren dag gaan allen rijst planten en laten het meisje alleen. Zij hoort de stemmen der plantenden klinken als menschenstemmen en besluit hen te gaan bespieden. Op een zeker punt van den weg ziet zij dat de voetstappen der Apen ophouden en menschensporen worden. Daar ziet zij ook een groot aantal apenhuiden hangen.

---

wekken, door zeven knuppels op hem stuk te slaan; daarna wordt hij wakker, schudt zich en neemt eene sirih-pruim. Vervolgens vraagt hij, wat de hem wekkende van hem hebben wil. Als deze verzoekt naar de Bovenwereld te worden gebracht, zegt hij hem op zijne dorens te gaan zitten, of om eene zitplaats aan zijn topeinde te bevestigen. Vervolgens moet degene die naar de Bovenwereld wil gebracht worden, zeven bamboe-kokers met water medenemen en als bij den tocht door het luchtruim de Rotan rechts of links overhelt, moet hij dezen aan de hellende zijde met water besproeien, waarna de Rotan zich weder recht naar boven strekt. Aan het hemelgewelf gekomen, schiet de Rotan door het gat dat den toegang geeft tot het Bovenwereldvlak en haakt zich dan met zijne dorens daaraan vast. In die houding blijft hij wachten, totdat zijn passagier weder terug wil.

(1) O d o, Kasimbarsch, Oemalasasch, Petapasch „aap".

(2) Zie beneden, No 56.

Digitized by Google

Zij steekt ze in brand, gaat daarop naar huis terug, dekt zich toe met hare sarong en strooit er asch bovenop, zoodat het is alsof de kippen, die in het stille huis zijn gekomen en in de asch van den haard hebben gekrabd, haar bestoven hebben zonder dat zij het in haren slaap heeft bemerkt. De Apen, die den rook hunner brandende baadjes zien opstijgen, snellen er heen maar vinden ze reeds verbrand. Dat kan niemand anders dan het meisje hebben gedaan. Loochenen baat niet en daar de Apen nu menschen zijn geworden, trouwt zij met den Aap die haar heeft geroofd.

56. In een ander verhaal is het een Buffel die een meisje achterna zit en haar dwingt om op zijn rug te gaan zitten. Het meisje roept de boomen toe hunne takken naar haar toe te buigen en van den eenen tak den anderen vattend, slaagt zij er in naar huis te komen. Maar ook daar weet de Buffel haar te vinden en te halen. Van heimwee sterft zij en eerst nu onthult zich de Buffel, wordt mensch en beweent en begraaft het meisje. Hare moeder weet haar, buiten weten van den Buffel, weder levend te maken en vult de kist met steenen. Zoo komt het meisje op haar eigen doodenfeest en als zij ziet dat de Buffel mensch is geworden, stemt zij er in toe hem te trouwen.

57. Talrijk zijn ook de verhalen van het volgende type: Eene Oude Vrouw (1) heeft een voedsterling, die de gedaante heeft van een leguaan, of in sommige variaties van deze vertelling, van een schurftigen hond, een aap, een varkenspoot of een bak met sagoe-pap. Op zijn verzoek gaat zij voor dezen voedsterling de oudste van zeven zusters, die bij elkaar wonen, ten huwelijk vragen. De Oude Vrouw wordt door het oudste meisje, dat het eerst wordt gevraagd, smadelijk afgewezen, bespot en mishandeld en vraagt daarna de tweede der gezusters, die het aanzoek op dezelfde manier afwijst. Telkens hervat de Oude haar bezoek, naar de rij af, de derde, vierde, vijfde, en zesde zuster voor haren verzorgeling tot vrouw vragende, maar telkens met hetzelfde slechte gevolg, totdat zij aan de Jongste komt. Deze is bescheiden en nederig genoeg om met het aanzoek vereerd te zijn en wil zich wel met den zonderlingen echtgenoot tevreden stellen. De Leguaan komt dus, naar Toradjasch gebruik, bij zijne vrouw inwonen, maar wordt door hare oudere zusters voortdurend met afkeer en minachting bejegend. Intusschen is er in de buurt een groot stuk boschland ontgonnen, want de Leguaan is met zijne vrouw, buiten weten harer zusters, naar het bosch gegaan en heeft haar op zeven

(1) De „Oude Vrouw" is in de Minahassische en in de Toradjasche letterkunde een dikwijls voorkomend type. Zij wordt voorgesteld als eene eenzaam wonende vrouw, eene kinderlooze weduwe die dwalende reizigers, zwervelingen, ongelukkigen en andere hulpbehoevenden in haar huisje opneemt, hen verder voorthelpt en hen in staat stelt om hunne plannen te volvoeren. Soms is zij ook de bewaakster van een schat, een tooverkrachtig voorwerp of eene heilige plaats. Zie ook Tontemb. Teksten, Vert. 37, Verh. Bat. Gen. LV, bl. 9 en Tijdschr. B. G. LII, 232.

(2) Vergl. Tontemb. Teksten, 34—40; Ind. Gids, 1910, I, 254—260; Tijdschr. B. G. LII, 225—232, LV, 230—232.

Digitized by Google

bergen en in zeven dalen elk een kokosdop laten leggen. Die kokosdoppen ontginnen het groote stuk boschgrond voor hem. Daarna zal het plantfeest plaats hebben. Als alle gasten bijeen zijn, gaan de Leguaan en zijne Vrouw baden. Bij deze gelegenheid trekt hij zijn leguanen-hulsel uit en ontpopt zich als een bizonder schoon man, met wien zijne vrouw vol staatsie naar hun plantfeest wandelt. Iedereen is in stomme verbazing, maar de zes zusters zijn afgunstig en dringen zich ijverig aan haren zwager op, wat intusschen het gevolg heeft, dat hij voorgoed allen omgang met haar afbreekt.

58. In andere verhalen van deze soort wordt het menschelijk binnenste van het dier hierdoor verklaard, dat het dier uit een mensch is geboren. Dit is o. a. het geval in de meeste der verhalen die op bl. 368—370 in Dl. XL van het Tijdschr. Bat. Gen. zijn vermeld en die hier niet zullen herhaald worden. In het verhaal van Nggoenggoe, afkomstig van de To Pebato, is de aldus genaamde hoofdfiguur een meisje, dat door hare moeder in apengedaante is ter wereld gebracht. Terwijl zij eens in het bosch aan het rondspringen is, wordt zij gevangen door een man, Bale nTjalondoe genaamd, welke haar medeneemt naar zijn huis en haar aan zijne zuster geeft, die voor het dier zal zorgen. Daar Bale nTjalondoe spoedig zal gaan trouwen met een meisje uit zijn dorp, vraagt hij zijne zuster eene broek voor hem te weven. Het meisje is hiermede zeer verlegen, zij kan het niet. Nu ontpopt zich de Aap als een meisje en weeft in een oogenblik de broek, terwijl zij streng gebiedt de zaak geheim te houden. Den volgenden dag is het een sarong, daarop een hoofddoek, vervolgens een sirih-zak. Nu daarmede het trouwpak gereed is, wordt de huwelijksdag bepaald. Na de voltrekking van het huwelijk blijven de jonggehuwden achter met de Apin. Deze scheurt op een keer den sirih-zak van Bale nTjalondoe in stukken en verdedigt zich door te zeggen dat zij hem zelf had geweven. Bale nTjalondoe, die het niet gelooft, mishandelt nu het dier en dit vlucht naar de Oude Vrouw [1] die buiten het dorp woont. Kort daarop wordt de vrouw van Bale nTjalondoe ziek en de moeder van Nggoenggoe wordt als priesteres bij de zieke gehaald. In den dorpstempel zal het feest voor hare genezing worden gehouden; daarvoor moeten allerlei kleedingstukken van geklopte boomschors worden beschilderd en het is weder Nggoenggoe die dit doet voor de zuster van Bale nTjalondoe. Op den avond van het feest verlaat Nggoenggoe in menschengedaante het huis en treedt den dorpstempel (lobo) binnen. Zij heeft haren hoofddoek laag omgebonden, om niet te laten zien dat zij een plekje goud op het voorhoofd heeft. Bale nTjalondoe, die hare schoonheid bewondert, biedt haar sirih aan, maar zij weigert; daarop ontbloot zij haar voorhoofd en wordt door hare moeder herkend. Met deze gaat zij nu naar huis; Bale nTjalondoe wil haar trouwen, maar zij wijst zijne aanzoeken standvastig van de hand, daar hij haar

[1] Zie de Noot bij No 57.

Digitized by Google

heeft mishandeld, terwijl zij hem toch niets kwaads had gedaan, alleen maar een zak had verscheurd, dien zij zelf had gemaakt en dus ook mocht verscheuren. Dat dit alles misverstand is, veroorzaakt door het geheimzinnige van Nggoenggoe's gedrag, maakt voor de Toradja's juist het tragische van het geval uit.

Bale nTjalondoe laat zich doodhongeren, omdat hij Nggoenggoe niet tot vrouw krijgt; ook de zieke vrouw sterft kort daarna. Zij trouwden weder in de Onderwereld, voegde de vertelster er aan toe.

In Poe'oe mBoto wordt dit verhaal eenigszins anders verteld. De kleedingstukken zijn daar van geklopte boomschors en worden beschilderd voor een feest in de lobo. Het meisje heeft hier eene vogelgedaante en heet Tontji Darima. Zij is door Ta Datoe gevangen en wordt door zijne zuster verzorgd. Uit verlangen om aan den dans deel te nemen, onthult zij zich en begeeft zich met hare vriendin, voor wie zij de kleederen had beschilderd, naar de lobo. Zij trekken de aandacht van Ta Datoe, die hare sirih-zakken neemt om er uit te pruimen en ze niet teruggeeft. Om ongemerkt weg te komen, bespuwen zij het dak boven den ingang der lobo, waardoor het in vlam geraakt. In de verwarring die hierdoor ontstaat, grijpen de beide meisjes hare sirih-zakken en maken zich uit de voeten. Ta Datoe had intusschen onder aan de trap bedwelmende pinang opgehangen, waarvan de meisjes eenige vruchten medenemen. In het huis van Ta Datoe teruggekomen, wil Tontji Darima weder in hare vogelhuid kruipen, doch pruimt vooraf van de bedwelmende pinang, zoodat zij bewusteloos nedervalt, nog voordat zij hare vogelhuid weder heeft kunnen aantrekken. Ta Datoe verrast haar, neemt hare vogelhuid weg en trouwt met haar.

Deze tweede loop van het verhaal is vooral vermeld, om de aandacht te vestigen op het quasi in brand steken van de lobo, door spuwen en het beletten dat een mensch met dierengedaante zich weder in zijn hulsel steekt, door hem te bedwelmen met pinang, twee trekken die dikwijls in Toradjasche verhalen voorkomen en behooren tot het romantische gedeelte van deze soort van dierenverhalen.

59. In het verhaal van I Nggasi Moada [1] wordt niet alleen verklaard hoe het komt dat een dier een menschelijk binnenste heeft, n.l. omdat het uit een mensch is geboren, maar de verteller geeft ook nog eene verklaring van dit laatstgenoemde feit. De Jongste van zeven zusters, die getrouwd maar kinderloos is, wordt door hare oudere zusters en dier mannen steeds verdrukt en bedrogen, totdat zij haar al het hare hebben afhandig gemaakt. Eens ziet het verdrukte echtpaar een spookaap; de man vangt het diertje en brengt het aan zijne vrouw, die daarop uitroept: „Ach, had ik maar een kind als een spookaap, dan had ik er toch een". Zij slacht den spookaap en eet hem op; daarna bevalt zij en brengt een spookaap ter wereld. Groot geworden, eischt deze de goederen

[1] Woordelijk beteekent deze naam. „De Spookaap met (menschen)- manieren".

Digitized by Google

die zijnen ouders ontnomen zijn, weder op maar hij moet eerst zijnen oudsten oom bevechten. Hij slaat dezen dood met zijn staart, voert zijne tante als slavin mede en brengt de gestolen goederen bij zijne moeder terug. Met den kop van zijn oom viert hij het koppensnellersfeest; daarna gaat hij de vijf andere ooms bevechten, die hij eveneens verslaat. Nu verlaat hij zijne spookaap-gedaante en wordt mensch. De verslagenen wekt hij weder op, behalve den oudsten oom, want voor dezen was reeds het feest in de lobo gevierd; hij kon dus niet meer worden levend gemaakt.

60. Hier volge nog een kort verhaaltje, als voorbeeld genomen uit meerdere van dezelfde soort. Lagoni (1), die bij zijne grootmoeder woont, voedt met deze eene landschildpad op, die zij hebben gevonden. Sedert genieten zij grooten voorspoed in den landbouw en vinden, als zij tehuis komen, steeds hun eten gereed staan. Tegen den tijd dat er een nieuwe akker moet worden ontgonnen, ontpuilt zich de Schildpad als eene schoone jonge vrouw, die met een grooten buffel en 200 volgelingen op het plantfeest komt. Lagoni verstoot om harentwille zijne vrouw Lise en heeft het verder bij zijne nieuwe vrouw zeer gemakkelijk, daar zij alle landbouwwerk door tooverkunst verricht.

61. Een verhaal dat eene groote verbreiding heeft op Indonesisch, om niet te zeggen op Malayo-Polynesisch taalgebied, is dat van de Zeven of Negen Hemelvrouwen, die in vogelgedaante uit de lucht op aarde nederdalen om te baden, hare vogelpakjes uittrekken en als mooie meisjes in 't water springen. Zij worden door een man beloerd, die de vogelhuid der Jongste weet weg te nemen. Als de anderen gereed zijn met baden, kruipen zij weder in hare vogelhulsels en vliegen naar den Hemel terug. De Jongste is echter hulpeloos en moet zich overgeven aan haren belager, wiens echtgenoot zij wordt. Gewoonlijk wordt nog verteld dat het echtpaar een kind krijgt, dat de echtelieden, door een vergrijp van den man, scheiden en de vrouw naar den hemel terug keert, waarop de man haar gaat zoeken, ter wille van hun kind, dat de moederzorgen nog niet kan missen. Na allerlei mislukte pogingen slaagt hij er in den hemel te bereiken en na nog eenige moeilijkheden te hebben overwonnen, wordt hij onder de hemelbewoners opgenomen.

In de Toradjasche overlevering is het laatste gedeelte van dit verhaal aan andere verhalen vastgeknoopt. Het kernverhaal, dat wel van mythischen oorsprong zal zijn, is in de Bare'e-letterkunde met allerlei andere verhalen verbonden (2), waarvan er hier een zal worden medege-

(1) Zie de Noot bij No 45.

(2) O. a. met het verhaal van Magoenggoelota, Tijdschr. B. G. LII, 290—301. Opgave der parallellen Ibid. 303. Zie ook: Snouck Hurgronje „De Atjehers", II, 131, Noot 2.

Dr. Rinkes zegt van dit verhaal (Proefschrift, Stelling III), dat het van Indischen oorsprong is. „Het is vooralsnog niet uit te maken, of de volken van de Westersche Afdeeling deze groep verhalen al bezaten in het „Stamland" (zooals Dr. Brandes meende, Proefschr. St. XVIII).

Digitized by Google

deeld, het „Verhaal van het Wonderwater". Ta Datoe, die overdag een slaapje doet, wordt gestoord door het spelen zijner zeven zoons en gelast hun tot straf om het wonderwater (O e ë t a l a l a-l a l a), waarvan hij juist droomde, te gaan halen bij de Oude Vrouw (1) aan de overzijde der zee. De jongens gaan op reis; de oudste heeft de leiding, maar als hij de huistrap afgaat, treft hem een ongunstig voorteeken. Zoo gaat het achtereenvolgens met alle 5 volgenden; alleen als de Jongste de leiding neemt gaat alles goed. Zij komen aan een dorp en worden tot hanenvechten uitgedaagd; de Oudste wint, maar wordt toch gevangen gehouden; zoo gaat het in vijf volgende dorpen ook, zoodat eindelijk alleen de Jongste overblijft. Deze komt ten slotte bij de Oude Vrouw en wordt goed ontvangen, alleen wordt hem verboden uit zeker venster te kijken. Als de Oude Vrouw hem alleen laat, doet hij het toch en ziet het wonderwater, waarin 7 parkieten baden, die hare parkieten-huiden uittrekken, baden, pret maken en suikerriet kauwen. Hij weet de parkieten-huid der Jongste te grijpen; zij kan dus niet met hare zusters meegaan, die op de verschijning van den man naar den hemel zijn teruggevlogen. Het meisje belooft hem te zullen volgen, als hij haar hare vogelgedaante teruggeeft; zij kruipt er weder in en kan daardoor gemakkelijk worden verborgen. Hij schept een bamboe vol van het wonderwater en vertrekt. Onder weg weet zijne vrouw, door hare tooverkracht, uit pinangnoten een groot aantal volgelingen te doen ontstaan (2), zoodat hij in de dorpen waar vroeger zijne broeders zijn gevangen gehouden, dezen kan verlossen en de valsche dorpelingen beboeten. Zij komen dus alle zeven weder tehuis en brengen hunnen Vader het wonderwater; deze is met de zaak te zeer verlegen om het aan te nemen (3). De Jongste giet het daarom uit op het erf zijner woning en daar hij de eigenares van het water, het parkietenmeisje had medegebracht, wordt dit water ook weder tot eene bron, die hen steeds van water voorziet.

62. Het „Verhaal van het Schelpdier" (i B o k o ë) heeft geheel het beloop der Romantische Verhalen, in het bizonder van de Koppensnellersverhalen, die in de volgende rubrieken ter sprake komen. Het kan echter hier eene plaats vinden, omdat de hoofdrol wordt vervuld door een b o k o ë, een zoetwaterschelpdier, ongeveer zoo groot als een vuist. Indo i Datoe brengt het kind ter wereld, nadat zij schelpdieren heeft gegeten en daarop den wensch geuit heeft om een kind te krijgen, al was het maar een b o k o ë, dan was zij ten minste niet kinderloos meer (4). Het

---

(1) Zie de Noot bij No 57.

(2) Vgl. No 51.

(3) Het welslagen van den moeilijken tocht bewijst, naar Toradjasche opvatting, dat de 7 broeders door de Voorouders in het gelijk zijn gesteld en dat hun vader, die dit zware proefstuk van hen heeft geëischt, ongelijk heeft. Zijne zoons kunnen hem dus beboeten en daarom wil hij het water niet aannemen, om zijne schuld te verminderen.

(4) Vgl. No 59 en Ind. Gids 1910, I, 262.

Digitized by Google

Schelpdier wordt opgepast en als na eenigen tijd koppensnellers in het dorp overnachten en Ta Datoe een ouden slaaf medegeeft om aan den tocht deel te nemen, vraagt ook het Schelpdier te mogen medegaan. De Oude Man neemt hem in eene mand mede en heeft voorspoed op alles wat hij doet: zijn vaartuig komt het vlugst vooruit en als zij bij den vijand komen en verspieders uitzenden, bereiken dezen geen van allen het vijandelijk dorp, alleen de Oude Man, die het Schelpdier overal heen medeneemt, slaagt er in en brengt ten bewijze van zijn welslagen mede een haardsteen, een stuk van een rijststamper en een taschje met tabak, dat hij had gekregen van een meisje, nadat hij een korte poos had deelgenomen aan een reidans. Den volgenden dag heeft de aanval plaats; de Oude Man met het Schelpdier gaan afzonderlijk en thans springt het Schelpdier open en er komen twee fraai gekleede jongelingen uit, die onder krijgsgeschreeuw het dorp overrompelen. De groote troep hunner metgezellen, die langs een anderen weg den aanval zou doen, wordt bang, gaat op de vlucht en vertelt in het dorp van Ta Datoe en Indo i Datoe dat het Schelpdier is omgekomen. Het gansche dorp gaat nu in den rouw en ligt onder een ban, alle leven staat stil, alles blijft zooals het was, wie zat blijft zitten, wie stond blijft staan, ook de gansche natuur staat stil, de wind waait niet meer, het water stroomt niet meer. Eerst als de overwinnaars terugkomen, wordt de ban opgeheven en keert het leven weder [1]. Met een koppensnellersfeest en het huwelijksfeest der beide jonge mannen eindigt het verhaal.

Onder deze rubriek brengen wij ook de verhalen van menschen, die bij ongeluk in een dier of plant veranderen of met opzet een dieren- of plantenhulsel aannemen. De drie volgende verhalen zijn daarvan voorbeelden:

63. Wesiri Langa brengt aan zijne zuster Bentoë nTasa slangeneieren. Hij eet er zelf een op, wordt een slang, kruipt het bosch in en nestelt zich in een hollen boom. Zijne zuster blijft hem bewaken. Een man vindt haar, trouwt haar en neemt haar mede, maar zij wil niet spreken, uit rouw over haren broeder. Haar man veinst nu ziek te zijn, om haar aan 't spreken te krijgen; eindelijk openbaart zij haar geheim in eenige versregels. Men vindt nu den hollen boom, drijft de slang met rook er uit, splijt haar open en haalt den jongen er ongedeerd uit.

64. In het verhaal van Datoe Lakoeli „Prins (Vogel)-huid", of Poeli Pojoë (voor Koeli Kojoë „parkietenhuid") wordt verteld dat zijn vader reeds vóór zijne geboorte op reis is gegaan; in het dorp heerscht sedert rouw (als in № 62). Hij dwingt zóólang om eene parkietenhuid, totdat deze hem wordt gegeven. Daarop vliegt hij weg om zijn vader te zoeken. Eerst in het 9de dorp vindt hij hem; hij heeft in ieder dorp hetzelfde liedje gezongen, totdat eindelijk zijn vader antwoordt. Als zij elkaar hebben wedergevonden, legt hij zijne vogelhuid

[1] Zie Ind. Gids 1910, I, 273.

Digitized by Google

weder af en brengt zijn vader terug naar het dorp zijner moeder. Vooraf heeft hij in het dorp waar hij zijn vader heeft gevonden, het dorpshoofd den kop gesneld en de dorpelingen gevangen genomen. Het dorp steekt hij in brand en als hij met zijn vader en talrijke krijgsgevangenen terug komt, wordt over den gesnelden kop feest gevierd.

65. Het andere verhaal, dat met het voorgaande een voorbeeld geeft van de verbastering van den oorspronkelijken vorm dezer verhalen, is dat van Wojo Salae-lae „Bamboe van één geleding". Dit is de naam van een meisje dat maar niet wil trouwen en daarvoor dikwijls van hare moeder knorren krijgt, zoodat zij besluit weg te gaan. Zij neemt een bamboe van één geleding, versiert die met allerlei vogelvederen, kruipt er in en laat zich door die bamboe brengen naar de badplaats van Prins Laolitaoe. Deze vindt den bamboe-koker, haalt het meisje er uit en neemt haar mee naar zijn dorp. Zij mag echter niet spreken over de dieren die zij op weg ziet, want dan zou zij in zulk een dier veranderen. Op weg ziet zij een spookaap, spreekt over het dier en verandert in een spookaap. De Prins koestert en verzorgt het dier en wil niet trouwen, tot groote ergernis zijner moeder, die waar zij maar kan, het Spookaapje mishandelt. Eindelijk dwingt zijne moeder toch den Prins tot trouwen en nu draagt hij aan zijne zuster op zijne trouwkleederen voor hem te weven; dit wordt intusschen door het Spookaapje gedaan, op dezelfde wijze als het toegaat in het verhaal van Nggoenggoe (zie № 58). Als nu de bruiloftsstoet zich formeert, verlaat het meisje hare spookaapgedaante, de Prins wordt het gewaar en wil zich naar haar toe haasten, doch vergeet dat hij met een ijzeren haak, die door een gat in zijn oor is gestoken, is vastgelegd aan zijne vrouw, die het andere eind in haar oor heeft. Hij scheurt daardoor het oor zijner bruid af, die aan de gevolgen sterft, grijpt het spookaap-vel van zijne geliefde, verbrandt het en trouwt haar.

Ten slotte nog twee verhalen die ook tot deze rubriek behooren, doch reeds geheel tot vertellingen zijn geworden en alleen nog maar naar den vorm van de verhalen dezer rubriek zijn ingekleed.

66. Kadjiri-djiri (deze naam is te vertalen met „Spuit maar raak") heeft altijd diarrhee, maar de Prins van Overzee wil toch met haar trouwen, daar hij hoopt dat zij wel beter zal worden. Maar als hij zich na langen tijd in deze verwachting bedrogen ziet, besluit hij eene tweede vrouw te nemen, de „Prinses met ronde voetzolen". Zij is n.l. zóó teeder opgevoed, dat zij nooit heeft behoeven te loopen, zelfs naar de badplaats wordt zij gedragen. Dit tweede huwelijk van haren man nu is voor Kadjiri-djiri de reden om hare buikzieke gedaante af te leggen en zich als eene schoone jonge vrouw te gaan vertoonen op de bruiloft van haren man. Deze wordt op haar verliefd, maar zij weet vóór het eind van het feest weg te sluipen, na nog eerst aan de „Prinses met de ronde voetzolen" een ongeluk te hebben bezorgd, dat aan deze het leven kost. Haar man gaat nu ook naar hun huis terug, vindt daar zijne vrouw weder

Digitized by Google

in de gedaante der schoone vreemdeling die hem reeds heeft bekoord, zoodat thans aan hun huwelijksgeluk niets meer ontbreekt.

67. Behalve een ziek menschenlichaam, komt ook soms eene plant als hulsel van een mensch voor. In het verhaal van i Oewi (de Aardvrucht) is het een knol van de Dioscorea alata, welker vorm wel eens aan een menschenlichaam met twee beenen doet denken, die uit den grond uitgegraven wordende, als een mensch te voorschijn komt. Twee meisjes zitten in eene hut, de oudste naait een baadje, dat voor een op handen zijnd feest moet dienen, de jongste heeft honger en graaft eene oewi uit. In plaats van een knol, komt een menschenhoofd te voorschijn, verder een hals, schouders, armen, enz., totdat allengs een geheele man, gekleed en gewapend, uit den grond opstijgt, die een krijgsdans op het erf houdt en met de oudste der meisjes trouwt (1).

Van de verhalen van dieren in menschenvorm en van menschen in hulsels van dieren en planten zijn hiermede genoeg voorbeelden gegeven. Wij laten thans volgen de:

Verhalen van tochten naar de Bovenwereld en de Onderwereld.

Deze verhalen sluiten zich n.l. min of meer bij die van de vorige rubriek aan, omdat tochten naar de Bovenwereld soms worden ondernomen door dieren, 't zij dat zij daar iets gaan zoeken of halen, zooals in № 54, 't zij dat zij, ontevreden met hun dierenlichaam, zich tot den Hemelheer begeven om tot menschen te worden omgesmeed, zooals in verhaal № 27 van den Spookaap wordt verteld. Een verhaal van dien aard, waarop reeds is gewezen in Ind. Gids 1910, I, 279, 280, wegens de parallellen die daarvan in de Germaansche sprookjes zijn te vinden, is het volgende:

68. De wijfjesbuffel Lasamara, (d. i. „die een witte wang heeft") die reeds omgang met Datoe heeft gehad, en een kind bij hem heeft gekregen, wil nu ook tot mensch worden omgesmeed en zoekt daartoe den Hemelheer (Poeë mPalaboeroe) te bereiken. Haar kind neemt zij op de horens en werpt het door het venster in het huis van Datoe, zoodat het op zijn schoot terecht komt. Langs een ketting (2), die in dit verhaal de plaats inneemt van den „Opgerolden Rotan" (zie № 54), bereikt de Buffelkoe den Hemel. Vandaar begeeft zij zich op weg naar den Schepper, die naar de Toradjasche voorstelling smid is. Op weg krijgt de Buffelkoe een aantal opdrachten aan den Schepper mede: het water laat vragen of het op- of afwaarts moet stroomen, de bloedzuiger wil weten of hij al dan niet den menschen het bloed mag afzuigen, een hond, die in een strik is geraakt, vraagt of hij nog zal kunnen loskomen, een wild zwijn, in een val geloopen, vraagt of het nog zal blijven leven, een gevangen boschkip en een gelijmde vogel vragen hetzelfde. Een buffel die

(1) Tijdschr. B. G. LII, 284—289.

(2) Vgl. den draagstoel (sinangkong), Tontemb. Teksten, Vert. No 101, bl. 349, Aant. bl. 102.

Digitized by Google

vastgebonden is, vraagt of hij zich moet losrukken of gevangen blijven, een lansat-boom en een ficus vragen of zij zullen omvallen of vastgewortel blijven. Als de Buffelkoe bij den Hemelheer is gekomen, wordt zij voor de keuze van een hamer gesteld en door de Vuurvlieg uit de moeilijkheid geholpen (1). Zij wordt nu door Poeë mPalaboeroe omgesmeed tot vrouw en gaat terug naar de aarde, waar zij met haren vroegeren minnaar trouwt. Onderweg brengt zij de antwoorden van Poeë mPalaboeroe over op de vragen haar op de heenreis aan hem medegegeven. Het water moet naar beneden vloeien, de bloedzuiger mag den mensch bloed afzuigen, maar de mensch mag den bloedzuiger met kalk dooden; de boschkip en de hond mogen zich uit hunne strikken bevrijden, het varken moet door springen en spartelen zich uit de val redden en in het leven blijven; ook de gevangen vogel en de gebonden buffel mogen zich bevrijden, de lansat- en de ficus-boom mogen bij den stam afbreken en omvallen. Uit die omgevallen boomen komen menschen te voorschijn (waarschijnlijk de „eigenaars" dier boomen, de boomgeesten dus), deze volgen Lasamara, evenals al de bevrijde dieren; het geheele gezelschap daalt langs de ketting af en komt bij Datoe. Deze herkent zijne vroegere minnares niet, doch als zij bewijst de moeder van zijn kind te zijn, door dit onmiddellijk de borst te geven, stemt hij er gaarne in toe haar te trouwen (2).

Van de andere verhalen die een tocht naar de Bovenwereld vermelden, deelen wij nog de volgende mede, om de verschillende vervoermiddelen naar boven die daarin worden genoemd. In de hoofdstukken „Priesteressen en hare werkzaamheden" en „Geestelijke en godsdienstige Begrippen" en in N° 54 hebben wij reeds den Regenboog, den Opgerolden Rotan en de liaan waloegai leeren kennen als wegen naar den Hemel (3). Wat in de hiervolgende verhalen van dien aard wordt genoemd, behoort meer tot de letterkunde dan tot het populaire geloof; het is literaire uitwerking van hetgeen in het volksgeloof leeft.

69. Twee meisjes, Sandima en Bantja Mokole, gaan uit verlangen naar hare gestorven ouders naar den Hemel op een kokospalm, die door haren vader is geplant. Zij bezweren den boom om, „indien hij waarlijk door haren vader is geplant", zich uit te rekken totdat hij den Hemel bereikt. De kokospalm gehoorzaamt en zoo komen zij in de Bovenwereld. Daar zij zich hebben gestoken in de gele kleederen die hare moeder haar heeft nagelaten, worden zij door hare ouders herkend. Voor de gestorven ouders was het doodenfeest (tengke) nog niet gehouden; daarom vieren zij dit in den Hemel met hare ouders, maar gaan daarna terug naar de Aarde op denzelfden kokospalm, die zich weder inkrimpt, nadat zij met hare ouders hebben afgesproken om na haren dood bij hen in den Hemel te komen.

---

(1) Zie No 27.
(2) Meded. Ned. Zend. Gen. LII, 14, 15.
(3) Dl. I, 273, 277.

Digitized by Google

70. Den toegang tot den Hemel geeft een gat, dat men zich voorstelt als een recht naar boven gaanden tunnel in het hemelgewelf, welks bovenste eind uitkomt op het bovenvlak van den hemel. De berg, de liaan of de boom die vroeger den toegang gaven tot den hemel, kwamen in dat gat uit en elk vervoermiddel dat iemand in den hemel brengt, moet noodzakelijk dien weg nemen. Zoo heet het bv. in het verhaal van Ra'ola dat zij, door zich vast te houden aan de pooten van een grooten roofvogel (tobongkilo) en zittende op zijne sporen, door dat tunnelvormige gat in den hemel zal worden gebracht. Als zij bijna boven is, wordt zij duizelig, laat zich vallen en komt dood op de aarde neer. Nadat zij weder is opgewekt, kan zij in den hemel blijven. Het eerst sterven en daarna weder worden opgewekt, heeft n.l. dezelfde beteekenis als het bovengenoemde mewontjoe (van gedaante verwisselen) (1), en maakt evenzoo de menschen geschikt om een leven in een nieuwen toestand of in eene nieuwe wereld te beginnen.

71. Ook wordt de hemel wel voorgesteld uit verschillende lagen te bestaan. In het verhaal van Oë-oënja en Soi Sampati stijgen deze beide meisjes, die door hare moeder onrechtvaardig zijn mishandeld, in hare hoeden ten hemel (2). Als zij aan de eerste verdieping komen, vragen zij naar haren gestorven grootvader doch vinden hem niet. Daarom stijgen zij in hare hoeden steeds hooger, totdat zij in de vierde hemellaag den grootvader aantreffen.

72. In het verhaal van Rindi Moë stijgt deze ten hemel over negen bergvlakten. Zijn grootvader verricht voor hem het morame, de plechtigheden waardoor men de reis van een ander voorspoedig maakt (3). Iederen dag bereikt Rindi Moë eene nieuwe hoogvlakte, totdat hij eindelijk in de Bovenwereld aankomt. In dit verhaal is echter niet duidelijk gezegd, dat men aan een bepaalden berg moet denken, die uit negen hoogvlakten bestaat en die den toegang tot den hemel geeft.

73. De verhalen die tot de groep behooren waarvan № 61 een voorbeeld is, eindigen ook dikwijls hiermede, dat de man zijne naar den hemel teruggekeerde vrouw gaat opzoeken, om haar hun kind over te geven, daar dit de moederzorgen nog niet kan ontberen. In een dier verhalen (het verhaal van Tabole) vindt de man eene trap, waarmede hij den hemel bereikt, zoodat hij het kind aan zijne moeder kan geven.

Van veel meer belang zijn de verhalen van reizen naar de Onderwereld. De tochten naar de Bovenwereld steunen slechts in geringe mate op het volksgeloof; zij zijn voor het grootste deel literair. Met de Bovenwereld bemoeit zich de volksgodsdienst weinig; hetgeen men van de

---

(1) Zie de Noot bij No 48.

(2) De groote Toradjasche zonnehoed (toroe, tinii), die voornamelijk door de vrouwen wordt gebruikt, is in de verhalen dikwijls het vervoermiddel voor de vrouwen, om door de lucht te varen; de mannen gebruiken daartoe het schild (kanta).

(3) Zie Dl. I, 235, 236.

Digitized by Google

bovenaardsche streken weet, behoort tot het gebied der theologie en mede tot dat der literatuur. De cultus der gestorvenen is de eigenlijke volksgodsdienst en daarom zijn ook de verhalen omtrent tochten naar de Onderwereld, al behooren zij in hun tegenwoordigen vorm tot de literatuur, regelrecht op het volksgeloof gegrond. Van hunne literaire inkleeding ontdaan, zullen sommige dezer verhalen ook blijken van mythischen oorsprong te zijn.

Groote verbreiding op het Indonesische taalgebied heeft het verhaal van den tocht naar de Onderwereld door een man die een geleend voorwerp, dat terwijl hij het gebruikte, in de Onderwereld is terecht gekomen, vandaar moet gaan terughalen, omdat de eigenaar van geen vergoeding wil weten, maar het voorwerp zelf wil terug hebben. De Minahassische parallellen van dit verhaal zijn N° 103 en N° 104 van de Tt. Teksten; de talrijke parallellen bij de verwante volken zijn aldaar besproken op bl. 269.

In de Bare'e-letterkunde is dit verhaal vastgeknoopt aan een oorspronkelijk dierenverhaal [1], dat echter in de Bare'e-letterkunde geen dierenverhaal is, maar omgewerkt tot eene inleiding op het verhaal van den tocht naar de Onderwereld. Wij laten hier dus een der ons bekende overleveringen van het geheele verhaal volgen. Wij hebben juist deze gekozen, omdat hier het inleidende gedeelte nog het meest op een dierenverhaal gelijkt, en vervolgens omdat in het tweede gedeelte aan de bewoners der Onderwereld eene kromme taal in den mond wordt gelegd, die den lachlust der toehoorders opwekt.

74. Ta Datoe en Indo i Datoe hadden zeven zonen. De Jongste, die schurftig was, werd door zijne broeders geplaagd en verschopt en besloot om in zijn eentje uit visschen te gaan. Op weg kwam hij een haan tegen, vervolgens een ever, een gemsbuffel, een slang en een leguaan, die allen verzochten met hem te mogen mededoen. Zoo trok dan het gezelschap naar de zeekust en ging aan het visschen. De vangst was goed, zoodat er heel wat van den maaltijd overbleef; dit werd op een droograk gelegd en toen het gezelschap den volgenden morgen er weder op uittrok, werd de Haan aangesteld om de visch te rooken en te bewaken. Op het middaguur kwam plotseling uit een hol in de nabijheid een Boschspokenspaar te voorschijn, met draagmanden op den rug. In kromme taal bedreigden zij den Haan hem in den grond te zullen stoppen en hoewel hij zich uit alle macht te weer stelde, werd hij in een oogenblik in den grond gestoken, zoodat nog slechts zijn staart er boven uitstak. Daarna roofden de Boschspoken de visch en verdwenen weder in hun hol. Eerst toen de visschers tegen den avond terugkwamen werd de Haan uitgegraven en vertelde wat er was geschied. Den volgenden dag zou het Everzwijn de visch bewaken, die van de jongste vangst was overgebleven, maar het ging hem al evenzoo. Den Leguaan, de Slang en den Gemsbuffel, die de volgende dagen den buit bewaakten, verging het niet

(1) Zie No 40.

Digitized by Google

beter, zoodat ten slotte de Schurftige Jongen bij de visch bleef. Toen de Spoken ook hem kwamen bedreigen, stiet hij den man zijne jachtspeer in de ribben, waarop man en vrouw zich snel in het hol terugtrokken.

Hierop ging het gezelschap uiteen en de Schurftige kwam met zijn aandeel in den buit tehuis. Zijne broeders vroegen naar de jachtspriet en toen zij hoorden dat die tusschen de ribben van den Boschman was blijven steken en met hem in het hol was verdwenen, vielen zij hun jongsten broeder daarover hard en noodzaakten hem die speer te gaan zoeken, want het was een erfstuk. Een lang touw werd van lianen geknoopt en daarmede daalde de Schurftige in het hol af. Na zeer diep gezakt te zijn, kwam hij in de Onderwereld en vernam van de lieden die hij ontmoette, dat het hoofd ziek was; er stak hem iets tusschen de ribben (1). De vrouw van het hoofd noodigde hem uit: „Klepeinzepoon, wepeet gepij gepeen mepiddel vepoor grepootvepader". De Schurftige nam daarop aan het hoofd te zullen genezen, mits men hem met den zieke alleen liet. Toen alle dorpsbewoners in het bosch waren verdwenen, ging hij op den zieke toe, trok hem de jachtspeer ruw weg uit de ribben, zoodat de lijder bezweek, maakte zich met de speer uit de voeten en liet zich weder door het gat optrekken. Zoo bracht hij de speer terug en stond sedert bij zijne broeders in hooge achting.

Prof. Kern heeft in Bijdr. K. I. 5, VII, bl. 501 de aandacht gevestigd op eene in hetzelfde jaar (1893) in het Tijdschr. v/h Aardrijkskundig Genootschap, 2e Serie, Deel X, bl. 562 bekend gemaakte mythe der Kei-eilanders, waarin dit verhaal onder de hemellingen speelt. Een van hen gaat visschen met een van zijn broeder geleenden haak, in de wolkenzee; de haak wordt ingeslokt door een visch, doch de eigenaar eischt hem van den gebruiker terug. Deze laatste wordt geholpen door een visch, die den haak haalt uit de keel van den visch die hem had ingeslikt. De eigenaar ontvangt dus zijn haak terug; doch de man die hem had verloren tracht nu wraak te oefenen op zijn broeder, die zich zoo hardvochtig tegen hem had gedragen. Hij maakt dat zijn broeder een koker met palmwijn uitstort en vraagt nu dien palmwijn terug, zooals in de Tomboeloesche en Tontemboansche overlevering de wraaknemende Kawoeloesan het blad van een zijner pisangs terug eischt, dat zijn vriend had afgekapt om zich te beschermen tegen eene regenbui, die door een tooverwensch van Kawoeloesan was ontstaan. In de Minahassische overlevering kan de vriend aan dien eisch niet voldoen; in het Keische verhaal wordt de poging van den broeder om den uitgestorten palmwijn terug te brengen, de aanleiding tot diens tocht van den Hemel naar de Aarde; hij zelf graaft het gat dat den Hemel met de Aarde verbindt.

(1) In den Bare'e-tekst wordt telkens na de lettergreep die den klemtoon heeft, de syllabe n g g i, gevolgd door den klinker der geklemtoonde lettergreep, ingeschoven. Zie bl. 66. Wij hebben dit overgebracht in de bij ons voor zulke taalverdraaiingen gebruikelijke *p*-taal.

Digitized by Google

In het Minahassische verhaal, dat van mythe reeds tot sprookje is geworden, geschiedt alles ééne verdieping lager en is de Hemel door de Aarde, deze laatste door de Onderwereld vervangen. In het Keische verhaal blijven de op aarde nedergedaalden voorgoed aldaar, in het Minahassische laat Kawoeloesan zich door de zon uit de Onderwereld naar de Aarde terugbrengen. Vergelijkt men nu het Toradjasche verhaal met de Keische en de Minahassische overleveringen, dan blijkt dat het eerste nog meer van zijn oorspronkelijk karakter heeft ingeboet dan de beide laatste.

75. Naar het voorbeeld van dit verhaal zijn in de Bare'e-letterkunde eenige andere ontstaan, die zich nog verder van de oorspronkelijke mythe verwijderen. Een dezer verhalen volgt hier: Twee ouderlooze meisjes wonen samen en krijgen een bezoek van Soemboli en Lagoni (1). Onder het sirih-pruimen legt Lagoni zijne kalkbus naast zich neder, het jongste meisje speelt er mede en laat het voorwerp vallen; de eigenaar wil het nu niet meer terughebben, doch vraagt in de plaats het weefsel Ta Dala Nanggi (2) negen vadem lang, met negen kleuren. Het oudste meisje neemt op zich het te gaan halen; zij voorziet haar zusje van voedsel en trekt zelf manskleederen aan, wapent zich met lans en zwaard en gaat naar het Westen, tot zij komt aan het hol dat den toegang tot de Onderwereld geeft. De vogel tengko (3) wijst haar den weg naar de Onderwereld, door haar langs negen bergvlakten te doen afdalen. Op den bodem der Onderwereld aangeland, komt zij eerst bij de Oude Vrouw (4), herstelt zich hier van hare vermoeienis en begeeft zich daarop naar het dorp, waar men een wedstrijd houdt in het springen over negen buffels, met het negenkleurige weefsel als prijs. Zij waagt den sprong en wint den prijs. Hiermede keert zij naar de Aarde terug en geeft Lagoni het door hem als boete geëischte weefsel. Hij wil het niet hebben, doch vraagt het meisje ten huwelijk (5). Zij weigert zijn aanzoek evenals dat van Dala Nanggi, den zoon van Ta Dala Nanggi, die bemerkt heeft dat zij eene vrouw is en haar daarom is gevolgd. Zij trouwt met den tengko, die haar op haren geheelen tocht heeft begeleid en zich na afloop daarvan als man heeft onthuld.

In dit verhaal ziet men dus den weg tusschen de Aarde en de Onderwereld voorgesteld als een berg met negen vlakten, dus als een reusach-

(1) Zie de Noot bij No 45.

(2) Ta Dala Nanggi beteekent „De Man in de Onderwereld"; hier is hij in de Onderwereld, wat Ta Datoe op de Aarde is, dus de Vorst der Onderwereld. Daar zijn naam den vorm van een Toradjaschen bijnaam heeft, wordt zijn zoon Dala Nanggi genoemd.

(3) De tengko is een omineuze vogel; hij staat dus met de goden en de gestorvenen in verbinding en kan daarom den weg naar de Onderwereld wijzen. Zie Dl. I. 280.

(4) Zie de Noot bij No 57.

(5) Zie de Noot bij het slot van No 61.

Digitized by Google

tige trap, een tegenhanger dus van den berg die een weg van de Aarde naar de Bovenwereld voorstelt.

76. Dezelfde voorstelling vindt men in het volgende verhaal: Een vader werpt zijn jonggeboren zoon in „het gat", zoodat het kind in de Onderwereld terecht komt. Zijne moeder maakt zich van kant, uit smart over het verlies van haar kind. Een meisje, Indo i We'ia, hoort het geschreeuw van het kind en weet hem, door het gat, het noodige te doen toekomen, eerst melk, daarna rijst en toespijs, vervolgens kleederen, wapenen en versierselen. Ten slotte doet Indo i We'ia hem eene widoe keli, eene pluim van keli-vederen, toekomen. Deze pluim, te zamen met zijn schild (¹), stellen den jongen, die Tanda Woeja („die de maan tot teeken heeft") heet, omdat hij eene lichtende plek op zijne borst heeft, in staat om iederen dag één van de 9 treden te bestijgen van de trap die van de Onderwereld naar de Aarde loopt en die den vorm heeft van een rots met negen steenvlakten. Eindelijk komt hij boven, doodt zijn vader in een tweegevecht, viert feest met diens afgeslagen hoofd en trouwt daarna met Indo i We'ia.

77. In het volgende verhaal dient de in N° 68 vermelde, uit den hemel nedergelaten ketting, om van de aarde in de Onderwereld te komen. Taea Ode is het kind van Datoe nTo Mata Eo en Reo nTiwoloe. Zijne moeder maakt een kooksel van gapoe-lianen, om haar zog op te wekken. De roode kleur van deze groentenpap doet haren man denken dat zij de placenta van haar kind heeft gekookt en daarover valt hij haar hard. Zij wordt boos, laat haar kind in den steek, vlucht naar „het gat", en laat zich in haren hoed naar de Onderwereld neder. Het kind huilt onafgebroken om zijne moeder en daarom gaat de Vader haar met het kind achterna. Bij het gat gekomen, bidt hij tot Poeë mPalaboeroe, den Hemelheer, en deze laat den ketting neder waarmede de menschen naar den Hemel worden opgetrokken, doch die in dit geval door Datoe nTo Mata Eo wordt gebruikt om zich met zijn kind door het gat neer te laten tot in Torate, de Onderwereld. Hij vindt zijne vrouw bezig met het tela-spel; zij is weder getrouwd en het is nu het eerste werk van Datoe nTo Mata Eo om den man zijner vrouw tot een tweegevecht uit te dagen. Hij verslaat hem en wil nu ook zijne vrouw te lijf, doch zijn zoon treedt voor zijne moeder in. Dit verteedert den man, die zich nu met zijne vrouw verzoent en zich met haar en het kind weder naar de Aarde begeeft, hij in zijn schild, zij in haren hoed. Thuis gekomen, vieren zij feest met den kop van den verslagene en leven weder in vrede te zamen.

78. Een der merkwaardigste verhalen van een tocht naar de Onderwereld is het verhaal van Golo, omdat ons hiervan, naast de oorspronkelijke Toradjasche, ook eene vermohammedaanschte overlevering is be-

(¹) Zie de Noot bij No 71.

Digitized by Google

kend geworden. Wij zullen ze, ter vergelijking, hier op elkander laten volgen en beginnen met het Toradjasche verhaal.

Golo is getrouwd met Noesa; hij gaat op een sneltocht uit, doch onderwijl wordt zijne vrouw ziek en zendt hem eene boodschap achterna om terug te komen. Hij is echter reeds zóó dicht bij het doel van zijn tocht, dat hij nog niet terstond met de boodschappers mede gaat, maar eerst den vijand aanvalt, een aantal koppen buit maakt en gevangenen maakt. Daarna haast hij zich terug, doch voordat hij het dorp heeft bereikt, ziet hij reeds de stelling waarop de lijkkist zijner vrouw staat. Hij hoort hare stem die hem verwelkomt en hem wijst op een grooten buffel, die gereed staat om op het te vieren koppensnellersfeest te worden geslacht. Hare schim is dus tegenwoordig; zij biedt hem ook gemberwortel aan (1) en spoort hem telkens aan om de gebruiken van het koppensnellersfeest in acht te nemen. Als het eten gaar is, zet Noesa het haren man voor; hij ziet dit alles, doch haar zelf ziet hij niet, hoewel zij hem zeer goed ziet en na het eten naast hem gaat zitten. Als de anderen gaan zingen en dansen, volgt Golo zijne vrouw naar hun huis; zij spreidt de slaapmat voor hem uit en gaat naast hem liggen. Hij wil haar betasten, doch tast in het ijle. Ten slotte noodigt zij hem uit haar te volgen naar het Schimmenrijk in de Onderwereld. Den volgenden morgen eten zij samen en daarna gaat Noesa naar de Onderwereld terug. Van uit het venster ziet Golo haren grooten zonnehoed als voortzweven; hij komt bij het gat waardoor men naar Torate afdaalt en laat zich, na zijne vrouw, afglijden van een grooten pinangboom die uit de Onderwereld opwast en welks top tot bij de Aarde reikt. Nu kan Golo zijne vrouw zien en zij bewonen te zamen een huis in Torate. Zij verbiedt hem echter boven op het dak van het huis te klimmen, want dan zou hij haar niet meer kunnen zien. Maar hij kan zich niet bedwingen en klimt op een keer boven op het dak; daar ziet hij de Aarde en door zijn sterk verlangen om weder daarheen terug te keeren, wordt hij opnieuw in zijn huis verplaatst en ziet zijne vrouw niet weder (2).

De Mohammedaansche bewerking van dit verhaal luidt aldus: Golo is getrouwd met Kapapitoe; hij wordt aangevallen door Ali Banggai (3), die onverrichter zake moet aftrekken. Golo gaat na eenigen tijd wraak nemen en terwijl hij op den sneltocht uit is, sterft zijne vrouw. Hare lijkkist wordt op het erf begraven (4); bij dit graf nu blijft de schim van Kapapitoe rondspoken. Zij vraagt eerst haren

---

(1) Dl. I, 241.

(2) Zie over dit verhaal ook Bijdr. K. I. 6, X (1902), 214—217.

(3) Met Ali Banggai wordt bedoeld de vorst (adi) van Banggai; zie Tijdschr. B. G. L, 443.

(4) De tot den Islam overgegane Toradja's, in 't bizonder de Strand-To Lage, begraven de lijken in kisten, in opene grafkuilen, die boven met latwerk zijn afgesloten. Zie Dl. II, 96, 97.

Digitized by Google

man de tijding te laten brengen, vervolgens dringt zij er op aan dat de plechtigheden die te huis voor het welslagen van zijnen tocht worden in 't werk gesteld (1), behoorlijk zullen verricht worden. Golo brengt n.l. eerst zijnen tocht ten einde en komt pas daarna terug. Tegen dien tijd geeft de Schim van Kapapitoe bevelen om alles voor de ontvangst der overwinnaars in orde te brengen. Als zij zijn aangekomen, treedt de Schim weder op en regelt het koppensnellersfeest, daarna zegt zij haren man hun huis binnen te gaan, zij spreidt de mat en legt zich naast hem. Daarop tracht zij hem over te halen haar naar het Schimmenrijk te volgen. Hij volgt haar echter nog niet, want zij komt telkens terug om haar kind te zoogen, dat nog in zijne wieg ligt. Eindelijk gaat zij met man en kind terug naar de Onderwereld, de man wil telkens terugkeeren, maar Kapapitoe neemt hem bij de hand, doch zoodra hij de Baitoela ri Maka (2) heeft gezien, keert hij met het kind terug, gevolgd door zijne vrouw. In gezelschap van hare Schim viert hij nu voor haar het doodenfeest. Hiermede is het verhaal weder op Toradjasch terrein gekomen, want thans wordt in hoofdzaak de gang gevolgd van den Doodenzang (Djoudjo awa) (3), waarin de reis van den doode naar de Onderwereld wordt beschreven. Kapapitoe vraagt om hare uitrusting, waartoe ook een sluier voor haar en een tulband voor haren man behooren. Daarop neemt zij afscheid van de haren en zegt dat de wereld nog maar een schijn voor haar is en dat zij allen op het Veld der Opstanding hoopt weder te zien. Man en Vrouw gaan nu te zamen op weg. Zij komen aan den pinangboom en dalen langs den stam af; daarop gaan zij den manken smid Langkoda voorbij. Vervolgens komen zij aan de Half-Roode Rivier (Sambira Dolo), waarna de weg zich verdeelt (4) in 17 takken, één voor de menschen en de andere voor de verschillende diersoorten. Bij de gevaren verbonden aan het oversteken der rivieren zullen 40 labe's haar helpen, om haar van hare zonden te bevrijden (5). Na de Sambira Dolo komen zij aan de rivier Maramanta, welker water blauw ziet, ten derde aan de gele rivier, welker water drek is, ten vierde aan de groene rivier, waarin urine stroomt, ten vijfde aan de rivier welker water slijm is, ten zesde aan de rivier welker water lymphe is uit het menschelijk lichaam en ten zevende aan de rivier die kraamvrouwenbloed tot water heeft. Daar al dit water ondrinkbaar is en er ook geen sirih en pinang is te krijgen, lijdt Golo zeer van den dorst, totdat er een

(1) Zie Dl. I, 235, 236.

(2) De Ka'bah in de moskee te Mekka, hier opgevat als het paleis van het hoofd van het Doodenrijk, Ala Ta'ala.

(3) Zie Dl. I, 93, en verder in dit werk de stukken tekst en vertaling van den Doodenzang.

(4) Zie Dl. II, 111, 112.

(5) Hier neemt het verhaal weder een Mohammedaansche wending; in de plaats der bevrijding van de lijklucht en het rottende vleesch is de bevrijding van de zonden gekomen, die intusschen ook geheel mechanisch geschiedt.

Digitized by Google

kat te voorschijn springt, uit welker staart hij water wringt, waarmede hij zijn dorst lescht (1).

Daarna komen zij aan eene groote vlakte, Tana Maramboe „de onafzienbare vlakte" genaamd, waar men in de verte de Baitoela ri Maka (2) kan ontwaren. Nu moeten zij de groote pan overtrekken waarin het hellevuur brandt. Daarover ligt eene lijn van koperdraad als brug, maar door eene tooverspreuk, waarbij Poeë Ala om hulp wordt aangeroepen, wordt die draad zoo dik als een kokospalm, zoodat zij er overkomen. Aan de overzijde staat Manakiroe (3) „dezelfde die tegen de schuine plank der grafnis slaat, om een geschenk te krijgen". Ten slotte komen zij aan het paleis van Poeë Ala, dat op één hoogen paal staat en zeven verdiepingen heeft (4). De trap wordt neergelaten en zij komen telkens eene verdieping hooger, totdat zij op de derde verdieping blijven, bij hunne grootmoeder (5). Des Vrijdags komt een bode van Ala Ta'ala hun zeggen om in de masigi (moskee), d. i. in de bovenste verdieping, waar Ala Ta'ala woont, te komen om de ritueele godsdienstoefening te verrichten. Golo mag niet mee, daar hij nog aardbewoner is en nog niet is gestorven (6). Zijne vrouw gaat er heen met hare grootmoeder en met Langkoda, die de zielen der menschen bewaakt, welke zijn opgehangen aan touwtjes (7). Bij elke nieuwe verdieping die zij beklimmen vragen zij om toegang. Geheel boven gekomen, moeten zij zich reinigen en krijgen een Koran-exemplaar; alles wat zij moeten zeggen wordt hun voorgezegd. Zoo gaat Kapapitoe op zeven achtereenvolgende Vrijdagen naar de bovenste verdieping. Daarna gaat ook Golo mede, nadat hem vooraf de noodige aanwijzingen zijn gegeven. Hij leert nu

(1) Zie Dl. I, bl. 309, 326.

(2) „Het huis Gods te Mekka", eigenlijk de Ka'bah, doch hier vereenzelvigd met de Groote Moskee.

(3) Manakiroe is eene samensmelting van de namen Moengkar en Nakir, de beide grafengelen, die den doode, kort na zijne ter aarde bestelling komen ondervragen naar zijn geloof.

(4) Het huis op één hoogen paal is in de Toradjasche letterkunde gewoonlijk het verblijf eener schoone prinses, die met uiterst teedere zorg wordt opgevoed, om zoo schoon en zoo teeder mogelijk te blijven. De bouw op dien éénen hoogen paal dient om haar buiten het bereik der mannen te houden. Als het meisje huwbaar is geworden, staan er scharen van prinsen aan den voet van haar hoog vertrek, om een gouden bal in haar verblijf te werpen, want hem wien dit lukt zal zij tot gemalin worden. Zoo ziet nu ook het paleis van Ala Ta'ala er uit. De zeven verdiepingen zijn blijkbaar ontleend aan de bekende „zeven hemelen".

(5) Dit is weder de „Oude Vrouw", die wij reeds een aantal malen in de vorige verhalen hebben ontmoet.

(6) De bode komt, evenals bv. op Todjo de Moskeebediende doet, bij de geloovigen aan huis, om hen te herinneren aan den Vrijdagsdienst. Golo is nog niet gestorven en heeft dus zijn lichaam en zijne menschenlucht nog, die voor de Hemellingen onverdragelijk is. Zijne Vrouw, voor wie het Doodenfeest reeds is gevierd, mag tot in de nabijheid van Ala Ta'ala komen.

(7) Zie Dl. II, bl. 84, 85.

Digitized by Google

het Koran-reciet en de ritueele godsdienstoefening van Poeë Ala, die hem zijn „kleinzoon" (¹) noemt; bij de begroeting vatten zij elkaars hand. Na geruimen tijd is Golo volleerd, maar hij blijft verlangen om terug te keeren. Poeë Ala vermaant hem om niet naar het graf zijner vrouw op aarde te kijken, dat heel in de verte is te zien, zoo groot als een uienschil. Het verlangen wordt hem nu te sterk en met toestemming van Poeë Ala, die hun den weg wijst, keeren Golo en Kapapitoe naar de aarde terug en behoeven niet meer te sterven.

Het geheele motief van dit verhaal is dus in de vermohammedaanschte omwerking het meest uitgewerkt. Onder de Mohammedanen aan de kusten der Tomini-bocht is Maka de plaats waar de geloovigen na hunnen dood terecht komen. Een hadji is dus zoo goed als iemand die reeds een tocht naar het Hiernamaals heeft gemaakt. Bij de kustbevolking doen dan ook een aantal verhalen de ronde van geestverschijningen die te Mekka te beurt vallen aan degenen die zich bedienen van de hulp van deskundige bemiddelaars, die zich daarvoor goed laten betalen. Men kan alnaar men betaalt, gestorvene ouders, kinderen, bloedverwanten, echtgenooten terugzien in schimmengedaante. Ook komen in de groote moskee eene menigte geesten van gestorvenen op de pelgrims af om hun de hand te geven, eene kille hand, die bij aanraking eene rilling geeft. Trouwens, Mekka ligt in het Westen, de weg naar Mekka is de weg naar Torate (de Onderwereld) en Mekka is de stad van Ala Ta'ala; geen wonder dus, dat de populaire voorstelling Mekka in Torate plaatst, het Mekkaansche heiligdom als de woonplaats van Ala Ta'ala voorstelt, liefst in den vorm van eene moskee rustende op één paal, en met zeven verdiepingen, waarvan de bovenste het eigenlijke verblijf is van Ala Ta'ala, die als vorst van Torate in dit paleis troont.

Op deze rubriek, die wij hiermede als afgehandeld beschouwen, laten wij thans volgen:

Verhalen van menscheneters, boschspoken en dergelijken.

In een aantal Bare'e-verhalen ontmoeten wij de figuren van Ta nTolo en Indo i nTolo. De stam tolo is waarschijnlijk het Bar. equivalent van Mal. Gaj. tĕlan, Mak. talang, Bat. Bis. tolon, Karosch tĕlĕn, tĕlin „inslikken, opslikken". Bij de To Ampana is Tolo de naam van het monster dat eclipsen veroorzaakt, door zon of maan in te slikken (²). Wij mogen dus gerust Tolo met „Inslikker, Opslikker" vertalen. Dit is dan ook de eigenlijke naam van dezen menschenverslinder, doch wanneer hij in de verhalen met zijn vrouw optreedt,

(¹) Ala Ta'ala is aller voorvader of grootvader; als Golo's wachttijd om is, wordt hij dus „tot zijne vaderen verzameld".

(²) Tijdschr. B. G. XLII, 21, 22.

Digitized by Google

noemt men hem Ta nTolo „Vader van Tolo", om aan zijne vrouw den naam Indo i nTolo „Moeder van Tolo" te kunnen geven. Het kenmerk van dit menschenpaar is, dat zij zich met menschenvleesch voeden en daartoe voortdurend op de jacht gaan, vergezeld van een aantal honden, soms twee, soms zeven. Zij hebben steeds een voorraad menschen, die zij gevangen houden en opsluiten. Wie hun in handen valt is verloren. Vluchtelingen weten zij te bereiken, door hunne schaamharen zóó lang uit te rekken, dat zij die naar de vluchtenden kunnen toewerpen, om hen zoo te vangen. Zij kunnen zich snel voortbewegen en zijn dus voor degenen die zij najagen gevaarlijke vijanden. De meest karakteristieke Ta nTolo-verhalen laten wij hier volgen. Één is ingelascht in het Verhaal Sese nTaola (1) en behoeft dus hier niet te worden herhaald. Een ander is verbonden met een verhaal van het type dat in II 75 is genoemd; het luidt aldus:

79. Een arm ouderloos meisje heeft een sarong geleend van Lise (2), om daarmede naar een feest te gaan. Als zij de sarong wil teruggeven, wil Lise die niet meer aannemen, omdat er een droppel hars van een brandende fakkel op gevallen is. Als vergoeding vraagt zij den kalkkoker van Ta nTolo. Het arme meisje gaat op reis, komt aan de overzijde der zee en begeeft zich naar het huis van Ta nTolo. Rondom liggen overal menschenbeenderen. Zij gaat het huis binnen en wordt ontvangen door Paloe Doendingi, de dochter van Ta nTolo en Indo i nTolo. Eten en drinken wordt haar voorgezet in menschenschedels. Paloe Doendingi gaat zich te buiten aan den palmwijn en valt in slaap. Het arme meisje blijft echter wakker van angst en hoort Indo i nTolo zeggen: Slijp het mes Ta nTolo, en slacht onze gast, want zij slaapt al. Het meisje neemt daarop van Paloe Doendingi al hare versierselen af en doet ze zelf aan, daarop rolt zij Paloe Doendingi naar hare slaapmat en gaat zelf op die van P. D. liggen. Het gevolg is dat Ta nTolo zijne eigene dochter slacht en kookt (3). Het eerst vallen de beide menscheneters op de lever aan. Zij wekken hunne vermeende dochter om mede te eten, maar deze houdt

(1) Verh. B. G. LV, 1e St., 10, 11, 41—43.

(2) Lise is een veel voorkomende figuur in de Toradjasche literatuur. Haar karakter is, in het algemeen, dat van de jaloersche vrouw, die het echtelijk geluk van jonggehuwden en van voor het eerst zwangere vrouwen belaagt. Zij tracht zich bij de mannen in te dringen, door het gelaat hunner vrouwen af te stroopen en dit voor haar eigen gezicht te plakken. Om zwanger te schijnen, slikt zij een steen of een rijstblok in. Zij spreekt altijd met herhaling harer eigen woorden en op een zeurigen, indringerigen toon. Allerlei dwaze dingen worden van haar verteld, bv. dat zij de halzen van gebroken potten als enkelringen draagt, dat zij duizendpooten en millioenpooten in plaats van luizen in het haar heeft, dat hare billen zoo rond zijn, dat ze in een mandje op den vloer moet zitten, dat hare kinderen uit haar achterste zijn te voorschijn gekomen, en al zulke dingen meer. Waar een vrouw met onaangenaam karakter moet optreden, daar neemt men Lise. Soms wordt als hare woonplaats de taripa djandi (zie bij Verh. 99) opgegeven.

(3) Contes Pop. Malgaches, bl. 75; Tontemb. Teksten, Vert. bl. 133.

Digitized by Google

zich ziek, ook den volgenden dag als Ta nTolo en Indo i nTolo er reeds vroeg op uit moeten. Zij blijft daarom thuis om te koken. Als allen weg zijn, zoekt het meisje den kalkkoker en steelt nog een aantal andere zaken, doch als zij zich tot vertrek wil gereed maken, doet zij bij ongeluk een gong klinken en daarop snelt Indo i nTolo toe. Zij weet zich nog haastig neder te leggen en te doen alsof zij slaapt. Als Indo i nTolo daarop weer is heengegaan, maakt zij zich met den buit uit de voeten en neemt ook de gong mede, laadt alles in eene prauw en steekt van wal. Ver in zee gekomen doet zij de gong klinken; Ta nTolo en Indo i nTolo snellen haar na, werpen haar eene lijn achterna om haar te strikken, doch zij blijft buiten hun bereik en komt met haren buit bij Lise, aan wie zij den kalkkoker overgeeft.

In dit verhaal heeft dus eene lijn reeds de schaamharen vervangen. In Morris' Mentawai-Sprache worden op bl. 87 en 91 vluchtelingen met eene harpoen geënterd, waarvan het touw door een muis wordt doorgeknaagd. Daarna tracht de vervolger naar hen te pissen, maar hij kan hen niet meer bereiken, evenmin met zijne haren die hij naar hen toewerpt. Evenzoo op bl. 99. Zie ook: Contes Pop. Malgaches, bl. 90.

80. In het verhaal van La Wando-wando gaan Ta nTolo en Indo i nTolo op de jacht met hunne honden. Zij vinden drie kinderen, nemen ze mee naar huis en voeden hen met menschenvleesch, om hen op te eten als hun lever groot genoeg zal zijn. Als de jongens groot zijn geworden, maken zij op aansporing van den oudsten, Lawando-wando, eene prauw. Nadat die is gereed gekomen, ontsnappen zij en nemen nog het zwaard en de amuletten van Ta nTolo mede. Een goed eind in zee gekomen, trekken zij het zwaard uit, waarop het gaat bliksemen, zoodat de zaak door Ta nTolo wordt ontdekt. Indo i nTolo trekt nu een harer hoofdharen uit, werpt dit naar de gebroeders, het haar slingert zich om hen heen en zoo weet zij de prauw met de jongens weder aan land te trekken. Hier gelukt het dezen echter de menscheneters met het zwaard te dooden.

81. Ook in het verhaal van La Domoe-domoe treedt Ta nTolo op, die hier met zijn eigenlijken naam Tolo wordt genoemd. La Domoedomoe is getrouwd met Kapapitoe, maar zijne schoonmoeder weet hem telkens van zijne vrouw af te houden, om zelf door hem te worden getrouwd. Daarom gaat hij weg. Zijne vrouw loopt hem na [1] en haalt hem in; zij legt zich in zijn schoot te slapen, maar als zij vast in slaap is, legt hij een bamboekoker onder haar hoofd en gaat heen. Zij ontwaakt, haalt hem weder in, maar hij maakt zich op dezelfde wijze van haar af, totdat hij aan eene rivier komt. Op den rug der krokodillen steekt hij over; daarna gelast hij de krokodillen om te blijven liggen, zijne vrouw te laten oversteken, doch haar in het water te doen vallen als zij middenin is. Zoo geschiedt het; Kapapitoe drijft met den stroom af en komt in

(1) Zie ook bl. 431, No 94.

Digitized by Google

de fuik van Ta Datoe terecht. Deze haalt haar op. Kort daarna is er een feest in de buurt; daar ontmoeten Kapapitoe en La Domoe-domoe elkaar weder. Doch daar zij zich onder de bescherming van Ta Datoe heeft gesteld, heeft deze het recht om den man, die zijne vrouw weder wil hebben, eenige voorwaarden te stellen. Hij gelast nu La Domoe-domoe te gaan halen het paard van Tolo, met zeven koppen en zeven staarten. Na eene lange reis komt L. D². aan het huis van Tolo, waaromheen de menschenbeenderen opgehoopt liggen. Tolo is niet te huis; La Domoe-domoe vindt alleen een meisje, dat door Tolo in een trom wordt verborgen gehouden (¹). Hij verlost het meisje en zij spreken af om samen den volgenden dag te zullen vluchten. Den volgenden morgen gaat hij naar het bewuste wonderpaard, dat aan een ketting ligt, welks andere uiteinde Tolo om zijn middel heeft gebonden, om te voorkomen dat iemand het dier steelt. Met eene pinangschaar knipt La Domoe-domoe den ketting door, springt te paard, neemt ook het meisje mede en laadt nog allerlei dingen uit het huis van Tolo op het paard. Tolo echter heeft gevoeld dat de ketting zich bewoog en jaagt nu met zijne honden de vluchtenden achterna. Als zij reeds bijna zijn ingehaald, laat La Domoe-domoe een rotan-mandje vallen, na dit vooraf te hebben bezworen zich tot eene versperring uit te breiden (²). Tolo stuit nu op eene rotan-haag, hakt er een gat in en heeft spoedig de vluchtenden weder ingehaald. La Domoe-domoe laat nu een steen vallen, die tot een muur wordt. Als hij weder bijna is ingehaald, laat hij een kapmes vallen, dat tot een ijzeren muur wordt. Tolo moet nu eerst zijn geweer halen, om een bres in den muur te schieten en intusschen zijn de vluchtelingen aan eene rivier gekomen. Met behulp van krokodillen komen zij aan den overkant. Als Tolo ook over de ruggen der krokodillen wil oversteken, laten zij hem in het water vallen, waar hij door de watergeesten (imboe) wordt gedood. Zoo komt La Domoe-domoe met het wonderpaard terug bij Ta Datoe en krijgt zijne vrouw weder.

82. In een ander verhaal, dat veel overeenkomst heeft met II² 75 en 79, treedt in de plaats van Tolo op de figuur van Poeë ngKadjapadjapa, wat te vertalen is met „Grootje Smak". Zij heeft dezen naam, omdat zij zich voedt door allerlei eten in hare vagina te steken, die daarbij telkens met de lippen smakt. Het verhaal luidt aldus: Twee meisjes, Sese Loeni en haar zusje, krijgen een bezoek van Lagoni; het zusje laat den kalkkoker van Lagoni vallen en deze eischt als boete den

(¹) Het mooie meisje, dat in het verborgen wordt opgevoed, is eene niet ongewone figuur in de Tor. letterkunde. Behalve hier is ook in 't verhaal van Sese nTaola sprake van een meisje dat in een trom wordt verborgen gehouden (Verh. B. G. LV, 1e St. bl. 46). In andere verhalen is een glazen kist of een kist die alleen van binnen opengaat de bergplaats, soms ook een der bamboestijlen van het dak (No 83). Zie ook Noot bij No 87.

(²) Zie de Noot bij No 47.

Digitized by Google

kalkkoker van Grootje Smak. Het meisje gaat op reis, steekt de zee over en komt bij Grootje Smak, die zich telkens onder haar huis begeeft, zoogenaamd om de varkens te voederen, waarbij zij inderdaad al het voeder dat zij heeft medegenomen door hare vagina naar binnen werkt. Na eenigen tijd krijgt het meisje den kalkkoker van Grootje Smak en vaart in hare prauw terug. Als zij reeds ver uit den wal is, keert zij zich om en scheldt de oude vrouw uit, die daarop in een boom klimt, hare clitoris uitrekt en deze naar de prauw van Sese Loeni slingert, waar zij aan den achtersteven vastkleeft. Het Grootje haalt nu de prauw terug, doch gelukkig helpt eene muis Sese Loeni, door de clitoris van Grootje Smak door te knagen. Door den schok van het doorbreken wordt Grootje Smak uit den boom geslingerd en komt om, zoodat Sese Loeni met de kalkbus te huis komt en die aan Lagoni overgeeft.

83. Het eerste gedeelte van het in II² 74 genoemde verhaal, dat van de jagers die zich hun buit zien ontstolen door een roover, die Angga mBajaoe „Holspook, Grotspook" wordt genoemd, omdat aan dit verhaal een tocht naar de Onderwereld is vastgeknoopt, wordt ook zonder dit laatste aanhangsel verteld en dan is Tolo de roover, of het is ook Indo i nTolo die den buit wegneemt en dan den bijnaam heeft van i Maoela-oela Leti, omdat zij met de eene hand voortdurend haar schaamdeel inwrijft met het sap van oela-vruchten, waarmede de geklopte boomschors wordt ingewreven. Zeven broeders zijn vogels gaan schieten met het blaasroer. Zij maken zooveel buit, dat zij een gedeelte moeten achterlaten; als zij dit komen halen, vinden zij Indo i nTolo maoela-oela leti bezig met de eene hand de vogels te werpen in de draagmand die zij op den rug heeft, met de andere hand onophoudelijk bezig hare vagina in te wrijven. Zij pakt telkens een der broeders op en drijft hem in den grond, waarna zij een steen bovenop hem legt. Bij den Jongste gelukt haar dit niet; deze weet haar zelf in den grond te stoppen, waarna hij zijne broeders uitgraaft. Daarop begeven zij zich naar het huis van Indo i nTolo, rooven dit leeg en bevrijden ook nog het meisje dat door Indo i nTolo in een der bamboe-stijlen van het dak is verborgen (1) en dat de vrouw van den jongsten der gebroeders wordt.

84. Een verhaal dat vooral merkwaardig is om de parallel die het heeft in het ten onzent ook wel bekende sprookje van Vrouw Holle en dat daarom ook is vermeld in het reeds dikwijls aangetogen opstel in Ind. Gids 1910, I, is het verhaal van Ngkai Ta Ntjalobo Tojoe (2). Een ouderloos meisje woont samen met Lise (3), voor wie zij allerlei diensten verricht. Zij gaat water halen en door een plotseling opkomenden stortvloed drijft haar bamboekoker af. Zij loopt hem na zoo-

(1) Zie Noot bij No 81.

(2) L. C. bl. 288. De naam beteekent „Grootvader met testikels zoo groot als een dorpstempel".

(3) Zie Noot bij No 79.

Digitized by Google

lang totdat zij komt aan het huisje van den bovengenoemden Ouden Man. Zij krijgt verlof om boven te komen en ziet dat zijne testikels zóó groot zijn, dat zij het geheele huis vullen. Voorzichtig loopt zij door naar de stookplaats, die zij bereikt zonder den Ouden Man te hebben bezeerd. Hij gelast haar den kookpot te nemen en er slechts één stukje van een rijstkorrel in te koken. Voor toespijs moet zij één haneveer bereiden (1). De pot is spoedig vol rijst en de veer wordt een groote haan. Nadat het maal is genoten, wordt het meisje met fraaie kleederen beschonken en krijgt een groenen citroen. Als zij zich gaat baden, moet zij de helft daarvan gebruiken om 't haar te wasschen, de andere helft moet zij op hare sarong leggen. Zoo doet zij en als zij gebaad heeft en hare sarong weder wil aantrekken, ziet zij een jongen man op de sarong zitten, die hem niet wil teruggeven, tenzij zij hem tot man wil nemen. Deze voorwaarde wordt aangenomen en het meisje komt fraai aangekleed en met een jongen echtgenoot terug.

Nu wordt Lise jaloersch en wil het haar nadoen. Zij loopt echter zoo onvoorzichtig langs den Ouden Man, dat zij hem hevige pijn doet en luistert niet naar hetgeen de Oude Man haar zegt in den pot te doen; zij breekt geen stukje af van den rijstkorrel en neemt een geheelen haan in plaats van ééne veer. Daardoor breekt de kookpot en de maaltijd mislukt. In plaats van een groenen, krijgt zij een gelen citroen, die een oude man wordt met geel gelaat en grijs haar. Met dezen moet zij als echtgenoot genoegen nemen.

85. Van denzelfden aard is het volgende: Een meisje dat met Lise te zamen woont, gaat hout kappen. Plotseling komt de vogel Mamboi (2) bij haar en vraagt of hij haar aan het haar mag trekken. Hij maakt het daardoor zoo lang, dat zij het in hare draagmand op den rug moet dragen. De Vogel geeft haar verder nog kleeren en versierselen, zoodat zij fraai uitgedost terug komt. Den volgenden dag tracht Lise het haar na te doen. Bij haar komt ook de Mamboi en vraagt of hij haar 't haar zal uitrekken. Lise, die gewoon is vuile aardigheden te zeggen, kan zich ook nu niet goed houden en antwoordt hem: Trek liever aan mijne clitoris. De Mamboi doet het, zoodat dit lichaamsdeel zóó lang wordt, dat zij het in hare mand moet dragen; in plaats van ringen, doet hij haar lianen om de beenen en armen, zoodat zij diep ongelukkig thuis komt.

86. Eenige verhalen vertellen van een bewoner der Onderwereld, een geest die naar zijn geluid Doeoe wordt genoemd. De inhoud van een dier verhalen vinde hier eene plaats. Een jongeling, To Winaloa, gaat met Datoe, den zoon van zijn hoofd, op jacht, doch wordt door dezen in den steek gelaten, zoodat hij op het punt is om van gebrek om te komen. Doeoe, die met zijn nood is bekend geworden door een droom, begeeft

(1) Vgl. Jonker, Rottineesche Verhalen, Bijdr. K. I. 7, IV, bl. 410.
(2) Zie Dl. I, 281.

Digitized by Google

zich door „het Gat" naar de aarde en telkens als hij eene der 9 bergvlakten (1) heeft bereikt, die de treden vormen van de trap tusschen de Aarde en de Onderwereld, zingt hij om zich bij To Winaloa aan te kondigen. Deze is doodsbang voor den geest uit de Onderwereld. Doeoe komt nu bij den uitgeputten zieke, kookt pap voor hem en als hij weer in staat is tot loopen, brengt Doeoe hem naar zijne (To Winaloa's) zuster Jontoe ngKamagi. Na kort beraad wordt deze laatste door Doeoe tot vrouw genomen en met To Winaloa overgebracht naar de Onderwereld. Hun rijstveld, hun aanplant en hun vee, alles gaat mede naar Torate, want Doeoe rolt het op als een doek en werpt het door het Gat naar de Onderwereld, waar het weder wordt omtrold en voortleeft als op de Aarde.

Eenige andere boschspoken, zooals de Mangobi (2) met zijne groote vooruitstekende lippen, dien men aan 't lachen moet maken, omdat dan zijn groote bovenlip opklapt tot boven zijne oogen, zoodat hij een oogenblik blind is en men zich uit de voeten kan maken, en de Geest Gente mBinanga, wiens borst met mos is bedekt en die in zijne knieholten termieten-nesten heeft, een boomgeest dus, die in een verhaal een jong meisje steelt en haar dwingt hem te trouwen, kunnen wij met deze korte vermelding voorbij gaan, daar wij de verhalen omtrent hen niet tot de letterkunde behoeven te rekenen.

Wij zouden thans kunnen overgaan tot de Romantische Verhalen, doch willen liever nog één rubriek daarvan afscheiden, die eigenaardig Toradjasch mag heeten, n.l. de:

Koppensnellersverhalen.

Wel zijn deze verhalen romantisch ingekleed, maar de sneltocht zelf is toch voor de Toradjasche hoorders het voornaamste deel van het verhaal en deze wordt wel hier en daar romantisch opgesierd, maar als de held terugkomt en met den buit van gesnelde koppen het lobo-feest gaat vieren, komt toch alles weder in het gewone Toradjasche spoor, want de beschrijving van het feest behoeft nauwelijks te worden opgesierd; het verloop der plechtigheden is op zich zelf belangwekkend genoeg en daarenboven iederen Toradja bekend. Om de rubriek Romantische Verhalen niet al te groot te maken, hebben wij er dus die verhalen van afgescheiden, waarin een sneltocht de hoofdzaak is. Men zal in deze verhalen wel telkens het een en ander terugvinden dat ook in de reeds hier boven vermelde wordt aangetroffen, of dat in de nog hierna te noemen verhalen wordt verteld, maar dit neemt niet weg, dat de sneltocht het voornaamste blijft en het andere zich als inleiding of als slotversiering daarbij aansluit.

(1) Vgl. No 76.

(2) Mangobi is een intensieve vorm van kobi, vgl. Boeg. kŏbi, Mak. kobi' en Bar. ombi „naar zich toehalen", zooals de Mangobi met zijne bovenlip doet.

Digitized by Google

87. Het verhaal van Boengkoe Talana-lana luidt aldus: Ta Datoe en Indo i Datoe hebben geen kinderen. Na langen tijd krijgt Indo i Datoe een gebochelden zoon, i Boengkoe (de Bultenaar), ten gevolge van den door haar geuiten dwazen wensch: al had ik maar een kind met een bochel, dan had ik er toch een (1). Na eenigen tijd gaat zijn Oom Lae mPonjopoe jagen en Boengkoe gaat uit zich zelf mee. Hem wordt al het zware werk opgedragen, maar omdat hij geen hond heeft, gunt men hem niets van den buit en laat hem maar vrachten dragen, de hut bouwen, op het vleesch passen, enz. Zoo gaat het eenigen tijd, totdat Boengkoe op een keer bamboe moet hakken. Uit een bamboestengel komt hem eene stem tegen; hij hakt den stengel zóó af, dat het lid van onder en van boven door het tusschenschot gesloten blijft, neemt het mede naar huis en laat zijn Oom en de zijnen in 't bosch achter. Spoedig bemerkt hij dat er een meisje in de bamboe zit, Matia mBojo (2). Zij blijft voorloopig nog in de bamboe, maar raadt hem aan zijn boozen Oom te gaan bevechten en diens kop te snellen; zij zal hem dan wel raad geven. Hij stemt toe en wichelt met eieren (3); de voorteekenen zijn gunstig. Telkens zingt Matia mBojo hem van uit de bamboe een paar versregels toe, waarin zij hem zegt wat hij moet doen. De vooraf in acht te nemen gebruiken zegt zij hem voor, daarna moet hij naar het dorp van zijn Oom gaan, over de omheining springen, zijn Oom uitdagen en hem op de trap van zijn huis opwachten. De Oom, Lae mPonjopoe, laat eerst door zijne zeven vrouwen voor zich koken, zijn toilet maken, zijne wapenen geven. Hij is een reus met een borst zoo breed als die van zeven mannen en laat een der wanden van zijn huis wegnemen om naar beneden te kunnen springen. Als hij den grond bereikt, komt hij met zóó'n geweld neer, dat hij bijna geheel in den grond zinkt en moet uitgegraven worden. Daarna werpen de kampioenen elkaar met de lans, vallen elkaar vervolgens met het zwaard aan en springen op in de lucht, waar zij het gevecht voortzetten, totdat aan Lae mPonjopoe alle ledematen stuk voor stuk worden afgehouwen. Armen, beenen, romp, alles valt naar beneden, alleen het hoofd blijft in de lucht zweven, totdat de overwinnaar er een trap op geeft en het op den grond doet vallen. Deze beschrijving van een tweegevecht is de traditioneele in de Toradjasche romans. Men kan ze bv. ook vinden in het Verhaal van Sese nTaola (4) en elders. Na zijn

(1) Vgl. de Noot bij No 62.

(2) Matia is de gewone naam van meisjes die in eene trom, een dakspar, in de zon, in een bamboe, enz. verborgen zitten; daarnaar heeten zij dan ook: Matia ngGanda, Matia ngKaso, Matia Eo, Matia mBojo, enz. Zie Noot bij No 81. De beteekenis van matia is „de kern, het binnenste wezen van iets"; in poëzie worden de hoofden soms matia ntana genoemd. Indien de stam van matia het bestanddeel tia is, dan zou het woord een nevenvorm kunnen zijn van toga „kernhout, harde stof, koper", Mal. těras, enz.

(3) Zie Dl. I, 231.

(4) Verh. B. G. Dl. LV, bl. 53—55, 58—59, 61.

Digitized by Google

sneuvelen geeft Lae mPonjopoe nog aanwijzingen omtrent hetgeen er met zijn hoofd moet gebeuren en daarna worden de gebruikelijke zangen vermeld, die gezongen worden bij het verlaten van 't vijandelijk terrein door de koppensnellers. Eindelijk komt Boengkoe met de bewoners van het dorp, die hij heeft gevangen gemaakt, in zijne woonplaats terug en daar worden, op aanwijzing van Matia mBojo, alle gewoonten in acht genomen die bij de ontvangst van koppensnellers in gebruik zijn. Daarop neemt (het hoofd van) Lae mPonjopoe weder het woord, vertelt dat zijn hoofd moet worden gevoed en van sirih, pinang en tabak worden voorzien, dat over drie dagen het koppensnellersfeest voor hem moet worden gevierd en dat dan voorgoed zijn kop moet worden bijgezet in den dorpstempel. Aldus geschiedt en nadat het feest is gevierd, sterft de kop voorgoed; de schim van Lae mPonjopoe spreekt niet meer door zijn mond. Matia mBojo komt nu ook uit haar bamboe-hulsel, de Bultenaar wordt door haar van zijne onoogelijke gedaante bevrijd en beiden worden in den echt vereenigd.

88. Een ander koppensnellersverhaal is dat van Patiridja, eene vrouw die getrouwd is met den Prins van Overzee. Zij wordt ziek, daar zij zich aan een stuk hout verwondt en nu blijft haar man haar niet trouw en keert naar zijn land terug. Om zich te wreken, vaart Patiridja alleen de zee over, slaat hem het hoofd af en neemt dit mede. Den gesnelden kop hangt zij op in eene mand van bladeren, aan den ingang der omheining van haar huis. Terwijl hij daar hangt, begint de gesnelde kop te zingen:

Vader, is reeds aan 't bespreken,
Om mijn dood te komen wreken.
O Patiridja, nu krijgt ge 't te kwaad!

Zijn vader aan de overzijde der zee hoort den klaagzang van zijn zoon en komt Patiridja bevechten. Deze laatste heeft zich, na hare terugkomst van den sneltocht met olie ingewreven en ligt te slapen. De gesnelde kop wekt haar nu aldus:

Vader stapt reeds uit zijn boot,
En neemt wraak voor mijnen dood.

Eerst als de vijand aan de trap van haar huis staat en haar uitdaagt, wapent Patiridja zich om haren schoonvader te bevechten. Beiden hebben een vederbos op het hoofd en als de lansen zijn geworpen en de zwaarden worden getrokken, heffen die vederbossen hen op in de lucht, waar de strijdenden op elkaar inhouwen. Spoedig heeft Patiridja haren vijand verslagen. Zij gaat weder slapen, na zich met olie te hebben ingewreven. Intusschen roept de gesnelde kop weder een anderen wreker op, wien het evenzoo gaat. Van de olie waarmede zij zich heeft ingewreven, is Patiridja intusschen zwanger geworden en als zij een zoon heeft gekregen, die Molana (Olie-kind) heet, neemt die het tegen den derden vijand op, die intusschen door den gesnelden kop is opgeroepen. Bij het gevecht

Digitized by Google

vliegen de strijdenden zóó hoog de lucht in, dat zij bij het gat komen dat toegang geeft tot den hemel; hier wordt het kind door den vijand verslagen. Zijn levensgeest blijft boven in de lucht, lichtende als een bliksemstraal. Nu komt de vogel Woeko en brengt de tijding aan Patiridja. In eene mand voert hij haar op tot de plaats waar haar kind is verslagen en samen vangen zij den levensgeest van het kind op in een doek. Op de aarde teruggekeerd, weet de Woeko, die zich intusschen als een jong meisje heeft onthuld, Molana weder in 't leven terug te brengen, door besproeiing met kokoswater. Nu trouwt Molana met Woeko, onderneemt een sneltocht tegen den vijand die hem heeft gedood. komt met diens kop terug en viert een luisterrijk koppensnellersfeest.

89. In de Meerstreken is zeer populair het verhaal van Djempa Djoedjoe (1). Wij hebben dit stuk, dat voor het grootste gedeelte wordt gezongen, nooit als één geheel gehoord en onderstellen dus dat het, als een soort epos, geen afgerond geheel uitmaakt, maar dat het thema op allerlei wijzen wordt uitgewerkt en al die stukken nog niet tot één zijn verwerkt. Elf verschillende fragmenten zijn ons bekend, die voor een deel elkander dekken, voor een deel ook niet met elkander in verband staan. Wij deelen hier de overlevering mede die wij onder de To Poe'oe mBoto hebben gehoord.

Djempa Djoedjoe is terstond na zijne geboorte al verstandig. Daar zijn vader door Ta Datoe en Soemboli is gesneld, gaat hij, nog als zoogkind, zijn vader wreken. Hij vraagt kleederen en wapenen aan zijne moeder en neemt zelfs in een bamboe melk zijner moeder mede. In zijn schild gezeten (2) vaart hij langs den regenboog door het luchtruim en komt voor het huis van Ta Datoe terecht. Hij daagt hem uit en overwint hem in een tweegevecht, dat op de traditioneele wijze wordt beschreven: met de lans op den grond, met het zwaard in de lucht, opgevoerd door de pluimen op het hoofd, de widoe (3). De bewoners van het dorp onderwerpen zich onvoorwaardelijk aan hem. Met zijne gevangenen komt hij in het dorp zijner moeder terug en verzoekt haar om hem, den terug-

(1) Deze naam is slechts te verstaan, wanneer men den vorm opvat als kindertaal, zie bl. 67. De *dj* is dan navolging van *tj*, die de kleine kinderen voor *s* zeggen, maar die de volwassenen niet kunnen zeggen. Djempa Djoedjoe is dan kindertaal voor Sempa Soesoe (tjempa tjoetjoe, djempa djoedjoe); zulk eene uitspraak van zijn naam past geheel bij deze kinderfiguur. Sempa Soesoe zou zijn te vertalen met „afgescheurd van de borst", eene beteekenis die door den gang van het verhaal voldoende wordt verklaard.

(2) Zie de Noot bij No 71.

(3) Dit is de vederbos, waarvan ook in No 88 sprake is. Zie ook Dl. I, 209, 210 en II, 131, 132. Eene afbeelding vindt men op de plaat bij het hoofdstuk „Lijkbezorging". Het woord widoe is id. met sidoengi, de kuif op den kop van papegaaien en parkieten. Zulk een pluim droegen dus oudtijds voorname strijders op hun hoofddeksel. In de verhalen dient hij hun tevens tot vleugel, zoodat zij zich in de lucht kunnen verheffen. Soms ook spreekt de vogel van welken de widoe afkomstig is, door dien widoe zelf, zoodat deze tot een levenden bondgenoot van den strijder wordt.

Digitized by Google

keerenden koppensneller, naar eisch der gewoonte te ontvangen. Nadat dit is geschied, neemt hij weder de borst bij zijne moeder, kruipt in de wieg en laat zich als eene zuigeling zoogen en wiegen. Na uitgerust te zijn, laat hij zich door zijne moeder baden en gaat nu op sneltocht tegen Soemboli, welke tocht op dezelfde wijze verloopt als die tegen Ta Datoe. Nadat hij weder door zijne moeder gevoed en gewiegd is, valt zijne moeder in slaap. Intusschen komt zijne grootmoeder bij hem en ziende dat zijne moeder slaapt, neemt zij hem uit de wieg en werpt hem in het gat dat in de Onderwereld uitkomt. Zij vond het n.l. een hoogst verdacht verschijnsel dat een zoogkind reeds tweemaal met goeden uitslag uit koppensnellen was geweest. Djempa Djoedjoe komt aan den ingang van Torate uit bij een steen, die vroeger een mensch, zijn grootvader, is geweest. Deze wijst hem den weg naar het Oosten; immers in de Onderwereld gaat de zon van West naar Oost. Hij komt bij het huis van zijne tante (1), die reeds vroeger was gestorven en onderneemt van daar uit opnieuw twee sneltochten en wel tegen de schimmen van Ta Datoe en Soemboli, die hij ook reeds op de Aarde had gesneld. Intusschen treurt zijne moeder om hem en daarom begeeft hij zich weder naar de Aarde, gaat naar het huis zijner moeder en strekt zich op zijn slaapmatje uit. Om zich te wreken over hetgeen hem zijne grootmoeder heeft aangedaan, laat hij zich smelten en vervloeit tot olie (2). Maar zijne tante in Torate, bij wie hij een tak van de kondo-plant heeft achtergelaten (3), waarvan hij zelf den anderen tak heeft medegenomen, ziet den haren verleppen en maakt daaruit op dat Djempa Djoedjoe dood is. Zij zendt nu een geest uit Torate, die hem weder opwekt, door de olie die van hem is overgebleven, met een mes te kerven. Hierdoor wordt hij weder levend.

Volgens eene andere overleving, is het een meisje dat hem op die wijze in het leven terugbrengt. Hij trouwt haar en daarmede eindigt het verhaal, dat op zichzelf onnoozel is van inhoud, maar niettemin populair is, doordat het grootendeels wordt gezongen, op eene wijze die zeer in den smaak valt. Telkens hoort men fragmenten van dit verhaal voordragen, het eene meer, het andere min volledig, maar een vast, bepaald Djempa Djoedjoe-verhaal is er niet. In het bovenstaande is alleen de algemeene inhoud gegeven.

90. In het verhaal van Wioë Ngaloe („Windgefluit") treedt

(1) Dit is weder „de Oude Vrouw", zie de Noot bij No 57.

(2) In No 88 wordt van de heldin Patiridja verteld, dat zij zwanger is geworden door herhaalde inwrijvingen met olie. De Toradja's kennen geen andere olie dan die uit het vleesch der kokosnoot wordt bereid. Nu is deze noot, waaruit een zoo groote boom ontkiemt, zeer sterk zielestofhoudend, waaruit volgt dat het vet daarvan het evenzeer is. Zoo is het dus ook mogelijk dat iemands lichaam, in plaats van tot lijkvocht en bloed te versmelten, in olie overgaat. Wat echter de aanleiding tot deze gebeurtenis is, wordt door het verhaal zelf niet opgehelderd.

(3) Zie Ind. Gids, 1910, I, 263, 264; Kruyt, het Animisme in den Ind. Archipel, 136, 137.

Digitized by Google

eene vrouw op als koppensnelster. Wioë Ngaloe is gehuwd met Soemboli. Na eenigen tijd komt Ta Datoe hun dorp voorbij, op weg naar den vijand, maar Soemboli wil niet aan den tocht deelnemen. Eerst als ik een gesnelden kop krijg om er op te zitten, zal ik medegaan, zegt hij. Zijne vrouw, verontwaardigd over zooveel lafheid, maakt hem verwijten; hij antwoordt: „Ga gij dan zelf, als ge durft". Wioë Ngaloe, hoewel zwanger, neemt de uitdaging aan, trekt manskleederen aan en volgt Ta Datoe, die haar niet herkent. Als zij bij den vijand zijn gekomen en den aanval zullen wagen, is haar uur gekomen; zij blijft alleen achter, brengt haar kind ter wereld, legt dit zoolang neder en gaat alsof er niets ware gebeurd, denzelfden weg op als hare makkers. Weldra komt zij hen tegen, vluchtende voor den vijand. Zij zet echter den tocht in haar eentje door, verslaat den vijand en neemt zijn hoofd mede. Daarop komt zij weder bij hare makkers terug en gaat baden. Onder het baden zingt zij:

Zaagt gij eens de borsten van Wioë Ngaloe,
Dan zoudt ge moeten lachen, o vriend Ta Datoe.

Hierop antwoordt Ta Datoe:

Wat is het vriend, dat gij daar zegt in uw gezang?
Gij maakt dat ik ten zeerste u te zien verlang.

Hij komt nu toeloopen, ontdekt dat Wioë Ngaloe eene vrouw is en ontwaart ook haar kind. Hij besluit daarop haar te trouwen, waarin zij ook toestemt, doch eerst brengt zij den door haar gesnelden kop aan haren man Soemboli, om er op te gaan zitten, zoodat de voorwaarde onder welke hij zich bereid verklaard had om te gaan koppensnellen, nu vervuld is. Daarna scheidt zij van Soemboli en trouwt Ta Datoe.

Andere verhalen bestaan uit een relaas in verzen van alles wat er op een regelmatigen sneltocht geschiedt, waarbij aan het eind het gansche feest bij het brengen en ophangen van den kop in den dorpstempel wordt beschreven.

91. Ten slotte geven wij hier den inhoud van een verhaal waarin eene parodie wordt gegeven op het koppensnellen van een troep, die eigenlijk te bang is om een werkelijken vijand aan te vallen, n.l. het verhaal van Oile Doë. De aldus genaamde held van het verhaal is een jonge knaap, die als lijfknaap wordt medegenomen door Ta Datoe op een sneltocht. Hij neemt zeven rijstkorrels mede in een bamboefluit [1], en trekt met Ta Datoe mede, die hem op weg allerlei diensten voor zich laat doen. Dicht bij den vijand gekomen, zendt Ta Datoe den eenen troep

[1] Zeven is een gunstig getal, evenals 3 en 9, want het is oneven, en een oneven getal voorwerpen (bv. maispitten) bij het wichelen gebruikt en in rijen van 2 neergelegd, geeft steeds eene figuur met een hoofd, dus iets bezields. Alleen 5 is ongunstig, omdat het synoniem is met „hand" en aan „grijpen, stelen" doet denken. De zeven rijstkorrels worden bewaard in eene bamboe-fluit. Van ouds is de bamboekoker het rijstvat; eene bamboe-fluit nu is een koker die telkens bezield wordt door den ingeblazen adem. Zeven rijstkorrels in eene bamboefluit zijn dus voldoende om het leven te onderhouden. Zie ook Verh. No 100.

Digitized by Google

na den anderen uit om het vijandelijk land te verspieden; er is er geen die het bereikt. Ten slotte wordt Oile Doë in zijn eentje er op uit gezonden; hij slaagt er in het vijandelijk dorp te bereiken en het ei waarmede voor den vijand is gewicheld en dat omtrent diens lot ongunstig heeft voorspeld, in een kookpot in een der huizen van het vijandelijk dorp te leggen en het rotanmandje waarin de pot heeft gestaan, mede te brengen, om aan Ta Datoe te bewijzen dat hij bij den vijand is geweest. Daarop wordt dan de aanval gewaagd, doch Ta Datoe laat Oile Doë in den steek en gaat zelf met een deel van zijn volk een bamboestoel omsingelen. Met hunne lansen verdrijven zij daaruit de muizen, die zij doodslaan en waarmede zij zich haasten naar huis te keeren. Buiten het dorp heffen zij de overwinningskreten aan, waarop allen in het dorp hen feestelijk ontvangen. Als dit feest aan den gang is, komt Oile Doë aan, die alleen den vijand heeft bevochten, den kop van het hoofd heeft gesneld en met diens zeven vrouwen en talrijke andere gevangenen thuis komt. Nu wordt het feest pas echt luisterrijk. Nadat allen in den dorpstempel hebben gegeten, staat Ta Datoe op en roemt voor de talrijke aanwezigen zijne heldendaden. Na hem krijgt Oile Doë het woord en deze vertelt nu de ware toedracht van den sneltocht, waarop Ta Datoe beschaamd wegsluipt en Oile Doë de eenige held van het feest wordt.

Met de verhalen van deze rubriek, die het epische genre in de Bare'e-letterkunde vertegenwoordigen, zijn wij genaderd tot de

Romantische verhalen.

De rubriek die wij in het bizonder met dezen naam aanduiden, is eene verzameling van verhalen welker inhoud uit een aantal bestanddeelen is samengesteld, die elk op zichzelf het onderwerp van een verhaal zouden kunnen zijn. Men zal in de meeste dezer romans stukken aantreffen die wij reeds in de verhalen der bovenstaande rubrieken hebben vermeld. Gewoonlijk is de inkleeding der Romantische Verhalen deze: De held of de helden gaan de wijde wereld in, omdat zij door hunne ouders of huisgenooten zijn verstooten; zij beleven dan allerlei avonturen, waaruit zij zich redden door hunne bizondere vermogens of door de hulp die hun wordt verleend door de geesten van gestorven voorouders, die in de Bovenwereld of in de Onderwereld verblijf houden. Een enkelen keer komen ook tooverkunst en tooverkrachtige voorwerpen in werking, maar het is er verre vandaan dat in de Bare'e-romans, zelfs in die welke niet oorspronkelijk in Midden-Celebes zijn ontstaan, of die eene bewerking of omwerking hebben ondergaan waarin vreemde invloed is aan te wijzen, zulk een onmatig gebruik zou worden gemaakt van bovennatuurlijke hulpmiddelen als bv. in de romantische werken der Maleiers. Uit de onderstaande inhoudsopgaven zal dit duidelijk blijken.

Wij zullen de romantische verhalen van de Bare'e-Letterkunde ver-

Digitized by Google

deelen in oorspronkelijke en niet-oorspronkelijke. Men vatte deze termen niet al te eng op: de mogelijkheid dat in de „oorspronkelijke" romantische verhalen ook overgenomen zaken zijn binnengeslopen is volstrekt niet uitgesloten, terwijl de niet-oorspronkelijke romans in geenen deele moeten beschouwd worden als vertalingen van buitenlandsche verhalen, maar meer als sterk omgewerkte oorspronkelijke verhalen, of tot een geheel samengevoegde in- en uitlandsche stukken, die in zeer lossen samenhang op elkaar volgen. Trouwens, waar de inkleeding van het verhaal een groote zwerftocht is, op welken men dan dit, dan dat kan laten gebeuren, is het nauwelijks noodig dat er tusschen de verschillende gevallen die verteld worden een andere samenhang besta dan deze, dat zij door denzelfden held worden beleefd. Doch ook in de niet oorspronkelijke verhalen, die alleen kunnen ontleend zijn aan volken die tot den Islam zijn overgegaan, ontbreekt nog dat vrijmoedig gebruik van de almacht van Allah, waarmede de onmogelijkste verhalen aannemelijk worden gemaakt. De naam van Ala Ta'ala wordt er nog in 't geheel niet in genoemd; het zijn nog steeds de familiegoden, de gestorvene en vergode voorouders, die hunnen zoon of kleinzoon in moeilijke gevallen bijstaan, doch steeds met middelen die van zeer beperkte macht getuigen. Trouwens het begrip van almacht verbindt de Toradja noch met zijne familiegoden, noch zelfs met de natuurgoden die hij kent en vereert. Als steeds werkzame wereldbestuurders denkt men zich de goden niet; zij treden alleen op ten dienste van dezen of genen die tot hunne maagschap behooren, in de bijzondere gevallen waarin hun optreden noodig is. Overigens gaat alles van zelf zijnen gang; de oorspronkelijke zielestof is de immer vruchtbare moeder van alle leven, beweging en verandering, voor zoover er geen buitengewoon optreden of ingrijpen noodig is van personen die macht hebben om voor een oogenblik den loop der dingen op een beperkt gebied naar hunnen wil te wijzigen.

Wij beginnen dus met de Oorspronkelijke Toradjasche Romans en wel met het verhaal van Mowoewoe-woewoe, omdat dit nog het meest gelijkt op de verhalen die in de bovenstaande rubrieken zijn besproken.

92. Mowoewoe-woewoe „de Fuikenzetter", gaat met zijn ouderen broeder fuiken stellen. De oudere broeder kiest de beste gelegenheid; Mowoewoe-woewoe moet zich met een minder belovende plaats vergenoegen. Des morgens vóór dag en dauw gaat de Oudste naar zijn fuik kijken, doch vindt die ledig; die van den Jongste is vol visch. Hij steelt diens fuik leeg en werpt ze in het bosch, eet de visch alleen op en zegt zijnen broeder dat andere lieden diens fuik in het bosch hebben geworpen. De Jongste gaat kijken en vindt een groot varken in zijne fuik, doch ook dat weet zijn broeder hem afhandig te maken, door het op te eten als de Jongste hout gaat halen om het te roosteren. Den volgenden dag gaat het juist zoo, maar nu vindt Mowoewoe-woewoe een hert in

Digitized by Google

zijne fuik. Daarop hangt de Oudste de fuik van zijn broeder in een boom en Mowoewoe-woewoe vindt haar vol vogels. Ten slotte hangt de Oudste de fuik in een waringin en nu vindt Mowoewoe-woewoe er een ouden man in. Uit baloorigheid wil hij hem dooden, maar de Oude maakt zich bekend als de man die de zon voorttrekt (1); hij heeft haast om los te komen, anders staat de zon stil. Voor zijne bevrijding biedt hij Mowoewoe-woewoe aan: een touw dat, op bevel van zijn eigenaar, zich door de handen der vijanden heenrijgt, zoodat zij allen machteloos worden, een kookpot, waaruit hij tot in het oneindige rijst kan opscheppen, eene wan waarop de rijst vanzelf verschijnt, indien men er mede want en een ring dien men slechts aan den vijand heeft te laten zien, om dezen te doen sneuvelen. Mowoewoe-woewoe is nu geheel onafhankelijk van zijn broeder en gaat op reis. Aan een dorp gekomen, zet hij zijn potje te vuur, want rijst op de tooverwan en stort die in het potje. Het dorpshoofd lacht hem uit om zijn kleinen kookpot, maar hij wedt dat hij het geheele dorp zal verzadigen uit dien pot. Hij wint de weddenschap en het gansche dorp erkent hem als heer. Dit doet hij achtereenvolgens in 9 dorpen, zoodat hij nu met eene geduchte strijdmacht tegen zijn broeder optrekt. Grootmoedig verzoent hij zich echter met dezen en sticht een groot dorp met zijne talrijke onderhoorigen, dat hij nu met zijne moeder en zijn broeder bewoont. Eenige vorsten, die hem zijn voorspoed misgunnen en hem komen beoorlogen, verslaat hij gemakkelijk met behulp van zijn tooverring en zijn toovertouw.

93. Het verhaal van Tandani of Tele Tandami is ons bekend geworden in drie overleveringen, waarvan wij de tweede en de derde, die eenigszins van elkaar afwijken, hier zullen wedergeven. De eerste is reeds uitgegeven in Tijdschr. B. G. XLV, 457—462, vertaling van den in het Bar. Leesboek gegeven tekst (2). De tweede, die een ander begin heeft luidt aldus:

De moeder van Tele Tandami en haar zusje onderhoudt zich en hare kinderen van de rijst die groeit aan 't hoofdeneind van het graf van haren man en van de erten die aan het voeteneind daarvan zijn opgekomen. Zij plukt iederen dag één blad van den rijststoel en één blad van de erten, kookt die en ze worden rijst en erten, waarvan zij en hare kinderen leven. Eens echter openen de kinderen, bij afwezigheid der moeder, tegen haar streng verbod in, den pot en daardoor houdt het dagelijksch wonder op te geschieden, zoodat de honger voor de deur staat. In woede slaat de vrouw hare kinderen dood en gaat op het graf van haren man haren nood klagen.

(1) Dit is geen Toradjasche voorstelling; wel is eene dergelijke bekend bij de Boegineezen van Loewoe, zie bv. Meded. Ned. Zend. Gen. XLII (1898), 30, waar een Loewoeër mededeelt: „De zon wordt door 8 mala'eka (dienaars van Ala Ta'ala) voortgetrokken. „In eene andere overlevering van het hier besproken verhaal ontvangt de held de bewuste toovermiddelen van i Ana Eo „het Meisje dat in de Zon woont".

(2) Vgl. ook Ind. Gids, 1910, I, 270—272 en Contes Pop. Malgaches, 102—113.

Digitized by Google

De doode kinderen worden intusschen opgewekt door een vogel, die telkens in het water zijne vleugels bevochtigt en ze dan op de kinderen uitschudt, zoolang totdat zij weder levend worden (1). Terwijl hunne moeder op het graf van haren man is, gaan zij naar huis, nemen hunne kleederen en sieraden mede, daarenboven nog een bamboe vol mosterdzaad, een met tabakszaad, een met sesamzaad en een met gierst. Daarna gaan zij heen. Eerst des avonds komt de moeder thuis en bemerkt wat er is gebeurd. Den volgenden morgen gaat zij hare kinderen achterna. Als de kinderen bijna zijn ingehaald, strooien zij den bamboekoker met sesamzaad uit. De moeder gaat alle korrels bijeenzoeken, maar daar de muizen, mieren, sprinkhanen en vogels haar helpen, is zij vrij spoedig gereed. Zoo gaat het daarna met den inhoud der drie andere bamboekokers. Als de moeder hare kinderen voor den vijfden keer bijna heeft ingehaald, komen de laatsten bij de „Gapende Rots". Zij zingen deze rots aldus toe:

O Gapende Rots doe u open!
Dat wij onze moeder ontloopen.
Gaap dat wij door uwe opening gaan,
Moeder heeft ons dood willen slaan,
Om de erten die op 't graf van Vader staan.

Op deze bezwering opent zich de Gapende Rots en laat de kinderen door. De moeder volgt hen op den voet, maar de Gapende Rots knijpt haar in tweeën: de eene helft wordt een gemsbuffel, de andere helft een hertzwijn.

De kinderen hebben nu nog eene ontmoeting met Ta nTolo en Indo i nTolo, het menschenetend echtpaar (2). Volgens het reeds uitgegeven verhaal dooden zij eerst nog hunne moeder, die hen in de gedaante van een zwijn naloopt, door het zwijn eene lansat-vrucht te eten te geven, waarin een bamboe-vlechtpen is gestoken, zoodat het dier zich inwendig verwondt en sterft. Daarna komen zij bij Ta nTolo en Indo i nTolo, gaan met Ta nTolo het varken slachten, worden door hem bedrogen, maar weten het hem betaald te zetten. Daarop worden zij door het echtpaar nagezeten en vluchten op een boom. Andere vertellers laten hen regelrecht door Ta nTolo en Indo i nTolo najagen, met hunne honden. De kinderen vluchten op een boom, die zich op hun verzoek in de hoogte uitrekt, maar de menscheneters knoopen hunne schaamharen aaneen en bereiken den top van den boom daarmede. De kinderen echter, onder voorwendsel van hun eene sirih-pruim toe te reiken, werpen hun een heetgemaakten steen in den mond, zoodat de menscheneters vallen en door hunne eigene honden worden verscheurd.

De andere lezing van dit verhaal is de volgende: Een man maakt zich op zijne vrouw, die iets van zijnen jachtbuit vraagt, zóó boos, dat hij een lepel grijpt en haar daarmede de oogen uitgraaft. De vrouw stort zich

(1) Hetzelfde in Verh. 51.
(2) Zie Verh. No 79.

Digitized by Google

in een nabijzijnden vijver en komt niet meer terug. Haar jongste kind echter huilt aldoor om de borst en wordt door de beide ouderen naar den vijver gedragen, waar de moeder boven komt en het kind zoogt. De vader bemerkt het en volgt de kinderen, om de moeder te grijpen, doch zij verdwijnt en de kinderen gaan op goed geluk het bosch in. Verder verloopt het verhaal op dezelfde wijze als het bovenstaande: de kinderen vinden een vruchtboom, de oudste klimt er in en laat vruchten vallen, een varken kaapt ze telkens weg; de oudste steekt nu een mes in een der vruchten, 't varken slikt die vrucht in en sterft. Tolo wordt nu te hulp geroepen om het varken te ontweien, hij bedriegt de kinderen met het vleesch, wordt door hen wederkeerig bedrogen, zit hen na, zij vluchten op een kokospalm, dooden Tolo met een gloeienden steen, laten zich door den kokospalm, die zich uitrekt, tot bij den hemel brengen, vragen den Hemelheer (Poeë mPalaboeroe) om een ketting neder te laten en komen zoo in den Hemel, waar zij hunne moeder terugvinden.

Men zou dit verhaal bij de Ta nTolo-verhalen kunnen indeelen of bij de verhalen van Tochten naar de Bovenwereld; wij hebben het echter hier eene plaats gegeven, omdat het uit verschillende deelen is samengesteld.

94. Om dezelfde reden laten wij hier volgen het verhaal van Reo ngGoema en Wentonoe Belo. Deze beiden zijn nog niet lang geleden getrouwd, als de man, Reo ngGoema, op reis moet voor een paar dagen. Hij belooft slechts één nacht te zullen uitblijven, maar het wordt twee nachten. Daarover is Wentonoe Belo verstoord, zoodat zij weigert de trap die zij voor de veiligheid had opgetrokken, voor haren man neder te laten, als hij den derden dag na zijn vertrek aankomt. Na tevergeefs te hebben gesmeekt, gaat Reo ngGoema heen. Nu krijgt zijne vrouw berouw en volgt hem. Als zij hem in de verte ontwaart, zingt zij hem toe:

Wil op mij wachten, broederlief (1), wil op mij wachten,
Daar bij dien heuvel in het veld, daar bij dien heuvel.

Maar de man heeft geen geduld meer:

'k Wil niet meer wachten, zusterlief (1), 'k wil niet meer wachten,
Gij hebt mij al te zeer gegriefd, te zeer beleedigd.
Gij hebt mijn tranen uitgelokt, hebt mij doen weenen.
Ik vroeg u: laat de huistrap neer, de huistrap neder,
Gij liet de trap niet voor mij neer, de trap niet neder.

Toch blijft de man op zijne vrouw wachten; als zij hem heeft ingehaald, laat hij haar met het hoofd in zijn schoot slapen, maar als zij vast in slaap is, gaat hij heen en legt een menschenbeen, dat hij heeft gevonden, onder haar hoofd. Als hij ver weg is, wekt haar dit been (2), door te zingen:

Sta op, kleindochter, vlug, sta op, sta op kleindochter.

(1) De vrouw noemt den man „oudere broeder", de man zegt „jongere zuster" tot de vrouw.

(2) Zie Noot bij No 52. Beenderen zijn zeer zielestofhoudend.

Digitized by Google

Uw man is reeds zoo ver van hier, uw man is ver reeds.
Hebt gij geen hartzeer over hem, hebt gij geen hartzeer?

Wentonoe Belo gaat haren man nu na, haalt hem weder in en wordt alweer op dezelfde wijze als zooeven door hem behandeld. Als dit ten derden male is geschied, komen zij aan een tweesprong van den weg. Hier wil Reo ngGoema voorgoed van zijne vrouw scheiden; hij gaat den weg opwaarts en wijst haar dien naar beneden. Spoedig komt zij bij Ngalitaoe Sanepa (1) aan, die aldoor zeven Lise's te gast heeft, voor wie hij iederen dag zeven manden sago moet kloppen. Na drie dagen komt het gezelschap thuis, met voorraad voor drie dagen. Ng. Sanepa verbergt Wentonoe Belo in zijn vertrek, maar de Lise's ruiken menschenvleesch en dagen W. B. uit te bewijzen dat zij van hemelsche afkomst is; hare uitwerpselen moeten met die der Lise's worden vergeleken; als zij denzelfden geur (2) hebben en niet stinken, zooals de drek der aardbewoners, dan is zij een hemelling. In wanhoop roept zij Reo ngGoema te hulp, die haar een middel doet toekomen, dat hare uitwerpselen den geur verleent welken de faeces der hemellingen hebben. Na drie dagen komen de Lise's weder en dagen haar uit om met haar om het hardst te loopen. Met een nieuw toovermiddel van haren man, waarmede zij hare voeten insmeert, wint zij den strijd. Eindelijk wordt zij uitgedaagd tot een dans tusschen ontbloote zwaarden, die met de greep in den grond zijn gestoken. Door de werking van een derde toovermiddel, haar opnieuw door haren man toegezonden, maakt zij zich onkwetsbaar en danst zonder eenig letsel te bekomen, tusschen de opstaande zwaarden door. De Lise's die zich tot hetzelfde hebben verplicht, verwonden zich allen en sterven. Na afloop van al deze beproevingen, worden door de gezamenlijke verwanten Reo ngGoema en Wentonoe Belo weder bij elkaar gebracht en, nadat de man van de vrouw een verzoeningsgeschenk heeft gekregen, wordt het huwelijk opnieuw gesloten.

Dit verhaal is hier en daar wat Mohammedaansch getint, maar de vertelster, eene Bare'e-sprekende Saoesoesche, verzekerde dat het van de To Pada afkomstig was. Nu worden de To Pada wel eens door Loewoeërs en Moriërs bezocht, maar er is toch geen reden om aan te nemen dat dit verhaal niet uit Toradjasche bestanddeelen, door Toradja's zou zijn samengesteld. De namen der hoofdpersonen, de figuren van Ngalitaoe

(1) Zie Noot bij No 45.

(2) De Lise's (zie Noot bij No 79) zijn hier eenvoudig boosaardige vrouwen, die Wentonoe Belo niet aan Ng. Sanepa gunnen en haar uit den weg willen ruimen. In Contes Pop. Malgaches kan men in No LVI (Le Mari et ses trois Femmes, bl. 184—191) een echt Lise-verhaal lezen, waarin zelfs ook eene figuur als „de Oude Vrouw" optreedt. Dat de drek der Hemellingen niet zou stinken, is eene uitbreiding van de opvatting dat dezen een welriekend lichaam hebben, 't welk hun is toegekend in tegenstelling tot de Aardbewoners die, als zij de Aarde verlaten, een stinkend lichaam hebben, zoodat zij alleen in hunne beenderen, en wel nadat deze (op het Doodenfeest) behoorlijk zijn gereinigd, bij de Hemellingen kunnen komen.

Digitized by Google

Sanepa en Lise en het geheele thema van 't verhaal: twee menschen die bijeen behooren (moeder en kind, man en vrouw, broeders en zusters), van elkander afraken, elkaar weder zoeken en vinden en dan weder hereenigd worden, is een geliefd onderwerp in de Bare'e-Letterkunde, vooral in de Romantische Verhalen.

95. Ook in de beide volgende verhalen wordt hetzelfde geval behandeld. Het verhaal van Mondoloe-ndoloe vertelt van twee kinderen die van hunne ouders afraken en ten slotte weder met hen worden vereenigd. Mondoloe-ndoloe en zijn broertje Mogantji-gantji (1) worden door hunne ouders aan hun lot overgelaten; de oudste voedt den jongste een poosje op en gaat daarna met hem op reis om hunne ouders te zoeken. Een koeajangi, (de grootste roofvogel op Midden-Celebes) vindt hen aan het strand der zee, daar hij de weeklacht heeft gehoord die de oudste broeder zingend heeft geuit. Hij neemt op elk zijner sporen (2) een der kinderen en brengt ze de zee'over. Van hier moeten zij nog tot den oorsprong eener rivier loopen, eene grot doorkruipen en een groot bosch doortrekken, totdat zij eindelijk met moeite het dorp bereiken waar hunne ouders wonen. Zij willen het huis binnengaan, maar telkens wordt voor hen de trap op zijde geschoven en nadat hun 9 maal aldus de toegang is geweigerd, geven zij het op en zoeken hunne toevlucht bij de „Oude Vrouw" (3), die buiten het dorp woont. Hier vermaken zij zich met tollen (4) met de knapen van het dorp, maar met de koperen tol die zij van de Oude Vrouw hebben gekregen, werpen zij alle tollen hunner speelmakkers stuk. Na eenigen tijd vernemen zij dat hun vader, met het dorpshoofd Ta Datoe, gaat snellen bij de bewoners der Bovenwereld. Zij gaan mede, na door de Oude Vrouw van wapenen te zijn voorzien geworden. Door hun vader worden zij slecht behandeld, niet in zijne hut toegelaten en niet van eten voorzien. Zij weten echter uit takken en bladeren, door een tooverwensch (4) eene hut te doen ontstaan; hun eten wordt door de Oude Vrouw toebereid en van uit haar hutje door een knip met den vinger hun toegezonden (5). Nu moet de weg ten hemel, de Opgerolde Rotan (6) worden gezocht; het geheele gezelschap koppensnellers gaat er bij gedeelten op uit, maar eerst als de beide kinderen gaan zoeken, wordt hij gevonden. Den volgenden dag wordt de geheele troep door den Rotan naar

(1) Mogantji-gantji beteekent „die maar steeds tolt", Mondoloe-ndoloe „die aldoor liedjes zingt".

(2) De werkelijke koeajangi of koa'a heeft geen sporen.

(3) Zie de Noot bij No 57.

(4) Zulk een tooverwensch heet adi, een woord dat in andere Indon. talen in dezelfde beteekenis wederkeert, doch in het Maleisch de benaming is geworden van het Koran-reciet (mĕngadji), dat in de plaats is gekomen van de oude tooverspreuken (adji). In het Bar. begint de tooverspreuk steeds met: adi, adi, sakoerio, dat met ons „hokus pokus" is weer te geven. Wat sakoerio eigenlijk is, weten wij niet.

(5) Dezen trek zullen wij nog in andere verhalen ontmoeten, zie No 96.

(6) Zie Noot bij No. 54.

Digitized by Google

de Bovenwereld gebracht. Men trekt naar het dorp dat men wil aanvallen; den beiden broeders wordt de eene zijde van de dorpsomheining aangewezen, de anderen zullen van de andere zijde het dorp aanvallen. De heele troep gaat echter naar een bamboestel, omsingelt dien, drijft er de muizen uit, door er in te porren, gaat met de gevangen muizen naar den Opgerolden Rotan terug (1), laat zich naar de Aarde terugbrengen en gaat het koppensnellersfeest vieren over de gedoode muizen. De aldus in den steek gelaten broeders vallen te zamen het dorp aan, dooden de weerbaren, maken de oude lieden af en nemen de jongens en de vrouwen gevangen mede naar de Aarde. Als zij den Opgerolden Rotan niet meer vinden, zeilen zij op hunne schilden door de lucht naar de Aarde terug (2), komen met hunnen buit bij de Oude Vrouw en worden daar naar alle eischen der gewoonte feestelijk ontvangen. Ta Datoe en hun vader hebben de onbeschaamheid op dit feest te komen, maar als het eten is afgeloopen en Mondoloe-ndoloe opstaat om, naar de gewoonte van het feest, het een en ander van den sneltocht te vertellen, maakt hij het bedriegelijk gedrag van Ta Datoe en zijn vader bekend, zoodat dezen beschaamd heengaan. Den volgenden morgen laat hun vader vragen of zij nog van hem willen weten en nu worden de onderhandelingen gevoerd over een verzoeningsgeschenk, dat de vader aanbiedt, die hiermede eindigen, dat zij geen geschenk aannemen, hunnen vader een deel der krijgsgevangenen afstaan en aldus zich met hem verzoenen. Met het huwelijk der beide broeders eindigt het verhaal.

96. Het verhaal van Mogantji-gantji en Montaradjani vertelt van twee kinderen die niets voor hunne ouders willen doen en maar den ganschen dag met hunne tollen spelen. Dit verdriet hunne ouders en om 't hun af te leeren, legt hunne moeder, in plaats van een pakje rijst en een pakje toespijs, voor elk eene tol en een tolsnoer in bladeren gepakt neer en gaat met haren man aan den veldarbeid. Als de kinderen onder het tollen honger krijgen en hun eten zoeken, vinden zij slechts tollen en snoeren en besluiten uit wraak weg te loopen. Om echter eerst nog hunne vroegere schuld van zich af te doen en als verdrukte onschuld te kunnen heengaan, halen zij eene massa brandhout, stampen veel rijst, vullen de bamboe-vaten met water, koken rijst, groenten en kip voor hunne ouders en gaan heen. Na eenigen tijd komen zij aan de zee, vinden een manggaboom en voeden zich een tijdlang met de vruchten. De Oudste gaat nu een maand lang slapen, de Jongste bewaakt hem. Daarna gaat de Jongste slapen en in dien tijd wordt de Oudste weggeroofd door een grooten vogel, dien de eene verteller Goeroeda, de andere Koeajangi noemt. Dit dier is gezonden door de „Prinses van Overzee", die medelijden heeft met de beide knapen. Daar de Jongste niet is wakker te krijgen, neemt de vogel alleen den Oudste mede en brengt hem naar het

(1) Vgl. Verhaal No 91.
(2) Zie Noot bij No 71.

Digitized by Google

Land van Overzee, waar hij door de Prinses tot man wordt genomen. Als de Jongste eindelijk ontwaakt en zijn broeder niet meer ziet, gaat hij langs het zeestrand verder en komt in een aantal dorpen, waar hij overal met zijn koperen (1) tol de tollen van hen die tegen hem spelen, verbrijzelt. Bij het zevende dorp vindt hij een gezelschap dat eene prauw uitrust om op reis te gaan. Hij vraagt om mede te gaan; 't wordt hem nauwelijks toegestaan; zonder beschutting of voedsel blijft hij de gansche reis op een bescheiden plaatsje zitten. De tocht heeft ten doel om Ta Datoe naar zijne bruid te brengen, maar de bruid, die Montaradjani te zien krijgt, wordt verliefd op hem en staat er op met hem te trouwen, ondanks zijn armelijk voorkomen. Zij geeft hem hare genegenheid te kennen, door hem hare sirihdoos met een vingerknip (2) toe te zenden; hij bedient er zich uit en doet de doos op dezelfde wijze weer bij de eigenares terugkomen. Ta Datoe wordt teruggezonden en de Prinses huwt met Montaradjani. Nu krijgt hij ook bericht omtrent zijnen broeder en besluit te varen naar de plaats waar deze door den Goeroeda is heengebracht. Op weg daarheen komen zij eenige vaartuigen tegen; de opvarenden houden elkaar over en weer voor zeeroovers en bevechten elkaar, totdat nog maar alleen de beide aanvoerders over zijn. Dezen zullen elkaar nu te lijf gaan en om elkaar bang te maken, roepen zij elkaar toe: Weet gij niet dat ik Montaradjani ben? — Weet gij niet dat ik Mogantji-gantji ben? — Op het hooren van elkaars namen ontvalt het zwaard hunne hand en spoedig liggen zij in elkaars armen, van blijdschap over de herkenning. Een welgeslaagde wraaktocht der beide broeders tegen hunne ouders, wier dorp zij uitmoorden, besluit dit verhaal.

Eene andere overlevering van hetzelfde verhaal vertelt dat, als de koeajangi den Oudsten Broeder zal medenemen, deze eerst zijne kleederen aan flarden scheurt en overal een paar stukjes laat vallen, totdat hij de zee gaat oversteken; daar zet hij een wegwijzer die naar links wijst. De Jongste volgt na zijn ontwaken dien weg en ontmoet twee spoken, die om een touw twisten, dat uit zich zelf zich slingert om de vijanden en ze doodt. Hij kaapt het weg en ontmoet twee apen die om een tooverring vechten, waarmee men eveneens anderen kan dooden. Ook dien ring weet hij mede te nemen en eveneens eene naald, waarom twee buidelbeeren vechten, omdat die naald uit zichzelf anderen kan doodsteken, indien het haar wordt bevolen (3) Eindelijk komt hij aan een pangi-boom, klimt er in en ziet een varken dat over zee komt aanloopen en de pangivruchten opeet. Hij plukt alle vruchten van den boom en gooit ze naar het varken, om het te dooden; al zijne worpen missen, maar de laatste is

(1) Gantji toga (zie ook Verh. No 95), eigenlijk „harde tol", daar toga id. is met Mal. těras, enz. Thans is toga „koperen of ijzeren armring, koper".

(2) Zie ook No 95.

(3) Vgl. Verh. No 92.

Digitized by Google

raak (1) en doet het varken doodvallen. Nu neemt hij de hoeven van het zwijn, trekt ze aan zijne voeten en slaagt er in daarmee over de zee te loopen. Aan de overzijde gekomen, loopt hij landwaarts en komt bij de hut der Oude Vrouw, die hem gastvrij ontvangt. Op een fraai paard, dat zij voor hem te voorschijn doet komen, door op een der schoorpalen van hare hut te slaan, gaat hij den volgenden dag naar het nabijgelegen dorp, waar men bezig is een bal te werpen tot in het vertrek der Koningsdochter, dat op een hoogen paal staat (2). Zoodra Modada Woeja (zoo heet Montaradjani in dit verhaal) aankomt, knipt de prinses hem hare sirihdoos toe, hij knipt haar de zijne toe, beiden bedienen zich en knippen de sirihdoozen weder met de vingers naar elkaar terug. Op het oogenblik dat die doozen door de lucht vliegen, worden de oogen der toeschouwers verblind en Modada Woeja gaat ongemerkt heen. Den volgenden dag gaat het weder zoo. Na eenigen tijd bemerkt men dat de Prinses zwanger is, doch niemand in het dorp heeft er schuld aan. Men zoekt nu den schoonen vreemdeling op en vindt hem bij de Oude Vrouw. Tot driemaal toe wordt hij met eene telkens grootere macht belegerd, doch met zijn toovertouw, zijn tooverring en zijne toovernaald doet hij alle vijanden sneuvelen. Ten laatste blijft alleen de aanvoerder over, die hem tot een tweegevecht uitdaagt. Als zij op elkaar zullen inhouwen, heet het van weerskanten: Nu krijgt ge te doen met Mogantji-gantji. — Nu krijgt ge te doen met Modada Woeja! De blijde herkenning volgt en het verhaal eindigt met het huwelijk van Modada Woeja.

97. Het verhaal van Oeë Patiti en Mondjaoe-ndjaoe kan men, zoo kort als het is, om zijn bonten inhoud rangschikken onder de romantische verhalen; het zou ook onder de verhalen van tochten naar de Bovenwereld kunnen opgenomen worden. De inhoud is de volgende: Mondjaoe-ndjaoe („Naaister") is door haren man, die op reis is gegaan, achtergelaten; zij wordt ziek en laat zich iederen dag behandelen door Oeë Patiti. Zij heeft hem den ring van zijn bovenarm afgenomen, uit plagerij, daar zij verliefd op hem is. Als Datoe, de man van Mondjaoe-ndjaoe thuis komt, bemerkt hij dat Oeë Patiti in de genegenheid zijner vrouw zijne plaats heeft ingenomen en besluit den mededinger te verbranden. Dit geschiedt. Als Mondjaoe-ndjaoe het te hooren krijgt, naait zij een baadje en als haar minnaar wordt verbrand, werpt zij haar baadje in het vuur, klimt op het dak, trekt het brandende baadje aan en verbrandt er mede. Beider asch wordt afzonderlijk bewaard en van eene omheining voorzien, opdat niemand er aan zou komen. De „Oude Vrouw" echter slaagt er in van beider asch iets in een lapje geklopte boomschors te knoopen. Hiermede gaat zij naar den Opgerolden Rotan, slaat zeven stokken op hem stuk, om hem te wekken, bindt een zetel aan zijn hoofdeind, neemt een bamboe met water mede en laat zich zoo naar boven voe-

(1) Een trek die meer voorkomt in Toradjasche Romantische Verhalen.
(2) Zie de Noot bij No 78.

Digitized by Google

ren. Als de Rotan overhelt, besproeit zij hem aan de hellende zijde en dan strekt hij zich weder recht (1). Zij komt in de lucht de bekende plaatsen voorbij: „de plaats waar de hoed wegwaait", „waar een bijlijzer wegwaait", enz. en landt eindelijk in het land van Poeë mPalaboeroe. Hier wordt de asch overgereikt door de Oude Vrouw en door Poeë mPalaboeroe weder gesmeed met den menschenhamer, zoodat man en vrouw opnieuw te voorschijn komen, te zamen met de Oude Vrouw op den Rotan weder naar beneden gaan, daar in een getooverd huis rustig gaan wonen en alle aanslagen op hun geluk verijdeld zien.

Met deze voorbeelden kunnen wij de Bare'e-romans, die er uit zien als in Midden-Celebes zelf te zijn ontstaan en slechts hier en daar in toevoegsels niet-oorspronkelijke gedeelten te bevatten, als afgehandeld beschouwen. Thans blijft nog over eenige producten der Bare'e-letterkunde te noemen die voor het grootste deel niet-oorspronkelijk zijn, hetgeen in de eerste plaats hieruit blijkt, dat zij niet buiten de (door Mohammedaansche vreemdelingen en Mohammedaansch geworden Toradja's bewoonde) kuststreek bekend zijn. Toch mogen we deze romans met volle vrijmoedigheid tot de Bare'e-letterkunde rekenen. Vooreerst kan men niet zeggen dat zij vertaald zijn, daar de geheele letterkunde hier mondeling wordt overgeleverd, want de enkele strandbewoners die zich een weinig met het Boegineesche of het Arabische letterschrift kunnen behelpen, hebben daarin nog nooit iets in het Bare'e opgeteekend. Er zou dus hoogstens van vrije navolging sprake kunnen zijn. Ten tweede is het karakter van die verhalen door en door Toradjasch: de held wordt besneden, en viert zijne huwelijks- en doodenfeesten op zijn Mohammedaansch, maar gaat verder uit koppensnellen of geeft Heidensche feesten, juist zooals de Mohammedaansche Toradja's (2) dit vroeger deden.

Twee dezer verhalen zijn reeds in druk verschenen: Sese nTaola (3) en Wali mPangili (4). Van het eerstgenoemde verhaal zijn daarenboven nog twee echt Toradjasche overleveringen gegeven (5), waaruit blijkt dat het verhaal in zijne kern Toradjasch is.

98. Een derde groote roman, welker bestanddeelen men voor het grootste deel zal terugvinden in de reeds bovengenoemde verhalen, is die van Bilala Pantje. Dit verhaal is uit het Todjosche afkomstig en niet in het Bovenland bekend, d. w. z. niet als geheel, want de samenstel-

---

(1) Zie de Noot bij No 54.

(2) Naar de beteekenis van het woord Toradja, zooals die op bl. 1 is gegeven, kan men niet van Mohammedaansche Toradja's spreken. Ethnografisch is deze benaming echter geheel juist, want al noemen de strandbewoners zich paranaka, omdat zij liever halve Boegineezen dan heele Toradja's zijn, zij zijn grootendeels echte Toradja's van afkomst.

(3) Tekst: Verh. B. G. Dl. LI, 2e St., Inleiding en Vertaling: LV, 1e St.

(4) Bijdr. K. I. 6, X, 218, vlgg.

(5) Verh. B. G. LVI, 3e Stuk.

Digitized by Google

lende deelen zijn dit grootendeels wel. De ons bekende overlevering is nagenoeg geheel in proza gesteld. De inhoud is deze·

Ta Datoe en Indo i Datoe zijn reeds lang getrouwd, maar nog steeds kinderloos. Ta Datoe wenscht een zoon, al was 't maar een dief. Kort daarop wordt Indo i Datoe zwanger, hare onderdanen voorzien haar rijkelijk van allerlei zure vruchten en als het kind, een jongen, geboren wordt, krijgt hij den naam van Bilala Pantje (1). Het kind wordt gebaad met „levenswater" (2) zoodat het spoedig groot wordt. Na korten tijd kan de jongen al loopen, maar huilen, zuigen of eten doet hij niet. Men stopt hem rijstepap in den mond, en nu huilt hij steeds om meer en als hij eindelijk zelf begint te eten, eet hij zonder ophouden. Thuis kan hij niet genoeg krijgen, zoodat hij de rijst van anderen begint te stelen en zijn vader beboet wordt. Deze wil hem nu van de hand doen en vraagt een visscher hem mede te nemen en hem naar het net te laten duiken, onder voorwendsel dat het is blijven haken. Bilala Pantje wordt door een krokodil aangevallen en de visscher gaat naar Ta Datoe om hem te vertellen dat zijn zoon dood is. Den derden dag wordt het eerste doodenmaal gehouden; de spijzen staan klaar, de labe's zijn nog aan het reciteeren uit den Koran, daar komt Bilala Pantje aan, met een krokodil op zijn rug, dien hij op het erf neersmijt en terwijl de labe's, onder het uitspreken der zegenformules de handen voor het gezicht houden, eet B. P. hun de spijzen voor den neus weg. Nu wordt besloten hem door een vallenden waringin te laten verbrijzelen; den 7-den dag komt hij terug met den woudreus op de schouders; men wil hem onder een rotsblok begraven, na 10 dagen komt hij met het rotsblok op den schouder thuis. Hij gaat nu echter op reis met een slavenkind. Na eene maandenlange reis komt hij bij de „Oude Vrouw", die hem verzorgt (3). In de naaste stad daagt de zoon van Ta Datoe hem uit tot een varkensgevecht en zijn varkentje wint het van het groote zwijn van Ta Datoe's zoon; den volgenden dag wint zijn hondje het van diens grooten hond; deze dieren heeft hem de Oude Vrouw verschaft. In hetzelfde dorp is ook eene schoone prinses, die nog nimmer buitenshuis is geweest en die nu eindelijk, op haar aanhoudend verzoek, mag baden. Ondanks talrijke voorzorgen, wordt het hoofd van het meisje gesneld terwijl zij baadt, door Tabo Lempe, die in de Bovenwereld woont; haar lijk wordt in de lobo gelegd en Ta Datoe roept zijne onderhoorigen tot een wraaktocht op.

Bilala Pantje is intusschen gaan schieten met een ontzaglijk groot blaasroer, waaruit hij groote latten van den pinangboom als pijlen schiet. Hij schiet een grooten boom omver en haalt er daarna de vogels uit. Den

(1) De beteekenis van dezen naam is ons onbekend.

(2) Met „water des levens" is hier bedoeld: badwater voor het kind, waarin tooverkrachtige planten en voorwerpen zijn gelegd. In de werkelijkheid geschiedt dit niet.

(3) Tot hiertoe loopt dit verhaal parallel met het verhaal van Sese nTaola en de overige Gulzigaards-verhalen, die men vindt uitgegeven in Verh. B. G. LVI, 3e Stuk.

Digitized by Google

volgenden dag gaat hij naar de lobo, om het lijk der prinses te zien. Van nu af gaat hij telkens met den zoon van Ta Datoe op de blaasroerjacht en schiet eindelijk een pijl af op de opgaande zon. Om den pijl terug te krijgen, springt hij op, houdt zich aan den pijl vast en gaat met de zon naar boven, tot aan het gat dat toegang geeft tot de Bovenwereld, juist bij tijds, want de pijl aan welken hij zich vasthield was reeds door de zon opgebrand. Gekomen bij het dorp van Tabo Lempe, bemerkt hij dat er wordt feestgevierd over den kop der prinses. Hij dringt zich in tusschen de dansenden en zingenden en reciteert ten slotte ook eenige regels die door de zingende menigte worden herhaald en aldus luiden:

„Als een held kom ik uit de Onderwereld, kom ik plotseling te voorschijn, midden in deze lobo. Maak Tabo Lempe wakker, sta hem terzijde, opdat ik uitpakke het geschenk van den Mandjara" (1).

Hiermede heeft hij zich zelf verraden, zoodat men afspreekt hem te dooden. Een deel der feestvierenden sluipt weg, stelt zich in hinderlaag op den weg en de rest gaat door met feestvieren. Tabo Lempe beantwoordt nu aan Bilala Pantje zijne regels aldus:

„Wat voor vogelkreten hebt ge wel gehoord, dat gij hier zijt gekomen, om op den bliksem af te gaan en een rooden halsketting om te krijgen?" (2).

Waarop weder als antwoord van Bilala Pantje komt:

„Ik kom van Waoe, van Saloe Pangana, de kiekendief heeft mij tegengehouden, hij liet zich hooren aan den linker kant" (3).

Daarop gaat hij weg, bemerkende dat het daglicht nabij is. Tusschen de huizen van het dorp doorloopende, bemerkt hij dat er in een der huizen eene Oude Vrouw alleen is; hij gaat naar boven, slaat haar het hoofd af, rolt dit in zijne draagsarong en gaat weder de lobo binnen, waar hij nog eenmaal het volgende voorzingt:

„De planken rustbank stond hellend, ik dacht dat het een hakbord was; de citroen rolde er af, maar ik greep haar bij den haard" (4).

Nu was er geen twijfel meer aan hetgeen hij kwam doen; B. P. springt dan ook de lobo uit en is in twee groote sprongen bij „het Gat". Wetende

(1) „Iemand wakker maken" beteekent in de taal der Feestgezangen: het in zijn zang op hem gemunt hebben, hem bedoelen of toezingen, zoodat hij daarna eene strofe ten antwoord moet laten zingen. „Het geschenk van den Mandjara uitpakken", wil zeggen: tot den aanval overgaan. De Toradja's moesten n.l., als zij gingen snellen, eerst de toestemming hebben van den Mandjara (het hoofd) van Wotoe, die hun dan, als zichtbaar teeken zijner goedkeuring, 't een of ander tooverkrachtig voorwerp medegaf, dat voor het begin van den aanval werd ontpakt. Men vergelijke het beloop van dit verhaal met de geschiedenis van Ta Roei nTole. wiens bezoek aan de To Kinadoe, bij wie hij een wraaktocht ging ondernemen, verhaald is in Dl. I, bl. 204.

(2) D. i. „welk noodlot heeft u hierheen gevoerd, om het zwaard tegemoet te gaan en den hals afgesneden te krijgen"?

(3) M. a. w. „ik weet zeer goed dat ik gevaar loop, maar ik ben gewaarschuwd en dus op mijne hoede".

(4) D. i. „de gelegenheid om een kop te snellen was gunstig en ik heb ze dan ook gebruikt".

Digitized by Google

dat men op hem loert, roept hij overal langs den weg: „Houd u goed, daar komt hij aan!" Tot dengene die aan het eind van de rij der belagers zit, zegt hij: „Ga van uwe plaats, ik zal hem wel bevechten", en als de man tevoorschijn komt, slaat hij ook hem het hoofd af en laat zich door het Gat vallen, zoodat hij weer op de Aarde terecht komt. Hij begeeft zich naar het dorp van Ta Datoe en heft met de twee gesnelde hoofden den rouw over de Prinses op. Na eenigen tijd komt Tabo Lempe wraak nemen; zoo blijft de oorlog aan den gang. Eindelijk maakt Bilala Pantje er een eind aan, door met een groote troepenmacht per Opgerolden Rotan naar de Bovenwereld te gaan en Tabo Lempe met zijn bondgenoot To Karoo Oedja (1) tot overgave te dwingen. Het hoofd van de gesnelde Prinses wordt nu teruggegeven en weder op haren hals gezet, waardoor zij weder levend wordt. Bilala Pantje geeft nu ook het hoofd terug van Tabo Lempe's zuster, dat hij op een zijner wraaktochten had gesneld; ook dit hoofd wordt weder op den romp der doode gezet, zoodat ook zij herleeft en tot bevestiging van den vrede huwt Tabo Lempe met de herleefde Prinses, Bilala Pantje met de zuster van Tabo Lempe.

99. Het verhaal van Tele Ra'o of Tele Raoa, zooals de heldin in eene andere overlevering heet, heeft tot kern eene Lise-historie, die van eene inleiding voorzien en verder breed uitgewerkt is, ook met behulp van buitenlandsche invoegsels. Het verhaal is afkomstig uit Saoesoe, dus uit een kring van Mohammedaansche Toradja's; de hoofdpersonen zijn Tele Rao, een Tobongkilo (2), en een Aap.

Tele Ra'o, het eenige kind van Ta Datoe en Indo i Datoe, wordt van al hare onderhoorigen verlaten, daar zij op nog jeugdigen leeftijd hare beide ouders verliest. De dorpelingen verhuizen allen, maar laten haar alleen achter, omdat zij het verdacht vinden dat het hoofd en zijne vrouw zijn gestorven en bang zijn door de aanwezigheid van het kind eveneens te zullen sterven. Zij legt nu in haar eentje een rijsttuin aan, maar alles wat zij noodig heeft: mand, rijstblok, stamper, wan, wordt haar gebracht door een tobongkilo, die van uit Tana ngKaloë-loë (3) door hare tante wordt gezonden. Na eenigen tijd wordt zij zelve door den tobongkilo naar het „Hangende Land" (3) overgebracht, daar wordt zij besneden, tot den Islam gebracht en worden haar de tanden gevijld. De vogel werpt nu zijne vogelgedaante af, komt als een jonge man tevoorschijn en huwt met Tele Ra'o. Na eenigen tijd wordt zij zwanger. Haar man gaat op reis en vermaant haar om niet bij den put te baden en geen

(1) To Karoo Oedja „de man bij wien de regen is" is een oude regengod, die thans tot eene letterkundige figuur is geworden, n. l. tot een roover, die met den regen als wapen strijdt.

(2) Een groote kiekendief, die nevens den vogel Goeroeda en Koeajangi, in de Toradja'sche verhalen vaak optreedt in eene rol zooals hij hier vervult. Soms onthult hij zich later als mensch, in ieder geval heeft hij een menschelijk binnenste.

(3) Tana ngKaloë-loë „het Hangende Land", is een eiland in de hemelzee, waar de priesteressen op hare hemelvaart aanleggen.

Digitized by Google

pae mboroda (rijst die geurt als dadap-bloemen, naam eener zeer gezochte soort) te koken, daar Lise op den geur dezer rijst afkomt. Tele Ra'o overtreedt dit gebod en nu komt inderdaad Lise aan, stroopt haar het gelaat af en werpt haar in den afgrond. Het gezicht van Tele Ra'o plakt Lise voor het hare, zij slikt een kalebas in, om zwanger te schijnen en gaat liggen op de slaapplaats van Tele Ra'o. Deze laatste wordt intusschen door een Aap opgenomen en verzorgd, zij baart een zoon en haar gezicht groeit langzamerhand weder aan.

Tobongkilo komt thuis en voelt zich ziek. Lise past hem op en dringt zich bij hem in, maar hij wil niets van haar weten. Nu gaat Tele Ra'o met een gevolg van 7 meisjes, ontstaan uit 7 door haar geplukte bloemtakken, den zieken Tobongkilo bezoeken; zij zet zich neer maar wordt niet opgemerkt, totdat zij, door te spuwen, een bliksemstraal veroorzaakt en aldus de aandacht trekt [1]. Zij geeft nu den zieke rijstepap en sirih, waardoor hij opknapt. Den volgenden dag laat zij eenigen harer meisjes den dans motaro uitvoeren. Den derden dag wordt in de lobo het motaro verricht, eerst door de 7 meisjes, daarna door Tele Ra'o zelf. Tobongkilo herkent haar. Den dag daarop is er een groot lobo-feest om den zieke te herstellen. Tele Ra'o komt ook weder, Tobongkilo geeft haar de leiding en als het feest is afgeloopen, geleidt hij haar naar het verblijf van den Aap en verklaart haar herkend te hebben, doch zij weigert hem weder te trouwen en zoo gaat hij zonder zijne vrouw terug.

De andere overlevering die wij van dit verhaal kennen, heeft een meer „bevredigenden" afloop en eindigt met belooning der deugd en bestraffing der boosheid. Daar gaan Tobongkilo en Tele Raoa de zee oversteken om de ouders van Tobongkilo te bezoeken. Daar T. R. zwanger is wordt zij, als men de taripa djambi ri poese ntasi [2] in 't zicht

---

[1] Zie het laatste gedeelte van No 58.

[2] De taripa djambi of djandji, een enkelen keer zelfs taripa djawa genoemd, is de paoeh djanggi der Maleiers, die groeit op eene rots in het middelpunt der zee (poese ntasi, Mal. poesat tasik); in die rots is een hol, bewoond door eene krab, die door haar in- en uitgaan de getijden veroorzaakt. In Verh. No 47 wordt gesproken van de 9 stroomen, die zich bij de poese ntasi vereenigen. De paoeh djanggi, Mak. pawo djangki, Boeg. pao djĕngki is de Ladoicea Sechellarum, een palm die op de Sechellen-eilanden (ten N. v. Mauritius) groeit en welks groote, hardschalige noten, die den vorm van langwerpige kokosnoten hebben (vandaar de vergelijking met de mangga) van tijd tot tijd aanspoelen op de kusten van den Indischen Oceaan. Zij hebben, ook bij de Europeanen, in grooten roep van geneeskracht gestaan. In sommige verhalen die tot de letterkunde van het Strand-Bare'e behooren, wordt verteld dat de taripa djandji de verblijfplaats is van Lise, en dat de vruchten zoo groot zijn als een Toradjasch hoofdkussen; in andere verhalen heeft de taripa djandji slechts ééne vrucht, in den top, die bewaakt wordt door een Goeroeda; een groote Krokodil ligt aan den voet van den boom. Dat dit alles niet oorspronkelijk Toradjasch kan zijn, behoeft nauwelijks te worden opgemerkt. Taripa djandji beteekent voor de Toradja's „noodlots-mangga". Zie: Skeat, Malay, Magic, 5—10; V. Dewall, Mal. Wdbk. i. v. djanggi, Matthes, Mak. Wdbk. i. v. djangki, Boeg. id. i. v. djĕngki.

Digitized by Google

krijgt, belust op een der vruchten. Allen die in den boom klimmen, vallen in slaap zoodra zij de vrucht van den boom aanraken; zoo gaat het ook Tobongkilo. Nu komt Lise, de bewoonster van den mangga-boom, gaat naast Tele Raoa zitten, stroopt haar het aangezicht af, gooit haar in zee en slikt een steen in om zwanger te schijnen. Daarna verlost zij Tobongkilo en vaart met hem verder, totdat zij bij zijne ouders aankomen. Tele R. is intusschen ook aangekomen, daar zij zich aan het roer van 't vaartuig heeft vastgehouden. Zij herstelt en baart een zoon. Deze wordt groot, vangt een visch, plakt diens oogen in de oogkassen zijner moeder en maakt haar zoo weder ziende. Tobongkilo wordt ziek en laat, voor zijne genezing, een feest aanrichten, op hetwelk ook Tele R. verschijnt, die door Tobongkilo wordt herkend. Op voorwaarde dat Lise zal worden gedood, wil Tele R. weder met Tobongkilo trouwen; Lise wordt dan ook in stukken gehakt en haar vleesch wordt in lappen gesneden en in de zon gedroogd. De zoon van Tobongkilo en Tele Raoa wordt nu besneden, trouwt en krijgt een kind. Hiermede eindigt het verhaal. Men ziet, het is in wezen een Toradjasch Lise-verhaal, met een paar Mohammedaansche invoegsels.

100. De beide volgende nummers zijn voorbeelden uit de letterkunde van het Strand-Bare'e van verhalen waarin, als in II° 95, de scheiding en het wederzien van ouders en kinderen wordt verteld. Het eerste is het verhaal van Toko Lolowe en Toli Sanggona. Deze twee zijn broeders. De Jongste wordt door den Oudste opgepast. Terwijl zijne moeder aan het oogsten is, klimt hij in een leiboom om sirih te plukken, met zijn broertje op den rug. Hij valt er uit en komt op zijn broertje terecht, dat sterft. De vader laat nu Toko Lolowe, tot straf, te zamen begraven met zijn gestorven broeder Toli Sanggona. De eerste heeft een neusfluit (1) medegenomen en blaast daarmede zijn broer opnieuw leven in. Daarop klimmen zij te zamen uit de kist en gaan naar het huis hunner ouders, waar zij de kookpotten lek maken, de katoenen goederen stuk scheuren en samen de wijde wereld ingaan. Het dorp hunner ouders valt daarna onder een ban (2). De kinderen komen na lang zwerven, aan de zee. Hunne grootmoeder, die in het Land van Overzee woont, stuurt een goeroeda op hen af, om hen te halen, doch zij bevechten den vogel en dooden hem. Het lijk werpt Toko Lolowe tot aan den overkant der zee. Zoo dooden zij er tot zeven toe. Nu komt Ta Datoe van Overzee, met eene prauwenvloot, om de goeroeda's te wreken. Door honger en gebrek zijn de beide broeders echter in grooten nood geraakt, doch nu

---

(1) De neusfluit (sanggona) en de mondfluit (lolowe) zijn beschreven Dl. II, 382. Reeds in de Noot bij No 91 is gewezen op de bizondere kracht die in de verhalen aan de fluit wordt toegeschreven.

(2) Deze ban wordt, evenals de rouw over een doode, ombo genoemd. Zie Ind. Gids 1910, I, 273, 274.

Digitized by Google

zendt hunne grootmoeder van Overzee een kalabinti (1) die hen op zijne sporen door bosschen en over bergen draagt, totdat hij tegen een steile rots niet op kan. Vandaar worden zij verder vervoerd door eene slang, een huisdier van den geest die het hol van de rots bewoont; in den hals der slang wordt een stuk hout gestoken waaraan zij zich vast houden. Boven op de rots gekomen, wijst hun de slang den weg naar de „Oude Vrouw". Bij haar huis aangekomen, zien zij de trap niet, maar de Oude Vrouw laat eene sirih-pruim voor hen vallen, waarmede zij zich de oogen wrijven (2), zoodat zij een koperdraad zien afhangen, waarmede zij in het huis klimmen. Hier worden zij door de Oude Vrouw en het meisje dat door haar wordt opgevoed, Mongisi Longa „Fijntandje" (3), verzorgd. Vervolgens komt eene geschiedenis van eene Prinses die met het balspel wordt gewonnen (4) door Toko Lolowe, terwijl Toli Sanggona met Fijntandje trouwt. Daarop volgt het verhaal van een aantal helden, die de een na den ander met groote legermachten de broeders komen bestrijden, doch allen overwonnen worden. Nadat nu alle vijanden zijn verdelgd, gaan de gebroeders naar het dorp hunner ouders, waarvan nu door hunne terugkomst de ban wordt opgeheven. Met de beschrijving van het haarsnijden en het besnijden van de kinderen der beide broeders wordt het verhaal besloten.

Eene tweede overleving van dit verhaal vertelt ook nog de scheiding en het wederzien der gebroeders (vgl. II° 96) en daarna het wederzien der ouders. Daar wordt de jongste, Toli Sanggona, op bevel van de Datoe We'a ri Wawo Jangi (de Vorstin van het Hemelrijk) door een tobongkilo (5), gehaald, terwijl zijn oudere broeder Toko Lolowe slaapt. Als hij ontwaakt, vindt hij, dank zij de aanwijzingen hem achtergelaten door Toli Sanggona, die den weg met de lapjes van een stukgescheurden sarong voor hem heeft gemerkt, bij de „Oude Vrouw" een gastvrij dak en wint met een door deze gegeven bal de hand der Prinses. De vijanden die hem daarom aanvallen verslaat hij. Nu gaat hij op reis om zijn broeder te zoeken. In het 17de dorp waar hij aankomt wordt feest gevierd; bij het hanengevecht komt Toko Lolowe tegenover zijn broeder te staan, hij herkent hem, doch laat het niet merken. Toko Lolowe wint achtereenvolgens van zijn broeder al wat deze bezit; als daaruit een gevecht ont-

(1) De kalabinti of kolobinti is een groote boschrat, eene soort van eekhoorn. Dat dit dier sporen zou hebben, is geheel fantasie.

(2) Een veel voorkomende trek in Toradjasche verhalen. De tabakspruim is van speeksel doortrokken en daardoor in staat zielestof mede te deelen, immers door haar vochtigen toestand laat zich de speeksel-zielestof gemakkelijk opnemen. 't Is niet ongewoon, dat een Toradja een ander op iets wijst en hem, als hij bemerkt dat de ander het maar niet in 't oog kan krijgen, behendig een fijn regentje sirih-speeksel in de oogen zendt, waardoor de blik van den ander moet verhelderd worden.

(3) Vgl. de Noot bij No 45.

(4) Zie de Noot omtrent het Huis op één Paal, bij No 78.

(5) Zie de Noot bij No 99.

Digitized by Google

staat en zij met getrokken kris tegenover elkander staan, herkennen zij elkaar en de Oudste scheldt den Jongste zijne schuld kwijt. Daarna worden nog eenige heldendaden vermeld van de zonen der beide broeders, die geheel op de traditioneele wijze worden beschreven. Een der aanvallers is Tabela ngKombe (1), een aardgeest met een groot en een klein been; dezen kunnen zij niet overwinnen, totdat zij hulp krijgen van de Apen, onder aanvoering van Laseba-seba (2), die een bui van „regensteenen" op hen neder storten.

101. Het andere verhaal, dat van denzelfden aard is, is dat van de gebroeders Motanda Inta en Motanda Oa. De vader dezer beide knapen, die weduwnaar is geworden, wil hertrouwen met Raja mpingga boelawa (3). Deze stelt voor het huwelijk de voorwaarde, dat hij zijne kinderen zal slachten en haar de levers te eten geven. Eene vergadering die hij over de zaak belegt, is ten einde raad, doch hij wordt uit den nood geholpen door een jongen, die aanraadt twee geiten te slachten, de levers aan Raja mpingga boelawa te eten te geven en de kinderen naar een bosch te verbannen (4). Aldus geschiedt. Terwijl de jongens in het bosch loopen, valt op eens een vogel tusschen hen in, de koning der vogels, die van iederen vogel op aarde ééne veer heeft. Zij verbergen den vogel, maar spoedig komt een Oude Man aangeloopen, Panapa, nog ouder dan de steenen (5). Hij heeft den vogel geschoten, doch die is eerst nu gevallen, nadat Panapa 10 ijzeren wandelstokken heeft versleten sedert hij hem heeft geschoten en hem is gaan naloopen; hij heeft nu den tienden stok in gebruik en die is nog maar één vingerlid lang. 's Mans beenen zijn tot op de knieën afgesleten. Hij laat den vogel aan de beide broeders: hij die de lever opeet zal het eerst geluk hebben, hij die het hart opeet het laatst. Motanda Inta eet het hart, M. Oa de lever. Beiden gaan slapen; M. Inta wordt door den Datoe ri Tana (den Vorst des lands) medegenomen en tot koning gemaakt. M. Oa wordt wakker en mist zijn broeder. Vogels wijzen hem den weg bij de zeven tweesprongen die hij

(1) Tabela ngKombe is samengesteld uit ta, bela en kombe. Het bestanddeel ta is dat van de teknonymische benamingen, zooals in Ta nTolo; bela is „boschgeest" en kombe ook, daar het een kortere vorm is van Amp. kombeli (klemtoon op ko), dat „boschgeest" beteekent. Wellicht is kombeli eene variatie van Kombengi, ontstaan door verspringing van den klemtoon (oorspr. op mbe) naar ko. Over Kombengi, zie Dl. I, 245—247 en II, 82.

(2) Laseba-seba is la, het Boeg. lidwoord der eigennamen, en tjeba, Boeg. „aap".

(3) Deze naam beteekent „Het binnenste van een gouden schotel".

(4) Twee trekken die men ook in onze volksverhalen vindt: kinderen en gekken zeggen de waarheid, of eenvoudigen geven den wijzen raad (zie ook Tontemb. Teksten, 451, 452 van de Vertaling), en: ter dood veroordeelde kinderen worden door hen die ze moeten dooden, begenadigd en aan hun lot overgelaten. Degene die hun dood eischte, wordt met een leugen tevreden gesteld.

(5) De steenen zijn het gebeente, dus het blijvende deel der aarde. De uitdrukking „zoo oud als de steenen" is dus synoniem met ons „zoo oud als de wereld". Panapa beteekent, als het een nomen actoris van Mak. sapa (zoeken) is, „de Zoeker".

Digitized by Google

vindt, doordat zij telkens op den goeden weg een der zeven diamanten laten vallen, die van hun vader afkomstig zijn, door M. Inta medegenomen en aan die vogels gegeven. Bij den laatsten tweesprong neemt M. Oa echter het verkeerde pad, komt bij lieden die vee fokken en neemt bij hen dienst. Alle dieren die aan zijne zorg worden toevertrouwd sterven; daarom wordt hij slecht behandeld en onder den huisvloer gezet. De lieden gaan nu een boom ombakken om er eene prauw van te maken, maar eerst als M. Oa mededoet, valt de boom; eerst als hij medehakt, komt de prauw af en eerst als hij medevaart, komt de prauw in beweging. Hij komt nu in het land van zijn vader; zijne stiefmoeder wordt op hem verliefd en trouwt hem; zijn vader sterft. Na zijn huwelijk zoekt hij zijn broeder op en het wederzien vormt het slot van het verhaal.

102. Een verhaal dat het equivalent is van № 93 (tweede overlevering) is dat van Boenga Sasira. Haar man wordt boos op haar en slaat haar dood, omdat zij haar jongste kind iets gegeven heeft van de gerookte muizen, die in groot aantal onder het dak hangen. De man gooit zijne vrouw in het water, waar zij een visch wordt. Daar de kinderen haar telkens opzoeken en zij het jongste kind zoogt, doodt de vader ook den visch en deze wordt een djekoeli (1). Zij geeft hare kinderen den raad om haar achterna te gaan. De kinderen komen op hunnen tocht bij eene rivier en vragen aan To Randa Oeë (2) haar op te nemen; deze zet een trap neer en de kinderen dalen onder het water af. De Waterprinses voedt ze op tot schoone Bidadari's (3) en wijst haar den weg naar de Bovenwereld, waar zij hare moeder terugvinden. Het verhaal eindigt met het huwelijk der drie zusters met drie prinsen, dat eerst nog eene belemmering ondervindt, doordat de middelste zuster de inosa (den levensadem) der twee anderen wegneemt en ze alleen teruggeeft nadat hare bruidegoms de drie gouden sarongs van Lemba Kojoë (Parkietenbaadje) hebben gehaald. Ook de enkelringen van To Randa Oeë wil zij nog hebben, maar daar het niet gelukt deze te krijgen, ziet zij van dien eisch af en geeft de inosa terug, waarna het huwelijk plaats heeft.

103. Duidelijk komt de vreemde invloed uit in het verhaal van Mohama, de eenige zoon zijner ouders, die een naam voor hem zochten en toen op raad van den vogel Sakoerende hem aldus noemden. Mohama's moeder wordt ziek; een verschopte slaaf, die onder het huis zit, raadt als geneesmiddel aan: water uit den put der Bidadari's in den hemel. Met zijn slaaf Potontiga (4) gaat hij op reis. Zij komen bij Poeë

(1) Een fraai vogeltje, dat bij de Toradja's in bizondere vereering staat. Zie Dl. II, 269.

(2) To Randa Oeë „die in het water woont", gewone benaming van de watergeesten.

(3) Wat de Strand-Bare'e-sprekers onder Bidadari verstaan, is even vaag als voor ons het begrip „nimf".

(4) Potontiga, het Mal. potong tiga, is de naam van een baadje of een onderlijfje dat genaaid is met een middenstuk in den rug en niet uit een heel stuk (zooals eene kabaja).

Digitized by Google

Mekoni [1], die hun lever wil opeten. Mohama doodt haar en verlost hare nog levende slachtoffers. Daarop bereiken zij een huis, in de buurt waarvan zeven Bidadari's baden [2]. Mohama grijpt de jongste en wordt door haar naar den hemel opgetrokken, doch valt op weg tweemaal in stukken. Zijne bidadari maakt hem weder levend en nu is hij van zijn menschenstank ontdaan [3] zoodat hij in den hemel kan blijven en het begeerde water krijgen. Hij zendt nu Potontiga met het water uit de put naar huis; zijne moeder en de slaaf worden er beiden beter van. Met behulp van eene vlieg, mieren en garnalen slaagt hij er in drie zware kunststukken te volbrengen, n.l. te pruimen uit de pinangdoos zijner beminde, terwijl zij onder hare 6, geheel aan haar gelijke zusters zit, een mand gierstkorrels en eene mand maïskorrels die zijn uitgestrooid, tot den laatsten korrel bijeen te zoeken. De vlieg gaat zitten op de pinangdoos waaruit hij zich moet bedienen, de mieren en de garnalen zoeken voor hem de korrels bijeen. Daarna trouwt hij met zijne Bidadari.

Zooals men ziet, is dit verhaal eene samenstelling uit allerlei fragmenten; men vergelijke slechts de Nos 45, 46, 61, 70. Alleen de namen zijn on-Toradjasch, waaruit men kan opmaken dat het verhaal uit het W., via Saoesoe (het was eene Saoesoesche die het ons vertelde) aan het strand te Posso is gekomen.

104. Ten slotte nog het verhaal van Oealiola dat eveneens door eene Saoesoesche op Posso is gebracht en zoowel door den naam van den hoofdpersoon, die het door het Maleisch uit 't Arabisch afkomstige walijjoe 'llah „vriend Gods, heilige" is, als door een paar woorden Maleisch die er in voorkomen, zijn vreemden oorsprong verraadt. Oealiola of Ana Pengai „het begeerde kind" is door zijne ouders verkregen, na den wensch: „al zouden wij ook zeven jaar na den dood van ons kind sterven, als we er maar een hadden" [4]. Als de jongen 7 jaar is, wordt hij in het Koran-reciet onderwezen en met een groot feest voor volleerd verklaard. Op dit feest nu vallen alle menschen in slaap, en zijn niet wakker te krijgen. Oealiola gaat met zeven kĕtoepats [5] op reis en sinds valt zijn gansche dorp onder den ban [6]. Hij ontmoet achtereenvolgens 7 Oealiola's, aan elk van wie hij een kĕtoepat geeft. Daarop komt hij in het dorp der 7 Bidadari's, bij wie een doode is, de Arme Man, die niet mag worden begraven eer zijne schulden zijn betaald. Oealiola neemt aan ze te betalen, daar ze slechts eenige duiten bedragen. Hij zendt de schuldeischers met zijn ring naar het dorp zijner ouders, die den

(1) Poeë Mekoni „Grootje Vraat", in de literatuur van het Strand-Bare'e eene heks, die er op uit is de levers harer slachtoffers te verslinden.

(2) Zie Verh. No 61.

(3) Zie de Noot bij No 48.

(4) Zie de Noot bij No 62.

(5) Zie de Noot bij No 91.

(6) Zie de Noot bij No 100.

Digitized by Google

ring herkennen en de schulden voldoen. Oealiola verzorgt nu het achtergebleven kind van den gestorvene, gaat op reis, verlost eene prinses, door den Goeroeda te dooden die haar wil opeten. De Goeroeda roept hem toe, in het Maleisch: „Doea kali, Oealiola", waarop Oealiola ten antwoord geeft: A, soedah sĕkali (1). Hij steekt zijn ring aan den vinger der Prinses en wordt daardoor later als haar wettige echtgenoot erkend, uit een groot aantal wervers om hare hand, die allen beweren den Goeroeda te hebben gedood. Na getrouwd te zijn, gaat hij naar zijne ouders, waardoor de ban wordt verbroken en het vroeger gestoorde feest voortgezet.

Wij kunnen hiermede ons overzicht der oorspronkelijke en niet-oorspronkelijke Bare'e-romans eindigen en overgaan tot eene rubriek die wij hebben genoemd:

Vertellingen.

Dit zijn korte historietjes, zonder eenige andere bedoeling dan om eene vermakelijke geschiedenis te leveren. Wonderlijke gebeurtenissen of spannende verwikkelingen komen er niet in voor; zelfs voor stukjes geschiedenis wil men ze niet laten doorgaan: ze zijn niet ernstig bedoeld. Zij sluiten zich dus nader aan bij de rubriek der Anecdoten en Uilespiegelverhalen dan bij die der Romans.

105. De vertelling van Soeranoti „Houtjesbrief" verhaalt van den aldus genaamden jongeling, dat hij verliefd was op „de Prinses". Hij weet zich, terwijl hare ouders op het veld zijn en zij is gaan baden, te verstoppen in een hanenkooi (2); als zij terug komt, gooit hij haar een houtje toe, de Prinses speelt er mede, hij vraagt het terug, maar zij geeft het niet. Dit is het begin eener vrijerij, waarvan de Prinses zwanger wordt. Zij houdt zich ziek, haar vader laat mowoerake (3), doch zonder vrucht. Nu gaat men aan den Geest van een naburigen waringin offeren. Soeranoti maakt alles voor het offerfeest in orde, maar op den dag van het feest houdt hij zich ziek. Als allen weg zijn, haast hij zich langs een verborgen pad naar den boom, klimt er stilletjes in en als de tadoe (4) aan den geest vraagt hoe de Prinses beter kan worden, geeft Soeranoti van uit den boom ten antwoord: „Als zij met Soeranoti trouwt, zal zij genezen". Daarop haast hij zich terug en het huwelijk heeft plaats.

Dit verhaal behoort tot de letterkunde van het Strand-Bare'e; hanenkooien, groote, wijd gevlochten stulpen om vechthanen in te bewaren, kennen de echte Toradja's niet, daar zij geen hanengevechten houden.

106. Het „Verhaal van den Belaagden Vorst" is een tot vertelling

(1) Met tweemaal slaan maakt men een met den eersten slag gedood monster weder levend.

(2) Een stolpvormige kooi van bamboe, die men over een vechthaan zet.

(3) Zie Dl. I, 376.

(4) De dienstdoende priester(es).

Digitized by Google

gemaakt stukje Toradjasche geschiedenis, dat misschien nimmer juist zóó heeft plaats gehad, maar toch in ieder geval geheel en al blijft binnen de perken der gebeurlijkheden in de vroegere Toradjasche maatschappij. Het geeft zich dan ook als een stukje dagelijksche geschiedenis en moet wel ongeveer in zijn geheel worden naverteld, omdat de bloote vermelding van den inhoud de waarde niet doet uitkomen.

Er was eens een Hoofd dat goed bekend stond en alleen de menschen beboette, als zij werkelijk schuld hadden. Hij overlegde eens met zes zijner slaven en zeide: Andere menschen beboeten zonder oorzaak, dat gaat niet; wat anderen met moeite hebben verkregen, mogen we niet zoo maar weg halen. De slaven vroegen: Wat zouden we dan moeten halen? — Wel, buffels, die loopen van zelf mee; gaan we zout en lijnwaad halen, dan zullen we het niet kunnen dragen, want ik heb goud te verkoopen.

Zoo gingen zij er met zijn zevenen op uit. Eerst bij den vierden volksstam wier land hij doortrok slaagde het Hoofd er in zijn goud tegen dertig buffels te verkoopen; elk der slaven moest er dus zes voorttrekken. Een der stammen welker grondgebied hij op den terugweg moest doortrekken, werd nu door een anderen stam aangezocht het terugkeerende Hoofd te dooden. „Hij heeft ons onrechtvaardig beboet, maar wij durven hem niet dooden, hij is een Hoofd"; zoo spraken de verleiders. De aangezochten antwoordden: „om diezelfde reden zouden wij hem uit ons zelf ook niet willen dooden, maar als het van ulieden uitgaat, is het iets anders en dan hebben wij er niets tegen".

Toen het aldus belaagde Hoofd in het land zijner belagers was gekomen, maakten zich 300 man gereed om in hinderlaag te gaan liggen. Het Hoofd kwam in het dorp en zag geen enkelen der weerbare mannen; dit kwam hem vreemd voor; toen hij vroeg hoe dit zoo kwam, kreeg hij een ontwijkend antwoord. Hij was nu niet meer gerust en deelde zijnen troep aldus in: hij zelf ging vooruit met drie slaven, de drie andere geleidden de buffels. Spoedig werden zij gezien door twee lieden, door de belagers op voorpost gesteld; dezen snelden naar hunne makkers en waarschuwden hen: daar komt het Hoofd aan. De belagers echter waren onderling verdeeld, niemand wilde den aanval beginnen, allen voelden dat zij een onschuldige belaagden. Op een punt gekomen waar het gras geheel was plat getrapt, hield de belaagde troep stil en nu riep het Hoofd op goed geluk: „Komt er maar uit en valt ons aan!" — Inderdaad kwamen de belagers tevoorschijn, met afgelegde wapens en betraande oogen en verontschuldigden zich aldus: 't is van ons Hoofd uitgegaan, niet van ons. — Goed, roept dan uw Hoofd; laat hij mij aanvallen als hij durft. — Daar kwam het Hoofd te voorschijn. — Wat heb ik misdaan, dat ge mij belaagt? — Tegen mij niets, maar het Hoofd wiens buffels gij hebt gekocht, die heeft ons verzocht u aan te vallen. — Nu, valt ge ons dan niet aan? — Neen, wij hebben immers nu reeds vriendschappelijk met elkaar gesproken. — Ja, maar ik weet dat degenen die u verleid hebben daar

Digitized by Google

boven in uw dorp op u zitten te wachten en dat ge niet met schaamte zult willen terugkomen. — Neen, want het blijkt dat ge gunstig vogelgeschreeuw op uwen weg hebt gehad; wij zullen u niet aanvallen. — Zoo ging dus de belaagde troep ongehinderd door en kwam met de buffels tehuis.

Van uit zijne woonplaats zond het Hoofd boden aan het Hoofd dat hem had laten belagen, om opheldering te vragen. Het antwoord was ontwijkend en dus behoefden er geen verzachtende omstandigheden te worden in aanmerking genomen. De tweede boodschap was dan ook een eisch: 30 buffels en 7 slaven, voorgesteld door houtspaanders, door de boden medegebracht, naar het aantal der menschen en buffels die men had willen aanvallen. De eisch werd toegestaan en zoo heeft de tocht van het belaagde Hoofd gestrekt om zijn aanzien en zijn vermogen te vergrooten.

107. Eene vertelling die waarschijnlijk niet oorspronkelijk Toradjasch is, maar toch vrij algemeen onder de Toradja's bekend, is de volgende: Zeven lieden uit het Toradja-land, die waren gaan zout stoken aan het strand, werden door de zeeroovers gevangen genomen en na eene lange reis ergens aan wal gezet in het land Roemi. Terwijl zij het land inliepen, zagen zij eene muis, zoo groot als een varken, bezig een reuzen-komkommer uit te vreten. Bang geworden door de geweldige afmetingen die alle dingen in dat land hadden, kropen zij alle zeven in het gat door de muis in den komkommer gemaakt; zij vonden er allen plaats. Denzelfden dag kwam de eigenaar van den tuin de komkommers plukken. Toen hij die 7 menschjes ontwaarde, nam hij hen voorzichtig mede naar huis. Daar zette hij hen op zijne handpalm, gaf hun te eten en toen het avond werd en zij op de voorgalerij van het huis wilden slapen, waarschuwde hij hen daartegen, omdat er gevaar was dat zij door de muskieten zouden afgemaakt worden. Zij sloegen echter dien raad in den wind, daar zij aan gewone muskieten dachten. Toen het duister werd vlogen de muskieten op hen af; ze waren zoo groot als jaarvogels. Zes van de zeven Toradja's werden door die muskieten opgegeten; de zevende wist zich te bergen en bleef in het leven. Terwijl nu de huisbewoners naar den akker gingen, liet men hem passen op het jongste kind, een meisje dat nog in de wieg lag, maar reeds zoo groot was als eene flinke volwassen vrouw. Op een keer begon het kind te schreien; hij wilde het uit de wieg nemen en haalde de sarong die over het kind lag gespreid, er af. Terwijl hij nu vergeefsche pogingen deed om het zware naakte lichaam uit de wieg te tillen, werd hij door lust bevangen en gaf er aan toe, maar werd op heeter daad betrapt door de ouders van het kind, die hem nu niet langer in huis wilden houden en zijn dood eischten. Het medelijden kreeg echter de overhand en men gaf hem gelegenheid om weder naar zijn land terug te keeren, daar men het toch jammer vond dat zulk een aardig klein volkje zou uitsterven.

Digitized by Google

De naam van het in dit verhaal genoemde land Roemi is het Mal. Roem, de benaming van het Oost-Romeinsche, later van het Turksche rijk en zijne hoofdstad. Deze naam is overigens onder de Toradja's niet bekend; dit maakt het waarschijnlijk dat het verhaal niet oorspronkelijk onder hen inheemsch is.

Het aantal vertellingen is niet groot in de Bare'e-Letterkunde. Zuiver letterkundig beschouwd, behooren ook de Spookaap-verhalen (de Nos 1—31) tot de vertellingen, maar de redenen waarom wij ze afzonderlijk hebben genomen zijn reeds boven genoemd. Thans volgen, als verwant in soort met deze vertellingen, de

Uilespiegel-verhalen.

Over deze soort van Toradjasche letterkunde is reeds het een en ander medegedeeld in het Tijdschrift van 't Bat. Gen. Dl. XL, bl. 374—379, en Dl. XLVI, bl. 118. Het daar gegeven materiaal zal voor een deel ook hier worden herhaald, om het overzicht over het geheel gemakkelijker te maken. Er zijn trouwens zoo goed als geen nieuwe gegevens bij te voegen, want het aantal Uilespiegel-geschiedenissen is niet groot in het Bare'e. De meeste grappen en streken worden op naam van den Spookaap gesteld.

108. Het „Verhaal van i Tengo" (De Domoor), door Dr. Hazeu vermeld in zijne „Contes Javanais" (1) en door Dr. Jonker aangetroffen in het Bimaneesch, Koepangsch en Timoreesch (2), luidt aldus: De Domoor woonde te zamen met zijne ouders. Zijne moeder ried hem aan eene vrouw te zoeken en gehoorzaam ging hij er op uit. Hij moest, zoo zeide zijne moeder, een stil meisje zoeken, niet een dat veel haren mond roerde. Telkens als de Domoor een meisje tegenkwam, vroeg hij haar tot vrouw, maar hij kreeg zulke bitse antwoorden, dat hij besloot weg te gaan uit een land waar de meisjes zoo bij de hand waren. Eindelijk kwam hij aan een huis waar men het lijk van een pas gestorven jong meisje bewaakte. De Domoor zette zich naast haar neer en sprak haar aan, maar kreeg geen antwoord. Dat zou dus eene goede vrouw voor hem zijn, naar den raad zijner moeder. Hij wachtte nu totdat de wakende familieleden in slaap waren gevallen, nam het lijk op en droeg het naar huis. Hij legde het neer in het slaapvertrekje zijner ouders en verzocht zijne moeder eens wat lekkers te koken; hij had nu eene stille, ingetogene vrouw gevonden, maar zij was nog wat verlegen en daarom zou hij maar eerst met haar afzonderlijk eten. Hij stak haar de rijst in den gapenden mond, maar zij wilde niet toehappen. Inmiddels verspreidde zich de lijklucht

(1) Album, aangeboden door het Bat. Gen. v. Kunsten en Wetenschappen a. h. Oriëntalisten-congres te Hanoi.

(2) Eenige verhalen in talen gesproken op Soembawa, Timor en omliggende eilanden, Bijdr. K. I. 7, II, 245 vlgg.

Digitized by Google

al spoedig door het huis, zoodat de ouders van den Domoor eens naar de nieuwe schoondochter kwamen kijken. Zoodra zij hadden bemerkt dat hun domme zoo een lijk had medegebracht, bevalen zij hem met krachtige woorden het onmiddellijk te gaan begraven. De Domoor deed het en maakte nu de gevolgtrekking: Als men stinkt is men dood.

Eenigen tijd daarna liet zijn vader een wind. Zoo, zeide de Domoor, nu is U dus gestorven. — Wel neen jongen, 't was maar een wind. — Neen, Vader, dat weet ik beter, ik ga U begraven. — Tegenstreven hielp niet, de Domoor nam zijn vader op, droeg hem uit en begroef hem. Niet lang daarna liet ook zijne moeder een wind en de Domoor nam ook haar op en begroef haar. Hij bleef nu eenige dagen alleen thuis, totdat ook hem een wind ontsnapte. Meenende dat hij nu ook dood was, dolf hij zich een graf en begroef zich tot aan den hals. Toen het avond was geworden, kwamen er eenige dieven voorbij die in een huis wilden gaan stelen. De Domoor sprak hen aan, zij herkenden hem en groeven hem uit, waarop hij hen volgde. Spoedig bereikten zij twee huizen; de dieven lieten den Domoor het eene binnen gaan en bevalen hem iets zwaars mede te nemen. De Domoor tilde alles wat hij op den tast vond op, maar niets scheen hem zwaar genoeg, totdat hij aan de stookplaats kwam en den rand daarvan aanvatte, om dien op te lichten. Maar dat ging niet; de rand zat stevig vast (1). Bij zijne pogingen om hem los te krijgen, maakte hij zooveel leven, dat de huisbewoners wakker werden, hem pakten, bonden en hem den volgenden dag ter dood brachten, daar hij niet tot hunne familie behoorde.

109. Een echt Uilespiegel-type is „de Domoor" dus niet. Dit is wel het geval met „Schorthand", zooals zijn Toradjasche naam kan vertaald worden. Deze luidt in het Bare'e Baoega Pale, of Basa'oe Pale, van welke samenstelling het eerste woord „schaamgordel, schaamschort", het tweede „hand" beteekent. De schalk wilde n.l. geen schaamgordel dragen, maar hield waar het noodig was, zijne hand voor de schaamdeelen. Van dezen guit wordt het volgende verteld: Toen hij groot werd, wilde hij geen enkel werk verrichten, zelfs bij het oogsten hielp hij niet mee; het eenige wat hij deed was vogels vangen met lijmstokken. Het geheele huis zijner ouders was vol vogels van alle soorten. Op een keer ging hij naar het strand en tegen den avond joeg hij alle vogels op, die op de boomtakken neerstreken en beval hen naar zijn huis in het Bovenland te vliegen. De menschen verbaasden zich en een paar handelaars, die juist met een welgeladen vaartuig waren aangekomen, wilden met hem wedden; zij zetten hun vaartuig met al de lading in en zouden slechts één kookpot en één hakmes behouden, als het bleek dat Schorthand de heer der vogels was en dat zij alle in zijn huis tehuis behoorden. Een paar lieden werden naar het Bovenland gezonden en dezen kwamen terug met

(1) Deze rand is van hout en dient om de asch van den haard tegen te houden.

Digitized by Google

de boodschap dat het inderdaad zoo was: alle vogels waren in zijn huis. Schorthand was de heer der vogels. De handelaars wilden echter hunne bezittingen nog niet zoo dadelijk afgeven en hielden des avonds met elkander raad in hun vaartuig. Zachtjes sloop Schorthand er henen, legde zijne kin over de uitleggers der prauw, en hoorde hoe zij met elkander afspraken om een tol te maken van casuarinen-hout, met een hals aan elk uiteinde, en dien zoo neer te leggen, dat het gedeelte van den tol dat tot het boveneind van den boom had behoord, naar het Westen, dat wat het ondereind van den boom was geweest, naar het Oosten was gericht. De tol had dus het bovenstuk in 't midden en aan elk uiteinde een hals en een hoofd (punt). De twee halzen dienden om Schorthand in de war te brengen, daar men anders steeds er voor zorgt om den tol zóó te snijden, dat zijn hals (het deel waarom het touw wordt gewonden) van dat gedeelte van den boom is, dat naar het voeteinde is gekeerd. Als de tol staat, moet n.l. het hout hetzelfde beloop hebben als bij den levenden boom. Schorthand moest dan zeggen wat het topeind en wat het voeteind van den boom was geweest. Nadat hij alles had afgeluisterd, trok Schorthand zich terug en toen hij den volgenden dag werd geroepen om het vraagstuk op te lossen, riep hij zegevierend uit: „Het hout is casuarinen-hout, het topeind ligt naar het Westen, het voeteind naar het Oosten". Nu was het bewezen dat hij (bovennatuurlijke) wetenschap bezat en men durfde hem niet langer weigeren wat hij had gewonnen. Van nu af aan gebruikte hij niet langer zijne hand als schaamschort, maar droeg een gestikte kniebroek.

Een tijd daarna was er een groot doodenfeest. Schorthand ging er heen en maakte zich een hutje afzonderlijk. Toen al de te slachten buffels bijeen waren, wachtte Schorthand den nacht af, maakte de buffels los en trok ze voort, stroomafwaarts in de rivier, zoodat de sporen verloren gingen; een heel eind verder verliet hij de rivier, bracht ze het bosch in en bond ze aan een grooten waringin-boom. Den volgenden dag werd overal gezocht, maar men vond de buffels niet. Ten einde raad, wendden zich de hoofden tot Schorthand, die het wel weten zou. Schorthand begaf zich naar de hut waar de hoofden bijeen zaten en bracht een toegevouwen stuk foeja mede, waarop hij met houtskool allerlei figuren had geteekend. Dit tooverboek opende hij, tuurde er in en gaf daarop te kennen dat de buffels benedenstrooms aan een waringin in het bosch waren gebonden. Toen de waarheid van zijne mededeeling was gebleken, mocht hij des avonds bij den reidans zijn arm om den hals der dochter van het hoofd slaan (1) en na afloop van het feest huwde hij haar.

Geruimen tijd daarna werd er een kist met goud uit het huis van het hoofd gestolen. Nu moest weder Schorthand zeggen wie het had gedaan en om achter het geheim te komen, liet hij zich een hutje oprichten aan het pad waarlangs de palmwijn werd aangebracht, zoodat hij zich steeds

(1) Over deze gewoonte, zie Dl. II, 189, 146.

Digitized by Google

goed van drank kon voorzien. Onder de palmwijntappers kreeg hij er spoedig twee in het oog die zich steeds afgezonderd hielden en altijd bij elkaar bleven. Dezen wist hij met een gemoedelijk praatje en een goeden dronk, geholpen door de vrees voor zijne wetenschap, tot bekentenis te brengen. Toen hij de waarheid aldus was te weten gekomen, las hij weder zeer gewichtig uit zijn boek voor, waar het gestolene was en wie de dieven waren, zoodat nu zijn roem in het toppunt stond. Vreezende dat hij zijne rol op den duur niet zou kunnen volhouden, bracht hij zijn tooverboek naar zijn tuinhuis en stak den brand er in, zoodat hij voortaan alle verzoeken om oplossing van moeilijkheden van de hand kon wijzen.

110. Een andere snaak is Tolo Dongkoe, van wien wordt verteld dat hij zich zelf heeft grootgebracht. Hij woonde met zijne ouders alleen en dezen kwamen plotseling te sterven. De lijken bleven onbegraven op den vloer liggen en het kind hing in zijne wieg, maar na eenigen tijd vergingen de rotan-reepen waaraan die wieg was opgehangen en de wieg viel op den vloer. Het kind kroop er uit, begaf zich naar het lijk zijner moeder en stilde zijn honger aan hare borst. Toen hij kon loopen, vond hij in en om het huis allerlei wat eetbaar was, ontdekte zelfs den vuurslag van zijn vader en kwam zelf op de gedachte om het eten te gaan koken. Toen hij groot was geworden, begon hij ondeugende streken uit te halen. Zoo wist hij eene vrouw en hare zeven dochters tot zijn lust over te halen, door haar elk een buffel te beloven, als hij zijn geheele scrotum bij haar naar binnen kon krijgen. Hoewel de moeder hare hulp verleende, gelukte de zaak noch bij haar zelve, noch bij hare dochters. De buffels behoefden dus niet te worden gegeven en toen na eenigen tijd moeder en dochters moesten bevallen, had haar man en vader maar werk om voor al die kinderen wiegen te maken, 't geen Tolo Dongkoe met boosaardig genoegen aanzag.

Later weet hij zich gezien te maken bij een voornaam hoofd, door diens buffels te verbergen en ze daarna zoogenaamd weder op te sporen (¹). Dit haalt hem de vijandschap op den hals van een vorst aan gene zijde der zee, die gehoopt had het meisje tot vrouw te zullen krijgen. Hij wil Tolo Dongkoe op de proef stellen en laat een vaartuig hakken uit een oeontje-boom. Wat het bovengedeelte van den boom is geweest, verft hij rood, wat het ondergedeelte is geweest verft hij zwart (²). Daarna steekt hij met groot gevolg de zee over en landt bij het dorp waar Tolo Dongkoe bij zijne schoonouders woont. Men is daar niet weinig bevreesd, maar Tolo Dongkoe stelt allen gerust; hij zal wel uitvorschen wat die Vorst van Overzee komt doen. Hij kleedt zich met een ouden hoofddoek en een ouden schaamgordel, neemt eene lange reep buffelhuid in de hand en gaat er quasi op uit om buffels op te vangen. Bij een buffelpoel gekomen, springt hij er in en komt er zóó geheel beslijkt uit, dat hij on-

(¹) Ook verteld van Baoega Pale (Schorthand), zie No 109 (bl. 452).
(²) Iets soortgelijks in het vorige verhaal, zie boven, bl. 452.

Digitized by Google

herkenbaar is. Daarop loopt hij langs de landingsplaats der nieuw aangekomenen en vraagt onverschillig weg wat zij komen doen. — Wij komen Tolo Dongkoe op de proef stellen, is het antwoord; hij moet zeggen van welk hout dit vaartuig is en aan welk uiteinde de top, en aan welk de voet van den boom is geweest. — En wat is het antwoord? — Het hout is oeontje, het topeind is rood, het voeteind is zwart geverfd. — Nu, dat mag wel zoo zijn, antwoordt Tolo Dongkoe, als of het hem niet aangaat. Maar spoedig keert hij terug, baadt zich en kleedt zich, en als de gasten boven komen, ontvangt hij hen in alle staatsie en redt zich schitterend uit de hem voorgelegde moeilijkheid. De Vorst van Overzee trekt beschaamd af en Tolo Dongkoe geniet verder rustig zijn voorspoed.

111. Een ander Uilespiegel-type is La'oe. Toen hij groot was geworden, stelde hij aan zijne ouders voor, dat de rijstakker bij onderling hulpbetoon zou worden gewied; zijne ouders konden dan wel thuis blijven, de rijst koken en die in een groote mand naar den akker zenden; voor de toespijs zou hij zelf wel zorgen. De ouders vonden zijn voorslag bizonder voorkomend en kookten eene groote hoeveelheid rijst. La'oe had intusschen al de stompen der gevelde boomen op den akker met regenmatjes bedekt en dit gaf in de verte den schijn alsof er een aantal lieden bezig waren; er was intusschen niemand, want La'oe had geen mensch uitgenoodigd; wel had hij een varken geslacht, maar dat at hij alleen op, met al de rijst die zijne ouders hadden gekookt. Tengevolge van dat overmatig eten, hoopte zich zijn drek onder het huis geweldig op; hij bestrooide dien met kaf en allerlei ander vuil en ging des avonds naar het dorp terug, waar hij zijne ouders uitnoodigde om den volgenden dag een varken dat gejongd had te komen halen. Toen zijne ouders met hem naar den akker waren gegaan, wees hij hun aan om onder het kaf en de bladeren te grijpen. Met kracht grepen zij toe en waren in een oogenblik geheel met drek bespat, dien zij nog niet eens snel konden afwasschen, want de schelm had al het water laten wegloopen.

Een anderen keer verzocht hij zijn vader eene rol boombast uit het bosch waar hij ze had gehaald, naar het dorp te brengen. Des ochtends vroeg ging de vader de rol boombast halen, om er zijn huis mede te omwanden. Doch La'oe was hem vóór geweest en in den boombast gekropen. Hijgend en zwoegend bracht de man de zware vracht tegen den berg op het dorp binnen en toen hij die van zijn schouder op den grond wilde werpen, riep La'oe hem tergend toe: Zacht wat, vader, ik zit er in. — Des avonds beval zijn vader hem de andere boomschors, die nog aan den zoom van het bosch lag zelf te gaan halen. Om zich te wreken kroop nu de vader daar binnen in, maar La'oe, die den toeleg begreep, had zijne jachtspeer medegenomen en riep, bij de rol boomschors gekomen, luide uit: „Ik zal mijne speer daar eens doorheen steken!" „O neen, jongen, doe dat niet, ik zit er in", riep de beangste vader. „Nu, antwoordde La'oe, dan breng ik de boomschors niet naar het dorp".

Digitized by Google

Eens had hij, met zijn vader, springlansen gesteld om wilde varkens te vangen. Zij hadden een goeden buit gemaakt en La'oe ging naar het dorp, om zijne moeder haar deel te brengen, terwijl de vader in het bosch in de jachthut bleef. In het dorp aangekomen, maakte La'oe zijne moeder wijs dat zijn vader door eene springlans getroffen en omgekomen was, zoodat zij nu den weduwenrouw moest aannemen. Hij maakte haar daarop een afgeschoten kamertje, waar zij, in onversierde foejakleeding, de eerste dagen van haren rouwtijd moest doorbrengen (1). Daarop keerde La'oe naar zijn vader terug en maakte hem wijs dat zijne moeder was overleden, zoodat nu ook zijn vader den rouw aannam en vooreerst niet naar het dorp terugkeerde. La'oe ging telkens af en aan, totdat hij vond dat het lang genoeg had geduurd; hij zeide nu tot zijne moeder dat hij een geschikten man voor haar had gevonden en tot zijn vader, dat hij eene goede vrouw voor hem wist. Beiden lieten aan La'oe over de zaak in orde te brengen. Tegen den avond geleidde hij zijn vader naar het dorp, voerde hem zijn eigen huis binnen en bracht den man bij zijne eigene vrouw; in het halfduister herkenden zij elkaar niet. De vrouw kookte daarop iets lekkers, om het huwelijk met een huiselijk feestje in te wijden. Toen het eten op was, werden de slaapmatten gespreid en La'oe trok zich bescheiden terug, maar begaf zich intusschen onder den huisvloer, om plezier te hebben van zijne grap. Hij kon dan ook spoedig hooren dat man en vrouw elkaar herkenden en niet weinig verstoord waren over den streek van hun zoon, die hen eerst om elkaar had doen rouwen en daarop weer hen met elkaar had laten trouwen.

Een anderen keer ging La'oe met een schurftig hondje naar een dorp en maakte den lieden wijs dat hij den drek van dien hond at. Men moest den hond pompoen voeren en zijn drek opvangen, maar ze moest koud worden gegeten. Men kocht hem den hond af en zoodra er drek van het dier beschikbaar was, proefden de kinderen er van, maar ze vonden het niet lekker. Nu, dan was het zeker nog niet goed koud. Maar ook toen het koud was, bleek het in 't geheel geen genietbare versnapering te zijn. La'oe had natuurlijk dit resultaat niet afgewacht en zich bijtijds uit de voeten gemaakt.

Om aan eten te komen verzon hij ook allerlei streken. Toen zijne rijstschuur leeg was, zeide hij tot het hoofd, dat hij ze maar in brand zou steken, daar ze toch niet meer diende. Bevreesd dat dan ook de andere schuren zouden vlam vatten, vulden de dorpelingen La'oe's schuur met rijst en bezwoeren zoo het onheil. Toen er weder geoogst was en de rijst nog niet was opgeschuurd, doch nog op bergen in het veld stond, was de berg van La'oe de kleinste en die van het hoofd, die vlak naast de zijne stond, de grootste. La'oe hield echter vol dat de grootste berg van hem was en stelde eindelijk voor de zaak te laten uitmaken door den geest

(1) Dl. II, 103.

Digitized by Google

van een grooten waringin in de buurt. Met zijn vader sprak hij af, dat deze als boomgeest zou optreden. Hij smeerde zijn vader in met vogellijm en liet hem zich in een bloeiend alang-alang-veld rollen, zoodat hij geheel met zaadpluis was bedekt; daarop moest de vader in den waringin klimmen en zich tusschen de takken verbergen. Des morgens kwamen La'oe en het dorpshoofd de aanroeping van den boomgeest verrichten; het dorpshoofd begon, maar toen er des middags nog niets verscheen, nam La'oe de beurt. Pas had hij geroepen, of de boomgeest vertoonde zich en daarmede had La'oe de zaak gewonnen.

Eens was hij aan 't hengelen met een ander; deze haalde slag op slag een visch op, maar La'oe kreeg niets. — Wat hebt ge toch voor aas, dat ge zoo gelukkig zijt? vroeg hij zijn makker. — „Een stukje van de clitoris mijner moeder" was het antwoord. La'oe ging nu zijne moeder te lijf en ontrukte haar op ruwè wijze het begeerde; hij liet haar halfdood liggen en ging weer hengelen. Inderdaad had hij nu grooten voorspoed en kwam met eene mand vol visch tehuis, maar vond zijne moeder gestorven. Hij nam haar op en bracht haar in den dorpstempel, waar men juist een pas gesnelden kop inwijdde. Hij bond de doode vrouw met eene reep gras aan een paal en het duurde dan ook niet lang of eenigen der zich verdringende menschen stieten tegen het lijk aan, zoodat het grashalm-bindsel los ging en het lijk omrolde. La'oe deed het nu voorkomen, alsof zijne moeder was onder den voet geloopen en daardoor omgekomen; hij ging hewig te keer en eischte op hoogen toon eene boete (¹). Men bood hem buffels, slaven, goederen, maar hij wilde niets aannemen, totdat hij zich plotseling tevreden stelde met een houten doodenmasker, 't welk hij naar huis meenam, toesprak en naast zich te slapen legde, alsof het zijne vrouw was. Men zou nu verwachten dat het beeld levend werd, zooals in de Minahassische Manimporok-verhalen (Tontemb. Teksten, Vert. N°s 83—88, bl. 236 en 294, vgg.) geschiedt met het beeld van sangkiowhout, dat Manimporok van zijne hem ontschaakte vrouw maakt. Maar dit heeft met La'oe's houten vrouw niet plaats.

Op den duur echter kon men het niet meer met hem stellen en besloot hem te dooden. La'oe die er van vernomen had, verzon eene list om het plan te verijdelen. Op een nacht zeide hij te willen gaan visschen met fakkellicht; hij nam dus eene harsfakkel en wat sago, om te eten. In plaats van te gaan visschen keerde hij echter terug, doch liet de brandende fakkel op den oever achter, zoodat men dacht dat hij werkelijk aan het visschen was. Hij klom nu in een boom naast een der huizen van het dorp, in welks nabijheid een aantal jonge lieden een reidans uitvoerden. Daarop maakte hij het geluid van den nachtuil en liet een weinig van de natte sago op eenigen der reidansers vallen, zoodat men meende dat het uilendrek was. Alles hield zich nu stil, om het geluid van den omineu-

(¹) Vgl. Contes Pop. Malgaches, bl. 210—212; Ind. Gids 1910, I, 265, 266.

Digitized by Google

zen vogel te hooren. Na nog een paar uilenkrassen, liet zich eene stem (die van La'oe) aldus hooren: „Als La'oe wordt gedood, dan zal al het water uitdrogen, alle boomen zullen verdorren en de vagina der Vorstin van Loewoe zal dichtgroeien". Door zulke bedreigingen verschrikt, liet men zijn plan varen en zoo bleef La'oe in het leven.

112. De streek met den hondendrek, die hierboven van La'oe is verteld (1), staat ook op naam van een anderen kwant, Mariala of Mandindiala (dezelfde vorm, maar met prenasaleering en reduplicatie: Mariala, (Mandiala), Mandindiala). Om hem voor zijn bedrog te straffen, noodigt men hem uit om mede te helpen aan het hakken van een doodkist, daar het heet dat het dorpshoofd gestorven is. Als de kist klaar is, gaan eenigen er in liggen, om te weten of zij groot genoeg is en noodigen Mariala uit dat ook te doen. Nauwelijk ligt hij er in, of men zet het deksel er op en bindt het stevig vast, zoodat M. nu een gevangen man is. Men wil hem nu verdrinken, om (in den letterlijken zin) bloedstorting van een familielid te voorkomen. Maar eerst gaat men eten en laat hem zoolang alleen in de kist, waarop hij een klaagzang aanheft, welke gehoord wordt door een voorbijganger. Als deze vraagt wat er aan de hand is, maakt Mariala hem wijs, dat hij eene afspraak heeft met een meisje, dat hem eten zal brengen en verder bij hem blijven. De ander vraagt nu hem te mogen vervangen en Mariala staat dit goedgunstig toe. Nadat hij de kist opnieuw stevig heeft toegebonden, maakt hij zich uit de voeten. Niet lang daarna komen de dorpsbewoners en verdrinken den stakkert die in de kist zit.

Mariala is intusschen tabak en pisang gaan planten. Als de pisangs rijp zijn en de tabak gekorven en gedroogd, verdeelt hij ze in een aantal pakjes, steelt vervolgens een varken, slacht het, kookt het vleesch in bamboe-kokers en gaat daarmee naar den dorpstempel. Spoedig is hij omringd van nieuwsgierigen, bij wie hij zich uitgeeft voor teruggekomen uit de Onderwereld, met een aantal lekkernijen van gestorven familieleden voor hunne verwanten hier op aarde. Als het lekkers is genoten, komt bij de begiftigden het verlangen boven om de gestorvenen te bezoeken in de Onderwereld; Mariala biedt zich daarop aan om alles in orde te brengen voor een tocht naar de Onderwereld. Hij laat de lieden groote korven vlechten, daarin zal hij hen laten zinken op de plek waar zij hem zelf hebben verdronken. Als de manden klaar zijn, kruipen de lieden er in; Mariala roeit hen naar de juiste plek en zet de manden over boord, behalve ééne mand waarin zich eenige jonge meisjes bevinden. Met dezen keert hij terug naar het dorp, waar hij verder als een prins leeft. In Bijdr. K. I. 7, II, bl. 277—282 geeft Dr. Jonker de vertaling van het Bimaneesche verhaal La Kalai (De Zonderling), waarin eveneens wordt verteld, hoe de held bewerkt dat in zijne plaats een ander wordt gedood,

(1) Zie bl. 455.

Digitized by Google

waardoor hij zelf gelegenheid krijgt om zich voor te doen als uit het Doodenrijk teruggekeerd (1).

113. Een soortgelijk verhaal is dat van Mobangkoe-bangkoe, een arme slaaf, die den grond onder den huisvloer moet schoonhouden en niet boven mag komen. Hij leeft maar van afval. Als de oogsttijd is gekomen, gaan alle dorpelingen naar het veld, alleen de dochter van het hoofd, die voor landbouwwerk te voornaam is, blijft tehuis en naait een baadje. Het meisje laat hare naald vallen en gelast Mobangkoe-bangkoe die op te rapen. De slaaf geeft zijne meesteres de naald aan, maar durft niet hooger de trap op te klimmen dan de onderste trede. Den volgenden dag laat zij weer de naald vallen; Mobangkoe-bangkoe raapt die weer op, maar klimt nu bij het aanreiken ééne trede hooger. Zoo gaat het iederen dag, totdat Mobangkoe-bangkoe bij het meisje komt zitten. Zij verzoekt hem haar te luizen, waardoor zij geheel vertrouwelijk met elkaar worden. Als het luizen is afgeloopen, raakt hij hare wenkbrauwen aan en vraagt: Hoe heeten die? — Wel, wenkbrauwen! — Zoo zoo, wenkbrauwen. — Daarop raakt hij haren neus, hare kin, hare borst, enz. aan en komt ten slotte bij de schaamdeelen, waarop hij haar toestemming tot gemeenschap ontlokt. Den volgenden dag gaan zij zonder voorafspraak daarmee voort. Na eenigen tijd is het meisje zwanger en als het kind geboren is, moet worden uitgemaakt, wie de vader is. De moeder wordt met het kind in den dorpstempel gezet, het hoofd laat nu alle mannen komen en ieder moet het kind een rijpe pisang voorhouden. Het wicht neemt echter van geen der mannen notitie. Ten slotte roept men Mobangkoe-bangkoe; hij is nog niet boven, of het kind vliegt al op hem af en noemt hem vader (2). Als slaaf, die met zijne meesteres gemeenschap heeft gehad, wordt hij ter dood veroordeeld en in eene mand gestopt, maar men laat hem daarin eerst een dag in de zon liggen en zal hem den volgenden dag verdrinken. Daar komt een man aan, wiens beenen door oedeem zijn opgezwollen; hem maakt Mobangkoe-bangkoe wijs dat hij eene kuur doet tegen gezwollen beenen, waarop de man vraagt hem te mogen vervangen. Mobangkoe-bangkoe laat hem in de mand kruipen, maakt dat hij weg komt en haalt daarna den streek uit van te beweren dat hij uit de Onderwereld is teruggekeerd.

114. Ongeveer dezelfde streken worden verteld van i Ana Iloe „de Wees", een jongen die zijne ouders al vroeg heeft verloren en voor zich zelf moet zorgen. Eens heeft hij zijn schaamdeel rood gekleurd en als dit door de vrouw van het dorpshoofd wordt opgemerkt, vertelt hij haar dat hij het gekookt heeft. De vrouw haalt haren man over om zich dat ook te laten doen. Het lid wordt in een bamboe met water gestoken en dit wordt aan de kook gebracht. Als het Dorpshoofd de pijn niet

(1) Voor dit en het volgende verhaal vergelijke men nog Ind. Gids 1910, I, 278, 279, Contes Pop. Malg. 226—232.

(2) Vgl. No 45.

Digitized by Google

meer kan uithouden en zijn penis uit de bamboe wil halen, valt zijne vrouw over hem heen om hem dit te beletten.

Een tijd daarna vult „de Wees" zeven bamboe-kokers met allerlei vuil en verkoopt dit als eene lekkernij. Het bedrog wordt spoedig ontdekt en nu wordt de „Wees" gepakt en in eene mand gestopt om te worden verdronken. Terwijl men hem alleen heeft gelaten, roept hij telkens luide uit: „Ik wil wel met de koningsdochter trouwen". Daar komt „de Prins van het Oosten" aan en vraagt wat er met hem aan de hand is. — Ja, hij moest met de koningsdochter trouwen; eerst wilde hij niet, maar nu men hem tot straf wilde verdrinken, zou hij er dan maar toe besluiten, hoewel tegen zijn zin. De Prins wil gaarne zijn rol overnemen. Nu, dan moet hij maar in de mand kruipen. De Prins verlost Ana Iloe uit de mand, kruipt er zelf in en wordt in zijne plaats verdronken.

Ana Iloe maakt zich uit de voeten en steelt een buffel, dien hij weet wild te maken, door hem te laten hongeren. In zeven dorpen, waarheen hij zich achtereenvolgens begeeft, laat hij het dier vechten tegen andere buffels en wint daarmede in elk dorp een buffel, een slaaf, een varken en een hond. Na den zevenden keer sterft de buffel, maar i Ana Iloe keert terug naar het dorp waar men hem heeft willen verdrinken en doet het voorkomen alsof hij met al die bezittingen uit de Onderwereld is teruggekeerd. Verder verloopt het verhaal als № 112.

Anecdoten.

In deze rubriek hebben wij gebracht de verhalen van dwaasheden die men stelt op rekening van domme lieden, waarmede gewoonlijk bedoeld worden, de bewoners eener landstreek die bij de verhalers als verafgelegen en moeilijk bereikbaar te boek staat. Het zijn uitingen van den humor der bewoners eener streek die dichter bij de zeekust ligt dan eene andere, of van lieden welke in de vlakte wonen en daarom de bewoners van het binnenland of van het bergland, die gewoonlijk ook wel ruwer en ongemanierder zijn dan zij, gaarne bespotten. Men denke slechts aan namen als „Wildemannen, Bergmenschen, Lieden van Verre, Boschmenschen, Binnenlanders, Bovenlanders" welke gegeven worden door de zeekustbewoners aan de stammen die het binnenland bewonen. Zoowel voor hun eigen vermaak, als omdat zij werkelijk meenen van volksstammen die van hen in levenswijze verschillen, een aantal zotheden te kunnen vertellen, brengen zij deze verhalen in omloop. Ook de mededeelingen welke zij doen aan reizigers, die zich zoo snel mogelijk laten inlichten omtrent de zeden en gewoonten van volksstammen, die zij niet kunnen bezoeken, vallen voor een deel binnen de soort dezer anecdoten, daar men natuurlijk veronderstelt dat de vreemdeling voor zijn vermaak naar de zonderlingheden dier „verre lieden" informeert en dus het meest gediend is van de raarste verhalen [1].

[1] Een staaltje is „De Topantunuasu of oorspronkelijke volksstammen van Centraal Selebes", door Dr. J. G. F. Riedel; Bijdr. K. I. 5, I, 77—95.

Digitized by Google

De aldus bespotte Binnenlanders hebben echter ook voorwerpen van hunnen spot, en wel hunne eigene Voorouders, die zij wel aan den eenen kant als goden, helden en heiligen vereeren, maar die zij toch ook als onderwetsche en primitieve menschen beschouwen, die nog geen besef hadden van een aantal dingen waarin hunne nakomelingen van thans bedreven zijn. Bij de Toradja's zijn het de To Onda'e ten O. van het Meer, die de rol van onze Kampenaars vervullen. Deze lieden wonen aan alle kanten ettelijke dagreizen van de zeekust verwijderd en zijn dus echte Binnenlanders. Maar daarenboven blijkt uit allerlei bizonderheden, dat zij met de nauw met hen verwante To Lage de oudste der Toradjastammen zijn, zoodat zij het dichtst bij de „Voorouders" staan. De To Onda'e zelf stellen hunne Kamperstukjes op rekening hunner eigene Voorouders.

Eenige staaltjes van anecdoten zijn reeds medegedeeld in Tijdschr. B. G. XL, 125 bl. 382—386. Wij laten er hier nog eenige volgen, waarbij er ook zijn die t. a. p. zijn te vinden.

1. Een troep To Onda'e ging eens zout stoken aan de zeekust. Toen zij aankwamen, was de eb op het laagst en zagen zij een groot zandig strand bloot liggen. Onbekend met het bestaan der getijden, besloten zij daar hunne hut te bouwen, omdat de plaats geheel vrij van onkruid was. Toen de hut was opgericht, gingen zij eten zoeken en zagen een groot stuk grond begroeid met strandbataten (Ipomoea Pescaprae), die zij voor eetbare bataten hielden. IJverig gingen zij ze uitgraven, maar toen zij zagen dat er geen knollen aan waren, werden zij verdrietig en gingen ander voedsel zoeken. Tusschen de bataten-planten vonden zij holen van krabben, die zij voor muizengaten hielden. Met rookend hout trachtten zij nu de muizen uit hunne holen te drijven, om zich aan deze lekkernij te goed te doen, maar toen er slechts krabben voor den dag kwamen, waren zij opnieuw teleurgesteld en keerden naar hunne hut terug, ontevreden over een land waar noch de knollen, noch de muizen eetbaar waren. Intusschen was het vloed geworden en dreigde hunne hut overstroomd te worden. „Ach, zeiden zij, de zee neemt wraak, omdat wij hare muizen en hare knollen hebben willen nemen". In haast gooiden zij hunne kleederen en versierselen aan de zee toe, om haar gunstig te stemmen, zelfs hun gereedschap en hunne kookpotten wierpen zij in de zee, maar de vloed bleef stijgen en kwam tot den vloer hunner hut. Nu verdroot het hun de zee nog langer geschenken te geven, en in hunne verontwaardiging riepen zij haar toe: Als ge dan niet goedschiks wilt wijken, dan zullen wij u dwingen. Nu hakten zij met hunne zwaarden op de zee in, maar troffen hunne eigene beenen in het water. Neen, zeiden zij daarop, dat gaat niet aan, de zee hakt terug en wondt ons in de beenen. Laat ons maar teruggaan naar Onda'e, we durven nu geen zout meer stoken.

2. Een andere To Onda'e zag voor het eerst een buffel, die aan het

Digitized by Google

grazen was. Het kwam hem voor dat het dier met zijne tong het gras afsneed en daarom kocht hij den buffel, om hem het gras op den rijstakker te laten wieden. Toen het de tijd daarvoor was, bracht hij het dier op den akker, maar de buffel vrat gras en rijst te zamen op en vertrapte wat hij niet opvrat. In korten tijd was de akker vernield en om die misdaad werd de buffel ter dood veroordeeld. Toen hij geslacht was, vroeg de eigenaar alleen de tong, dat was een mes dat altijd scherp bleef. Zijn eigen hakmes gaf hij weg en met de tong ging hij er op uit om palmwijn te tappen. Toen het bleek dat er met die tong niet te snijden viel, gooide hij ze weg, maar kreeg nu ook geen palmwijn. Mistroostig zocht hij zijne makkers op, die het buffelvleesch kookten. Het schreien zat hem hoog en toen men hem vroeg hoe het mes sneed, kon hij zijne tranen niet meer inhouden en ging hij maar naar het vuur, zoodat het scheen alsof zijne oogen traanden van den rook.

3. Een To Onda'e had eens een hert in een strik gevangen. Verheugd over zijn geluk, wilde hij het met een mooien slag den kop afslaan en ging vooraf nog eens goed zijn kapmes slijpen. Toen het vlijmscherp was, ontdeed hij zich van al wat hem kon hinderen: hoofddoek, draagsarong, sirihzak, zwaard, draagmand, dat alles hing hij op aan de horens van het hert. Nu zette hij zich in postuur, zwaaide zijn mes, naderde met een fraaien sprong het hert en hieuw toe, doch raakte de rotanlijn van den strik en kapte die door. Terstond sprong het hert op en nam de vlucht, aan zijne horens medenemende alles wat de jager daaraan had gehangen. (Vgl. Jonker „Eenige verhalen enz.", Bijdr. K. I. 7 II, 264—265).

4. Een gezelschap lieden van den bovenloop der Kodina (die aan den Zuid-oever van 't Meer uitmondt) was op reis naar het strand en hoorde de groote houtduif roepen: koeroea-roea-roea-ooo. Meenende in dit geroep te hooren dat de vogel vroeg om kookpotten (koera) twee (radoea) of drie (tatogo), vonden zij het bedenkelijk om in het vreemde land zulk een verzoek te weigeren en hingen drie kookpotten op aan een boom in de nabijheid. Na vele dagen kwamen zij terug, vonden die potten nog op de plaats waar zij ze hadden opgehangen en namen ze toen weer mee, den vogel toeroepende: Nu zien wij dat het er u maar om te doen is geweest ons iets af te vragen; ge hadt die potten niet eens noodig.

III. DE POËTISCHE LETTERKUNDE.

Inleiding. — I. Letterkundige Poëzie. — 1. Kajori. — 2. Doeloea. — 3 Bolingoni. — 4. Polinga en Popasangke. — 5. Djondjo awa. — 6. Ohaio. — II. Danspoëzie. — 7. Raego. — III. Krijgspoëzie. — 8. Pondoloe. — 9. Ento. — IV. Godsdienstige Poëzie. — 10. Gebeden. — 11. Doodenzangen. — 12. Woerake-zangen. — 13. Tengke-zangen. — V. Kinderpoëzie. — 14. Wiegeliedjes. — 15. Kinderliedjes.

Digitized by Google

INLEIDING.

In het gedeelte van hoofdstuk III dat over de Dichtertaal handelt (bl. 67—71), is er reeds op gewezen, dat de Toradjasche poëzie zich meer door dichterlijken vorm, dan door dichterlijken inhoud kenmerkt. Deze opmerking heeft niet de bedoeling om vorm en inhoud naast elkaar te plaatsen, alsof dichterlijke vorm zonder dichterlijken inhoud mogelijk ware, of dichterlijke inhoud in ondichterlijken vorm zou kunnen bestaan. Wij wenschen alleen hierop de aandacht te vestigen, dat wij de Toradjasche poëzie in vertaling weergevende, feitelijk alleen den inhoud mededeelen, daar het ons niet mogelijk is den vorm over te brengen. Dat hiermede de Toradjasche gedichten in het geheel niet tot hun recht komen, spreekt wel vanzelf, maar dit mag niemand verleiden om een minachtend oordeel over de voortbrengselen der Toradja'sche dichtkunst te vellen. De inhoud der gedichten (om nu maar eens voor een oogenblik daarover als afzonderlijk bestaande te spreken) kenmerkt zich meer door dichterlijk vernuft, dan door dichterlijk gevoel, maar dit ligt natuurlijk aan den aard van het volk. De vorm nu is bij aldus geaarde poëzie van overwegende beteekenis. Om althans eenigszins het gebrekkige beeld dat de vertaling geeft te verbeteren, hebben wij den oorspronkelijken tekst der behandelde gedichten nevens de vertaling geplaatst.

De eerste eisch waaraan een Toradja'sch gedicht moet voldoen, is die van het rythme. Alle poëtische voortbrengselen moeten geschikt zijn voor rythmische voordracht; het denkbeeld dat men poëzie voor zich zelf kan genieten is den Toradja geheel vreemd. Daarom wordt eene fout in het rythme door de maatvaste Toradja's terstond opgemerkt. De meeste poëzie wordt zingende voorgedragen, maar reciet en zang zijn nog niet gescheiden; zangwijzen zonder woorden kent men niet. Van de gezongen voordracht is het rythme dus evenzeer de ziel als van de voordracht zonder zang.

De maat der gedichten heeft in het algemeen een trocheisch karakter. Dit is niet te verwonderen in eene taal als het Bare'e, die een zoo sterke voorkeur heeft voor tweelettergrepige grondwoorden, dat zij geen andere eenlettergrepige woorden kent dan pro- en enclitische, welke dan, als zij een enkelen keer zelfstandig voorkomen, steeds tot twee lettergrepen worden uitgerekt. Daar de klemtoon in het algemeen op de voorlaatste lettergreep valt, vormt ieder grondwoord rythmisch een trochee. Dit geeft aan het rythme der Bare'e-poëzie het bovengenoemde karakter. Dat ook andere maten voorkomen, zal bij het behandelen der verschillende dichtsoorten voldoende blijken, maar zij blijven toch steeds in de minderheid.

De tweede eisch is die van het rijm. Deze is echter niet voor alle dichtsoorten gebiedend. In de raego- en in de woerake-poëzie, in de doeloea en in den tengke-zang is meestal geen rijm op te merken, ook bij

Digitized by Google

andere zangen ontbreekt het wel. Maar in de kajori- en bolingoni-poëzie is het rijm vereischt en deze dichtsoorten zijn de meest populaire.

Twee regels rijmen op elkaar, wanneer de eerste en de tweede klinkers van den laatsten voet respectievelijk aan elkaar gelijk zijn. Zoo is b.v. in het volgende versje het rijm der beide eerste regels: i—a, dat der beide laatste a—oe.

Madago-dago melindja,	Goede reis,
terompo be da koekita.	als ge valt, zal ik het niet zien.
Ane ndjo'oe pai jakoe,	Maar als ge samen met mij gaat,
terompo lioe koewangoe.	en ge valt, zal ik u terstond oprichten.

Dit is dus hetzelfde rijm als dat van de Boeolsche en Tominische poëzie, die is uitgegeven door Dr. Riedel, de Boeolsche in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XVIII, bl. 202, 203, de Tominische in Bijdr. Kon. Inst. 3 VI, bl. 178—180 (¹).

Een veel minder strenge eisch dan de beide voorgaande, is die van parallelisme. Het is vooral in de godsdienstige poëzie, dat men zich van parallelisme bedient. In de woerake-zangen is het bepaald regel; ook in de tengke- en pompemate-zangen komt het veel voor. Het dient dus in de eerste plaats om een statig rythme aan den zin te verleenen, doordat de zinnen langer en zwaarder worden en geheel in evenwicht zijn. Maar ook bij de meer luchtige poëzie komt parallelisme niet weinig voor. Daar dient het echter meer om aan den dichter gelegenheid te geven, zijne taalkennis te vertoonen, daar de parallelzin moet bestaan uit wisselwoorden van de termen uit den eersten zin. Deze te kiezen uit den gebruikelijken voorraad, of uit de minder bekende synoniemen, uit de priestertaal of uit eene der buurtalen van het Bare'e die hem bekend is, of met eigen vernuft omschrijvingen of taalbeelden te maken, is voor een vaardigen Toradja'schen taalkunstenaar een dankbare arbeid, want zulke blijken van vernuft worden door de hoorders zeer op prijs gesteld. Op welke wijze de Toradja'sche dichters dit deel van hunne taak vervullen, is reeds boven (op bl. 69—71) aangeduid.

Eene eigenaardige wijziging van het gewone parallelisme vindt men in de gedichtjes die bolingoni heeten. Van deze liedjes bestaat de tweede helft soms uit geheel dezelfde woorden als de eerste, alleen in andere volgorde. Ze moeten echter toch denzelfden zin geven en paarsgewijze op elkaar rijmen. Bij de bespreking dezer dichtsoort vindt men hieromtrent nadere bizonderheden.

De verschillende dichtsoorten, die in de letterkunde der Bare'e-taal voorkomen, zijn (naar onze telling) 15 in aantal. Wil men alle soorten van gedichten waaraan de Toradja's een afzonderlijken naam geven ook apart tellen, dan komt men gemakkelijk tot een getal van 20 of meer.

(¹) Waar in bovengenoemde teksten het rijm niet wordt gevonden, daar is de tekst niet in orde.

Digitized by Google

Het komt ons echter juister voor de nagenoeg gelijke soorten bijeen te nemen en in het geheel vijf groepen te onderscheiden, op de volgende wijze:

I. Letterkundige poëzie.
  1. Kajori.
  2. Doeloea.
  3. Bolingoni.
  4. Popasangke.
  5. Djondjo Awa.
  6. Ohaio.

II. Danspoëzie.
  7. Raego.

III. Krijgspoëzie.
  8. Pondoloe.
  9. Ento.

IV. Godsdienstige poëzie.
  10. Gebeden.
  11. Doodenzangen.
  12. Woerake-zangen.
  13. Tengke-zangen.

V. Kinderpoëzie.
  14. Wiegeliedjes.
  15. Kinderliedjes.

In deze volgorde willen wij nu de ons bekende voortbrengselen der Bare'e-Toradjasche dichtkunst bespreken.

I. LETTERKUNDIGE POËZIE.

De zes soorten van gedichten die wij in deze groep bijeenbrengen, hebben dit met elkaar gemeen, dat zij in de eerste plaats zijn berekend op voldoening van den letterkundigen smaak. Zij worden gedicht en voorgedragen tot vermaak, als letterkundig spel, om eigen vernuft te toonen en dat van anderen op de proef te stellen, om onaangename of gevaarlijke waarheden op kunstige en daardoor veilige wijze uit te spreken, en niet het minst ook om allerlei gemoedsaandoeningen, als liefde, verlangen, spotlust, verontwaardiging, lof en bedreiging, klachten en vreugde, te uiten. De volgorde dezer zes dichtsoorten is gekozen naar de mate van veelvuldigheid waarin zij voorkomen. De kajori, die we het eerst bespreken, is de meest voorkomende soort dezer poëzie; de doeloea is bepaald zeldzaam.

1. Kajori.

Het woord kajori is met het voorvoegsel ka- afgeleid van een stam jori, die o. a. voorkomt in het Parigische ijori, dat gevormd

Digitized by Google

is met het instrumentale voorvoegsel *i*-. Met i j o r i, wordt in het Parigisch aangeduid het mondharpje, een tonginstrument dat beschreven is in Dl. II van dit werk, op bl. 384. Dit muziekinstrumentje heet in het Bar. w o r i n g i (1), in het Boengkoesch n g o r i-n g o r i, Morisch o e n g g o ë, Lalakisch, o'o r e, Tontemboansch o l i-o l i', Talaoetsch d o l i, Sangirsch o l i. Deze vormen wijzen op een gemeenschappelijken stam g o r i (n g), d o r i (n g), w o r i (n g). Ook op Ceram komt het woord voor, althans Dr. H. Ten Kate spreekt (2) van een „Alfoerschen dans (k a r o r i), te Moerinatin op Seran" en Lt. J. Boot vermeldt (3) een dans in het W. deel der afd. Wahai, met begeleiding van trom en gezang, k a i r o n i geheeten.

De kajori is het meest voorkomende en het meest populaire soort van gedicht der Bare'e-sprekende Toradja's. Het is een versje van vier regels, die gewoonlijk alle vier op elkaar rijmen. De maat is trocheisch en bestaat uit 4 voeten; zij is dus op de volgende wijze in schema te brengen:

⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | .

Afwijkingen van dit schema komen nimmer voor. Eene kajori die niet in de maat is, valt niet in den smaak, wordt niet overgenomen door anderen en dus terstond vergeten.

In het rijm komen echter afwijkingen voor van den regel dat alle vier regels op elkaar rijmen. Er zijn kajori's welker regels paarsgewijze rijmen, die dus het rijm hebben van de b o l i n g o n i (zie beneden, bl. 505). Bij zulke kajori's staat de eerste helft gewoonlijk in tegenstelling tot de tweede, zoodat het gedichtje in twee helften valt, die elk hun eigen rijm hebben. Bij de bolingoni is dit ook het geval; daar staan echter de twee helften meer naar den vorm tegenover elkaar, niet zoozeer naar den inhoud. Een voorbeeld van zulk eene kajori met paarsgewijze rijmende regels is:

1. Ane da ndatadji toewoe,	Als men nog bij zijn leven van zijn echtgenoot scheidt,
da mompoënoe oloewoe.	dan versiert men zich met een halssnoer van hoofdhaar.
Ane da ndatadji mate,	Wordt men door den dood gescheiden,
da mompoënoe kongkame.	dan draagt men slechts een halssnoer van vruchtpitten.

De beteekenis van dit versje is: Als men van zijn echtgenoot is gescheiden, pronkt men gaarne met een o l o e w o e, een halssnoer van

(1) De stam w o r i n g i is id. met j o r i en verder met j o l i, r o l i, l o l i, „rollen, rollers en trillers maken bij het zingen, jodelen". Een andere naam voor dit instrumentje is d i n g g o ë, stam d i n g g o, met achtergevoegd lidwoord *e*; id. daarmee zijn r i n g k o, t i n g k o „kloppen, slaan op muziekinstrumenten".

(2) Tijdschr. Aardr. Gen. 2e S. Dl. XII (1895), 161.

(3) Ibid. Dl. X (1893), 1178.

Digitized by Google

hoofdhaar gevlochten (zie Dl. II, 225), dat men kan laten doorgaan voor een liefdesgeschenk, zoodat men zich de houding geeft van iemand die, hoewel door zijn echtgenoot versmaad, toch nog gezocht is. Maar verliest men zijn echtgenoot door den dood, dan draagt men slechts een snoer van vruchtpitten, versiert zich dus nauwelijks.

Nog meer op eene bolingoni gelijkt de volgende kajori, welker beide helften elkaars parallellen zijn, die elk een eigen rijm hebben:

2. Koisa, tapomberode,	Kom, laat ons het eens tegen elkaar opnemen,
bara i sema makodje.	om te zien wie de dapperste is.
Koisa, tapombebali,	Kom, laat ons eens tegen elkaar opspreken,
bara i sema panangi.	om te zien wie het 't eerst aflegt.

Ook op den regel dat de kajori uit 4 regels bestaat, komen uitzonderingen voor. Er zijn kajori's van 5, van 6, van 8 of van nog meer regels, maar deze vallen buiten den gewonen vorm en missen vanzelf het puntige en bondige dat aan de echte kajori eigen is. Soms is eene kajori langer omdat de dichter niet in 4 regels kon brengen wat hij te zeggen had. Een voorbeeld hiervan is het volgende spotversje dat een man uit Palande maakte, die bij zijne familie in Lage bij het eten slechts één pakje rijst kreeg voorgezet, maar op een groote koperen schaal met voet, terwijl hij zelf gewoon was zijne gasten het eten slechts op te dienen in gewone mandjes, die echter goed gevuld waren.

3. Ane i komi sima'i,	Bij ulieden hier,
doeanga napalimbani,	zenden ze eene groote prauw,
teasamba'a mesawi.	doch er zit maar één persoon in.
Ane i kami silo'oe	Maar bij ons daarginds
dja ndawintja ri sombooe.	wordt alles in een éénmansschuitje geladen.

Over de s o m b o o e genaamde vaartuigjes zie men Dl. II, bl. 353.

Andere kajori's weder bestaan uit 5 regels, omdat men er eene inleiding aan laat voorafgaan. Zoo hebben de beide volgende kajori's elk twee inleidende regels, die ontleend zijn aan den aanhef der kajori's die gezongen werden op het m o m p e l e l e k a en het m o n t j o j o-feest (Dl. I, bl. 241 en 290). Over deze kajori's is beneden (bl. 488) gesproken. Vergelijking daarmede zal doen zien, dat de twee volgende 5-regelige kajori's beide de eerste regels hebben ontleend aan de k a j o r i m p o m p e l e l e k a en de k a j o r i m p o n t j o j o.

4. Wase'e wo'oe, kanaa,	Zoo is het dan maar, vriend,
giati ntali mawaa.	met het heldenteeken van den rooden hoofddoek.
Pelindja i Komandaa	Op den tocht van den Kommandant
majamo Datoe ri Tana,	is de Vorst van Mori overwonnen,

Digitized by Google

tinoendjoemo wingke Laa.	en zijn de oevers der Laa platgebrand.
5. Ewase'i wo'oe emba	Zoo is het dan maar, vriendin
giati mpesoele bengga.	met het heldenteeken van de buffelharten.
Weloea ri Moengkoe Dena	Op den tocht tegen Moengkoe Dena
magero pai Kandela,	is ook Kandela verwoest,
dja majamo benta-benta.	en heeft alles zich onderworpen.

De inleidende regels (w o b o) dezer kajori's zinspelen op de teekenen van dapperheid die de koppensnellers droegen op de bovengenoemde feesten, n.l. op bepaalde wijze beschilderde hoofddoeken. Een effen rooden hoofddoek droeg iemand die pas zijn eersten sneltocht achter den rug had. Een hoofddoek waarop de buffelhartteekening voorkwam, mocht men dragen na zijn vierden sneltocht. Men zie verder Dl. II, bl. 323.

Het eerste der bovenstaande versjes is gemaakt op den krijgstocht naar Mori, in het eind van 1907, toen Maroendoe, de vorst van Mori, bij de verdediging zijner vesting Woela nDeri tegen de Ned.-Indische troepen sneuvelde (zie Dl. I, bl. 133). Het tweede is een gelegenheidsgedichtje op den krijgstocht naar de Meerstreek, in December 1905 en Januari 1906 (zie Dl. I, bl. 147).

Van dezelfde soort is de volgende 7 regelige kajori:

6. Wase'e wo'oe, kanaa,	Zoo is het maar, vriend,
banjamo ada ntoe'ata.	we mogen de gewoonten onzer voorouders niet meer volgen.
Ne'emo wongo ri djaja,	We mogen niet meer gewapend over den weg loopen.
i Ta Masoso samba'a,	Daar hebt ge Ta Masoso,
nemo rodo loi Aa.	die mag niet langer aan de Aa wonen.
Ta Bira taoe toe'anja	En het hoofd Ta Bira
ndati Jora koepantaka.	dien zet ik vast op Jora.

De laatste vier regels doelen op een paar hoofden, die bevel hadden gekregen om te verhuizen.

Zes regels telt de volgende kajori, die gemaakt is op de Badjoreezen (Bajo), de bekende zeenomaden, die op de kust der Tominibocht eenige vaste nederzettingen hebben, en aan de rivier Bambalo (Z. kust der Tominibocht, ongeveer 120° 55′ O. L.) gaarne komen om vaartuigen te maken, om daarmede te visschen op de bank Lalanga, waar gewoonlijk veel te vangen is:

7. Bambalongi maranindi	Het is de koele rivier Bambalongi
anoe koetangi-tangisi.	waarnaar ik zoo hevig verlang.
Tapari-pari mombala,	Laat ons met alle macht vaartuigen maken,
da matoendoegi Lalanga	om daarmee Lalanga te bereiken.

Digitized by Google

Tapari-pari modopi,	Laat ons met alle kracht scheepsplanken maken,
da ntoendoegi wawo oti.	om bij de zandbank te komen.

Ook het gelegenheidsgedichtje op het Pebato-hoofd Ta Rame, dat te vinden is in Ind. Gids 1906, I, 875 bestaat uit vijf regels.

Op de grens van kajori en bolingoni staat het volgende 12 regelige gedichtje, de ontboezeming eener vrouw, die wel weet dat haar man haar toch niet kan missen, al beweert hij van tijd tot tijd dat hij van haar zal wegloopen:

8. Be da nakoto dalai,	Weggaan kan hij niet,
djo sampe mpomparakai.	daarvoor zit hij te goed verankerd.
Dalai be da nakoto,	Weggaan kan hij niet,
pakoe bandala aopo.	de kist zit met vier spijkers dicht.
Be da nakoto daga'a,	Scheiden kan hij niet,
oeajoe pakoe bandala.	met acht spijkers zit de kist toe.
Daga'a be da nakoto,	Hij kan niet scheiden,
pakoe bandala aono.	zes spijkers zitten er op de kist.
Doenia njaoe melempo,	Al gaat de wereld dwars staan,
sampemo ngkatekaendo.	hij zit goed aan zijne herinneringen vast.
Njaoe melempo doenia,	Al zou de wereld in den weg gaan staan,
sampemo ngkatekalinga.	hij zit te goed in zijne herinneringen.

De dichteres is hier haar product gaan herhalen, omkeeren en aanvullen op geheel regelmatige wijze, wat bij de rythme-lievende Toradja's zeer in den smaak valt.

Een voorbeeld eener gebrekkig rijmende kajori is de volgende:

9. Siko ri tando laesi,	Ga gij liggen op het uiteinde der landtong,
jakoe ri tando ndangi'i.	dan leg ik mij aan de punt der zandbank.
Ane mewoei ranindi,	Als er dan een koude wind waait,
tamotompo tambangoni.	leggen we onze hoofden op één kussen.

De maat is echter geheel in orde en om den pikanten inhoud wordt het onvolkomen rijm vergeven, want deze kajori is tamelijk bekend.

Afgezien van deze verklaarbare uitzonderingen, houdt men zich in het algemeen aan de bovengenoemde regels voor rijm en omvang der kajori. Naar den vorm laten zich dus de kajori's niet indeelen; wij hebben daarom die welke wij uit de ons bekende voor de uitgave hebben gekozen, naar den inhoud verdeeld en wel in de volgende rubrieken:

a. Gelegenheidsliedjes.

b. Liefdesliedjes.

Digitized by Google

c. Afscheidsliedjes.
d. Spotliedjes.
e. Betuigingen van trouw en aanhankelijkheid.
f. Bedreigingen.
g. Lof van eigen dapperheid.
h. Klachten over eigen ellende.
i. Welkomstliedjes.
k. Kajori's die den dienst onzer Spreekwoorden doen.

Van eenige dezer kajori-soorten zijn reeds voorbeelden gegeven in het boven aangehaalde artikel in den Indischen Gids van 1906. Zoo zijn bv. de aldaar op bl. 874—879 gegeven kajori's alle als gelegenheidsgedichtjes te beschouwen, daar zij doelen op voorvallen in de binnen- of buitenlandsche politiek. We zullen hier niet herhalen wat daar is medegedeeld, daar er nog genoeg andere gelegenheidsgedichtjes zijn aan te halen.

Bij de voorbeelden die wij zullen geven, zal men dikwijls niet genoeg hebben aan de vertaling. Sommige kajori's zijn in gekunstelde taal gesteld en waar men aan de eischen van maat en rijm is gebonden, komt men vaak tot het gebruiken van woorden in eene beteekenis, die van de oorspronkelijke tamelijk ver verwijderd is. Het spreekt van zelf, dat vreemde woorden zich daartoe het beste leenen, daar men de beteekenissen dier woorden meestal niet nauwkeurig kent en niemand zich dus ergert aan de vrijheid die de dichter er mee neemt. Trouwens, alles behoeft niet voor het verstand duidelijk te zijn, daar men in de eerste plaats door rythme en klank tot het gevoel wil spreken en ook voornamelijk langs dien weg verstaan wil worden.

a. Gelegenheidsliedjes.

Vooraf moet worden opgemerkt, dat het begrip „gelegenheid" hier een weinig eng moet worden genomen, daar men anders iedere kajori een gelegenheidsliedje zou kunnen noemen. Zonder bepaalde aanleiding toch maakt men geen kajori. Voor degenen die de omstandigheden niet kennen onder welke de verschillende kajori's zijn ontstaan, zullen zij zelden nauwkeurig te begrijpen zijn. Maar de vreugde die de Toradja's in het algemeen aan poëzie hebben en de gemakkelijkheid waarmede zij zich dichtstukken eigen maken, heeft hen er aan gewend om maar niet al te nauwkeurig naar de beteekenis te vragen. Als een versje eenmaal opgang maakt buiten den kring waarin het is ontstaan, dan zal het daar gewoonlijk al niet meer juist verklaard worden, maar dit belet niemand om het met welbehagen voor te dragen. Daarenboven kan het met eenigen goeden wil ook best op andere omstandigheden toepasselijk gemaakt worden.

Naar aanleiding van den inval der Parigiërs, die uitvoerig is vermeld in Dl. I, bl. 138, 139, is deze kajori ontstaan:

Digitized by Google

10. Koemoe boeja lai Rato	De witte sarongs in de Vlakte
ndekoemo nakeni nDano.	zijn al door het Meer medegenomen.
Toedoemaka, To Pebato!	Komt er op af, To Pebato!
Parigi lo'oe pajamo.	de Parigiërs zijn al in aftocht.

De sarongs, die de Parigiërs, als Mohammedanen, vaak lang afhangend om de heupen dragen, waarom de Toradja's steeds lachen, zijn hun op de Vlakte van Koekoe door de Meerbewoners afgenomen, m. a. w. de Bovenlanders hebben de Parigiërs met schaamte doen terugkeeren. De To Pebato moeten nu maar haastig van hunne bergen afkomen en naar het zeestrand gaan, dan kunnen zij den Parigiërs nog een laatsten slag toebrengen.

Van de beide volgende kajori's is de eerste gericht door het Pebato-hoofd Ta Mei tot het Wingke mPoso-hoofd Papa i Alipa:

11. Djooe, pindongo ntja jakoe,	Vriend, ik arme stakker,
lingoe ndjai baloe-baloe.	kan niet wijs worden uit onzen handel.
Lombe pai ana watoe	Van de betaling van het stofgoud en de goudklompjes
salapi noepakanawoe.	hebt ge een deel laten vallen.

Hierop antwoordde Papa i Alipa:

12. Ne'e noeto'o pindongo	Zeg nu toch vooral niet
lingoe lai poboetoro.	dat ge niet kunt wijs worden uit ons dobbelspel.
Koebinika salionggo,	Ik spreid een doek over den spiegel,
pembajo boi maposo.	opdat hij niet in stukken breke.

In No. 11 maant Ta Mei Papa i Alipa om het achterstallige eener schuld te betalen; deze deed n.l. zijn best om zijne schuld kleiner voor te stellen dan zij inderdaad was. Papa i Alipa vergelijkt in zijn antwoord de onderlinge goede verstandhouding van hem en Ta Mei bij een spiegel en verzekert, dat hij er op bedacht is om te zorgen dat die niet wordt verbroken.

Bij het onderzoek dat het districtshoofd Ta Lasa instelde bij het hoofd van Batoe Nontjoe naar de verblijfplaats van het voortvluchtige hoofd Ta Batoki [1], kreeg hij de vaste overtuiging dat het dorpshoofd wel degelijk wist waar Ta Batoki was, maar het niet wilde zeggen. Daarom voegde Ta Lasa hem deze kajori toe:

12. Jakoe banja ana we'a	Ik ben geen jong meisje,
ndisale da motengea.	dat ge uitnoodigt om met u te vrijen.
Nepa djo kabangkeleka,	En als ge haar pas hebt getrouwd,
da mantoramo kabemba.	dan denkt ge al weer aan scheiden.

[1] Dl. I, 148.

Digitized by Google

Hij verklaart dus, dat hij niet zoo dom is als een jong meisje, dat zich met allerlei praatjes door een bedrieger laat vangen.

Hetzelfde districtshoofd Ta Lasa verklaarde eens in gezelschap, dat hij wel gaarne aan den Civielgezaghebber te Posso den raad zou hebben gegeven om het landschap Pakambia, waar een lastig volkje woonde, maar bij de afdeeling Posso te voegen, omdat er dan wel spoedig orde en rust zou komen. Hij maakte toen de volgende kajori:

14.	Koemerapi² do'a.	Ik vraag verschooning voor mijne vrijpostigheid.
	nToea ndipepewoloka:	Mijnheer, wil eens goed nadenken:
	Lampoe ri apa mbotonja	Stuur den wilden buffel op de berghelling
	Tando ngKajoekoe oloa.	maar in de richting van Tando ngKajoekoe.

Met den „wilden buffel op de berghelling" is Pakambia bedoeld. In dit landschap zijn n.l. meer dan eens bewegingen verwekt, door ontevredenen die zich gingen afscheiden in het bosch en als de beweging opnam en velen zich aansloten, pogingen deden om met pak en zak naar den Hemel op te stijgen. De aanhangers der ontevredenen die deze zaak hadden op touw gezet, zetten zich op den dag die voor de hemelvaart was bestemd, op rijen langs de randen van den vloer van hun huis en begonnen met riemen in de lucht te roeien, onder het zingen van het volgende liedje:

15.	Tetoitoro mbalili,	't Huis draait rond en vaart ten Hooge,
	Josamo koesisiligi.	'k Zie het duidlijk voor mijn oogen.
	Tetoitorobakamo,	't Huis draait om en gaat aan 't varen,
	Josa ngkoelele matamo.	'k Kan het duidelijk ontwaren.

Toen zij moe werden, gaven zij het op, en dit was het begin van het verloopen der zaak. Nu raadt Ta Lasa in zijne kajori den Civielgezaghebber aan, om den wilden buffel maar in de richting van Tando ngKajoekoe te zenden, m. a. w. Pakambia in te lijven bij de onderafdeeling Posso. Tando ngKajoekoe is n.l. de naam van een vroeger soldaten-bivak aan de N. punt van het Meer. De bevolking van Pakambia vergelijkt hij bij een wilden buffel op de berghelling, omdat naar zijn oordeel het bestuur in de afdeeling Oostkust van Celebes de lieden van Pakambia reeds veel te lang hun gang had laten gaan en den verwilderden buffel (lampoe) maar niet opving om hem behoorlijk te temmen.

Deze beweging had plaats in den loop van 1902. Zij is uitvoerig beschreven in het opstel „De godsdienstig-politieke beweging „Mejapi" op Celebes", Bijdr. K. I. Dl. 67 (1912), bl. 135—151, en in Dl. I, bl. 61, 62 van dit werk. Ook eene tweede soortgelijke beweging, die in 1908 plaats had, is aldaar beschreven. Omtrent een derde geval heeft ons de toenmalige

Digitized by Google

Civielgezaghebber van Boengkoe en Mori, de 1e Lt. I. Troostwijk, te Kolono Dale, d.d. 8 Nov. 1911 bericht: „Dezer dagen had een geestdrijver in To Wana weer een grooten aanhang om zich heen weten te verzamelen, nabij de Posso-grens. De menschen had hij bijeengeroepen, door boden uit te zenden met de volgende kajori:

16.	Pandakemo, noepangkita tindja langga raitika.	Komt op, opdat gij kunt zien dat de stijlen van het paleis reeds verbonden zijn.
	Ratamo soegi olinja,	Iets van groote waarde is reeds gekomen,
	djamo ewa Kampo nTjina.	even fraai als de winkels in de Chineesche Kamp.

D. i. „Er is reeds een fraai huis (tempel, paleis) opgericht, met evenveel pracht ingericht als de met allerlei begeerlijks opgevulde winkels der Chineezen (in Wata mBajoli of waar dan ook in Midden-Celebes). Ik noodig u uit om dat eens te komen zien". In dat fraaie huis zetelde dan de man, om daar de goden en de menschen bij zich te ontvangen.

Bij gelegenheid van de invoering der heerendiensten werd het volgend gedichtje gemaakt:

17.	Pepedongeka raneo:	Hoort eens naar wat zal geschieden:
	Boejoe da mewali lembo.	De bergen moeten dalen worden.
	Pesoea ntadji mesewo,	Trekt maar flink aan het openkappen,
	Sape lemba mokepemo.	Alle landen in den omtrek hebben zich reeds gebogen.

In het gebogen arbeiden bij het aanleggen van wegen ziet de dichter een beeld van het zich onderwerpen (woordelijk: „op den buik liggen") aan de macht van het Gouvernement, dat de heerendiensten heeft ingevoerd.

In de volgende kajori wordt medegedeeld dat ook de landschappen aan den Zuidrand van het Meer voortaan tot Posso behooren, aldus:

18.	Pakadago mantaropo:	Kijk nu goed voor u uit:
	Kita iloemo, pindongo.	Wij zijn nu arme weezen.
	Kodina pai Pendolo	De Kodina en de Pendolo
	napowinangamo Poso.	stroomen uit in de Posso.

„Arme weezen", is eene uitdrukking voor „menschen die het hard te verantwoorden hebben". De Kodina en de Pendolo stroomen aan de Zuidkust in het Meer en daar het Meer door de Posso naar zee afwatert, hebben ook de Kodina en de Pendolo de Posso tot mond. Dit is voor den dichter het beeld van de ondergeschiktheid van zijn land aan de Kompania, die aan den Possomond zetelt.

De indeeling van Midden-Celebes bij Donggala, wordt in de volgende kajori bezongen:

Digitized by Google

19. Ranomo pai Donggala	De Meerstreek en Donggala
ewa porante ntjalaka.	zijn als met een zilveren keten verbonden.
Toea pai Komandaa,	Gij Heeren en Kommandant,
Timbani boi tetala.	houdt de boot in evenwicht, opdat zij niet verga.

Met de Heeren zijn hier de Zendelingen bedoeld, met den Kommandant de Civielgezaghebber.

Tijdens het bestuur van den assistent-resident Engelenberg werden de hoofden van Midden-Celebes elk jaar naar Donggala opgeroepen, om te vergaderen. Dit was de aanleiding tot het maken van de volgende kajori:

20. Doedoe mpakoe ganda-ganda!	Roffelt de trommen!
Oeë sasio mbinanga.	Wij staan hier voor eene rivier met negen mondingen.
Naka samalele pangka	Laten alle hoofden in den omtrek
da mowote ri Donggala.	oversteken naar Donggala.

De uitdrukking „Wij staan hier voor eene rivier met negen mondingen" beteekent zooveel als „we zijn de kluts kwijt". Die jaarlijksche vergaderingen in Donggala veroorzaakten steeds heel wat beroering bij de hoofden, omdat voor de meesten de reis nogal lastig was en zij er even wijs vandaan kwamen als zij er heengegaan waren. Zij gevoelden zich als iemand die eene rivier afvaart die zich in een groot aantal takken splitst, zoodat hij niet weet waarheen hij zal sturen. Het woord p a n g k a in den 3den regel is het Mal. p a n g k a t; het beteekent hier „mannen van rang, hoofden".

Thans volgen twee kajori's van Ta Nambo, het vroegere hoofd van Tamoengkoe, een steile rots, waarop hij niet mocht blijven wonen. Hij vestigde toen zijne aandacht op een stuk grond dat Moraoa heet, maar daar bleek de ruimte te klein te zijn. Daarop viel de keuze op Boejoe nTjilo. Ta Nambo deelde dit aan den Zendeling-Leeraar Hofman mede, in de volgende kajori's:

21. Madago ri Moraoa,	Het is wel goed op Moraoa,
pai be da soa bonta.	maar er is geen plaats om te zitten.
Se'i koewali-mpadoma	Thans heb ik nog eens gespeurd
Boejoe nTjilo da oloa.	en zal nu den steven naar Boejoe nTjilo wenden.
22. Se'i koewali-mpetiro,	Ik heb dan nog eens rondgekeken,
oloa ri Boejoe nTjilo.	en den steven naar Boejoe nTjilo gewend.
nToea da noerante lino,	Mijnheer, verschaf gij nu een glinsterenden ankerketting,
doeanga da napongkido.	opdat het vaartuig er blinkend uitzie.

Digitized by Google

Nu de keuze is gevestigd, wordt de zendeling verzocht een onderwijzer te geven. Deze wordt met een ankerketting vergeleken, omdat hij het dorp moet bijeenhouden. Ook zijn de onderwijzerswoning en de school sieraden van het dorp.

Ten slotte nog een tweetal kajori's die aan geheel andere gelegenheden het ontstaan danken. De eerste is gemaakt door een Poe'oe mBotoër (Zuidkust van het Meer) toen hij voor het eerst een man te paard had gezien:

23.	Epa se'i koepangkita	Eerst nu heb ik gezien
	adja-adja ri Togia.	het huisdier uit den vreemde.
	Kambadja ane noesinta	Als ge zijn halssnoer naar u toe haalt
	andjo mampobanibika.	schiet de boegspriet er als de bliksem mee vooruit.

Togia, in den tweeden regel, eig. de naam der Togian-eilanden (in de Tominibocht), is hier eene benaming voor „het Buitenland". De twee laatste regels beteekenen: Als ge den toom aantrekt, schiet het paard opeens bliksemsnel vooruit.

Een man die van eene zware ziekte was hersteld, maakte de volgende kajori:

24.	Manotomo koeintjani	Nu weet ik toch met zekerheid
	kamomi ntaripa djandji.	dat het lot gunstig is.
	Kadjoe oja dongkalangi	De eenzame dongkala-boom
	loemose da montjo'ati.	heeft zijne vruchten en takken afgeworpen.

De tweede regel luidt, woordelijk vertaald: „hoe zoet de taripa djandji is". Taripa is de mangga, taripa djandji is eene vertaling en verbastering, van het Boeg. pao djĕngki, of het Mak. pao djangki [1], dat in het Parigisch taripa djanggi en verder taripa djandji is geworden en in het Bar. overgenomen. Daar het woord djandji in het Bar. de beteekenis heeft van „noodlot", heeft de dichter hier djandji door taripa djandji vervangen en het beeld verder uitgewerkt, door van een „zoeten noodlots-mangga" te spreken. Met de vruchten en takken die de boom heeft afgeworpen, worden bedoeld de uitwassen van het lichaam, als puisten en zweren, die verdwenen zijn.

b. Liefdesliedjes.

De tweede rubriek, die der Liefdesliedjes, is eveneens zeer groot, zoodat het moeilijk is eene keuze te doen. Wij geven hier een 10-tal voorbeelden, die eenig denkbeeld van dit genre der Toradjasche poëzie kunnen geven:

---

[1] Zie de Noot bij Verh. No. 99.

Digitized by Google

25. Ana we'a sangkatoewoe,	Dat meisje, dat even oud is als ik,
lo'e mondjaoe watoetoe.	kan zeer knap een sirih-zak naaien.
Ne'emo ndaragi ntoe'oe,	Laat ze hem maar niet al te fraai versieren,
boi naperapi joenoe.	dan wordt hij maar door een ander gevraagd.

De watoetoe, de zak waarin men de benoodigheden voor het sirih-pruimen bij zich draagt en verder alles wat men zoo eens noodig kan hebben, wordt dikwijls als genegenheidsgeschenk door een meisje aan een jongmensch gegeven. In de bovenstaande kajori drukt de jonge man dus uit, dat hij bang is voor mededingers.

26. Manoe boeja i ngKombengi	Een witte haan van Kombengi
mowaro ri tana se'i.	is door den wind naar dit land gedreven.
Ane pande motobei	Als gij zoo goed wilt zijn hem te verzorgen,
da panta ntana ire'i.	dan zal hij hier zijn vaderland hebben.

Wit is de kleur van goede gezindheid. De man die dit liedje uitspreekt, vergelijkt zich met een witten haan, om aan te duiden dat hij met goede bedoelingen komt. Als nu het meisje, dat hij wil vragen, gezind is voor hem te zorgen, dan zal hij bij haar komen inwonen, haar trouwen. De man trouwt n.l. dikwijls buiten zijn dorp, omdat de meisjes van zijn dorp vaak te na familie van hem zijn.

27. Tojoe manoekoe tetadji	Mijn ei is weggegooid,
toedoe ri sambali jangi.	en aan den anderen kant van den hemel terechtgekomen.
Ba ngkoeowe mampepali.	Ik houd niet op het te zoeken.
Jakoe santjiroe toemangi.	Ik ween voortdurend door.

Een ei is het beeld van iets dat men zeer voorzichtig moet behandelen, dus ook van iets kostbaars. De geliefde van den dichter is aan een ander uitgehuwelijkt en nu voor hem onbereikbaar geworden.

28. Ngoeroe-ngoeroe ri banoea	Het gegons dat in hun huis klinkt
nakeni ntaoe weloea.	nemen de jongelieden op hunne reis mede.
Nato'o ntano toedoenja	Zij spreken dan ook over de beteekenis
anoe nakeni ntamboeja.	van hetgeen de glazenmaker oververtelt.

De glazenmaker (tamboeja), het bekende vliesvleugelige insect, is bij de Toradja's de overbrenger van hetgeen door den een achter den rug van den ander over dezen wordt gezegd. Als er een glazenmaker langs iemands ooren gonst, blijkt daaruit dat er achter zijn rug over hem wordt gepraat. De voorstelling in de bovenstaande kajori is, dat eenige jonge-

Digitized by Google

lieden, die op eene handelsreis zijn, een glazenmaker hooren gonzen, waaruit zij opmaken dat de jonge meisjes in hun dorp over hen spreken en met elkaar kibbelen om de gunst die zij van de jongelui zullen genieten, als dezen terugkomen van de reis.

29. Banja djamo siko taoe	Gij zijt niet de eenige
da mantarimani jakoe.	die mij zou willen hebben.
Sondo jaoe ira ngkadjoe	Er zijn genoeg smakelijke groenten
da panggoio ndajakoe.	die mijn hart in beweging brengen.

De bedoeling dezer kajori is duidelijk. De man houdt het meisje voor, dat hij genoeg vrijsters kan krijgen, omdat hij bij velen gewild is en er ook genoeg kent die hem aanstaan. Ira ngkadjoe „groente", in het algemeen „toespijs bij de rijst", is dikwijls het beeld voor een meisje dat in den smaak valt.

30. Karoo-roomo siko	Blijf gij maar liggen
ri ali tapi sasio.	op negen dubbele matten.
Bapa josa pompeindo.	Ge hebt uw woord nog niet gesproken.
To'omo, koeintjanimo!	Zeg het maar, ik weet het al.
31. Karoo-roomo, bonta,	Blijf maar liggen, zusje,
ri ali tapi lamoa.	op uwe fraaie dubbele mat.
Pompeindo bapa josa.	Uw woord hebt ge nog niet gesproken.
Koeintjanimo to'onja.	Maar ik weet al hoe het luidt.

In deze beide kajori's plagen de twee gelieven elkaar, om elkander aan te sporen nu maar het hooge woord te uiten, daar het toch geen geheim meer is. Deze beide nummers zijn geheel in parallelvorm.

32. Owi noeto'oka jakoe	Vroeger hebt ge tot mij gezegd
bemo da bali rajamoe.	dat uw hart niet meer zou veranderen.
Dja bepa poesa santa'oe,	En nu is er nog geen jaar om,
maposo, tetala takoe.	of de kalkkoker is reeds gebroken en weggegooid.

De kalkkoker, die gebruikt wordt bij het sirih-pruimen, is hier het beeld van de goede verstandhouding. Het meisje verwijt haren minnaar zijne ontrouw. Daarop antwoordt de man:

33. Besikeli pai kinto	Blinkend metaal en glanzende mica
koedjoedjoelakaka siko.	bied ik u ter verzoening aan.
Oeë mata linto-linto.	De tranen springen mij in de oogen.
Oeragi da mantitimo.	Laat de kalkkoker weder tikken.

Besikeli is het Mal. bĕsi kaleng „blik"; het is hier gebruikt voor iets dat blinkt. Kinto is de Bare'e uitspraak van Kintong, eene plaats tegenover Banggai, op den vasten wal van Celebes, vanwaar

Digitized by Google

de watoe Banggai (mica) wordt uitgevoerd, waarmede vooral de Berg-Toradja's gaarne hunne kleederen (vrouwenbaadjes, hoeden) versieren. De man biedt dus een geschenk aan, stelt verzoening voor.

34. Sese ngkadjoe malelajoe,	De bloemen zijn verwelkt,
kapoera ntowe ndajakoe.	en mijne liefde is ten einde.
Banja wo'oe ngkoemaraoe	Niet dat ik boos ben,
kanja kodimo rajakoe.	maar ik voel mij gegriefd.

c. Afscheidsliedjes.

Ook de afscheidsliedjes zijn zeer talrijk. Uit den grooten voorraad zijn hier een zestal gekozen.

35. Tamboeja, pandemo siko	Vriend, ge zijt mild,
toko ntimali-malimo.	Ik heb nu een reisstaf in beide handen.
Josamo noepapoiwo;	Ge hebt mij ter dege toegerust;
da ngkoemolengi-lengimo.	ik zal dus de beenen maar weer inspannen.

In deze kajori dankt een vertrekkende gast zijne gastheeren voor de goede ontvangst en voor den voorraad dien hij heeft medegekregen. Hij heeft nu zijne lans in de eene hand en zijn teerkost in de andere en kan dus gerust verder gaan.

36. Pembangoe, ana ntadoenja	Sta op, gij hoofdenkind,
palakana ntapoboedja [1].	laat ons afscheid nemen.
Djamo ndati ogoe mboeja	Nog slechts daar boven in de Maan
kita da posintoewoeta.	zullen wij kunnen te zamen komen.

De jongelieden die met deze kajori van elkaar afscheid nemen, troosten zich hiermede dat, als zij beiden naar de Maan kijken, hunne blikken elkaar daar ontmoeten.

37. Bonto, jakoe mesoëli	Vriend, ik ga terug
ri ndare ngkare'e wengi.	naar het dorp waar ik vroeger heb gewoond.
Da koesogimo tanondo	Ik arme keer terug
ri ndare ngkaroo-roo.	naar het dorp mijner inwoning.
Da mesoëli sarai	Ik keer maar eens weder
ri ndare ngkare'e mami.	naar het dorp waar wij wonen.
Da mesoëlimo tontji	De vogel vliegt terug
ri ndare ngkare'e owi.	naar zijne vroegere verblijfplaats.

Deze kajori van dubbelen omvang, heeft ook den bolingoni-vorm, evenals eenige der op bl. 468 gegevene. Zij is feitelijk eene drievoudige herhaling van het in de eerste regels gezegde.

---

[1] Moboedja is „kaartspelen", maar wordt hier door den dichter gebruikt in de beteekenis „iets over en weer doen", zooals afscheid nemen.

Digitized by Google

38.	Kili-kili ntemadago,	Maak alles goed in orde,
	woeja medjoë mbanamo.	de maan staat reeds laag aan den horizont.
	Nemo noetora kamawo,	Denk niet meer aan uwe liefde,
	kita dompalakanamo.	wij zullen afscheid nemen.
39.	Se'i soeka taposia,	Hier is een reep soeka-bast, dien wij vaneen scheuren,
	mainti tadika-dika.	wij zullen elk ons deel goed bewaren.
	Ane siko ntekalinga	Als gij mij komt te vergeten,
	jakoe da mampangipika.	zal ik het in den droom gewaar worden.

De voorstelling is, dat twee deelen, die vroeger een geheel hebben uitgemaakt, elkaar blijven zoeken. Zoo zullen dus de twee helften van een doorgescheurden reep boombast, waarvan elk der scheidenden er eene bij zich draagt, er toe mede werken om hen weder bij elkaar te brengen.

40.	A'i, jakoe da meoko	Zusje, ik zal opstaan,
	siko, ne manoinondo.	wees gij niet weekhartig.
	Iagi ane tatogo,	Over nog drie maanden
	da tondo ngkoromoe bonto.	dan is uw broeder de uwe.

De volgende kajori's worden uitgesproken bij het geven van een gedachtenisgeschenk, bv. van vrouwen aan mannen die op eene handelsreis of een sneltocht uitgaan:

41.	Lana ri boetolo kodi	Reukolie in een klein fleschje
	da noekenimo mpegoli.	neem die mede op uwe reis.
	Ane da pande i tontji,	Als de trekvogel een goed hart heeft,
	sawia mpombeondongi.	dan zal het wederzijdsch verlangen gelijk zijn.
42.	Lana ri boetolo dadi,	Reukolie in een aardig fleschje,
	da noekenimo mpalai.	neem die mede op uwen tocht.
	Ane da pande mpodja'i,	Als ge een goed hart hebt voor de uwen,
	ne'e mombekalingani.	laat ons dan elkaar niet vergeten.

De laatste regels van het eerste versje beteekenen: Als de op reis gaande jongeling mij trouw blijft, zullen we het elkander zijn, want aan mij zal het niet liggen.

43.	Watoetoe koedjaoe ndamboe	Den sirihzak, dien is met kwasten heb genaaid
	oeba, oeba, nakaramoe.	draag dien steeds bij u, opdat hij warm zij.
	Maoe sondo noentoe ntaoe,	Al maken anderen ook nog zooveel praatjes,
	ne noekalingani jakoe.	ge moet mij niet vergeten.

Digitized by Google

44. Se'i tabako samama	Hier is eene pruim tabak,
da noemama lai djaja.	die moet ge op reis pruimen.
Pale da tawebasaka	We zullen onze handen voortdurend bewegen
mampalisi oeë mata.	om onze tranen af te drogen.

Een ontevreden echtgenoot drukt in de volgende kajori uit, dat hij wel van zijne vrouw af wil zijn:

45. Dja mawowemo rajakoe	Ik heb er al genoeg van
mampolebagika baroe.	om met den palmwijn over den schouder te loopen.
Tapapoesa jaoe ta'oe	Laat ons dit rijstjaar nog ten einde brengen,
bemba siko, bemba jakoe.	daarna zult gij vrij zijn en ik ook.

De klager wordt door zijn schoonvader wat al te vaak uitgestuurd op allerlei werk en daartegen is zijne liefde niet bestand. Maar het loopende plantjaar wil hij nog met zijne vrouw ten einde brengen, om den oogst te kunnen verdeelen.

46. Mala'eka, tanoana,	Ik zeg tot u en mij zelf:
soeranikata moga'a.	ons huwelijk valt uiteen.
Ndate ri betoe'e lala	Daarboven bij de dwalende sterren
da noepampalindo raja.	kunt ge nu uwen troost zoeken.
47. Mala'eka, mbalilajo	Ik zeg tot mijzelf en u
soeranika moga'amo.	ons huwelijk is ontbonden.
Ndate ri betoe'e lanto	Daarboven bij de wandelende sterren
da noepampalindo mawo.	kunt gij uw verlangen stillen.

De bedoeling der laatste regels is: Als we gescheiden zijn, moogt ge mijnentwege naar de sterren kijken en smachten, ik troost u niet meer.

d. Spotliedjes.

Ook de spotliedjes zijn niet weinig in aantal. Zij zijn echter dikwijls niet geheel duidelijk meer, omdat maar weinigen van hen die ze kennen ook de omstandigheden weten waaronder ze zijn gemaakt. Van de hier volgende echter is de verklaring met zekerheid te geven.

Twee met elkaar bevriende hoofden hadden rijstvelden aangelegd, de een op een berg, de ander in de vlakte aan den voet van dien berg. De grond op den berg was schraal en daarom bespotte de tweede den eersten met de volgende kajori:

48. O de ara madago ntja	Hebt gijlieden het nogal goed,
komi ndati Kalangoa?	daarboven op den berg Kalangoa?
Manoe sako ewa poa,	Uwe kippen zijn zoo mager als uilen.
Djamo kajoekoe bokonja.	Het eenige waar nog wat vet aan is, zijn de kokosnoten.

Digitized by Google

Na eenigen tijd trad de Posso buiten hare oevers en overstroomde het rijstveld van den eerstgenoemden. En nu werd diens spotliedje door den ander beantwoord met:

49.	Bangkarondo, pembangoe sa,	Sta op, vriend,
	peendoka nganga ntoempa.	en denk eens aan hetgeen de kikkers hebben gezegd:
	Waka mponawoe² ta	Op de plaats waar wij thans ons rijstveld hebben,
	da pajamo sako toe'a.	zullen zelfs de boomtronken onder water komen.

De kikkers, die bij regen kwaken, zijn volgens het Toradjasch volksgeloof de verwekkers van den regen, daar zij hem roepen. De kikkers, zegt de kajori, hebben al voorspeld dat het water in uwen akker zóó hoog zou komen, dat zelfs de tronken der boomen (die gewoonlijk op eene halve manshoogte boven den grond worden afgekapt) er onder zouden raken. Het „Sta op" aan het begin dezer kajori, is een veel voorkomende aanhef, als men zich tot iemand richt. „Eene kajori op iemand maken" heet dan ook in het Bare'e: zoo iemand „wakker maken". Zoo is bv. ook de aanhef der beide volgende kajori's, waarin eveneens twee akkerburen elkaar bespotten.

50.	Ligi, pembangoe sakodi!	Vriend, sta eens even op!
	petoemboekakoe kajori:	Zing mij eens een liedje:
	liwoeto, banja togongi,	dat zijn landtongen, maar geen eilandjes,
	da koeporosimo ntjoi!	ik zou er den brand maar eens in steken!

De spotter was n.l. beter gevorderd met het neervellen en verbranden van het bosch dat zijn stuk grond had bedekt, dan de bespotte, die nog lange strooken boschgrond moest rooien, welke als landtongen in het ontgonnen stuk uitstaken. Eenigen tijd daarna was het voordeel weder aan den bespotte, want hij was reeds gereed met wieden, toen bij zijn buurman het hooge gras de rijst dreigde te verstikken. Toen spotte hij op zijne beurt aldus:

51.	Pembangoe, Papa i Ligi!	Sta op, geëerde vriend,
	Petoemboekakoe pangipi:	Vertel mij eens wat gij droomt:
	banja Poso molaesi,	Dat is niet de Posso met landtongen,
	mopale, mowiti-witi!	maar met handen en voeten.

M. a. w. die landtongen van boschgrond, waarover ge mij zoo hebt bespot, en die ge hebt vergeleken met de rivierkapen der Posso, zijn nog zoo erg niet geweest, maar dat hooge gras tusschen uwe rijst werkt als grijpende handen en tredende voeten. Het aardige van dit antwoord zit voor een deel hierin, dat het den stijl der kajori waarop het antwoordt, navolgt.

Digitized by Google

In de volgende kajori bespot een man de vrouwen van een dorp, die hij niet mag lijden:

52.	Be da jowekoe da ndjo'oe.	Ik heb er niets aan om daarheen te gaan.
	We'a dja moali boroe,	De vrouwen daar slapen op regenmatjes,
	motopi oengka woekotoe,	hare sarongs reiken slechts tot de knieën,
	motambangoni pongkooe.	als hoofdkussen gebruiken zij een kokos-schraper.

De kokosschraper bestaat uit een stuk hout, met een ijzeren schraper er in. Op dat hout zouden dan die vrouwen het hoofd moeten ter ruste leggen.

53.	Koepokonomo mangkita	Ik mag haar wel graag zien,
	ri katesai ntodinja.	met al die schoonheidsvlekjes op hare wangen.
	Dja si'amo posarinja,	Alleen maar heb ik op haar tegen,
	ri kasondo nggojalinja.	dat zij zooveel vrijers heeft.

De twee kajori's die nu volgen, behooren bijeen. Op een feest, waarbij de mannen het vleesch koken, schept een man de gekookte stukken, met de saus, in de bakjes van bladeren die als groenteschaaltjes dienen. Hij haalt telkens een vollen lepel op, maar draait dien daarna een weinig om, en laat zoodoende weer een gedeelte vallen, uit vrees dat hij niet zal toekomen. Eene vrouw die dit aanziet, laat beurtelings vreugde en teleurstelling op haar gezicht lezen, waarop de man zegt:

54.	Mawongko raja i Ongga	Die vriendin daar heeft schik,
	mangangkita boeke kola.	als zij den lepel vol ziet.
	Tekoempile toko ntjomba	Maar als de boom van het zeil omslaat,
	kasoo-soo maronta.	dan valt alles plas! naar beneden.

De vrouw antwoordt hierop:

55.	Mawongko rajakoe jakoe	Ik heb inderdaad schik
	mangkita boeke tangkaoe.	als ik den lepel vol zie.
	Tekoempile wose dajoe	Maar als de roeispaan omzwikt
	Kasoo-soo manawoe.	dan stort het plas, plas, naar omlaag.

Ook hier valt voor de Toradja's weder de gelijkheid van stijl in vraag en antwoord te bewonderen.

56.	Koesaja to wingke limbo,	Ik herkende je haast niet meer,
	motopi koemoemo siko.	Meisje van het Meer met een slaapsarong als rok.
	Noeoendjoepi, noepetiro	Je strijkt er over, kijkt er aldoor op
	noesaroe madolidimo.	en denkt dat je heel mooi zijt.

Digitized by Google

Spotliedje op een meisje van het Meer, dat rondloopt in een sarong van de stof en het model van een slaapsarong, in navolging der Mohammedaansche vrouwen aan het strand.

Het volgende is eene spot-kajori op een paar oude menschen, die er al vervallen uitzagen, maar toch nog met elkaar gingen trouwen:

57.	Talinga ntja'oe loëmo	De ooren hangen flap naar beneden,
	adje sigologobemo.	en de kin is krom, alsof zij ingedeukt was.
	Kita morongo toe'amo.	Wij gaan op onzen ouden dag nog trouwen,
	djamo koemoe taposabo.	en gaan onder één deken liggen.
	Ane merapi tabako	Als een ander om tabak vraagt,
	da koepobare'ekamo.	dan zeg ik er „neen" op.

Met deze laatste regels betuigt de vrouw, dat zij geen verstandhouding met andere mannen zal hebben, door hun bv. tabak te geven, als zij haar daarom vragen.

Hier zijn nog twee spotliedjes; het eerste op een lijder aan ichthyosis:

58.	To Boegi ri Anggaresi	De Boegineezen in het Buitenland
	lo'e to porando mpeti.	zijn knap in het beschilderen van kisten.
	Pedasi ali, Kombengi,	Sla uwe slaapmat uit, Vriend,
	nakawaro ntjalelengi.	opdat (de schubben) overal heen vliegen.

Waarop de bespotte antwoordde:

59.	Banja dja jakoe pindongo	Ik stakkert, ben niet de eenige
	menekemo poe'oe ngkompo.	die een dikken buik heeft.
	I Loroe Eo da sojo,	De zon die reeds scheef staat is op het ondergaan.
	silo djamo sasajojo.	en er is slechts ééne fakkel.

Met To Boegi „de Boegineezen", wordt hier eene toespeling gemaakt op de kaskado (ichthyosis) of schubziekte, die in het Bare'e boegisi heet.

Ri Anggaresi „in Engeland" is vertaald met „in het Buitenland", daar de bedoeling geen andere is. Het „beschilderen van kisten" doelt op de figuren die de schubziekte op de huid van den lijder daaraan te voorschijn brengt. Daar de kaskado lijders zich onophoudelijk krabben, zijn hunne slaapmatjes des morgens gewoonlijk vol schubben en schilfers. De bespotte antwoordt met den spotter voor den mal te houden. Deze had n.l. een scheel oog en een dikken buik. Hij begint met te zeggen: Ik ben niet de eenige die een dikken buik heeft (hij had er niet eens een) en maakt daarna met den naam Loroe Eo eene toespeling op boeloroe (scheel), terwijl met Eo (zon) mata (oog) is bedoeld. Het schele oog herinnert aan de ondergaande zon; dus moet er een fakkel zijn, want het is aanstonds donker. Ja er is eene fakkel, maar slechts ééne (het goede oog).

Digitized by Google

60. Banja dja jakoe pindongo	Ik stakkert ben niet de eenige
da maili koro mPoso.	die de Posso afvaart.
Ndjai gawoe mojajono	Daar achter die ijle wolken
tongkoe maramo saojo.	komt van tijd tot tijd de heuvel te voorschijn.

Spotlied op een kaalhoofdige. De vervaardiger, die zelf was bespot, zegt: Ik ben niet de eenige die door den stroom wordt meegevoerd (er tusschen genomen); ik zie telkens uwen kalen schedel door uwe ijle haren tevoorschijn komen.

e. Betuigingen van trouw en aanhankelijkheid.

61. Wadjemo pai paria	Gebak en paria
madagomo kamominja.	zijn heerlijk van zoetheid.
Santoewoe, santabo pingga,	Één van hart, uit één schotel etende,
saboetolo lanainja.	en uit één flesch zich van olie bedienende.

Wadje is in het algemeen de naam voor gebak, uit kleefrijst, suikerstroop en kokosmelk vervaardigd; het is hier zinnebeeld van het zoete des levens, terwijl de paria (Momordica Charantia) het bittere voorstelt, om den bekenden bitteren smaak der vrucht, die als groente wordt gebruikt. De beide eerste regels beteekenen dus: „Zoet en bitter deelen wij te zamen als of het even lekker was".

62. Pampomawokoemo siko	Mijn verlangen naar u is
ewa lana linto-linto.	kostbaar als druppelen olie.
Mala'ekata ri lino	Onze zielen zullen wij in leven
dajo tapasangkanimo.	en dood bij elkaar doen blijven.

Een verloofd meisje toont hare trouw aan haren aanstaanden man, door een nachtelijken bezoeker terug te wijzen met de volgende kajori:

63. Mantambe pale, manjomba	Ik vraag wel zeer om verschooning,
ri komi to pombeloja.	aan u die met mij komt vrijen.
Banja mairi linggona,	Niet dat ik een gast wil wegjagen,
alikoe se'i be soa.	maar er is geen plaats meer op mijne slaapmat.

De volgende drie kajori's vormen eene serie, zooals dat ook het geval is met eenige paren der reeds boven vermelde kajori's. Zij zijn n.l. naar hetzelfde schema gemaakt en hebben dezelfde beteekenis.

64. Se'imo kita samboko,	Wij zijn man en vrouw,
ne'e mombeto'o-to'o.	en moeten niet met elkaar twisten.
Ane mojonggoemo Poso	Als de Posso aan het golven raakt,
sangkanimo da meoko.	dan gaan wij tezamen weg.
65. Kita se'i santoekaka	Wij zijn elkanders broeders.
ne'e mombedja'a-dja'a.	laat ons elkaar geen kwaad doen.

Digitized by Google

	Ane mojonggoemo tana	Als de aarde aan het golven raakt,
	sangkani ri tana Maka.	dan gaan wij tezamen naar het Land van Beloften.
66.	Kita se'i santoea'i	Wij zijn elkanders broers en zusters
	ne'e mombetadji-tadji.	laat ons elkaar niet verlaten.
	Ane mojonggoemo tasi	Als de zee aan het golven raakt,
	sangkanimo da malai.	dan gaan wij te zamen heen.

De beteekenis is: wij blijven elkaar in nood en dood getrouw. Het tana Maka uit den laatsten regel der middelste kajori is vertaald met „het land van Beloften", omdat door de strand-Mohammedanen tana Maka „het land Mekka", wordt beschouwd als de hemel, waarheen de Moslims gaan, na hunnen dood, tenzij zij reeds de middelen hebben om er tijdens hun leven heen te gaan. Voor de Toradja's is het eenvoudig de naam van een aardsch of hemelsch paradijs, dat echter voor hen gesloten blijft, tenzij zij van de Mohammedanen leeren hoe zij er moeten komen.

f. Bedreigingen.

Kajori's die eene bedreiging inhouden zijn de hier volgende:

67.	Limbo ri saja matenja	De plassen in de doode rivierarmen
	koetiabi benta-benta.	heb ik alle van verbodsteekenen voorzien.
	Ane re'e mangampeka,	Als er iemand in hengelt,
	da koedjala baoe lepa.	dan vang ik bij hem witte visch in mijn net.

De Posso heeft op verscheidene plaatsen zijne bedding veranderd. De verlaten gedeelten van zijn ouden loop zijn aan de einden dichtgeslibd en vormen plassen, die zeer gezocht zijn als vischplaatsen. De maker der bovenstaande kajori zegt nu, dat hij die plassen van verbodsteekenen heeft voorzien en dus het visschen daarin heeft verboden. Mocht iemand er toch in gaan hengelen, dan zal hij bij den overtreder witte visch gaan vangen, m. a. w. hij zal hem met rijksdaalders beboeten.

68.	Ana depa sangkatoewoe	Tegen dat meisje, dat van uwen leeftijd is,
	ne'e noeriaka noentoe.	moet ge niet veel praatjes houden.
	Ewa laoembe ri boejoe.	Ze is als een sirih-plant op een berg,
	Ri Lage toempoe mpa'oeroe.	die van een verbodsteeken is voorzien door iemand die heel in Lage woont.

D. w. z.: Leg het niet aan met verloofde meisjes, al is haar verloofde niet aanwezig, ge zoudt het toch bezuren, evenals iemand die van de sirih

Digitized by Google

daar boven op den berg zou plukken, zonder twijfel ziek zou worden door de tooverkracht van het verbodsteeken (o e r o e, zie Dl. I, bl. 400) al is dit aangebracht door iemand die in het verre Lage woont.

Geheel parallel hiermee loopt het volgende:

69.	Ana depa kabangkenja	Dat meisje dat juist volwassen is,
	ne'e sa noeemba-emba.	moet ge niet veel gezelschap houden.
	Ewa mamongo tendea	Ze is als een hooge pinangboom,
	ri Lage toempoe mbalena.	die van een eigendomsteeken is voorzien door iemand uit Lage.
70.	Ranota salimbo-limbo.	Wij vormen te zamen één meer.
	Tondo riakoe malino.	Aan mijne zijde is het geheel kalm.
	Sangadi doëpa siko,	Alleen als gij u afscheidt,
	bara da masorisimo.	dan zou het woelig kunnen worden.

De twee nu volgende kajori's behooren weder bijeen. In de eerste waarschuwt een hoofd een ander, tegen diens opvatting dat hij alleen recht zou hebben om maleo-eieren in eene zekere landstreek te zoeken. De ander waarschuwt op zijne beurt den eerste tegen het zetten van strikken om daarin maleo's te vangen.

71.	Panta ri oeë maramoe	De heilige vogels aan het warme water
	ne'e noeadjo mporatoe.	loop daar niet telkens heen, alsof het doerians waren.
	To Pajapi mampomanoe.	Het zijn de vogels der Pajapiërs.
	Kono siko, kono jakoe.	Ze zijn evengoed van mij als van u.
72.	Ndjai Ngoena² mbe'i	Uit welk vreemd land
	Ta Oewoe nTole mangkeni?	Ta Oewoe nTole ze wel mag hebben aangebracht?
	Koetambe palekoe se'i:	Ik vraag u wel om verschooning:
	parasa da ra'ombesi.	maar neem gij dan de strikken weg.

De maleo's mogen n.l. niet gevangen, geschoten of op andere wijze in aantal verminderd worden. Alleen de eieren mogen worden gezocht door de inwoners van het land, die zich noemen de nakomelingen der To Pajapi, een volksstam die de Z. W. kust der Tominibocht moet hebben bewoond (¹). Een hunner vroegere hoofden heette Ta Oewoe nTole. Met Ngoena², het eiland Oena-oena in de Tominibocht, is in het algemeen „het Buitenland" bedoeld. De maleo's leggen bij voorkeur hunne eieren bij warme bronnen.

73.	Ojoe radoea mokoë	De twee aaneengebonden herinneringssnoeren
	Da noeoepi² jore.	draag die zelfs in den slaap bij u.
	Ane siko ntepabole,	Als uwe genegenheid los wordt
	ri tamboeja ngkoepadonge.	zal ik het van de tamboeja hooren.

(¹) Dl. I, bl. 42—47.

Digitized by Google

Een meisje waarschuwt haren minnaar, die weggaat, om nimmer de twee aaneengebonden snoeren, die hunne verbintenis voorstellen, van zich af te doen. Elk bewijs van ontrouw zal de glazenmaker (zie boven, op bl. 475) haar verraden.

Om mede te deelen dat het verboden was te visschen in den plas Tana Magonoe, een der bronnen van het riviertje Toewoe in het Pebato-land, heeft de volgende kajori gediend:

74. Si'amo rapokapali	Wat verboden is,
bantami raidoani.	dat zijn uwe hengelsnoeren, van hengelroeden voorzien.
Montjomo nipangajali	En terecht hebt gij weggenomen
woewoe pai pomangkami.	de groote en de kleine fuiken.

Tana Magonoe of het „Verdronken Land" is n.l. een in den grond verzonken dorp der Voorouders en daarom is de visch die men in dien plas vangt, heilig, n.l. bezield door de zielen der vroegere bewoners (1).

g. Lof van eigen dapperheid.

De Toradja's zijn wel geen krijgshaftig volk, maar zij voerden vroeger toch dikwijls oorlog en er zijn een aantal mannen onder hen die zich gaarne beroemen op dappere daden. Vandaar dat er niet weinig kajori's zijn aan te halen waarin de lof van eigen dapperheid wordt gezongen.

75. Kalo'oekoe ri Mowomba	Van mijn sneltocht naar Mowomba
noeto'o boi be josa?	zegt ge misschien dat er niets van te zien was?
Mombelango ewa soka,	Ze lagen als balken over elkaar,
koeteo takoe mbo'onja.	de koppen die ik als zegeteekenen medebracht.
76. Kandjo'oekoe ri Kinadoe	Op mijn sneltocht naar Kinadoe
koemamboenoe, koemantjajoe.	ben ik met lans en zwaard er op los getrokken.
Anoe rongko² badjoe	En met de scalpen van goed geharnasten
koepakonika gonggakoe.	heb ik mijn schelpensnoer spijsoffers gebracht.

Mowomba is de naam van een riviertje, dat aan de Z. kust der Tominibocht (ongeveer op 120° 3′ O.L.) in zee stroomt. Aan dit riviertje woont de stam der To Tora'oe (2), die vroeger steeds met de omliggende stammen in oorlog was, zoodat door de To Lage en andere stammen ook dikwijls sneltochten naar Mowomba zijn ondernomen. Kinadoe is de streek ten Z.W. van het Matano-meer, waar de vroegere erfvijanden der

(1) Dl. I, 15.
(2) Dl. I, 70.

Digitized by Google

Toradja's woonden en waarheen de meeste sneltochten waren gericht (1). De To Kinadoe droegen, als zij ten strijde gingen, schubbige pantsers, althans de welgewapenden onder hen. Zulken te verslaan en met stukjes van hunne scalpen zijn schelpensnoer (distinctief der oorlogspriesters, zie Dl. I, bl. 233) te voederen, was het werk van ware helden.

77. Pantindjakoe tioe-tioe	Toen ik een teeken oprichtte
sowa ri oeë mpandioe,	nadat ik aan de badplaats was gekomen,
sampolemo tana iloe,	was een heel stuk land ontvolkt,
naarosi mpenaikoe.	schoongeveegd door mijn zwaard.

De voorstelling is, dat de held na het gevecht zich naar het badwater begeeft en daar een staak of iets dergelijks opricht, als zegeteeken.

78. Penaikoe Lembobengko	Mijn zwaard van Lembobengko
sape tana napoweo.	heeft het gansche land doorloopen.
Ane re'e mangantjeko,	Als iemand er iets van durft te zeggen,
da ndawisa mpokatedo.	dan zal hij als een pompoen in stukken gehakt worden.

Lembobengko ligt in het land der To Kinadoe, ten Z.W. van het Matano-meer. De zwaarden van daar afkomstig hebben een goeden naam.

De volgende twee kajori's zijn indertijd door de To Pebato gericht tot de Parigiërs, met wie zij langen tijd in oorlog zijn geweest (2). Het zijn uitdagingen aan de Parigiërs om weer eens een aanval op de To Pebato te wagen.

79. Manoekoe maila-ila.	Mijn vechthaan begint wild te worden.
Wembe² ri paninja.	Kittel hem eens aan de vleugels.
Pakoni wea ri bingka,	Voer hem rijst uit een mandje,
napangkapi ri doenia.	opdat hij de vleugels uitsla in de ruimte.

D. i. „We zijn gereed tot den strijd; geeft gijlieden maar eens aanleiding, dan kunnen wij te wapen loopen". De oorlogen tusschen de Toradjasche stammen werden meestal gevoerd door beurtelingsche snel- en strooptochten van den eenen stam op het gebied van den anderen en omgekeerd. Hadden bv. de To Pebato het laatst de Parigiërs aangevallen, dan wachtten zij eerst een wraaktocht van hen af eer zij zelf

(1) Dl. I, 203—206; Sarasin, Reisen in Celebes, I, 320. Lt. Th. Van Ardenne, civielgezaghebber van Malili, deelt ons mede, dat de To Kinadoe vroeger in de vlakte van Bingko woonden, vlak ten O. der Tjerekang-rivier, Z. W. van het Matano-meer en W. van Tambe'e. Hunne taal is het Tambe'esch (a i o), zie bl. 224. In de vlakte van Bingko ligt het aan visch en krokodillen zeer rijke vlaktemeer of moeras Bingko. Nadat de oorlog met de Bare'e-sprekers was geëindigd, zijn de To Kinadoe (die nog slechts een 20 weerbare mannen tellen) verhuisd naar het dorp Tampina, bij Angkona.

(2) Dl. I, 138, 139.

Digitized by Google

weer aanvielen. Bleef die wraaktocht wat lang uit, dan maakte men uitdagings-kajori's als de bovengenoemde en de thans volgende, die dan wel op de eene of andere wijze den vijand bereikten.

80.	Woeti i Lae mPonjopoe,	Het is een praatje van den Vijand,
	manto'o mandamo ngojoe.	te zeggen dat er windstilte is.
	Pobei ri lolo ntondoe	De haan aan de greep van het zwaard
	kantjai-ntjaimo wo'oe.	krabt maar steeds met zijne pooten.

Lae mPonjopoe „Blaasroer-bamboe" is de naam van een krijgsman in de Bare'e-Letterkunde, die voor den held van eenige verhalen een geducht tegenstander is (1). De hand, die al met jeukende vingers naar het zwaardgevest grijpt, wordt vergeleken met een klophaan, die vechtlustig in den grond krabt. Het zwaardgevest is hier lolo ntondoe „uiteinde van den buffelhoren" genoemd, omdat het daarvan wordt gemaakt.

Het was vooral bij gelegenheid van het montjojo-feest (2) dat zulke krijgshaftige kajori's werden aangeheven. Volgens de gewoonte, moesten bij het manteo doeade, als de avond en de nacht met gemeenschappelijk gezang zouden worden doorgebracht, de zeven eerste kajori's die gezongen werden, van krijgshaftigen aard zijn (3). Na deze inwijding werd de keus verder overgelaten aan het goedvinden van den voorzanger. T. a. p. bl. 185—187 worden zeven kajori's daarvoor opgegeven, die hier nog eens worden herhaald, in verbeterden tekst en vertaling:

81.	Be da boeto wo'oe jakoe	Moge het mij geen onheil brengen
	da ngkoemadoengka karatoe!	de trom neder te laten!
	Weloea loi Kinadoe	Bij mijn sneltocht naar Kinadoe
	woenoenja lioe ngkoesajoe.	heb ik al wie de lans wierp het hoofd afgeslagen.
82.	Wase'e wo'oe, kanaa	Dit is het, vriend, waarom ik draag
	giati ntali mawaa.	het heldenteeken van den rooden hoofddoek (4):
	Weloea loi Soemara	Bij den sneltocht naar Soemara (5)
	mombelango ewa wata.	lagen de dooden als gevelde boomen op elkaar,

(1) Zie Verhaal No. 87.

(2) Dl. I, 290—296.

(3) Kruyt „Het Koppensnellen der Toradja's van Midden-Celebes en zijne beteekenis", Versl. en Meded. der Kon. Acad. v. Wetenschappen, afd. Letterk. 4e Rks, 3e dl. 2e st.

(4) Dl. II, 323.

(5) Dl. I, 122; van uit Soemara gingen de Toradja's dikwijls bij de Loinans snellen.

Digitized by Google

83.	Ewase'e wo'oe, ongga	Dit is het ook, vriendin, waarom ik draag
	giati ntali ndalora.	het heldenteeken van den beschilderden hoofddoek:
	Weloeakoe ri Mowomba	Bij den sneltocht naar Mowomba (1)
	mombepere ewa soka.	lagen de lijken als stukken hout over elkaar.
84.	Ewase'e wo'oe kami,	Dit is het ook waarom wij dragen
	giati ntali ndaragi.	het heldenteeken van den kleurigen hoofddoek:
	Ri Rano weloea mami	Toen wij naar het Meer een sneltocht hebben gemaakt,
	sampoejoemo koetawani.	heb ik er wel 10 krijgsgevangen gemaakt.
85.	Ewase'e wo'oe, a'i,	Dit is het ook, Zusje, waarom ik draag
	magia-giati tali.	den hoofddoek ten teeken van dapperheid:
	Weloea loi sambali	Toen ik aan gene zijde der bergen ben geweest (2)
	tawani saatoe jabi.	hebben we meer dan honderd krijgsgevangenen gemaakt.
86.	Ewase'e wo'oe, loera,	Hierom draag ik ook, vriend, als heldenteeken
	giati ntali ndaoela.	den hoofddoek die met o e l a-sap is ingewreven:
	Kandjo'oe ri koro nToea	Bij den tocht naar de Toea-rivier (3)
	katerompo ntaoe toe'a.	zijn er hoofden gesneuveld.
87.	Ewase'e wo'oe, emba,	Hierom draag ik dan, vriendin, den hoofddoek
	giati mpesoele bengga.	met het heldenteeken der buffelharten: (4)
	Weloea ri poe'oe edja	Bij den sneltocht naar den voet van de trap
	makodje ngkewe'a-we'a.	zijn we allen dapper, met de vrouwen erbij (5).

Zooals men ziet, vormen deze kajori's eene serie. De eerste begint

---

(1) Zie bij No. 75.
(2) In Kinadoe, aan gene zijde der Takolekadjoe-bergen.
(3) In Parigi.
(4) Dit is de naam eener teekening op het midden en de randen van den hoofddoek.
(5) Dit doelt op eene plechtigheid bij het feest m o n t j o j o, zie Dl. I, bl. 291.

Digitized by Google

met vergunning te vragen aan de anitoe's (de goden van den dorpstempel) om de trom, die aan de zolderbalken hangt, neder te laten. De volgende coupletten herhalen, met kleine wijzigingen, de woorden „zoo draag ik dan den hoofddoek der dapperen", waarop de vermelding volgt van het heldenfeit dat tot het dragen van dien hoofddoek recht heeft gegeven. Aan het slot van het 7de couplet wordt de „sneltocht naar den voet der trap van den dorpstempel" vermeld, waarbij zelfs de vrouwen hare dapperheid toonen. Dit is het montjojo-feest, waarbij de vrouwen met bamboe-zwaarden aan het hakken op een vroeger gesnelden kop deelnemen, om ook van de zegeningen van het koppensnellen haar deel te bekomen.

Ook de volgende kajori's zijn van de soort zooals ze bij het manteo doeade werden gezongen (1).

88.	Wase'e jaoe kanaa	Dit is het vriend waarom
	giati ntali mawaa:	ik het heldenteeken van den rooden hoofddoek draag:
	Weloea ndeki To Bada	Op mijn sneltocht tegen de To Bada
	koesajoe, ware ri tana.	heb ik ze neergehouwen, dat ze ter aarde vielen.
89.	Ewase'e jaoe kodjo	Dit is het inderdaad waarom
	giati ntali ndadolo:	ik het heldenteeken van den met rood geverfden hoofddoek draag:
	Weloea ri koro mPoso	Op mijn sneltocht naar de Posso
	samba'a koeposinoko.	heb ik een krijgsgevangene gemaakt.
90.	Ewase'e jaoe, ongga,	Dit is het, vriendin, waarom ik draag
	giati ntali ndalora:	den gekleurden hoofddoek als heldenteeken:
	Weloea ndjoi Mowomba	Toen ik naar Mowomba ben gaan snellen
	sampolemo tana soa.	is er een geheele landstreek ontvolkt.
91.	Boi noeto'o ba montjo	Opdat ge niet moogt zeggen dat ik ten onrechte draag
	giati ntali ndadolo:	het heldenteeken van den roodgekleurden hoofddoek:
	Weloea ri baba mPoso	Op mijn sneltocht naar den mond der Posso-rivier
	radoea taoe mekojo.	waren er twee mansvrachten koppen.

(1) Het mombegiati, van Dl. I, 293.

Digitized by Google

h. Klachten over eigen ellende.

In de volgende kajori's beklaagt men zich over de hardheid van zijn levenslot:

92.	Jakoe ana iloe poesa	Ik ben geheel wees,
	pindongo ntja katoewoenja.	en heb een beklagenswaardig leven.
	Soi sepa ngkandoeroea	De stekken der levensplanten
	malele ndati oentoenja.	zijn verflenst daar boven aan de bron.
93.	Ka'ana iloeta, a'i,	Dat wij weezen zijn, zusje,
	i sema be maintjani?	wie zou dat niet weten?
	Soi, sepa ngkajoe langi	De stekken der levensplanten
	malele ntimali-mali.	zijn zoowel bij mij als bij u verwelkt.

Met de stekken der levensplanten worden bedoeld de takken van planten als soi (Cordyline terminalis), kandoeroea (Acalypha hispida), kajoe langi die een zeer taaie levenskracht hebben en welker takken in den grond gestekt, steeds weer aanslaan. Hier echter is de bedoeling geen andere dan deze: Alle fleur uit mijn leven is weg, ik ben een echte stakkert. De laatste regels der bovenstaande kajori's doelen op het gebruik om zulke takken te planten als men weggaat; uit het al dan niet fleurige voorkomen dier planten kan dan de thuisblijvende opmaken hoe het den afwezige gaat (1).

94.	Koejooe da merontada	Ik maakte reeds aanstalten
	ri edja toeka balamba.	om de trap met de uitgeholde treden op te gaan.
	Koemenene, koemepapa,	Ik sprak al van moeder en van vader,
	dja bare'e mampoana.	maar niemand noemde mij zijn kind.

Deze kajori wordt nogal eens gebruikt bij het mopasangke (2). Het is de klacht van iemand die bij een ander gehoor vraagt, maar teleurgesteld wordt.

95.	Jakoe ntongo lai tasi,	Ik was nog aan het zeestrand,
	koedonge djoe'a ma'ai.	toen ik hoorde van die hevige ziekte.
	Popanga ndjaja sima'i	Den geheelen weg over hier heen,
	poeramo koeajoe-ntangi.	heb ik niets gedaan dan huilen.

Klaagzang van iemand die op reis is gegaan en in den vreemde hoort dat een zijner naaste verwanten in zijn dorp zwaar ziek is geworden.

i. Welkomstliedjes.

De beide volgende kajori's zijn welkomstliedjes aan gasten:

(1) Zie Noot bij Verhaal No. 89.
(2) Zie Dl. II, 285 en in dit deel, bl. 524.

Digitized by Google

96. Ole ali sinalempa,	Haal een fraai gevlochten mat,
napotoenda ntaoe djela.	dat de gast er op zitte.
Porosi ntjoi santjempa,	Veeg die af met een tak s o i,
nakalintoe ngkajorenja.	opdat hij vast moge slapen.

Het afvegen van de mat met een tak van de s o i, die als bizonder levenskrachtig, ook als tooverkrachtig wordt beschouwd, dient niet om het vuil van de mat te verwijderen, maar om de geesten van daar te verjagen. Booze geesten kruipen gaarne op iemands slaapmat en kwellen hem dan des nachts door booze droomen, schrikwekkende verschijningen en koude rillingen.

97. Ara to koedjamo setoe?	Wat is dat voor iemand?
Bara linggona mbalesoe?	Het lijkt wel of hij bij de muizen te gast komt.
Pewaenggoka iretoe	Maakt eens plaats daar,
da napopoloe maneroe.	dat hij bij het vuur kan hurken en zich warmen.

Deze kajori spreekt van een gast die laat in den avond aankomt, als alleen maar de muizen nog niet slapen.

k. Kajori's die den dienst onzer Spreekwoorden doen.

Thans geven wij nog eenige kajori's die gebruikt worden, of kunnen worden, op dezelfde wijze als onze spreekwoorden. Boven (op bl. 358) is reeds opgemerkt, dat eigenlijke spreekwoorden in het Bare'e zoo goed als geheel afwezig zijn. De beeldspraak der Bare'e-sprekers is nog verre van versteend te zijn en daarom is men er nog niet toe gekomen om zich van vaste vergelijkingen of beelden met eene wijsgeerige strekking te bedienen, wanneer men naar aanleiding van eenig bizonder geval eene algemeene opmerking wil maken. Toch hoort men zoo nu en dan wel eens kajori's aanhalen, waar wij een spreekwoord zouden gebruiken. Zelfs hebben wij soms, wanneer wij een Hollandsch spreekwoord aanhaalden, dat zich goed in het Bare'e liet vertalen, van Toradja's de opmerking gehoord: Dat zijn dus de kajori's der Hollanders. De volgende kajori's hebben wij als spreekwoorden hooren gebruiken:

98. Ne'e noesapoe, Kaigo:	Spreek het maar niet tegen, Vriend:
Rante ndakili-kilimo.	De ketting is reeds van katrolletjes voorzien.
Ewa taoe mowailo:	Het is er mee als met het opgeven van een raadsel:
peidanja manipimo.	de oplossing ligt voor de hand.

De tweede regel dezer kajori beduidt: de zaak is volledig bekend, er ontbreekt niets meer aan, evenals eene ketting waaraan een vecht-

Digitized by Google

haan vast zit, geheel in orde is, wanneer er een katrolletje (k i l i-k i l i) aan zit. De beteekenis dezer kajori is: „Een goed verstaander heeft maar een half woord noodig".

99. Nakawase'emo rioe,	Laat het nu maar eerst zoo blijven,
napeokotaka limoe.	en laten de nevels maar optrekken.
Ndate gononggo papitoe,	Daarboven is het Zevengesternte,
towe nepa da koegiloe.	aan die zal ik mijn nood klagen.

Met „de Zeven sterren" worden in de kajori's vaak de hoofden in het algemeen bedoeld, waarschijnlijk in navolging van de „Zeven Vorsten" (a r o e m p i t o e) die den rijksraad van Bone uitmaakten. De kajori wil zeggen: „De tijd zal leeren wie gelijk heeft".

100. Siko tadoenja ndakongka,	Gij zijt de aanvoerder die aan het hoofd is gesteld,
pakainti loë mboka.	gij moet de hengsels van het godenhuisje vastmaken.
Boi telingka beroa,	Opdat de schuit niet omsla,
timbani lai tandonja.	moet gij het evenwicht aan de uiteinden bewaren.

De beteekenis is „de voorste moet het spits afbijten, de ongelukken voorkomen". De tweede regel beteekent: het kleine model-huisje (w o k a), dat bij allerlei gelegenheden aan de huisgoden wordt geofferd, hangt men op aan rotan-reepen, aan de zolderbalken. Als dit huisje naar beneden valt, is er een groot ongeluk op de komst.

101. O de nene, o de ntama,	O moeder, O vader,
mapeda peindo ndawa!	vreeselijk is het branden der zon!
Peole pantojo mbana!	Zie eens hoe ver het woud nog is!
Mampasoeboe nawa-nawa.	Dat doet mijne gedachten stokken.

Het woud is de plaats waar beschutting voor de zon is te vinden. De kajori beteekent: „Ik weet geen raad, zie geen uitkomst meer".

102. Djamo koebalesi ntoko,	Ik heb mijn vaartuig met de staak voortgeboomd,
mopea ngojoe manoto.	in afwachting van goeden wind.
Sinolidikoe pindongo	Ik stakkert had slechts eene fraai uitgesneden pinangnoot
koepolangkoe, mawaromo.	om er mij mee drijvende te houden, maar die is weggedreven.

D. i. ik heb mij langen tijd met schoone beloften laten bedriegen, maar nu merk ik dat het op niets uitloopt. „Uitgestelde hoop krenkt het hart". De „fraai uitgesneden pinang" van reg. 3 is eene pinangnoot, in welker bast men eenige snij-figuren heeft aangebracht, hetgeen men wel eens doet met de pinang die men gasten voorzet. Zulk een fraai, maar als drijver bij het zwemmen geheel onbruikbaar ding, is mijn eenige houvast geweest.

Digitized by Google

103.	Powaka ntana ri Lembo	Dat gij een trekpleister hebt in de vlakte van Loewoe,
	maka siko noeibemo.	dat hebt gij zelf aangehaald.
	Kajoekoe lajoe mpobelo	Aan een kokospalm die zoo hoog is,
	owemo maendo-endo.	moet ge maar niet meer denken.

Ge hebt gehoopt in een der strandstreken een meisje tot vrouw te kunnen krijgen, maar dat zal u nooit gelukken. „Spring niet verder dan uw stok lang is".

104.	Mawoeti ntja i Togooe	Dat denkt hij maar, die doffer,
	mampobantjoë kajoekoe!	die zich daar op den kokostak zit te wiegen!
	Ara noesaja to'okoe?	Weet ge soms niet hoe ik heet?
	i Rea nto Mata Ngojoe.	Ik ben de dochter van den Windvorst.

Het meisje dat deze kajori uitspreekt, noemt haren minnaar een doffer die maar op een tak zit te wiegelen en denkt haar zoo aan de lijn te houden. Maar zij kan zich met de snelheid van den wind verplaatsen en is dus tegen hem opgewassen. „Wie kaatst, moet den bal verwachten".

105.	Mombeara-ara kita,	Als we tegenover elkaar zitten,
	lana tapombedjempika.	besproeien we elkaar met olie.
	Tetalikoe ri doenia,	Zijn we van elkaar verwijderd,
	Jakoe noepaoe ntaninja.	dan spreekt ge heel anders over me.

Verwijt aan iemand die „uit twee vaatjes tapt", of „uit twee monden spreekt".

106.	Pakatoe Ndoi Raginda	In het pakje dat u is toegezonden,
	toka laoe oenekinja.	zit van binnen een geschenk verborgen.
	Ri noepamparoea mintja,	Als ge het opnieuw openvouwt,
	rabe karoea ntapinja.	moet ge de tweede laag er af halen.

In dit liedje wordt gezinspeeld op een stuk dat tot de artikelen van den bruidschat behoort, n.l. een sarong waarin een enkelring tusschen de plooien is gelegd (o e n e k i n t o p i). Wilt ge de waarheid eener zaak ontdekken, tracht die dan herhaaldelijk te ontvouwen.

Tot besluit van deze serie geven wij hier nog drie kajori's, die bij elkaar behooren, daar ze geheel in denzelfden stijl zijn gehouden. Daarin wordt iemand voorgesteld, die bekent dat hij, „zijne eigene glazen heeft ingegooid".

107.	Wawoe ngkoepowawoe[2]	Het varken dat ik als mijn eigendom beschouwde
	mosompo ndjai ampakoe,	dat zich aan een voetangel, door mij geplant, had verwond,

Digitized by Google

	koeloë-loëka laboe,	daarbij had ik een mes opgehangen,
	koerata, roo ndasajoe.	en toen ik er weer bijkwam, was het reeds geslacht.
108.	Lago koepolalagiwa	Het hert dat ik als mijn eigendom beschouwde
	mosompo lai watika,	dat in eene springlans was geloopen, door mij opgesteld,
	koeloë-loëka ira,	daarbij had ik bladeren opgehangen (1),
	koerata, roo ndatila.	en toen ik er weer bijkwam, was het al verdeeld.
109.	Mboela koepomboela[2],	De geit, die ik als mijn eigendom beschouwde,
	mosompo ndjai paroemba,	die in een val was geloopen, door mij opgesteld,
	koeloë-loëka koera,	daarbij had ik een kookpot opgehangen,
	koerata, roo ndawoentja.	en toen ik er weer bijkwam, was zij er reeds ingedaan.

Hiermede zouden wij dit overzicht over de kajori's kunnen eindigen. Wij hebben echter nog een paar kajori's van gemengden inhoud mede te deelen en nog eenige opmerkingen te maken over de voordracht dezer liedjes.

Het volgende is een drinkliedje:

110.	Boo Ta Dae Matilo,	O, Mijnheer de Duiker,
	mabangani pompeindo!	doe uwen naam eere aan!
	Koebeloembangkemo siko	Ik houd u scheef om te schenken,
	da popetojoisimo.	wil dus nu maar afwateren.

Met deze kajori wordt de dapo aangesproken, de palmwijnkoker met deksel, die een gaatje, soms met een tuitje, heeft en waaruit men den palmwijn in den geopenden mond giet. Dae Matilo is een Boegineesch klinkende naam, aan den palmwijnkoker gegeven, omdat hij als men er uit drinkt, met den kop voorover wordt gehouden en met het achterdeel naar boven, zooals iemand die duikt (mentilobaka).

In het volgende liedje wordt in beeldspraak aangeduid dat, door de pogingen van een derde, de vrede is hersteld tusschen een paar twistenden.

111.	Powoerake ntonto'oë	Door de ceremoniën der priesteres
	napotoendai madonde.	kan de zieke nu weder gezond overeind zitten.
	Inosa djamo santjowe.	Maar hij heeft nog maar weinig levenskracht.
	Ine, da ndiwai bontje.	Moeder, dien hem rijstepap toe.

(1) Die bladeren dienen om er het afgesneden vleesch in te pakken.

Digitized by Google

Het woordt t o n t o'o ë is de naam van een vogel, die naar zijn geluid aldus is genoemd. Dat met dezen vogel hier wordt gedoeld op de priesteres die het m o w o e r a k e heeft verricht, komt omdat de naam t o n t o'o ë herinnert aan m o'o ë, hetgeen synoniem is met m o w o e r a k e. Het tweede deel der kajori beteekent: we moeten met den pas weder goed geluimde nog wat voorzichtig zijn.

De twee kajori's die nu volgen, drukken twijfel uit aan de eerbaarheid van een meisje:

112.	Kajore i Maginggia	Dat slagen van Maginggia
	djamo poweiwenginja.	gaat maar steeds den heelen nacht door.
	Sapemo poënde ngkila,	Al loeit het onweer om haar heen,
	be naepe ranindinja.	zij voelt er geen zuchtje van.

Maginggia is een bedachte meisjesnaam, die herinnert aan k a n g g e n g g e - n g g e n g g e „wulpsch, dartel, manziek". De beteekenis der kajori is: Het gedrag van het meisje geeft aanleiding tot tallooze praatjes, maar zij gaat stil haren gang en trekt er zich niets van aan.

113.	Woejawa ri Moengkoe Lande	Het goud op den berg Lande
	nawoei-woei ntorare.	is door den wind weggewaaid.
	Potianamoe be pande,	Gij hebt er niet goed op gepast.
	Telempi ri dodo mpale.	Het is uit de holte der hand gevallen.

Moengkoe Lande is naam van een berg in Saloe Maoge, ten Z. van het Posso-meer. Deze kajori beteekent: Gij ouders hebt niet goed op uwe dochter gepast en nu heeft iedereen zich van hare liefde iets toegeëigend.

De kajori's worden zoowel zonder zang voorgedragen als gezongen. Men vlecht ze in het gesprek, in eene redevoering, of haalt ze tegenover elkaar aan bij afscheid, op feesten, of bij andere passende gelegenheden. Gezongen worden de kajori's voor eigen vermaak, door iemand die in zijn schik is, of onder het loopen of varen, soms door jongelieden of jonge meisjes, om elkaars aandacht te trekken. In sommige kringen zingt men twee regels op een bepaald wijsje en voegt er dan een refrein aan toe, dat enkel klinkklank is, bv.:

114.	Pampotowekoe sangkompo,	Ik heb mijn broeder (zuster) lief
	nggodi lana ri boetolo.	meer dan olie in een flesch.
	e legoe doende doeana.	Domdom, dideldom.
	Oeë mata koerontomo	Mijne tranen doe ik vlieten,
	rontiti dja da pindongo.	zij druppelen maar neer, helaas.
	e legoe doende doeana.	Dom dom dideldom.

In groot gezelschap worden de kajori's gezongen door mannen, vrouwen en jongelieden van allerlei leeftijd, die dan in een kring rondgaan, geheel zooals bij het m o r a e g o. Gewoonlijk is er een kring die het m o r a e g o en een die het m o k a j o r i beoefent; is het feest

Digitized by Google

druk, dan zijn er van beide of van een van beide meer kringen. Zij blijven op behoorlijken afstand vaneen, om elkaar niet te hinderen bij het zingen. Men zingt zeer lang over een kajori, herhaalt tot in het oneindige de regels of gedeelten der regels, zoodat soms gedurende een geheelen nacht niet meer dan 5 of 6 kajori's worden gezongen. Als men rekent dat om een uur of 10 des avonds de zangers goed aan den gang zijn en dat men gewoonlijk pas met het doorbrekend daglicht ophoudt, dan kan men gerust aannemen dat er over een kajori gemiddeld ruim een uur wordt gezongen.

Op feesten begint men steeds met toepasselijke kajori's, als de zang goed aan den gang is. Gewoonlijk beginnen een paar liefhebbers, maar als dan de vrouwen er bijkomen begint het eerst goed. Dan geeft de gastheer (of als deze er geen slag van heeft, een zijner nabestaanden), eene kajori op, waarin hij een der voornaamste gasten „oproept", of „wakker maakt", zooals de gebruikelijke term luidt. Zijne kajori begint dan met „Sta op", en daarop volgt een naam welke dien van den opgeroepene of gewekte moet verbeelden, hetzij dat hij eene toespeling op diens naam bevat, hetzij dat slechts een bekende literaire naam is gekozen, zooals: Kombengi, Bangkarondo, Karandjendje, of een dergelijke. Ook wel maakt hij een compliment aan een der kinderen van dengene dien hij „opwekt". Een der aanwezigen gaat naar den opgeroepene toe en zegt: „Dit is eene kajori van .....". De toegesprokene kan dan ruim den tijd nemen om eene kajori ten antwoord te bedenken, indien hij er soms niet dadelijk eene bij de hand heeft, of kan vervaardigen, want het duurt toch nog wel een uur eer de zijne kan worden gezongen. Een paar voorbeelden volgen hier nog:

115.	Kita ri doro mpolanggo,	Op dit vroolijke plantfeest
	lega da tapakadago.	zullen we ons goed vermaken.
	Djoeliana koepomawo,	Juliana vind ik een lief kind,
	pai koepaendekamo.	en daarom bezing ik haar.

Deze kajori werd medegedeeld aan het eerste districtshoofd Ta Lasa, wiens dochtertje naar Prinses Juliana is genoemd. Dit mededeelen beteekent meteen: toestemming vragen om de kajori te laten zingen. Ta Lasa antwoordde aldus:

116.	Sema kantja soerodado	Wie zou het durven wagen
	mabali ende mpolanggo?	het gezang van het plantfeest te verstoren?
	Anakoe lintoe ri lango.	Mijn kind slaapt op den schoot.
	Da noepatende mpodago.	Bezing haar maar naar genoegen.

Men ziet, dit zijn zeer eenvoudige kajori's, gezongen op een plantfeest waarbij niets bizonders plaats had. Ter gelegenheid der troonsbestijging van H. M. Koningin Wilhelmina, gaf de Controleur een feest, waarop de aanwezige Toradja's kajori's zongen. Die waarin de Controleur werd „opgewekt", luidde aldus:

Digitized by Google

117.	Lintoe jore ri koejamboe	Terwijl gij rustig sliept achter de gordijnen,
	djela ndalike i Datoe.	is de Koningin U komen wekken.
	i Lala Besi anakoe	Mijn kind Clara, Betsy
	koelike da napembangoe.	maak ik wakker, dat het opsta.

De beide eerste regels zeggen: Ter gelegenheid van de kroning der Koningin wordt gij opgewekt tot feestvieren. Verder bezing ik Uw dochtertje, Clara Betsy.

Van wege den Controleur werd hierop geantwoord:

118.	Ne'e ndaipoe rajata	Laat ons zonder eenig bedenken
	legata ri ojo ngapa.	ons vermaken op het voorplein.
	Nakaroa, nakaramba	Laten lustig en fraai
	bandera sambawo ntana.	de vlaggen wapperen door het geheele land.

In de volgende kajori werd het hoofd van het Pebato-dorp Boejoe-mBajaoe, wiens jongste zoon Parama heette, opgewekt:

119.	Parama ntano anakoe,	Mijn zoon Parama
	koelike da napembangoe.	wek ik, dat hij opsta.
	Raego taowe jaoe	Laat ons ophouden met den raego-zang
	tawali-wobo mongajoe.	en opnieuw een kajori inzetten.

Het antwoord van Papa i mParama was:

120.	Mbe'i kantja tontji lo'e	Wie is de knappe zanger
	mangalike ana jore?	die mijn slapend kind wekt?
	Saloentengkoe lai soë.	Het schrikt op in zijne wieg.
	Ndjaa kantja noepotowe?	Wat verlangt gij eigenlijk?

Dat kajori's ook in geheele serieën worden gemaakt, is reeds gebleken uit de bovenstaande nummers 30 en 31; 37; 50 en 51; 54 en 55; 64, 65, 66; 75, 76; 81—87; 88—91; 107—109. Voorbeelden van serieën die uit 10 of 12 kajori's bestaan zouden te geven zijn, waarin bv. buffels, hanen, prauwen, waringin-boomen worden bezongen, maar omdat dergelijke kajori's opzichzelf niets bizonders bevatten, zullen wij bij de talrijke bovenstaande er niet meer aanhalen.

2. Doeloea.

Onder dezen naam is eene soort gedichten bekend, die men maar zelden te hooren krijgt. Het ware kenmerk eener doeloea is, volgens de Toradja's, hare duisterheid. Zij moet òf in vrij onbegrijpelijke termen zijn gesteld, òf de zaak waarop zij doelt zóó geheimzinnig aanduiden, dat alleen ingewijden begrijpen wat er is gemeend. De regels rijmen wel eens, maar lang niet altijd, zoodat het rijm dus niet tot de vereischten behoort. De maat is ongeveer die van rarona of raego (zie beneden, II' 7) van 11—15 lettergrepen. De doeloea

Digitized by Google

wordt wel in een zekeren kadans opgezegd, maar eene regelmatig terugkeerende maat hebben wij er niet in kunnen ontdekken, daar de regels bij elke doeloea van verschillende lengte zijn.

De doeloea wordt niet gezongen, maar alleen voorgedragen en dient vooral om iets dat men niet rechtstreeks kan of wil zeggen, op bedekte en voorzichtige en tevens elegante wijze uit te drukken.

Het staat bij ons niet vast, dat de doeloea oorspronkelijk tot de letterkunde van het Bare'e behoort. De meeste doeloea's bevatten een overmatig groot aantal vreemde woorden, zelfs vormen die het Bare'e niet bezit, zooals praeteritaal-vormen; meestal is het vreemde element Ledo, de taal van Paloe. Daarenboven is het gebruik van doeloea's nagenoeg beperkt tot de verschillende vorsten en hoofden onderling en als men een hoofd der Bare'e-Toradja's naar eene doeloea vraagt, geeft hij er soms eene die door twee niet-Bare'e-sprekende hoofden tot elkaar is gezegd. Er zijn ook maar weinig hoofden die doeloea's kennen en nog minder die ze kunnen maken. Zelfs literair zeer ontwikkelde hoofden verwijzen naar de weinigen die bekend staan als „bezitters van doeloea's", wanneer er men hen naar vraagt.

Ook het woord doeloea is ons niet geheel duidelijk. Het kan òf met een achtervoegsel *-a* zijn gevormd, òf met reduplicatie. In het eerste geval zou de stam dooloe zijn, die identisch is met roloe, den stam van mondoloe (zie beneden N° 8). Dit roloe kan weder op gelijke lijn staan met stammen als lodoe, ndologoe, looe, die als beweging voorgesteld, „schudden, schokken, wippen", beteekenen, als geluid „klokken, klotsen, jodelen". Met het suffix *-a* afgeleid van dezen stam, zou doeloea „jodelzang" moeten beteekenen, wat niet onaannemelijk is. Wel worden de doeloea's thans niet (meer) gezongen, maar zij zijn in het algemeen verouderd en zullen, karakter en vorm in aanmerking genomen, wel nooit zeer populair zijn geweest. Maar als zij in vroegeren tijd zijn gezongen, moet dit wel zijn geschied op eene wijze die aan den raego-zang doet denken, n.l. met allerlei „heen-en-weer gaan", d.i. met herhaling van woorden en gedeelten van woorden. Dit nu kan door doeloea zijn uitgedrukt.

In het Tawaelia'sch (zie boven, bl. 108) is doeloea het gewone woord voor „gezang" en modoeloea, modoeloa voor „zingen", vgl. ook Nap. mokoloa (Dl. II, bl. 106). Deze laatste vorm doet denken aan een stam loa, loea, waarvan dan doeloea de gereduplicceerde vorm zou kunnen zijn.

Het komt ons daarom niet onwaarschijnlijk voor, dat de doeloea uit het Westen tot de Bare'e-sprekers is gekomen en oorspronkelijk in het Paloesche is ontstaan.

1. De volgende doeloea is gericht geworden tot den grootvader van Ambe Ma'a [1], die door de To Bada is gedood. Hij had den titel van

[1] Dl. I, 67, 134.

Digitized by Google

Ampoe Lemba in Loewoe [1]. Eens wilde hij een tocht naar Bada ondernemen, dat onderhoorig was aan Waiboenta, een der landschappen die tot den statenbond Loewoe behoorden. De To Bada waren echter slechts halve vazallen van Loewoe, daar zij ook aan Paloe en Sigi schatplichtig waren en dus door Loewoe voorzichtig moesten behandeld worden. De Ampoe Lemba stofte er echter op, dat hij zich tegenover de To Bada alles kon veroorloven en zelfs het schaamdeel van de vorstin van Bada zou mogen blootleggen, als hij dat vroeg. Daarom waarschuwde hem een hoofd van Paloe, Boeloe Baga genaamd, met de volgende doeloea:

Mowoeamo noenoe ri Matomboea.	De waringin te Matomboea draagt reeds vruchten.
Makawamo tontji mpengajamo.	Allerlei soorten van vogels zijn er op afgekomen.
Tawana malei, makodaramo.	Zijne bladeren zijn rood en purperkleurig.

D. i.: Op den hooggeplaatsten man zijn allerlei vijanden afgekomen, zooals talrijke vogels op een waringin, wanneer deze vruchten draagt. De bladeren van den waringin zijn er rood van geworden, m. a. w.: men zal uw bloed storten.

De Ampoe Lemba luisterde echter niet naar dezen raad en trok naar Bada. Daar is hij, aan den oever der Tawaelia-rivier, door de To Bada gedood.

2. Thans volgt eene doeloea uitgesproken door Ta mPobanda, te zijner tijd een zeer bekend hoofd [2]. Hij werd als scheidsrechter gekozen in eene zaak tusschen Todjo en Lage, welker toedracht aldus was:

Op eene uitdaging van Ta Doemola, hoofd van Doso, een dorp der To Lage aan de rivier Tongko, kwam Lariwoe, de toenmalige ponggawa (later djena) van Todjo het dorp Doso belegeren, maar hij kon het niet innemen. Toen ging een ander Lage-hoofd, Ta Bantjaloenggi, naar Todjo, om vrede te sluiten. Daar liet hij zich verleiden door Indo i Moito, een familielid van den djena van Todjo. Hoewel hij haar een slaaf gaf, Manoka genaamd, opdat zij de zaak zou verzwijgen, klaagde Indo i Moito hem toch aan, zoodat de Todjoërs met een troep van zeven honderd gewapenden, Lepati, het dorp van Ta Bantjaloenggi kwamen belegeren. Nu werd Ta mPobanda uit zijn dorp Aboki gehaald en nadat hij als scheidsrechter zitting had genomen, richtte hij tot Ta Bantjaloenggi deze doeloea:

Niepekoe ewa noekiti-kiti lino.	Ik heb vernomen, dat gij de wereld als in beroering hebt gebracht.
Noekiti lino, ewa da makiamamo.	Gij hebt de wereld beroerd, alsof de Dag der Opstanding reeds gekomen ware.

(1) Dl. I, bl. 131.
(2) Dl. I, 42, II, 259, 262.

Digitized by Google

Ane ledo to pande mampandei,	Als er geen kundig man is, die de zaak in orde brengt,
da madosa doenia, domo re'e ampoenginja.	dan wordt de wereld schuldig bevonden en is er geen vergeving meer.

Hierop antwoordde Ta Bantjaloenggi:

I Manoka koetadji ngkaieamo,	Manoka heb ik gegeven, om mijne verlegenheid te bedekken,
koepapolendjeka belo ri tana nTo Sialoe.	en er mijn aanzien mede te herstellen in het land van mijn heer.
Ane memboeimo barati ntasi oge,	Maar als de storm opsteekt op de hooge zee,
da moliwo i Langkeda nto kabongi.	dan vliegt de pijl met weerhaak uit het blaasroer.
Mangepe-ngepe ri soele, pade raroempanamo,	Men gevoelt pijn in het hart en dan heeft hij ons getroffen,
mopabori-bori, mopabontji-bontji.	en veroorzaakt zwelling en verwonding.

De doeloea van Ta mPobanda is duidelijk genoeg. De beeldspraak is ontleend aan de voorstelling der Mohammedanen, van den Dag der Opstanding, die eene groote, algemeene beroering zal teweeg brengen. Dit zal ook wel het eenige zijn, wat Ta mPobanda, die den Islam niet beleed, van het woord k i a m a begreep. Het antwoord van den schuldige zegt, dat hij reeds den slaaf Manoka heeft gegeven, maar nog steeds bevreesd is voor de blaaspijl met weerhaak, die door een ademstroom zoo krachtig als een stormwind bij hooge zee, op hem kan afgeschoten worden en hem dan pijnlijk in het hart zal wonden. Voor „blaaspijl met weerhaak" gebruikt hij de omschrijving „kniekeel van het nachtdier", d.i. een weerhaak die wel eens aan de punt van een blaasroerpijltje wordt gesneden en die met het pijltje zelf een haak maakt als de gebogen knie eener zittende muis. Deze punt met weerhaak wordt vergiftigd met het sap van de Antiaris toxicaria (impo) (1).

3. Deze doeloea is door den vorst van Paloe gericht aan dien van Parigi. Hij was n.l. door den vorst van Parigi aangezet om de Balinggiërs te beoorlogen (2), die onderdanen van Parigi waren, doch met hunnen heer op voet van oorlog stonden. Om hen te straffen riep Parigi de hulp van Paloe en Sigi in, daar Parigi zelf achter de schermen wilde blijven, en toch Balinggi benadeelen wilde.

Kalena mandolo makawa ri goangi,	De wortels van den mandolo-boom komen tot in mijn huis,
lelona mantiloë, mantoete rarawana.	de luchtwortels hangen neder en slingeren zich door het woud.

(1) Dl. II, 361.
(2) Ibid, 138.

Digitized by Google

Tawana ndjo'oe, mesampe ri roana,	De bladeren komen tot daarginds bij de andere boomen,
kalena mandolo makawa ri poenana.	de wortels van den boom komen weder tot den stam.

De verklaring is deze: De aanleidende oorzaak tot dezen oorlog zijt gij, vorst van Parigi. Gij schiet uwe wortels uit en breidt uwe bladeren uit tot ons (Paloe en Sigi), maar de wortels en de bladeren zijn toch ten slotte verbonden met den stam: gij behoudt de verantwoordelijkheid.

4. Thans volgt eene doeloea, door de lieden van Lepati gericht tot hunne stamgenooten van Boven-Lage, om hen te helpen in een strijd tegen de To Mori, ontstaan op een feest. De Moriërs vierden het feest m e r a o a; een der gasten uit Lage, met name Pomakoe, had getapt van den palmwijn die voor dit feest was bestemd, wat streng verboden is. Hij werd toen door de To Mori aangevallen en stierf te Tempa, in Pada. Zijne familieleden in Lepati noodigden toen de To Lage van het Bovenland uit, om met hen tegen de To Mori op te trekken, maar de genoodigden trokken zich terug. Daarop voegde hun het hoofd van Lepati, Ta Oeë ngKaoe, de volgende doeloea toe:

Kami nto noliwo da mokaoeloemo.	Wij zullen dan maar optrekken en vooruitgaan.
Koepangoelaja pari, koebosoelengga.	De smaad drukt mij, ik heb er ruim genoeg van.
Lipoekoe pontoero, nagesaramo.	Zie mijn dorp aan, het is reeds vernield.
Ane da moile, koekoele montanondo.	Als we dan uittrekken, dan kan ik ook medegaan.
Meratamo poiri rampe mai.	Het verlangen is opgekomen in mijn hart,
Damo oewe mata, mantora toemangi.	Steeds vloeien mijne tranen, aldoor wil ik weenen.
Ei, keni giloeka i Moinggoe nTo lino:	Brengt deze boodschap over aan het hoofd:
Mampadoma laboea latoeroena.	om denzelfden koers als ik te sturen.

De beteekenis dezer woorden is: Wij gaan vast vooruit en beginnen den aanval, want we kunnen onze smart over het dooden van onze makker niet langer dragen. Wij weenen om onzen verslagene en willen hem wreken. Komt gijlieden ons nu later nog achterna.

Op den tocht die daarna plaats had, is het dorp Malapare van de To Pakambia, vazallen van Mori, verwoest.

Thans volgen eenige doeloea's waarvan de inhoud meer op die der kajori's en bolingoni's gelijkt.

5. Pade sanggani pade toemangi.	Al blaas ik maar ééns op de fluit, dan gaat gij al weenen.

Digitized by Google

Toloeloe ali, pawole koromi.	Spreid de mat waarop gij u te slapen legt.
I ema i tana i ntjindooe?	Wie is daar beneden op den grond?
Pamboea ma'i ri bolata e'i.	Kom boven in ons huis.

Deze doeloea bevat eene samenspraak tusschen een verliefd jongmensch, die zijne geliefde hulde brengt en haar het hart wil week maken, door des avonds onder haar huis op de fluit te spelen. Ook deze doeloea is in kromme taal gesteld.

6. Ane noetode i wana ngkoio	Als gij gekomen zijt in het dichte van 't woud,
Pesoedo laba i mpeeli lero.	Zet dan uw schild af en kijk eens naar mij om.

Deze doeloea is door een meisje medegegeven aan een jongen man die ten strijde ging en die, als hij in het groote woud komt, en dus zijn land niet meer kan zien, nog eens een laatsten groet aan haar moet zenden.

7. Oeda leoeda, ine ntasiwaro.	Regen, ga maar door, laat ons hem niet verjagen.
Pombasa batoeroe ana nto polilo.	Wasch gij de nekharen van den jongen man.

Dit is evenzoo eene doeloea door een meisje uitgesproken. Haar geliefde is op reis, en als zij een regenwolk ziet drijven in de richting die haar geliefde is uitgegaan, dan zal zij die regenwolk niet (door tooverwenschen of gebeden) uiteenjagen, maar zij geeft aan de wolk de opdracht mede, om neer te komen op het haar dat in den nek van den jongen man buiten zijn hoofddoek uitsteekt, en hem alzoo het haar te wasschen, uit haren naam hem een liefdedienst te bewijzen, nu zij zelf hem niet kan bereiken.

8. De volgende doeloea is eene samenspraak tusschen een jongmensch en een meisje, van wie de eerste de laatste om hare genegenheid vraagt.

Ira ntowaweisa ntokoeelo,	Tabaks-bladeren heb ik gegeven.
Koeeloka iko sampodapi nila.	Ik heb ze u gegeven uit zusterlijke genegenheid.
Penente tana, pendjoesoe koromoe	En denk nu eens na, en heb berouw
mbeisa ba noeolo langka mpatoeroea.	dat ge mij niet hebt willen trouwen.
9. Poiwo, dae, ngkoepapoiwo.	Ga heen, vriend, ik geef u afscheid.
Poiwo, ine makodi karara.	Ga heen, wees niet beleedigd.
Oejoe mpena'oemo ri pintoe belo,	Voordat gij heengaat op reis,
somba oni ri ponoentoe dala.	neem de voorteekenen waar bij het begin van den weg,

Digitized by Google

boi mate ri pantende karoera.	opdat gij niet omkomt door de hand van slechte menschen.
Ane mate ri pantende karoera,	Als gij omkomt door de hand van booze lieden,
sindenggoe dala siwere ntoemangi.	dan zult gij den geheelen weg over worden beweend.
Sako Aroempone mangepe lele.	Zelfs de grooten zullen alom hunne droefheid betuigen.

Het meisje is te voren versmaad. Nu de minnaar niemand anders kan krijgen, zoekt hij haar weer op en ten afscheid geeft zij hem deze doeloea mede.

10. Thans volgt eene doeloea waarin een gast mededeelt dat hij flinken honger heeft, en een goeden maaltijd zeer zou op prijs stellen.

Pompakasalisei djoere ntamomi.	Maakt gereed hetgeen behoort bij de kruiderij.
Meratamo i djoriada mpengaja.	Er zijn allerlei gasten gekomen.

De inhoud van deze doeloea is zeer eenvoudig, maar zij is in moeilijk verstaanbaren vorm uitgedrukt.

11. Koeili salanggoe sanggawaoe.	Ik volgde de rivier en een geheel stuk was één en al stank.
Motedenggoe ri watoe, sanggapoeremo.	De drek was tegen een steen aangekomen en had zich verdeeld.

In deze doeloea drukt een Toradja zijne verontwaardiging uit over de gewoonte der Mohammedanen, die de rivieren in het Bovenland bevuilen, door er hunne behoeften in te doen.

12. Kandindi-ndindi oë ntjanggati ada.	De rand van het halve dak gaat op en neer.
Koesaroe doenia da makiama.	Ik dacht dat de wereld aan het vergaan was.
Ntanoka tolino mantora kadjadi.	Maar het waren een paar menschen die eene geboorte veroorzaakten.

In den eersten regel is o ë n t j a n g g a t i (of n t j a m b a t i) a d a verminkt voor: d j o ë n t j a m b a l i a t a. Het woord k i a m a in den tweeden regel is het Mal. (Ar.) k i a m a t, uit het Boeg. of Mak. (k i a m a') overgenomen. Deze doeloea wordt eene huishagedis (s o s o k i, Mal. t j ë t j a k) in den mond gelegd, bij het zien van twee huisbewoners, die met elkaar den coitus uitoefenen.

13. De volgende doeloea wordt een wild zwijn in den mond gegeven:

Matoeroe ri bongi, ndangipi dale.	Ik lag te slapen bij nacht en droomde van maïs.
Nggiwoi jakoe nanggalangga ntoewala.	In eens werd ik wakker, gestoken door eene lans.

Ook van deze doeloea is de taal verminkt.

Digitized by Google

3. Bolingoni of laolitani.

Onder bolingoni of laolitani verstaat men een versje van vier regels, waarvan de twee laatste parallel loopen met de eerste, zoodat het geheel eigenlijk een dubbelvers van twee regels is. De regels rijmen niet alle vier op elkaar, zooals bij de kajori, maar paarsgewijze: de 2de op den eersten, de vierde op den derden. Dikwijls bestaat de derde regel uit geheel dezelfde woorden als de eerste en de vierde uit dezelfde woorden als de tweede; zulke bolingoni's worden als de kunstigste beschouwd. Bij andere zijn enkele woorden uit den eersten en den tweeden regel resp. in den derden en vierden regel door synoniemen vervangen; een enkelen keer vormt ook de tweede helft eene tegenstelling met de eerste of een antwoord daarop. Voorbeelden van al deze vormen zijn in de hier volgende bolingoni's genoeg te vinden; zij behoeven dus niet afzonderlijk te worden gegeven.

De maat der bolingoni's is geheel dezelfde als die der kajori's.

Wat het woord bolingoni aangaat, dit is niet geheel met zekerheid te verklaren. Het is synoniem met laolitani (dat meer in Lage wordt gebruikt). De stam van het woord zal wel moeten gezocht worden in het thans nog veel gebruikte linga, waarvan het deelwoord is molinga „zingen". Indien men aanneemt dat linga is ontstaan uit lingan, dan moet lingoni uit lingani zijn ontstaan en dus een onderen vorm dan linga, n.l. dien met stemhebbenden sluiter, vertegenwoordigen, vgl. mangkoni (eten) uit mangkani, uit mangkan. Wat nu het voorvoegsel *bo-* aangaat, de beteekenis daarvan is niet gemakkelijk te bepalen. De voorbeelden van *bo-* die nog uit het Bare'e zijn aan te halen, helderen niet veel op en daar het hier niet de plaats is voor etymologische uitweidingen, neme men voorloopig aan dat bolingoni „gezang" beteekent. Ook het synonieme laolitani zal wel hetzelfde beduiden. Een kortere vorm van dit woord, lolita, is in het Napoesch de stam van het gewone woord voor „spreken". Ook in de priestertaal is laoeli „spreken". Eene andere beteekenis van laolita of laolitani in het Bar. is „vertelling". Daar echter in een groot aantal Bar. verhalen gezongen gedeelten voorkomen, zoo strijdt deze beteekenis niet met de eerstgenoemde. In verband ook met de beteekenis in het Napoesch kan men dan laolitani met „voordracht" vertalen. Dat laolitani het achtervoegsel *-ani*, M.P. *-an* heeft, is zoo goed als zeker. Het overblijvende gedeelte laolit kan van een stam olit, wellicht met reduplicatie zijn gevormd, maar het voorkomen van dien stam is nog niet uit het Bare'e of een der Toradjasche talen te bewijzen.

De naam „gezang" past volkomen voor de bolingoni genoemde liedjes. Zij worden steeds luid zingend voorgedragen, en wel na afloop van het wieden, als ook de tijd voor het raadsels opgeven is afgeloopen.

Digitized by Google

Van het oogenblik af dat de oogst in eene der velden van een dorp is begonnen, hoort men allerwegen de bolingoni's klinken. De wijze is altijd dezelfde; zij klinkt lang niet onaardig en daar men steeds in de opgewekte stemming zingt die de Toradja's vooral in den oogsttijd beheerscht, zoo behooren de bolingoni's tot een der meest spontane en aantrekkelijke uitingen van den volksgeest, gelijk ook uit den inhoud genoegzaam blijken zal. In de bolingoni's worden bezongen: zon en maan, regen, wind en wolken, vogels, boomen, planten en bloemen. In andere bolingoni's zingt men over den weg, over het Meer, over de zee, in andere weder over zoutstoken, over eten, slapen en sirihpruimen, of over loopen en varen. Soms worden geesten aangeroepen of gasten toegesproken, soms drukt men zijne vreugde uit over den rijken oogst. In andere bolingoni's weder is liefde, spot of verwensching het onderwerp, of scheiden en weerzien; eene enkele bolingoni heeft ook politieke beteekenis. Maar meestal staan deze liedjes in verband met den oogst en den dan heerschenden drogen tijd. Van al het bovenstaande laten wij hier voorbeelden volgen:

De zon is het onderwerp van de volgende bolingoni's:

1.	Eo ne kamporo-mporo,	Zon verhul u niet,
	da napebote lioso.	opdat de neten openspringen.
	Io lano, pepoerese	Komaan, zon, brand er op los,
	da nakapari naepe.	opdat zij het te kwaad krijgen.

De Toradja's beweren dat, als de zon fel op het hoofd brandt, de luizeneieren openspringen.

2.	Wase'emo lano mboto.	Zoo is het met de zon in de bergen.
	Ndateka depa melonto.	Eerst als zij hoog staat, brandt zij fel.
	Wase'emo lano mpada.	Zoo is het met de zon in de vlakte.
	Ndateka epa merara.	Eerst als zij hoog staat, is zij heet.
3.	Sala mpena'oemo, dae,	Wij zijn te laat er op uitgegaan, zon,
	melandjamo reme ndate.	het licht schijnt reeds daar boven.
	Sala mpena'oemo kodjo,	Wij zijn veel te laat van huis gegaan,
	melandjamo reme mboto.	de zon schijnt reeds boven de bergen.

Tijdens den oogst behoort men er voor dag en dauw op uit te gaan.

4.	Koesaroe rowimo dae,	Ik dacht dat de zon reeds was ondergegaan,
	ntano mejapi ntorare.	maar zij verschuilt zich achter den wind.
	Koeto'o daemo rowi	Ik dacht dat de zon reeds onder was.

Digitized by Google

ntano mejapi ngkoendongi.	maar zij verschuilt zich achter de wolken.

Tot de Maan zijn de volgende bolingoni's gericht:

5. I ma'i woeja doloma,	Daar komt de Maan op,
silomo ntaoe momota.	de fakkel dergenen die oogsten.
I ma'i doloma woeja,	Daar verschijnt het maanlicht,
silomo ntaoe weloea.	als een fakkel voor hen die op weg gaan.
6. Mogoembali woeja bose	De volle Maan is reeds voorbij,
wani dja ntongo sampole.	zij is reeds voor de helft donker.
Woeja bose mogoembali,	De volle Maan is reeds geweest
sampole ntongo dja wani.	voor de helft is zij reeds duister.

De volgende bolingoni's bezingen regen, wind en wolken:

7. Siampoe ne'e marombo	Regen, val niet dicht neer,
ana ntaoe boi jo'o.	anders worden de menschen nat.
Ne'e marombo siampoe,	Val niet dicht neer, regen,
boi jo'o ana ntaoe.	opdat de lieden niet nat worden.

In den oogsttijd wenscht men den regen ver; hoe droger het in de lucht is, hoe liever.

8. Siampoe, poleli wana,	Regen trek om den gezichteinder,
ire'i ne'emo rata.	kom niet meer tot hier.
Poleli wana siampoe	Regen ga om den horizont,
Ire'i ne'emo dantoe.	val hier niet meer neder.
9. Oedja banjamo mandoedoe,	Dat is geen neervallende regen,
oeë ngkoronjamo toedoe.	het is het afstroomende rivierwater.
Oedja banjamo siampoe,	Dat is geen regen die neerkomt,
oeë ngkoronjamo jaoe.	het is het water van de beek.
10. Torare mbe'imo siko?	Wind, waar zijt gij?
Ira ngkadjoe be monggibo.	De bladeren der boomen bewegen zich niet.
Torare mbe'imo jaoe?	Waar zijt gij wind?
Be monggale ira ngkadjoe.	De bladeren der boomen hangen stil.

In den oogsttijd is de wind zeer welkom, daar hij droogte aanbrengt en de brandende hitte in het oogstveld dragelijk maakt.

11. Torare, mbe'imo kantja?	Waar zijt gij toch, wind?
Ira ngkadjoe ba mangkaja.	De bladeren der boomen hangen stil.
Mbe'imo kantja torare?	Wind waar zijt gij toch?
Ira ngkadjoe ba monggale.	De bladeren der boomen zijn onbewegelijk.
12. Torare ibamo djela,	De wind komt niet meer hier,
lindo ndjai sampowega.	hij blijft tehuis bij zijn vriend.

Digitized by Google

	Torare ibamo dongka,	De wind verschijnt niet meer,
	lindo ndjai sampo'ongga.	zij blijft bij hare vriendin.
13.	Torare, io pemboei,	Wind, kom, waai toch,
	da koeposaroe mendoeli.	dan is het mij alsof ik een kom-kommer eet.
	Io pemboei, torare,	Komaan, blaas toch, wind,
	da koeposaroe gonawe.	dan is het mij alsof ik water drink.
14.	Kamboeë-mboeëmo ngaloe,	De wind blaast krachtig
	mewobo ntondomo jakoe.	en stort zich over mij uit.
	Ngaloe kamboeë, kamboeë,	De wind blaast maar voort,
	mewobo ntondomo loeë.	en stort zich over de pluimen.

Met „pluimen" zijn bedoeld de aren van de rijst die, nadat zij is geoogst, op het rek ligt te drogen.

15.	Koendongi, poro sakodi,	Wolken, beschut een weinig,
	da napolalebo ntjowi.	opdat het rijstmesje zich vlug bewege.
	Koendongi, poro sindate	Wolken, geeft wat schaduw daarboven,
	Da napolalebo mpale.	Opdat de handen zich mogen reppen.
16.	Ndo i Mantjogigi lino,	Vrouwe, die de wereld omloopt,
	karesi, da napeindo.	haal de wolken uiteen, opdat de zon schijne.
	Ndoi Mantjogigi Tana,	Vrouwe, die de Aarde omgaat,
	Karesi, da naperara.	Scheur de wolken, dat de zon brande.
17.	Moedo-moedo, ba merara	De zon is bedekt, zij schijnt niet,
	ndate limoe, ndate wana.	de wolken en het bosch bedekken haar daarboven.
	Merara, dja moedo-moedo.	De zon schijnt, doch slechts bedekt.
	Ndate limoe mangkomboero.	Er zijn wolken die haar blinddoeken.
18.	Pompedasi, Ndo i nTele,	Lieve Vrouwe, sla (de wolken) uiteen,
	da nakatongawa ndeme.	opdat de zon zichtbaar worde.
	Ndo i nTele, pompedasi,	Sla ze uiteen, lieve Vrouwe,
	da nakatongawa jangi.	opdat de hemel te zien kome.
19.	Oni be ngkoesaja-saja:	Dat geluid maakt mij niet bijster:
	powiwi, tengko i kana.	het is het geluid van de powiwi en de tengko, ter rechter zijde.
	Iba ngkoesajaka oni:	Ik ben niet onzeker over dat geluid:
	powiwi pai mamboi.	het zijn de powiwi en de mamboi.

Digitized by Google

In N° 15 roept men de wolken ter beschutting tegen de brandende zon; in N° 16 maakt men zich ongerust over de wolken, die wel eens regen konden brengen, en verzoekt daarom eene der hemelgodinnen om ze te verdrijven (¹).

Powiwi, tengko en mamboi zijn drie vogels, wier geluid voorspellende beteekenis heeft (²).

De vogels, boomen, planten en bloemen zingt men toe in de volgende bolingoni's:

20.	Epa ngkoemoiwo-iwo,	Ik wilde zoo juist heengaan,
	ndjaoemo tengko mokio.	toen daar een tengko zich liet hooren.
	Epa ngkoemoiwonaka,	Ik wilde zoo juist vertrekken,
	ndjaoemo tengko mokana.	toen daar een tengko van rechts kwam.
	Katoedoekoe lai soma,	En toen ik beneden op het erf kwam,
	kampele-mpele koemora.	was daar een kongka luid aan het schreeuwen.

Dit liedje wordt gezongen als men er op uitgaat om een stuk grond te voorzien van teekenen (mombakati, zie Dl. II, 241), om het voor het komende seizoen als zijn bouwgrond te kenmerken.

21.	Karoeoe-roeoe wakia,	De wakia vliegt roef! weg,
	bara dja limoe nakita.	misschien heeft zij wolken gezien.
	Wakia karoeoe-roeoe,	Roef, roef! vliegt de wakia heen,
	ba maenga waoe boejoe.	misschien ruikt zij de berglucht.
22.	Jama ngkadjoe nggajo²,	Bladeren die daar zoo wuift,
	rajakoe noepakamawo.	gij doet mijn hart verlangen.
	Nggajo² jama ngkadjoe,	Wuivende bladeren der boomen,
	noepakamawo rajakoe,	gij maakt mij het harte week.
23.	Ndoeë-ndoeë, tagajándoe,	Spinazie en andere groenten
	laoe ri winanga ntjaloe.	groeien aan de waterleiding.
	Tagajandoe, ndoeë-ndoeë	Groenten in allerlei soorten
	laoe ri winanga oeë.	groeien aan de riviermonding.
24.	Sese mpondani mawaro	De pandanen-bloemen waaien met den wind mee,
	toedoe ri tasi, molanto.	ze vallen in zee en drijven op het water.
	Mawaro sese mpondani,	De pandanen-bloemen waaien af,
	molanto, toedoe ri tasi.	en drijven als ze in zee vallen.

Over den weg, de zee en het Meer zingt men in de volgende bolingoni's:

(¹) Over Indo i Mantjogigi Tana, of Indo i nTegolili, Indo i nTemagolili, zie Dl. I, 270, II, 10.

(²) Dl. I, 281, 365.

Digitized by Google

25.	Wobo ndjaja ndeki Rano	Het begin van den weg naar het Meer
	mapempemo ewa wajo.	is zoo vlak als een spiegel.
	Wobo ndjaja ndjai tasi	De ingang van den weg naar de zee
	mapempemo ewa ladi.	is zoo vlak als het lemmet van een mes.
26.	Lo'oe mampeole tasi	Ik ga eens naar de zee zien,
	bara mandamo bombangi.	of de golven al zijn bedaard.
	Lo'oe mampeole daga	Ik ga eens naar den oceaan kijken,
	bara mandamo balaja.	of de deining al weer vlak is.
27.	Teosoemo ntano Rano	De spiegel van het Meer is gedaald,
	rangi'i membajo-mbajo.	de zandplaten schitteren in de zon.
	Teosoemo ntano Wimbi,	In de Wimbi is het water gedaald,
	membajo² rangi'i.	de zandbanken blinken in het licht.

De oogsttijd valt in den drogen moesson (Augustus, September), dus ook in den tijd dat het Meer een lagen waterstand heeft. De Wimbi is eene rivier die in de Posso valt, dicht bij de plaats waar deze rivier uit het Meer komt.

Bolingoni's van zoutstokers zijn de volgende:

28.	Indo i Mokore Woeri,	Moeder van de zwarte korst,
	badja papepone moeni.	laat de hardheid weer opkomen.
	Indo i Mokore Bone,	Moeder van de zandkorst,
	badja papepone-pone.	doe de hardheid verschijnen.
29.	Iwokoe oengka ri gampoe	Toen ik van huis ging,
	ire'i soëka manoe.	heeft de wichelkip mij deze plaats aangeduid.
	Iwokoe oengka indate	Toen ik uit het Bovenland vertrok,
	ire'i soëka pale.	is mij deze plaats aangewezen.

De tijd van het wieden en van het oogsten, welke beide werkzaamheden vooral door de vrouwen worden verricht, is voor de mannen (vroeger meer dan thans) de tijd om aan het strand zout te gaan stoken. In N° 28 wordt het zout toegesproken, om het aan te sporen tot hard worden en in N° 29 wordt gezegd dat, bij het wichelen met kippeningewand, hetwelk men tehuis heeft gedaan voordat men naar het strand ging, de plaats waar men zich nu gaat inrichten om de keet te bouwen, door de kip is aangewezen als de beste.

Nog andere zoutstokersliedjes:

30.	Konaoe ri woto-woto,	Den arènpalm op de hoogte
	be koewai poro jojo.	laat ik niet zijne kruin verliezen.
	Konaoe ri wotetari	De arènpalm op den heuvel
	kodi² ngkobangani.	wordt met weinig inhoud vol.

De zoutbak wordt met een arènpalm vergeleken, omdat de inhoud wit is, alsof er sago inzat. In het versje wenscht de stoker dat het

Digitized by Google

zout niet aan den eenen kant dunner worde dan aan den anderen kant en dat de bak met weinig pekel er in, toch veel zout geve.

31.	Mata mpota koekarangkoe,	Juist op den rijstoogst ben ik gekomen,
	ne noepodangeka jakoe.	zet mij nu geen sago voor.
	Mata mpota koekadjela,	Ik kom juist op oogsttijd,
	jakoe ne noepodangeka.	geef mij nu geen sago te eten.

De zoutstokers moeten zich gewoonlijk met schralen kost behelpen, daar zij ver van hun dorp werken en er vlak voor den oogst nooit rijst is. Bij hunne terugkomst, als de oogst is begonnen, willen zij zich dus eens aan de nieuwe rijst te goed doen.

Thans volgen liedjes over slapen, eten en sirihpruimen.

32.	Nggodi natoea'i mate,	Het scheelde niet veel of ik was gestorven,
	santoeroe lai Terate.	en met dat ik lag in de Onderwereld gekomen.
	Jore nggodi natoea'i	Ik heb zoo geslapen, dat het niet veel scheelde
	santoeroemo lai Nanggi.	of ik was meteen in de Onderwereld gekomen.
33.	Ba dja joremo sowala,	Misschien slaapt mijne vriendin,
	likekakoe, napenaa.	wek haar, dat zij wakker worde.
	Sowalakoe bara jore,	Mijne vriendin slaapt wellicht,
	likekakoe napadonge.	maak haar wakker, dat zij het hoort.
34.	Bisoemila koesahada	Ik vraag u verlof
	da meina-ina saja.	om een oogenblik te gaan slapen.
	Koesahada bisoemila,	Ik vraag uwe vergunning
	saja da meina-ina.	om een poosje te gaan dutten.

In Nº 32 wordt gezegd dat de slaap zoo diep is geweest, dat de weggegane levensgeest bijna in de Onderwereld was gekomen. In Nº 34 vraagt men verlof om te gaan slapen, met de woorden: B i s o e m i l a, k o e s a h a d a, waarvan het eerste de uitspraak is van het Arab. b i s m i l l a h, zooals men die van de Mohammedanen aan het strand heeft gehoord en het tweede beteekent „ik zeg de geloofsbelijdenis (s a h a d a, verb. van s j a h ā d a t) op. Dergelijke, voor de Toradja's zinledige, inleidingswoorden, worden door hen gelijkgesteld met de bij hen gebruikelijke inleidingen, die dienen om verlof tot iets te vragen. In dien zin vat men ook woorden op als: t a b e a, a m p o e n g i, p a r a m e s i, terwijl woorden als M o h a m a, l a i l a h a i l a l a a, worden begrepen als uitdrukkingen van verwondering, z. v. a. „Sakkerloot, dat is je wat te zeggen". In eene kajori komen o. a. de volgende regels voor:

ane noekoende Tomasa,	als ge de Tomasa moet opvaren,
lailaha ilalaa!	dan zult ge eens wat zien!

Digitized by Google

De Tomasa heeft n.l. een zeer snellen stroom.

35.	Pangkoni, ne'e maea,	Eet, wees niet beschroomd,
	koromoe boi terentja.	opdat uw lichaam niet vervalle.
	Pangkoni magasi-gasi,	Tast maar flink toe,
	dolidi boi tetadji.	opdat uwe schoonheid niet verloren ga.
36.	Kakandekoe-ndekoe lano.	De zon stijgt hoe langer hoe hooger.
	Mongkompemo kompo ngKado.	De lieden van Kadomboekoe krijgen honger.
	Lano ma'ai ngkareka.	De zon brandt reeds fel.
	Mongkompemo To Latea.	De lieden van de Latea hebben trek.
37.	Bokoeloe, wawamo jama,	Bokoeloe, breng de bladeren,
	mobilelomo kina'a.	de rijst wordt koud en stijf.
	Bokoeloe, wawamo ira,	Bokoeloe, breng etensbladeren,
	mobilelomo konisa.	de rijst wordt koud en hard.
38.	Toroe banta patoelibi,	Keer den zonnehoed om,
	noepasila sinolidi.	om daarin de pinang te splijten.
	Patoelibi toroe banta,	Draai den grooten hoed om,
	noepasila woea waja.	om de pinangnoten daarin klein te snijden.

De groote zonnehoeden worden gebruikt bij het oogsten; uit den hoed van de aanvoerster (tadoelako) wordt aan de oogstenden te pruimen gegeven.

39.	Sampotida, sampojondo,	Tuingeburen, akkerburen,
	tapombetende pamongo.	laat ons elkaar pinang toewerpen.
	Sampojondo, sampotida,	Akkerburen, tuingeburen,
	tapombetende santjila.	laat ons elkaar te pruimen aanbieden.
40.	Sarao pai santeba,	Wilde pinang en boomschors,
	se'i gambe nTo ri Lemba.	hier is gambir uit Paloe.
	Da noetadjika wajoli,	Gooi die boomschors maar weg,
	se'i gambe nTo ri Lodji.	hier is gambir uit Parigi.

Sarao is aan het Napoesch ontleend; het is de wisselnaam van kampoe, eene soort wilde pinang, die men pruimt als men niets beters heeft. Santeba is de boomschors van wajoli, die bij de overige pruim-ingrediënten wordt genoten, als men geen gambir heeft. Lemba is het land waarin Paloe ligt, Lodji is het hoofddorp van Parigi.

Bolingoni's waarin geesten worden toegezongen zijn:

41.	Waliegi, walilajo,	Geesten en zielen,
	tampeli da napengango.	helpt ons, dat de oogst groot worde.

Digitized by Google

Walilajo, waliegi,	Zielen en geesten,
tampelisa kami se'i.	komt gijlieden ons te hulp.
42. Petiro jakoe, Soemboli,	Zie op mij neer, Soemboli
mondentari taloe woli.	die door het hooge gras moet heen werken.
Soemboli, petiro jakoe	Soemboli, zie op mij neer,
mondenta-ndentari taloe.	terwijl ik het hooge gras moet uiteen halen.

Deze laatste bolingoni is gericht tot Soemboli, blijkbaar een oude luchtgod of luchtgeest, die in de letterkunde reeds tot een type is geworden (¹). Hier wordt hij aangeroepen door iemand die wieden moet op een akker waarin het onkruid al zeer dicht en hoog is opgegroeid.

De volgende dubbele bolingoni is gericht tot een aantal vrouwelijke geesten, die uitgenoodigd worden om te komen pinang en sirih pruimen.

43. Ndo i nTeto'a Tonanda,	Moeder van de doorgebroken vloerbalken,
Ndo i nTjiwojoe Wolanta	Moeder van de doorgezakte rijstschuur,
Opo Ndoi Roemonggaa,	Vrouwe, Moeder van de geelgekleurden,
Indo i nTjoeai Lamba	Moeder van de bijna rijpe komkommer,
Ndoi ngKatedo Doeata,	Moeder van de gestreepte pompoenen,
Ndoi nTegojoe Panamba,	Moeder van de doorgebogen drempels,
Ndoi mBanggoe mpopobanggoe,	Moeder der voedingsgewassen,
da ntamosantjila jaoe.	laat ons met elkaar sirih pruimen.

Het is duidelijk, dat al deze benamingen doelen op „eigenaars" van de voedingsgewassen, over welker oogst men zich bij het zingen verheugt. De doorgebroken vloerbalken, de doorgezakte rijstschuur, de doorgebogen drempels en de geelgekleurden, dit alles wijst op een overvloedigen rijstoogst, waarvoor men de goede geesten dankt. De komkommers en de pompoenen, gezochte toespijs bij de rijst, rijpen ook ten tijde van den rijstoogst en hebben eveneens hunne „eigenaars", die ze het eerst aan de menschen hebben gegeven en er dus een onvervreemdbaar recht op behouden. Ten slotte wordt Indo i mBanggoe genoemd, wier naam is weergegeven met „Moeder der Voedingsgewassen". Dit is echter geen vertaling van den naam, want de beteekenis van w a n g g o e, b a n g g o e is niet meer bekend. Men noemt echter Indo i mBanggoe als de „Moeder van alle voedingsgewassen" die in het rijstveld worden

(¹) Zie Dl. I, 305 en Noot bij Verhaal No. 45.

Digitized by Google

hangeplant. Naast deze „Moeder van Wanggoe" staat Ta Wanggoe, haar man, of haar mannelijk equivalent. Met de aanroeping van dezen akkergeest beginnen een groot aantal bolingoni's, die daarom maar kortweg tawanggoe worden genoemd en dikwijls als een afzonderlijke soort poëzie worden voorgesteld. In werkelijkheid zijn het bolingoni's, waarin op allerlei wijzen vreugde wordt uitgedrukt over den rijken oogst. Om daarop niet vooruit te loopen, mag men deze liedjes niet zingen eer men duizend bossen rijst (volgens anderen tweeduizend) heeft geoogst, anders zou men voor zijne voorbarigheid worden gestraft met een kleinen oogst. Voorbeelden van deze liedjes zijn de volgende:

44.	Tawanggoe, ndjo'oe peole,	Tawanggoe, ga eens kijken,
	siwojoe tananda kole.	de onderbalken der rijstschuur buigen door.
	Ndjo'oe peole, Tawanggoe,	Ga eens kijken, Tawanggoe,
	siwojoe tananda ndjaoe.	de onderbalken daarginds zijn doorgebogen.
45.	Tawanggoe, takomo ndjo'oe,	Komaan, Tawanggoe, ga heen,
	tananda siwojoe-wojoe.	de onderbalken zijn al haast doorgebogen.
	Tawanggoe, takomo ndjo'oe,	Tawanggoe, komaan, ga heen,
	oga ndjai bogoe-bogoe.	naar den alleenstaanden bogoeboom.
46.	Tawanggoe, tako peongka,	Tawanggoe, kom, sta op,
	ndjai bogoe oga-oga.	ga eens naar dien alleenstaanden bogoe-boom.
	Tawanggoe, tako peole,	Tawanggoe, kom, zie eens
	ndjai bogoe londe-londe.	naar dien bogoe-boom met al zijne spruiten.

Deze drie versjes roemen de groote hoeveelheid rijst die in de rijstschuur of op het droogrek is opgestapeld, zoodat de onderbalken of de onderliggers er van doorbuigen. Met bogoe wordt aangeduid een rek vol pas geoogste rijstbossen, die in de zon worden gedroogd eer zij worden opgestapeld. De bogoe is n.l. een boom die dicht loover krijgt en vele loten schiet.

Andere voorbeelden van tawanggoe-liederen zijn de volgende, hoewel de naam Tawanggoe er niet in voorkomt.

47.	Djaja i ngKede ri oeë,	De weg van onzen vriend naar het water,
	balatoe manoeë-noeë.	is aan één stuk door van rijstrekken voorzien.
	Djaja i ngKede ri baroe,	Op den weg van onzen vriend naar den palmwijn,
	manoeë-noeë balatoe.	staan de rekken op rijen naast elkaar.

Digitized by Google

48.	Koesende-sende, be rata,	Ik tracht er tegen op te springen, maar bereik den bovenrand niet.
	soeboe ri tabingke ntana.	Ik stuit tegen den hoogen oever.
	Koesende-sende, be djela,	Ik wil er tegen op springen, maar ik kom er niet.
	soeboe ri potabingkenja.	Ik stuit tegen den hoogen wal.

Ook in deze versjes wordt de groote hoeveelheid der geoogste rijst geroemd. Overal op het erf, tot op de paadjes naar het water en naar den palmwijnboom, staan de droogrekken met rijst beladen. Men loopt er door als in de bedding eener rivier met hooge oevers, waarvan men den bovenrand zelfs met een sprong niet kan bereiken.

49.	Da koli-kolimo ma'i,	Wendt ge u naar deze zijde,
	londo ri pae ndoemapi.	dan komt ge aan de vlugge rijst.
	Da koli-kolimo koro,	Wendt ge u om,
	londo ri pae mamongo.	dan komt ge aan de pinang-rijst.

Waarheen ge u ook keert, overal ziet ge rijst. Hier is de pae roemapi, eene snelgroeiende soort, ginds de pae mamongo, met korte, stompe korrels, als pinangnoten in het klein.

50.	Koesaroe joemoe i ngKai,	Ik dacht dat het de doodkist van grootvader was,
	ntano tando mpajangani.	maar het was het uiteinde der prauw.
	Koesaroe joemoe i mPapa,	Ik meende dat het de doodkist van Vader was,
	ntano dja tando doeanga.	maar het was het uiteinde der schuit.

Met „schuit, prauw" wordt hier weder het volgeladen droogrek bedoeld. Het is zoo groot, dat men eerst zou denken het lijkhuisje van zijn vader of grootvader te zien.

51.	Indekoemo mompandake,	Toen ik de rijst op den berg wilde brengen,
	tewoewoemo rombo sabe.	vielen de zijden kwasten uit elkaar.
	Mompandakemo indekoe,	Toen ik de rijst bergop wilde dragen,
	tewoewoemo rombo enoe.	vielen de kralen kwasten uiteen.

De draagmand is dikwijls opgeboeid met een matje, maar als zij zeer vol is, kan dit matje slechts een klein eindje in de mand gestoken worden, omdat de rand zoo hoog mogelijk moet opgeboeid worden. Als de draagster nu gebogen den heuvel naar het dorp oploopt, opent zich de mat allicht en vallen er rijstaren (zijden en kralen kwasten) uit de mand.

52.	Tete, Ndoi nTjoemanioe	Tante, Moeder van Soemanioe,
	da ndibangani talikoe.	laad mijn rug eens goed op.
	Ndoi nTjoemanioe, tete,	Moeder van Soemanioe, Tante,

Digitized by Google

da ndibanganimo pepe. — pak mijne draagmand eens goed vol.

Soemanioe [1] is de naam der plant die een der voornaamste toovermiddelen is in de rijstschuur, om den rijstvoorraad niet spoedig te doen slinken. Met het oog daarop wordt de toegesprokene „Moeder van Soemanioe" genoemd. De draagmand, die op den rug hangt, kan nu goed worden gevuld, want er is veel rijst gesneden.

53. Lebo roendoe, lebo ngaloe, — Verstrooid vallen ze neer, verstrooid door den wind,
posese ntali manawoe. — vallen de bloemen van den hoofddoek af.
Lebo ngaloe, lebo roendoe, — Verstrooid door den wind vallen
posese ntali maroedoe. — de bloemen van den hoofddoek ter aarde.

De uit de aren gevallen rijstkorrels worden in dit liedje vergeleken met afgevallen bloemen, hier nog wel met de bloemen van een gebloemden hoofddoek.

54. Oejoemo pajoë toga — Laat een koperen lijn neder,
da napepone lamoa. — opdat de goden opstijgen.
Oejoemo pajoë laboe, — Laat een ijzeren lijn neder,
da napepone ntawanggoe. — opdat Tawanggoe opstijge.

De goden en geesten stijgen ten hemel langs een lijn, die voor hen uit den hemel wordt nedergelaten.

55. Pampotokokoe isoepi, — Toen ik de tang in de hand had genomen,
ndjaoemo tegoei-goei. — klonk het geluid van de goei-goei.
Pampotokokoe kambero, — Toen ik den waaier had gegrepen,
ndjaoemo Ta ntjeko-ntjeko. — klonk daar de stem van de tengko.

56. Depa motoko isoepi, — Pas had ik de tang ter hand genomen,
naseko ntogoei-goei. — of de goei-goei gaf zijn geluid.
Depa koeloemboe woentjoea, — Nauwelijks was ik over den drempel gestapt,
naseko ngkoemora ntoenda. — of de kiekendief liet zich hooren.

Voordat zij naar het oogstveld gaat, bij haren eersten gang daarheen, gaat de voorgangster bij den oogst eerst naar den haard, neemt eene bamboetang en een vuurwaaier, en draait met gesloten oogen viermaal op hare knieën rond, eer zij zich naar de trap begeeft [2]. Op deze gewoonte doelen de beide bovenstaande versjes. Het vogeltje goei-goei voorspelt veel goeds voor den oogst, want zijn geluid doet denken aan het hijgen van iemand die een zware vracht naar huis brengt [3]. De

(1) Dl. II, 272.
(2) Zie Dl. II, 274.
(3) Ibid. 357.

Digitized by Google

tengko wordt in № 54 Ta nTjeko-ntjeko, z. v. a. „Jan-spreek-aan" genoemd, omdat deze vogel van alle geloofsvogels het meest gehoord en vertrouwd wordt.

57. Over gasten zingt men in de volgende liedjes:

Toetoeni silo lantera,	Steek de lamp aan,
naposilo ntaoe djela.	ter verlichting der aankomenden.
Toetoeni silo mpomada,	Steek de fakkel der vriendschap aan,
naposilo ntaoe rata.	ter verlichting voor de gasten.
58. Toetoeni silo lantera,	Steek de lamp aan,
mawengimo nepa djela.	het is al donker eer zij komen.
Toetoeni silo lamoa,	Steek de voorvaderlijke fakkel aan,
mawengimo nepa dongka.	het is al duister eer zij hier zijn.
59. Toelaoemo mai soma	Daar beneden op het erf
mesoedo tawala toga.	leunt iemand op eene met koper beslagene lans.
Toelaoemo mai ngapa,	Daar ginds voor het huis
mesoedo-soedo tawala.	staat iemand geleund op zijne speer.

№ 59 doelt op een gast, die wacht op eene uitnoodiging om boven te komen. Tot voor een paar jaar ging men nimmer uit zonder lans.

Ook het volgende liedje is van een gast, die gastvrijheid vraagt:

60. Se'imo jakoe ri wombo,	Hier zit ik aan den huisingang,
da noesiladi mamongo.	splijt de pinang voor mij.
Se'imo jakoe motoenda,	Hier ben ik nu gezeten,
da noesiladimo loeja.	splijt mij nu de pinang.

Het aanbieden van sirih-pinang is het eerste dat men ter ontvangst van een gast behoort te verrichten.

Ook in № 61 verzoekt een aangekomene om gastvrije ontvangst, en № 62 is er het antwoord op:

61. Se'imo jakoe ri soma,	Hier sta ik op het erf,
da ndipedasimo bola.	veegt nu het huis aan.
Se'imo jakoe ri tana,	Hier sta ik op den grond,
da ndipedasimo langka.	stoft nu de rustbank af.
62. Da ndipedasimo bola,	Veegt het huis aan,
da napotoenda ntotoka.	dat de gasten kunnen gaan zitten.
Da ndipedasimo langka,	Stoft de rustbank af,
da napotoenda ntorata.	dat de aangekomen zich kunnen zetten.

Over spreken en zingen handelen de volgende bolingoni's.

63. Toemoë ntoentoe mepone,	De ranken der toentoe-liaan klimmen op,
kapali wo'oe mabole.	ze mogen niet worden afgehaald.

Digitized by Google

Toemoë ntoentoe mebali,	De toentoe-ranken slingeren zich,
mabole wo'oe kapali.	afgehaald mogen ze niet worden.

De toentoe is eene liaan, die zich om grootere stammen slingert; de naam is synoniem met toentoe „rede, gesprek, mededeeling" en daarom beteekent het versje: De gemaakte afspraak, het gegeven woord mag niet worden verbroken.

64. Pai ngkoepongajoe-ngajoe,	De reden dat ik zing,
nakeni lawamo jakoe.	is dat ik ver ben mede genomen.
Pai ngkoepomawo-mawo,	De reden dat ik heimwee heb,
jakoe nakeni lawamo.	is dat ze mij ver hebben weggebracht.

Dit laatste liedje is van iemand, die in een ander dorp is gaan oogsten om loon te verdienen, of van eene slavin, die bevel heeft gekregen om in een vergelegen dorp bij het oogsten te gaan helpen.

Bolingoni's over loopen en varen zijn de volgende:

65. Malente ngkambale²,	Ik ben langzaam in het loopen,
narontjo ndeme mapane.	beschenen door de heete zon.
Kambale² malente,	In het loopen ben ik langzaam,
mapane narontjo ndeme.	heet als ik ben, beschenen door de zon.
66. Djamo todjokoe mandake,	Ik ben ben moe van het klimmen,
sawi ri lipoe mboerake.	tot boven aan het dorp der geesten.
Djamo todjokoe mepone,	Vermoeid ben ik van het stijgen,
sawi ri lipoe mokole.	opwaarts naar het dorp van het hoofd.
67. Totomo ngkamanoesia,	Zoo gaat het ons menschen,
mawengi se'i melindja.	zelfs in het donker moeten we er op uit.
Totomo ngkamanoeambo,	Zoo is het met ons lieden,
mawengi djamo mobajo.	zelfs in het duister moeten we gaan.

Een liedje van oogsters die zeer vroeg er op uitgaan of zeer laat te huis komen.

68. Doeanga ane be soa,	Als er geen plaats in de prauw is,
jakoe da ri jontoe ntjomba.	dan ga ik midden in het zeil zitten.
Ane be soa doeanga,	Als er in de prauw geen plaats is
da ri jontoe mpanawara.	dan zet ik mij in het zeil.
69. Jakoe da ri loeba-loeba,	Laat mij maar op den voorsteven zitten,
napadjempi² mboera.	om bespat te worden door het schuim.
Jakoe da ri londe²,	Laat mij maar op de plecht zitten,
napadjempi mboera mbose.	om bespat te worden door het schuim der riemen.

Digitized by Google

De liedjes № 68 en 69 houden een nederig verzoek in, om een bescheiden plaatsje bij degenen die medeoogsten. De eigenaars van een rijstveld krijgen dikwijls meer aanbiedingen van hulp dan hun lief is, zoodat zij nogal wat rijst kwijt raken aan loon (¹). Daarom is men niet altijd zeker, zijn verzoek om te helpen oogsten te zien ingewilligd.

Liefde is het onderwerp der volgende liedjes:

70.	Ane jakoe mampoboele,	Als ik voor u zorg,
	djajamoe djamo ri oeë.	dan hebt ge alleen maar naar het water te loopen.
	Mampoboele ane jakoe,	Zorg ik voor u,
	djamo da mondjaoe².	dan kunt ge maar aldoor naaiwerk verrichten.

In dit liedje voorspelt een man aan een meisje een gemakkelijk leven; ze kan thuis blijven zitten en zich met naaiwerk bezighouden en behoeft nergens heen te loopen dan naar het water, om zich te baden.

71.	Anoe ri tando ri tongo,	Zij die aan het uiteinde in het midden loopt
	se'e katoedoe ntanondo.	die is het naar wie ik verlang.
	Anoe ri tongo ri tando,	Zij die in het midden aan het uiteinde loopt,
	ntje'e katoedoe ntawambo.	die bezing ik in dit liedje.
72.	Tadoelako nto perae,	Voorgangster der oogstende rijen,
	tondokinja da koesangke.	die op haar volgt, die bezing ik.
	To perae tadoelako,	Voorgangster der rijen die oogsten,
	tondokinja koetawambo.	die achter haar loopt, die bedoel ik.
73.	Mawoeti Kale nTabaro,	Hij houdt me maar voor den gek,
	nato'o: Tete, tabako.	hij zegt: Tante, tabak.
	Mawoeti Kale ngKonaoe,	Hij houdt me maar voor den mal,
	nato'o: tetenja jakoe.	hij zegt: dat ik zijn tante ben.

Een meisje om tabak vragen en haar „Tante" noemen, wil zeggen: het met haar aanleggen. De namen Kale nTabaro en Kale ngKonaoe zijn om het rijm gekozen.

74.	Koesaroe pa'a linggona,	Ik dacht dat het het been van een gast was,
	ntanoka dja ore loda.	maar het was de staak die het venster oplicht.
	Koesaroe pa'a mojoeë,	Ik dacht dat het het been was van iemand die zat,
	ntanoka dja ore ntoeke.	maar het was maar de stut van het venster.

Het venster dat openstaat, is een laag gedeelte van het dak, dat wordt opgelicht en met een staak gestut om niet neer te vallen. Het

(¹) Dl. II, 280.

Digitized by Google

meisje denkt dat er een nachtelijke bezoeker door het venster klimt, maar ze vergist zich.

75.	Manjangke mpalai-lai,	Terwijl ge zingt, loopt ge maar weg,
	maeka da koeparasi. —	ik durf niet nader bij te komen.—
	Banja manjangke mpalai,	Ik loop niet weg terwijl ik zing,
	Kede, parasimo ma'i.	Kom maar naderbij, jongen.

Gesprek tusschen een jongen man en een meisje.

76.	Ne'e lawa noepantonda,	Loop niet ver achter mij,
	dika sandjanga ojota.	laat er slechts een span tusschen ons zijn.
	Noepantonda ne'e lawa,	Ge moet niet ver achter mij loopen,
	dika ojota sandjanga.	wij moeten slechts een span van elkaar af zijn.

Spotliedjes zijn de volgende:

77.	Modoempepe dompilangi,	Tralala, falderaldera,
	jakoe mawomo ri a'i.	ik verlang naar mijne vrouw.
	Dompilangi, modoempepe	Falderaldera, tralala,
	jakoe mawomo ri nene.	ik verlang naar mijne moeder.

Met de „jongere zuster" is de geliefde of de vrouw bedoeld. Maar als de man (die bij zijne schoonouders inwoont) zegt dat hij naar zijne moeder verlangt, beteekent dit dat hij genoeg heeft van zijn vrouw en weer naar huis wil. Dit liedje geeft dus te kennen dat iemands hart in een oogenblik kan omslaan.

78.	Tadoelako woë-woë	Onze voorgangster is traag,
	kiarota ba maombe.—	onze bindsels verminderen niet.—
	Banja woë tadoelako,	Niet de voorgangster is traag,
	Tampelinja be makako.	Hare helpsters zijn niet rap.

Het eerste gedeelte is een verwijt aan de voorgangster bij het oogsten, dat zij zoo weinig vaart achter het werk zet zoodat de bastreepen die men gereed houdt om er de bossen mee vast te binden, niet verminderen. De voorgangster antwoordt in het tweede gedeelte dat het niet aan haar ligt, maar aan hare helpsters.

79.	Tadoelako i Wakoeka,	Wakoeka is voorgangster,
	dja makako ri banoea.	maar ze is slechts thuis rap van hand.
	I Wakoeka tadoelako,	Voorgangster is Wakoeka,
	dja ri banoea makako.	maar alleen te huis pakt zij flink aan.

Het liedje zegt: In het rijstveld grijpen hare handen traag de halmen, maar te huis grijpen die handen met den grootsten ijver in de gekookte rijst, om die op te eten.

80.	Peloda-lodamo ndate,	Zit maar steeds voor het venster te kijken.

Digitized by Google

noesaroe bemo da mate.—	ge denkt zeker dat ge niet zult sterven.—
Pai ngkoepeloda-loda,	Ik zit juist aan het venster te kijken,
mopea djandji lamoa.	om te wachten op mijn voorbeschikt uurtje.

Dit liedje wordt voor de eerste helft gezongen door een jongeling, die voorbij loopt onder een venster waaraan een meisje zit. Als iemand volkomen tevreden en bevredigd is, zegt hij wel eens: „Ik gevoel mij alsof ik niet zal sterven", d. w. z. mijn levensgeest is zoo voldaan, dat hij niet van mijn lichaam zal scheiden. In de tweede helft antwoordt het meisje, dat zij juist kalm op haar stervensuur zit te wachten.

81. Kede, palaimo moeni,	Ventje, ga maar weer weg,
baoegamoe poendji[2].	je schaamgordel is nog maar kort.
Kede, palaimo jaoe,	Manneke, ga jij maar heen,
poendjimo tando basa'oe.	de slip van je schaamgordel is kort.

Eene smadelijke afwijzing van een al te jeugdigen minnaar. Dezelfde strekking heeft het volgende liedje:

82. Pantjogi, pantawanaka,	Trek je maar terug, verwijder je,
banja siko ondo ndaja.	Gij zijt mijn uitverkorene niet.
Pantawanaka, pantjogi,	Verwijder je maar en trek je terug,
banja siko koeondongi.	niet gij zijt mijn uitverkorene.

De volgende bolingoni wordt een Mohammedaan van het strand in den mond gelegd. Hij had eene Toradjasche getrouwd, maar toen zij stierf en hij haar eene Mohammedaansche begrafenis wilde geven, kwam hare familie daartegen op. De man zwichtte voor den aandrang, met het volgende versje:

83. Aginja mate kapele	Laat zij dan maar als heidin sterven,
ne'emo ratabalele.	en laten er maar geen tahlil's voor haar worden gereciteerd.
Aginja mate bajangi,	Laat zij dan maar zonder ceremoniën sterven,
ne'emo rasambajangi.	en laat er geen lijkdienst voor haar plaats hebben.

Het reciteeren van de woorden la ilaha illa'llah „er is geen god dan Allah", heet tahalele (Mak. naar het Ar. tahlil); het geschiedt ten behoeve van een doode, om zijn hemelsch loon te vermeerderen. De salāt voor den doode wordt gehouden na de wassching van het lijk. De uitspraak kapele voor kapere (kafir) is een Gorontaleesche eigenaardigheid.

84. Maka ane da i Oeki	Een framboesia-lijder wil ik nog wel trouwen,
da mambojanaka moeni.	want die wordt nog wel weer beter.

Digitized by Google

Maka ane dja i Koele,	Maar voor een rheumatiek-lijder bedank ik,
bamo da ntoedoe ri oeë.	want die komt niet eens meer aan het water.

Eene spottende uitlating eener vrouw, die de keuze heeft tusschen een lijder aan framboesia (t o c k i, verkort tot O c k i, bij wijze van eigennaam) en een lijder aan k o e l e (gewrichtsrheumatiek). Zij kiest den eerste, want een rheumaticus kan zelfs den kleinsten afstand (naar het water) niet afleggen en is dus steeds hulpbehoevend.

85.	Ndate landeamo ajoe,	De zon staat al boven den horizont,
	banjamo gori mpembangoe.	het is al over den tijd van opstaan.
	Ndate landeamo reme,	De zon staat al boven den gezichtseinder,
	banjamo gori ngkalede.	het is niet meer de tijd van vertrekken.
86.	Noendjaa noepomabago?	Wat hadt ge toch voor dringend werk?
	Ndatemo landea lano.	De zon staat al boven den horizont.
	Noendjaa noepomalente?	Waarom komt ge toch zoo laat?
	Ndatemo landea reme.	De zon staat al boven den gezichtseinder.

Met deze beide versjes worden lieden bespot, die laat op het oogstveld verschijnen, maar aan het einde van hun werk toch het volle loon daarvoor zullen ontvangen, daar het niet de gewoonte is, dat daarop wordt beknibbeld. De anderen, die reeds voor dag en dauw zijn begonnen, moeten dus hun hart eens even aan de dagdieven luchten.

Verwenschingen zijn de volgende bolingoni's:

87.	Bara bisoe, bara kombo,	Puisten of zweren,
	peogoemo sondo-sondo!	komt in grooten getale op!
	Bara kombo, bara boego,	Of het zweren zijn of puisten
	peogoe ewa posoedo!	laat ze opkomen zoo groot als kookpotten!

B o e g o is verkorting van S o b o e g o, de naam van een boozen geest, die ziekten zendt. Hier is het synoniem gebruikt met b i s o e. Het woord p o s o e d o in den laatsten regel beteekent eigenlijk „haardsteen", doch de Toradja's gebruiken daarvoor liefst defecte kookpotten, die omgekeerd (op hunnen mond) staan.

88.	Tamboeja maliwoe jakoe,	Glazenmaker, die om mij heen vliegt,
	tondamo reme manawoe!	volg maar de ondergaande zon!
	Tamboeja maliwoe koro,	Glazenmaker, die om mij heen gonst,
	tondamo reme da sojo!	volg maar de zon die ondergaat!

Digitized by Google

De glazenmaker, die om iemands ooren gonst, brengt hem de kwaadsprekerij van anderen over. Daarom wordt het insect verzocht de ondergaande zon te volgen, d. w. z. den dood te zoeken; zie ook het bij N° 28 van de kajori's opgemerkte.

Van scheiden en weerzien spreken de volgende gedichtjes:

89.	Djo kaëli-eli raja	Bij het verlaten van dit land
	mantalikoe se'i tana.	denk ik er onophoudelijk aan terug.
	Raja djo kaëli-eli,	Mijn hart denkt er telkens aan terug,
	mantalikoe tana se'i.	terwijl ik dit land verlaat.
90.	Tampe ndare dja masoeli.	De hoogte van uw dorp is moeilijk te beklimmen.
	pande da taowe moeni.	laat ons met de vrijerij maar ophouden.
	Dja masoeli tampe ndare,	Moeilijk te beklimmen is de hoogvlakte van het dorp,
	da ntaowe moeni pande.	laat ons maar ophouden met vrijen.

Als voorwendsel tot het afbreken der vrijerij wordt hier genoemd, dat de minnaar den klim naar het dorp zijner geliefde te steil vindt, wat zeggen wil, dat hij bezwaren tegen haar heeft.

91.	Koelego-lego metango,	Ik kijk maar voor de leus uit het venster,
	ntano mompalindo mawo.	doch het is om mijn verlangen te stillen.
	Koelego-lego metiro	Ik doe maar alsof ik uit het venster kijk,
	ntano mawo ndapalindo.	maar ik wil mijn verlangen stillen.
92.	Mawo dja noedika²,	Ge verwekt liefde in mijn hart,
	be djadji koro melindja.	zoodat ik maar niet kan weggaan.
	Dja noedika² mawo,	Liefde hebt ge in mijn hart geplant,
	be djadji koro mobajo.	zoodat ik maar niet kan wegkomen.
94.	Namo ronta'oe, romboeja,	Al zouden er ook jaren en maanden over heen gaan,
	ri rajakoe be maloeka.	uit mijn hart verdwijnt ge niet.
	Namo romboeja, ronta'oe,	Al zou het ook maanden en jaren duren,
	be maloeka ri rajakoe.	ge verdwijnt niet uit mijn hart.

De beide volgende bolingoni's vermelden de vestiging van het Nederlandsch gezag:

94.	Panto'o i Pompania:	De Kompanie heeft voorgesteld:
	Kana, morambanga kita.	„Vriend, laat ons bij elkaar blijven".

Digitized by Google

	Panto'o i Komandaa,	De Kommandant heeft gezegd:
	Kana, kita morambanga.	„Vriend, we verbinden ons".
95.	Dja boetoe tamobalanda,	Zoo spoedig als we de Hollanders hier kregen,
	me'oeroe taoe santana.	onderwierp zich het gansche land.
	Balanda dja boetoe djela,	Nauwelijks waren de Hollanders gekomen,
	me'oeroe taoe salemba.	of het heele volk onderwierp zich.

Het volgende liedje is het verzoek van iemand tot een paar anderen, die voor hem uit loopen, om te mogen voorbijgaan.

96.	Mangowo bajo ri djaja	Een paar schimmen staan mij in den weg
	da koemolioe sontjara.	laat ik haastig voorbij gaan.
	Bajo ri djaja mangowo,	In den weg staan mij een paar schimmen,
	da koemolioe pindongo.	laat ik asjeblieft voorbijgaan.

4. Polinga en Popasangke.

Mopasangke beteekent woordelijk: „in de vlucht grijpen". Het wordt in de eerste plaats gebruikt van een roofvogel, die een visch, of een op den grond loopend vogeltje oppakt en er weer mede wegvliegt. Nevens sangke staat sangki „bij den poot pakken", zooals bv. een varken dat men wil vangen; het gemeenschappelijke in de beteekenis dezer beide woorden is dus het neerschieten en toegrijpen. Overdrachtelijk wordt manjangke, mopasangke, mopapasangke gebruikt van het elkaar toezingen van versjes in kajori-vorm, door de mannen en de jonge meisjes tijdens den oogst, vooral in de dagen die aan het oogstfeest voorafgaan. Het toezingen van eenige versregels waarin men verbinding zoekt aan te knoopen met de bezongene, is trouwens ook de beteekenis van manjangke in de reeds boven gegeven bolingoni № 75, waar een man een meisje toezingt met: Manjangke mpalai-lai, hetgeen woordelijk beteekent: „Ge pikt mij uit, hebt het op mij gemunt in uw gezang en onderwijl loopt ge weg".

I. Het mopasangke (in het strand-Bare'e zegt men mosisangke „het op elkaar gemunt hebben") is reeds vroeger beschreven, n.l. in Dl. II, bl. 284—287. Aan het mopasangke gaat vooraf het molinga; dit woord beteekent eenvoudig „zingen". Bij het molinga worden gewone kajori's gebruikt, zooals bv. de reeds vroeger gegevene № 92, 93 en 94. Andere voorbeelden van kajori's die bij het molinga dienen, zijn de volgende. De jonge mannen zitten op het erf voor het huis en zingen:

Mekoetana lea dondi,	„Wij, uwe vrienden, vragen
bara roomo mangkoni?	of ge al klaar zijt met eten".

De meisjes zitten in de voorgalerij en antwoorden:

Mekoetana lea dondi,	„Als de vrienden dat vragen,

Digitized by Google

kami roomo mangkoni.	Ja, wij zijn klaar met eten".
Jonge mannen:	
Mekoetana tontji ragi,	„De bonte vogels vragen,
bara bare'e kapali.	of er niets tegen is (dat wij u toezingen) (1)".
Me. Mekoetana tontji sonda,	„Als de vreemde vogels dat vragen,
bare'e bara kadosa.	Neen, er is niets tegen"
Ma. Banja koemepapadosa,	„Ik wil er niets verkeerds mee doen,
wase'e ada linggona.	maar het is nu eenmaal de gewoonte van gasten".
Me. Maoe be noepapadosa,	„Ge behoeft er niets verkeerds mede te bedoelen,
kaintjanimo linggona.	wij kennen ook wel de gebruiken der gasten".
Ma. Maranindimo ri tana!	„Het is koud hier op den grond!
Toea'i, ponawa-nawa.	Zusters, bedenkt dat eens.
Maranindimo, pindongo!	We hebben het koud, arme stakkerts!
Toea'i, pogombo-gombo.	Zusters, wilt dat eens bedenken".
Me. Se'imo kami mogombo,	„We hebben er al over nagedacht,
toekaka be'e pindongo.	maar we vinden u niet beklagenswaardig.
Be'e pindongo i a'i.	De broeders zijn niet beklagenswaardig.
Se'imo mogombo kami.	Dat hebben we al uitgemaakt" (2).
Ma. Dja ngkoejooe da mepone,	„Als ik maar aanstalten maak om boven te komen,
mogele tambile loë.	dan lacht zij die aan de deur zit.
Dja ngkoejooe da ngkoetada	Als ik maar doe alsof ik de trap wil opstappen,
Mogele tambile langka.	dan lacht zij die in den ingang zit.
Dja ngkoejooe da mopoloe	Als ik maar de beweging maak van neder te hurken,
Mogele i sampopotoe.	Dan lacht mijne zuster al".
Me. Setoemo siko mopoloe.	„Daar zijt ge nu al nedergehurkt
Mogele i sampopotoe.	En nu lacht uwe zuster".

(1) Hiermede wordt vergunning gevraagd om met het mopapasangke te beginnen en eene verklaring uitgelokt, dat het geen aanleiding zal geven tot jaloerschheid of wraak van de zijde van mogelijke minnaars. De mannen noemen zich „bonte vogels", omdat zij komen neerstrijken op het erf en zich fraai hebben uitgedost.

(2) De mannen willen eene uitnoodiging uitlokken, maar de meisjes gaan er niet op in. In het begin antwoorden zij veelal met dezelfde woorden als die haar worden toegezongen, om geen toenadering te toonen. Eerst later uiten zij zich meer vrijmoedig.

Digitized by Google

Nu komen de mannen boven en zetten zich in de galerij neder, terwijl de meisjes zich naar het binnenhuis terugtrekken.

Ma. I Londe nTawaelia,	„Of Tawaelia-spruitje zoo knap is, (1)
lo'emo da koepangkita.	zou ik wel eens willen zien.
Ane i Londe nTambone	Of Tambone-spruitje zoo knap is,
lo'emo da koepeole.	zou ik wel eens willen kijken".
Me. I Londe nTambone lo'e	„Die knappe Tambone-spruit
se'imo jakoe noeole.	die ziet ge hier, dat ben ik.
I Londe nTawaelia	De Tawaelia-spruit
se'imo da noepangkita.	die ziet ge hier voor u".
Ma. Maroedoe ira ntambone.	„Er zijn bladeren van den tambone-boom afgevallen.
Ewa re'e da mampone.	Het is alsof iemand er is ingeklommen".
Me. Maroedoe ira ntambone,	„Al zijn er bladeren van den tambone afgevallen,
be koeto'o da noepone.	toch zeg ik niet dat ge er in moogt klimmen" (2).
Ma. Se'imo jakoe ri wombo.	„Nu zit ik al in den huisingang.
Djoedjoelakamo pamongo.	Schuif eens de pinang toe".
Me. Setoemo siko ri wombo!	„Zoo, zit ge daar in den ingang!
Da kagombomo pamongo.	Dan zullen wij eens beraadslagen over de pinang".
Ma. Se'imo jakoe motoenda.	„Nu ben ik hier al gezeten.
Ndisongka, taliwanoea.	Zegt gij, huisbewoners, nu eens wat er verder moet gebeuren".
Me. Setoemo siko motoenda.	„Zoo, zijt gij al gezeten.
Mosongka taliwanoea.	Dan zullen de huisbewoners eens zeggen wat er verder moet gebeuren".
Ma. Jakoe dja lioe ngkawongko!	„Ik ben buitengemeen in mijn schik!
Pede, pede, koemamongo.	Tik, tik, klop ik op de kalkbus en pruim sirih".
Me. Siko mawongkomo kodjo.	„Ge zijt buitengewoon in uw schik,
Setoe pedemo mamongo.	Dat ge daar zoo tik, tik, zit te pruimen".

(1) Londe nTawaelia en Londe nTambone duiden aan „spruiten, jonge loten of uitloopers van de boomen tawaelia en tambone". Londe (jonge loot) is in poëzie niet zeldzaam, als aanduiding van een meisje. Ook hier stellen de boven genoemde samenstellingen meisjesnamen voor.

(2) Deze wederzijdsche plagerij beteekent: Ge ziet er naar uit alsof ge al een vrijer bij u ontvangt. Het antwoord is: Misschien is er iets aan mij te zien, maar dat geeft u nog geen vrijheid tegenover mij.

Digitized by Google

Ma.	Mawongko rajakoe jaoe.	„Ik ben zeer blijde
	Momama tabako jakoe.	dat ik tabak te pruimen krijg.
	Ane tabako nTo Rato	Als het tabak van Rato is,
	koemama jonto ngkadago.	dan pruim ik op zijn smakelijkst.
	Ane tabako nTjoemara,	Als het tabak van Soemara is
	koemama menaa raja.	dan voel ik mij opgewekt als ik ze pruim.
	Tabako sia Ampana,	Tabak van Ampanaschen snit,
	melele sandaja nganga.	daarvan smelt mijn geheele mond".
Me.	Sia Ampana manoto.	„Zeer zeker is ze van Ampanaschen snit.
	Tabako majaja kodjo.	Het is tabak die bizonder pittig is" (1).
Ma.	Ane jakoe manggadoë,	„Als ik een ongetrouwd jongeling was,
	bantja ilaoe koepone.	dan zou ik dien tros daar uit den boom halen.
	Manggadoë ane jakoe,	Als ik een vrijgezel was,
	koepone bantja ilaoe.	dan zou ik naar dien tros daar in den boom klimmen".
Me.	Ane manggadoë bemba,	„Als ze eene ongetrouwde vrouw is,
	poneka bantja ngkabera.	haal haar dan een tros wilde pinang uit den boom.
	Manggadoë ane bemba,	Als ze een alleen loopend meisje is,
	bantja ngkabera poneka.	klim dan eens voor haar om een tros wilde pinang in den boom" (2).
Ma.	Mangoera sa siko, a'i.	„Ge ziet er lief uit, zusje.
	Djo mawongko raja mami.	We hebben pleizier in je".
Me.	Se'i mangoera toea'i.	„Wel, je zusje ziet er lief uit.
	Gori ngkawongko ndajami.	En daarom hebt ge zoo'n pleizier".
Ma.	I sema toempoe mbalena?	„Wie heeft toch die afsluiting aan den boom aangebracht?
	Djamo teompo lingke'a.	De klimstrik wordt tegengehouden".
Me.	Ee'e teompo lingke'a.	„De klimstrik wordt niet tegengehouden.

(1) Tabak uit het Ampanasche (Rato, Bongka) is zeer gewild bij de Toradja's. Soemara is voor de Toradja's de groote handelsplaats, waar men alles kan krijgen. Het geven van tabak door vrouwen aan mannen is een teeken van genegenheid.

(2) Bantja „tros, bloeiwijze van kokos- en pinangpalm" is in poëzie een veel voorkomende meisjesnaam. Het lange haar der vrouwen wordt met zulk een bantja vergeleken. De meisjes sporen hier de jongelieden aan, om maar ineens den beslissenden stap te wagen.

Digitized by Google

	Jakoe be'e nawalena.	Niemand heeft nog een eigendomsteeken bij mij aangebracht (1).
	Jakoe dja me'iinondo,	Ik zit maar stil en geduldig
	mopea i Sampatoto.	te wachten op een wederhelft".
Ma.	Enoe Sadjaa meawa.	„Kralen-glans is een mooi meisje.
	Natonda Batoeroe Lana.	Zij loopt Glimkuif achterna (2).
	Pombetondata ri djaja.	Zooals wij achter elkaar op den weg loopen,
	nggodi sawi ndati ngapa.	komen wij bijna boven in het dorp.
	Pombetondata ri soma	Zooals wij achter elkaar op het erf loopen,
	nggodi sawi ri Lamoa.	komen we bijna bij de goden".
Me.	Powamba, Enoe Sadjaa,	„Zing eens, Kralenglans.
	Lo'oemo Batoeroe Lana.	Glimkuif is reeds ginds.
	Ane i Batoeroe Lana,	Als het Glimkuif is,
	tondamo, Enoe Sadjaa.	loop hem dan na, Kralenglans.
	Lo'oemo Enoe Sadjaa,	Kralenglans is reeds daarginds,
	Tondamo, Batoeroe Lana.	loop haar na, Glimkuif".
Ma.	Ane jakoe da mekeni	„Als ik u mag geleiden,
	roeoe roeoe tana se'i.	dan gaan wij dit geheele land door.
	Da mekeni ane jakoe	Als ik uw geleider mag zijn,
	da roeoe tana ilaoe.	dan gaan we het land ginds heelemaal door" (3).
Me.	Dja maoe noekeni jakoe,	„Maar al zoudt gij mij geleiden,
	be roeoe tana ilaoe.	dan zouden we het geheele land toch niet doorgaan.
	Jakoe ane da noekeni,	Als gij mijn geleider zoudt zijn,
	be da roeoe tana se'i.	zouden we niet door het gansche land gaan".
Ma.	Ne noepedongeka tontji!	„Luister niet naar dien vogel!
	Nawa² be magoli.	Mijn hart is niet veranderd.
	Ne'e ndipedongeka ba'a!	Luister niet naar dat meisje!
	Be magoli nawa-nawa.	Mijn gemoed is niet anders geworden" (4).

(1) Een meisje wordt in poëzie dikwijls vergeleken bij een vruchtboom, die al of niet kan worden beklommen, al naar dat er geen verbodsteeken aan is gehecht, of wel. Het woord „beklimmen" bevat eene voor de Toradja's zeer duidelijke toespeling. De klimstrik is een touw dat de beide enkels verbindt en het klimmen in den boom gemakkelijker maakt.

(2) Enoe Sadjaa is een meisjesnaam en Batoeroe Lana een mansnaam, of liever: deze namen zijn aanduidingen van een jong meisje en een jongen man uit het gezelschap, die men met elkaar plaagt.

(3) Als ik u mag trouwen, dan neem ik u mee.

(4) Luister niet naar die vriendin van u, die als een onheilspellende vogel u vertelt dat ik het niet ernstig met u zou meenen.

Digitized by Google

Me.	Dja magoli nawa².	„Uw hart is wel degelijk veranderd.
	Be koedonge oni nganga.	Ik hoor uw stemgeluid niet.
	Nawa² dja magoli.	Wel degelijk is uw gemoed anders geworden.
	Nganga be koedonge oni.	Ik hoor den klank uwer stem niet" (¹).
Ma.	Mowamba ane da kami,	„Als wij eens gaan zingen,
	woro wana roea ntapi.	dan klinkt het door twee wouden heen.
	Ane kami da mowamba,	Als wij onzen zang laten hooren,
	roea ntapi woro wana.	klinkt het geluid door twee bosschen heen".
Me.	Djo ewa maeka raja!	„Het is alsof gij bedeesd zijt!
	Mowamba montotoa'a.	Ge zingt zoo stotterend.
	Maeka dja ewa raja!	Het is als of ge bevreesd zijt!
	Oni nganga paja-paja.	Uwe stem klinkt zoo kwijnend".
Ma.	I sema mowamba lo'e?	„Wie is er zoo knap in het zingen?
	Ewa toroli koedonge.	Het is alsof ik een parkietje hoor.
	Sema koedonge mowamba?	Wie hoor ik daar zingen?
	Ewa djaledje mandjaja.	Het is alsof het een troep vogeltjes is".
Me.	Karoeoe-roeoe wakia	„Roef, roef, vliegt de wakia weg,
	Bara pantjoea nakita.	hij heeft zeker een lekker hapje gezien.
	Wakia karoeoe-roeoe	De wakia vliegt roef, roef weg,
	Pantjoeanja da saloemboe.	hij zal wel veel lekkere hapjes krijgen".
Ma.	Dja maoe mandjaja kita,	„Al komen wij in een troep aan,
	banja pantjoea takita.	lekkere hapjes zien wij niet.
	Kita dja maoe mandjaja,	Al gaan wij in groot aantal er op uit,
	banja pantjoea tarata.	lekkere hapjes vinden we niet".
Me.	Longgea maoe noe'ai,	„Al zijt ge erg op Longgea gesteld,
	kabosenja be mambai.	het hoofd zal haar u niet geven.
	Maoe noe'ai Longgea,	Al verlangt ge zeer Longgea te hebben,
	be nawai ngkabosenja.	het hoofd staat het u niet toe".
Ma.	Longgea maoe ngkoe'ai.	„Al ben ik erg op Longgea gesteld,
	kabosenja be mambai.	het hoofd zal haar mij niet geven.
	Maoe ngkoe'ai Longgea	Al verlang ik zeer om Longgea te hebben,
	be nawai ngkabosenja.	het hoofd staat het niet toe".

Hiermede is een voorbeeld gegeven van de liedjes waarmede de

(¹) De mannen worden geplaagd, omdat ze niet flink zingen.

Digitized by Google

Toradjasche jongelieden elkaar hunne gevoelens openbaren bij het molinga. Thans laten wij een voorbeeld volgen van hetgeen wordt gezongen bij het mopapasangke.

II. Bij het mopasangke, dat het molinga besluit, en dat weder eindigt met het oprichten en toezingen van de toko mpojope genoemde masten, wordt eene eindelooze reeks liedjes geimproviseerd, door degenen die daarin bedreven zijn. Gewoonlijk hebben de meisjes ook een man bij zich, die voor haar antwoordt op de regels haar door de mannen en jongelieden toegezongen. Dikwijls is het een man die de meisjes de regels voorzegt, terwijl een meisje dat eene goede stem heeft ze zingt. Hierbij verbeurten de meisjes elkaar ook dikwijls. Bij de mannen is het dikwijls ook zoo; een vaardig dichter zegt de regels voor, hetzij hij ze nieuw maakt, hetzij hij uit zijne herinnering put en anderen zingen ze, bij beurten. Een voorbeeld van een reeks coupletten bij het mopasangke gezongen volgt hier. Hetgeen door de mannen wordt gezongen is met M. aangeduid, de partij der vrouwen met V.

M. Papendjojomo pajowi	Doet de slang voortkruipen,
ewa kita mowinoti.	zoodat het is alsof we figuren teekenen. (1)
V. Oelajamo poera²,	Pakt alles in,
da napantoelisi soera.	om den vrachtbrief op te maken. (2)
M. Poiwo ne'e mondadoe.	Maakt u gereed, overhaast, u niet.
A'i, nakagana bakoe.	Zusje laat er genoeg teerkost zijn.
Bakoe ndjoi lalangani,	Als proviand voor den tocht naar de ondiepte (3)
teawoe da noegolasi.	moet ge maïsmeel nemen met suiker.
V. Dja da noe'oelaja, potoe,	Pak nu maar in, broeder,
oea poera singkandomoe.	want alles is bijeen.
M. Pale noeto'o malepa.	Ge beweert dat uwe handen ontveld zijn. (4)
Ara sangkoedja rombenja?	Hoeveel zakken zijn er?
Taoenakamo, toea'i,	Breng ze nu maar beneden, zusje,
anoe sampoejoe sakati.	die elf kati rijst. (5)
V. Iowaka to pekojo	Spoor de dragers aan,
Napantaoe poro².	opdat zij alles naar beneden brengen.
M. To mekojo, ne'e dangga,	Dragers, houdt u flink
mantaoe isi doeanga.	om de lading voor de prauwen af te brengen. (6)
Toea'i, siko baraka.	Zusje, gij hebt wonderkracht.
Mantaroso wangoetaka.	Help dien drager eens overeind. (7)
V. Goeroe oengka ri Togia,	Meester van over de zee, (8)
Panimboeloe maradika.	geef eens een uitstekend middel.

Digitized by Google

M. Lantoe, nakajoa ndaja.	Wacht maar totdat hij weer bij komt.
Boeboesi oeë rabasa.	Besproei hem met belezen water.
V. Toea, ne'e toesoe poeli!	Mijnheer, wil eens goeden raad schaffen! (9)
Siko mangangkeni oeki.	Gij hebt boeken bij u.
Timaka poe'oe mpakoeli,	Haal eens een puik middel voor hem,
da nakatoamo moeni.	opdat hij weer beter worde.
M. Montjomo noeto'o, a'i:	Ge zegt wel terecht, zusje:
Palantoe, da nakagasi,	Laat ons wachten totdat hij weer beter is,
pakoeli oengka ri jangi,	daar gij reeds hebt gegeven
oea poeramo noewai.	geneesmiddelen uit den hemel.
V. Pakoeli kajoa ndaja,	Medicijn om hem weer bij te brengen
nepa kono koesambaja.	ben ik zoo juist te weten gekomen.
Djamo da nilantoemaka.	Wilt dus nog maar afwachten.
Se'imo koedjama-djama.	Ik heb hem al behandeld.
M. Tongo mpodaresi jakoe,	Ik ben druk bezig alles in orde te maken.
Ne tepoda ngajoe-ngajoe.	Laat het gezang niet ophouden.
V. Se'imo kaiwo-iwo.	Wij zijn druk aan het gereedmaken.
Ne tepoda mompokio.	Laten zij niet ophouden met zingen.
Oewi pai tojoe manoe	Aardvruchten en eieren (10)
pangkoni ntanoanamoe.	geven wij uwen levensgeest te eten.
Boeroea, kagasi jaoe,	Jongen, wees weer flink,
da noepangangkeni bakoe.	dat ge den leeftocht kunt dragen.
M. Papoera pangoelajami.	Maak uwe goederen gereed.
Boeroea setoe magasi.	De jongen is al weer flink.
Pakapoera pa'oelaja,	Maakt de goederen klaar,
napendjojomo majara.	dat de slang kan gaan kruipen (1)
V. Papoeramo oelajami.	Maakt uwe goederen gereed.
Osamo djoe'a ma'ai.	De erge ongesteldheid is voorbij.
M. Kita poera mangoelaja.	Wij zijn gereed met inpakken.
Salapa ndjai maradja.	De pinangdoos is bij het hoofd.
V. Djamo komi mantangara.	Gijlieden moet het maar zeggen.
Kami be kasapoeaka.	Wij zullen er niets tegen hebben.
M. Ara koeto'o ngkabongo,	Ik heb niet voor niets gezegd,
meratamo oro ngkompo.	dat ik wel honger zou krijgen.

Digitized by Google

Sambobo mopalakana.	Met een enkel woord neem ik afscheid.
Da kateseboemo saja.	Wij zullen vooreerst uit elkaar gaan. (11)
V. Ri langganja doeangani.	Naar de aanlegplaats der prauw.
Bare'e koekalingani.	Ik zal ze niet vergeten. (12)
M. Be da koemangkalingani	Ook ik zal het niet vergeten
Se'imo ri oeki, a'i.	Het staat in mijn boek, zusje.
V. Ri raja be da majali.	Ik ben het ook niet vergeten.
Podo lo'oe mantawari.	We gaan alleen maar inkoopen doen. (13)
M. Koekeni-keni mpalai.	Ik onthoud het op den tocht.
Ewase'emo toea'i.	Zoo is het er mee, zusje.
V. Pindongomo se'i kita	En nu zijn wij, stakkerts,
ma'i modoëlelia.	hier gekomen om ons te vermaken.
M. Ngajoe-ngajoe da tatimba.	Laat ons dan eens overleggen.
Wambe'i padoeloenginja?	Waarheen zullen wij den steven richten?
V. Ane roomo santjila	Als we gereed zijn met sirih kauwen
Panto'omo nono lindja.	Laat ons dan ons doel bepalen.
M. Toea'i, banja mawila,	Zusje, het is niet omdat het me verveelt,
tato'omo linga[2].	maar laat ons nu maar zeggen waar het op aankomt.
Pompaoe noe maradika	Het Hoofd heeft gezegd
Eomo se'i pantimba.	dat het vandaag moet worden uitgemaakt.
V. Baliamo da pelawo.	Het orakel zal dus spreken.
Da tagombomo mpodago.	Laat ons dan maar eens goed overleggen.
M. Ara ngkoeto'o ngkabongo,	Ik heb dus niet voor niets gezegd,
tapasintoewoemo gombo?	dat we met elkaar moesten overleggen.
Tagombo da napeawa,	Laat ons beraadslagen, zoodat het goed wordt.
mampepali inosata.	om een lang leven te verkrijgen.
V. Montjo panto'o i mpapa.	Dat heeft vader terecht gezegd.
Bamo da nteoeranaka.	En dat wordt niet weder ingetrokken.
Montjomo panto'o paoe	Dat woord is terecht gezegd.
Bemo da nteoera pajoe.	De pajoeng wordt niet meer dichtgeslagen. (14)

Digitized by Google

M. Porongomo da tapaoe.	Laat ons over de huwelijken spreken.
Da pawangoe toko mpajoe.	Bij de oprichting van den feestboom. (15)
V. Boi masala ngkanawoe.	Laten er geen verkeerde woorden vallen.
Napadede ngajoe-ngajoe.	Laat de zang behoorlijk in orde zijn.
M. Ndjo'oe nigomboka kami,	Ga gij maar voor ons uitmaken
da koedjama pandi-pandi.	dat ik den feestboom zal oprichten. (16)
V. Pedjama mongajoe-ngajoe.	Raak hem aan onder gezang.
Eo ndatekamo jaoe.	De zon staat al hoog aan den hemel.
Da pedjamakoe toea'i,	Terwijl ik hem aanvat, zusje,
da koeisa pitoengkani.	zal ik tot zeven tellen. (17)
M. „Boo Lamoa si laoe,	„O goden daar beneden, (18)
sasaele paja'akoe.	ondersteunt mijne voetzolen.
Bare'e da boeto jakoe	Moge ik geen ongeluk krijgen
mangawangoe toko mpajoe.	door den feestboom op te richten.
Be da koepoboeto mate,	Moge ik het niet met den dood bekoopen,
mangawangoe ambarale.	dat ik den geschenkboom opricht.
Be da koepoboeto todjo	Moge ik er niet van dood gaan,
mangawangoe siko, wojo.	dat ik U, bamboestaak, opricht.
Be da koepoboeto paja	Moge ik er niet door verscheiden,
mawangoe wojo mora²a.	dat ik den getakten bamboe opricht.
Be da koepoboeto poera	Moge ik er niet door overlijden,
mawangoe wojo mowoea.	dat ik den versierden bamboe opricht.
Poeramo koepangampaoe.	Ik heb gezegd.
Delapasakamo jakoe".	Hiermede laat ik mijne hand weder los".
Maintimo samparadja.	Nu heeft het anker gepakt (19)
Wali-mpeole sondaka.	en kunnen we naar de aanlegplaats uitkijken.
V. Koisa, wali-mpetango	Kom, ga eens kijken
anamoe i Jontoe Mawo.	naar uw kind Jontoe Mawo. (20)
M. A'i, komi napomawo.	Zusje, naar u wordt verlangd.
Banja dja lioe ntjaramo.	We gaan maar niet zoo haastig door.
V. Banja da ndjoi Togia.	We gaan niet naar de Togian-eilanden.

Digitized by Google

Ma'i mampomawo kita	We komen omdat we naar u verlangen.
Bambarinja ri Soemara	Er is bericht gekomen van Soemara
Mosoe-mosoemo da rata.	Dat ze zeer spoedig zullen aankomen.
M. Doeanga mompapalindo,	De prauw houdt van zelf stil,
A'i, mompepali siko.	Zusje, om u te zoeken.
Siko se'i napepali,	Zusje, ze zoeken u,
maka komi poera djandji.	want de tijd der belofte is voorbij. (21)
V. Koi, peringko pomandi,	Kom, doe de gong eens klinken,
naparodo doeangani.	opdat de prauw ophoude.
M. Pekawe ntjoi sanda'a.	Haal hen eens hierheen met een s o i-tak.
A'i siko mobaraka.	Zusje, gij hebt toeverkracht. (22)
Karata ntaoe manto'o	Er zijn bij ons lieden gekomen die zeggen (23)
Bare'e lioe ri Poso.	dat ze niet verder zijn gekomen dan Posso.
V. Siko ne'e sala mata	Ge moet niet miskijken,
si'a wegamoe Sowala	het is uw vriend Sowala.
Wegamoe mantima ngajo.	Uw vriend neemt richting hierheen.
A'i, pajosa mpodago.	Zusje, kijk goed uit.
M. Ri djaja mpalai-lai	Op de heenreis
banderanja nasawani.	heeft hij zijne vlag verwisseld.
V. Sore lai lalangani	Zij zijn geland op de ondiepte
mantima rengkomoe, a'i.	om allerlei moois voor u te halen, zusje.
M. Soro[2], bali-bali,	De fok en het bezaanzeil,
pepeolemo toema'i.	kijk die komen al hierheen.
V. Banja jakoe sala djaja,	Ik heb het niet mis,
boi dja natambo ndaga.	maar de zee heeft hen in den steek gelaten.
M. Napambiloeka ntjikotji	Zij doen de schuit over stag gaan,
mepali ngangali oti.	om een doorgang in de ondiepte te zoeken.
V. Jontoe Daga, peloeongga,	Jontoe Daga, ga eens kijken,
lo'oemo lai sompoa.	loop eens naar de aanlegplaats.
M. Wegamoe toposoemomba	Uw vriend is een varensgast,
Maparimo kamawonja.	Hij wordt door verlangen gekweld.
V. Na'oakamo malai.	Hij wilde met alle geweld op reis gaan,

Digitized by Google

Wosenja be nasawani.	maar heeft niet eens nieuwe roeispanen genomen.
M. Ne'e noepoipoe a'i.	Maak u maar niet ongerust, Zusje.
Basamo ntaoe mesawi.	Het zijn maar grappen van varensgezellen.
Ba To Boegi pai Sina	Misschien, Zusje, wonen hier wel
A'i, ire'i dja'inja.	afstammelingen van Boegineezen en Chineezen.
V. Tekalinga ba makoedja.	Wat doet het er toe of het misgaat.
Mobare'e basa ntoe'a.	Het Bare'e is onze taal van oudsher.
Ne maingoe mantawambo.	Schroom maar niet er naar te luisteren..
Basamo ntaoe nasabo.	Ze praten vreemde taal na.
M. Setoe wegamoe ratamo.	Daar komt uw vriend al aan.
Pande-pande mampomawo.	Toon nu eens hoe ge naar hem verlangt.
V. Ne'e dja mantjaja siko,	Ge moet niet doen alsof ge hem niet kent,
mabangkei wawo lino.	om u groot te houden voor de wereld.
M. Weloeakoe mampepali,	Op mijn tocht om goederen te verwerven (24)
mapari mawokoe, a'i.	heb ik het te kwaad gehad met heimwee, Zusje.
Meoeranakamo, a'i.	We gaan achteruit, Zusje.
Majali randa tokai.	Het anker dat gepakt had, heeft losgelaten.
V. Djamo ndjo'oe poloeongga	Dan moeten we maar eens gaan kijken,
napasengkemo beroa.	of de schuit ook gedeeltelijk vast zit.
M. Majoa palemoe, a'i,	Zusje, ge hebt mij met eene goede hand
mompapoiwo palai.	van het noodige voorzien toen ik wegging. (25)
Mangoelaja jakoe rampe,	Toen ik op reis aan den grond raakte,
siko madago mporame.	hebt gij met al uwe macht voor mijn welzijn gezorgd. (26)
Koedjoe'iti pitoengkani.	Ik heb uwe hand zevenmaal tegen den paal getikt.
Pelapasakamo, a'i.	Laat nu maar los, Zusje. (27)
V. Da tasamoea mpodago	Laat ons nu goed opletten.

Digitized by Google

Doeanga ngkalajo-lajo.	De prauw zwerft maar heen en weer.
Ri Togia nakama'i.	Laat ze van Togian hierheen komen.
Dja lioe ri lalangani.	Ze is reeds de ondiepte voorbij.
M. Doeanga oengka ri ma'i.	Het is eene prauw van hier.
Djamo megoli ri Wani.	Ze zijn maar eens over de bergen gegaan naar Wani. (28)
V. Banja dja i Jontoe Daga.	Het is niet alleen Jontoe Daga.
Dja mejoro lai Maka.	Het zijn lieden die den tocht hebben gedaan naar Mekka.
Nato'o ntjoeranja rata	Het gerucht zegt er van
si'amo dago ri tana.	dat dat nu het mooiste op aarde is.
M. Se'i soera manganto'o	En een ander gerucht zegt
da ndjo'oe dja ri Palopo.	dat zij naar Palopo zullen gaan.
Panto'o ntjoera riakoe	En volgens mijne meening
ndatemo ri Ngoedjoe Apoe.	zijn ze daarginds bij de Vuurkaap.
V. Montjomo anoe noeto'o.	Het is waar wat ge zegt.
Natadji² ntimboro.	Ze worden door den wind heen en weer gedreven.
M. Petoemboe i mPariangi	Naar hetgeen Pariangi vertelt, (29)
Banja sampowega mami.	zijn het onze makkers niet.
V. Bara si'amo sindjaoe	Misschien zijn zij het wel
Koekita marawoe².	die ik daar heel flauw in de verte zie.
M. Banja si'a sampodjandji.	Dat zijn onze kameraden niet.
Nalioe sondaka mami.	Want zij gaan onze aanlegplaats voorbij.
Mepali palaboeanja.	Zij zoeken eene ankerplaats.
Wenoe dja mantawanaka?	Hoe komen ze dan zoo ver weg te gaan?
V. Panaja koekawe ntjoi	Als lokmiddel zal ik hen met een s o i-tak wenken.
Ndjaoe naomponi oti.	Hun koers is versperd door de ondiepte.
M. Patada jakoe sakodi.	Licht mij eens een weinig in. (30)
Rimbe'i ngangali oti?	Waar is de vaargeul op deze ondiepte?
Jakoe koepetango²,	Voor zoover ik kan zien,
djoekoe² boeja wawo.	zijn er niets dan witte golven.
V. Ngangalinja be manoto.	De vaargeul is niet te vinden.
Poesa² napamoso.	Aan alle kanten is er branding.
M. Manotomo koeintjani:	Nu weet ik het al:
Djajanja ntano sima'i.	Hun koers is dus hierheen.

Digitized by Google

V. Ane si'a sampomada,	Als dat onze makkers zijn,
paparodomo doeanga.	doe dan de prauw stilhouden.
M. Laoe rodomo doeanga.	De prauw houdt al stil.
Bara wegakoemo rata.	Misschien zijn onze vrienden al aangekomen.
Peole patoedoe tana.	Kijk maar eens scherp uit.
A'i, dja simboewoe basa.	Zusje, het zijn allerlei talen dooreen.
V. Maingoe jakoe sakodi.	Ik ben er een weinig van in de war.
Laoemo basa nTomori.	Er is ook Morisch bij.
Maingoe dja pantoloeloe.	Het is verwarrend om te hooren.
Mogalo basa nTo Loewoe.	Het is ook gemengd met Boegineesch.
M. Wega ri ngoedjoe doeanga,	Vriend op de plecht der prauw,
da nipajoa bisara.	vertaal ons dat gepraat eens.
Mobasa basa Bare'e.	Daar is er een die Bare'e spreekt.
Bara wegakoemo se'e.	Misschien is dat mijn vriend wel.
V. Manotomo koepepanto.	Ik heb het nu goed gezien.
Montjo wegakoemo ntano.	Het is werkelijk mijn vriend.
M. Manotomo koetalaki	Ik heb het goed gezegd,
Si'amo wegakoe, a'i.	Het is mijn vriend, Zusje.
Oea wegakoemo rata,	Daar mijn vriend nu is gekomen,
da koedjamamo sakaja.	zal ik zijne prauw eens vastgrijpen.
V. Ara noendjaa sindjaoe	Wat is dat daar ginds
ri kasio ntapi aroe?	in de negende wolkenlaag? (31)
Bara kima, bara jokoe?	Is het een schelp of een armband?
Ba nanoto koepantogoe.	Dat kan ik niet goed raden.
M. Sema wega mampakatoe.	Welke vriend heeft dat gezonden?
Pompeambenja noepaoe.	Zeg eens hoe hij heet?
V. Noendjaamo napakatoe?	Wat heeft hij gezonden?
Ba manoto ri rajakoe.	Ik weet het niet recht.
M. Ndati Boenta re'e wega	Daar in Boenta heb ik een vriend.
Pompeambenja i sema?	Hoe is zijn naam?
V. Manotomo lai raja	Ik begrijp het al.
Imbamo rengko doeanga.	Vertel maar eens wat ge aan boord hebt.
M. A'i, banja loka tasa,	Zusje, het zijn geen rijpe pisangs,
gambeta ri poese ntana.	het is gambir van ons hier in het Binnenland. (32)
Ane tawari doeanga,	De lading van de prauw
lima pikoe saparapa.	is vijf en een kwart pikoel.
V. Dja da wase'emo saja	Nu, als dat dan zoo is,
da nakoni noe bisara.	dan moet er maar eens over gepraat worden.

Digitized by Google

M. Dja da wase'emo, a'i.	Ja, dat is goed Zusje.
Maradja mabisarangi.	De hoofden moeten het uitmaken.
V. Anoe oengka ri lotongi,	Dat wat uit het koude land komt,
koepomawo, koeondongi.	daar verlang ik naar, en begeer ik naar.
M. Soentjoenja gambe i ngKai,	Wat er onder de gambir van grootvader hangt, (33)
ara noendjaa, toea'i?	wat is dat, Zusje?
V. Anoe satali sadoi.	Dat wat 31 duiten kost,
da ngkoetawari sakodi.	daarvan zal ik iets afdingen.
Goelele ri Poe'oe mBoto	Die geschenken uit Poe'oe mBoto
se'e wo'o koepokono.	die bevallen mij ook goed.
M. A'i, pombai i ngKai	Zusje, voor het geschenk van Grootvader
pata doi koetawari.	geef ik vier duiten.
Ewase'emo toea'i,	En hiermede is het gedaan,
anoe liwo noeintjani.	zooals ge wel begrepen hebt, Zusje. (34)

Hiermede is het gezang geëindigd. De feestboomen zijn opgericht en van het noodige voorzien; men gaat nu den maaltijd gebruiken. (Dl. I, bl. 286). Nadat deze is afgeloopen, heeft het megiati plaats. Een man zingt zeven coupletten bij den feestmast der mannen, en somt daarbij zijne heldendaden op, n.l. zijne krijgsbedrijven. Daarna bezingt eene vrouw bij den mast der vrouwen hare heldendaden, n.l. hare tochten naar den Hooge, om lang leven en gezondheid te halen.

1. Bare'e da boeto jakoe,	Moge ik geen ongeluk krijgen,
mangkekeni toko mpajoe.	dat ik den steel van het zonnescherm vasthoud. (35)
Kanta rawoemboei laboe	Het schild met ijzer beslagen.
maposo ri tana datoe.	is stuk gevochten in het land van den Vorst.
2. Bare'e da boeto, ndona,	Moge ik geen ongeluk krijgen, zusters,
mangkekeni toko sora.	Dat ik den sierpaal vasthoud.
Kanta rawoemboei ntoga	Het met koper beslagen schild
maposo ri ojo ntjoma.	is stuk gevochten midden op het erf.
3. Bare'e da boeto, kana,	Moge ik geen ongeluk krijgen, vrienden,
mangkekeni tada-tada.	omdat ik den tweelingpaal vasthoud.
Kanta rawehi, rakara,	Het ingelegde en beschilderde schild (36)

Digitized by Google

	maposo ri ojo ngapa.	is stuk gevochten midden in het dorp.
4.	Bare'e da boeto, egi,	Moge ik geen ongeluk krijgen, broeders,
	mangkekeni anoe ntje'i.	dat ik dezen paal vasthoud.
	Kanta rakara, rawehi	Het beschilderde en ingelegde schild
	maposo ri ngapa se'i.	is stuk gevochten op dit erf.
5.	Bare'e da boeto toewoe,	Moge het niet mijn leven in gevaar brengen
	mangkekeni ndjoeloe-ndjoeloe.	dat ik den feest-mast vasthoud.
	Karoonja mombewoenoe,	Toen de strijd ten einde was,
	morasi jabi sampoejoe.	had ik meer dan tien koppen buitgemaakt. (37)
6.	Bare'e da boeto nabi	Moge het mij geen onheil brengen
	da madoengka pandi²,	den vlaggemast neder te halen.
	Rasi ntaperapi-rapi,	De buit dien wij vragen
	moromoe sampoejoe jabi.	is om meer dan tien koppen te krijgen. (37)
7.	Be da boeto poera²	Moge het ons allen geen onheil berokkenen
	kita da madoengka woendja.	dat wij den feestpaal nederhalen.
	Wale ri palanto mboeja	Reis naar de zee waarin de Maan vaart,
	ndati lipoe mPoeë Oera.	opwaarts naar de woonplaats van Poeë Oera.

Na het uitspreken van elk vers wandelt de zanger één keer om den paal. In diepe stilte staat de menigte er naar te luisteren. Indien de voordracht, die op zingenden toon geschiedt, wordt gehouden door iemand die eene goede stem heeft, is deze ceremonie inderdaad eene plechtigheid.

Bij den paal der vrouwen wordt aldus gezongen door eene vrouw:

1.	Boo Lamoa silaoe,	O, goden daar beneden,
	sasaele paja'akoe.	ondersteunt mijne voetzolen.
	Boo Lamoa sindate,	O, goden daar boven,
	nikekeni djoë mpale.	houdt de uiteinden mijner handen vast.
2.	Bare'e da boeto mate	Moge ik het niet met den dood bekoopen
	mangkekeni ambarale.	dat ik den feestboom vasthoud.
	Ri palanto mboeja bangke	Reis over de zee waarop de Volle Maan drijft (39)
	wale da motoko rare.	met een bos tooverkruid tot staf.
3.	Bare'e da boeto rowi,	Moge ik het niet met den dood betalen

Digitized by Google

	mangkekeni tombi-tombi.	dat ik den sierboom vasthoud.
	Ri palanto mboeja kodi	Reis over de zee waarop de Nieuwe Maan drijft
	wale da motoko soi.	met een tak levenskruid tot staf.
4.	Bare'e da boeto, loera,	Moge het mij geen ongeluk brengen, broeders,
	jakoe mangkekeni woendja.	Dat ik den feestpaal vasthoud.
	Ndekoe ri palanto mboeja	Vaar op tot de zee waarin de Maan drijft,
	wale da motoko woenga.	en reis dan met een levensplant tot staf.
5.	Bare'e da boeto, ndona,	Moge het mij geen ongeluk brengen, Zusters,
	mangkekeni toko sora.	dat ik den sierpaal vasthoud.
	Boi noeto'o ba josa:	Zeg niet dat het niet waar is:
	Roea goentjoe popambola.	Twee keer ben ik tot priesteres gewijd. (40)
6.	Bare'e da boeto goembe,	Moge ik geen opgezwollen buik krijgen,
	pangkekenikoe be'oele.	omdat ik den feeststaak vasthoud.
	Da ndeki ri ra betoe'e,	Laat ons opstijgen tot in de sterren,
	iagi taposoroeë.	en laat ons de maan tot hoed gebruiken.
7.	Bare'e da boeto koro	Moge mijn lichaam niet opzwellen
	mangkekeni toko wojo.	omdat ik den bamboestaak vasthoud.
	Da ndeki betoe'e lonto,	Laat ons opstijgen tot de heldere sterren,
	nampenja nalingkoe ngkondo.	de weg naar boven is omzoomd met levensplanten. (41)

Aanteekeningen.

Van de liederen bij het mopasangke gezongen, geven de bovenstaande versjes eenig denkbeeld. Ze zijn echter in de vertaling zeer moeilijk weer te geven, daar de inhoud op zich zelf niet veel bizonders is en de vertaling achter elkaar, zij het dan ook met verklaring, gelezen in de verste verte niet den indruk maakt dien het vroolijk beurtgezang en de feestelijke stemming der zangers zelf te weeg brengen. Men stelle zich de wisseling der beurtzangen eenvoudig voor als eene zeer alledaagsche conversatie op een feest, met dit onderscheid, dat zij op rijm en in maat is gebracht en zingende plaats heeft. Evenmin als men gesprekken van feestvierende Europeanen, opgeteekend en buiten den kring

Digitized by Google

van hun ontstaan gelezen, als uitingen van klare of hooggestemde feestvreugde mag beschouwen, kan men van deze improvisaties op rijm iets anders verwachten, dan dat zij alleen op het oogenblik van hun ontstaan tot hun volle recht konden komen. Zij zijn thans opgeteekend, gedrukt en vertaald, maar daartoe zijn zij nimmer bestemd geweest.

(1). D. i. „stelt den stoet op". De lange stoet van één voor één achter elkaar loopende menschen, wordt bij een slang vergeleken, die zich in hare bonte kleuren over den weg slingert.

(2). Woordelijk „om een brief te schrijven". Aan het strand weet men wel, dat de lading van een schip wordt opgeteekend. Het inpakken van alles wat men wil meenemen wordt met het laden van een schip vergeleken; er moet dus ook een vrachtbrief zijn.

(3). Lalangani is de naam eener ondiepte aan de Z. kust der Tominibocht. Men gaat daar alleen heen om te visschen. Dat die plaats hier wordt genoemd als het doel van den tocht, is alleen voor de grap.

(4). Van het rijststampen.

(5). Eene aardigheid, z. v. a. „dat handjevol". Het getal elf is gekozen om de maat.

(6). Men moet uit het Binnenland naar het strand afdalen.

(7). Een der dragers is te zwaar belast en valt er bij neer.

(8). Togia, de naam van een eilandengroep in de Tominibocht. Voor de Toradja's, die geen andere zeereizen maken dan die in open prauwen, vlak langs de kust varende, kunnen geschieden, is Togian het land van Overzee bij uitnemendheid. Aan den „meester van over de zee" wordt nu gevraagd om een zegenspreuk of een toovermiddel om de reis voorspoedig te doen zijn en den gevallen drager weer krachtig te maken.

(9). Met „Mijnheer" is diegene van ons bedoeld, die het feest bijwoonde. Het is de gewoonte om gasten die men wil eeren, te noemen in de liederen die in hunne tegenwoordigheid worden gezongen. Zoo is ook in een der vorige regels de „Goeroe" genoemd, waarmede is bedoeld de Minahassische onderwijzer van het Pebato-dorp Boejoe mBajaoe, de plaats waar deze liedjes zijn gezongen.

(10). In dezen regel en den volgenden wordt de zieke drager weder aangesproken. De regel is ontleend aan het pondoloe-gezang, zie beneden, op bl. 624.

(11). Men gaat eerst nog uiteen om eten te verzamelen.

(12). Op de aanlegplaats zal men elkaar weer terug vinden.

(13). Men gaat thans over tot het symbolisch in het huwelijk verbinden van eenige paren jongelieden, die aan het feest deelnemen. Zie Dl. II, bl. 285. Bij de oude Minahassers werd ieder meisje op nog zeer jongen leeftijd symbolisch uitgehuwlijkt aan een kleinen jongen; deze plechtigheid diende om te bevorderen dat de jongen en het meisje later zouden trouwen; zij behoefden echter in het geheel niet met elkaar te trouwen, evenmin als de symbolische huwelijken bij het popasangke

Digitized by Google

der Toradja's eenige verhouding tusschen de symbolisch getrouwden scheppen.

(16). „Neem gij de leiding van het geheel op u en laat mij den feestmast (toko mpojope, zie Dl. II, bl. 286) oprichten". Dit geschiedt met eenige plechtigheid, want de feestboom en wat er aanhangt, heeft de beteekenis van een toonoffer aan de Voorouders. Met het oprichten dezer masten werd waarschijnlijk van ouds de eoea ingewijd, de tijd waarin de landbouw rust, omdat het seizoen (de droge tijd) den veldarbeid bemoeilijkt en omdat men, na den oogst voor een korten tijd overvloed genietende, het werken een poos kan nalaten. Het koopen van goederen na den oogst, het vieren van huwelijksfeesten en al wat verder in dezen rusttijd geschiedt, wordt met dit toonoffer ingewijd.

(17). Dit tellen tot 7 wijdt de handeling van het aanvatten en oprichten der masten in.

(18). Gebed tot de goden van 7 strofen, bij het oprichten der masten.

(19). In het gedeelte vóór de oprichting der masten is het vertrek der reizigers bezongen. Thans wordt hunne terugkomst met de goederen voor de masten bezongen.

(20). Jontoe Mawo is de naam van een toen nog zeer jong meisje, dat het feest bijwoonde. Zij wordt hier voorgesteld als degene bij wie de verwacht wordende reizigers zullen aankomen.

(21). De tijd van hunne terugkomst dien gij met de vertrekkenden hebt afgesproken, is thans verloopen. Ze moeten dus nu terugkomen.

(22). De soi (Cordyline terminalis), het tooverkruid der priesteressen, wordt gebruikt om den levensgeest van zieken te wenken en naar zich toe te halen. Daarom dient het ook om de terugkomst der verwacht wordenden te bespoedigen, als men er hen mede wenkt om nader te komen.

(23). Eene plagerij, om de reizigers op wie men wacht, te bespotten. Men heeft het nog altijd tegen Jontoe Mawo, bij wie men de aankomenden afwacht en die men, tot tijdverdrijf, plaagt omdat er een vriend van haar, Sowala, bij is.

(24). Hier spreekt een der inmiddels aangekomen reizigers. Het geheele voorafgaande gedeelte is gezegd door hen die wachten op de aankomst der reizigers en naar hen uitkijken, terwijl zij bezig zijn te landen met hun vaartuig.

(25). Welkomstgroet van een aangekomen man. Het meisje, dat hij met deze woorden bedankt, heeft hem met milde hand en een toegenegen hart van teerkost voorzien, toen hij weg ging. Daarom heeft dit hem geluk aangebracht, wat niet het geval zou zijn geweest, als zij hem karig en onwillig had toegerust.

(26). Het meisje heeft voor hem het morame verricht, zie Dl. I, bl. 234—236. De gebruiken en verbodsbepalingen die zij gedurende

Digitized by Google

de afwezigheid van den reiziger te zijnen behoeve in acht genomen heeft, hebben hunne goede uitwerking niet gemist.

(27). Deze regel en de vorige zeggen: Ik heb uwe hand vastgehouden, en u daarmee zevenmaal den paal laten omvatten, waardoor gij ook deel hebt aan het oprichten er van. Laat nu uwe hand los, want het is genoeg. Daarna gaat het gezang weer voort met de aankomst der reizigers te beschrijven.

(28). Wani ligt aan de Paloe-baai en is de plaats vanwaar men oversteekt naar Donggala.

(29). Pariangi is de naam van een bekend handelaar te Mapane.

(30). De aankomenden roepen de hen aan het strand opwachtenden toe.

(31). Wat is dat daar, dat boven in den feestmast hangt? In het algemeen dient men, tot verstand van dit geheele gedicht, telkens er aan te denken dat met de aankomende prauw de opgericht en opgetuigd wordende feestboom wordt bedoeld.

(32). Gambier zooals die hier groeit, niet zooals die wel wordt ingevoerd. Met deze aardigheid worden rijpe (gele) pinangnoten aangeduid.

(33). N.l. in den feestmast.

(34). Met deze beide regels wordt aan het popapasangke-gezang een eind gemaakt, daar men nu eerst den maaltijd gaat gebruiken, omdat de feestboomen zijn opgericht.

(35). Eene versierende benaming voor den feestboom. In elk der 7 coupletten wordt deze met een anderen naam genoemd. Vgl. boven, bl. 71.

(36). Het schild is ingelegd met kleine schelpjes en beschilderd met kalk.

(37). De snorkende krijgsmanstaal in deze verzen maakt tevens toespeling op den afgeloopen oogst. Ook het vellen der rijsthalmen is eene schoone heldendaad, ter verkrijging van gezondheid en levenskracht. Meer dan 10 koppen buit maken beteekent hier ook: meer dan 10.000 bossen rijst oogsten.

(38). Over Poeë Oera, zie Dl. I, bl. 414. Met dit laatste vers wordt het gezang der vrouwen bij haren paal ingeleid.

(39). De zee is de hemelzee; de tooverkruiden of levenskruiden heeft de priesteres steeds in de hand, wanneer zij (bij het mowoerake) ten Hooge vaart, om daar levenskracht of zielestof te halen, zooals de mannen dat doen door koppensnellen bij den vijand.

(40). D. i. tweemaal heb ik het momparilangka (Dl. I, bl. 364—374) ondergaan, ik ben dus eene geoefende priesteres.

(41). Deze laatste regel is ontleend aan de woerake-litanie. Vgl. Dl. I, bl. 378.

Digitized by Google

5. Djondjo awa.

Djondjo-awa is de benaming van een gezang, dat wordt opgezegd bij het bewaken van een doode. Zoo lang het lijk van een gestorvene nog in huis is, moet het des nachts worden bewaakt. Men zegt dat het anders door booze geesten zou kunnen gestolen worden (1). Dit bewaken wordt verricht door de naaste familieleden, die zich dan den tijd korten met allerlei spelletjes, zooals reeds t. a. p. is beschreven. Tot die vermaken behoort ook het modjondjo awa. De naam van dit soort gedicht is ontleend aan de beginwoorden van het refrein, dat na ieder couplet door den kring der belangstellende toehoorders wordt herhaald. Een der aanwezigen, die zich daartoe in staat gevoelt, reciteert een tweeregelig versje, geheel in den vorm van de kajori, dus van 4 trocheïsche voeten, met klinkerrijm der laatste voeten. Zijn er geen bekwame improvisatoren bij het gezelschap, dan stelt men zich tevreden met coupletten die alleen aan de eischen van het rythme voldoen, doch niet, of meestal niet, rijmen. Daarop vallen de overige aanwezigen in koor in met het refrein. Dan volgt weer een couplet, dat zich bij het vorige aansluit, maar zijn eigen rijm heeft, hetwelk natuurlijk ook wel toevallig aan het rijm van het vorige couplet kan gelijk zijn. In deze coupletten wordt, gewoonlijk op luimige wijze, beschreven hoe men den doode geleidt naar de Onderwereld, hem daar overgeeft aan zijne vroeger gestorvene verwanten en dan den terugweg aanneemt. Een enkelen keer wordt ook wel een gewoon uitstapje beschreven, bv. een tocht naar het Meer en eene vaart op het Meer, maar in de meeste gevallen geeft de improvisator iets toepasselijks met zijn gelegenheidsgedicht, en beschrijft hij een uitstapje naar de Onderwereld, met al wat hij vindt dat daarbij behoort. Soms wordt hij door een ander, en deze na eenigen tijd door een derde afgewisseld, waarna hij dan al of niet weder invalt, juist zooals de gelegenheid het medebrengt. Is er meer dan één onder de aanwezigen, die zich aan de kunst durft te wagen, dan komt er een zekere wedijver, daar ieder voor zich „het succes van den nacht" wil hebben. Daarbij hebben de dichters dan ook meer tijd om zich te bedenken. Intusschen is de onderlinge samenhang beter verzekerd bij een klein getal improvisators, want een nieuwe dichter wil het gedicht wel eens in een nieuw spoor leiden, om te komen tot het genre dat hem het meest eigen is. Indien één enkele het improviseeren den geheelen nacht moet volhouden, worden zijne coupletten op het laatst meestal mat en eentonig.

Aan den djondjo awa-zang wordt geen godsdienstige beteekenis gehecht. Men kan zelfs opmerken, dat de inhoud niet geheel overeenkomt met de voorstellingen die door de kenners van den godsdienst worden gegeven van den gang naar, en het verblijf in de Onderwereld.

(1) Zie Dl. II, 92–94.

Digitized by Google

Men houdt zich lang niet altijd aan de nederdaling langs den hoogen pinangboom, die in de Onderwereld wortelt en welks top juist reikt tot den rand van het gat waarin de zon iederen avond verdwijnt; aan de ontmoeting met het half wit, half zwarte varken, aan het overtrekken van de rivier Sambira Dolo, met half rood, half ongekleurd water, en aan de ontmoeting met den manken smid Langkoda (1). Ook wordt er in het geheel geen rekening gehouden met den stinkenden toestand van den doode, die het toch, volgens de officieele leer, onmogelijk maakt dat hij terstond tot zijne vaderen wordt verzameld. Als een of meer van deze zaken terloops worden vermeld, is het meer ter stoffeering der beschrijving, dan omdat men zich met eenigen ernst aan deze voorstelling wil houden. Trouwens, om geheel in den haak te kunnen zijn, zou de tekst van het gedicht tot eene litanie moeten versteend zijn, en niet aan het goedvinden van den improvisator kunnen overgelaten worden.

Men zorgt evenwel steeds, dat de beschrijving van den tocht met den dageraad is afgeloopen. Kan men er op rekenen dat de doode ook in den volgenden nacht nog zal moeten bewaakt worden, (bv. als de doodkist nog niet gereed is, of als men nog op de komst van verwanten moet wachten), dan verdeelt men de reis over twee nachten; men kan immers de beschrijving toch zoo lang maken als men wil. Maar men mag de reis niet onafgemaakt laten; dit zou een kwaad voorteeken zijn voor degenen die haar (in den geest, dus: met hunnen levensgeest) hebben medegemaakt. Als er niet is verteld dat alle geleiders behouden zijn teruggekomen, is men niet gerust.

Het reciteeren van de Djondjo awa is in het geheel niet verplicht. Er zijn lieden die uitdrukkelijk verbieden dat bij het bewaken van hun lijk de Djondjo awa zal worden opgezegd, daar zij dit reciet beschouwen als eene nieuwigheid, die van de Meerbewoners afkomstig is. In de omstreken van het Meer is de Djondjo awa echter algemeen gebruikelijk. In de dorpen der To Pebato ten Z. van de Roemoeroe wordt deze zang alleen gereciteerd bij het overlijden van iemand, wien al zijne broeders en zusters reeds in den dood zijn voorgegaan. Dit geschiedt zeker wel uit vrees dat, indien de doode nog door een zijner eigene broeders of zusters zou worden begeleid, dezen licht in de Onderwereld zouden blijven, hetzij uit verlangen naar den gestorven broeder of zuster, hetzij omdat deze laatste hun levensgeest zou weten tegen te houden om terug te keeren, zoodat zij dan ook spoedig zouden sterven.

Soms wordt het modjondjo-awa afgewisseld met het molina, het zingen van een zang die op een klagende wijs wordt voorgedragen, en waarvan de regels uit twee trocheïsche voeten bestaan, al of niet met een lettergreep vooraf, dus uit vier of vijf lettergrepen. Elke regel eindigt met het woord lina; de regels rijmen niet op elkaar. Het woord lina heeft op zichzelf geen beteekenis en vult slechts de regels aan;

(1) Zie Dl. II, 111, 112.

Digitized by Google

misschien is het oorspronkelijk identisch met den stam linga, die „zingen" beduidt. De Toradja's stellen het echter gelijk met ine „moeder" en vervangen het daarom ook weleens door tete „tante". Bij het molina wordt het Djondjo-awa refrein niet opgezegd. Trouwens dit laatste bevat 5 regels van een polina.

Als voorbeeld zal hier eerst een djondjo-awa-zang worden gegeven, in tekst met vertaling en toelichting, die een geheel doorloopend verhaal bevat van eene reis naar de Onderwereld, heen en terug, daarna een voorbeeld van een minder goed samengestelden zang, die afgewisseld wordt met een polina.

Het hier volgende djondjo-awa gedicht is voorgedragen bij het bewaken van het lijk eener vrouw uit het vroegere Pebato-dorp Panta die wel min of meer tot de notabelen behoorde, maar wier man toch geen hoofd was.

De improvisator reciteert:

Nakanoto noetarawe, (1)	Opdat ge moogt weten wat ge te doen hebt,
waimo rengko nto mate.	geef de uitrusting van den doode.

Hierop vallen de hoorders in:

Djondjo awa, djondjo awa,	Gaat hem brengen, gaat hem brengen, (2)
Djondjo awa meawa,	Gaat hem behoorlijk brengen.
Meawa nto inaroti,	?
Naroti nto ara rena.	?
Kasigalonja galengga.	?
Toro'a oele.	?
Kadjoe ntineineba	Een gekorven stuk hout,
kadjoe ndasajoe ntjambela (3)	een stuk hout dat in één slag is doorgehakt.
Ane lo'oe, lina.	Als u gaat, moeder,
loi bonde, lina,	naar den tuin, moeder,
kenikakoe, lina,	breng mij dan, moeder,
to laka ndjole, lina	kale maïs, moeder, (4)
e ngkoepomawo, lina. (5)	die begeer ik, moeder.
To momentje manawa,	Lieden die den krijgsdans uitvoeren,
to motoroe woejawa.	met gouden hoeden op.

De dichter:

I Woeboe taoe timama,	Woeboe, jij bent een flinke meid, (6)
wai rengko gana-gana.	geef eene uitrusting die voldoende is.

Digitized by Google

Koor: Djondjo awa, djondjo awa enz.

Topinja da loi Nanggi, (7)	Als sarong op den weg naar de Onderwereld,
waikamo lipa gali.	geef haar een fraaie sarong. (8)

Djondja awa, djondjo awa, enz., aldus na ieder couplet van twee regels.

Nakanoto lai raja:	Dat je het wel moogt vatten:
Se'imo wo'oe karaba.	Hier is ook een baadje.
Nakanoto noeintjani,	Dat ge het wel moogt weten,
da noewai wo'oe tali.	ge moet ook een hoofddoek geven.
Nakanoto noeintjani,	Dat ge het wel moogt begrijpen,
da noewai wo'oe djali.	ge moet ook nog oorknoppen geven.
Nakanoto noetokowi,	Dat ge het goed moogt verstaan:
wai wo'oe so'o ntopi.	geef ook een sarongband.
Koeto'oka siko, potoe,	Ik zeg u, Zuster,
waika wo'oe pompo'oe.	dat ge ook nog een gordel moet geven.
Poeramo kita manto'o.	Nu zijn we klaar met spreken.
Sangkoedja kita meoko?	Met ons hoevelen gaan we?
Ri rajamoe nakanoto:	Dat ge het moogt weten:
sampoejoe pai aopo.	met ons veertienen. (9)
Tanengkosi ronto ngkampi,	Schud het vuil uit de draagmand,
se'i kita da malai.	want we gaan op weg.
Nakanoto lai raja:	Weet het nu wel, Zusje, (10)
da tamena'oemo, lana.	we zullen de trap afgaan.
Se'i toedoemo ri tana.	Zie zoo, nu zijn we op den grond.
Panggoeë (11), panggoeloebaka.	Schaart u achter elkander.
Nakanoto noeintjani,	Ge moet het wel weten, Zusje,
a'i da noegasi-gasi.	dat ge vlug moet loopen.
Koeto'oka siko, gawoe, (10)	Ik wou u vragen, Broer, (10)
Bara dja wobo mBajaoe (12)	of dat de opening is van het Gat. (12)
Nakanoto ri rajamoe:	Dat ge het wel moogt weten:
si'amo wobo mBajaoe.	het is de opening van het Gat.
Da pena'oe, toekakakoe.	Ga gij maar eerst naar beneden, Broer.
Jakoe maeka rajakoe.	Ik voor mij ben bang.
Mangkita wobo mBajaoe,	Bij het zien der opening van het Gat,
ne'e maeka rajamoe.	moet ge niet bevreesd zijn.
Ne'e maeka, pindongo.	Wees nu niet bang, stakkert.
Djaja ri jojo mamongo. (12)	De weg loopt langs den pinangboom. (12)
Tondjoe lepati, toekaka,	Geef me een kemirivrucht, Broer,

Digitized by Google

da koewaika binata. (12)	om die aan het varken te geven. (12)
Talindja, talempa deli.	Laat ons onze voeten doen loopen en stappen.
Jano ne kantjoendo[2].	Loopt voort, houdt u niet op.
Lindja, kaka, masontjara.	Loop voort, Broer, met haast.
Wale, ne ka'anta-anta.	Loop door, rust niet uit.
Rasekomo i Langkoda,	Spreek den Smid aan.
Setoe ndjaoe i Langkoda.	Daarginds hebt ge den Smid.
Boo Langkoda sindjaoe,	O, Langkoda, daarginds,
da lioe ntjaramo jakoe.	laat mij haastig voorbij gaan.
Kalioe ntjara pindongo.	Loopt maar snel voorbij.
Lindja, ne ka'onto-onto	Loopt door, houdt niet op.
i Marimo pomekojo.	Mari (13) is onze draagster.
Setoemo Sambira Dolo.	Hier hebt ge de rivier Sambira Dolo. (12)
Kaka, kita da me'onto.	Broer, laat ons ophouden.
Da noeninimo toea'i,	Houd uwe zuster bij de hand,
boi dja manawoe kami.	opdat wij niet vallen. (14)
Gombomo kami, toekaka,	Maak gij maar voor ons uit, Broer,
da tajore rioe saja.	dat wij eerst hier blijven slapen.
Makoedja komi, sangkompo,	Hoe is het nu met u broeders,
be nitoli-toli gombo?	Zegt gij niet hoe gij er over denkt?
Ne'emo sondo ntadjama, (15)	Laat ons niet overal met de handen aan zitten,
boi nakita ntoeama.	opdat de andere mannen het niet zien.
Se'i koetolimo nganga:	Ik stel voor:
Tapasilele mobasa.—	dat we gezamenlijk beraadslagen.
Ncetoli mongajoe-ngajoe:	Zegt het nu eens duidelijk:
wenoemo songka koepaoe?	Hoe is het nu met hetgeen ik voorstel?
Metoli mongajoe-ngajoe	Zeg het nu eens openlijk:
bara iwenoemo jakoe?—	Wat vindt ge van hetgeen ik zeg?—
Ngiramoe da nakarodo,	Om uwe verlegenheid te doen bedaren,
se'imo anoe tatogo.	geef ik u hier drie geschenken.
Paoe nakanoto ndaja:	Vertel mij eens ronduit:
ba nikekeni polanga?—	Neemt gij de verzoeningsgeschenken niet aan?—
Anoe tatogo noewai	Met de drie geschenken die gij aanbiedt
bepa kapokono kami.	zijn we nog niet tevreden.
Nemo noesapoe, toekaka	Wees niet onwillig, Broeder,

Digitized by Google

pobisaramo i mPapa.	Het is volgens de uitspraak van Vader.
Nakanoto noeintjani,	Als ge het dan wilt weten,
ringgi wo'oe da noewai.	ge moet ook nog geld geven.
Toekaka, setoe polanga,	Dat, Broeder, is het verzoeningsgeschenk,
taposintengi mobasa.	Laat ons eensgezind redeneeren.
Ane dja anoe tatogo,	Als het slechts drie stuks zijn,
be da woengka pomekojo.—	dan krijgen de draagsters niet elk haar deel.—
Banja ntje'e ada mpapa,	Dat is niet van ouds de gewoonte
moboentjani da molanga.—	om aan iedereen uit te deelen als men een verzoeningsgeschenk geeft.—
Aoe roomo noe'io.	Wat ge hebt beloofd te geven,
ntje'emo da tapaninggo.—	laat ons daarover spreken.—
Aoe na'io ntoekaka,	Wat je oudere broeder heeft beloofd,
bepa noekita rawawa?—	ziet ge nog niet dat het al is gebracht?—
Da koewali-mpekoetana:	Dan wil ik nog eens vragen:
bara noendjaa noewawa?—	wat is het dan dat ge brengt?—
Manotomo ri rajakoe,	Ik begrijp het al,
pampetitengomoe jakoe.—	ge houdt mij voor den gek.—
Lindjata nakasontjara,	Om vlug te kunnen loopen
mangkeni gogoso (16) kita.	hebben we rijstgebak medegenomen.
Lindjata tadadoe-dadoe	Laat ons onze reis vlug voortzetten
ne'emo sondo rapaoe.	en niet veel meer praten.
Ane wase'e noeto'o,	Als ge van die meening zijt,
pantjoeamo tapakoro.	laat ons dan gaan eten.
Pomekojota manoto.	We hebben flinke dragers.
Soewoerakamo gogoso.	Haalt het rijstgebak te voorschijn.
Roo tatila gogoso	Het rijstgebak is reeds uitgedeeld.
pewoeso'i rapakoro.	laat ons nu de handen wasschen.
Ane roo mewoeso'i,	Als ge de handen hebt gewasschen,
djamo metoetoe mangkoni.	buigt u dan maar over het eten.
Gogoso se'i maria.	Er is veel rijstgebak.
Pangkoni djanga djoia. (17)	Steunt op de hand bij het eten.
Se'i roomo mangkoni.	Ziezoo, nu zijn we klaar met eten.
Tawa oeë mpewoeso'i.	Schenk waschwater in.
i Ngkai (18) taoe mongoli,	Ngkai, ge zijt een zeldzame kerel, (18)
tawa oeë mpewoeso'i	schenk waschwater in.

Digitized by Google

Poeramo mangkoni kita,	We zijn klaar met eten,
pasintengi mosantjila.	laat ons nu gezamenlijk pruimen.
Ane roo mosantjila,	Als we gereed zijn met pruimen,
tapaoemo nono lindja.	laat ons dan verdere reisplannen maken.
Roo mosantjila kami.	We zijn gereed met pruimen,
Tanongkosi ronto ngkampi.	Schud het vuil uit de draagmanden.
Toekaka ara wambe'i?	Hoe is het nu, Broeder,
be da jore kita se'i?—	Gaan we dan niet slapen?—
Poera-poera kapokono,	Wij vinden alles goed.
djamo siko da manto'o.—	Gij moet het maar zeggen.—
Songka riakoe mekeni,	Daar ik de leiding heb, stel ik voor
da jore rioe ire'i.—	dat we hier blijven slapen.—
Ane wase'e noeto'o,	Als ge van die meening zijt,
kajore da mombe'ojo.—	dan moeten we maar tusschen elkaar in slapen.—
Bara da tamombe'ojo,	Nu, laat ons dan maar door elkaar slapen.
Tomate da paritongo.—	De doode moet dan maar in het midden liggen.—
Tomate ane noeto'o,	Wat de doode betreft,
da riojo mpomekojo.	die kan tusschen de dragers inliggen.—
Tomate ri tongonjamo,	De doode ligt al in het midden.
takajore kita jano.	laat ons, reizigers, gaan slapen.
Kita jore mombe'ojo,	Nu slapen we door elkaar,
ne'emo sondo ntato'o.—	laat ons nu maar niet veel praten.—
Da tajoremo, toea'i	Laat ons gaan slapen, Zusje,
se'i me'ojomo kami.—	we slapen maar door elkaar heen.—
Sintengi kita motoeroe,	Laat ons allen tegelijk slapen,
simbadjoe mabini koemoe.	allen tegelijk onze slaapsarongs uitspreidende.—
Se'i koebinimo koemoe.	Ik heb mijn slaapsarong al uitgespreid.
Jakoe da medjama soesoe.—	Laat mij uwe borsten eens betasten.—
Kaka, ne'emo noebasa,	Broer, zeg dat nu niet,
dja mompangaira mata.—	ge maakt mij maar verlegen.—
Ne rapongira, toea'i,	Wees daar nu niet verlegen om, Zuster.
rapanja koemepasabi.—	Ik vraag als het ware maar om verlof.—

Digitized by Google

Dja ri rajatamo, bonto.	Laat het maar in ons binnenste blijven, Broer.
Ne'emo sondo rato'o.—	Zeg nu maar niet veel.—
Rodomo kita, toea'i,	Laat ons rustig blijven liggen, Zuster.
Wase'emo pantalaki.	Dien raad geef ik u.
Ne'e noepodjingki, a'i,	Schrik er niet van, Zuster!
Se'i koemoe da koejali.—	Ik sla mijn slaapsarong op.—
Poeramo tapanganto'o.	Laat ons nu niet meer praten.
Reme nararamo jopo.— (19)	De zon schijnt reeds op het bosch.
Ane maramo, toea'i,	Als het licht wordt, Zusje,
da kamembangoemo kami.	dan zullen wij opstaan.
Ane rememo todantoe,	Als de zon is opgekomen,
Ngkai, patoewoemo apoe.	maak dan het vuur aan, Ngkai.
Ngkai siko ne malinga,	Ngkai, wees niet onachtzaam,
patoendamo pompania.	zet den pot te vuur.
Poapoe ntaoe timama,	Als degene die kookt bekwaam is,
dja saleke da manana.	dan is het eten in één kooksel gaar.
Kaka, koeto'o ngkabongo,	Broer, ik wou je maar zeggen,
koera roomo raoko.—	dat de potten al van het vuur zijn genomen.
Ane roomo raoko,	Als de potten al zijn afgezet,
pondjoe'imo rapakoro.—	ga dan maar aan het opscheppen.—
Ngkai, siko taoe pande,	Ngkai, gij zijt een goede kerel,
pakoni rioe tomate.	geef eerst de doode te eten.
Tomate roo mamongo,	De doode heeft al sirih gepruimd,
Ngkai, anoeta pakoro.	Ngkai, zorg nu voor ons eten.
Ane roo mosantjila,	Als het sirihpruimen is afgeloopen,
toendjo'oe jakoe motila.	dan zal ik de rijst uitdeelen.
Ane roomo mamongo,	Als we klaar zijn met pruimen,
Ngkai, kina'a nocoko.	Ngkai, breng dan de rijst op.
Kaka, woengkamo kinoni,	Broer, we hebben allen ons deel,
djamo da ntamewoeso'i.	laat ons de handen wasschen.
Pangkoni maria-ria,	Eet maar veel,
da nakagasi mpelindja.	dan kunnen we flink loopen.
Pangkoni djanga djoia. (17)	Eet met de linkerhand op den vloer gesteund.
Oeta tindjoli maria.	We hebben veel paling tot toespijs.
Oea koedjanga djoia,	Daar ik met de hand op den vloer steun,
dja ratampo ri gorinja.	prop ik er zooveel in als ik kan.
Ane mabosoe kompomi,	Als ge verzadigd zijt,
meosa kita mangkoni.	laat ons dan ophouden met eten.
Se'i roomo mangkoni.	Nu zijn we klaar met eten.

Digitized by Google

Tawa oeë mpewoeso'i.	Schenk waschwater in.
Poera mewoeso'i kita,	We hebben reeds onze handen gewasschen,
djamo da ntamosantjila.	laat ons nu sirih gaan pruimen.
Se'i roomo mamongo,	Nu zijn wij gereed met sirih-pruimen,
Kai, woentjamo kinojo.—	Kai, pak de draagmanden in.—
Toekaka, setoe noenoentoe,	Broer, ge hebt het bevolen,
rengko poera napanoempoe.—	en al de goederen heeft hij reeds ingepakt.—
Rengko ane motinapa,	Als de goederen zijn ingepakt,
djamo da meokotaka.	laat ons dan opstaan.
Loentasaka, pomekojo,	Opgemarcheerd, dragers,
tomate da napeoko.—	Laat de doode ook opstaan.—
Tomate se'i meoko,	De doode is al opgestaan,
djamo lindja tapakoro.	laat ons nu maar aan het loopen gaan.
Se'i melempamo kami.	Wij zijn al aan het loopen.
Toekaka, loeloe sima'i.	Kom achter ons aan, Broer.
Malindja tampe ri ara. (20)	Wij betreden een lager gelegen bergvlak. (20)
Lindja ne ka'anta-anta.	Gaat voort en houdt niet op.
Panggoeë, panggoeloebaka.	Loopt achter elkander aan.
Wale, ne ka'anta-anta.	Gaat voort en houdt niet op.
Malindja tampe ri Nanggi, (21)	Bij het loopen door de Onderwereld,
tanata koekalingani.	vergeet ik ons eigen land.
Lawamo se'i pelindja.	Reeds ver hebben we geloopen.
Ara rimbe'imo kita? —	Waar zijn we reeds?—
Se'e noeto'o, toekaka,	Als ge dat vraagt, Broer,
nepa ri potampe ntana.	wij zijn pas op eene hoogvlakte.—
Talioemo tampe ntana.	De bergvlakte zijn wij voorbij.
Intje'e, ara noendjaa?—	Wat is dit nu?—
Pakanotoka, toekaka.	Zeg het mij duidelijk, Broeder.
Ba bente noepekoetana?	Vraagt ge naar het versterkte dorp?
Rajamoe da nakanoto,	Als ge het wilt weten,
Se'imo Oeë Sangkoro.	Dit is Oeë Sangkoro. (22)
Nakanoto noetokowi: (1)	Dat ge het wel moogt weten: (1)
Oeëmo nalingkoe ntjoi. (23)	Het is de plas die met levenskruid is omplant. (23)
Nakanoto noelolita (1)	Weet het wel,
ne tainoe[2] kita.—	wij moeten daar niet uit drinken.—

Digitized by Google

Oeë ne'emo tainoe,	Laat ons niet van het water drinken,
A'i, da talioe-lioe.	Zusje, laat ons doorloopen.
Malindja tampe ri ara,	Wij betreden weder een bergvlak.
Wale ne ka'anta-anta.	Loopt door en houdt niet op.
Tamalindja tampe ntana.	Laat ons over de hoogvlakte loopen.
Intje'e lipoe noendjaa?	Wat is dit voor een dorp?
Nakanoto noetokowi:	Dat ge het wel moogt weten:
lipoemo ntji Ndoi Bo'i (24)	Het is het dorp van Indo i Bo'i (24)
Djamo talindja, toekaka,	Laat ons doorloopen, Broer,
ndjairia takarata.—	opdat wij er mogen aankomen.—
Lawamo kita melindja,	We hebben al ver geloopen.
Ba mosoemo ndjairia?—	Zijn wij er soms al dicht bij?—
Peole se'i, Toekaka,	Kijk eens hier, Broer,
tana ri Nanggi meawa.—	hoe mooi het in de Onderwereld is.—
Peawa ntana ri Nanggi,	Dat het zoo mooi is in de Onderwereld,
nepa koekita, Toea'i.	dat zie ik nu pas, Zusje.
Meawa tana ri Nanggi.	Het is mooi in de Onderwereld.
Mbe'imo lipoe, Toea'i?—	Waar is nu het dorp, Zusje?—
Toekaka, peole se'e,	Broer, zie eens hier,
sindatemo poe'oe bente.	daarboven is de omheining van het dorp.
A'i, djamo tamelindja	Zusje, laat ons doorloopen,
takadjela ndjairia.	opdat we daar aankomen.
Panggoeë, panggoeloebaka,	Loopt in eene rij achter elkaar,
da tapangalioenaka.	dat we het dorp voorbij loopen.
Lioe ri bentemo kita,	Nu zijn we het dorp voorbij.
Setoemo loka maria.—	Hier groeien veel pisangs.—
A'i, io, loentasaka!	Zusje, kom, loop door!
Siko mangangkita djaja.—	Gij zijt het die den weg weet.—
Toekaka, loeloemo ma'i	Volg gij mij maar, Broer,
Djaja jakoe maintjani.	Ik ken den weg.
Kai, siko jaoe pande,	Kai, gij zijt een flinke vent,
perapi loka sindate.	vraag daarboven eens om pisang.
Ane djelamo i ngKai,	Als ngKai is teruggekomen,
da talindjamo, Toea'i.—	dan zullen we verder gaan, Zusje.
Tomate konimo loka.	Doode, eet pisang.
da taposaroe meosa.	dat is voor ons net zoo goed als uitrusten.
Roomo nakoni loka,	Zij heeft al pisang gegeten.
A'i, io peokosa.	Zusje, komaan, sta op.

Digitized by Google

Loentasaka, pomekojo,	Opgemarcheerd, dragers.
Tomate, io, peoko.	Doode, komaan, sta op.
Panggoeë, panggoeloebaka.	Loopt in eene rij achter elkaar.—
Wale, ne ka'anta-anta.	Loopt door, houdt niet op.
Makono ntano raka'a.	Het is bepaald een druk bezocht land.
Tana ri Nanggi meawa.	Het is mooi in de Onderwereld.
Meawa tana ri Nanggi,	In de Onderwereld is het fraai.
Se'i wo'oe lipoe, A'i.—	Hier is weer een dorp, Zusje.—
Noekita mararawoesa,	Wat ge daar nog onduidelijk ziet,
si'amo lipoe ntji Toe'a. (25)	dat is het dorp van Grootmoeder. (25)
Malindja tampe ri ara.	We loopen weer op eene lagere bergvlakte.
Panggoeë, panggoeloebaka.	Gaat in eene rij achter elkaar.
A'i, djamo wawanaka,	Zusje, geleid gij ons maar,
ndatiria takarata.—	opdat wij er aankomen.—
Kaka, loeloewaka jakoe.	Broer, volg gij mij maar.
Lipoe ntoe'amo sindjaoe.—	Dat daar is het dorp van Grootmoeder.—
A'i, da koepepakoro,	Zusje, ik wilde eens weten.
intjetoe banja kolowo?—	is dat daar niet eene smidse?—
Kaka, nepa noepeole,	Wel Broer, ziet ge nu pas voor het eerst
banoea ri ronto bonde?—	een huisje in een verlaten tuin?
Panggoeë mpanggoeloebaka.	Loopt in eene rij achter elkaar.
Wale, ne ka'anta-anta.	Gaat door, houdt niet op.—
Da koepepakoro, A'i,	Zusje, ik wilde wel eens weten,
ntje'i ba oeë ntji ngKai?—	is dat niet het water van Grootvader?—
Da noepaintjani, Potoe,	Ge moet weten, Broer,
si'amo oeë mpanomboe.	dat is de rivier waaruit zij water halen.
Da noepaintjani, Kaka,	Weet het wel, Broer,
da mandioe rioe saja.—	we gaan hier eerst eens baden.—
Montjomo noeto'o, A'i!	Dat zegt ge terecht, Zusje!
Kalimoemoekoe mapari.	Ik heb het geducht warm.
Nakanoto noetarawe,	Ge moet het wel weten,
mandioe rioe Tomate.	de Doode moet eerst baden.
Ngkai, siko to timama,	Ngkai, gij zijt een flinke kerel,
Tomate se'i dawasa.—	gij moet de Doode het haar wasschen.—
Mbolimo noeto'o, A'i,	Het is goed dat ge het zegt, Zusje,

Digitized by Google

siko taoe maintjani.—	Gij zijt iemand die weet hoe het hoort.—
Popawasa setoe, ngKai,	Bij het wasschen van het haar, ngKai,
toekoe da rajali-jali.	moeten de luizen er goed uitgehaald worden.
I wenoe siko, Toekaka?	Hoe staat het met u, Broer,
Ara bemo da membasa?—	Reinigt gij uw haar niet?—
Ane mapoeroe rajamoe,	Als ge eens goed op me wilt zijn,
da noewasa wo'oe jakoe.—	wasch mij dan ook eens het haar.—
Toekaka, mapoeroe raja.	Zeker, Broer, ben ik goed op u.
Siko wo'oe da koewasa.—	Ik zal ook u het haar wasschen.—
Roomo koeosoe tali.	Ik heb mijn hoofddoek al afgedaan.
Djamo da noekare, A'i.—	Haal gij mijn haar maar uit elkaar, Zusje.—
Mopawasa jakoe, Loera.	Nu ga ik zelf mijn haar wasschen, Broer.
Toema'i taliwanoea.	Daar komen de dorpsbewoners aan.
Ara mbe'imo i ngKai?	Waar is ngKai dan toch?
Nato'oka nepa ma'i.	Laat hij hun zeggen om nog niet hier te komen.
I Kai taoe timama.	Kai is een flinke vent,
Roomo na'ontobaka.	Hij heeft hun al gezegd te wachten.
„Taliwanoea sindjaoe,	„O dorpsbewoners,
ne'e makodi rajamoe!	Neemt het niet kwalijk!
Se'e da mandioe jakoe".	dat ik ga baden".
Sangadi roo mandioe,	Eerst als we gereed zijn met baden,
Ngkai, da noepapolioe.	moogt ge hen doorlaten, Ngkai.
Mandioe sangkani kita,	Laat ons te zamen baden,
da nakaronga maliga.	dat we spoedig kunnen voortmaken.—
Kaka, tapasoeboe se'e	Broer, degenen die we hebben tegengehouden,
i Meraga pai Lente. (26)	zijn Meraga en Lente .— (26)
Poeramo kita mandioe,	We zijn gereed met baden,
da ntamesoremo rioe.	laat ons uit het water gaan.
Kami roo mosalana.	Wij hebben onze broeken al aan.
Panomboe, bale Meraga.—	Kom maar water scheppen, vriend Meraga.—
Bale i Rombomo se'i, (27)	Wel, dat is vriend Rombo. (27)
A, komi oengka rimbe'i?—	Waar komt gijlieden vandaan?—
Ne'emo noepekoetana.	Vraag dat maar niet.

Digitized by Google

Oengka mai wawo ntana.	Wij komen van de Bovenwereld.
Ne'emo noepeoasi.	Vraag het maar niet na.
Mai wawo ntana kami.—	Wij komen van de wereld hier boven.—
Komi dja maria-ria.	Gij zijt met velen!
Noendjaa ma'i nitima?—	Wat komt gijlieden halen?—
Ne'emo noepekoetana.	Vraag daarnaar maar niet.
Joenoemi ma'i kawawa.—	Wij komen een lotgenoot van u brengen.—
Nakanoto noesambaja: (1)	Spreek eens duidelijk:
Isema ma'i noewawa?—	Wien brengt ge hier?—
Nakanoto noesamoea: (1)	Dat ge het wel moogt begrijpen:
kawawa Ndo i Mangoera.—	wij komen Indo i Mangoera brengen.—
Manotomo koesamoea.	Ik heb het goed begrepen.
Niwawa Ndo i Mangoera.—	Gij komt Indo i Mangoera brengen.
Manotomo niintjani.	Gij hebt het goed begrepen.—
Da mosantjilamo, A'i.—	Laat ons een sirihpruim nemen, Zusje.—
Ngkai, siko maintjani,	Ngkai, gij weet hoe het hoort,
jalimo watoetoe mami.	haal onze sirihzakken voor den dag.
Posantjilata mandioe,	Dit is onze sirihpruim van het baden.
Tomate mamongo rioe.	De Doode moet het eerst pruimen.
I Ngkai, taoe manoto,	Ngkai, flinke kerel,
Tomate roo mamongo?	Heeft de Doode al gepruimd?
Poeramo tapanganto'o.	We hebben nu alles verteld.
Kita wo'oe da mamongo.	Nu nemen wij ook eene sirihpruim.
Roo mosantjila kami,	Wij zijn gereed met sirih pruimen,
tondjoe posoegi, Toea'i.	geef eens een tabakspruim, Zusje.
Io, sabemo, Toekaka,	Goed, neem ze maar aan, Broer,
se'i posoegi pakasa. (28)	hier is een pruim versche tabak.(28)
Poeramo tapangaimba,	Nu hebben we alles gezegd.
Kaka, meokomo kita.—	Broer, laat ons opstaan.—
A'i, da mewawanaka.	Zusje, gij zijt de geleidster,
Siko mangangkita djaja.	Gij weet den weg.
Sakodi pandake-ndake.	Een klein eindje bergopwaarts.
Se'i sawimo ri tampe.	Nu zijn we op de hoogvlakte.
Kaka, pekoetana jakoe,	Broer, ge moet mij maar vragen.
Banoea da koepompaoe.	Ik zal u wel zeggen welk huis we binnengaan.
Mesoea ri baabaa,	Als we de dorpspoort binnengaan,

Digitized by Google

mbe'i banoea karata?—	waar is dan het huis waar we zullen komen?—
Banoea da takarata,	Het huis waar we zullen komen
tondo ndjai kapajanja.—	is aan de Westzijde.—
A'i, djamo loentasaka,	Zusje, marcheer maar op,
ndjairia takarata.—	opdat we daar aankomen.—
Oejoe ratanja silaoe	Het eerste waar men aankomt
banoea i Ta mPasaoe. (29)	is het huis van Ta mPasaoe. (29)
Talioenakamo saja.	Laat ons maar eerst voorbijgaan.
Ta mPasaoe oejoe rata.	Ta mPasaoe is de eerste dien men vindt.
Djamo da talindjamaka,	Laat ons dus maar voortloopen,
ndjairia takarata.	opdat wij daar aankomen.
Kita ratamo ri anda,	We zijn op het trapportaal gekomen,
da meponemo, Toekaka.—	laat ons de trap opgaan, Broer.—
Kita sawi ri banoea,	We zijn in het huis gekomen,
Rimbe'imo tapotoenda?—	Waar zullen we gaan zitten?—
Da potoendata, Toekaka,	Onze zitplaats, Broer, zal zijn,
da podede ndjai langka.	op de bank, op eene rij.
Rodomo kita motoenda.	Nu zijn we rustig gezeten.
Silaoe taliwanoea.	En daar zijn ook de huisgenooten.
Se'imo rodo potoenda.	Nu zitten we rustig ter neder.
Ngkai, watoetoekoe oea.	Ngkai, haal mijn sirihzak te voorschijn.
Taliwanoea ri langka,	Huisgenooten op de bank,
nipamongoka torata.—	biedt den gasten sirih aan.—
Banja koesara Balanda, (30)	Het is niet om op zijn Hollandsch (op den man af) te spreken,
i sema ma'i niwawa?—	maar ik wilde u vragen: Wien komt ge brengen?—
Nakanoto noesamoea:	Opdat ge het wel moogt weten;
Kawawa Ndoi Mangoera.—	Wij brengen Indo i Mangoera.—
Nakanoto ri rajamoe,	Ge moet het wel weten,
maka kami be mompaoe.—	want wij hebben het niet eerst gezegd.—
Ane i ntje'e noewawa,	Als zij het is die ge brengt,
da koepaintjani ndaja.—	dan weten wij het wel.—
Taliwanoea silaoe,	Huisgenooten daarginds,
maoro sa totokamoe.	uwe gasten hebben honger.—
Totoka naoe maoro,	Al hebben de gasten honger,
moapoe be da koepodjo. (31)	ik wil geen eten koken. (31)
Totoka nilantoe²,	Gasten, wacht nog een beetje,
nepa koetawoei apoe.	ik heb juist het vuur aangeblazen.

Digitized by Google

Lantoenja jakoe moapoe,	Onderwijl dat ik kook,
wore-wore toekakamoe.—	kunt gij uw broer een beetje luizen.—
Paworekoe siko, Kaka,	Nu ik u luis, Broer,
poeramo lioso apa.—	zijn alle neten verdwenen.—
Manana jakoe moapoe.	De rijst is al gaar.
Noendjaa dapoinaoe?—	Wat zal de toespijs zijn?—
Pompali²koe jakoe,	Doordat er zooveel is dat ik niet eet,
dja baroebi pai manoe	is kokosnoot en kippenvleesch
madago koepoinaoe.	het eenige dat ik bij de rijst eet.
Sokomo manoe toendjaoe,	Vang die kip gindsch maar op,
intje'e da poinaoe.—	en gebruik die tot toespijs.—
Koeto'oka siko, Loera,	Ik zeg u, Broer,
anoe koekoni, dja mboela. (32)	ik eet niet anders dan geitenvleesch. (32)
Anoe koekoni, Toekaka,	En ik, Broer,
kimbosoe pai doeata. (32)	eet alleen leguanen en slangen. (32)
Koelaenaka inaoe,	Ik zet de groente af
da koemondjoe'imo jakoe.	en nu ga ik opscheppen.
Doeata ane noeroea,	Als ge slangenvleesch wilt eten,
da noeto'oka i Toe'a.—	moet ge het maar aan Grootmoeder zeggen.—
Anoe koepokono, Kaka,	Wat ik graag eet, Broer,
dja doe'o rapaloemara. (33)	dat is gestoofde d o e'o. (33)
Pangkoni²koe jakoe,	Ik wil alleen maar eten
dja djarawata sindjaoe.—	uit den porseleinen schotel ginds.—
Pangadikakoe kina'a,	Ik leg mijne rijst gewoonlijk
ri djarawata woejawa.	op een gouden schaal.—
Oea pande Toekakakoe,	Doordat gij zoo goed op mij zijt, Broer,
da napakaboeto jakoe.—	zal het nog eens aan mij bezocht worden.—
Ne'e roeoe panganto'o	Spreek nu niet al te boud,
boi koepoboeto ngkoro.—	anders wordt het aan mij bezocht.—
Ne djoekoe ntabaliaka (1)	Laten wij niet onvoorzichtig zijn in onze woorden,
i Toe'a malose raja.—	Grootmoeder vindt het niet aangenaam.—
Ne'e ma'aipoe rajamoe,	Maak u maar niet bezorgd.
dja podo ade mampaoe.—	Het is maar bij wijze van spreken.—
Roo koesonggoe inaoe,	Ik heb de groente al opgeschept,

Digitized by Google

da mangkoni Toekakakoe.—	ge kunt gaan eten, Broer.—
I sema da morioko?	Wie zal het eten opdoen?
Ri rajakoe nakanoto.—	Laat mij dat eens weten.—
i Loloe da morioko.	Loloe zal het eten opdoen.
Sajombo, taoe manoto, (34)	Sajombo, flinke jongen, (34)
kina'a wo'oe noeoko.—	breng gij ook het eten op.—
Se'i roomo koeoko,	Ik heb het al opgebracht,
da mangkonimo sangkompo.	eet maar als broeders en zusters.—
Roo noedede kina'a	Hebt ge de pakjes rijst al voor ieder neer gelegd,
djamo oeë da noetawa.	schenk dan nog water in.
Io Sajombo, anakoe,	Komaan Sajombo, mijn jongen,
wangkemo oeë sindjaoe.	schenk het water daar eens in.
Nipeentjoe, Ndoi Mangoera,	Schuif u een eindje op, Ndoi Mangoera,
da motoeba pai Toe'a.	dat u samen kan eten met Grootmoeder.
Pangkonimo tapakoro,	Laat ons nu maar flink dooreten,
da takaronga mamongo.	om spoedig te kunnen pruimen.
Se'i roomo mangkoni,	Wij zijn klaar met eten,
tawa oeë mpewoeso'i.	schenk waschwater in.
i Loloe, siko toea'i,	Gij, Loloe, zijt de jongere,
da noeoko ajagani.	neem gij de manden weg.
Bingka roomo raoko.	De manden zijn al weg genomen.
Tapasintengi mamongo.	Laat ons nu gezamenlijk pruimen.
Se'i roomo mamongo,	Nu zijn we gereed met pruimen.
djamo da tato'o gombo.	Laat ons nu onze plannen maken.
A'i, siko maintjani,	Zusje, gij zijt verstandig,
da noeposongkaka kami.	gij moet ons maar eens een plan voorleggen.
Toea'i, siko mekeni.	Zusje, gij zijt de leidster.
Wenoemo gombota se'i?	Hoe zijn onze plannen?
A'i, siko da manto'o,	Zusje, gij moet het zeggen,
da nakamanoto gombo.—	opdat er een vast plan gemaakt worde.—
Dja songka ane riakoe,	Als ik dan mijne meening moet zeggen,
da malai, Toekakakoe.—	dan moeten we heengaan, Broer.—
Da malaimo ri saa?	Waar moeten we dan heengaan?
To'o, nakanoto ndaja.—	Zeg het, dat we het weten.—
Ane jakoe da madede,	Als ik het eens mag bepalen,
kita dja ma'i ntjandeme.	dan gaan we op één dag heen en terug.

Digitized by Google

Woengka eo djondjo awa	Gewoonlijk bij het dooden begeleiden,
tomate da pasimbawa.	gaat men de dooden bezoeken.
Takandjo'oe mesimbawa	Laat ons een bezoek gaan brengen
ri banoea i Meraga.	in het huis van Meraga.
Da toedoe kita ri tana,	Laat ons naar beneden gaan.
se'i edja ntji Meraga. (26)	Hier is de trap van Meraga en de zijnen. (26)
Pakadago, Toekakakoe,	Pas op, Broeder,
boipa wo'oe manawoe.	dat ge niet weder valt.
Kita sawi ri banoea,	Wij zijn in het huis gekomen,
tapakadago motoenda.	laat ons behoorlijk gaan zitten.—
Balekoemo i Meraga,	Wel, vriend Meraga,
da pamongoka torata.—	bied uwen gasten sirih aan.—
Siko setoe, bale Rombo. (27)	Wel, vriend Rombo, (27)
setoemo wo'oe mamongo.	daar hebt ge de sirih-pinang.
Komimo, to wawo ntana,	Gij, bewoners der Bovenwereld,
tinakomi a noendjaa?	Wat komt gij doen?—
Ane kami se'i rata,	De reden waarom wij komen,
Tomate ma'i kawawa.—	is dat we een doode geleiden.—
Manotomo lai raja.	Zoo, ik begrijp het.
Tomate ma'i niwawa.—	Gij komt een doode brengen.—
Bale, da mepalakana,	Vriend, we nemen afscheid,
Kami melindja sontjara.—	We hebben haast op reis.—
Bale, mbolimo mena'oe,	Goed vriend, ge kunt gaan,
lindjamoe setoe sandadoe.—	ge hebt haast op uwen tocht.—
Kai, siko dja motoeroe,	Kai ge blijft maar liggen,
rengkota be noepanoempoe.—	ge pakt onze goederen niet in.—
Roo koepakatinapa,	Ik heb ze al ingepakt,
dja mena'oemo, Toekaka.—	We kunnen het huis uitgaan, Broer.—
Da koepekoetana, ngKai, (35)	Grootvader (35), ik wilde u vragen,
ara mbe'i djaja mami?—	welken weg wij moeten gaan.—
Ane dja djaja i ngKoempoe,	De weg dien ge moet gaan, kleinzoon,
Sindekoe ri boejoe[2] (36)	is daarboven over de bergen.— (36)
Da nisoedoe djondjo awa,	Antwoordt met het refrein van de djondjo awa,
Ewase'e nakaramba.— (37)	opdat het ga zooals het behoort. (37)
Da pe'ojomo, Toekaka,	Loop tusschen ons in, Broer,
da nakamawongko ndaja.	dan kunnen we nog eens pleizier hebben.
Wase'emo, Ndoi Mangoera,	Welnu dan, Indo i Mangoera.

Digitized by Google

Komi kasombo ri Toe'a. (38)

Io, peokomo, ngKai,
Takomo, da ntapalai.
Sikomo da rioe, ngKai,
nepa da ndekoe Toea'i.
Io, talindjamo, ngKai,
ri kandepe takasawi.

A makoedja si Toea'i?
Soedoenja bare'e ma'i.—

Imbe'i oeë, Toekaka?
Kami se'i maranganga.—
Ri kandepe takasawi,

riria ndate owai.
Koepari[2], Kakakoe,
Makadja da mate jakoe.

Eo sima'i mapari,
se'i dja da mate kami.
Eo sima'i mapari,
se'i sawimo i ngKai.
Dja da malimpoemo jakoe.
Be da mapoeroe rajamoe?

Maoe dja oeë ngkonaoe,
oeë ri ira mangaoe.

Se'imo ngojo sindjaoe,
baroe noe ngkaikoe jaoe.—

A'ikoe, djamo santengka.
Kadjela ri kandepeta.—
Kaka, siko mangabeba,
se'e djamo santampe dja.—

Tapasimboekoe melindja,

takadjela ndjairia.—
Siko taoe borosapoe,
wase'e, oebamo jakoe.
Rangangakoe mapari ntja.

Wij laten u bij Grootmoeder achter. (38)
Komaan, ngKai, sta op.
Vooruit, laat ons heengaan.
Ga gij vooruit, ngKai,
en daarna komt Zusje.
Kom, laat ons aanloopen, ngKai,
opdat wij op den berg komen, bij de hut.
Hoe is het nu met u, Zusje?
Ge geeft geen enkel antwoord meer.—
Waar is water, Broer?
We hebben dorst.—
Laat ons den berg opgaan, naar de hut,
daar boven is water.—
Ik doe al mijn best, Broer,
Ik ga haast dood van de inspanning.
De hitte is zeer hevig,
we gaan nog dood.
De hitte is geweldig,
ngKai is al boven op den berg.
Ik zal nog flauw vallen.
Zoudt ge dan geen medelijden met mij hebben?
Al is er slechts palmwijn,
of dauw die in een droog blad is blijven staan.
Daarginds in dat dal
zie ik den palmwijnboom van grootvader.—
Zusje, het is nog maar één stap,
en dan komen we aan onze hut.—
Broer, gij zegt dus
dat we nog maar ééne hoogvlakte hebben over te gaan.
Laat ons alle krachten inspannen bij het loopen,
opdat we er mogen komen.—
Och, gij zijt een praatjesmaker,
draag mij nu maar in uw sarong,
Ik heb een geweldigen dorst,

Digitized by Google

Bemo koekoto melindja.	ik kan niet meer loopen.
Toekaka, da koepanto'o,	Broer, laat ik het maar zeggen,
melindja bemo koekoto.—	ik kan niet meer loopen.—
Ranganga ane mapari,	Als ge zoo'n ergen dorst hebt,
setoe sangkoro owai.	daar is een waterspruitje.
Boi dja oeë keta'i,	Als het maar geen vuil water is,
da noeto'okamo kami.—	dan moet ge het ons zeggen.—
Ne'emo djoekoe ntaimba,	Laten wij nu maar niet veel praten.
takarata ndjairia.	als we er maar komen.
Ne djoekoe ntabaliaka, (1)	Laten we maar niet veel zeggen.
kita melindja sontjara.	we hebben haast op onze reis.
Roomo manginoe kami,	Nu hebben we gedronken,
pelindja noepakagasi.	loop nu maar vlug voort.
Wale, ne ka'anta-anta,	Loopt en houdt niet op,
kandepe da takarata.	opdat we de veldhut bereiken.
Se'i rata ri kandepe	Nu zijn we bij de hut.
pa'osamo ngasa se'e.	Laat u zelf weer eens op adem komen.
ngKai, tawoeimo apoe.	ngKai, maak het vuur aan.
Io, maoromo jakoe.	Komaan, ik heb honger.
Ndjaamo da poinaoe?	Wat wilt ge bij de rijst eten?
Songkakakoe Toekakakoe.	Zeg mij dat eens, Broer.—
Ne'emo djoekoe ndaimba,	Laat ons maar niet veel zeggen,
djamo da boere ndadjila.	laten we maar een stukje zout aflikken.
Io, pondjoe'imo ngKai,	Kom, schep maar op, ngKai,
takaronga moboentjani.	dat we spoedig kunnen uitdeelen.
Poera koedjoe'i kina'a,	Ik heb de rijst al opgeschept,
nipotoendamo, Toekaka.	gaat maar zitten, Broers.
Se'imo modede kami,	Ziezoo, we zitten op eene rij,
Noepontilakamo, ngKai.	Deel de rijst maar uit, ngKai.
Se'i woengkamo kina'a,	Nu, ieder heeft zijne portie rijst,
ngKai, oeë da noetawa.	ngKai, schenk water in.
Se'i roo mewaso'i,	We hebben onze handen al gewasschen.
Kita, a'i da mangkoni.	Nu gaan we eten, Zusje.
Poeramo mangkoni kita.	We zijn gereed met eten.
Nipakoromo santjila.	Maak de sirihpruim gereed.
Se'i roomo mamongo,	Nu hebben we gepruimd,
kajoremo da pakoro.	ga nu maar slapen.
Ne'emo djoekoe ntaimba,	Laat ons nu maar niet veel zeggen,
A'i, motoeroemo kita.	Zusje, laat ons gaan slapen.
A'i, se'i da koedjama,	Zusje, laat ik ze eens aanraken,

Digitized by Google

moengkoemo se'i motada. (39)	hier zijn twee bergen tegenover elkaar. (39)
Ne'emo djoekoe ntaimba,	Praat toch niet zoo over alles;
rememo se'i koekita.	ik zie de zon al opgaan.
Da noepembangoe, Kakakoe,	Sta nu maar op, Broer,
rememo se'i sindjaoe.—	daar komt de zon al op.—
Reme aoe noepodjingki,	De zon, waar ge zoo van schrikt,
dja iagi meboeliti.—	is maar een stukje van de maan.—
Pai koepanto'o, Kaka,	Ik heb het maar gezegd, Broer,
lindja se'i masontjara.—	omdat we haast hebben op onzen tocht.—
Lindja naoe masontjara,	Al hebben we haast op de reis,
kita ara da moama?—	zullen we dan op weg gaan als we nog in het duister moeten tasten?—
Majalimo ndende ndaja.	Mijne onrust is al voorbij,
Si'amo reme merara.	Daar schijnt de zon al.
Io, pembangoemo, ngKai,	Kom, sta op, ngKai,
si'amo reme sima'i.	daar komt de zon al op.
Poapoemo mpompanesi	Warm het eten maar op,
bangkemo remeta se'i.	het is al hoog dag.
Ndende ndaja noepanto'o,	Die onrust waarover ge spraakt,
kami bare'e kapodjo.—	daarvan willen wij niets erkennen.—
Ne'emo noewali-ntjapoe,	Ontken nu maar niet,
anoe roomo tapaoe.—	wat ge straks met mij hebt bepraat.—
Da koepanto'o ngkabongo,	Ik wilde maar zoo eens zeggen
djamo mopongkoe mototo. (39)	dat er twee heuvels tegenover elkaar staan.— (39)
I ngena se'i noesapoe,	Zooeven heb ge het ontkend,
maka noepokono jaoe.—	en nu bekent ge het weer.—
Banja ba mesapoe kami,	We hebben het niet ontkend,
dja podo pongkoe kawai.—	maar we geven alleen toe dat van die heuvels.—
Noewai pongkoe radoea,	Als ge dat praatje van die twee heuvels erkent,
da konomo poera-poera.	dan geeft ge de rest ook toe.
Ane wase'e, Kakakoe,	Met zoo te spreken, Broer,
dja madika paoe ntaoe.	geeft ge maar aanleiding tot praatjes van anderen.
Pai koepampaoe, Kaka,	En dat zeg ik, Broer,
dja madika para ntana. (40)	omdat dit land er nog een naam van zal krijgen. (40)

Digitized by Google

Rapanja dja rapangangka,	Het was maar als het ware gesnoept;
ne'e rapaoe ri papa.	vertel het niet aan mijn vader.
Pai koepanto'o, Dja'i,	Dat ik er over praat, Broer,
papakoe pangaintjani.—	is omdat mijn vader geheime wijsheid bezit.—
Papamoe pangaintjani?	Bezit uw vader geheime weten schap?
Paikanja be mompali.	Maar hij legt u toch geen beperkingen op.
Banja mompali, pindongo,	Ik sta niet onder beperkende bepalingen,
ntje'e poeramo ndagombo. (41)	daarover hebben we al gepraat. (41)
Montjomo noepaoe, Lana,	Het is waar wat ge zegt, Zusje,
Pontepoe'oe noepangangka.—	het begin is, dat ge gesnoept hebt.—
Ne'emo djoekoe ntaimba,	Laat ons nu maar niet alles ophalen,
da ntamalaimo kita.	laat ons maar op weg gaan.
ngKai porioeka kita,	ngKai, ga gij ons voor,
ne'emo djoekoe ntaimba.	laat ons maar niet veel meer praten.
Talindja, talempanaka.	Laat ons loopen, laat ons voortgaan,
nakadjela lai ngapa.	opdat we in ons dorp komen.
Tewie, telempa deli.—	De beenen loopen en stappen.—
Noe ndjaamo ntano se'i? (42)	Wat is nu dit hier? (42)
Topoweloea ri Nanggi	Degenen die naar de Onderwereld zijn gegaan,
ba dja si'amo toema'i?—	komen die daar soms aan?—
Se'imo kami motoenda,	Daar zijn we al gezeten,
Ine, nipaoenda koera.—	Moeder, zet den pot te vuur.—
Inemi lo'oe niwawa,	Uwe tante die ge hebt weggebracht,
padikami lai saa?—	waar hebt ge die ondergebracht?
Intje'e nipeoasi,	Als u dat vraagt,
lai banoea i ngKai.—	we hebben haar in het huis van Grootvader gebracht.—
Padika taoe niwawa,	Haar die ge hebt gebracht,
ri lipoemo noendjaa?—	in welk dorp hebt ge haar achtergelaten?—
Da nipaintjani, papa,	Dat u het moogt weten, Vader,
lipoe ri Motada Tana. (39)	in het dorp Motada Tana. (39)
Roomo setoe noepaoe,	Nu ge het hebt verteld,

Digitized by Google

manotomo ri rajakoe.—
Boo papakoe sindjaoe,
da niwoerokimo baroe. (43)

Lantoenja taoe ri baroe,

da koejore² jakoe.
Ine, nidjoe'i kina'a,
setoe ma'imo i papa.—
Roo koedjoe'i kina'a,
djamo da moekotaka.—
Woengkamo kina'a mami
djamo oeë da niwai.
Morompa, taoe timama, (44)

oeë ma'i da noewawa.
Se'i roo mewaso'i,

A'i, djamo tamangkoni.
Se'i roomo mangkoni,
wangke oeë mpewoeso'i.
Morompa, io anakoe,
da noepantawamo baroe.
A'i, da koewali-beba,

ara baroe nepa djela?—

Kaka, da manoto raja,
baroe rasari i mpapa.—

Maka noeto'omo, A'i,
papamoe pangaintjani?—

Pangaintjani i papa.
Pangkonimo masontjara. (45)
A'i, ara da koekoedja?
Gorinjamo ngkabosoenja.—
Banja koeposari, Kaka,

pangkoni djamo ganggara.
Pangkoni djamo madadoe.
Noendjaa ri ra ndajamoe?—
Ane da motoeba kita, (46)

ben ik op de hoogte.—
Ach vader daarginds,
ga u wat vroeg palmwijn tappen. (43)
Al wachtende op dengene die den palmwijn haalt,
ga ik een beetje slapen.
Moeder, schep u de rijst op,
daar komt vader al aan.—
De rijst heb ik al opgeschept,
ge hebt dus maar op te staan.—
We hebben ieder zijne rijst,
alleen water moet u nog geven.
Morompa, als een flinke jongen, (44)
breng gij het water eens aan.
Zoo, nu hebben we de handen gewasschen,
Zusje, laat ons maar gaan eten.
Nu zijn we klaar met eten,
schenk waschwater in.
Kom, Morompa, mijn jongen,
schenk gij den palmwijn maar in.
Zusje, als ik het nogeens mag vragen,
is dit palmwijn die pas is gekomen?—
Broer, ge moet weten,
het is palmwijn dien vader heeft getapt.
Ge hebt immers gezegd, Zusje,
dat uw vader geheime wetenschap bezit?—
Vader bezit geheime wetenschap.
Eet gij nu maar vlug door. (45)
Zusje, hoe zal ik dat doen?
Ik ben al verzadigd.—
Het is niet om er iets van te zeggen,
maar ge hebt zeer haastig gegeten
Ge hebt u erg gehaast met eten.
Wat hadt ge wel in den zin?
Als we samen uit één mandje eten, Zusje, (46)

Digitized by Google

da koewali mangkoni dja.—	dan wil ik nog wel eens eten.—
Masara ganggara raja	Ge maakt een schrikkelijke haast,
dja madika para ntana.	daar komt nog een ongeluk van.
Se'i panto'o i nene,	Moeder vindt er van,
siko dja madika gele.	dat ge u maar belachelijk maakt.
Boi dja madja'a raja,	Maar om u niet te ontstemmen,
da potoebamo Toekaka.—	eet maar met mij uit één mandje, Broer.—
Masae polaolita,	We hebben allang gepraat,
siko be ronga noelinga.—	maar gij begrijpt het niet spoedig.—
I ne'e madja'a raja	Wees niet ontstemd,
da mangkonimo, Toekaka.	tast maar toe, Broer.
Nakanoto mompaido,	Opdat ge geheel zeker moogt zijn
Kaka, da koesoempoe siko. (46)	Broer, zal ik u de rijst in den mond steken. (46)
Toea'i, damo noesoempoe.	Zusje, steek mij de rijst maar in den mond.
Jakoe se'imo da woe'oe.	Het zal me nog in de keel blijven steken.
Da laënakamo bingka,	Neem de etensmandjes weg
pakoromo posantjila.	en maak de sirihpruim gereed.
Ane roo mosantjila,	Als we hebben gepruimd,
mompalakanamo kita.—	zullen we afscheid nemen.—
Ri rajamoe nakanoto,	Weet het wel, Broer,
Siko kaka, da manto'o. (47)	Gij moet het woord doen. (47)
Poeramo napasamoea,	Als alles is besproken,
da mepalimo banoea.—	dan ga ik mijn huis opzoeken.—
Poweloeata, Toekaka,	Op onzen tocht, Broer,
bare'e tapomasala.—	hebben we ons aan niets schuldig gemaakt.—
A'i, ane dja riakoe,	Zusje, wat mij betreft,
be da re'e wali-mpaoe.	zal er geen toespeling meer op gemaakt worden.
Paoe ngena mai djaja,	Wat we op reis hebben besproken,
ne noepaoeka si papa.	vertel dat niet aan uw vader en moeder.

Aanteekeningen.

(1). tarawe, ontleend aan het Parigisch, welke taal het woord uit het Mak. heeft overgenomen. Het Mak. tarawe, is weder het Mal. taraweh en dit is het Ar. tarāwīḥ. in ṣalāt attarāwīḥ,

Digitized by Google

de benaming der nachtelijke godsdienstoefening in de Mohammedaansche vastenmaand. Daar deze tarawe-dienst nogal luidruchtig wordt gevierd, is haar bestaan bij de Toradja's die dicht bij het strand wonen wel bekend ([1]). In de populaire poëzie, zooals de djondjo-awa, popasangke, kajori, bolingoni- en andere gedichten, beteekent motarawe, evenals mosambaja (uit het Par., hetwelk het weder aan het Mak. sambajang heeft ontleend, welk laatste het Mal. sĕmbahjang is), mobalia of mobaliaka „sjamanistische plechtigheden verrichten, evenals een balia (mannelijke of vrouwelijke sjamaan bij de Parigiërs)", hetzelfde als manto'o „zeggen, denken" mompaoe „spreken" of maintjani „weten, op de hoogte zijn" ([2]).

(2). Deze vertaling is gegrond op de onderstelling dat djondjo-awa is verbasterd uit ndjo'oe², wawa. Hieromtrent bestaat echter geen zekerheid.

(3). Dit refrein is naar vorm en inhoud gelijk te stellen met de kinderliedjes die aan het eind van dit deel zijn behandeld.

(4). „Maïskolven met kale plekken". Als men om iets verzoekt, brengt de bescheidenheid mede dat men vraagt om „een oud stuk sarong, een versleten baadje, een vod van een hoofddoek", enz.

(5). Deze 5 regels zijn een lina gezang (zie boven, bl. 545), waarvan beneden een uitvoeriger staaltje is gegeven (bl. 578).

(6). Woeboe is eene dochter van de gestorvene, daarom wordt zij geroepen om de kleeren en sieraden van hare moeder aan te geven.

(7). Over Nanggi, zie Noot 21.

(8). Onder lipa gali verstaat men een, meestal donkerblauwe sarong van zwaar weefsel, handwerk, met donkere en lichte strepen er door, ingevoerd uit Paloe en door de Toradjaschen hoog geschat.

(9). Dit getal 14 is alleen gekozen, omdat het voor maat en rijm geschikt is.

(10). Lana „olie", is eene gewone benaming voor vrouwen in poëzie; de beteekenis is hier z. v. a. „smakelijk". Andere benamingen zijn nog a'i of toea'i „jongere zuster", poene „duifje". Voor mannen heeft men gawoe „donkere wolk, donkerkleurig" (wellicht z. v. a. „beschermer"), toekaka „oudere broeder", loera, wellicht id. met Jav. loerah „hoofd" en bonto, een titel die in het Todjo'sche nog wordt gebruikt, vgl. het Mak. boto „waarzegger", Zie Dl. I, bl. 74.

(11). Panggoeë, voor panggoeloe, zie het op bl. 41 en 64 gezegde.

(12). Over het Gat, den Pinangboom, het Varken, den Smid Langkoda en de rivier Sambira Dolo, zie Dl. II, bl. 111, 112.

(13). Een jong meisje dat dien nacht bij de lijkbewaking aanwezig was.

([1]) Zie Dl. I, 333.

([2]) Zie boven, bl. 69.

Digitized by Google

(14). De brug over de rivier Sambira Dolo wordt als smal en wankelend voorgesteld.

(15). De hier volgende regels stellen een kleinen twist voor. De spraakzame man, die hier verder in het gedicht steeds druk met een der meisjes praat en gekheid maakt, wordt wat familiaar met haar en nu is al wat zij antwoordt dat hij zijne handen wat meer tehuis moet houden. Maar verder wil zij niets zeggen. Om haar nu weder aan het spreken te brengen, biedt hij „de drie stuks" (anoe tatogo) aan, het verzoeningsgeschenk voor ongepaste woorden of handelingen: een stukje foeja, eene kip en een duit [1]. De beleedigde vraagt echter meer, en doet alsof ze nog niets heeft gekregen, doch de geheele zaak loopt op eene grap uit, als de schuldige merkt dat men hem voor den gek houdt.

(16). Gogoso, uit het Par., welke taal het van het Mak. gogoso' heeft overgenomen, eene lekkernij van kleefrijst met kokosmelk en zout, in den vorm van eene worst gebracht. De Toradja's nabij de kust koopen deze versnapering wel eens van de Parigiërs aan het strand, doch maken ze zelf niet.

(17). Als men met bizonderen ijver eet, buigt men zich diep over de rijst en steunt daarbij op de linkerhand, die met uitgespreide vingers op den vloer rust, alsof men den vloer met een span wilde meten (modjanga djoia).

(18). Ngkai of Kai (het eerste de Pebato'sche, het tweede de Poe'oe mBoto'sche uitspraak) was de roepnaam van een zekeren Kolobo'o, een slaaf van het hoofd van Panta, afkomstig van Poe'oe mBoto, een ijverige, flinke man, die nu ook op reis als factotum wordt medegenomen. Over het toespreken der slaven en slavinnen met ngkai (grootvader) en toe'a (grootmoeder), zie Dl. I, bl. 161.

(19). Met jopo, wana, pangale, to'olo, die alle „bosch" beduiden, wordt dikwijls de horizont bedoeld, daar men in Midden-Celebes aan den horizont meestal bosch ziet. Het bosch is dus gewoonlijk het eerste en ook het laatste dat door de zon wordt beschenen.

(20). Deze mededeeling zinspeelt op de voorstelling, dat de weg van de aarde naar de Onderwereld over telkens lager gelegene bergvlakten loopt, als over treden eener groote trap.

(21). Nanggi is, naast Torate, een der benamingen der Onderwereld. Het woord komt ook voor in het Noefoorsch. In het Wdbk. van Van Hasselt is het nangi gespeld, hetwelk Prof. Kern heeft gebracht tot de identificeering van dit woord met M.P. langit (Verh. van het Mafoorsch tot de M.P. talen, 6e Sess. Congr. Intern. des Orient. à Leide, 4me Partie, Section 5, Polynésienne, bl. 252, 253.

(22). Deze mededeeling is een grap, want Oeë Sangkoro beteekent „Eene andere rivier, Nog eene rivier". Dat zij dit dorp zoo noemt, bewijst dat zij niet weet hoe het heet.

[1] Dl. I, 190, 395.

Digitized by Google

(23). In de Onderwereld wordt hier een plas geplaatst, met soi omplant. Deze mededeeling is aan den priesterzang ontleend. De bedoelde plas is die waarin de buffels baden; hij bevindt zich in den hemel. Zie Dl. I,bl. 393.

(24). Indo i Bo'i is eene der bewoonsters der Onderwereld, zij wordt ook genoemd in het versje dat wordt gereciteerd bij een spelletje gedurende het bewaken van een lijk, zie Dl. I, bl. 93. Overigens weet men niets bizonders van haar te vertellen. Sommigen zeggen dat zij „De oude Vrouw" (I Bangkele Toe'a) is, die in zoovele verhalen voorkomt en oorspronkelijk de poortwachtster der Onderwereld is.

(25). Met „het dorp van Grootmoeder" wordt bedoeld het dorp waar de overledenen van het dorp Panta, de woonplaats der leden van het reisgezelschap, zich bevinden. Dat is dus het dorp waar ook thans de overledene wordt heengebracht.

(26). Meraga en Lente zijn de namen van twee mannen van Panta, die in de kracht van hun leven zijn gestorven. Zij waren nog niet lang dood toen deze zang werd gemaakt.

(27). Rombo is een der dichters van dezen zang; hij laat zich zelf natuurlijk den tocht mede maken. Toen hij zijn eigen naam noemde, werd er hartelijk gelachen door het heele gezelschap.

(28). Posoegi pakasa is vertaald met „een pruim versche tabak". Posoegi is Parigisch, pakasa is id. met Mal. pĕkasam, Jav. bĕkasĕm, bĕkatjĕm „gepekeld vleesch, dat men zuur laat worden, door er sagoe of rijst aan toe te voegen, die dan gaat gisten". In het Bar. noemt men aldus: gekorven tabak, die nog niet is gedroogd; ook met zout gedroogde doe'o (pas uitgeloopen vischjes, die in groote menigte op gezette tijden aan de monden der grootere rivieren worden gevangen) en: geknede en in de zon gedroogde vleeschspijs. De stam schijnt kasa te zijn, daar pakasa ook kanasa wordt genoemd. Evenwel heeft Jav. bĕkatjĕm naast zich batjĕm „in zuur of pekel leggen", vgl. batjang, ambatjang, mĕmbatjang, de naam der Mangifera odorata.

(29). Ta mPasaoe, een man van Poe'oe mBoto, die te Panta is komen wonen en daar gestorven is, ook niet lang voordat deze djondjo awa werd geimproviseerd.

(30). Sara Balanda, overgenomen van het Mal. tjara Bĕlanda „op zijn Hollandsch". Daarmede wordt bedoeld: zonder veel plichtplegingen of voorafspraak, raak op den man af, met de deur in huis vallende, over iets beginnen te spreken of naar iets te vragen, wat geheel on-Toradja'sch is. Toevallig beteekent sara (masara) ook „haastig, snel". De Toradja hoort dus in sara Balanda „Hollandsch haastig", wat evengoed de bedoeling der woorden weergeeft.

(31). Dit is natuurlijk eene aardigheid.

(32). Ook dit zijn aardigheden; de Toradja's eten zoo goed als nooit

Digitized by Google

geitenvleesch; leguanen- en slangenvleesch eten zij wel bij voorkomende gelegenheden, maar niet geregeld.

(33). Doe'o zie Noot (28). Het woord rapaloemara is Parigisch en gekozen om rijm en maat; het echte Bare'e-woord is ralonoti.

(34). Loloe en Sajombo zijn de namen van een paar overleden bewoners van Panta. De eerste was, toen hij stierf, een jonge knaap, de tweede nog een kleine jongen.

(35). Hier wordt het hoofd van het gezin der gestorvenen aangesproken.

(36). Dat men naar den terugweg vraagt, is omdat deze gewoonlijk een andere is dan de heenweg; meestal is hij veel korter en de bizondere moeilijkheden van de heenreis vindt men op den terugweg niet meer. Deze trek is in vele verhalen van tochten naar de Onderwereld op te merken. Wellicht is de oorzaak daarvan deze, dat men bij het begraven van den doode in plechtigen optocht loopt en door rivieren en versperringen gaat, om den doode het terugkeeren te beletten, terwijl bij den terugtocht van het graf ieder zijns weegs gaat en zoo spoedig mogelijk zoekt thuis te komen.

(37). Deze twee regels zijn gericht tot het gehoor, dat slaperig begon te worden, en telkens naliet het refrein op te zeggen.

(38). Afscheidswoorden tot de doode.

(39). Dit is eene toespeling op de borsten van het meisje, die de man wil betasten. Hij komt hierop eenige regels verder nog eens terug en als bij de tehuiskomst wordt gevraagd waar de reis is heen geweest, antwoordt hij met een naam die eveneens zinspeelt op de borsten van het meisje.

(40). De Toradja's zijn gewoon stukken land te benoemen naar gebeurtenissen die er hebben plaats gehad. Het meisje jaagt hier den man schrik aan door te zeggen: Dit stuk land kon weleens een naam krijgen naar de dingen die gij uithaalt.

(41). In de voorgaande regels zegt het meisje, dat ze bang is voor haar vader, omdat deze „een man van wetenschap" is, d. w. z. iemand die geheime praktijken kent, waardoor hij meer te weten komt dan een ander. Zulke menschen van wetenschap versterken en bewaren hunne geheime krachten door zich aan verbodsbepalingen te onderwerpen, die zij ook dikwijls op de hunnen toepasselijk maken. Hiertoe behoort allicht het verbod van stille vrijerij. Deze zou anders niet zoo kwalijk worden genomen, maar als zij met het oog op de aankweeking van geheime krachten verboden wordt, wordt het bedrijven er van een misstap.

(42). De tehuisgeblevenen ontwaren de uit de Onderwereld terugkomenden.

(43). De terugkeerenden komen in den vroegen morgen aan, want in de Onderwereld is het dag als het hier nacht is. Als zij dus met

Digitized by Google

daglicht in de Onderwereld hebben geloopen, tot des avonds toe, komen zij juist in den morgen weer op de Bovenwereld.

(44). Morompa is de naam van een jongen uit de Meer-streek, die bij zijne tante (Indo i Joë) in huis was.

(45). Deze opmerking beteekent: uw vader is een man van geheime wetenschap en toch tapt hij palmwijn. De palmwijn behoort n.l. tot de zaken die al spoedig verboden worden, als men bizondere krachten wil aankweeken. De opmerking van den man is dus ironisch: hij gelooft niets van die geheime kunde. Het meisje antwoordt dan ook op eene wijze, die verraadt dat zij niet meer op de zaak wil ingaan.

(46). Samen uit één mandje eten en, in het bizonder, elkaar het eten in den mond steken, is eene huwelijksplechtigheid.

(47). Gij moet zeggen dat ge weg gaat, ik jaag u niet weg.

Uit het bovenstaande is het overduidelijk, dat het geheele djondjoawa-gedicht niets anders is dan een spelletje, een gezelschapsreis in gedachten naar de Onderwereld, om den doode te geleiden, die geheel als een levende wordt beschouwd en behandeld. Eerst krijgt hij zijne uitrusting, daarna worden de toebereidselen tot het vertrek gemaakt en al dadelijk bij het begin van den tocht is er eene drukke conversatie tusschen een man en een jong meisje uit het gezelschap, die het geheele gedicht doorloopt en er voor de Toradja's het pikante aan geeft. De avonturen op de reis, het gat dat den toegang geeft tot de Onderwereld, de pinangboom langs welken men in dat gat afdaalt, het varken dat den vreemdeling wil bijten, de manke smid Langkoda en de halfroode, halfongekleurde rivier, die men met eene smalle brug overtrekt, worden even genoemd, maar verder is alles gelegd in de gesprekken tusschen dien man en het meisje. Een kleine twist met beboeting door jaloersche makkers, loopt met eene aardigheid af. Bij het gaan slapen worden telkens dubbelzinnigheden ten beste gegeven. Na het ontwaken is het weer: koken, eten, sirih pruimen, inpakken en op weg gaan. Men komt voorbij eenige dorpen, die worden opgenoemd; in een dier dorpen vraagt men om pisang, en eindelijk komt men aan het dorp waar de gestorven familieleden der reizigers wonen. Aan het water knapt men zich op en ook de doode, die zich alleen maar van de levenden onderscheidt door haar naam van doode en door haar volkomen zwijgen, wordt gebaad en bij haar toilet geholpen. Daar komen een paar gestorvenen aan; zij moeten even wachten; als de aankomelingen gebaad hebben, heeft de ontmoeting en de herkenning plaats. Men gaat nu het dorp binnen, loopt eenige huizen voorbij, gaat een ander huis binnen, vermaakt zich daar met scherts, krijgt te eten en gaat daarop naar het huis waar men de doode achterlaat. Na afscheid keert men terug langs een korteren weg en als men thuis is gekomen, wordt nog de noodige nabetrachting gehouden over hetgeen er tusschen de jongelieden op de reis is gebeurd.

Als tweede voorbeeld volgt hier een gedeelte uit een djondjo-

Digitized by Google

a w a-gedicht afkomstig uit Mo'api, een vroeger Pebato-dorp, halverwege tusschen de zeekust en het Meer gelegen. Hierin wordt niets dan een reisje naar de Zuidkust van het Meer beschreven.

Ane djela ri Tamoengkoe, (1)	Als we te Tamoengkoe (1) komen,
da me'onto, da motoeroe.	dan houden we op en gaan slapen.
Djela ndati Batoe Nontjoe, (2)	Gekomen te Batoe Nontjoe, (2)
kita da me'onto wo'oe.	zullen we ook uitrusten.
Ane simpontoe Matompi, (3)	Ter hoogte van Matompi (3) gekomen,
da tameosa sakodi.	zullen we een weinig uitblazen.
Djela ndati Jondo Jora, (4)	Als we op Jondo Jora (4) komen,
da me'onto, da meosa.	houden we op en rusten uit.
Djela ndati Oeë Poroe, (5)	Als we komen aan de beek Poroe, (5)
timakakoemo tanooe.	pluk me dan eenige paddenstoelen.
Djela ri Oeë Saodjo, (6)	Gekomen aan de beek Saodjo, (6)
sawanimo wo'oe toko.	moet ge een anderen stok nemen.
Sintondomo Balangoa, (7)	Ter hoogte van Balangoa (7) gekomen,
timakakoe sese ndoda.	moet ge mij dadap-bloemen halen.
Simpontoemo To Mojoko, (8)	Komen we langs Moengkoe Dena, (8)
ponekakoemo mamongo.	haal dan eens pinangs voor me uit den boom.
Djelamo ri Waloegai, (9)	Als we bij Tamoengkoe mBaloegai (9) komen,
da me'onto da mendaki.	zullen we ophouden en ons het haar wasschen.
Djela lai Tawe nTakoe, (10)	Gekomen bij Tawe nTakoe, (10)
A'i da noewasa jakoe.	moet gij me het haar reinigen, Zusje.
Ane poeramo membasa,	Zijn we gereed met het haarwasschen,
mesantjawi ri doeanga.	dan gaan we gezamenlijk in de prauw.
Kaka, da noeara-ara,	Broer, zie gij op alles toe,
boi dja maeka raja.	anders ben ik bang.
A'i, ne maeka-eka,	Zusje, wees niet bevreesd,
da koebale, da koebeba.	ik zal wel boomen met zwaaiende armen.
Pakagasi, wose ntodo,	Span u in, stuur met den boomstok,
boi maandoe ri Poso.	dat we niet afdrijven in de Posso.
Wose mogalo tokowi,	Roei en boom tegelijk,
takasawi ndati Josi. (11)	opdat we te Josi (11) komen.

Digitized by Google

Ane sawimo ri Josi,	Als we bij Josi zijn aangekomen,
da me'ontomo mangkoni.	zullen we ophouden om te eten.
Ane poeramo mangkoni,	Als we hebben gegeten,
da moloejamo sakodi.	dan pruimen we een weinig sirih.
Ane poeramo moloeja,	Hebben we sirih gepruimd,
dasari wo'oe potoenda.—	dan gaan we weer op den prauwvloer zitten.—
Dasari pakatimama,	Maak den prauwvloer goed in orde,
boi da tekaresaka. (12)	opdat hij niet uit elkaar ga. (12)
A'i, nemo noepatada,	Zusje, geef me geen vermaningen,
jakoe lawinja biasa.	ik ben er van ouds mee gewend.
Kabiasakoe, Toea'i,	Dat ik er zoo mee gewend ben, Zusje,
lawinja To Rano kami.	is omdat wij Meerbewoners zijn van ouds.
Ne'emo lalo To Rano,	Verloochen uwe afkomst van het Meer niet.
powose sala mponggajo. (13)	het roeien gaat ongelijk. (13)
Ri kasalakoe mponggajo,	Dat ik uit de maat roei,
mampegoeroe wose Bajo. (14)	komt omdat ik het roeien van de Badjoreezen (14) heb geleerd.
Ane djela ri Towale, (15)	Als we op Towale (15) komen,
Tina mami wo'oe ndate.	vinden we daar ook familie.
Ane ndate tina, A'i,	Als daar familie woont, Zusje,
da me'ontomo sarai.	zullen we daar een oogenblik ophouden.
Kita malaa ngkarata,	Wij komen zelden hier, Broer,
da sambengimo, Toekaka.	laat ons een nacht overblijven.

In de hierop volgende verzen wordt nu verteld dat men de familieleden op Towale bezoekt, er een nacht overblijft en den volgenden morgen verder vaart.

Polango mpakatimama,	Gaat goed zitten, met gevouwen beenen,
da koetoekomo doeanga.	dan zal ik de prauw voortboomen.
Toekomo, da napolontjo,	Boom ze maar, dat ze snel voortga,
rajakoe da nakawongko.	dan heb ik pleizier.
Se'i polontjo doeanga,	De vaart van de prauw is nu nog
natoea'imo kapala. (16)	sneller dan die van een stoomboot.
Koeoendemo kabaraka, (17)	Ik prijs de wonderkracht der prauw,
pantoea'inja kapala.—	dat zij het zelfs van een stoomschip wint.—
Ri kagasinja doeanga,	Nu onze prauw zoo vlug vaart,

Digitized by Google

kasintondota noendjaa?	op welke hoogte zijn wij nu wel?—
A'i, nakanoto ndaja,	Zusje, ge moet weten,
kita sintondomo Sapa. (18)	dat wij ter hoogte zijn van Sapa. (18)
Ane sintondomo Sapa,	Als we ter hoogte van Sapa zijn,
peroeëmo Tando ngKasa. (19)	roep dan den Zuidenwind. (19)
Peroeëkoe Tando ngKasa.	Nu ik den Zuidenwind heb geroepen,
monamboeoemo doeanga.	suist de prauw er van door.
Ponamboeoenja mpodago,	Daar zij er zoo ter deeg van door vliegt,
simpontoemo Ta ngKandao. (20)	zijn wij ter hoogte van Ta ngKandao.
Ane lioe Ta ngKandao,	Als we Ta ngKandao voorbij zijn,
kitamo metowosaka.	zullen we oversteken.

Na nog eenige plaatsen te zijn voorbijgevaren, komt men aan den mond der Tinelala, aan den Zuidoever van het Meer, legt daar aan en gaat nog een weinig Z. waarts over land.

Magasi pelindja mbe'a.	De vrouwen loopen vlug.
Rimbe'imo takadjela?—	Waar moeten we aankomen?—
A'i, nakanoto ndaja,	Zusje, ge moet weten,
ri lipoe i nTa mPandadja. (21)	in het dorp van Ta mPandadja. (21)
Ane djela ri banoea,	Als we in huis zijn gekomen,
ri tambale tapotoenda.	zullen we op de voorgalerij gaan zitten.
Membie (22), kodjoti mama,	Membië (22), snijd de pinang in stukken,
poloejakoe sangka-sangka.	ik heb alles gereed voor de sirihpruim.
Ara koeto'o ngkabongo,	Heb ik soms voor niets gezegd,
si'amo taoe manoto?—	dat hij een flinke kerel is?—
A noendjaa napepali,	Waarvoor komen ze,
ntotoka oengka ri tasi? (23)	de vreemdelingen van den zeekant? (23)
Noendjaamo nipepali?	Waarvoor komt gijlieden?
Komi malaa ngkama'i.	Gij komt slechts zelden hier.
A noendjaamo nitako?	Wat is uw verlangen?
Komi malaa ngkajano.—	Gijlieden komt slechts zelden aan.—
Ane doengka mboewoe mami, (24)	De reden van onze komst, (24)
bingka (25) ma'i kapepali.—	is dat wij mandjes (25) komen koopen.—
Membie, pepapoiwo.	Membië, geef gij hun wat zij noodig hebben.

Digitized by Google

Totoka da malaimo.	De gasten willen heengaan.—
Membie, mompalakana,	Membië, wij nemen afscheid,
kami masoesamo raja.—	wij hebben nog veel te doen.—
Ane mondadoemo raja,	Indien gijlieden haast hebt,
nakambolimo malai.—	dan is het goed dat ge heengaat.—
Kita toedoemo ri tana.	Nu zijn we weer op den grond.
Melindja masosontjara.	Loopt haastig,
takadjela ri sondaka,	opdat we aan de aanlegplaats komen
kakapoelangi doeanga.	en de zitplaatsen in de prauw in orde brengen.

Men zeilt en roeit nu verder terug, komt weder aan de aanlegplaats Tawe nTakoe en loopt vandaar terug naar Mo'api. De lieden van Mo'api zien de reizigers aankomen en zeggen:

Se'i ma'i taoe rata,	Daar komen gasten aan.
Bara totoko nto daga?	Misschien vreemdelingen van het strand?
A, ba banjamo to daga,	Of wellicht geen lieden van het strand.
Taoe jano mopawawa.	Het zijn degenen die zijn gaan wegbrengen.
Si'a taoe jano kodjo.	Het zijn inderdaad degenen die op reis zijn gegaan.
Bingkamo napotimbobo.— (26)	Ze hebben mandjes boven over hunne draagvrachten gelegd.— (26)
Kita djela ri banoea,	Wij zijn te huis gekomen,
A'i djamo da motoenda.	Zusje, we kunnen maar gaan zitten.
Kita jano moweloea,	Wij die op reis zijn gegaan,
rata moeni poera-poera.	zijn allen weder aangekomen.
Wase'e jaoe timama,	Zoo is het gelijk het behoort,
Jano, poera-poera rata.	Op reis gegaan, allen teruggekomen.

Aanteekeningen.

(1). Tamoengkoe (zie Dl. I, bl. 147, 148) is een gewezen Pebatodorp, op een steilen berg gebouwd; de bewoners zijn thans in het dorp Mara'ajo. Afbeeldingen zijn te vinden in Sasasin, Reisen in Celebes, I, bl. 275, 276. Van Mo'api (het begin van den tocht) op weg naar het Meer, bereikt men Tamoengkoe in twee uur. Wat de improvisator zijn gezelschap op al de hier volgende plaatsen laat doen, is alleen genoemd om rijmwoorden op de plaatsnamen te verkrijgen.

(2). Batoe Nontjoe, een dorp der To Wingke mPoso, ligt een uur of 3 ten N. van het Meer.

Digitized by Google

(3). Matompi, een heuvel waarop vroeger een dorp heeft gelegen, ter hoogte van het riviertje Tabaro Monangoe.

(4). Jondo Jora, rechter zijriviertje van de Posso, ten Z. van Batoe Nontjoe.

(5). Oeë Poroe, een riviertje bij Balangoa, zijstroompje van de Posso.

(6). Oeë Saodjo, rechter zijriviertje van de Posso, Z. lijk van de Oeë Poero. Thans ligt aan dit riviertje een dorp van denzelfden naam.

(7). Balangoa, een thans verlaten dorp der To Wingke mPoso, een uur ten N. van het Meer.

(8). To Mojoko woordelijk „vlieger", een wisselterm van tontji „vogel"; hier is bedoeld het dorp Moengkoe Dena „rijstvogelberg"; de eerst genoemde naam is gekozen om het rijm.

(9). Waloegai, voluit Tamoengkoe mBaloegai is een heuvel dicht bij den N. oever van het Meer; de legende van dezen heuvel vindt men Dl. I, bl. 24.

(10). Tawe nTakoe („Kalebas-blad"), ten N. van den mond der Wimbi, een rechterzijrivier van de Posso. Op deze plaats kan men beginnen de Posso op te varen naar het Meer.

(11). Josi, een reeds lang verlaten dorp, op den linkeroever der Posso, vlak tegenover Tando ngKajoekoe. Hier treedt de Posso uit het Meer.

(12). De vloer in de prauwen is van evenwijdige bamboelatten, met touw doorvlochten.

(13). De uitdrukking sala mponggajo is ontleend aan het Mal. salah pëngajoeh, in het brabbel-Maleisch gewoonlijk uitgesproken sala panggajong.

(14). Bajo is de naam der zee-nomaden, die op de kusten van Celebes, vooral ook in de Tominibocht, dikwijls verschijnen en er zelfs hier en daar vaste woonplaatsen hebben. Zij zijn den Toradja's zeer goed bekend; de witte schelparmbanden (jokoe, zie Dl. II, bl. 227), die bij de Toradja's zulk eene algemeene versiering zijn, betrekken dezen doorgaans van de Bajo's. In het Bar. beteekent kabajo-bajo „rondzwervend"; de naam hangt (althans voor het taalgevoel der Toradja's) samen met bajo, wajo, limbajo, lambojo „schim, schaduw, zwevende verschijning". Van de Bajo's heet het, dat zij luie roeiers zijn, die steeds aan ééne zijde roeien en nooit eens de spaan in de andere hand nemen, als zij met de eene zijn begonnen.

(15). Towale, een thans verlaten dorp, in den N.O. hoek van het Meer.

(16). Woordelijk staat er „zij (de prauw) heeft de stoomboot tot jongere zuster".

(17). Kabaraka „bovennatuurlijk vermogen", van het Mak. baraka', het Mal. bërkat. Door het Parigisch is het woord in

Digitized by Google

het Bar. bekend geworden. Men verstaat er onder: alles wat wonderkracht heeft of wonderkracht mededeelt.

(18). Sapa, een voormalig dorp, ongeveer in het midden der Oostkust van het Meer gelegen.

(19). Tando ngKasa, een voormalig dorp in Lamoesa, in den Z.O. hoek van het Meer. De Zuidenwind, die gedurende den drogen tijd (Augustus, September) waait, wordt aldus genoemd, omdat hij uit de richting van dit dorp komt.

(20). Ta ngKandao eene plaats ten Z. van Sapa, aan den O. oever van het Meer, waar men bij het voorbijvaren eene sirih-pruim in het water werpt, om een daar in de diepte huizenden geest goed te stemmen. Zie Dl. I, bl. 15.

(21). Ta mPandadja was, toen dit gedicht werd gemaakt, hoofd van het dorp Tando nTana, aan den bovenloop der Pendolo.

(22). Membië, de zoon van Ta mPandadja.

(23). De echte Meerbewoners noemen de streek die een paar uur ten N. van het Meer begint, reeds „de zeekust", of „de riviermond" (Possomond); omgekeerd noemen de kustbewoners het land dat een halve dagreis ten N. van het Meer ligt reeds „de Meerstreek".

(24). Doengka mboewoe beteekent woordelijk „het omvallen der draagmand", daar een gast die komt, zijne draagmand aflegt en neerzet. Feitelijk is de vraag tot de vrouwen gericht, daar de woewoe alleen door de vrouwen wordt gebruikt. De mannen dragen meestal in de kajoe; aan een man vraagt men dus naar de reden zijner komst met: noendjaa doengka ngkajoemoe?

(25). Bingka; de aldus genoemde mandjes zijn gewoonlijk in goede hoeveelheid en voor lagen prijs aan de Z. kust van het Meer te krijgen.

(26). De mandjes zijn, met den bodem naar boven, op de vrachten in de draagmanden gelegd, om niet gedrukt te worden en zoo kan men van boven uit het huis gemakkelijk zien, dat de reizigers met hunne inkoopen zijn geslaagd.

Zooals men ziet, hier wordt alleen eene reis naar en op het Meer beschreven; van een doode is zelfs geen sprake en het eenige dat men doet aan het eindpunt der reis is eenige mandjes (bingka, zie Dl. II, bl. 332) koopen, die de To Poe'oe mBoto, aan de Z. kust van het Meer, zeer veel vervaardigen. Hiermede komt men te huis en daarmede is ook het verhaal afgeloopen. Dit djondjo-awa-gedicht werd dan ook in één nacht gereciteerd.

In de derde plaats geven wij een djondjo-awa-gedicht, dat afgewisseld wordt met een polina (zie boven, bl. 545). Dit dichtstuk is geimproviseerd bij het bewaken van het lijk eener oude vrouw, die in December 1899 te Labongia stierf en de langstlevende was geweest

Digitized by Google

van al hare broeders en zusters, zoodat er bij het bewaken van haar lijk een echte d j o n d j o-a w a werd gereciteerd. Hier volgt de tekst in zijn geheel, die in één nacht werd opgezegd. Zooals men zal zien, was de improvisator niet in staat de regels zijner coupletten te doen rijmen; hij heeft zich vergenoegd met ze in de maat te brengen.

Da koeperapimo rengko.	Laat mij om de uitrusting der doode vragen.
Enoe wo'oe da ndiwai.	Geeft ook kralen.
Se'imo enoe i Ine. (1)	Hier zijn de kralen van Moeder. (1)
Sangaja wo'oe noe siga.	En dan nog iets, een hoofddoek.
Se'imo siga i Ine,	Hier is een hoofddoek voor Moeder,
Se'imo mpengaja-ngaja.	Hier is van allerlei.
Ane bentamo ndiwai,	Als ge alles hebt gegeven,
da taiwo-iwonaka.	dan zullen we op reis gaan.
Meoko madago-dago,	Staat nu voorzichtig op,
melindja madago-dago,	en loopt voorzichtig,
ndikadjela ndjai wombo. (2)	opdat gij aan den uitgang komt. (2)
Mena'oe madago-dago.	Gaat voorzichtig de trap af.
Ane toedoe lai anda,	Als ge op het trapportaal zijt,
da toedoemo lai soma.	dan komt ge op het erf.
Dja ewase'emo se'e,	Nu, zoo is het dan,
da koemalaimo jakoe. (3)	ik ga dan maar heen. (3)
Madago melindja-lindja,	Goede reis,
ri djaja boi terompo.	val niet op den weg.
Da tamelindjamo, Ine,	Laat ons op weg gaan, Moeder,
takadjela lai bente. (4)	opdat we aan de dorpsheining komen. (4)
Da nditonda ne'e lawa,	Loopt niet ver achter Moeder,
i Ine boi terompo.	opdat zij niet valle.
Ane lioe, lina,	Indien ge komt,
lai owai, lina,	voorbij het water,
da me'onto, lina,	houd dan op,
da mandioe, lina,	om te baden,
dja sakodi lina,	een weinig maar,
nakajoa, lina,	om weer frisch,
dja noe raja, lina,	van binnen te worden,
boi tedoengka, lina.	dat ge niet valt.
Ane roomo, (5)	Als zij klaar is,
dja noe mandioe,	met het baden,
dja i ngGaine,	onze Moeder,
dja da motopi	laat ze dan goed
madago-dago.	haar sarong aandoen.
Ane roomo,	Als zij gereed is,

Digitized by Google

dja da mamongo
dja noe sakodi,
da nakajoa
dja noe raja.
Ane roomo
dja mamongo,
da melindja,
madago-dago,
boi tedoengka.
Ane lioe
ri jombo-jombo,
dja timakakoe
tokonja wojo.
Dja koepomawo,
pojombe ntana. (6)
Ane lioe
ri boejoe-boejoe,
dja timakakoe
sese ntimboeroe.
Dja koepomawo
pojombe ntana. (6)
Ane lioe
ri pada-pada
dja timakakoe
sese ngkoeranga.
Dja koepomawo,
pojombe ntana. (6)
Ane lioe
ri pada-pada,
dja timakakoe
dja montilala.
Dja koepomawo
pojombe ntana. (6)
Madago-dago,
loi Wajaoe, (7)
dja Ine, Ine
lo'oe kawawa
da lo'oe Papa. (8)
E koepomawo,
pojombe ntana.
Da koemeoa (9)
dja wobo ndjaja
da koelo'oe
pai i ngGaine,

laat ze dan pruimen,
een weinig sirih,
om weer frisch te worden
van binnen.
Als ze klaar is
met pruimen,
laat ze dan voorzichtig
zijn bij het loopen,
dat ze niet valle.
Als ge loopt
door de dalen,
haal dan voor mij
een bamboe-stok.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Als ge loopt
over de bergen
pluk mij dan
kokosbloesems.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Als ge loopt
door het vlakke veld,
pluk mij dan
koeranga-bloemen.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Als gij loopt door
de vlakke velden,
pluk mij dan
welriekend gras.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Wees voorzichtig,
bij het Gat, (7)
het is onze Moeder,
die wij gaan brengen
naar Vader. (8)
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Ik zal eens vragen (9)
naar het begin van den weg,
dien wij moeten gaan,
met Moeder,

Digitized by Google

dja boi sala	opdat wij niet uitkomen
sala banoea.	op een verkeerd huis.
Dja koepomawo	Ik verlang naar
pojombe ntana. (6)	de diepe dalen. (6)
Da ndipeoa	Als ge dat vraagt,
dja panga ndjaja,	slechts den zijweg
anoe mangkana	die rechts afgaat
da ndiloeloe.	hebt ge te volgen.
Dja ngkoepomawo	Ik verlang naar
pojombe ntana. (6)	de diepe dalen. (6)
Madago-dago,	Weest voorzichtig,
taoe melindja,	gij reizigers,
boi terompo.	dat ge niet valt.
Ane djelamo	Als we komen
dja ri owai	aan het water,
e da me'onto	zullen we ophouden
e da mendaki.	om het haar te wasschen.
dja i ngGaine.	van Moeder.
E koepomawo	Ik verlang naar
pojombe ntana. (6)	de diepe dalen. (6)
Da ndiganggo	Tast eens
lai watoetoe,	in den sirih-zak,
dja noe baroebi	naar een stuk kokosnoot
dja ndapendaki,	om er het haar mee te wasschen,
dja i ngGaine	opdat Moeder
da ndapeawa	er knap uitzie
djela ri Papa.	als ze bij Vader komt.
Ane roomo	Als ze klaar is
dja mendaki,	met het haarwasschen,
dja da mandioe	laat ze dan baden,
dja i ngGaine,	onze Moeder.
E ngkoepomawo	Ik verlang naar
pojombe ntana. (6)	de diepe dalen. (6)
Ane roomo	Als ze gereed is
dja mandioe	met baden
da motopi.	laat dan Moeder
dja i ngGaine.	hare sarong
madago-dago.	goed aantrekken.
Ane roomo	Als zij klaar is
dja motopi,	met hare sarong,
da mamongo	laat ze dan een weinig
dja noe sakodi,	sirih pruimen,
dja noe tabako	en geef dan
da ndiwai	wat tabak

Digitized by Google

gala i Ine.
E ngkoepomawo
pojombe ntana. (6)
Ane ratamo
ri tando jondo (10)
dja timakakoe
dja toko wojo,
e koepotowe,
dja da melele
ndjoi jondo.
Dja da koejooe
dja metontada;
kangkente[2],
dja noe wata
tetorobaka.
Madago-dago
kita melele
boi manawoe
dja i ngGaine.
E koepomawo
pojombe ntana. (6)
Djondjo awa, enz.

Me'onto ri pala-pala,

ndapeole panga ndjaja.
Da ngkoemeoamo jakoe,
anoe mbe'i wobo ndjaja.
Anoe ntondo napokana.

i Langkoda da mepaloe.
Rata ri jojo mamongo.

Meawe mpodago-dago.
i Ine boi manawoe.
Toedoe ri poe'oe mamongo,

melindja madago-dago,
da nditonda ne'e lawa,
i Ine boi terompo.
i Langkoda to pepaloe.
Da mompeoasi jakoe:
„Bara sangkoedja giamoe?"—

aan Moeder.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
Als we komen
aan het begin van de brug (10)
haal dan voor mij
een bamboe-staak,
dien heb ik graag
bij het loopen
over de brug.
Ik zal eens probeeren
den voet er op te zetten;
ze ligt te schommelen,
want het is een boomstam
die omgekeerd is.
Laat ons voorzichtig
de brug overgaan
opdat onze Moeder
niet valle.
Ik verlang naar
de diepe dalen. (6)
(Hierna hervat de improvisator weder:)
Laat ons ophouden bij de rustbank,
en eens kijken naar de zijwegen.
Laat ik eens vragen,
waar onze weg begint.
Het is die welke aan de rechterzijde is.
Langkoda zal u willen smeden.
Wij zijn aan den top van den pinangboom gekomen.
Blijft goed aan hare zijde,
dat Moeder niet valle.
Wij zijn aan den voet van den pinangboom,
loopt voorzichtig,
loopt niet ver achter haar,
dat Moeder niet valle.
Langkoda, de smid
zal mij vragen:
„Hoeveel koppen hebt ge gesneld?"—

Digitized by Google

„Pedjamaka woejoeakoe".— (11)

Djamo da taloempanaka,
djaja loi sampa-sampa.
Laoe wawoe da memama.
Wawoe boi da memama,
da noetendeka lepati.

Lepati roo ngkoetende.
Djamo da taloempanaka,
djaja loi jombo-jombo.
Ine ne'e da terompo.
Terompo se'i ndiwangoe,
joweta ma'i mewawa.

Ine, ne, kapoeroe raja.
wa'anjamo tapangkita.

Da djelamo lai Papa,
ole dja kamawo raja!
Wa'anjamo tapangkita,

koi, da nanini mpale.

Melindja ri jombo ntana
nepa si'a koepangkita.
I Ine dja marameda.
Maka ntje'e tando jondo.

Oeëmo Sambira Dolo
nepa se'i koepangkita.
Oeë sambira mawaa,
jakoe dja maeka raja.
Jondo dja kanggoli-nggoli,
Maekakoe da melele.
Jondo da ndaparadoea.—

Ara noendjaamo kantja,
da mamparadoea jondo?—

Setoemo boti tatogo. (12)
Se'i radoeamo jondo.
Da ndipelelemo, Ine.
Koi, da ndinini mpale.

„Tel maar eens de haren van mijn hoofd".— (11)
Laat ons maar doorloopen,
langs de berghellingen.
Daar is het varken, dat wil bijten.
Opdat het varken niet bijte,
moet gij het eene kĕmiri-vrucht toewerpen.
Ik heb de kĕmiri al geworpen.
Laat ons maar doorloopen,
door de dalen.
Laat Moeder niet vallen.
Als ze valt, helpt haar dan op,
dat is het nut er van dat wij met haar medegaan.
Ach neen, Moeder, helaas,
dit is de laatste keer dat wij haar zien.
Nu zal ze bij Vader komen,
ach, wat zullen we verlangen!
Het is de laatste keer dat wij haar zien.
toe, laat men haar bij de hand houden.
Wij loopen door een dal
dat ik nu pas voor het eerst zie.
Moeder heeft het warm.
En hier is nu het begin van de brug.
De rivier Tenhalve-Rood
zie ik nu pas voor het eerst.
Het water is voor de helft rood,
ik ben er bang voor.
De brug is wankelend,
ik ben bang er over te loopen.
Leg er nog een tweeden boomstam naast.—
Wat zou dat nu beteekenen,
er een tweeden boomstam naast te leggen?—
Daar zijn drie apen. (12)
De brug is al verdubbeld.
Ga u er maar over, Moeder.
Toe, geleid haar bij de hand.

Digitized by Google

Da koemelelemo jakoe.	Laat ik er eens over loopen.
Dja da maeka rajakoe.	Ik ben bang.
I Ine boi manawoe.	Laat Moeder toch niet vallen.
Da mowotemo pindongo.	Laat zij de rivier maar doorwaden.
Ole, dja kapoeroe raja,	Kijk, het is aandoenlijk om te zien.
melindja tetitiwaa.	ze loopt er dwars overheen.
Ole dja kapoeroe raja,	Ja, het doet mij aan het te zien,
wa'anjamo tapangkita.	het is de laatste keer dat we haar zien.
Se'i towote ranini.	Nu hebben ze haar bij de hand er over gebracht.
Djaja dja mandake-ndake.	De weg gaat maar steeds bergop.
Sindjaoe lipoe samba'a	Daarginds ligt een dorp,
Melindja maliga-liga,	Loopt snel door,
nakadjela ndjairia.	opdat wij daar mogen aankomen.
Se'imo taoe tarata	Hier ontmoeten we lieden,
nepa da koemekoetana:	laat ik eerst eens vragen:
„Mbe'i kare'e i mPapa?"	„Waar is de verblijfplaats van Vader?"—
„Ndjai kasio lipoenja". (13)	„In het negende dorp".— (13)
Djamo da taloempanaka,	Laat ons maar doorloopen
nakaronga rata kita.	opdat wij er spoedig komen.
Ne'e medadoesi gaga	Haast u niet al te zeer,
i Ine se'i malengi.	Moeder is langzaam.
Melindja kadoengka²,	Zij loopt met vallen en opstaan,
melindja masosontjara.	zij loopt haastig.
Ana, jakoe marameda, (14)	Kind, ik heb het warm, (14)
ne'e ndadadoesi jakoe.	haast mij niet zoo.
Sindjaoe lipoe salipoe.	Daar is nog een dorp.
Maliga-liga melindja,	Loopt snel,
nakarata ndjairia.	opdat we daar mogen komen.
Se'imo taoe tarata.	Daar treffen we menschen aan.
Jakoe da koemekoetana:	Ik zal eens vragen:
„Mbe'i kandjaoe i mPapa?"	„Waar bevindt Vader zich?"—
„Ri kaoeajoe lipoenja".	„In het achtste dorp".—
Djamo da taloempanaka.	Laat ons maar doorloopen,
Melindja maliga-liga,	Loopt snel,
Kita nakaronga rata.	opdat wij spoedig aankomen.
Melindja ntetitiwaa, (15)	Loop dwars over den weg, (15)
mogalo ndinini-nini,	en leidt haar van tijd tot tijd bij de hand,
boi da tesoentjoelaka.	opdat wij niet over elkaar heen vallen.
Ine, ne, kapoeroe raja,	Ach, Moeder, hoe aandoenlijk,

Digitized by Google

intje'e ma'i tawawa,
ndakadjela ndjai Papa.
Sindjaoe saoentjoe lipoe.
Ndjaoemo taoe tarata.
Jakoe da koemekoetana
mampekoetana i Papa.—
„Ndjai kapitoe lipoenja".—
Djamo da ntaloempanaka.
Maliga-liga melindja,
i Papa da tapangkita.
Melindja masosontjara,
lindja ntemaliga-liga.
„Jakoe da koemekoetana
mampekoetana i Papa".—
„Ri ka'aononja lipoe,
intje'e noepekoetana."—
Djamo da taloempanaka,
lindja dja masosontjara,
kita nakaronga rata.
Tetitiwaa pelindja,
lindja da maliga-liga
i Papa da tapangkita,
i komi da koepadika. (16)
Sindjaoe wo'oe sambaka.
Se'i taoe da ntarata.

Se'imo taoe tarata,
Koi, da noepekoetana,
mampekoetana i Papa.
Papamoe noepekoetana?—
Ri ka'alimanja lipoe.—
Djamo da maliga-liga.
Lindja dja masosontjara,
kita nakaronga rata.
I se'i wo'oe salipoe,
Se'i taoe da tarata.

Koi, da koemekoetana,
Ine, da koepekoetana.—
„Ndjai kapatalipoenja".
Djamo da taloempanaka.
Melindja maliga-liga,
kita nakaronga rata.
Melindja motoko-toko.

dat wij haar nu geleiden
om bij Vader te komen.
Daar is nog een dorp.
Daar treffen wij menschen aan.
Ik wil eens vragen,
vragen naar Vader.—
„In het zevende dorp".—
Laat ons maar doorloopen.
Loopt vlug aan,
opdat wij Vader mogen zien.
Loopt haastig,
loopt snel voort.
„Ik wil u eens vragen,
vragen naar Vader".—
„In het zesde dorp,
als ge dat vraagt".
Laat ons maar doorloopen,
loopt haastig door,
opdat wij spoedig aankomen.
We loopen dwars over den weg.
loopt snel voort,
opdat wij Vader mogen zien,
en wij u mogen onderbrengen. (16)
Daar is weder een dorp.
Hier zullen wij weder menschen ontmoeten.
Hier komen wij menschen tegen.
Toe, vraag eens,
vraag eens naar Vader.
„Vraagt ge naar uwen Vader?
„In het vijfde dorp".—
Loopt vlug aan.
Loopt haastig voort,
opdat wij spoedig aankomen.
Hier is weder een dorp.
Hier zullen we menschen ontmoeten.
Toe, laat ik eens vragen.
Moeder, laat ik eens vragen.—
„In het vierde dorp".—
Laat ons maar doorloopen.
Loopt snel voort,
opdat wij spoedig aankomen.
Gebruikt een stok bij het loopen.

Digitized by Google

Sindjaoemo wo'oe lipoe.	Daar is weder een dorp.
Se'i taoe da ntarata.	Hier zullen we menschen aantreffen.
Jakoe da koemekoetana.—	Ik zal eens vragen,
„Ntje'e da noepekoetana?	„Als ge naar dien vraagt,
ndjai katogolipoenja".—	die is in het derde dorp".
Djamo da taloempanaka	Laat ons maar doorloopen,
lindja dja masosontjara.	loopt haastig voort,
lindja da maliga-liga,	loopt snel door.
Toe'a dja tetitiwaa,	Grootmoeder moet maar dwars loopen,
mogalo ndino'o mpale.	en van tijd tot tijd moet ge haar aan de hand leiden.
Sindjaoe wo'oe salipoe.	Daar is weder een dorp.
Se'i taoe da ntarata.	Hier zullen we menschen ontmoeten.
„Mampekoetana i Papa".—	„Ik vraag naar Vader".—
„Intje'e ndipekoetana:	„Als ge naar dien vraagt,
ndjai karoealipoenja."—	die is in het tweede dorp".—
Djamo da taloempanaka.	Laat ons maar doorloopen.
Melindja masosontjara,	Loopt haastig voort,
melindja madago-dago,	loopt voorzichtig,
melindja tetitiwaa.	loopt dwars op den weg staande.
I Nene, kapoeroe raja,	Het is aandoenlijk dat we Moeder
wa'anjamo tapangkita.	nu voor den laatsten keer zien.
Koi, da ntanini-nini,	Toe, laat ons haar bij de hand leiden,
ole, dja kapoeroe raja.	kijk, het is aandoenlijk.
Maramedamo ri djaja.	Het is warm op weg.
Da me'onto da mandioe.	We zullen ophouden en een bad nemen.
Oeë mpandioe i mPapa. (17)	Dit is het water waarin Vader baadt.
Komi de'onto membasa.	Houdt U op om Uw haar te wasschen.
Woejoeami da kawasa,	Wij zullen U het haar wasschen,
naka nakita i mPapa.	opdat Vader het zie.
Setoe roomo membasa.	Nu zijn we klaar met het haar wasschen.
Ane poeramo membasa,	Als U gereed zijt met het haarwasschen,
da mandioe wo'oe, Nene.	gaat U dan ook baden, Moeder.
Setoe roomo mandioe	Nu is het baden afgeloopen
setoe roomo membasa,	en het haarwasschen is gedaan,

Digitized by Google

momberata pai Papa	nu gaan we Vader ontmoeten,
mawomo ma'ai gaga.	we verlangen al te zeer naar hem.
Ndipombadjoe sa mamongo (18)	Stampt de sirih-pruim fijn (18)
joweta ma'i mewawa.	dat het zijn nut hebbe dat we medegaan.
Ane dja roo membasa,	Als het haarwasschen is afgeloopen,
da me'onto da mamongo.	zullen wij ophouden om sirih te pruimen.
Sima'i taoe monomboe,	Daar komen meisjes aan om water te halen,
bara si'a toempoe lipoe.	dat zijn wellicht bewoonsters van het dorp.
We'a da ma'i mandioe,	Het zijn meisjes die komen baden,
i ntje'emo toempoe lipoe.	zij zijn bewoonsters van het dorp.
Lese dja koekita-kita.	Ik vind dat ze er aardig uitzien.
„Banoea tondo ri saa	„Aan welken kant
ane banoea i mPapa?"—	ligt het huis van Vader?"—
„Ntje'emo noepekoetana,	„Als ge dat vraagt,
ndate ri sambira bente".—	dat ligt aan de andere zijde der dorpsomheining".—
Ndiporioekamo, nene.	Gaat U ons voor, Moeder.
Melindja madago-dago.	Loop voorzichtig.
Ane todjo, da meosa.	Als U moe is, houd U dan op.
Madago-dago mandake,	Pas U op met stijgen,
bente ntonja lawa-lawa.	de dorpsomheining is nog wat ver weg.
Ane sawi ndati tampe,	Als we boven op de bergvlakte zijn,
da me'onto, boi mate.	dan zullen we ophouden, anders gaan we nog dood.
Bara banoea i Nene?	Is dat misschien het huis van Moeder?
I Medaso (19) ndjai langka.	Daar zit Medaso (19) op de bank.
„Sima'imo taoe koedja?"— (20)	„Wat komen daar voor menschen aan?— (20)
„Ba dja mbamba i Medaso".— (21)	„Ach, een praatje van Medaso". (21)
i Powe'i molelega. (22)	Powe'i zit zich te vermaken. (22)
Ndipepone wo'oe, Nene.	Gaat U naar boven, Moeder.
Se'i mepone i Nene,	Moeder gaat al naar boven,
se'i sawimo ri anda,	nu is zij al op het trapportaal,
da meponemo ri edja.	en nu gaat zij de trap op.
Se'i sawimo ri wombo,	Nu is zij al bij den ingang van het huis.

Digitized by Google

ndipolioemo, pindongo,	gaat U maar door, lieve,
ndipotoenda ri patowo.	gaat U op den vloer zitten.
Boo, i Papa sindjaoe,	Luister eens, Vader,
ndipamongoka i Toe'a.	bied U Grootmoeder de sirih aan.
Kami simbente mamongo.	Wij pruimen nu gezamenlijk.
Se'i meoa i ngKai,	Grootvader vraagt:
„Noendjaamo ndikarata?"—	„Waarom komt gijlieden "—
„Da mampetoemboemo kami:	„Wij zullen het mededeelen:
ntje'e da ndipekoetana,	als U dat vraagt,
ma'i mawawa i Nene.	wij komen Moeder brengen.
I Toe'a ma'i ngkawawa."—	Wij komen Grootmoeder geleiden".—
Manotomo lai raja,	Nu weet ik het,
i ntje'e ma'i ndiwawa.	die komt ge dus brengen.
Djamo ewa nggaroe mawo,	Als katten strijken de gestorvenen langs haar,
mawo i nToe'a ma'ai. (23)	Grootmoeder verlangt zeer naar hen. (23)
Manotomo lai raja,	Dat U het wete, Vader,
Papa, da mepalakana.	Wij nemen afscheid van U.
Oengka mpalaimi owi	Sedert U is heengegaan (gestorven)
i Toe'a bemo mangkoni.	heeft Grootmoeder niet meer gegeten.
Dja ewase'emo, Papa.	Nu, zoo is het dan, Vader,
Se'imo moeni i Nene,	Hier heeft U Moeder terug,
intje'e da gampi komi.	die zal voor U zorgen.
i Medaso da ri baroe,	Medaso zal palmwijn halen,
i Powe'i da monomboe.	Powe'i zal water halen.
Ine pande-pande dame-	Moeder wees U wat vriendelijk
da meseko ananggodi. (24)	in Uw spreken tot de kinderen. (24)
Ine, bapa da intjani.	Moeder, ze zijn nog wat dom.
Ole dja kamawo raja.	Kijk eens, hoe aandoenlijk,
Ine, đja ngkangkama-ngkama.	Moeder, ze staan zich maar aldoor in het haar te krabben.
Ndiwaika da nakoni.	Geeft U ze wat te eten.
Ananggodi djo baraoe. (25)	Die kinderen zijn knorrepotten. (25)
Boo Medaso sindjaoe,	Zeg eens Medaso,
ne noedjea Ine ba'a.	laat Tante in niets te kort komen.
Ne'e malose ri baroe,	Wees niet traag in het palmwijn halen,
da ndapainoe ngkaimoe.	dat je grootvader kan drinken.
i Komimo wo'oe, Papa.	U ook, Vader,
ne'e moboentoe-boentoeli	snauw niet tegen hen,

Digitized by Google

ana bapa naintjani.	het zijn kinderen die nog niet weten hoe het hoort.
Dja ewase'emo se'e.	Nu, zoo is het dan.
Papa, banja koepatada.	Vader, ik heb geen vermaningen willen geven.
Poeramo pompalakana.	We hebben reeds afscheid genomen.
ndjai Nene, ndjai Papa.	van Moeder en van Vader.
Pombalili, tanoana. (26)	Keer terug, levensgeest. (26)
Tanoana, ntapalai,	Levensgeest, laat ons heengaan,
ne'e lindo lai Nanggi.	blijf niet achter in de Onderwereld.
Mena'oemo poera-poera.	Gaat allen de trap af.
Tanoana, ntapandake.	Levensgeest, laat ons den berg opgaan.
Ne'e lindo ri Torate.	Blijf niet achter in de Onderwereld.
Mombalili poera-poera.	Keert allen terug.
i Tama sawi ri poeri. (27)	Oom komt het laatst boven. (27)
maila-ila meeli,	hij moet onophoudelijk omkijken
boi da taoe meloeloe. (28)	of er geen lieden ons achterna loopen. (28)
Wa'a mbe'a da rioenja,	De vrouwen gaan vooruit,
djaja ndeki boejoe-boejoe,	den weg op over de bergen,
intje'emo da ntaloeloe.	dien zullen we volgen.
Melindja maliga-liga	Loopt snel voort,
djaja mandake mpajoa.	de weg loopt recht naar boven.
Djaja mandake mangkana.	De weg gaat berg op naar rechts.
Tapetingara Wajaoe. (29)	We zien het Gat (29) als we naar boven kijken.
Ndipepone, wa'a mbe'a.	Klimt naar boven, vrouwen.
Meponemo poera-poera,	Allen zijn reeds naar boven geklommen,
sawimo ri wobo ntana.	en staan reeds weer op den rand der Bovenwereld.
Sawimo da poera-poera.	Laat allen boven komen.
Ndiloentasakamo, kita.	Sluit u aan, vooruit!
Melindja maliga-liga.	Loopt snel voort.
Ane djela ri owai,	Als we aan het water komen,
da tame'onto mandioe.	zullen we ophouden om te baden.
Mandioemo poera-poera.	Neemt allen een bad.
Se'i roomo mandioe,	Wij zijn gereed met baden,
djamo da ntanoenoesaka.	Laat ons vlug verder gaan.
Djamo todjo, lina (30)	Ik ben moede (30)
dja ngkoemandake, lina.	van het bergklimmen.
Dja da me'onto	Laat ons ophouden

Digitized by Google

sawi ri tampe.	als we op de bergvlakte zijn.
E ngkoepomawo	Ik verlang
pojombe ntana. (6)	naar de diepe dalen. (6)
Djamo me'onto	We houden op
sawi ri boejoe	boven op den berg
Sese nTimboeroe.	Kokosbloesems.
E ngkoepomawo	Ik verlang
pojombe ntana.	naar de diepe dalen.
Dja da melindja	Laat ons voortgaan
maliga-liga,	met snelheid,
da tapangkita	opdat wij weerzien
damo banoea.	ons huis.
Da ntapalai	Laat ons heengaan
maliga-liga	met snelheid
E, da nakita	Ze zullen ons zien
dja ndatiria	daar boven
dja ndati bente.	in het dorp.
Dja da me'onto.	Laat ons ophouden.
Dja se'i todjo	Ik ben vermoeid.
Dja ane djela	Als we komen
dja lai bente	aan de dorpsomheining,
e da me'onto,	laat ons ophouden,
dja da me'onto,	ja ophouden,
djamo mapari.	want ik heb het te kwaad.
Taoe da todjo.	We zijn vermoeid.
E da metango	Ze zien op ons neer
moimba-imba. (31)	en tellen ons aantal. (31)
E dja sima'i	Kijk daar komen ze
lo'oe mawawa	die zijn gaan wegbrengen
e dja i Toe'a.	onze grootmoeder.
E poera-poera.	Allemaal
dja mombalili.—	komen ze terug.—
E dja noe komi	Kijk U maar
i Papa ba'a	naar ons Oom
e da metango.	van boven af.
i Pasidago	Pasidago (32)
e dja sima'i.	komt daar al aan.
I Ine ba'a.	Tante is
lo'oe nawawa	gaan wegbrengen.
e dja i Toe'a.	Grootmoeder.
E dja mepone	Allen zijn
dja poera-poera.	bovengekomen.
E dja noekita,	Zooals ge ziet.
Dja da moimba.	Ge moet ze maar tellen.

Digitized by Google

Dja da pakoro.	Maak nu maar
e noe mamongo,	de sirih-pinang gereed,
taoe manoro,	als goede gastheeren,
dja da napongo	opdat Oom
i mPapa ba'a	ze kan pruimen,
lo'oe mawawa	die Grootmoeder
e dja i Toe'a.—	is gaan wegbrengen.—
Ane roomo	Als ge gereed zijt
e dja mamongo	met pruimen,
dja da meoa	dan willen we vragen
djamo imbe'i	waarheen wel
dja da kalo'oe	gij gegaan zijt
dja mopawawa.	om Grootmoeder.
e dja i Toe'a,	te begeleiden,
taoe manoro.	als flinke lieden.
Dja i Ta Legoe	Ook Ta Legoe
dja mopawawa.—	is gaan begeleiden.—
Dja rata-rata	De plaats tot waar
dja popawawa	wij haar hebben gebracht,
dja ri Torate	is in de Onderwereld,
e ndjai Papa,	bij Vader,
taoe manoro.	zooals het behoort.
E dja noe jakoe,	Wat mij betreft,
e djamo kami,	wat ons betreft,
e dja bare'e	er is niemand
e dja tetadji,	verloren geraakt,
e rata-rata	totdat we zijn gekomen
e lai Papa.	bij Vader.
Dja i Medaso	En Medaso
e dja moapoe	heeft eten gekookt,
maliga-liga,	zoo spoedig mogelijk,
taoe manoro.	zooals het behoort.
E dja maoro	En nu zijn we hongerig
taoe melindja,	van den tocht,
taoe weloea,	van de reis,
dja da mangkoni	en we gaan nu
dja poera-poera.	allemaal eten.
E dja manana	Als het eten gaar is,
da noe'oelaja	doe dan op
lai pongkakoe	in de mandjes
dja noe kina'a,	de rijst,
magaganggara.	zoo spoedig mogelijk.
Da okotaka.	Breng nu op
Dja noe kina'a	de rijst

Digitized by Google

i Papa ba'a.	voor Oom.
E i Moimba,	En gij, Moimba, (33)
taoe timama.	als een flinke vent,
ndjo'oe mawawa	ga opbrengen
dja noe kina'a.	de rijst.
Awa owai	Breng water
da pewoeso'i	om de handen te wasschen,
taoe weloea.	voor de reizigers.
E djo mapari	We hebben een zwaren
pelindja mami.	tocht gehad.
Io, mamongo	Kom, snijd nu de pinang
e da noesila.	in stukjes.
Tawa owai	Schenk water in
kapewoeso'i	dat wij ons kunnen wasschen,
boi majaja	opdat onze oogen niet in aanraking komen
dja mata mami	met de heete kruiderij.
E dja tabako.	En geeft nu tabak.

Het bovenstaande gedicht is vrij kunsteloos, met weinig afwisselenden inhoud en door de vele herhalingen mat van stijl. Van alle drie hier gegeven voorbeelden, is dit laatste echter nog het meest een doodenzang; het is geheel aan de begeleiding van de doode gewijd en bevat nauwelijks eene enkele vermelding van iets anders. Men kan zeggen dat, waar het reciet van de d j o n d j o-a w a aan de op bl. 545 genoemde beperking is onderworpen (zooals op Labongia en Mo'api), de inhoud ongemengd is, daar zij uiteen valt in twee soorten: de vermakelijke soort voor gevallen waarin eigenlijk niet mag ge-d j o n d j o-a w a'd worden, en de ernstige soort, voor de gevallen waarin men het recht meent met de begeleiding van den doode. Waar deze soorten niet worden gescheiden, bijv. te Panta, daar is de inhoud gemengd, zooals in het eerst gegeven voorbeeld.

A a n t e e k e n i n g e n.

(1). Men zal de doode in dit gedicht nu eens I n e „Moeder, Tante", dan weer T o e'a „Grootmoeder, Oudtante" hooren noemen, al naar dat een kind of een kleinkind of iemand die daarmee gelijk staat aan het woord is.

(2). Wanneer men op reis gaat, hangt er veel af van het vertrek; men moet bij het gaan naar den uitgang, het afdalen der trap en het komen op den grond voorzichtig te werk gaan, daar zelfs kleine ongelukken als slechte voorteekens worden beschouwd.

(3). De spreker neemt voor het geheele gezelschap afscheid en krijgt ook antwoord.

(4). Hier verlaat men het dorp.

Digitized by Google

(5). Elke regel eindigt verder met l i n a.

(6). Deze regels komen telkens terug; ze zijn een soort van refrein, dat toen in die streek in den smaak was. De regel d j a k o e p o m a w o slaat zoowel op den vorigen als op den volgenden regel.

(7). De ingang naar de Onderwereld.

(8). Met „Vader" is bedoeld de man der gestorvene, dien men in de Onderwereld zal ontmoeten.

(9). Totnogtoe heeft men slechts gewone paden gevolgd, nu gaat men den weg naar de Onderwereld op.

(10). Bedoeld is de brug over den stroom S a m b i r a D o l o „Ten Halve Rood" in de Onderwereld.

(11). De bedoeling van het antwoord is: „Mijne slachtoffers zijn zoo talrijk als de haren van mijn hoofd". Zie Dl. II, bl. 111, 112.

(12). Wat die apen daar bij de brug over de rivier in de Onderwereld doen, heeft nog niemand ons kunnen zeggen. Volgens sommigen zijn er zeven.

(13). Hier begint een zeer eentonig stuk, navolging van een trek die in de verhalen veel voorkomt. Iemand die vraagt naar het een of ander of naar iemand dien hij zoekt, ontvangt vaak ten antwoord dat hij zal vinden wat hij zoekt „in het zevende" of „in het negende dorp van hier af". Hij komt dan achtereenvolgens in het zesde of achtste, vijfde of zevende, enz., totdat hij vindt wat hij zoekt. Zie bv. bl. 388. Dit is hier op zeer kunstelooze wijze nagedaan.

(14). Men laat in dit gedicht de doode zelf spreken; in de beide eerstgenoemde gedichten geschiedt dit niet.

(15). Op de smalle, vaak glibberige bergpaadjes is dikwijls het eenige middel om staande te blijven, dat men zich dwars zet en zoo voortloopt.

(16). De doode zal bij haren vroeger overleden man in huis gebracht worden.

(17). Men is dus aangekomen op de plaats van bestemming.

(18). De doode was reeds tandeloos toen zij stierf en moest hare sirih-pruim in een vijzeltje stampen.

(19). M e d a s o is de naam van een kleinzoon van I n d o i n T j a n e p a (de doode), als jongeling gestorven.

(20). M e d a s o wordt verondersteld deze vraag te doen, daar hij de gasten het eerst ziet aankomen.

(21). Antwoord van een der ouderen, die denkt dat M e d a s o het maar voor de grap zegt.

(22). P o w e'i, een nichtje van de doode, als klein meisje gestorven.

(23). De schimmen der gestorvenen komen langs de pas aangekomen doode strijken, als katten, daar zij zoo zeer naar haar verlangen.

(24). Met „kinderen" zijn ook bedoeld de gestorven slaven en slavinnen van het gezin, die nu voortaan de doode zullen bedienen en voor wie hare toegevendheid wordt ingeroepen.

Digitized by Google

(25). Staan zich, uit verlegenheid, achter de ooren te krabben, niet wetende wat ze voor de pas aangekomen doode moeten doen.

(26). Dit gedeelte is navolging van hetgeen bij het mondoloe wordt gezongen. Zie bl. 619.

(27). Met „Oom" is de leider van den troep bedoeld.

(28). Men veronderstelt dat het bezoek van levenden het verlangen der dooden, vooral der pas gestorvenen, opwekt om naar de Bovenwereld terug te keeren. De wederkeerenden passen dus op, dat er geen doode met hen meeloopt.

(29). Men volgt dus weder den weg langs welken men is gekomen.

(30). Hier begint men weder met molina.

(31). Het is de gewoonte om de van eene begrafenis terugkomenden te tellen. Zie Dl. II, bl. 98, 99. Hiervan is dit gedeelte eene navolging.

(32). Pasidago is de zoon van Ta Rame, het hoofd van Labongia, het dorp waar de tocht begint en eindigt.

(33). Moimba is een der slaven van het hoofd van Labongia.

6. Ohaio-liederen.

Merkwaardige gelegenheidsgedichten ontstaan soms bij het sleepen van vaartuigen. Wanneer een boom is geveld en op de plaats waar hij is gevallen tot eene prauw is bewerkt, moet hij naar den oever van de zee, de rivier of het Meer worden gesleept, om daar verder te worden afgewerkt. Is de romp groot en zwaar en de boom waaruit de romp der schuit is gehakt, geveld op grooten afstand van de plaats waar het vaartuig, na de afwerking, zal worden te water gelaten, dan worden een aantal lieden verzocht om te komen helpen met het sleepen [1]. Onder het sleepen wordt een lied gezongen van de soort waarvan er hier twee worden gegeven als voorbeelden. Dit gaat aldus toe: Sleept men den romp eene helling af, dan loopen de sleepers op een drafje en is er geen gelegenheid tot zingen. Komt men echter aan eene steilte, zoodat men telkens kleine rukken geeft aan de rotan-lijn, dan begint de dichter te improviseeren. Vandaar dat de meeste sleepers-liederen beginnen met „We gaan tegen de hoogte op", of een dergelijken regel. De dichter zegt eerst een regel op, de sleepers antwoorden: Ohaio! en geven meteen een ruk aan de lijn, daarna wordt nog eens dezelfde regel herhaald en beantwoord, aldus:

De Dichter:

Setoe da mampone woto.	Nu gaan we tegen de hoogte op:

De Sleepers:

Ohaio!	Haal op!

De Dichter:

Setoe da mampone woto.	Nu gaan we tegen de hoogte op.

[1] Zie Dl. II, bl. 352.

Digitized by Google

De Sleepers:

Ohaio!	Haal op!

De Dichter:

Tanoeë ndapakaroso.	Trekt stevig aan de sleeplijn.

De Sleepers:

Ohaio! enz.	Haal op! enz.

De uitroep o h a i o! bij het trekken aan de lijn, bevat het bestanddeel i o, eene zeer gebruikelijke aansporingspartikel, zooveel als „komaan, vooruit".

Dikwijls hebben de sleepersliederen weinig te beduiden, indien er b.v. geen lieden aanwezig zijn die slag van improviseeren hebben. Maar zijn er bij den troep eenige hoofden, die den naam hebben van goede gelegenheidsdichters te zijn, dan ontstaat er soms een wedstrijd in het improviseeren. Gewoonlijk echter blijft één man aan het woord. Bemerkt hij dat hij succes heeft, dan komt hij van het eene onderwerp op het andere en weet zijn gedicht te rekken, totdat de prauwromp op de bestemde plaats is aangekomen.

Het eerste der beide hieronder volgende o h a i o-liederen is gemaakt door Ta Lasa, toen nog dorpshoofd van Lebanoe, thans 1e districtshoofd van Lage. Hij had eene prauw gemaakt aan den bovenloop van het riviertje Kaoedaja, een linker zijstroompje van de Posso, dat tegenover de rivierkaap Toraa Mokadjoe in den benedenloop der Posso valt. De afstand over welken de romp der prauw moest worden gesleept, bedroeg niet meer dan een half uur gaans, maar het sleepen nam wel een paar uur tijds. Bij deze gelegenheid waren verscheidene hoofden van Lage en Kadomboekoe tegenwoordig.

1. Setoe da mampone sampa,	1. Nu gaan we tegen eene helling op,
2. polooeka paga-paga,	2. zakt door in de knieën, zet kracht,
3. tanoeë da nakarapa.	3. dat de sleeplijn er van breekt.
4. Wase'e jaoe toeama.	4. Zoo betaamt het mannen.
5. Ole, ndatekamo rawa,	5. Kijk, de zon staat al hoog,
6. beda toedoe ri langganja.	6. de prauw komt niet op hare aanlegplaats.
7. Dja sondo kaea mata	7. We hebben ons over veel te schamen
8. nadika-dika ri raja.	8. in het binnenste van ons hart.
9. Dja sondomo bata utana:	9. Er zijn hier veel rare dingen:
10. Topi rondo ndakapala.	10. Sarongs met roode strepen er op.
11. Kita simboewoemo basa,	11. Er worden hier van allerlei talen gesproken,
12. meari sako Balanda.	12. zelfs Hollanders zijn er bij.

Digitized by Google

13. i Ta Lintao samba'a	13. Daar hebt ge Ta Lintao,
14. na'io taoe, be gana.	14. die had beloofd slaven te zullen geven, maar hij gaf er niet genoeg.
15. Gombo lai Montilala	15. Op de vergadering te Montilala
16. nawai samba'a-mba'a,	16. gaf hij er maar één,
17. napotoendaimo ndja'a.	17. en dat was de oorzaak der ellende.
18. Nalempomo i nTa Rangga	18. Ta Rangga kwam tusschenbeiden,
19. dja napombekanda-kanda.	19. maar ze wilden er niets van weten.
20. Poeë ri Loewoe mokana	20. De Vorst van Loewoe toonde zijn goeden wil,
21. ma'i mangantende ada.	21. en kwam een vredesgeschenk aanbieden.
22. To Lamoesa mamparata,	22. Lieden van Lamoesa brachten het,
23. alimamo mampodjaja.	23. vijf man kwamen het brengen.
24. Banjamo ada biasa,	24. Maar het was geen behoorlijk vredesgeschenk,
25. nawaimo paporapa.	25. hij gaf het maar om vrede te stichten.
26. Intje'emo napokanta.	26. Daar achter verscholen zich die van Onda'e.
27. Nalelika apa mbana,	27. Een Onda'e-hoofd kwam uit het Bovenland
28. katoedoenja ri winanga,	28. en toen hij de zeekust bereikte,
29. marata wa'a eranja.	29. bezocht hij zijne aangehuwde verwanten.
30. Nakeni, nawose daga,	30. Hij nam hen mee en voer de zee over,
31. djela ri wa'a mpadangka.	31. en kwam bij de Parigiërs.
32. Sondomo napilesaka.	32. Daar vertelde hij allerlei leugens.
33. Sampali ndaolesaka	33. Opeens zag men
34. sombanja djamo merara.	34. de zeilen der Parigiërs blinken.
35. Mosompo dja ri winanga,	35. Ze landden aan den mond der Posso-rivier,
36. lioe mpandake saga'a.	36. en een deel trok regelrecht het Bovenland in.

Digitized by Google

37. Sawimo ndati Tomasa,	37. Toen zij te Tomasa waren gekomen,
38. ndawawa ada biasa,	38. werd hun de gebruikelijke eer bewezen,
39. podo dja nato'o: tara.	39. maar zij bedankten er voor.
40. Tewai bengga samba'a.	40. Daarop werd hun een buffel gegeven.
41. Toendainja moëwanga,	41. Maar het kwam toen tot vechten,
42. naponeki sako ala,	42. daar zij zelfs de rijstschuren plunderden,
43. majasimo pai bana.	43. en ook de goederen daar uithaalden.
44. Tewai taoe samba'a,	44. Toen werd hun een slaaf gegeven,
45. ndawaimo ompo ngkanta,	45. om daarvoor vrede te verkrijgen,
46. bare'e wo'oe naaja.	46. maar ook daarvan wilden zij niet weten.
47. Bara kodjenja merata.	47. Ze waren zeker plotseling dapper geworden.
48. Wana i nTongo ri djaja	48. Bij de plaats Wana i nTongo
49. meboomo i Mangkawa,	49. riep hun Mangkawa toe,
50. tabaro ne'e ndadjama,	50. dat zij van de sagoe-boomen moesten afblijven,
51. baoela wo'oe sangaja.	51. en ook van de buffels,
52. Ne'e ndaponeki ala,	52. en niet de rijstschuren moesten plunderen,
53. se'e da poe'oe noe dja'a.	53. want dat zou oorlog ten gevolge hebben.
54. Na'ioka ntjiri kana.	54. Hierin stemden de vrienden toe.
55. Ndati Koekoe pada mara,	55. Op de hoogvlakte van Koekoe.
56. riria da pomberata.	56. zouden zij te zamen komen.
57. Ntano oe nanawa-nawa,	57. Maar degenen op wie zij het hadden gemunt,
58. si Ta Danoegi saana.	58. waren Ta Danoegi en de zijnen.
59. Anoe toe'a ndatimpaja,	59. Den ouden man wilden zij dooden,
60. ngana da malemba padja.	60. en de zijnen tot slaven maken.
61. Terompo i Dja Motanda,	61. Maar toen Dja Motanda sneuvelde,
62. poeramo maboeja mata.	62. werden zij allen beschaamd.

Digitized by Google

63. Djamo naperapi djaja.	63. Zij verzochten om vrijen aftocht.
64. Nepa djela ri Tomasa,	64. Zoodra zij te Tomasa waren gekomen,
65. mate poedoemo samba'a,	65. stierf er een van hen van uitputting
66. djamo nakowa ngkamana.	66. en werd door zijne verwanten medegenomen.
67. Katoedoenja ri winanga,	67. Toen zij aan den mond der Posso waren gekomen,
68. To Takoele oe samampa,	68. kwam een deel der bewoners van Mapane.
69. ma'i jaoe metorata,	69. hen onthalen als gasten.
70. lai baba ngKajamanja.	70. aan den mond der Kajamanja.
71. Peboesi-boesi ewanga	71. Deze vijandelijke inval
72. se'i da ndinawa-nawa,	72. moet gij in gedachten houden,
73. anoe komi, wa'a mpapa,	73. gij lieden van het oudere,
74. pai wa'a noe toekaka.	74. en gij van het jongere geslacht.
75. Papa i Nggai saana	75. Papa i Nggai en de zijnen
76. bamore'e palakana.	76. gingen heen zonder afscheid te nemen.
77. Da mepoeë, ne'e dangga,	77. Laat ons dus niet ophouden hem heer te noemen,
78. bente ne madja'a-dja'a,	78. maar laten we onze dorpen blijven versterken,
79. pasimbadjoe koebisara.	79. dien goeden raad geef ik u.
80. Parigimo pai Todjo,	80. Parigi en Todjo zeggen,
81. dja do'iwali, nato'o.	81. dat zij zullen oorlog voeren.
82. Badja kita taoe sondo	82. Maar waarschijnlijk zijn wij, hunne onderdanen het,
83. anoe da nagombo-gombo.	83. op wie zij het hebben gemunt.
84. To Tambolata pindongo.	84. De man van Mokoepa
85. dja koele mantoro-ntoro.	85. wordt maar steeds bezocht door rheumatiek.
86. Dja monjopoe napokono,	86. Ze houden daar alleen maar van jagen met het blaasroer,
87. dja boti naparingkompo.	87. en vullen hun buik met apenvleesch.
88. Setoe wo'oe i Ta Maka,	88. En daar hebt ge ook Ta Maka,
89. sako wentonoe nabala!	89. die zelfs van een wentonoeboom eene prauw kan maken!
90. Karosonja mobisara,	90. Met al zijn krachtig spreken,

Digitized by Google

91. ntano dja nato'o mbamba.	91. vertelt hij intusschen enkel leugens.
92. Mompaoe si'a, nato'o:	92. Toen hij het woord had, zeide hij:
93. To Taliboi maroso,	93. De lieden van Taliboi zijn sterk,
94. doeanganja bose kodjo.	94. hunne prauwen zijn geweldig groot.
95. Ane bambari nato'o,	95. Als er geruchten van oorlog gaan,
96. dokotamo loi ngojo.	96. maken zij eene vesting in het dal.
97. Peole ndjaoemo lobo,	97. Maar zie nu eens naar den dorpstempel,
98. dja da nakeni mpeoko?	98. konden ze daarmede soms wegloopen?
99. Mawowemo taoe sondo	99. Het geheele volk heeft zich afgesloofd
100. manganteo-nteo nono.	100. om er de balken voor te dragen.
101. Taoe toe'anja pindongo,	101. En de woordvoerder, die stakkert,
102. mompaoe, djamo maroso!	102. heeft nog wel zoo krachtig gesproken!
103. Se'i witinja ba rodo	103. Zijn voet ging op en neer,
104. matanja tetoro-toro,	104. zijne oogen wendden zich links en rechts,
105. to ba ta'a noe mepongko.	105. hij zag er uit als een menschenvreter.
106. Ndaponggowamo saojo,	106. Toen hij eens op een feest was aangesteld om de trom te roeren,
107. arainja djamo sondo.	107. sleepte hij een groot loon in de wacht.
108. Wo'o mbawoemo nakojo,	108. Hij nam een heelen varkenskop mee,
109. mogalo-galo madoko.	109. met nog allerlei dat hij zich toeeigende.
110. Ewase'i wo'oe kodjo	110. En zoo droeg hij dan ook
111. giati ntali ndadolo.	111. het heldenteeken van den rooden hoofddoek.
112. Weloea ndeki Morowo	112. Op zijn sneltocht tegen Morowo

Digitized by Google

113. sampoejoe jabi terompo.	113. waren er meer dan tien vijanden gevallen.
114. Dja ndasoempamo manto'o.	114. Maar dat was toch overdrijving.
115. i To Lembo napokono.	115. De To Pebato hadden het op To Lembo voorzien.
116. i Baoega joenoe ngkoro	116. Baoega was juist zulk een type,
117. anoe mangaoeba wo'o.	117. de man die de koppen buit maakte.
118. Be da koepobaga kompo.	118. Moge ik van al het gezegde geen opgezwollen buik krijgen.
119. Ada ntoe'akoe pindongo.	119. Vanouds is het bij ons zoo de gewoonte.

Aanteekeningen.

2. „Zakt door in de knieën". Dit doen de sleepers, eer zij gezamenlijk een ruk aan de lijn geven.

7—10. Deze regels zijn gezegd ter bespotting van de vrouwen der Beneden-To Lage, die in hare kleeding pogingen deden om de strand-Mohammedanen na te volgen. Daar zij geen katoenen sarongs met een „kapala" hadden, maakten zij met roode kleurstof strepen in den vorm van een driehoek op hare foeja-sarongs, om aldus het patroon der geweven sarongs na te maken.

11—12. D. w. z. hier aan het strand, aan de monding der Possorivier, waar zich toen reeds Hollanders, Minahassers, Chineezen en Gorontaleezen hadden gevestigd.

13—17. Ta Lintao was een hoofd uit Onda'e die vrede wilde sluiten tusschen de To Onda'e, met wie de lieden van Moengkoe Dena waren verbonden en de To Napoe, naar aanleiding van de geschiedenis die in Dl. I, bl. 222 is medegedeeld. Hij liet de partijen te zamen komen op een stuk boschgrond, Montilala genaamd, ten N.W. van Batoe Nontjoe. Daar werd de vrede gesloten, voor den prijs van zeven slaven, te betalen aan de To Napoe, die de winnende partij waren. Ta Lintao moest terstond een van de zeven geven, de andere zes zou hij later leveren. Die eerste, eene slavin, heeft hij dan ook gegeven; de To Napoe hebben haar medegenomen naar hun land en haar daar in stukken gehakt. Toen Ta Lintao in de levering der anderen nalatig bleef, verbraken de Napoeërs den vrede weer, vielen de To Onda'e aan en doodden er ongeveer dertig. Bij de daarop volgende aanvallen hebben de To Napoe nog de dorpen Pombaro Ini en Bomba ingenomen en toen de oorlog zoo ver was gevorderd, is dit lied gemaakt. Men vergelijke ook Dl. I, 227.

Digitized by Google

18. Ta Rangga, hoofd van Peladia, wilde de To Napoe nog tevreden stellen met zes stukken katoen, maar zij wilden van geen vrede weten.

20. Ten slotte liet ook de vorst van Loewoe, of liever zijn vasal en afgezant Ambe Ma'a, zich aan de zaak gelegen liggen. Hij liet door 5 lieden van Lamoesa elk een lap katoen brengen, geen heele stukken, maar slechts enkele banen. De To Napoe, die niet om Loewoe gaven, en zich vooral niet met een paar lappen katoen wilden tevreden stellen, omdat Loewoe die aanbood, zonden de gezanten terug en gingen voort met het bestoken der To Onda'e. De laatsten wilden echter gaarne vrede hebben, daar zij de Napoeërs in hun eigen bergland niet konden aanvallen en dus weinig kans op voordeel hadden in dezen krijg. Daarbij verlamde hen het bewustzijn van ongelijk te hebben. Zoo namen zij dus gaarne het vredesgeschenk van Loewoe aan, maar Loewoe kon de To Napoe niet dwingen dit ook te doen en zoo zagen dus de To Onda'e naar een anderen bondgenoot uit.

27. Het Onda'e-hoofd La Simpoe, de jongere broeder van het tegen de To Napoe gesneuvelde hoofd Bengka, nam op zich den vorst van Parigi voor de zaak te winnen. Zijn oudere broeder Bengka was nl. aan den mond der Posso-rivier getrouwd geweest met eene Parigische. Hij was daartoe Mohammedaan geworden en erkende den vorst van Parigi als heer. La Simpoe, die ook tot den Islam was overgegaan, ging nu met een aantal aangetrouwde familieleden van zijn gesneuvelden broeder naar Parigi en verzocht den vorst aldaar den dood van zijn broeder te wreken. Daar hij echter wel wist dat Parigi de To Napoe evenmin aandorst als Loewoe, loog hij den vorst van Parigi voor, dat de hoofden der stammen To Kadomboekoe (Papa i Melempo en Papa i Danda) en To Wingke mPoso (Ta Danoegi) de To Napoe hadden aangezet om den vrede met Onda'e te breken. De vorst van Parigi, Papa i ngGai, die zijne heerschappij ook wel over deze stammen wilde uitbreiden, beloofde hulp en verscheen plotseling met een groot aantal vaartuigen voor den mond der Posso.

37. Bij zijne komst te Tomasa werden den vorst van Parigi de gebruikelijke teekenen van onderwerping (rijst, eieren, witte kippen en palmwijn) aangeboden. Hij nam al deze witte zaken, teekenen van een vriendschappelijken zin (r a j a m a b o e j a) in ontvangst, maar liet zijne oorlogzuchtige plannen niet varen, ook niet toen hem een buffel werd aangeboden en later zelfs een slaaf. Den buffel at hij op, den slaaf, Galela genaamd, liet hij doodhakken te Tamboe op zijne terugreis naar Parigi, om althans met één menschenschedel tehuis te komen, maar hij ging voort geheel als vijand op te treden, plunderde de rijstschuren, verbrandde de katoenen goederen (die de Toradja's ook vaak in de rijstschuur opbergen) en schoot op de buffels, terwijl hij met zijn troep van Tomasa uit de bergen introk, naar de hoogvlakte van Koekoe.

48. Mangkawa is de naam van een Pebato-hoofd, destijds te Labongia wonende; zijn gewone bijnaam was Papa i mBagi. Deze had bezittingen

Digitized by Google

op de vlakte van Koekoe en riep den Parigiërs toe, dat hij er voor zou opkomen, indien zij schade daaraan toebrachten. De Parigiërs waren toen nog iets ten N. der hoogvlakte van Koekoe, n.l. te Wana i nTongo. Te Koekoe zou men eene bespreking houden. De Parigiërs stemden toe, maar lieten blijken dat zij het hadden gemunt op Ta Danoegi, het hoofd van Kajoekoe.

61. Op hun tocht naar Koekoe sneuvelde echter één van den Parigischen troep, een zekere Dja Motanda, die in de buurt van Tongko woonde en door de Parigiërs was geprest om aan den tocht deel te nemen. Door dit verlies was, naar Toradja'sche beschouwing, als door een godsoordeel uitgemaakt dat de Parigiërs in het ongelijk waren, zoodat zij overhaast terugtrokken, na door bemiddeling van Papa i Melempo vrijen aftocht te hebben bedongen. Papa i Melempo had n.l. van Ta Danoegi verkregen, dat hij de Parigiërs op hunnen terugtocht niet zou aanvallen.

67. Mapane ligt zeven paal ten W. van Posso en wordt door Parigiërs bewoond. De Toradja's noemen het Takoele. De Kajamanja is een linker zijriviertje van de Posso, dat vlak bij zee in de Posso stroomt.

71. Talasa geeft hier aan zijne hoorders den raad, om Papa i ngGai, vorst van Parigi, niet meer te vertrouwen, na dezen verraderlijken vredebreuk. Zijne conclusie is: laat ons hem „heer" noemen, maar ons tevens voor hem wachten en de versterkingen onzer dorpen in orde houden.

80—82. In deze drie regels roert Ta Lasa even een ander onderwerp aan, dat hij echter spoedig weder verlaat. Inderdaad had Todjo aan Parigi den oorlog moeten verklaren, daar Parigi de To Kadomboekoe, vasallen van Todjo, had aangevallen. De vorsten dezer beide rijkjes bestreden elkaar trouwens steeds het heerschap over de Bare'e—Toradja's, welke laatsten natuurlijk altijd het gelag moesten betalen.

84. Tambolata is vertaald met Mokoepa, want met den eersten naam is de laatste bedoeld; Tambolata is n.l. eene vroegere vestiging der To Mokoepa. Dit laatste dorp lag op een hoogen kalksteenrug, aan den middelloop der Tomasa. Het hoofd, Ta Makadjawa, beroemde er zich steeds op, dat hij geen heer had en alleen de goden boven zich erkende. Maar met dat al leed hij hevig aan rheumatiek; voor de heerschappij dezer ziekte moest hij zich toch buigen.

86. De lieden van Mokoepa zijn bekend om hunne vaardigheid in het schieten met het blaasroer; voornamelijk apen worden daarmee geschoten.

88—91. De w e n t o n o e is een kleine boom, geheel ongeschikt om er een vaartuig van te maken. Ta Makadjawa was er bij zijne medehoofden om bekend, dat hij zich gaarne aan leugens en grootspraak te buiten ging. Daar hij tevens een geestig en gevat man was, had men in het debat een geduchten tegenstander aan hem.

93—100. Het hoofd van Taliboi, Papa i nDori, een luidruchtig man, die gaarne van zich deed spreken, had eens, toen er gevaar voor oorlog

Digitized by Google

dreigde, een aarden wal opgericht in het dal van de Tongko, als een verdediging van den toegang tot zijn dorp. Zoo iets was eene nieuwigheid onder de Toradja's en dus reeds daarom een reden om den man, die buitendien niet zeer geacht was, er mee voor den mal te houden. Spottend wordt nu hier gevraagd of de lieden van Taliboi, als ze die schans gingen verdedigen en dus hun dorp zouden verlaten, de l o b o ook zouden medenemen. Ze konden hun dorpstempel toch niet door de lucht overbrengen? Ze wilden dus blijkbaar dat groote, zware gebouw, waaraan vele dorpen uit den omtrek, ook Mokoepa, hadden mede gebouwd, in den steek laten, zoodat alle moeite daaraan besteed, verloren was. Daarenboven zouden zij dan den bijstand der tempelgoden (a n i t o e), de helden onder de gestorven voorouders, moeten ontberen.

101—114. Ook in deze regels wordt bovengenoemde Papa i nDori geplaagd met zijne groote-heeren-manieren. Hij had n.l. een tijd lang een woordvoerder, zooals de vorsten van de Mohammedaansche rijkjes dien hebben. Als men hun iets vraagt, kijken zij hunnen woordvoerder aan en deze geeft dan antwoord. De vorst zelf zit er met een strak gezicht bij. Toradja'sche hoofden kennen zulke praktijken niet en daarom was het hebben van zulk een woordvoerder eene opzichtige daad van Papa i nDori. Deze woordvoerder was een slaaf, Ta Djamoë genaamd. Daar deze man de verantwoordelijkheid voor hetgeen hij zeide altijd op zijn heer kon schuiven en ook wist dat deze van klinkende woorden en krachtige uitdrukkingen hield, weerde hij zich altijd met groote heftigheid, keek, al sprekende, met vlammende oogen rond en sloeg met den voet van het eene been (dat hij, volgens Toradja'sche gewoonte, bij het zitten had opgetrokken, terwijl hij het andere been gevouwen hield) telkens op den vloer. Verder worden er van dezen slaaf, die er niet weinig prat op ging dat hij in hoofdenvergaderingen het woord mocht voeren, eenige staaltjes van aanmatiging medegedeeld. Zoo doelen de regels 106—109 op 's mans houding bij een zeker feest, waarbij hij tot trommelslager was aangesteld. Dit nederig ambt stelde hem in eigen oogen gelijk met de priesters en priesteressen en zoo eischte hij voor zich een geheel priesterloon, waarbij hij nog allerlei extra-dingen wist te verkrijgen. Ook droeg hij bij die gelegenheid een rooden hoofddoek, alsof hij een eerste koppensneller was. Hij had echter nooit aan een sneltocht deelgenomen. Spottend wordt hem nu eene k a j o r i in den mond gelegd (110—113), zooals die op het koppensnellers-feest werd gezongen (zie bl. 466, N° 4).

115—117. In deze regels maakt zich de dichter vroolijk over een paar halfwijze lieden. To Lembo, een To Wawo nDoda (ten O. van het Meer), had zich eens naar het Pebato-land begeven en werd daar door de To Pebato gesneld, daar men den weerloozen dwaas als een gemakkelijken buit beschouwde. Men lokte hem naar eene eenzame plaats, sloeg hem het hoofd af en vierde daarmede het koppensnellersfeest. Later werden de To Pebato daarvoor beboet met twee slaven. De andere,

Digitized by Google

Baoega, was een man die van tijd tot tijd aanvallen van dolle woede kreeg. Bij een dier gelegenheden, op een sneltocht, was hij het die koppen buit maakte.

118—119. Met deze twee laatste regels wendt de dichter mogelijke kwade gevolgen van zich af, die hem zouden kunnen treffen, omdat hij zich over een aantal personen spottend heeft uitgelaten. Van ouds, zegt hij, is het de gewoonte dat een dichter zulke vrijheden neemt, zonder dat men er hem over hard valt.

Thans volgt een tweede prauwsleeperslied, van denzelfden dichter, Ta Lasa. Het is gemaakt in September 1911, bij het sleepen van den romp van een vaartuig uit het bosch bij Kaap Malelo aan de Noordkust van het Meer, naar den Meer-oever. Ook dit gedicht, dat veel kleiner is dan het voorafgaande, geven we in zijn geheel, met vertaling en verklarende aanteekeningen. Het handelt over de vestiging van het Nederlandsch gezag in Midden-Celebes.

1. Setoe da mampone woto.	1. Daar gaan we de hoogte op.
2. Tanoeë ndapakaroso,	2. Trekt aan de rotan-lijn,
3. wase'e taoe mono'o,	3. zooals het onder prauwsleepers past,
4. sondo oe ndato'o-to'o,	4. er wordt van allerlei gezegd,
5. To Rano, nTo Wingke mPoso.	5. van die aan het Meer en aan de Posso wonen.
6. Lindja ri Landea nDopo	6. Toen we naar Landea nDopo gingen,
7. koepetoemboe paoe montjo,	7. heb ik de zuivere waarheid gesproken,
8. jakoe lambaka nato'o.	8. Maar ze hielden mij voor een leugenaar.
9. Pa'esa ndjaoe kasombo,	9. We hebben toen het gedenkteeken daar opgericht,
10. ndjaoe ndjai wingke mPoso,	10. daar aan den oever der Posso,
11. samba'a ntja kadjoe jombo.	11. voor dien eenen man die verdronken is.
12. Setoe Papa i Masoso	12. En daar heeft me die Papa i Masoso
13. nataso mbatoe, matompo.	13. er steenen tegen aangegooid, zoodat het is gebroken.
14. Teboesoe Kontorololo	14. Daar kwam de Controleur opzetten
15. nadenda bengga aono.	15. en heeft hem met 6 buffels beboet.
16. Koepeboo da mogombo.	16. Ik heb de hoofden opgeroepen ter vergadering,

Digitized by Google

17. bare'e re'e mampodjo.	17. maar er was niemand die wilde komen.
18. Kota ngkainja maroso.	18. De omheining van zijn grootvader was sterk genoeg.
19. Badjoe Bandjara ri koro,	19. Hij trok er zijn met goud bestikt baadje op aan
20. dja nakenimo mpolontjo.	20. maar is daarmede op den loop gegaan.
21. Sadjaa pai santongo	21. En in den tijd van anderhalf uur
22. toewoemo apoe ri lobo.	22. stond de dorpstempel in brand.
23. Molontjomo lai woto.	23. Hij is naar de bergen gevlucht.
24. Djo gose² pindongo!	24. De stakkert is nog links ook!
25. Nepa koewali-mpeboo,	25. Daarop heb ik hem opnieuw opgeroepen
26. ndadenda bengga djo sondo.	26. en hij is met een groot aantal buffels beboet.
27. Limampoejoe oe kano'o	27. Vijftig hebben we er in de wacht gesleept
28. rata ri winanga mPoso.	28. naar den mond der Posso-rivier.
29. Kandela wo'oe maroso.	29. Ook Kandela hield zich groot.
30. Poeloroe Karadja Tongko!	30. Maar de Stadhouder heeft het moeten bezuren!
31. i Nggasi, nTabolenggoro	31. Evenals de Spookaap en de Aap
32. nasaboka meriboko,	32. elkaar afwisselden bij het besturen hunner prauw,
33. telimba pai mamongo.	33. zoo is het ook gegaan met de huldigingsgeschenken.
34. Mbe'imo kodjo ndato'o?	34. Wat hebt ge daarop nu te zeggen?
35. Djamo mata loto-loto.	35. Ge zet slechts verbaasde oogen op.
36. I se'i wo'oe sangaja	36. Nu is er nog iets anders
37. pasimbadjoe koebisara:	37. dat ik heb te vertellen:
38. Lindja ri Pasojo Maja.	38. Op den tocht naar Pasojo Maja,
39. pampetoemboekoe bisara,	39. toen ik daar het woord voerde,
40. Papa i mBagi samba'a	40. was daar die Papa i mBagi,
41. nato'o jakoe lambaka.	41. die mij een leugenaar noemde.
42. Sakopa mokole ntana	42. En nu zijn zelfs alle hoofden in het land.
43. poeramo ndajali pangka.	43. van hunne waardigheid ontzet,
44. Ndadikamo ewa ngana.	44. en tot gewone lieden gemaakt.
45. I se'imo naperata	45. Thans is gekomen

Digitized by Google

46. pangampoeëa Balanda.	46. het gehoorzamen aan de Hollanders.
47. Nepa da ndirata ndaja,	47. En nu moet ge wel begrijpen,
48. soma da ndapakamara,	48. dat ge uwe erven moet schoonhouden,
49. lida da ndapapengkamba,	49. en uwe sawah's moet uitbreiden,
50. da nakasondo ngkina'a,	50. opdat ge veel rijst moogt krijgen,
51. bakoeta da loi djaja.	51. en voorraad hebben op uwen weg.
52. Boejoe da ndapakajara.	52. De bergen moeten worden geslecht.
53. Ndaboeketi jombo ntana.	53. En de dalen worden opgevuld.
54. Taoe sondo da meaja.	54. Het volk moet gehoorzamen.
55. Ne'e malosemo gaga.	55. Weest niet al te traag.
56. Da lo'oemo ri winanga,	56. Dan gaat ge naar den riviermond,
57. ri toetoepa banoeata.	57. en dan is de gevangenis ons verblijf.
58. Ndadika² ri raja!	58. Onthoudt dat wel!
59. Komi wa'a noe toekaka,	59. Gij allen, oudere broeders,
60. sare'imo wa'a mpapa	60. en laten alle vaders
61. da nda'awilika ana.	61. het hunnen kinderen aanzeggen.

Dit lied is door ons uit den mond van den dichter opgeteekend. Het bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eerste uitsluitend *o* — *o*, het laatste alleen *a* — *a* tot eindrijm heeft. Vooral in dit gedicht is telkens 's mans ijdelheid op te merken. Hij is, evenals al de hoofden der stammen Lage en Kadomboekoe, terstond op de hand van het Gouvernement geweest en heeft niet den minsten tegenstand geboden. Zijne scherpzinnigheid en zijne redeneerkunst heeft hij aanstonds in dienst van het Nederlandsch Bestuur gesteld en dit heeft hem dan ook beloond, door hem na den dood van Papa i Melempo (Aug. 1906) tot 1e Districtshoofd (m o k o l e b a n g k e) van Lage (thans het geheele Posso-land, van het Meer tot de Tominibocht en tot aan de grens met de afd. O. K. van Celebes, behalve het Pebato-land) te benoemen. Door dit succes gestreeld, neemt hij nu, 5 jaren daarna, nog eens de gelegenheid te baat om zijne houding in het licht te stellen, als die van den man die gezien heeft waar het heen moest, en die dit ook aan zijne medehoofden steeds heeft voorgehouden, maar door hen niet is geloofd. Het eind is geweest, dat zij er allen slecht aan toe zijn gekomen en hij, Ta Lasa, boven hen is gesteld, zoodat zij nu wel naar zijne woorden moeten luisteren. Ten slotte komt er nog eene vermaning.

Digitized by Google

Aanteekeningen.

5. Degenen die tegenwoordig waren bij deze prauwsleeperij, waren allen To Rano of To Wingke mPoso.

6. Ta Lasa heeft den civielgezaghebber Lt. Voskuil vergezeld naar Landea nDopo, aan den Z.O. oever van het Meer. Hij was toen w i t i („voet", d. i. „boodschapper" of „onderhoofd") van Papa i Melempo, die toen reeds ziekelijk was (later aan longtering overleden), en diende den Hr. Voskuil tot raadsman. In die functie moest hij de verschillende hoofden inlichten omtrent de bedoelingen van het Ned. Gouvernement.

9. Voor den heer R. Fennema, op 27 November 1897 in het Possomeer verdronken, is in November 1899 een gedenkteeken opgericht, een ijzeren kruis aan den mond van het riviertje Oeë Poero, een linker zijrivier door de Posso opgenomen vlak bij hare uitstrooming uit het Meer. Daar had de Commissie tot welke de Hr. Fennema behoorde, haar hoofdbivak gehad.

12. Papa i Masoso was hoofd van Mogoempo, een dorp aan den linkeroever der Posso, dicht bij de plaats waar het gedenkteeken was opgericht. Toen in 1902 eene felle en langdurige droogte heerschte, die den geheelen rijstoogst deed mislukken, en toen er in het begin van 1903, tegen den tijd dat men nieuwe akkers wilde aanleggen, nog geen regen was, heeft Papa i Masoso eerst het ijzeren kruis van den Hr. Fennema met steenen stuk geslagen (dus dood gemaakt) en het daarna in de Posso laten gooien, omdat men meende dat dit kruis den regen tegenhield. Reeds vroeger had een Loewoeër er het naamplaatje afgeschroefd, als vertoon van dapperheid tegenover de Toradja's, om hun te bewijzen dat hij niet bang was voor de Hollanders.

14. De toenmalige controleur van Posso, de Hr. A. J. N. Engelenberg, heeft het schenden van het grafteeken van den Hr. Fennema beboet met 6 buffels, omdat hij voor den prijs daarvan een nieuw gedenkteeken te Posso kon laten komen. De schuldigen hebben toen zelf dit kruis van Posso moeten halen en het op de plaats van het vroegere moeten neerzetten.

18. Dit was de gedachte van het hoofd van Moengkoe Dena, Ta nTogia, die het hoofd was van de partij aan de N. kust van het Meer, welke zich niet aan het Nederlandsch gezag wilde onderwerpen. Ta nTogia dacht het in zijne hooge bergvesting, die hij goed versterkt waande, wel te kunnen uithouden. Om zich nog meer houding te geven, liep Ta nTogia al dien tijd in een met gouddraad bestikt lakensch baadje, en dit had hij ook aan tijdens het beleg van Moengkoe Dena (December 1905), dat niet langer dan $1^1/_2$ uur heeft geduurd. Met dit baadje aan heeft hij de vlucht genomen naar Onda'e.

24. Ta nTogia is linksch en heeft ook bij velen den bijnaam: l a n g k a i g o s e, of k a b o s e n j a g o s e "de linksche, het linksche hoofd".

Digitized by Google

28. Aan den mond der Posso-rivier ligt de Nederlandsche vestiging.

30. Ta nTjigi, het hoofd van Kandela, in Lamoesa, is gesneuveld bij het beleg en de inneming van zijn dorp, in Januari 1906. Hiermede is het verzet geëindigd. Ta nTjigi was door Loewoe aangesteld tot zijn vertegenwoordiger (met den titel Karadja of Tongko); bij hem kwam dan ook de schatting der Toradja's uit de Posso-streek in, en hij zond die weder door naar Wotoe.

31. In deze regels wordt eene toespeling gemaakt op het verhaal van het Spookaapje en den Aap, die te zamen de Posso afroeiden. Zie bl. 378, N° 14. Evenals de Aap en het Spookaapje met elkaar van plaats verwisselden, zoo is nu ook Ta Lasa hoofd geworden, terwijl degenen die niet naar hem hebben geluisterd, voor hem hebben moeten wijken.

38. Pasojo Maja is de naam eener zijrivier van de Kodina; ook daar is eene vergadering gehouden, waarop Ta Lasa het woord heeft gevoerd. Over Papa i mBagi zie men de noot bij regel 48 van het voorgaande Ohaio-lied.

52. Bij het aanleggen van wegen worden wel eens hoogten afgegraven of dalkommen opgevuld.

56. Zie de aanteekening bij r. 28.

II. DANSPOËZIE.

7. Raego.

Van het woord raego is de verklaring niet zeker. Het woord is algemeen bekend in de Tor. talen; het Bad. raigo is zeker wel een oudere vorm. Het Loin. heeft mahaik voor „zich vermaken, spelen". Daar in deze taal de *h* voor *r* staat, zoo kan de stam van dit woord worden teruggebracht tot den vorm raik; en daar het Loin. de mediale sluiters tot tenues verscherpt, zoo kan raik uit raig zijn ontstaan. Neemt men dezen stam ook als dien van raego aan, dan is de *o* wel niet anders te verklaren dan als ontstaan uit *-a*, het welk dan het suffix *-an* kan zijn. Langs dezen weg is het huidige raego teruggebracht tot raigan, hetwelk dan de beteekenis „spel, uitspanning" zou moeten hebben. Deze beteekenis komt met den aard van het moraego geheel overeen (1). Het is, voor zoover wij zien, louter vermaak. Met geen ander doel wordt het moraego verricht, dan om mannen en jongelieden aan de eene zijde, en jonge meisjes (getrouwde vrouwen doen meestal niet meer mede) aan de andere zijde, in de gelegenheid te stel-

(1) Tot steun van bovengenoemde afleiding kan het volgende dienen: „Spelen, zich vermaken" is in het Bare'e molega. De stam van dit woord kan voor laiga staan, 't welk een vocalisch geworden laigan en dus een dubbelvorm van raigan kan zijn. Is dit juist, dan is dus molega een denominatief deelwoord. Het Lebonisch heeft raedo; in deze taal wisselen *d* en *g* af.

Digitized by Google

len elkaar het hof te maken. Van eene godsdienstige beteekenis is, indien die ooit aan het moraego is eigen geweest, thans niets meer over, noch in den vorm of den inhoud van het gezongene, noch in de herinnering der thans levende geslachten. Het moraego wordt alleen onvrijwillig verricht voor gasten, wien men verplicht is een eerbewijs te brengen (1). Verder doet men het geheel vrijwllig, naar zin en lust, en als de animo slinkt, houdt men er mee op. Bij landbouw- en doodenfeesten, en bij bruiloften houdt men het, als men des avonds is begonnen, zooveel mogelijk tot den volgenden morgen vol. Dat aan het moraego in het geheel geen godsdienstige beteekenis wordt gehecht, kan o. a. hieruit blijken, dat indien in een dorp een powoerake (uitvoering van den priesterzang) plaats heeft, men niet zal gaan moraego, omdat degenen die het langst aan den gang blijven ook het langst zullen leven. Hieruit zou men kunnen opmaken, dat moraego en mowoerake als handelingen van geheel verschillend karakter worden gevoeld.

Alleen tijdens het rijstoogsten is het moraego verboden. Volgens de Toradja's is dit om practische redenen ingesteld, omdat het moraego des avonds begint en dikwijls tot den volgenden morgen wordt volgehouden, wat natuurlijk zeer belemmerend zou werken op den ijver bij het afmattende oogsten, dat des morgens vroeg reeds aanvangt en waarbij men in de felle zon staat. Het is echter meer waarschijnlijk, dat de groote luidruchtigheid die het moraego medebrengt, het gillen en juichen en het stampen op den grond, als gevaarlijk worden beschouwd. Ook op den rijstakker is het verboden met een stok of lans op den grond te stooten en zelfs in de moskee te Todjo is het den prediker verboden met zijn stok op den vloer van den preekstoel te stampen. Alleen bij het mesomba in de lobo stampte men op den vloer, om de goden op te roepen. Zie Dl. I, bl. 294.

Ook aan rouwdragenden is het moraego verboden. Behoudens deze uitzonderingen, doet men het zoo vaak men er lust toe heeft. Bij alle feesten is het vaste gewoonte. In gewone tijden doet men het meestal alleen, als er jonge meisjes uit eene andere plaats in het dorp overnachten. Daar vooral de To Poe'oe mBoto groote minnaars van het moraego zijn, is dikwijls de tegenwoordigheid van eene enkele Poe'oe mBoto'sche onder de gasten in een dorp ten N. van het Meer, aanleiding tot moraego. Al is het meisje pas tegen den avond aangekomen, na een langen dagmarsch, met een zwaren draagkorf op den rug, toch laat zij zich dikwijls overhalen om den geheelen nacht mede te doen met moraego, dat om harentwil plaats heeft. Met het aanbreken van den dag wordt dan gekookt en gegeten, waarna de draagmand weder wordt opgenomen en de reis voortgezet.

Het moraego wordt steeds door de mannen ingezet. Het begint meestal hiermede, dat een vier of vijf mannen, zoowel jonge als reeds

(1) Zie bijv.: Sarasin, Reisen in Celebes, I, 278, 279.

Digitized by Google

getrouwde, op een erf bijeenkomen en beginnen met een soort gezang dat r a r o n a heet, waarvan hier eenige voorbeelden volgen:

Mengkinowia ntelaoeka reme.	Het is avond en de zon staat al laag.
Wengimo se'i pantorata ende.	In dezen nacht zullen wij zang en dans beoefenen.
Mengkinowia ntelaoeka lano.	Het is avond en laag staat reeds de zon.
Wengimo se'i pantorata mawo.	In dezen nacht zullen wij aan onze liefde uiting geven.

Deze regels worden in eene langzame maat gezongen, op eene slepende wijze, met talrijke herhalingen, zoodat men lang over elken regel doet. Indien men den tekst niet kent, is het meestal niet mogelijk dien onder het zingen op te teekenen. De eerste regel wordt bv. aldus gezongen:

◡ ◡ ◡ — — — — — — — ◡ ◡ ◡ — — — — — — ◡ ◡ ◡ — —

Mengkinowia ntelaoeka reme, reme wengimo se'i reme ntelaoekamo, enz.

Gewoonlijk laten de meisjes zich wat wachten. Voordat de vier bovengenoemde regels zijn uitgezongen is er reeds een geruime tijd verloopen. Komen de meisjes nu nog niet, dan zingt men:

Beremo nganga panggalakoe jakoe.	Mijn stem is al heesch van het inzetten van den zang.
Ba be da ma'i, pajoa mampaoe.	Komt ge nu soms niet, zeg het dan ronduit.
Beremo nganga manggala, pindongo.	Van het inzetten van den zang ben ik, stakkert, al heesch.
Ba be da ma'i, pajoa manto'o.	Zeg het nu ronduit, als ge soms niet komt.

Als ook deze regels zijn afgezongen, antwoorden de vrouwen aldus:

Banja ngkoe'oa mawilai koro.	Het is er mij niet om te doen u ongeduldig te maken.
Jakoe terendo, tetala mamongo.	Ik ben nog bezig, ik heb het druk met sirih pruimen.
Banja ngkoe'oa mawilai taoe.	Het is er mij niet om te doen een ander ongeduldig te maken.
Terendo jakoe, tetàla mompaoe.	Ik heb het nog druk en ben bezig met praten.

Zien zij dan dat de meisjes aanstalten maken om de huistrap af te gaan, dan zingen de mannen:

Moiwo-iwo nto mogese Rano.	De meisjes van het Meer maken aanstalten om te komen.
Ndate mopoedjoe, da ntoedoe tanamo.	Zij kleeden zich aan daar boven en zullen wel beneden komen.

Digitized by Google

Zijn de meisjes beneden en staan zij nog wat op het erf rond te kijken eer zij aan den zang deelnemen, dan zingen de mannen:

Ne'e maea narode mpangoeli.	Weest niet verlegen als gij bezongen wordt.
Pe'ojomaka mantalikoe ma'i.	Komt in ons midden en wendt ons den rug toe.

De mannen loopen n.l. in een kring en de meisjes vormen daar binnen een kring, waarbij zij dus den mannen den rug toekeeren.

Op het bovenstaande antwoorden de vrouwen:

Pesoba-soba i Roka Barani.	Probeer maar eens wie Trekpleister is.
Wengimo se'i da noepaintjani.	Van nacht zult ge het te weten komen.
Pesoba-soba i Watoe Togia.	Probeer maar eens wie Magneetje is.
Wengimo se'i lo'e noepangkita.	Van nacht zult ge wel zien hoe knap ze is.

Roka Barani, of Watoe Barani is hier een meisjesnaam; bedoeld is bësi bërani „magneetijzer", op welks aantrekkingskracht wordt gezinspeeld. Met Watoe Togia, woordelijk „Togiansche Steen", in den zin van „Buitenlandsche, Vreemde steen" is hetzelfde bedoeld.

De mannen antwoorden nu weder:

Sikomo setoe makodje mpompaoe.	Ge zijt boud in het spreken.
Be da koepodjo da nanangi ntaoe.	Maar ik wil niet dat een ander mij de baas zij.
Sikomo setoe makodje mponoentoe.	Gij zijt dapper in het praten.
Be da koepodjo da nanangi joenoe.	Maar ik wil niet voor een ander onderdoen.

Zijn eenmaal de vrouwen binnen den kring, dan zingen zij met de mannen mede; een der mannen heft een regel aan en zoodra zijne makkers dien hebben herkend, zingen zij mede en nu vallen ook de vrouwen in en zingen met de mannen samen. Telkens wordt de zang onderbroken door de mannen met luide kreten als: ihihi hihi hi jo hijo hijo-hijo, waarbij met den rechtervoet op den grond wordt gestampt, terwijl van den rechterarm de elleboog horizontaal wordt vooruit gestoken, en daarna de geheele arm wordt uitgeslagen, zoodat de hand juist naar het gezicht van eene der vrouwen wijst. Daarna wordt de pas gezongen regel weder opgevat, of een nieuwe ingezet.

De maat der raego-regels hangt af van de wijze waarop zij worden gezongen. Het aantal lettergrepen van iederen regel is steeds elf. In de bovengenoemde regels kan men rijm opmerken; evenals bij de bolingoni, rijmen de regels paarsgewijze op elkaar. Elk regelpaar vormt op zich zelf een geheel; het volgend regelpaar is soms eene herhaling,

Digitized by Google

gedeeltelijk in synoniemen, gedeeltelijk in dezelfde woorden, van het vorige. Doordat evenwel de regels met vele herhalingen en tusschenvoegsels worden gezongen, komt het rijm in het geheel niet tot zijn recht, zoodat men er eerst iets van bemerkt, indien de r a e g o-regels als coupletten worden opgezegd, waarvoor zij oorspronkelijk niet bestemd zijn.

In plaats van deze inleidende r a r o n a-coupletten, worden ook wel andere gezongen, dit hangt af van de streek waar men zich bevindt of van den stam met welken men te doen heeft, of ook van de gelegenheid bij welke het m o r a e g o wordt uitgevoerd. Bekende r a r o n a-regels zijn o. a. deze:

Rontapi wana koelioe sima'i	Twee stukken woud ben ik doorgeloopen om hier te komen,
Mampomawo i Mojokoe nTimali.	Uit verlangen naar het meisje dat aan iederen arm een armband draagt.
Rontapi wana koelioe silo'oe	Twee stukken woud ben ik doorgeloopen om ginds te komen,
Pampomawokoe i Mojokoe-jokoe.	Uit liefde tot het meisje dat witte schelparmbanden draagt.
Lindja ngkoema'i mamporara woeja.	Ik ben hierheen gekomen in den maneschijn.
Madonge doro ri lipoe ntadoenja.	Hoorende hoe levendig het was in het dorp van het hoofd.
Lindja ngkoema'i mamporara reme.	Ik ben hierheen gekomen in den zonneschijn.
Madonge doro ri lipoe ntolele.	Hoorende hoe druk het toeging in het dorp van den voornaamste.

Rabole minto i narata dimo.
Nalimba i nggaleloe jakoe rano.
Koerengo i Tomoi limpolana.

Van deze drie regels is de eerste geheel onverstaanbaar; geen Toradja kan hem verklaren, wat niet belet, dat hij met lust wordt gezongen. Wij kunnen niet instaan voor de juistheid van de scheiding der woorden. De tweede regel beteekent ongeveer: „(Hij) Zij heeft (zijne) hare genegenheid verplaatst, ik doe het ook". De eerste woorden van den derden regel beteekenen: „Ik bezing Tomoi", maar wat l i m p o l a n a is, weet niemand ons te zeggen. De regel is goed te zingen en voldoet reeds daardoor aan den eisch.

Even zoo onbegrijpelijk is de volgende r a r o n a: (uitnoodiging aan de t o n g g o l a, of lijkbezorgers, om mede te doen met m o ë n d e).

Pembolo dento molaloe sombori Nakama'i ntaende moseloa.	(Hiervan zijn slechts enkele woorden te verstaan, maar zij maken geen zin).

Digitized by Google

Van het strand is ons nog de volgende r a r o n a bekend, die in het Bovenland niet wordt gezongen:

Alomi ntjina da ntapopokoemoe.	Laat ons de Chineesche a l o m i voor onze sarongs gebruiken.
Bali maeta, bali makamoemoe.	De eene helft zwart, de andere helft paarsch.
Alomi ntjina da ntapoposiga.	Laat ons de Chineesche a l o m i voor onze hoofddoeken gebruiken.
Bali maeta, bali karambia.	De eene helft donker, de andere helft lila.

Deze r a r o n a werd gezongen, toen de aniline-verf in blikjes door de Chineezen op Posso werd ingevoerd. De gewone naam is k a s o e m b a, doch hier wordt zij genoemd: „Chineesche a l o m i", naar een boom welks vruchtpitten roode verfstof leveren.

Bij het m o r a e g o in de l o b o, na afloop van het m o ë n t o en m o t e l e m o r a begint men het m o r a e g o met de volgende r a r o n a:

Tinggile dopi patasi!	Doet de vloerplanken van den tempel trillen!
Ne'e maea mosingkita lio.	Weest niet verlegen elkaars gezichten te zien.

Deze laatste regel bevat eene opwekking om niet met m o r a e g o op te houden eer het zoo helder dag is geworden, dat men elkanders gezichten kan zien.

Ook als het m o r a e g o ten einde loopt, keert dikwijls de r a r o n a terug. Zoo zijn bv. r a r o n a-coupletten die tegen het scheiden worden gezongen:

Mambai jakoe bemba ngalitaoe.	Ik zou wel eens een alleen loopend jongmensch willen zijn,
Katangi-tangi ri ngapa silaoe.	Die daar op het erf zat te treuren.

Deze regels worden door de meisjes toegezongen aan de mannen die zich langzamerhand terugtrekken van het m o r a e g o en naar huis willen gaan. Zij willen hen daardoor bewegen weder mede te doen.

Ten besluite van het m o r a e g o zingt men deze r a r o n a's:

Siladimo loeja ri bingka ragi.	Splijt de pinang in een gekleurd mandje.
Tapongo pande depa da malai.	Dat wij ze in vriendschap pruimen en daarna heengaan.
Siladi loeja ri ra bingka londe,	Splijt de pinang in een versierd mandje.
Tapongo pande depa da mandote.	Dat wij ze in vriendschap pruimen en daarna weggaan.
Siladimo loeja ri-ra ndjepere.	Splijt de pinang op een koperen bord.

Digitized by Google

Tapongo pande depa da melede.	Dat wij ze in vriendschap pruimen en daarna vertrekken.
Siladimo loeja ri ra mpalangka.	Splijt de pinang in een koperen schaal.
Tapongo pande depa da moga'a.	Dat wij ze in vriendschap pruimen en daarna scheiden.
Silamo loeja ri bingka pemata.	Splijt de pinang in een fraai mandje.
Mpia-mpianja depa momberata?	Wanneer wel zullen we elkaar weer ontmoeten?
Siladimo loeja ri bingka lora.	Splijt de pinang in een kleurig mandje.
Mpia-mpianja depa simpadopa,	Wanneer wel zullen we weer bij elkaar komen?
Ndjo'oemo jakoe ri tana Balanda.	Ik ga heen naar Holland.
Noekoto etoe da ndjo'oe masada?	Kunt gij daar heengaan en er uw vaartuig voor anker brengen?
Ndjo'oemo jakoe ri tana Monado.	Ik ga heen naar de Minahassa.
Noekoto etoe da ndjo'oe magadjo?	Kunt gij uw vaartuig daarheen roeien?

Als voorbeeld van de wijze waarop de regels van het r a r o n a herhaald worden volgen hier deze:

Siladimo loeja ri bingka ragi,
tapongo pande depa da malai.
Siladimo loeja ri bingka londe.
Tapongo pande depa da mandote.

Sila - elena - Siladimo loeja - ri bingka ragi - a - ia - siladimo - iomo - e - siladimo loeja - ri bingka e ragi -, pande - e pande - e - depa - da malai, e de tapongo pande e depa da mala -

Siladi - elena - ri bingka ragi, bingka ragi e, tapongo pande, o de da, epa da malai, e pa da mala -

Siladi elena, siladimo, elena, ri bingka londe, io siladimo ri bingka e io, siladimo loeja, ri bingka londe e, io ri bingka londe, io ntapongo pande, depa da mandote, depa da mando -.

Siladi ri bingka, ri bingka londe e, ri bingka londe io, tapongo pande, e de de, depa da mandote, depa da mando -.

De regels worden steeds plotseling afgebroken, met weglating van de laatste lettergrepen van het eindwoord.

De r a e g o-regels die niet tot de r a r o n a behooren, dragen een eenigszins ander karakter. Het zijn n.l. alle losse regels, die met geen vorige of volgende in samenhang staan. Er is dus ook geen sprake van rijm. De lettergrepen zijn 12 in aantal, dus éene meer dan die der r a r o n a-regels. De taal is zeer verschillend: nu eens gewone, dagelijksche taal, dan eens taal met wisseltermen of met omschrijvingen en

Digitized by Google

toespelingen, soms ook is het verminkte taal. De inhoud is in de eerste plaats: wederzijdsche hofmakerij, uitingen van verliefdheid, verlangen, jaloerschheid, van bewondering en ingenomenheid. Andere regels bevatten eene uitnoodiging, weder andere drukken blijdschap uit, enkele hebben een spottend karakter. Ook zijn er niet weinig r a e g o-regels die tot de gelegenheids-poëzie behooren.

Tot de eerstgenoemde soort zijn de volgende regels te brengen:

Pande radoea mantende lega-lega.	Twee zijn er wel genegen om zich met elkaar te vermaken.
Anoe imbe'i lentora noepomawo?	Wie is het toch, aan wie ge steeds met verlangen denkt?
Salemboe jakoe ri pangga, ngkoekaramoe.	Berg mij in den slip van uw baadje, opdat ik warm worde.
Mate mapari moga'a ri Torate.	Het is hard te sterven en te zijn gescheiden door den dood.
Matemo taoe madonge oni nganga.	Het is om van te sterven, als men die schoone zangstem hoort.
Kapipi tioe melego, tima moeni!	(Het geven van) dat sirih-taschje is bedrog van u geweest, neem het terug.
Toempoe mpadjompo dja lalo moweloea.	Degene die zich met u heeft verloofd, denkt er niet aan om van zijne reis terug te keeren (m. a. w.: verbreek die verloving maar, en kies een anderen vrijer).
Intjema lioe marongga djompo mami?	Wie is er voorbijgekomen en heeft onze afsluiting vernield? (d. i. wie heeft er met mijne verloofde gevrijd?)
Rendomo raja mangkita wasindjo'oe.	Mijn hart is geboeid om maar steeds dien kant op te kijken.
Woerake mbe'i mongkambe walilajo?	Welke priesteres heeft den zwervenden geest tot zich gewenkt? (welk meisje heeft dien man tot zich weten te trekken?)

Uitnoodigend zijn de volgende regels:

Sojowi kami kalompe, nakadoro.	Kom goed tusschen ons in loopen, dan wordt het vroolijk.
Dompipi tioe tondjoeka tapamongo.	Geef mij dat gevlochten sirihtaschje eens aan, dan gaan wij samen pruimen.
Ane da pande, pojoenoe ndekoe jore.	Als ge goed op me zijt, ga dan thuis met mij slapen.
Sintoewoe kita mobonde ri Mapane.	Laat ons gezamelijk een tuin aan-

Digitized by Google

	leggen aan de rivier Mapane. (laat ons samen trouwen).
Sintoewoe kita soemomba ri Togia.	Laat ons gezamelijk eene reis naar Togian ondernemen. (als boven).

Blijdschap wordt uitgedrukt in deze regels:

Saroe mpewontjoe motonda ri raego.	Het is alsof men een nieuw schepsel wordt, als men mededoet met moraego.
Kapoera mpande ri ngapa tapolega.	Het is 't toppunt van genoegen, zooals wij ons op het erf vermaken.
Jowe ngkapate, mentana ri raego.	Men zou er voor willen sterven, om zich in de raego te kunnen begraven. (zich tusschen de raego-zangers te steken).

Spottend zijn de volgende regels:

Morasi bemba natonda ntoewoe wo'oe.	Die gescheiden vrouw heeft het geluk dat een jongmensch haar achterna loopt.
Toedoemo oedja ri wana, tima boroe.	Daar aan den gezichtseinder regent het al, haal maar een regenscherm. (m. a. w. er gaan praatjes van u, pas maar op!)
Rasi i ngkede mantadji madolidi.	Die jongen is goed af, dat hij zich van dat mooie meisje scheidt (m. a. w. wat een dwaas, om zich van dat meisje te ontdoen).

Ten slotte eenige staaltjes van gelegenheidsdicht:

Bente balanda malompe, makilaja.	Het Hollandsche dorp is fraai en schitterend.
Benteta se'i measi, motoemangi.	Ons dorp hier klaagt en weent.

Deze regels werden gezongen in het dorp Wojo Watoe, vanwaar men kon nederzien op de Nederlandsche vestiging aan den mond der Posso, bij welke het Toradja-dorp niet voordeelig afstak.

Magonoe gambe nawega nto winanga.	De gambir die de strandbewoners uit vriendschap hebben gegeven, is al opgepruimd. (een verzoek om nieuwe gambir).
Ndongkoe mpowose mooere ntjawi Rano.	Met forsch roeien vaart men op, tot dat men aan het Meer is gekomen. (begroeting van aangekomen gasten).
Koro i mPoena mengkilo, tape-	De rivier de Poena blinkt ons te-

Digitized by Google

ndo'oe.	gen, laten wij er ons in gaan wasschen — (als boven).
Rondomo lio nasindi ndeme ndate.	De gezichten worden rood, beschenen door de zon daarboven (m. a. w. het is tijd om te eindigen).

De hier gegeven regels zijn alle goed verstaanbaar; de meeste zijn zelfs in gewone, dagelijksche taal gesteld, met enkele vreemde of poëtische woorden er tusschen. Er zijn echter ook een aantal regels, die heel of half duister zijn, hetzij in taal, hetzij in bedoeling, hetzij in beide. Daar het hier niet de plaats is om deze soort van taalgeheimen te verklaren, volsta slechts een enkel voorbeeld van een r a r o n a-regel in verminkte taal:

I emamo a ntawei memporone?

In goed Bare's overgebracht, wordt dit:

I semamo da tawai mamporongo?	„Wien zullen we toestaan haar te huwen?"

Voorbeelden van geheel onverstaanbare r a e g o-regels zijn reeds boven gegeven, op bl. 611.

Men begint steeds in de richting der linkerhand in den kring rond te loopen. Zijn de meisjes in den kring gekomen en is dus de r a r o n a in r a e g o overgegaan, dan wordt er van richting veranderd en loopt men, voor de afwisseling, in de richting der rechterhand. Dit heet t e n d e l e r o, eene benaming waarvan de beteekenis thans niet meer wordt begrepen. Bij het m o t e n d e l e r o verandert de slepende maat van r a r o n a en r a e g o in een zeer regelmatige cadans, ongeveer aldus: — ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪.

Ook de zang bij het m o t e n d e l e r o is vlug en opgewerkt. De regels worden lang uitgerekt en met allerlei toevoegsels gezongen. Als voorbeeld volgt hier de regel:

Wose samata malatoe ri winanga.	„Een roeispaan is over boord gevallen, in den riviermond".

Samata malatoe, ri o ine, -toe ine ede, ri winanga, ele, o de ine, o toe ine ede, ede, bara de o ri winanga, winanga, e nanga silialento.

Samata malatoe ri winanga, malatoe ri winanga e de ele, winanga, silialento, ralede, o de ia, ele, wose samata e, e.

wose sa ane mata, to da malatoe, e de o malatoe e de o malatoe ri winanga, o de.

winanga silialento, silialento, ralede o wa, io ri winanga, le wose samata.

wose samata e lena, wose samata, samata wose e, mbambanja, e da malatoemo jaoe, malatoemo jaoe, o de wose samata, o de era.

iomo molepe, wose samata, o taoe, da mo'elena, mbambanja, e da malatoe, e sinja, elena e.

e o e, o de wose, to re e rano, io e, ie e.

Digitized by Google

o de malatoe e, pelindja e, o sa samata to'o ntaoe, ede malatoe, e elena, e malatoe ntja elena.

io o de wose samata dodoëra e, o de io e elena.

wose samata e da mo'elena, o be da malatoe mo sinja, e de malatoe io e molentora torano, wosemo io e, pelindja e, wose samata, e da mo'elena, mbambanja, e be da malatoe, io e, io e mala, e io e pelindja, e.

Ondanks al deze tusschenvoegsels, die toch onmogelijk bij allen precies dezelfde kunnen zijn en die, volgens algemeen getuigenis, niet anders zijn dan maatvullingen, blijft ieder in de maat en in de wijs. Een enkele ongeoefende loopt mede in den kring, als deze nog niet geheel gesloten is, maar iemand die telkens uit de maat valt, of niet in den pas blijft, trekt zich spoedig terug; doet hij dit niet uit zichzelf, dan brengen een paar spottende of nijdige opmerkingen van anderen hem er wel toe.

III. KRIJGSPOËZIE.

8. Pondoloe.

In Dl. I, op bl. 238, is beschreven hoe Toradjasche koppensnellers, wanneer zij een hoofd hadden buit gemaakt, zich daarmee uit de voeten maakten en hunne vlucht niet eer staakten, dan nadat zij op veilig terrein waren gekomen. Dan plaatsten zij het buitgemaakte hoofd op den grond, legden het schelpensnoer van den voorganger, de batoe rangka (I, 233, 234) er omheen en hieven den krijgszang aan, hetgeen mondoloe heet [1].

De maat en het rijm van de pondoloe-strofen zijn feitelijk gelijk van die van de kajori [2]. Maar de wijze waarop de coupletten werden gezongen was met vele herhalingen, zoodat de zin niet te herkennen is, als men den eenvoudigen vorm, dus den kajori-vorm, niet kent. Ook wanneer de tekst gewoon wordt opgezegd, bv. voor iemand die hem wil hooren, worden de regels langer gemaakt dan die van den kajori-vorm, daar de vijf laatste lettergrepen eerst nog eens vooraf worden gezegd, zoodat elke regel 13 (5 + 8) lettergrepen telt. Ook vindt men tusschen de op deze wijze dertienlettergrepig geworden regels wel eens een paar, die op zich zelf uit 13 syllaben bestaan, dus zonder voorafgaande herhaling van het laatste deel van den regel. Dit zal echter wel de oorspronkelijke vorm niet zijn, daar zulk eene maat niet aan de Toradjasche poëzie eigen is.

De regels behooren eigenlijk twee aan twee op elkaar te rijmen, maar het is er ver vandaan dat dit steeds het geval is. Waarschijnlijk komt dit, doordat men de eigenlijke overlevering niet goed meer kent. In Dl. II, op bl. 74 en 75 is reeds medegedeeld, dat de Toradja's elkaar

(1) Omtrent de afleiding van dit woord, zie het bl. 499 over doeloea gezegde.
(2) Zie dit deel, bl. 465.

Digitized by Google

nooit iets bepaald leeren en zoo kunnen dus bij een later geslacht gemakkelijk afwijkingen van den oorspronkelijken vorm ontstaan.

Ter verduidelijking van het bovenstaande, geven wij twee strofen (halve kajori's, rijmende regelparen) van het begin van den pondoloezang, eerst in kajori-vorm, daarna in recitatief-vorm en ten slotte in den gezongen vorm.

Tanoana, ntapalai,	Levensgeest, laat ons samen heengaan,
ne'e lindo ri iwali.	blijf niet achter in het land van den vijand.
Titimo oeë matamoe	Thans stroomen uwe tranen,
koetindjaka lai manoe.	omdat ik hen met den hanestaart heb gestoken.

Zooals men ziet, is de kajori-vorm geheel in orde. In de twee eerste regels roept de zegevierende held zijn levensgeest, die allicht kan zijn achtergebleven in het vijandelijk land. Immers men is overhaast gevlucht, door vaak moeilijk terrein, om niet door de wraakgierige familieleden van den verslagene te worden achterhaald. Het zou ook kunnen zijn dat de tanoana het in het vijandelijk land bizonder aangenaam vindt, of dat hij op het lichaam van zijn bezitter verstoord is. Ook zouden er onder de vijanden kunnen zijn, die tooverkunsten verstaan en daarmee den levensgeest hunner belagers weten vast te houden. Het is dikwijls gebeurd, dat koppensnellers op hunnen terugtocht, of kort na hunne thuiskomst bezweken, tengevolge der doorgestane ontberingen. Zooiets werd natuurlijk steeds aan het achterblijven van den levensgeest in het vijandelijk land toegeschreven. En blijft de tanoana achter, dan gaat het lichaam kwijnen en eindelijk teert het weg.

In het tweede couplet wendt men zich tot de makkers der verslagenen, die thans in hun dorp rouw bedrijven over de onthoofde lichamen der hunnen. Met den „hanestaart" is de lans bedoeld, omdat die dikwijls wordt versierd met bokkenhaar (baloekari). De gereciteerde vorm dezer regels is de volgende:

Na ntapalai, tanoana ntapalai,
Ndo ri iwali, ne'e lindo ri iwali.
Oeë matamoe, titimo oeë matamoe,
Ka lai manoe, koetindjaka lai manoe.

En bij het zingen worden de beide eerste regels aldus gezegd:

O ntapalai, tanoana ntapalai, tanoana ntapa-, tanoana ntapalai.
Ja iwali lindo, ine lindo, inemo lindo, ne'e lindo ri iwali.

Het zou dus eigenlijk voldoende zijn, indien wij den pondoloezang in den kajori-vorm gaven, daar deze de kortste en de duidelijkste is, maar met het oog op de regels die zich niet tot vier voeten laten herleiden, zullen wij de pondoloe-strofen die wij thans laten volgen, in den recitatief-vorm geven.

Digitized by Google

1. Na ntapalai, tanoana ntapalai, ndo ri iwali, ne'e lindo ri iwali.	Vertaling, zie boven.
2. Oeë matamoe, titimo oeë matamoe,	Vertaling, zie boven.
Kalai manoe, koetindjaka lai manoe.	
3. Toboesi lei, toboesi waoe popomo.	Verzamelt het bloed, verzamelt de stinkende rottende deelen.
Kami mampole, siko mamporipale.	Wij hebben hem 't hoofd afgeslagen, gij betast het lijk.

Dit is eveneens gezegd tot de familieleden der verslagenen, die over de verminkte lijken der gesnelden weenen en hunne afgehouwen ledematen bijeenzamelen.

Zooals men ziet, is deze 3de strofe niet tot den k a j o r i-vorm terug te brengen, daar zij niet den vorm van N° 1 en 2 heeft. Ook N° 5 is van den vorm van N° 3.

4. Malelelajoe, malesa, malelelajoe, tila andoeda, waka mpotila andoeda.	Platgetrapt, verwelkt en verflenst is (het gras op) de plaats waar de schedel is verdeeld.

Dit wordt gezongen wanneer men het hoofd splijt en verdeelt; het gras is platgetrapt en verdord door de menigte der snellers, die rondom deze koppen hebben gezeten, toen ze werden toebereid.

5. Metiro lero, metiro ngkaoeraoera,	De meisjes kijken uit het venster en trekken zich dan weer haastig terug,
mampopokoeloe tabako mpeboboia.	begeerig naar de genoegens onder de slaapsarong.

Dit zingt men, als men bij het dorp waar men woont is aangekomen. Men blijft eerst aan den voet van den heuvel waarop het dorp is gebouwd. Van boven kijken de meisjes uit de vensters op de helden neer, en trekken zich even terug, als dezen opkijken. De tweede regel beteekent woordelijk: „begeerig naar de tabak der toedekking".

6. Palekoe se'i, be boei palekoe se'i!	Mijne hand is niet gevuld!
siko mangkeni, dja dangga siko mangkeni.	Gij brengt slechts het bewijs uwer lafheid mede.

Deze regels zijn het antwoord der meisjes. De beteekenis is: Ik heb u niets te geven; ik geloof niet dat ge die koppen zelf hebt gesneld.

7. Bara be tindja, pewoele bara be tindja.	Zie maar eens of ik niet raak gehouwen heb.
Wela mpenai, mangoera wela mpenai.	De sporen er van aan mijn zwaard zijn nog versch.
Goema ntoeama, peole goema ntoeama.	Zie eens naar de zwaardscheede van den krijgsman.

Digitized by Google

Sesegi mbana, poera nasesegi mbana.	Zij is heelemaal gehavend door het woud.

Dit is het antwoord der mannen aan de meisjes. Het lemmet hunner zwaarden vertoont de versche sporen der toegebrachte slagen en de scheeden zijn gehavend door het loopen in het dichte bosch, waar zij telkens tegen boomen aanstieten of schuurden langs bladeren en takken of haakten in de dorens. Dit alles bewijst hunne dapperheid.

8. Laki pamawa, polempa laki pamawa	Op den tocht van den grooten buffelstier
sareo batoe nasebi ntondoe malolo.	vlogen de steenen aan stukken, als hij er met zijne puntige horens tegen stiet.

Deze beeldspraak is duidelijk genoeg. Tegen de kracht der helden was niets bestand.

9. Sadoeidoedoe tabako pombai lero	Het enkele rolletje tabak dat mij een meisje heeft gegeven
ndjai pomoemoe, koelede ndjai pomoemoe.	heb ik open gemaakt in het woudbivak.
Pale mambai, tabako pale mambai	De tabak die eene (meisjes) hand mij heeft gegeven,
ngkatangi[2], koelede ngkatangi[2].	heb ik weenende (van aandoening) opengemaakt.

Deze regels zinspelen op de gewoonte der meisjes en vrouwen, om haren beminden en echtgenooten tabak mede te geven, als aandenken op den sneltocht. Zie Dl. I, bl. 236.

10. Ane nasoendo lara ntaoe i wanoea,	Indien het hart der thuisgeblevenen gekwetst is,
sili walea, koi pesili walea.	komaan, gaat dan op uwe beurt eens op een sneltocht.

Met deze regels werden de thuisgeblevenen verlegen gemaakt. Woordelijk staat er: Indien er een litteeken blijft bij de lieden in het dorp, welaan beantwoordt dan den tocht (dien wij hebben gemaakt, met een tegentocht).

11. Mbangoe sarai, koi pembangoe sarai.	Welaan, staat een oogenblik op.
Ndo lai nanggi, ne'e lindo lai nanggi.	Blijft niet in de Onderwereld.
Ndo ri Torate, ne'e lindo ri Torate.	Blijft niet in het Doodenrijk.
Baloe nto mate, pembangoe baloe nto mate.	Staat op, rouwdragers over de dooden.
Se'imo kami, mangkeni tali lewali.	Hier zijn wij, met witte hoofddoeken.

Digitized by Google

Baloe maroja, pembangoe baloe maroja!	Staat op gij van den rouw verlosten!
Se'imo kami, mangkeni boelawa tasa.	Hier zijn wij, met een kostbaar geschenk.
Rojamo komi, baloe marojamo komi.	Rouwdragenden, gij zijt van den rouw bevrijd.
Pae mawongi, pogawoe pae mawongi.	Kookt smakelijke spijs.
Rojamo moeni, baloe marojamo moeni.	De rouw is weder opgeheven.
Soengke ntowoegi, poera nasoengke ntowoegi.	Hij is weder opgeheven door de gesnelde koppen.

Dit werd gezongen bij de voorloopige graven, de stellingen waarop de kisten der dooden stonden voor wie het doodenfeest nog niet was gevierd. Bij terugkomst van een sneltocht werden die graven bezocht, om aan de doodkisten een stukje van de scalp der gesnelde koppen te hechten (Dl. I, bl. 108). Daarmee werd ook voor de rouwdragenden de rouw opgeheven en dit werd hun bekend gemaakt. De rouwdragenden werden beschouwd als dooden die weder tot het leven werden teruggeroepen, en die uit het Doodenverblijf werden opontboden.

12. Roo ngkoejali, baloe roomo ngkoejali,	Den rouw heb ik reeds opgeheven,
ntowoegi mami, nasoengke ntowoegi mami.	met de door ons gesnelde koppen is hij opgeheven.
Iloe da bangke, mapari iloe da bangke.	Voor de ouderen onder de weezen was de rouw zwaar te dragen.
Baloe ntomate, majali baloe nto mate.	Maar nu is de rouw over de dooden opgeheven.
Iloe da kodi, mapari iloe da kodi.	Voor de kleineren onder de weezen was de rouw zwaar te dragen.
Baloe ntjombori, majali baloe ntjombori.	Maar de rouw over de familieleden is nu opgeheven.

Dit is hetgeen wordt gezongen bij het doorsnijden van de rouwkleeding der nabestaanden, voor wie de rouw over de gestorvenen verplichtend was, totdat hij met de gesnelde koppen kon worden opgeheven. Voor de weezen was de rouw zwaar te dragen, zoowel voor de grooteren als voor de kleineren. Daarom hebben wij medelijden met hen gehad en zijn voor de opheffing van hun rouw uit snellen gegaan.

13. Ntjiati balo, mantjia-ntjiati balo.	Scheurt de bladeren in reepen,
Naoe manggaa, ira ngkonaoe manggaa.	Gele bladeren van den arèn-palm.
Mboeë tambolo, kamboeëmboeë tambolo,	Laat de bamboe-trompet worden geblazen,

Digitized by Google

ndjaja inombo, ri tompo ndjaja inombo.	op de scheiding van den weg die om den rouw is afgesloten.

Verzen gezongen bij het in reepen scheuren der bladeren van een arèn-palmtak, waaraan de schedels der verslagenen werden bevestigd. Zie Dl. I, bl. 240.

14. Saemo ntoe'oe, ne'e masaemo ntoe'oe.	Laat het niet al te lang duren,
Se'e mokole, banja wase'e mokole!	Zoo behoort het niet bij voorname lieden!
moenja samba'a, papetomoenja samba'a.	Daar is een stuk vee, voor het gastvrij onthaal.
Poeroe pambai, ne'e mapoeroe pambai.	Weest niet zuinig met Uwe gaven.
Jaoe mokole, wase'e jaoe mokole!	Zoo past het voornamen lieden!
Joë ri danda, ana ngkojoë ri danda,	Jonge parkietjes op uwe krukken,
ntiroi kami, pomentje ntiroi kami.	schuift eens naderbij en bekijkt ons.
Sintja mokole, wase'e sintja mokole,	Zoo behoort het bij voorname lieden,
oende ntelele, te'oende² ntelele.	dat zij overal in den omtrek worden geroemd.
Koni santjadja, da koepekoni santjadja,	Laat ik een stukje gember proeven,
rameda ndaja, da nakarameda ndaja.	opdat ik van binnen warm worde.

Deze verzen werden gezongen bij het binnentreden van het dorp, waar aan de terugkeerende koppensnellers een slachtdier werd aangeboden (Dl. I, bl. 240). Ongeduldig wachten zij op het dier, om het een dóodelijken houw of stoot toe te brengen. De jonge meisjes aan het venster worden uitgenoodigd om toe te zien met hoe forschen slag of stoot het dier wordt nedergeveld.

Daarna werd den helden een stukje gember, aan eene Toradjasche naald geregen, aangeboden, om hunnen moed aan te vuren.

15. Ngkaea-ea, ne'emo ngkaea-ea.	Weest niet verlegen.
Ntapeponemo, iwali ntapeponemo.	Vijanden, laat ons naar boven gaan.
Tiro ramai, anitoe ntiro ramai.	Tempelgoden, ziet op ons neder.
Loë ri ganda, da melaloë ri ganda.	Laat u afglijden langs de trommen,
Ntoemoro noenoe, wajaa ntoemoro noenoe.	de tromlijnen zijn zoo dik als boomen.
Lai beresi, metaka lai berese.	Houdt u vast aan den bliksem.

Digitized by Google

Pi pitoemintja, lai dopi pitoe mintja,	Stampt zevenmaal op den vloer
limba ri gimba, nepa melimba ri gimba.	en gaat daarna over tot de trom.
Ntja pitoerantja, da noerantja pitoerantja,	Geeft zeven stampen op den vloer,
limba ri ganda, nepa melimba ri ganda.	en begint daarna de trom te roeren.

In dit gezang worden de geesten der verslagen vijanden toegesproken, daar de teruggekomen koppensnellers nu de lobo binnengaan. De tempelgoden, die meer in het bizonder het koppensnellen beschermen, worden uitgenoodigd uit hunne hoogte, onder de nok van het dak van den dorpstempel, zich neder te laten langs de lijnen waaraan de trommen hangen. Na het zingen stampt men zevenmaal op den vloer, geeft zeven slagen op de trom en gaat daarna uit alle macht aan het roffelen.

16. Mpewatoe², anitoe mpewatoe²,	Krijgsgoden zoo oud als de steenen,
matemo jaoe, poeëmoe matemo jaoe.	uwe vroegere bezitters zijn gestorven.
Ntaoe piamo, raoa ntaoe piamo,	Van de gestorven voorvaderen
da mangantjabo, i kami da mangantjabo.	zijn wij de plaatsvervangers.
E ntjese ndoda, loeë² ntjese ndoda	Op de trossen van geurige bloemen
tiro ngkoemora, natiro² ngkoemora.	zien zij al juichende neder.
Ntowoegi mami, woeaki ntowoegi mami	De sieraden onzer palmtakken
loa mentjawi, ewa kaloa mentjawi.	verheffen zich als vogels in de lucht.

Hierin worden de krijgsgoden bezongen, die zoo oud zijn als de steenen of, zooals wij zouden zeggen, zoo oud als de wereld. De anitoe's zijn de geesten van vroegere helden; hunne bezitters, dat zijn de lichamen in welke zij vroeger hebben gewoond, zijn gestorven. De thans levenden zijn hunne plaatsvervangers, waaruit dus volgt, dat het thans levende geslacht alles moet doen en in stand houden wat de gestorven voorvaderen hebben gedaan. Daarom is het koppensnellen eene bij uitnemendheid pieuze daad en den goden, bizonder den anitoe's, zeer welgevallig. Men maakt dan ook gaarne de anitoe's opmerkzaam op den pas volbrachten sneltocht, als een daad van groote piëteit.

De laatste vier regels maken toespeling op de arèn-palmtakken waaraan de schedels hingen en die, voordat men plechtig den dorps-

Digitized by Google

tempel besteeg, aan den buitenwand eener rijstschuur werden bevestigd, om later, bij het groote feest, in den tempel te worden gebracht.

17. Ngka koewowadjoe, se'i langka koewowadjoe,	Hier is een zetel dien ik voor u heb gemaakt,
joeë mpa'amoe, napojajoeë mpa'amoe.	waarop ge uwe beenen kunt leggen.
I tojoe manoe, oewi pai tojoe manoe	Knollen en eieren
ngkonisamoe, ragi² ngkonisamoe.	zijn de toespijzen van uwe rijst.

Deze regels werden gezongen bij het leggen van de scalp in het miniatuurhuisje (w o k a, s a l a s a) dat onder de nok van den dorpstempel werd opgehangen en waarin offerspijzen werden neergezet. Zie Dl. I, bl. 241, 242.

9. E n t o.

Het woord e n t o hangt waarschijnlijk samen met d i n t o, d i n o, t i n o, t i n g k o, hetwelk „kloppen, doen klinken", maar intrans. „klinken, luiden" beteekent. Of het bestanddeel l e n t o van het woord s i l i a l e n t o (een bepaalde zangwijs bij het m o r a e g o) een ouderen vorm van e n t o geeft, is niet wel uit te maken; trouwens voor de beteekenis van e n t o zou zekerheid daaromtrent niet veel helpen, daar het niet bekend is wat s i l i a l e n t o eigenlijk beduidt. Wij zullen echter niet ver van de waarheid zijn, indien wij e n t o met „zang, gezang" vertalen.

De e n t o-zang is reeds medegedeeld op bl. 169—182 van Kruyt's Studie over het Koppensnellen der Toradja's. Zij zal hier echter nog eens worden herhaald in eenigszins anderen en verbeterden vorm. Zooals reeds vroeger is gezegd, bevat deze zang een verhaal van den sneltocht waarvan de gelukkige afloop in de l o b o wordt gevierd. Men begint met de onderdeelen van de l o b o op te noemen, of liever toe te spreken, zooals dit geschiedt wanneer de tempel pas voltooid, of pas vernieuwd is geworden. In zulk een geval moest er een menschenhoofd zijn, om het feest der inwijding te vieren, immers „de l o b o roept om vijanden", zooals het na de beginregels heet. Terstond daarop gaat de voorganger of oorlogspriester met zijne „jongeren" of deelgenooten aan den sneltocht beraadslagen. Men spreekt elkander toe met k o n g k a „kiekendief" (Dl. I, 213), wat hier z. v. a. ons „adelaar" beteekent. Zie Dl. I, 242, 243.

Evenals bij het m o n d o l o e, herhaalt men bij het m o ë n t o sommige gedeelten der regels, begint soms met een paar der laatste lettergrepen van den regel, die dus niet tot den zin behooren, en zingt op langzame, sleepende wijs regel voor regel, zoodat het een ganschen nacht duurt eer het niet zeer lange lied is uitgezongen.

Digitized by Google

In het hier gegeven voorbeeld van een e n t o-zang wordt een sneltocht beschreven, uitgevoerd door de lieden van Moengkoe Dena, aan de N.-zijde van het Meer, onder aanvoering van hun hoofd Ta nTogia, naar het land der To Kinadoe (1).

Ndo'oe, tananda ntjindo'oe,	De vloerbalken daar
landa, mpindoea koelanda.	loop ik weder in de lengte af.
Po'oenja laoero ntjago	Hun bindsel van fraaie rotan
lede, pindoea koelede.	maak ik weder los.
Popa'a, ntisalalo,	De zolderbalken, de hoofdpalen,
renga, potoenda rerenga,	de balken waarop het binnendak rust,
pantoeke, paladoeroe,	de dwarsbalken en de middenplank,
mampoe, potoenda toemampoe,	waarop de versierde middenpaal rust,
sangadi soesoe woemboe soela	behalve dan de nok van het dak,
natiro ntjiawe-awe	daarop zien de naast elkaar loopende
lobo, ngkaso aja lobo.	daksparren van den tempel neder.
Lobokoe mokio-kio,	Mijn lobo roept voortdurend,
mangkio iwali, mangkio taoe naaja.	roept om vijanden, roept om verslagenen.
Wenoemo kita se'i, tadoelakokoe kongka?	Hoe zullen wij doen, adelaar voorganger?
Djamo oengka gombota, toewoe wo'oe kongka,	Zooals het in de beraadslaging wordt uitgemaakt, jonge adelaars,
gombo ndapampepali laboe, toewoe w.k.	de beraadslaging over het ter hand nemen van het zwaard.
Nditawoeimo apoe, nditimamo wo'oe manoe.	Maakt het vuur aan en haalt ook een ei (1).
Toewoemo apoe se'i, tadoelakokoe kongka.	Het vuur is aan, adelaar voorganger.
„Io, siko manoe se'i,	„Gij kippenei,

(1) Van den Civielgezaghebber van Malili, den 1ste Lt. der Inf. Th. Van Ardenne hebben wij eene verklaring van dezen naam ontvangen, die wij voor juist houden. K i n a d o e is, met 't infix i n, gevormd van k a d o e, welk stamwoord z. v. a. „perk" beduidt, en wel in de dubbele beteekenis van „omperking" en „omperkte ruimte". K i n a d o e is dan „omheind, omperkt, omringd" en doelt op de sagoe-boomen in het dorp B i n g k o, eigendom van den Vorst van Matano, waarvan de To Kinadoe de bewakers waren. Zij woonden daarom in een kring rondom dat sagoe-perk; hun naam is dus te vertalen met „perkers, perkeniers". Daar deze To Kinadoe de meest W. lijk wonende To Bela waren, kwamen de To Lampoe en verder de overige Bare'e-sprekers, met hen het meest in aanraking. Vandaar dat de naam To Kinadoe door de Bare'e-sprekers in ruimeren zin wordt gebruikt dan de oorspronkelijke beteekenis toelaat.

Digitized by Google

Intjani, da koepaintjani, pate, da nakapate iwali".	Ik wensch te weten, of de vijanden zullen sneuvelen".
Madagomo manoe se'i, tadoelakokoe kongka.	Het ei voorspelt goed, v. a.
Dikamo mainti-inti, toewoe wo'oe k.	Berg het dan goed op, j. a.
Impiamo reme madago, tadoelakokoe k?	Wanneer is het een goede dag, v. a.?
Raneo toginenggeri, toewoe wo'oe, k.	Morgen is het Volle Maan, j. a.

Den volgenden dag worden de geloofsvogels gehoord en daar deze gunstig zijn, trekt men uit en richt de hut op voor het eerste nachtverblijf, dikwijls maar een klein eindje buiten het dorp (2).

Sindjaoemo tengko ri kana, tadoelako kongka.	De vogel tengko heeft aan den rechterkant geschreeuwd, v. a.
Ndipetaoe mombetesi, toewoe wo'oe k.	Legt uwe lasten af en kapt een weinig het terrein open, j. a.
Ndipalai sa melao, toewoe wo'oe k.	Gaat eens palmwijn vragen, j. a.
Se'imo baroe se'i, tadoelakokoe k.	Hier is de palmwijn, v. a.
Potila tapangkoni, toewoe wo'oe, k.	Deel de spijs rond, dat wij eten j. a.
Roomo koetila, tadoelakokoe k.	Ik heb ze reeds rondgedeeld, v. a.

Na het eten gaat men slapen; met het aanbreken van den dag staat men op en gaat eten koken.

Ndipembangoe, marememo, toewoe wo'oe k.	Staat op, het is al dag, j. a.
Ndipatoenda pompanea, toewoe wo'oe k.	Zet den pot te vuur, j. a.
Saleke mananamo, tadoelakokoe k.	Met dat het kookt is het gaar, v. a.
Potila, tapangkoni, toewoe wo'oe k.	Deel de spijs rond, dat wij eten, j. a.
Roomo kami mangkoni, tadoelakokoe k.	Wij zijn klaar met eten, v. a.
Ndipamongo mpotabako, toewoe wo'oe k.	Pruimt sirih en tabak, j. a.
Roomo kami mamongo, tadoelakokoe k.	Wij zijn gereed met pruimen, v. a.
Pompakorokamo ndjo'oe, e da wo'oe k.	Maakt u gereed om te vertrekken, j. a.
Pekojo mpomberimbe, toewoe wo'oe k.	Wedijvert in het dragen, j. a.
Ne'emo djoekoe ntaole, toewoe wo'oe k.	Laat ons maar niet naar alles kijken, j. a.

Digitized by Google

Na het opbreken reist men voort tot het volgende nachtverblijf. Eer men dit gereed maakt, worden weder de vogels gehoord.

Rindjaoemo woto ngkadjoe, tadoelakokoe, k.	Daar klinkt vogelgeluid, v. a.
Wote ngkadjoemo noendjaa, toewoe wo'oe, kongka?	Wat is het voor geluid, j. a.?
Nakoëri ndji mokana, tadoelakokoe kongka.	De koë dio fluit ter rechter zijde, v. a.
Ndipetaoe mpombetesi, toewoe wo'oe kongka.	Zet dan uwe lasten af en kapt het terrein open, j. a.
Nditindja wo'oe koeani, toewoe wo'oe kongka.	Richt ook eene hut op, j. adelaars.
Roomo koeani se'i, tadoelakokoe kongka.	De hut is al gereed, voorganger adelaar.
Ndipalaimo melao, toewoe wo'oe k.	Gaat eens wat eten vragen bij de menschen in het dorp, j. a.
Se'imo peroeroe mami, tadoelakokoe k.	Hier is hetgeen wij hebben opgehaald, v. a.
Ndipatimbemo toroepoe, toewoe w. k.	Maakt het vuur aan, j. adelaars.
Toewoemo se'i toroepoe, tadoelakokoe kongka.	Het vuur brandt al, voorg. adelaar.
Ndipatoenda pompanea, toewoe w. k.	Zet den pot te vuur, jonge adelaars.
Saleke dja mananamo, tadoelakokoe k.	Met dat het kookt is het gaar, v. a.
Ndipotila, ntapangkoni, toewoe w. k.	Deelt de spijs rond, dat wij eten, j. a.
Roomo kami motila, tadoelakokoe k.	Wij zijn klaar met uitdeelen, v. a.
Pangkoni dja ne ndaingki, anoe w. k.	Eet maar en weest niet zuinig, j. a.
Roomo kami mangkoni, tadoelako e k.	Wij zijn klaar met eten, v. a.
Ndipamongo mpotabako, toewoe w. k.	Pruimt sirih en tabak, j. a.
Roomo kami mamongo, tadoelako e k.	Wij zijn gereed met pruimen, v. a.
Ndipotoeroe da joremo, toewoe w. k.	Legt u neder en gaat slapen, j. a.
Ndipembangoe, maremmemo, toewoe w. k.	Staat op, de dag breekt aan, j. a.
Ndipamongo mpotabako, toewoe w. k.	Pruimt sirih en tabak, j. a.

Digitized by Google

Roomo kami mamongo, tadoelakokoe k.	Wij zijn klaar met pruimen, v. a.
Ndipatimbemo toroepoe, t. w. k.	Maakt het vuur aan, j. a.
Pogaboemo, tapangkoni, toewoe w. k.	Schept op, dat wij eten, j. a.
Pangkoni madago-dago, toewoe w. k.	Eet maar flink, j. adelaars.
Pompakorokamo ndjo'oe, t. w. k.	Pakt in, we gaan verder, j. a.
Pelindja madago-dago, toewoe w. k.	Loopt flink, jonge adelaars.
Ne'e boi teterompo, toewoe wo'oe k.	Valt vooral niet, jonge adelaars.

Het gezelschap heeft nu het Meer bereikt. Aan de Noordkust gaat men scheep, om langs de O. kust in Z. richting te roeien.

Powose ndipomberimbe, toewoe wo'oe k.	Roeit om het hardst, j. a.
Ndate ri tando Doewangko, t. w. k.	Daar vóór ons, bij kaap Doewangko, j. a. (3)
Da tamomboesoe pintja, toewoe w. k.	Daar zullen we maar ophouden, j. adelaars.
Ndipakoroka doeanga, t. w. k.	Maakt de prauw gereed, j. a.
Roomo ngkoepakoroka, t. k.	Ik heb de prauw reeds gereed gemaakt, v. a.

Men overnacht op Tando Doewangko en gaat den volgenden morgen verder.

Powose ndipomberimbe, t. w. k.	Roeit om het hardst, j. adelaars.
Ndate ri Tando Peoera, t. w. k.	Daar ginds, bij kaap Peoera, j. a. (4)
da tamomboesoe pintja, t. w. k.	zullen we maar ophouden, j. a.
Ndipalaimo melao, t. w. k.	Gaat eens palmwijn vragen in het dorp, j. a.
Se'imo baroe se'i, tadoelakokoe k.	Hier is palmwijn, v. a.
Ndiwangke da koepainoe, t. w. k.	Schenkt ze in, dat ik ze drinke, j. a.
Maka dja baroe mapodi, t. w. k.	Maar het is zure palmwijn, j. a.
Ne'emo ndito'o-to'o, t. k. k.	Zeg u dat niet, voorganger, adelaar.
Gorimo mperata mami, t. k.	We hebben ze zoo gekregen, v. a.
Ndipatoenda pompanea, t. w. k.	Zet den pot te vuur, j. adelaars.
Mananamo kina'a se'i, t. k.	De rijst is al gaar, v. adelaar.
Ndipogaboemo pangkoni, t. w. k.	Schept de rijst op, j. adelaars.
Ndipotila madago-dago, t. w. k.	Deelt ze behoorlijk uit, j. a.
Roomo kami motila, t. k.	We hebben ze al uitgedeeld, v. a.
Ndipangkonimo madago, t. w. k.	Eet maar flink, jonge adelaars.
Roomo kami mangkoni, t. k.	Wij zijn klaar met eten, v. a.
Ndipamongo mpotabako, t. w. k.	Pruimt sirih en tabak, jonge a. 's.
Roomo kami mamongo, t. k.	Wij zijn gereed met pruimen, v. a.
Ndipotoeroe takajoremo, t. w. k.	Legt u neder, dat wij gaan slapen, j. a.

Digitized by Google

Ndipembangoe, dja marememo, t. w. k.	Staat op, de dag is aangebroken, j. a.
Ndipatoenda pompanea, t. w. k.	Zet den pot te vuur, j. adelaars.
Saleke mananamo, t. k.	Met dat het water kookt is de rijst gaar, v. a.
Pogaboemo tapangkoni, t. w. k.	Schept op, laat ons eten, jonge a.'s.
Roomo koepotilaka, t. k. k.	Ik heb de rijst reeds uitgedeeld, v. a.
Ndipangkoni, ne ndaingki, t. w. k.	Eet, weest niet zuinig, j. a.
Ndipamongo mpotabako, t. w. k.	Pruimt sirih en tabak, j. a.
Roomo kami mamongo, t. k.	We zijn gereed met pruimen, v. a.
Ndisawinakamo kinojo, t. w. k.	Brengt de goederen aan boord, j. a.
Roomo koepotilaka, t. k.	Ik heb ze reeds geladen, v. a.
Ndipowose momberimbe, t. w. k.	Roeit om het hardst, jonge adelaars.
Ndate ri Watoe Loentoe, t. w. k.	Daar ginds, bij den Steen-boven-Water, j. a. (5)
da ntamomboesoe mpintja, t. w. k.	zullen wij ophouden, jonge adelaars.

Aangekomen op Watoe Loentoe („Boven het watervlak uitstekende Steen", eene aanlegplaats dicht bij de monding van het riviertje Tokilo) verlaat men het Meer. De prauwen worden op het strand getrokken, men overnacht en vertrekt na het morgenmaal naar Pantilo, een voormalig dorp in Palande. Den dag daarop bereikt men de grens van Mori, overnacht bij het Lamoesa'sche hoofd Ta Montaha en loopt den volgenden dag naar Pantande, een dorp der To Mori, maar van een bevrienden stam, die ook in oorlog is met de To Kinadoe. Daarna komt men te Wawo nDoda (6) waar men zich verzekert van de hulp van een zekeren Lagonda, die den weg kent in het vijandelijk land en in de volgende dagen als verkenner zal dienst doen.

Men trekt verder van Wawo nDoda en als men in de nabijheid van het vijandelijk gebied is gekomen, houdt men stil en nu blijft de groote troep achter en Lagonda wordt uitgezonden met zes makkers, om het ei dat bij het begin van den tocht een gunstigen afloop heeft voorspeld, bij den vijand te gaan nederleggen (m a l a p a m a n o e). Zie over deze handeling Dl. I, bl. 236, 237. Voordat hij op zijn tocht uitgaat, wichelt Lagonda met het touwtje (o j o e, Dl. I, bl. 421), om van een goeden afloop van zijn waagstuk verzekerd te zijn.

Wenoemo kita se'i, tadoelako i k?	Wat zullen we doen, v. a.?
Gombo da mampepali djaja, t. w. k.	Met elkaar beraadslagen om den weg naar den vijand te zoeken, j. a.
Da ndekoe ndeki Lagonda, t. w. k.	Gaat Lagonda roepen, j. a.

Digitized by Google

Impia woeja madago, tadoelakokoe k.?	Wanneer is het een goede dag, v. a.?
Djamo oengka gombota, i Lagonda, e kongka.	Dat hangt van den uitslag onzer beraadslaging af, adelaar Lagonda.
Raneo woeja madago, toewoe w. k.	Morgen is het een goede dag, j. a.

Zoo komen zij dus den volgenden morgen weder bijeen om te wichelen, waarna de 7 verkenners vertrekken. Op het oogenblik dat zij weggaan, moeten de achterblijvenden zich omkeeren en de oogen sluiten om hen niet te zien, om daardoor te verkrijgen dat de verkenners door den vijand niet zullen bemerkt of herkend worden.

Lipoeroesi toko nambo, t. k.	Wichel met het touw, v. a.
Madagomo ojoekoe se'i, toewoe w. k.	Het wicheltouw geeft een gunstig voorteeken, j. a.
Ndipoliwoeka mangadjama, t. w. k.	Omringt hen en raakt hen aan, j. a.

Eer zij vertrekken worden de 7 verspieders door alle achterblijvenden aangeraakt, om deelgenootschap aan den tocht te verkrijgen. Lagonda bergt nu zijn wicheltouwtje weder in zijne sirihtasch en gaat met zijne 6 makkers op weg.

Ne ndaloeloe² mata, t. w. k.	Kijkt hen niet na, j. adelaars.
Ndipotalikoe poera-poera, t. w. k.	Keert allen hun den rug toe, j. adelaars.

De achterblijvenden hebben nu maar op den terugkeer der 7 verspieders te wachten. Hierover zwijgt het gezang. Als zij zijn teruggekomen, gaat de *ento* aldus voort:

Maka setoemo bolagi, t. w. k.	Daar zijn de verspieders weer, j. a.
Ndipomberirimo madjama, t. w. k.	Raakt allen hen om strijd aan, j. a.

Ook bij hunne terugkomst worden de zeven verkenners door de achtergeblevenen aangeraakt. Daarna wordt de proef met de rijst genomen, die beschreven is in Dl. I, bl. 232.

Imbe'i pelindjamoe, i Lagonda, e k.?	Waar zijt gij heen geweest, a. L.?
Jonto ndjai tongo nawoe, tadoelakokoe k.	We zijn doorgedrongen tot in een rijstveld, v. a.
Pambai noe lamoa, tadoelako e k.	Het is eene gunst der goden, v. a.
Wenoemo gombo se'e, tadoelako e k.?	Wat is er nu besloten, v. a.?
Gombomo mpantima ira, toewoe w. k.	Er is besloten dat er bladeren zullen gehaald worden, j. a.
Saga'amo mangantima wojo, t. w. k.	Een gedeelte van u moet bamboe halen, j. a.
Ndipasambakamo wea, t. w. k.	Brengt rijst bij elkaar, j. a.
Ndisoembelakamo boroe, t. w. k.	Slaat een regenmatje open, j. a.

Digitized by Google

Isema kamaja ojoeta, tadoelako, e. k.?	Wie zal voor ons wichelen, v. a.?
Sikomo se'e samba'a, e Papa i Dangga.	Doe gij dat eens, P. i Dangga.
„Sikomo wea se'e, da koepaintjani,	„Ik zeg u, rijst, dat ik wensch te weten
da kapate noe iwali".	of de vijanden zullen sneuvelen".

Als de proef is afgeloopen en goed uitgevallen (in den e n t o-zang gaat alles voor den wind), wordt de rijst in bladeren gepakt, deze pakjes worden in bamboekokers gestoken, de bamboes worden met water gevuld en tegen een rak geleund, waarna er vuur onder wordt aangelegd. De bamboekokers mogen niet worden omgedraaid en er mag niet naar gewezen worden. Hierdoor zou n.l. de gunstige voorspelling der rijst kunnen worden omgekeerd, terwijl wijzen naar de rijst eene onbeleefdheid zou zijn, die kwade gevolgen zou kunnen hebben. Den volgenden morgen worden de bamboekokers gespleten en de pakjes rijst worden onder den troep verdeeld. Ieder eet zijn aandeel op en de bladeren worden gestoken in een boomstam; dezen boomstam houwt men door. De rijst n.l. en dus ook de bladeren waarin ze is gekookt, hebben den levensgeest van den vijand gelokt en deze is nu in den boom gestoken, de boom is doorgehakt en daarmede is ook de vijand reeds symbolisch vernietigd.

Ndipowiamo ada, ndipotontoa, t. e k.	Doe naar de gewoonte en sla de vijanden bij voorbaat dood, v. a.
Ndipaenakamo kita, i Lagonda, e. k.	Wil gij ons nu geleiden, adelaar Lagonda.
Pendjojo mpaparame mawoesao, t. w. k.	Sluipt voorzichtig en schuifelend voort, j. a.
Ndjo'oe ri woto² nepa motika, t. w. k.	Daarginds op de hoogte zullen wij ophouden, j. a.
Pelede mpekakasi, mawoesao, t. w. k.	Stelt den stoet weder op, voorzichtig en al sluipende, j. a.

De grootste stilte en voorzichtigheid worden nu in acht genomen, zoowel bij het voortsluipen over dag, als bij het ophouden en overnachten.

Pendjojo mpaparame, mawoesao, t. w. k.	Kruipt voorzichtig en sluipend voort, j. a.
Ndjaoe ri ngojo ntana tamotika pintja.	Daar in dat ravijn zullen wij ophouden.
Ndipatimpoe joe'a ndjango, tindja da ndjo'oe noetindja.	Gaat nu de rest van het ei nederleggen en met zand bedekken.
Ndjo'oe ri sajogi mbatoe, tindja da ndjo'oe noetindja.	Daar waar reeds een gedeelte is gelegd geworden.

Digitized by Google

Een paar uitgezochte lieden worden nu door Lagonda vooruit gezonden, om te zien waar degenen zich bevinden, op wie men het heeft gemunt. Als zij terugkomen en de noodige aanwijzingen hebben gegeven, sluipt de troep verder.

Pelede mpekakasi, mawoesao, t. w. k.	Stelt den stoet voorzichtig op, al sluipende, j. a.
Ndipendjojo mpondjololo, mawoesao, t. w. k.	Gaat langzaam kruipend en sluipend voort, j. a.

Thans is men in de onmiddellijke nabijheid der slachtoffers en nu springen de koppensnellers op en vallen aan. Het gelukt hun twee lieden te dooden, Soegala (een man) en Bangkele (eene vrouw). De naam van den man heeft hun Lagonda medegedeeld, die hem wel kende; de vrouw wordt maar i Bangkele genoemd, hetwelk „vrouw" beteekent (7).

Kongkamo i Soegala, wewe natoengkoe, nawewe.	Adelaar Soegala is door de slang gebeten en omstrengeld.
Poenemo i Bangkele, wewe natoengkoe nawewe.	Duifje Bangkele is door de slang gebeten en omstrengeld.
Natembi ngkewowoworo, nasao ngke'aantilanja.	Zij zijn met vloer en al opgewipt, zij zijn met luizen en al weggevaagd.

Men sluipt nu voorzichtig terug, en verlaat zoo het rijstveld waar men de beide koppen heeft gesneld. Is men buiten de omheining gekomen, dan trekt men zich weder in het bosch terug.

Napotoenda ntjese mbaoe, tadoelakokoe k.	De adelaars zijn met geurige bloemen versierd.
Napotoendamo ngkoeranga, tadoelakokoe k.	De adelaars zijn met roode bloemen getooid.
Pojokoka entokoe, jopo ngkatotio jopo, t. k.	Vlieg op met mijn krijgszang, adelaar des wouds!
Ndate ri Wawo mPantande, topa pintja da metopa.	Daar boven op Wawo mPantande (8) zullen we eens neerstrijken.
Pojokoka entokoe, jopo ngkatotio jopo!	Vlieg op met mijn krijgszang, adelaar des wouds!
Ndate ri Wawo nDoda topa pintja da metopa.	Daar boven op Wawo nDoda (8) zullen we eens neerstrijken.
Pojokoka entokoe, jopo ngkatotio jopo!	Vlieg op met mijn krijgszang, adelaar des wouds!
Ndate ri Wawo mPantilo, topa pintja da metopa.	Daarboven op Wawo mPantilo (8) zullen we eens neerstrijken.
Pojokoka entokoe, jopo ngkatotio jopo!	Vlieg op met mijn krijgszang, adelaar des wouds!
Ndate ri Tando mPeoera topa pintja da metopa.	Daarboven op Tando mPeoera (8) zullen we eens neerstrijken.

Digitized by Google

Pojokoka entokoe, jopo ngkatotio jopo!	Vlieg op met mijn krijgszang, adelaar des wouds!
Laoe ri Boejoe mPerere topa pintja da metopa.	Daarginds op Boejoe mPerere zullen we eens neerstrijken.

Hiermede is men te huis gekomen, want Boejoe mPerere is een heuvel vlak bij Moengkoe Dena, waar de koppensnellers ophouden om alles gereed te maken voor hunnen intocht, terwijl ook de dorpsgenooten alles in orde brengen voor hunne ontvangst.

Tot hiertoe gaat de eigenlijke e n t o-zang. Wat nu volgt, heet m o n d o 'o e o l e (1). De naam van dezen zang is waarschijnlijk ontleend aan de woorden: n d o 'o e o l e „daar, kijk". Deze woorden komen wel niet voor in het gezang, althans niet in den tekst die door ons is opgeteekend, maar het is zeer goed mogelijk dat zij door andere zangers wel worden gezegd, of dat zij in een andere redactie wel voorkomen. De inhoud van dit gezang is n.l. een gesprek van de koppensnellers met de gesnelde koppen, die in eene open mand, gevlochten uit een tak van den arèn-palm, worden medegevoerd. Door de openingen der mand heen kijken de koppen naar het vreemde landschap en vragen naar alles wat zij zien. De overwinnaars geven hun telkens antwoord, hen tevens bespottende om hun ongelukkigen toestand. Ook deze zang kan naar verkiezing langer of korter worden gemaakt, al naardat de geest der zangers vaardig is. Men zal bv. in den p o n d o 'o e-o l e-zang in Kruyt's Verhandeling over het Koppensnellen op bl. 179—180 wel regels vinden die hier niet zijn vermeld en omgekeerd. Trouwens de zang moet noodzakelijk overeenkomen met het terrein dat wordt beschreven, en dit is voor ieder dorp anders. In den door Kruyt gegeven zang worden de omstreken van het Pebato-dorp Panta beschreven, hier die van Moengkoe Dena, het dorp der To Wingke mPoso van waar de sneltocht is uitgegaan.

Soemampele mantino, watoe nasoebe mbiti.	Opeens klinkt het pats! want mijne voeten stooten tegen de steenen.
Se'i watoe ngkoro Dewoea, nasoebe mbitikoe.	Hier stooten mijne voeten tegen de steenen in de rivier Dewoea. (9)

Nu vragen de gesnelde koppen:

Jopomo i ntjema se'i?	„Van wien is dit stuk boschland?
Bare'emo koeintjani.	Ik ken het niet meer.
Banjamo ri tana mami.	Het ligt niet meer in ons land".
Jopomo i Mengkoeroe.	„Dit is het boschland van Mengkoeroe. (10)
Ara bamo noeintjani?	Weet ge dat niet meer?
Matamoe kaligo-ligo,	Uwe oogen zwerven maar rond,
laoe ri raja ntambego.	daar binnen in die mand.

(1) In Dl. I, 242 heet deze zang m o n d o'o e o o, 't welk eene afkorting moet zijn van m o n d o'o e o l e, den eigenlijken naam, zooals onze zegsman, een ervaren koppensneller, ons verzekerde.

Digitized by Google

Santjowe dja inosamoe	Ge hebt nog maar een weinig adem,
sawi ri pontampe ntana.	nu ge boven op dit bergterras zijt aangekomen.
Mampoali-ali kila,	Met den bliksem tot zitmat,
mampoënoe oele rondo.—	en eene roode slang tot halssnoer". (11)
Ara oeëmo i ntjema?	„Wiens water is dit?
Bare'emo koeintjani.	Ik ken het niet meer.
Banjamo ri tana mami.—	Het ligt niet meer in ons land".
Ara bamo noeintjani?	„Kent ge dat niet meer?
Oeë mpandioe i Rei².	Het is de badplaats van Rei². (12)
Matamoe enz.—	Uwe oogen, enz".
Ara komali i ntjema?	„Wiens smidse is dat?
Anoe bamo koeintjani.	Die ken ik niet meer.
Banjamo ri lipoe mami.—	Die staat niet meer bij ons dorp".
Komali i Lapadoea.	„Dat is de smidse van Lapadoea. (12)
Ara bemo noeintjani?	Kent ge die niet meer?
Matamoe enz.—	Uwe oogen, enz.".
Ara bentemo i ntjema?	„Wiens versterkt dorp is dit?
Bente bemo koeintjani.	Ik ken dit dorp niet meer.
Banjamo ri tana mami.—	Het ligt niet meer in ons land".
Bentemo i Nggilo se'i.	„Dit is het dorp van Nggilo. (12)
Ara bamo noeintjani?	Kent ge dat niet meer?
Matamoe enz.—	Uwe oogen, enz."
Ara alamo i ntjema?	„Wiens rijstschuur is dit?
Ala bemo koeintjani.	Die rijstschuur ken ik niet meer.
Banjamo ri lipoe mami.—	Die staat niet meer in ons dorp".—
Ponioeamo i Ga'a.	„Dat is de rijstschuur van Ga'a. (12)
Ara bamo noeintjani?	Kent ge die niet meer?
Matamoe enz.	Uwe oogen, enz."
Ara banoea i ntjema?	„Wiens huis is dit?
Anoe bemo koeintjani.	Dat ken ik niet meer.
Banjamo ri lipoe mami.—	Het staat niet meer in ons dorp".
Ara bemo noeintjani?	„Kent ge dat niet meer?
Banoea i nTandoe se'i.	Het is het huis van Tandoe. (12)
Matamoe enz.—	Uwe oogen, enz."
Da koemelintango jaoe.	„Laat ik eens rondkijken.
Banoea ntjema sindjaoe?—	Wiens huizen zijn dat daarginds?"
Ara bemo noeintjani?	„Weet ge dat niet meer?
Banoea ri Wawo nTinoë.	Het zijn de huizen van Tinoë. (13)
Matamoe, enz.—	Uwe oogen, enz."
Ara tarampa i ntjema?	„Wiens lobo is dit?
Anoe bemo koeintjani.	Die ken ik niet meer.

Digitized by Google

Banjamo ri lipoe mami.—	Die staat niet meer in ons dorp".
Se'imo tarampa mami.	„Dit is onze lobo.
Ara bemo noeintjani?	Kent ge die niet meer?
Matamoe, enz.—	Uwe oogen, enz."
Edjamo i ntjema se'i?	„Wiens trap is dit?
Edja bemo koeintjani.	Die trap ken ik niet meer.
Banjamo ri lipoe mami.—	Die staat niet meer in ons dorp".
Ara bemo, enz.	„Kent ge, enz.
Santoekamo awadala.	De eene trap is een duizendpoot.
Santoekamo oele rondo.	De andere is eene roode slang.
Sawi ri dopi mpekire.	We zijn nu al op den dorpel.
Sawimo ndati ra lobo.	We zijn al in de lobo".

Hier eindigt het spreken met de gesnelde koppen. De p o n d o 'o e o l e-zang wordt nu besloten met deze regels:

Pena'oe, taoe ba ndekoe!	Gaat de lobo uit, gij die den sneltocht niet hebt medegemaakt!
Soeba, napoloe ntjosoeba.	Moogt ge steenpuisten aan uwe knieën krijgen.
Ndapapejapimo ento.	Hiermede wordt de e n t o-zang geëindigd.—

Nu volgt het laatste gedeelte van dit gansche l o b o-gezang, dat naar de woorden aan het begin van het refrein, t e l e m o r a heet.

Voluit luidt dit refrein: t e l e, m o r a i n g k o e m o r a. In deze woorden is m o r a eene herhaling van de eindlettergrepen van het laatste woord, zoodat de woorden moeten teruggebracht worden tot t e l e, k o e m o r a, hetwelk te vertalen is met „vrouwen, juicht". De vrouwen worden dus opgeroepen om van hare feestvreugde blijken te geven. Zie Dl. I, bl. 243.

Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Entokoe poeramo jaoe.	Mijn ento-zang is geëindigd.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Mejapi ndati toemampoe.	en heeft zich reeds in den midden stijl van den tempel verborgen.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Entokoe poera mepone	Mijn ento-zang is reeds opgestegen.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Mejapi, ngkoeole-ole.	Hij is, geloof ik, reeds boven bij de goden.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Ento poera koepontoeloe.	Ik heb den ento-zang reeds besloten
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Mepone ri paladoeroe.	Hij is opgestegen tot de goden. (14)
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Lipoe ntoe'a nTo Kinadoe,	De aloude dorpen der To Kinadoe,

Digitized by Google

Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
ndatemo ndati toemampoe.	zijn daarboven in den tempelzuil.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Lipoe ntoe'a nTo Tambe'e	De aloude dorpen der To Tambe'e,
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
ri gongga ngkarengge-rengge.	zijn in het rammelende schelpensnoer. (15)
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Ento poeramo koeënta.	Den ento-zang heb ik ten einde gebracht.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Melimba ri rengko mbe'a.	Nu gaan wij over tot de geschenken.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Ento poeramo koeto'o.	Den ento-zang heb ik reeds opgezegd.
Tele, mora i ngkoemora!	Vrouwen, juicht!
Melimba ri rengko ngkoro.	Nu gaan wij over tot de kleeren en sieraden.

Hierop antwoorden de vrouwen:

Kami toewoemo pindongo,	Wij zijn arme menschen
bemo re'e rengko ngkoro.	We hebben geen kleederen en sieraden.

Waarop de mannen weder zingen:

Woeaki tarampa mami,	Versiert onze lobo,
Wase'e ada i ngkai.	zoo is het de gewoonte der voorvaderen.
Wontjea da noebangani,	Hangt het schedelrek vol,
dika mpotimali-mali.	hangt het vol aan beide kanten.
Dika wo'oe ri tongonja	Hangt het ook in het midden vol.
Boi maraoe lamoa.	Anders zijn de goden boos.
Ri tongonja dika jaoe.	In het midden moet ge het ook volhangen.
Lamoa boi maraoe.	De goden zijn anders vertoornd.

Nadat de vrouwen nu sirih-zakken, hoofddoeken en broeken aan het schedelrek hebben gehangen, tot belooning voor de strijders die de eischen der voorvaderlijke gewoonten weder hebben vervuld en dus heil en zegen aan het dorp hebben gebracht, zingen zij weder:

Setoe poera koebangani.	Nu hebben we het volgehangen.
Wase'e ada i ngkai.	Zoo is het de gewoonte der voorvaderen.

Waarop de mannen weder antwoorden:

Ane poera ndabangani,	Als het reeds is volgehangen,
da tame'onto sarai.	dan zullen we een oogenblik ophouden.

Digitized by Google

Ane pontomo noedika,	Als ge alles hebt opgehangen.
da taowemo molinga.	dan zullen we ophouden met zingen.

Dikwijls wordt het motelemora ook nog besloten met een gezang dat, naar het refrein waarmede het wordt gezongen, Nene i Dalo heet. Dit refrein wordt tusschen de regels in gezongen, bv. op de volgende wijze, tusschen deze regels:

Ndate tontji ri petengke,
lo'e mangantjeko reme.

Nene, nene i Dalo lodara, e ndate tontji ri petengke, o ndate tontji ri petengke, ndji petengke, e Nene i Dalo e lodara, e nggea mantjalemboe lea, ele ntjalemboe lea e lo'e mangantjeko e, mangantjeko reme, ntjeko reme e nggele montjalemboe lea, ele ntjalemboe lea.

De tekst van dit gezang is de volgende:

Reme ntoedoemo ri tana,	Het daglicht is reeds aangebroken,
pombeinde ntali gangga.	en schittert tegen de hoofddoeken in. (16)
Tontji ndate ri petengke,	De vogels op de dakversieringen,
lo'e mangantjeko reme.	kunnen de zon reeds begroeten.
Reme nasindimo soma,	De zon schijnt al op het erf,
pombeinde nggoema sopa	en blinkt om strijd met de zwaardscheeden. (17)
Reme nasindimo wombo,	De zon schijnt al op den huisingang,
pombeinde ntali bonto.	en flikkert op de hoofdbanden.
Koesaroe reme ri dopi,	Ik dacht dat de zon op de planken scheen,
ntano limbajo ntjanggori.	maar het is de weerschijn der voorhoofdsversierselen. (18)

Hierna beginnen de mannen aan de vrouwen te vragen om geschenken, bv. met de volgende woorden:

Se'i panto'o i ngKai:	Grootvader heeft gezegd:
Lemba ndawaika kami.	dat gijlieden baadjes moet geven.

Waarop de vrouwen antwoorden:

Maoe panto'o i ngKai,	Al heeft Grootvader het gezegd,
lemba bare'e ri kami.	baadjes hebben wij niet.

De mannen hernemen daarop:

Mbolimo madja'a-dja'a,	Al zouden het oude baadjes zijn,
pomajali ea mata.	het is maar om ons niet verlegen te maken.

Immers als er niet iets gegeven zou worden, zou teleurstelling of beschaamdheid zich van de mannen meester maken. De vrouwen antwoorden nu weer:

Digitized by Google

Sako dja madja'a-dja'a	Zelfs al zouden ze afgedragen zijn,
be da kawai karaba.	baadjes geven wij niet.
De mannen weder:	
Ane bare'e ndiwai,	Als ge ze niet geeft,
da maeamo i ngKai.	Dan is Grootvader beschaamd.
En de vrouwen:	
Ne manto'o ea mata.	Praat nu maar niet over beschaamheid.
Be da kawai karaba.	Wij geven geen baadjes.

En op deze wijze gaat het nog een weinig voort, totdat het goed dag is en het noodzakelijke werk moet worden verricht door een deel der feestvierders, terwijl het grootste deel gaat uitslapen.

Aanteekeningen.

(1). Dit ei moet dienen om er de wichelarij mede uit te voeren, die in Dl. I, bl. 231 is beschreven.

(2). Dl. I, bl. 230, onderaan.

(3). Dl. I, bl. 14, 15. Kaap Doewangko ligt bij de uitstrooming der Posso uit het Meer.

(4). Op een derde gedeelte der Oostkust van het Meer.

(5). Watoe Loentoe, „de Steen-boven-water", ligt geheel in den Z.O. hoek van het Meer.

(6). Dit Wawo nDoda lag in Mori en is niet te verwarren met het gelijknamige dorp in Onda'e, dat niet ver ten O. van Moengkoe Dena lag.

(7). De beide slachtoffers waren afkomstig uit het Morische dorp Wawo Rangka.

(8). Wawo mPantande, Wawo nDoda, Wawo mPantilo en Tando mPeoera zijn de plaatsen die men op de heenreis heeft aangedaan en vanwaar zich ook deelnemers aan den sneltocht bij den troep hebben aangesloten. Terwille van dezen houdt men op al die plaatsen op en viert het koppensnellersfeest. Zie Dl. I, bl. 239—241.

(9). Het riviertje dat aan den voet van den heuvel Moengkoe Dena ligt.

(10). Mengkoeroe was toen ter tijd een kleine knaap, de zoon van een der koppensnellers.

(11). De koppensnellers bespotten hier de gesnelde koppen. De bliksem, die den kop tot zitmat heeft gediend, is het zwaard dat zijn hals heeft doorkliefd, en waarop dus zijn kop een oogenblik heeft gezeten, zooals hij tevoren zat op zijn hals. De roode slang, die hem tot halssnoer strekt, is de kring van bloed die zich om zijn hals heeft gevormd.

(12). Rei-Rei, Nggilo, Ga'a en Lapadoea zijn allen kinderen van deelnemers aan den sneltocht. Tandoe is een bewoner van Moengkoe Dena.

(13). Tinoë lag ten N.O. van Moengkoe Dena, op een hoogen heuvel, waardoor de huizen vanuit Moengkoe Dena te zien waren.

Digitized by Google

(14). Met deze regels wordt bedoeld, dat de gesnelde koppen reeds hunne plaats hebben gevonden in den dorpstempel.

(15). In deze laatste regels wordt er over gejuicht, dat de schedels der inwoners van de aloude Kinadoesche dorpen reeds hunne plaats hebben gevonden in den tempelzuil toemampoe (Dl. I, bl. 287, 292, 425) en in het schelpensnoer van den oorlogspriester, dat na een sneltocht gevoed werd, doordat men er een stukje van de scalp van een der koppen in stak (Ibid., 233, 234). To Tambe'e zijn de To Kinadoe die aan de W. punt van het Matano-Meer wonen, zie bl. 244.

(16). Bedoeld zijn de hoofddoeken der koppensnellers, die zich door bizondere teekening onderscheiden. (Dl. II, bl. 323).

(17). De koppensnellers mochten de scheeden hunner zwaarden met bladtin beplakken, zoodat zij in het morgenlicht blonken.

(18). Over de sanggori, zie Dl. II, bl. 132.

IV. GODSDIENSTIGE POËZIE.

10. Gebeden.

1. Als proeve van de gebeden die bij sommige gelegenheden worden uitgesproken, volgt hier een gebed, dat geheel in kajori-vorm is gebracht, wat rijm en maat betreft. Het is uitgesproken bij het montjepa panga, of mantjela panga, de bekende plechtigheid, die ten doel heeft om iemands zonden, waarvoor hij vreest te zullen worden gestraft met eenig ongeval, van hem af te nemen, zoodat de straf hem blijft bespaard (1).

1. Boo lamoa silaoe,	1. O goden daar beneden,
2. bara jore, ndipembangoe!	2. indien gij slaapt, staat op!
3. pakanaa talingamoe,	3. laat uwe ooren geopend,
4. pakaboejamo rajamoe.	4. en uw hart welwillend zijn.
5. Be da boeto wo'oe jakoe	5. Moge mij geen ongeval overkomen
6. da mantjela panga ngkadjoe.	6. als ik den stengel afscheur.
7. Wase'e djoejoe ntoe'akoe,	7. Aldus is de gewoonte mijner voorvaderen,
8. podede ntombonoeakoe.	8. en de zede mijner familieleden.
9. Poeë Lamoa sindate,	9. O goden daar boven,
10. radoea komi moawe,	10. die beiden nevens elkander woont,
11. kasawi-sawi woerake,	11. tot wie de luchtgeesten opstijgen
12. pai tanoana mpae!	12. en de levensgeest der rijst!

(1) Zie Dl. I, bl. 271, 272.

Digitized by Google

13. Anoe lai kasojoa	13. Die in het Westen woont,
14. madika pelengo songka,	14. en beschermt en regeert,
15. anoe ri pebete eo,	15. die in het Oosten woont,
16. madika songka pelengo.	16. en regeert en beschermt.
17. Anoe ri pajompo jangi	17. Die in het Noorden en in het Zuiden zijt,
18. radoea ntimali-mali.	18. en u aan weerszijden bevindt.
19. Ndoi Ronda Eo, Poeë,	19. Vrouwe die in de Zon woont,
20. olongi ntaoe mawoeë,	20. opperste der geduchten,
21. olongi ntaoe mabari!	21. overste der geweldigen!
22. Njamo kajoe, da maronte,	22. Al zou een boom u in den weg staan, hij zal vallen.
23. njamo batoe, da maloeli,	23. al zou het een steen zijn, hij zal omrollen,
24. ewa ndipendi'oloka.	24. alsof gij er midden door gingt,
25. ewa ndapelintangaka.	25. alsof gij er dwars doorheen gingt.
26. Roendoe ndjai tanga ngapa,	26. Zoo komen ze neer midden op het erf,
27. roendoe ndjai totobola,	27. zoo komen ze neer onder het huis.
28. ewa boeja, ewa wajo,	28. als een sarong van foeja, als een schim,
29. ewa popopa ntabango.	29. als bladscheeden van een kokospalm.

Door het oneven aantal regels, rijmen deze van af 21 niet meer op elkaar. Indien tusschen 20 en 21 wordt gevoegd de regel:

20*a*. i Lai nTo Wawo Jangi „Heer die boven den Hemel woont", en regel 27 tusschen 24 en 25 wordt geplaatst, zijn het alleen nog maar de regels 21 en 22 die niet op elkaar rijmen. Men heeft n.l. in de regels 24—27 de parallellen regelrecht op elkaar laten volgen (als gemakkelijker zóó te onthouden), in plaats van, naar den eisch van het rijm, de regelparen parallel te doen loopen. Hetzelfde geschiedt in de woerake-poëzie.

Ter verklaring behoeft niet veel te worden gezegd. De goden van Onder- en Bovenwereld worden tot getuigen der handeling aangeroepen. De vertaling der regels 14 en 16 is niet geheel zeker; de beteekenis van pelengo is in de woerake-taal „bescherming, beschutting", terwijl songka „bevel, opdracht, regeeringsdaad" is. De woorden staan niet in genitief-verband, omdat zij in den volgenden regel in omgekeerde volgorde staan. In regel 18 beteekent „aan weerszijden": aan de beide zijden der dagelijksche zonnebaan. Voor Noord en Zuid heeft het Bare'e geen andere aanduiding dan: „zijden des hemels", of „zijden der zon". Met de voorwerpen in regel 28 en 29 genoemd, worden lichte dingen bedoeld.

Digitized by Google

2. Het nu volgende gedicht is een gebed uitgesproken door een jager, die een sirih-offer nederlegt bij een grooten waringin-boom (n o e n o e):

1. Ara banoea i ntjema	1. „Wiens huis is het
2. koelioenakamo ngena?	2. dat ik zoo even ben voorbijgekomen?
3. Modjoë ata ndateka.	3. De rand van het dak is hoog.
4. Laoembe take-takenja.	4. De sirih (die ik aanbied) zijn maar bladeren.
5. Mamongonja dja kabera.	5. De pinang is maar wilde pinang.
6. Laoemo wo'oe tentea.	6. Er is ook kalk bij.
7. Anoe ri banga, ri lenga,	7. Het wild in de dalen en in de valleien.
8. da noetoedjoe kare'enja.	8. wil mij dat aanwijzen.
9. Siri ngana, ane djela,	9. En als de honden komen,
10. ne'e noebee-beeka.	10. wil ze dan niet wegjagen".

De jager begint het huis met zijn hooge dak (het lommer van den waringin) te prijzen, en biedt vervolgens eene sirih-pruim aan, waarvan hij nederig zegt dat de sirih maar bladeren zijn (die veel geringer worden geschat dan de vruchten), en de pinang maar wilde pinang is. Vervolgens vraagt hij of de geesten van den waringin hem willen behulpzaam zijn om het wild op te sporen en of zij de honden niet willen bang maken en wegjagen. De honden zijn met n g a n a (kinderen) aangeduid.

3. Nog een ander gebed in dicht, bij het m o n t j e p a p a n g a, is het volgende:

Boo Lamoa sindate,	O goden daar boven,
oejoe inosa marate!	laat lang leven neder!
Oejoe inosa pajoë,	Geeft leven zoo lang als een rotan,
pindongo kapelaloë.	opdat wij er aan gaan hangen.
Oejoemo toemoë ntomboe	Laat een lange lianenrank neder,
da kapelaloë wo'oe,	opdat wij er aan gaan hangen,
O de pampoeë Lamoa!	O Heeren goden!

De lijn of het touw dat oudtijds de verbinding tusschen hemel en aarde uitmaakte, en dat de goden soms op verzoek nog wel eens neerlaten, wordt hier vereenzelvigd met i n o s a m a r a t e, de „lange adem" of het „lange leven", waarom hier wordt gebeden.

4. Het volgende is een dergelijk gebed om lang leven en gezondheid.

Boo lamoa sindate,	O goden daarboven,
dontjo tanoana labe!	bevestigt onzen afgegleden levensgeest!
Boo lamoa silaoe,	O goden daarbeneden,
sasaele paja'akoe!	ondersteunt mijne voetzolen!
Dja lori² sangkani,	Maakt onzen levensweg geheel glad,

Digitized by Google

ewa gora'oe ntadantji.	als de schaal van een ei.
Lori[2] ntojoe manoe,	Zoo glad als een eierschaal,
manto'o bomba mopasoe.	dat een bomba-stengel er nog ruw bij is.
Pai naka tojoe manoe,	Daarom liever als een eierschaal,
bomba apa da mopasoe.	want een bomba-stengel heeft soms nog knoesten.
5. Boo lamoa sindate,	O goden daarboven,
mekikabe djoë mpale.	ik vraag u mijne hand te vatten.
Oejoe inosa kajoro,	Laat een levensdraad neder als een touw,
kapelaloë, pindongo.	dat wij stakkers er aan mogen hangen.
Oejoe inosa marate.	Laat een langen levensdraad neder,
da kapelaloë mpale.	dat wij er met de handen aan gaan hangen.

De voorstelling in N° 4 is, dat de goden daarboven, die met het koepelgewelf van den hemel de aardbewoners overspannen, ook den levensgeest, als die te ver mocht uitsteken boven het hoofd, (waar hij door de fontanel kan in- en uitgaan) en hier of daarheen zou kunnen afgegleden zijn, weder bevestigen kunnen, door hem vast te drukken, daar zij hunne kracht van boven naar beneden doen werken. De goden daar beneden oefenen hunne kracht van onderen naar boven uit en ondersteunen onze voetzolen. Zoo zal onze levensgeest, door die beide krachten in bedwang gehouden, ons lichaam niet verlaten, waardoor ons een lang leven is verzekerd.

Verder wordt in N° 4 gevraagd om een levensweg zoo glad als een eierschaal. Hoe reëel deze beeldspraak wordt opgevat, blijkt hieruit, dat het gebruikelijke beeld van een b o m b a-stengel nog opzettelijk wordt verbeterd. De Maranta dichotoma heeft een geheel gladden en zuiver rechten stengel, maar deze vertakt zich toch nog hier en daar en wordt dus in gladheid nog door een eierschaal overtroffen.

In N° 5 is hetzelfde beeld gebruikt als in N° 3.

6. Thans volgt een gebed uitgesproken door een smid die, voordat hij met smeden begint, het m a n t j e l a p a n g a verricht.

1. Koda lai ara ntana,	1. Langkoda onder de aarde,
2. papeogoe kinapara,	2. doe het smeedijzer wel gelukken,
3. da napewali soemara,	3. opdat het een zwaard worde,
4. pematai nTando ngKasa.	4. verstaald met hard ijzer van Tando ngKasa.
5. Oease wo'oe samata,	5. Ook eene bijl wil ik smeden,
6. da koekeni loi daga,	6. om die mede te nemen naar het strand,

Digitized by Google

7. da koeowosika pangka.	7. en er de vloedbosschen mee om te hakken.
8. Palinta ngkoewangoenaka,	8. Dat ik een vat zout kan maken
9. da koekeni ndeki Bada,	9. en het naar Bada kan brengen,
10. da koeolika woejawa;	10. om er goud voor te koopen;
11. da bengga wo'oe samba'a,	11. en ook een buffel,
12. da napopanta noe ana.	12. als een erfstuk voor mijne kinderen.
13. Oease wo'oe samata,	13. En dan nog eene bijl,
14. da koebalaka doeanga,	14. om er eene prauw mee te hakken,
15. kadjoe natowo i nTaga,	15. uit een boom die is geveld door Ta Garanggo,
16. lai winanga nTomasa.	16. aan den mond der Tomasa.
17. Koetompo manoe samba'a	17. Ik wil eene kip slachten
18. toë timali djajanja.	18. welker ingewand gunstig voorspelt.
19. Katoedoekoe lai tana,	19. En als ik dan het huis uitga,
20. sapee tengko i kana.	20. dat dan de t e n g k o ter rechterzijde geluid geve.
21. Koewie, ngkoelempanaka,	21. En als ik dan loop en voortga,
22. natiro ngkoa'a ngkongka.	22. en de k o n g k a en de k o a'a op mij nederzien,
23. koesoepa mpakoeli bata.	23. dan blaas ik tooverkruid tegen de slechte voorteekenen.
24. Se'i da meandoebaka,	24. En nu ga ik naar het strand afvaren,
25. da koesepakamo panga.	25. daarvoor zal ik een gevorkten stengel vaneen scheuren.
26. Imboe jora, imboe mbata	26. Verwijder de waterslangen van allerlei soort,
27. garanggo mpera'oepaka,	27. de krokodillen, door ze met den kop zich in het zand te doen leggen,
28. tando enggo-enggonaka,	28. en de boomstammen die onder water liggen,
29. da koendjoi Djawa-djawa.	29. dat ik naar de vreemdelingen kan gaan.
30. Da koemaoli salana.	30. Daar ga ik dan eene broek koopen.
31. Ka to-Onda'e i mPapa,	31. Daar mijn vader een To Onda'e is,
32. dja mamposabiti wantja,	32. die slechts een schaamgordel

Digitized by Google

	van ruw bewerkte boomschors draagt,
33. mewalili, napasaja.	33. zal hij mij niet herkennen als ik terugkom.
34. Kadjelakoe ri winanga,	34. Als ik dan aan het strand ben geweest,
35. da napasaja noe ana,	35. zullen mijne kinderen mij niet herkennen
36. da napanto'o padangka.	36. en denken dat ik een handelaar ben.

1. Langkoda (in het vers afgekort tot Koda) is de smid in de Onderwereld. Zie over deze figuur Dl. II, bl. 111, 112.

3. De Toradja's verstalen hunne zwaarden enz. met de hardste ijzersoort die zij kennen; men beweert dat die welke bij Tando ngKasa, in Lamoesa, wordt gevonden, de beste soort is.

9—11. Zout is in Bada en de andere landschappen die ver van de zee liggen, bizonder gewild. Stofgoud, dat in Bada uit de rivieren wordt gewasschen, en buffels worden uit Bada uitgevoerd.

15. „Geveld door Ta Garanggo" (in het vers afgekort tot Taga) is eene aardigheid. Ta Garanggo ligt begraven dicht bij den mond der Tomasa-rivier. Zie over hem Dl. I, bl. 40.

22. De kongka en de koa'a, twee roofvogels, voorspellen dikwijls onheil. Dit tracht men soms af te weren door gekauwde tooverkruiden te spuwen in de richting van het onheilspellend geschreeuw.

29. Djawa-djawa, woordelijk „de Javanen en dergelijken". Hiermede zijn de vreemde handelaars bedoeld, die Europeesche en andere fabrickswaren invoeren. Een gewone benaming is dit niet.

7. Ten slotte een gebed van kopergieters:

1. Pira mami pakaloeloe,	1. Maak ons zilverbrons zacht,
2. ewa eoe ba ndaoedjoe.	2. als spinazie die niet samengebonden is.
3. Pakaloeloe pira mami,	3. Maak zacht ons zilverbrons,
4. ewa eoe ndapoai.	4. als spinazie die in de zon is gelegd.
5. Se'i santjila mamongo.	5. Hier is eene sirih-pruim.
6. Sakopa taoe mosondo	6. Zelfs van hen die den blaasbalg hanteeren,
7. pale ne ndapakatodjo.	7. laat de armen niet moede worden.
8. Se'i langke ngkoepogaoe,	8. Laat de enkelring dien ik hier maak,
9. magoelapa mata nggaroe.	9. helderder blinken dan kattenoogen.

Digitized by Google

10. Ewa lana pantawakoe.	10. Dat ik hem giete als olie.
11. Roendoe lai witi ntaoe,	11. Als hij om iemands enkels komt,
12. pasingkiki ewa bangkoe.	12. doe de einden in elkaar sluiten, als twee schelpen op elkaar.

1. Pira is het Mal. perak; waarschijnlijk is hiermede bedoeld een mengsel van zilver en koper, want „zilver" heet in het B. steeds salaka.

12. Bangkoe is de doosjesschelp, die de Toradjasche mannen gebruiken om zich de baard- en knevelharen uit te trekken. De enkelring wordt om het been sluitend gemaakt, doordat de uiteinden in elkaar passen en met een pennetje worden vastgestoken.

11. Doodenzangen.

Het groote doodenfeest der Toradja's, dat tengke heet, welks viering van 7 dagen lang wij eenige malen hebben bijgewoond, is sinds het optreden van het Nederlandsch bestuur nog maar enkele keeren met den ouderwetschen luister gevierd. In 1909 hebben wij het nog te Lepati in Lage bijgewoond, maar het was toen reeds merkbaar dat de beteekenis van dit feest begon te verminderen. Het aantal gasten en het getal der geslachte offerdieren was toen reeds lang niet meer dat, wat wij in de jaren vóór 1905 hebben gezien.

Het feest zelf is uitvoerig beschreven in Dl. II, bl. 127—142. De zangen van dit feest zijn tweeërlei. De eerste is de „litanie der dooden", zooals deze zang op bl. 135—137 wordt genoemd, en de tweede is de „tengke-zang", waarover op bl. 137—139 is gesproken.

I. Het heeft ons veel moeite gekost om den eersten zang op schrift te krijgen. Buiten het tengke-feest zelf, is het ons nimmer gelukt eene der deskundige priesteressen over te halen ons den tekst voor te dragen. Zoo iets is streng verboden en de priesteres zou, indien zij voor zich zelve al geneigd zou zijn geweest om ons de gunst toe te staan waarom wij reeds dikwijls hadden gevraagd, toch door hare huisgenooten en familieleden wel zijn teruggehouden van het ondernemen van zulk een waagstuk. Den zang opschrijven terwijl hij wordt voorgedragen, is geheel onmogelijk; niemand kan het gedreun der oude tandelooze priesteressen verstaan; de regels en de woorden worden herhaald, afgebroken, weer herhaald en met allerlei rekkingen en trillers gezongen, zoodat men er geen zin uit kan maken. Niemand kan dan ook zelfs een klein stukje van dezen zang opzeggen, al heeft hij nog zoovele tengke-feesten bijgewoond, terwijl van de woerake-zangen de meesten wel een groot of klein aantal regels van buiten kennen.

Digitized by Google

Ten laatste is het ons gelukt op een t e n g k e-feest zelf, nog voordat de voordracht van den zang was begonnen, van twee oude priesteressen den tekst van den zang opgezegd te krijgen, met de noodige verklaringen. Een en ander laten wij hier volgen.

Het woord t e n g k e is identisch met het Morische t i n g k e; waarschijnlijk is het uit het Morisch overgenomen. M o t i n g k e in het Morisch beteekent „zingen", en t i n g k e is het algemeene woord voor „gezang". Dat het t e n g k e-feest van de To Mori zou zijn overgenomen, wordt trouwens door allerlei aanwijzingen waarschijnlijk gemaakt.

1. Soentjoeli, soentjoeli bangoe mate.	1. Sluit uwe ledematen aaneen en staat op van den dood.
2. Pintja tepobangoe ri lae ntjolikaro.	2. Ge zult eerst overeind komen in de doodenkatafalk.
3. Tepotoeri-toeri, taria ba ntepotoeri.	3. We willen blijven liggen, maar kunnen niet blijven liggen.
4. Rei, ba ntepoerei, tapengkenapengkena.	4. We willen vlug naar boven gaan, maar we kunnen niet.
5. Tasoengkawakamo wa'a mbantjoeaka.	5. De kisten zullen we openen, dat we er uit kunnen gaan.
6. Mokere berese ndji wawo ntondo lindokoe.	6. De bliksem knettert daar boven mijn hoofd.
7. Kongkamo Ngkai nTajontji, taoe ma'i ngkatima.	7. Adelaar Grootvader van Tajontji is het dien we komen halen.
8. Kongkamo Papa i Bo'e, taoe ma'i ngkatima.	8. Adelaar Vader van Bo'e is het dien wij komen halen.
9. Kongkamo i Ta Oembala, taoe ma'i ngkatima.	9. Adelaar Oom van Oembala is het dien we komen halen.
10. Kongkamo i Makoemoeti, taoe ma'i ngkatima.	10. Adelaar Makoemoeti is het dien we komen halen.
11. Poenemo Toe'a i Dodingi, taoe ma'i ngkatima.	11. Duifje Grootmoeder van Dodingi is het die we komen halen.
12. Poenemo Indo i ngKonde, taoe ma'i ngkatima.	12. Duifje Tante van Konde is het die we komen halen.
13. Poenemo Nene i mPandioe, taoe ma'i ngkatima.	13. Duifje Moeder van Pandioe is het die we komen halen.
14. Poenemo i Djekoeli, taoe ma'i ngkatima.	14. Duifje Djekoeli is het die we komen halen.
15. Tepobangoe akoe mobangoe male-male.	15. Ik kom wel overeind, maar gevoel mij stijf bij het opstaan.
16. mampobangoewaka koro measi-asi.	16. terwijl ik mijn arme lichaam overeind breng.

Digitized by Google

17. Koetima baoegakoe, koewento ri tongokoe.
18. Koetima goema, koewento ri tongokoe.
19. Koetima paoebakoe, koeparaparasoentjoemo.
20. Koetima talikoe, koewento ri wo'okoe.
21. Koetima topikoe, koeparaparasoentjoemo.
22. Koetima lembakoe, koeparaparasoentjoemo.
23. Koetima talikoe, koewento ri wo'okoe.
24. Koelede-ledemo dopi, dopi ntingarasikoe.
25. Koewia witikoe, koewia male male,
26. mampowaleaka koro measiasi.
27. Djela ndjai wombo, djela mentade-ntade,
28. mampentadeaka koro measiasi.
29. Koepona'oe-na'oe loi edja ntjinoekakoe,
30. toedoe ndjai tana, toedoe ntetoro-toro.
31. mampentoroaka koro ntoasiasi.
32. Salontjo salontjo parigi ndjoë ata,
33. da penggoli-nggoli ri ara ngginopa.
34. I se'imo ntano ngapa kadalea mpoene,
35. kadalea mpoene, kadalea ntoëa.
36. Ira ntjoi rama toedoe ntjironda-ronda.
37. Saronda woerake, saronda ajoe ntangi.

17. Ik neem mijn schaamgordel en bind hem om mijn middel.
18. Ik neem mijn zwaard en bind het om mijn middel.
19. Ik neem mijn draagsarong en die doe ik om.
20. Ik neem mijn hoofddoek en bind dien om mijn hoofd.
21. Ik neem mijn sarong en trek die aan.
22. Ik neem mijn baadje en doe het aan.
23. Ik neem mijn hoofddoek en bind dien om mijn hoofd.
24. Ik open het deksel, waarheen ik steeds heb opgekeken.
25. Ik beweeg mijne beenen, maar ik beweeg ze stijf,
26. om mijn arme lichaam te doen voortgaan.
27. Ik kom aan den huisingang, voetje voor voetje,
28. mijn arme lichaam vooruitschuivende.
29. Ik daal af van de trap, die ik eerst met de voeten heb gemeten,
30. en kom op den grond, mij om en om wendende,
31. steeds mijn arme lichaam omwendende.
32. Ineens loop ik door naar de goot onder den dakrand,
33. voortwaggelende onder de uiteinden der vloerbalken.
34. Hier is dus het erf waar de duifjes zich vermaken,
35. waar de duifjes en de adelaars zich vermeien.
36. De bladeren der s o i-planten komen gelijkelijk neer.
37. Aan de eene zijde priestergezang, aan de andere zijde treurgezang.

Digitized by Google

38. Toemboe mpinoraa riojo mpontonggora.
39. podjaja ntengke, podjaja mboliaka.
40. P'enangka-nangkamo tinangka mbawo lipoe.
41. Bara ndate se'i tadoe mpeboego-boego?
42. Bara ndate se'i tadoe mpeanti-anti?
43. Bara ndate se'i tadoe mpedoeroe-doeroe?
44. Bara ndate se'i Taolawa ndoendoe?
45. Bara ndate se'i Taloemia nggawo?
46. Bara ndate se'i Lonagia loeni?
47. Bara ndate se'i Talangi mentjee?
48. Bara ndate se'i Mompele berese?
49. Bara ndate se'i Tamoloeë tondi?
50. Bara ndate se'i Sandjee tambolo?
51. Bara ndate se'i Nalelera ntangi?
52. Bara ndate se'i Tina mata mboeja?
53. Bara ndate se'i Tina ntjese mboenga?
54. Se'imo ntano Songkila ntepotada.
55. Tapopapesoe'a ri woto, ba dja marate.
56. I se'imo ntano panga ndjaja ri baroe.
57. I se'imo ntano panga ndjaja ri nawoe.
58. I se'imo ntano panga ndjaja ri bonde.
59. I se'imo ntano panga ndjaja ri komali,

38. In het midden der voorgangers bevindt zich de regenboog,
39. het voertuig voor het doodenfeest, het voertuig voor de geesten.
40. Gaat nu halen de geroepenen boven uit het dorp.
41. Is daar ook de voorganger ter verdediging?
42. Is daar ook de voorganger ten geleide?
43. Is daar ook de voorganger ter verzameling?
44. Is daar ook Taolawa ndoendoe?
45. Is daar ook Taloemia nggawo?
46. Is daar ook Lonagia loeni?
47. Is daar ook Talangi mentjee?
48. Is daar ook Mompele berese?
49. Is daar ook Tamoloeë tondi?
50. Is daar ook Sandjee tambolo?
51. Is daar ook Nalelera ntangi?
52. Is daar ook Tina mata mboeja?
53. Is daar ook Tina ntjese mboenga?
54. Hier is dan het dorp Songkila ntepotada.
55. Laat ons maar eens beproeven of de opgang steil is.
56. Hier is de zijweg naar de arènpalmen.
57. Hier is de zijweg naar de groote akkers.
58. Hier is de zijweg naar de kleine akkers.
59. Hier is de zijweg naar de smidse,

Digitized by Google

60. pondetea laboe, pondetea mpenai.	60. de smederij van messen, de smederij van zwaarden.
61. Toedoe lai jombo ntepolo-polombea.	61. Wij komen in de vlakte van het vogelhooren.
62. Oni ngkamboelawa, tekoemiri ntekeke.	62. Daar klinkt het geluid van de teka-teka als vroolijk gelach
63. I se'imo ntano sajoe morondaronda.	63. Hier zijn twee waterleidingen naast elkaar.
64. Saronda oewoë, saronda ajoe ntangi.	64. De eene straal is water, de andere tranen.
65. I se'imo ntano oeë ngkanggoe-nggoe-nggoenggoe,	65. Hier is het borrelende water,
66. mampobatoe pingga, mampobone lawoeloe.	66. met schotels tot steenen en kralen tot zand.
67. I se'imo ntano koro nTjilioe Raja.	67. Hier is de rivier Silioe-Raja.
68. I se'imo ntano koro nTjaloe Nggigiwa.	68. Hier is de rivier Saloe Nggigiwa.
69. I se'imo ntano koro Oeë ngKakata.	69. Hier is de rivier Jeukend Water.
70. I se'imo ntano Tamawata nteoeso.	70. Hier is de Tamawata nteoeso.
71. I se'imo ntano Oeë nTjambira Dolo.	71. Hier is de rivier Ten-Halve-Rood (1).
72. Napandioe ntaoe osi ndjoe'a, taoe osi ntjaeo.	72. Daarin baden degenen die gestorven zijn aan ziekten, in één dag.
73. I se'imo ntano noenoe mokiakia.	73. Hier is de waringin-boom die voortdurend roept (2).
74. I se'imo ntano tamawawoe mbarana.	74. Hier is het groote varken.
75. Wai tilarinja pai takantelioe.	75. Geef het zijn deel, opdat wij het voorbij komen.
76. Wai tilarinja adja toebi mpenai.	76. Geef het een stukje pompoen, met een mes afgehakt.
77. I se'imo ntano karambaoe nTorate,	77. Hier zijn de buffels van de Onderwereld,
78. pamebangkoe ntondoe lai batoe ntjoemajono.	78. die hunne horens schuren tegen de rotsen.
79. I se'imo ntano Torate i Langkoda,	79. Hier is de smid der Onderderwereld, Langkoda,

(1) De meest bekende der rivieren van de Onderwereld. Zie Dl. II, 112, 125, 136.

(2) De beteekenis van m o k i a-k i a is onzeker. Bij dien boom houden de Dooden op en leggen er het een of ander geschenk neder.

Digitized by Google

80. dja mondonde mpaloe, mpapombande toelenja.

81. Tendeka bea'oe tendeka mokaii, pai ntakantelioe.

82. I se'imo ntano Torate i Wioë.

83. I Wioë ntano taoe mokio-kio.

84. I se'imo ntano noenoe sampesampe.

85. Sampe ntali danto, sampe ntali binolo.

86. I se'imo ntano woto ri Pekawaro,

87. kawaro ngkantakoe, kawaro mpenaikoe,

88. kawaro ntiniikoe, kawaro mpepekoe.

89. I se'imo ntano woto ri Pentoëra,

90. Pentoëra langke, Pentoëra nggoloesoe.

91. I se'imo ntano woea masese jojo.

92. Inde'i ntakandekoe, ndekiriamo se'e.

93. Kono ngkoelongara betoe'e ngkaeoa.

94. Mobolai kita, tapasingkoë anata.

95. Tadongemo moeni totoea ntosambali.

96. Tadongemo moeni ndonde mpaloe nTomori.

97. I se'imo ntano palampa ntjoemaatoe.

98. I se'imo ntano panga ndjaja mbinoleangi,

99. binolea mpangko, binolea mpenai.

80. die maar met zijn hamer slaat, terwijl hij zijn hand ophoudt voor een ei.

81. Werpt hem een kemiri-noot toe, werpt ze naar links, opdat we kunnen voorbijgaan.

82. Hier is het insect der Onderwereld Wioë.

83. Die Wioë is iemand die maar steeds roept.

84. Hier is de volgehangen waringin-boom.

85. Volgehangen met gekleurde hoofddoeken, en met bonte hoofddoeken.

86. Hier is de berg Pekawaro,

87. waar mijn schild wegwaait en mijn zwaard wegwaait,

88. waar mijn hoed wegwaait en mijne draagmand.

89. Hier is de berg Pentoëra,

90. de berg der enkelringen en der armringen.

91. Hier is de pinangboom ,met wuivenden top.

92. Daarlangs moeten wij opklimmen, daar tegenop.

93. Ik zie reeds daarboven de sterren van het luchtruim.

94. Nu krijgen we een huis en we brengen onze kinderen bijeen.

95. Daar hooren wij weder de foeja-klopplank der lieden aan gene zijde der bergen.

96. We hooren weder het geklop van de hamers der Tomori.

97. Hier zijn ook rijstschuren bij honderden.

98. Hier is het zijpad naar de smidse,

99. de smederij van Morische en andere zwaarden.

Digitized by Google

100. I se'imo ntano tana mpo'eso mpae.	100. Hier is het land dat rijst voortbrengt.
101. Ne'e ntaseko-seko, boi kangojo wo'o.	101. Laat ons er niet over praten, opdat wij het hoofd niet kwijt raken.
102. Kalengkoedjoe oeëloe, tana mpo'eso mpae.	102. Het water komt ons in den mond, bij het zien van de rijstvelden.
103. I se'imo ntano panga ndjaja sampanga.	103. Hier is weder een ander zijpad.
104. Mokeba sanggori panga ndjaja radoea.	104. Hier splitst zich de weg in tweeën, als een krullend hoofdversiersel.
105. Mokeba ntjanggori panga ndjaja tatogo.	105. Hier splitst zich de weg in drieën, als een krullend hoofdversiersel.
106. Mokeba sanggori panga ndjaja aopo.	106. Hier splitst zich de weg in vieren, als een krullend hoofdversiersel.
107. I se'imo ntano panga ndjaja alima.	107. Hier splitst zich de weg in vijven, als een krullend hoofdversiersel.
108. Mokeba sanggori panga ndjaja aono.	108. Hier splitst zich de weg in zessen.
109. I se'imo ntano panga ndjaja papitoe.	109. Hier splitst zich de weg in zevenen.
110. Mokeba sanggori panga ndjaja oeajoe.	110. Hier splitst zich de weg in achten, als een krullend hoofdversiersel.
111. I se'imo ntano panga ndjaja sasio.	111. Hier deelt zich de weg in negenen.
112. Mokeba sanggori panga ndjaja sampoejoe.	112. Hier deelt zich de weg in tienen, krullend als een hoofdversiersel.
113. Metanga pada e'emo, meraja mbatoe kele'i.	113. De weg gaat over eene vlakte met water, zij gaat over berggruis.
114. Meraja mbolitoelamo, meraja mboea toembamo.	114. Zij gaat door allerlei aanplant, door bamboe-boschjes.
115. Meraja mpinamoejamo, meraja ntamadoeëmo.	115. Zij gaat tusschen aanplantingen, zij gaat tusschen doerian-boomen door.
116. Meraja noe goëntjamo, meraja ntamobiroë.	116. Zij gaat langs mangga-boomen van verschillende soort.

Digitized by Google

117. Meraja noe ambawa, meraja ntababoeno.	117. Zij gaat tusschen mangga- en lansat-boomen door.
118. I se'imo ntano oeë ngkanggoe-nggoe-nggoenggoe.	118. Hier is het borrelende water.
119. I se'imo ntano sajoe morondaronda.	119. Hier zijn twee waterleidingen naast elkaar.
120. Saronda woerake, saronda laolita.	120. De eene klatert priestertaal, de andere dichtertaal.
121. Mampobatoe pingga, mampobone woejawa.	121. De steenen er in zijn schotels, het zand er in is goud.
122. Mampowani-wani pandioe ntaoe koria.	122. Daarmede prijken zij als de badplaats van rijke lieden.
123. I se'imo ntano panga ndjaja ri nawoe.	123. Hier is het zijpad naar de groote akkers.
124. I se'imo ntano panga ndjaja ri baroe.	124. Hier is het zijpad naar den palmwijn.
125. I se'imo ntano panga ndjaja ri bonde.	125. Hier is het zijpad naar de kleine akkers.
126. I se'imo ntano komali mpondetea	126. Hier is het zijpad naar de smidse,
127. pondetea laboe, pondetea penai.	127. de smederij van hakmessen, de smederij van zwaarden.
128. Tasende ngasa-ngasa, sawi ri wawonja.	128. Hijgende klimmen wij naar boven, en bereiken den top.
129. I se'imo ntano Songkila nTepotada,	129. Hier is dan het dorp Songkila nTepotada,
130. meraja ntamaosa, meraja mpatimoele.	130. te midden van lansat-boomen en patimoele-planten.
131. I se'imo ntano ngapa ngkadalea,	131. Hier is de open plaats om zich te vermaken,
132. kadalea mpoene, kadalea ntoëa.	132. Speelplaats der vrouwen, speelplaats der mannen.
133. Toemboe mpinoraa ri ojo mpontonggora.	133. In het midden der voorgangers bevindt zich de regenboog.
134. podjaja ntengke, podjaja mboliaka.	134. het voertuig voor het doodenfeest, het voertuig voor de geesten.
135. Ira ntjoi rama toedoe ntjironda-ronda.	135. De bladeren der soi-planten komen gelijkelijk neer.
136. Saronda woerake, saronda laolita.	136. Ter eene zijde priesterzang, ter andere zijde feestgezang.
137. I se'imo ntano ngapa ngkadalea.	137. Hier is het plein waarop zij zich vermaken,

Digitized by Google

138. kadalea ngkongka, kadalea ntoëa.	138. waarop de adelaars en de roofvogels zich vermaken.
139. Salontjo, salontjo parigi ndjoë ata.	139. Spring in één sprong over de goot onder den rand van het dak.
140. Koetadamo edja ntoeka balamba.	140. Ik beklim de trap met uitgeholde treden.
141. Mo'antjoera pingga, mo'olawa woejawa.	141. Hare treden zijn van porcelein, hare leuning is van goud.
142. Djela ndjai wombo, djela mentade-ntade,	142. Voorzichtig loopende zijn wij aan den ingang gekomen,
143. mampentadeaka koro measiasi.	143. onze arme lichamen vooruitschuivende.
144. Kono ngkoelongara kialo ntjalasoea.	144. Ik kan weer opzien naar de bindsels der dakbalken van den tempel.
145. Kono ngkoelongara soele woemboe moronda.	145. Ik kan weer opzien naar de zolderbalken die naast elkaar loopen.
146. Saronda baloe-baloe, saronda ntiroake.	146. Sommige bindsels zijn van katoen, andere van andere stoffen.
147. Kono ngkoelongara ata ntjaja penanga.	147. Ik kan weer opzien naar de rotanbindsels van het dak.
148. Intje'e ntano mangaja jakoe osi.	148. Dit is het dat mij zieke genezing aanbrengt.
149. Soepoe dja jakoe mompontoembole mate.	149. Nu is het voor mij uit met dood op mijn rug te liggen.

Hier zijn de geesten der overledenen in de l o b o aangekomen. Nadat zij het feest hebben medegevierd, zullen zij de reis naar W a w o M a b o r o s i aanvaarden. Vooraf bepaalt men wie de buffels zullen voorttrekken, die hun op het feest geofferd, dus medegegeven zijn en wie de draagmanden met den reisvoorraad en de kleeren op den rug zullen dragen.

150. Kongkamo i Tanggoenggoe da mano'o baoela,	150. Adelaar T. zal de buffels voorttrekken.
151. Kongkamo i Djajambane da mano'o baoela.	151. Adelaar Djajambane zal de buffels voorttrekken.
152. Poenemo i Galompoele da ngkojo kinojo.	152. Duifje G. zal de mand dragen.
153. I se'imo ntano wata ngkanggoli-nggoli.	153. Hier is de waggelende boomstambrug.

Digitized by Google

154. Imbe'i ntakandjo'oe? ndjoriamo se'e.
155. Sondo ntja totoka, totoka nto koedja?
156. Totoka nto indjae, lambaero ntesoë.
157. Mompebake ngkandoeroea, sawoo meseko.
158. To Wawo Maborosi, kote ba noeintjani
159. kongkamo i Tanggoenggoe?
160. I sema mokolemi, To Maborosi?
161. Kongka i Tagoemoro mokole nTo Maborosi.
162. Se'imo ntano edja santoeka majara,
163. santoeka oele woeri.
164. Komi limampoejoe taoe ma'i ngkawawa.
165. I kami papitoe da ntoboelemo moeni.
166. Todo lai tana, todo ntjiopeope.
167. Naope ngkantakoe To Wawo Maborosi.
168. Bangke ntja bangkele montoembole ndjai djaja.
169. Da napapaomoka wo'o mparoke.
170. Bangke ntja langkai montoembole ri djaja.
171. Papaomoka woekoe mpa'a bentji.
172. Bara ngojoe mpada mombinaroka kita.
173. Pintja ntakatoedoe ri tana mpo'eso mpae,

154. Waar zullen we heengaan? Nergens anders dan daarheen.
155. Wat komen daar veel gasten aan, wat zijn het voor lieden.
156. Wat zijn het voor lieden, wier haarkwasten aan de zwaardgevesten slingeren?
157. Met kandoeroea-bladeren bij zich; ineens spreken zij hen aan.
158. Hoe is het, lieden van Maborosi, kent gij niet
159. den Adelaar Tanggoenggoe?
160. Wie is uw hoofd, lieden van Maborosi?
161. Adelaar Tagoemoro is het hoofd der lieden van Maborosi.
162. Hier is de trap waarvan de eene trede een tweekop-slang,
163. de andere een zwarte slang is.
164. U vijftig lieden zijn wij hier komen brengen.
165. Wij met ons zevenen keeren weder terug.
166. Ter aarde zijn ze gevallen, allen tegelijk.
167. Door mijn schild, zijn de lieden van Maborosi ter aarde gevallen.
168. Groot zijn die vrouwen, die daar op haren rug op den weg liggen.
169. Geeft haar varkenskoppen te eten .
170. Groot zijn die mannen, die daar op hunnen rug op den weg liggen.
171. Geeft hun gemsbuffeldijbeenderen te eten.
172. De wind van het vlakke veld heeft zeker ons voortgewaaid.
173. Ineens zijn wij aangekomen op de rijst voortbrengende aarde,

Digitized by Google

174. mampentadeaka belo ngkoro maragi.	174. om allerlei zegenwenschen uit te spreken voor ons zelf.
175. Sandae, sandato, pewalia paekoe.	175. Mogen over het gansche land voordeelig opwassen mijne rijst,
176. Sandae, sandato, pewalia djolekoe.	176. mijne maïs,
177. Sandae, sandato, pewalia katedokoe.	177. mijne pompoenen,
178. Sandae, sandato, pewalia soeaikoe.	178. mijne komkommers,
179. Sandae, sandato, pewalia balongkakoe.	179. mijne watermeloenen,
180. Sandae, sandato, pewalia tebesikoe.	180. mijne erten,
181. Sandae, sandato, pewalia tamboeëkoe.	181. mijne peulen,
182. Sandae, sandato, pewalia oewikoe.	182. mijne aardvruchten,
183. Sandae, sandato, pewalia poki-pokikoe.	183. mijne eiervruchten,
184. Sandae, sandato, pewalia manoekoe.	184. mijne kippen,
185. Sandae, sandato, pewalia wawoekoe.	185. mijne varkens,
186. Sandae, sandato, pewalia baoelakoe.	186. mijne buffels,
187. Sandae, sandato, pewalia mboelakoe.	187. mijne geiten,
188. Sandae, sandato, pewalia njarakoe.	188. mijne paarden,
189. Sandae, sandato, pewalia asoekoe.	189. mijne honden,
190. Sandae, sandato, pewalia baboeno.	190. de lansats,
191. Sandae, sandato, pewalia wajatoe.	191. de ramboetans,
192. Sandae, sandato, pewalia madoeë.	192. de doerians,
193. Sandae, sandato, pewalia kasa.	193. de hazelnooten.

Aanteekeningen.

In Dl. II, 135—137 is reeds de korte inhoud van dezen zang weergegeven.

Digitized by Google

Zoals men ziet, is in dezen zang noch rijm, noch maat op te merken. De inkleeding en de taal zijn poëtisch, maar het rythme ontbreekt. Wij meenen evenwel bij het zingen te hebben opgemerkt, dat door herhaling, rekking en aanvulling het rythme in den zang gebracht wordt.

1—2. De dooden worden door de priesteressen opgeroepen. Dezen zijn naar de plaatsen gegaan waar de dooden voorloopig begraven lagen, totdat voor het doodenfeest hunne beenderen weder uit de kist gehaald, schoongemaakt, ingepakt en van een masker voorzien werden. Nu worden de kisten open gemaakt, en de geraamten opgeroepen om hunne verspreide beenderen aâneen te voegen en op te staan.

3—6. Antwoord der dooden. R. 6 doelt op het geraas dat wordt veroorzaakt door het openbreken van het deksel der kist.

7—14. Hier roepen de priesteressen de dooden, die op het begonnen feest zullen behandeld worden, ieder met zijn naam of bijnaam op. De mannen ontvangen het predicaat k o n g k a „kiekendief, roofvogel", hier vertaald met „adelaar", de vrouwen dat van p o e n e, vertaald met „duifje", omdat het de naam is van eene kleine duivensoort. De benaming k o n g k a is voor de mannen gekozen, omdat zij daardoor als krijgshelden worden aangeduid (zie Dl. I, bl. 213); p o e n e heeten de vrouwen, omdat dit vogeltje een zware stem heeft, waarmee het diepe, klagende bastonen uit; daarom zegt dan ook de legende, dat de p o e n e altijd nog treurt, omdat de jaarvogel haar haren halsketting heeft ontfutseld. Eene fraaie stem nu is voor de vrouw, die eigenlijk priesteres behoorde te zijn, wat dapperheid voor den man is, want de stem komt haar te pas bij het voordragen der litanieën van het p o w o e r a k e. Vandaar ook dat alle meisjes die bij het m o m p a r i l a n g k a de wijding tot priesteres ondergaan, aan den snavel van een haan moeten zuigen (m a n g k i k i m a n o e, zie Dl. I, bl. 372), om eene fraaie stem te krijgen en daardoor eene goede priesteres te worden. Het ideaal der Toradja'sche maatschappij, een volk van krijgshelden en priesteressen, is in deze benamingen gesymboliseerd.

15—31. De dooden vertellen hoe zij zich gereed maken om uit hunne huizen in de Onderwereld te gaan; zij kleeden zich eerst aan, loopen het huis door naar de trap, gaan die af en komen op het erf.

32—35. Hier wordt het plein van het dorp der dooden bedoeld, de ledige plaats tusschen de huizen, waar de bewoners der Doodenstad zich vermaken.

36. De s o i-planten zijn de bossen tooverkruiden der priesteressen. Zij bewegen hier deze bossen gelijkelijk, wuiven er gelijk mee op en neer, reciteeren dus hare litanieën in de maat.

37. Het voordragen van w o e r a k e-zangen en het weenen of zingen van treurzangen geschiedt beide voor de dooden. Degenen die de dooden opgraven, weenen klaagzangen, zij die ze geleiden dragen de litanie voor.

Digitized by Google

38. De voorstelling is hier, dat de dooden met den regenboog, het vervoermiddel der geesten, worden afgehaald.

41—53. In deze regels vragen de dooden naar degenen die hen naar de Bovenwereld zullen geleiden.

54. Hier begint de reis naar de Bovenwereld.

55—60. Men noemt alles op wat zich alzoo in den omtrek van een dorp bevindt.

61—62. Voor den aanvang der reis worden de vogels gehoord. Het geluid dat men verneemt is gunstig.

74. Het varken in de Onderwereld (zie Dl. II, bl. 111), aan 't welk gewoonlijk eene kĕmiri-vrucht wordt toegeworpen, wordt hier met een stukje pompoen tevreden gesteld, terwijl den smid Langkoda eene kĕmiri-noot wordt gegeven. (r. 79).

82. Over de W i o ë, een groote bromvlieg, zie Dl. I, 380, II, 116.

89—90. De enkelringen zijn voor de vrouwen, de armringen voor de mannen.

96. Het geklop van de hamers der To Mori is het eerste dat de op aarde teruggekeerde gestorvenen vernemen. Zij schijnen dus door Mori heen in hun land terug te komen. Hierin kan men een zijdelingsch bewijs zien van de Morische afkomst van het t e n g k e-feest.

101—102. Bij het zien der rijstvelden, die vroeger zoo zeer de vreugde van hun leven uitmaakten, worden de dooden hevig aangedaan.

104. Men komt nu aan vele zijpaden, een bewijs dat men eene bevolkte streek heeft betreden.

108. Over de s a n g g o r i, zie Dl. II, bl. 132.

130. De p a t i m o e l e is een kruid met paarse bloemetjes, waarvan de bladeren worden gebruikt om ze op pijnlijke gewrichten te leggen.

131—135. Zie de regels 34—39.

140. Hier is men dus gekomen bij de trap van den tempel, in het feestvierende dorp.

155. De bewoners van W a w o M a b o r o s i, waar de zielen nu zullen aankomen, ontwaren de naderende nieuwelingen.

157. De aankomenden spreken de bewoners van M a b o r o s i aan.

173—174. Na het volbrengen der reis moet weder elk mogelijk daarvan te verwachten onheil worden bezworen, door zegenwenschen.

175—193. Zegenwenschen over alle dieren en planten. De inleidende woorden: s a n d a e s a n d a t o zijn te vertalen met: over het geheele land, over de gansche vlakte.

II. De gezangen die gezongen worden op de twee groote avonden van het t e n g k e (zie Dl. II, bl. 137—139) zijn reeds bij gedeelten hier en daar bekend gemaakt. Een viertal regels, bij wijze van proef, zijn gegeven in Meded. Ned. Zend. Gen., Jrg. XXXIX, bl. 233—234; tekst en vertaling zijn daar echter niet zeer nauwkeurig. Eene geheele serie van

Digitized by Google

20 regels is te vinden in den XXVIIIsten Jaargang (1906), van den Indischen Gids, bl. 873, vlgg. En ook in het IIe Deel van dit boek, op de boven aangetogen plaats, staan eene serie t e n g k e-zangregels. Wij doen dus hier genoeg, indien wij nog slechts enkele regels geven.

1. Be da ngkoepoboeto mantode sa'oepana.
2. Sawi ngkoementade ri dopi mpekirea.
3. Koelele manondo patasi mpekabelo.
4. Tadoelako nTorate, po'oera ri langka.
5. Be da ngkoepoboeto masabo soemontjoeli.

Deze regels zijn eene inleiding (w o b o). Men zingt echter over iederen regel soms wel een uur lang, doordat men telkens herhaalt, een gedeelte zingt, plotseling afbreekt en weder van voren af aan begint, waardoor het onmogelijk is den regel op te schrijven terwijl, en zooals hij wordt gezongen.

De vertaling luidt aldus:

1. Moge het mij geen ongeluk brengen de trap (van den tempel) te betreden.
2. Na boven te zijn gekomen, stap ik op de vloerplank bij de trap.
3. Zachtjes en voorzichtig loop ik over de middelste vloerplank.
4. Geleiders der dooden, zet u neder op de bank.
5. Moge het mij geen onheil berokkenen dezen nacht de beurt te nemen.

De taal dezer regels is dichtertaal, maar zij is goed verstaanbaar.

De vijf bovenstaande inleidingsregels bevatten niet anders dan eene plichtpleging; zij drukken een plechtig en voorzichtig begin der geheele nachtelijke plechtigheid uit. Het woord dat in r. 5 met „de beurt nemen" is vertaald (Bar. s a b o), beteekent „keenen, als gebruiker van iets den eigenaar vevangen". Bedoeld is: moge het mij wel bekomen, dat ik in dezen nacht de geleiders der dooden vervang, door thans de beurt te nemen met zingen. De zeven geleiders (vijf priesteressen en twee mannen) worden vooraf uitgenoodigd op de rustbank, die den vloer van den tempel omgeeft, te gaan zitten, d. i. rust te nemen en aan de gasten de beurt te geven.

Thans volgen een tiental regels, gezongen op een t e n g k e-feest der To Onda'e, in den grooten tempel van hun toenmalig hoofddorp Tando mBeaga. Hunne gasten uit Lage zongen toen:

1. Lindoemo, malinomo roemoekoe ngkoro nToka.
2. Da ndaponemo Watoe ngKaade — ade.
3. Toedoemo ri Sigi ira ntaripa djandji.
4. Lindoemo Tompira lai Mabone Enoe.
5. Morantemo noenoe ntoemale nda'a.
6. Naporosi mbidoe anakoe i Montompa.

De vertaling dezer regels luidt:

1. Rustig en helder is de snelle stroom der rivier Toka.

Digitized by Google

2. Laat ons dus klimmen op den Scherp uitstekenden Steen.
3. De bladeren van den Noodlotsboom zijn in Sigi neergevallen.
4. Rustig stroomt de Tompira over de zandbedding van kralen.
5. Verbonden zijn de wederzijdsche takken der waringinboomen.
6. Mijn zoon Montompa wordt aangeraakt met de widoe.

De beteekenis dezer regels is als volgt:

De Toka, een der bronrivieren van de Walati, die de hoofdstroom van Onda'e is, loopt langs Tando mBeaga. De uitdrukking „het water is helder" zinspeelt op de zegswijze: madago tana pai oeë „land en water zijn goed", d. i. „het is vrede". De eerste regel beteekent dus: het is vrede in Onda'e. De To Lage zongen deze regels aan hunne gastheeren van Onda'e toe, omdat het voornaamste Lage-hoofd, Papa i Melempo aan den langdurigen oorlog tusschen Napoe en Onda'e (zie Dl. I, bl. 227) een einde had gemaakt door naar Napoe te gaan en daar, namens Onda'e, den vrede aan te bieden. De To Lage wenschen dus in dezen regel de To Onda'e geluk met het welslagen der vredes-onderhandelingen door het Lage-hoofd geleid.

2. Watoe ngKaade — ade „de steen die doet als een kakebeen", d. i. de scherp vooruitstekende steen, is de naam der beide steenen die aan de N. kust van het Meer bij Tando mBoeko boven water uitsteken. Een dezer steenen heeft een zekere vermaardheid onder de Toradja's, omdat hij de zitplaats is geweest van den toenmaligen aspirant-controleur van Tilamoeta, den Heer W. J. M. Michielsen, die den 15den Juli 1869 het grootste gedeelte van den dag aan de N. kust van het Posso-meer heeft doorgebracht en, op dien steen gezeten, eene schetskaart van het Meer heeft gemaakt, waarop het als een driehoek is voorgesteld [1]. Men kan n.l. van die plaats uit den geheelen Z.O.-lijken boezem van het Meer niet zien; het doet zich van den Watoe Kaade-ade uit gezien, inderdaad als een driehoek voor. Men heeft deze daad van den Heer Michielsen blijkbaar aangezien voor eene symbolische handeling, die het in bezit nemen van het Meer voorstelde. Het beklimmen van den Watoe Kaade-ade beteekent dus hier: laat ons het Meer en zijnen omtrek weder in vrede beheerschen.

3. De taripa djandji is eene verschijning in de Toradjasche letterkunde, die niet van inheemsche afkomst is. Taripa djandji is eene verbastering van Taripa djanggi, de Parigische vertaling van het Boegineesche pao djëngki of het Makassaarsche pawo djangki, wat het Mal. paoeh djanggi is. Deze naam is verbasterd uit paoeh zanggi „Ethiopische mangga", waarmede de „dubbele klapper" der Seychellen-eilanden (Lodoicea sechellarum) wordt aangeduid. De Parigiërs en de Bare'e-Toradja's hebben aan den taripa

[1] Deze kaart is uitgegeven door Dr. Riedel, bij zijn artikel „Het meer van Poso en de „Binnenseen" van Noord- en Centraal-Selebes", Ind. Gids XVII (1895), 2, 1724—1734.

Digitized by Google

djandji vastgeknoopt het verhaal van een grooten mangga-boom, die groeit boven eene rots in het midden der zee. In die rots is eene grot, waar het zeewater geregeld wordt ingezogen en uitgedreven, waardoor eb en vloed ontstaan. In den mangga-boom huist een goeroeda, die de eenige vrucht in den top bewaakt; aan den voet van den boom ligt een groote krokodil. Het woord djandji „noodlot, voorbeschikt oogenblik van den dood" maakt het mogelijk het beeld van dezen Noodlotsboom te gebruiken zooals hier. De oorlogsschatting bij den vrede door Napoe van Onda'e geëischt, bedroeg (behalve de goederen) 9 slaven. Deze ongelukkigen gingen daarmede hun noodlot tegemoet, daar zij ongetwijfeld door de To Napoe voor hunne talrijke menschenoffers zouden gebruikt worden. De To Napoe waren vasallen van Sigi; hun land behoorde dus tot het Sigische rijk. De regel beteekent derhalve: De slachtoffers voor het verkrijgen van den vrede zijn reeds aan de To Napoe gegeven.

4. Tompira is een plaats in Palande, aan de Walati, bevolkt door vluchtelingen uit Onda'e (zie Dl. I, bl. 59). De regel beteekent: de lieden van Tompira kunnen nu rustig zijn en behoeven niet meer te vluchten voor de To Napoe. Het beeld eener rivier, die over eene bedding stroomt welker zandkorrels uit kralen bestaan, is ontleend aan de woerake-poëzie.

5. Napoe en Onda'e worden hier voorgesteld als twee woudreuzen, die hunne takken zoover uitbreiden, dat zij in elkaar groeien. Hoewel Napoe en Onda'e ver vaneen liggen, zij strekken de armen der vriendschap naar elkaar uit en zijn daardoor met elkaar verbonden.

6. De widoe is een versiersel der mannelijke dooden, die op het tengke-feest worden berecht. Zie Dl. II, bl. 131—132 en de plaat bij het hoofdstuk „Lijkbezorging". Wanneer men op een feest iemand wil uitnoodigen om nu ook eens de beurt te nemen met improviseeren van een zangregel, of een couplet, dan zegt men op het tengke-feest dat zijn kind door de widoe wordt aangeraakt, indien het een zoon is, of dat men het uitnoodigt tot den dans, als het een dochter is. Op andere feesten zegt men dat men het kind wekt uit den slaap of met het kind gaat spelen of stoeien. Hier wordt Montompa genoemd, de zoon van Badengkasi, den toenmaligen karadja (door Loewoe aangesteld hoofd) van Onda'e. De beteekenis van dezen regel is dus deze: Wij, To Lage houden nu op met zingen en geven de beurt aan de To Onda'e.

Het antwoord der To Onda'e luidde aldus:

7. Soeroenja ngkoe'ode a'ikoe i Tantowi,
8. motoengko, mapari nasindi ngkila jole.
9. Kapoe'a ngkodoentoe nadengkoe langkanae.
10. Iloemo, pindongo, ana i ngKombengi.

Deze regels zijn aldus te vertalen:

7. De reden dat ik het medelijden van mijn jongeren broeder Tantowi heb ingeroepen,

Digitized by Google

8. is dat ik er ellendig aan toe ben geweest, doordat de bliksem mij tegenflikkerde.

9. Toen de trommelstok brak, vloog hij tegen het paleis aan.

10. Verweesd is de arme zoon van Kombengi.

Ter verklaring geven wij het volgende:

7—8. De reden dat ik, het hoofd van Onda'e, ben gaan klagen bij mijn jongeren broeder Tantowinako (verkort tot Tantowi), den tweeden zoon van Papa i Melempo (de oudste, Melempo, was niet op het feest) is, dat ik bang ben geworden voor den bliksem die mij tegenflikkerde. De krijgsbedrijven en strooptochten der To Napoe en hunne bedreigingen hebben mij zoo bang gemaakt, dat ik bij den zoon van Papa i Melempo ben gaan klagen en om hulp smeeken. De dichter stelt zich voor als een arme smeekeling, die zich niet rechtstreeks tot Papa i Melempo durft te wenden, maar zich eerst tot diens zoon richt. Hij noemt dezen niet zijn „zoon", maar zijn „jongeren broeder" (Tantowinako was toen nog een jongeling), om zich een geslacht jonger te maken en tegenover den vredestichter Papa i Melempo als tegenover een vader te staan.

9. Het breken van den trommelstok is het teeken van verlies in den oorlog. Heeft men vijanden verslagen, en keert men dus met gesnelde koppen huiswaarts, dan viert men het koppensnellersfeest in den tempel en trommelt daarbij (n d a p o g a n d a k a) om de overwinning te vieren. Maar lijdt men verlies, dan wordt er niet getrommeld, maar dan is de trommelstok gebroken. De voorstelling is nu verder, dat de stukken van den gebroken trommelstok zijn aangevlogen tegen het paleis, de woning van den Vorst van Loewoe. Deze heeft dus gehoord, hoe kwaad de To Onda'e er aan toe zijn, hij zal niet vergeten dat Bengka en Lompi, en Jama en andere helden door de To Napoe zijn gedood. Hoewel de Toradja's van Loewoe nooit eenige hulp van beteekenis hebben genoten, bleef hun geloof in de wondermacht van hunnen heer ongeschokt. Hoe deze machtelooze Vorst van het naïeve geloof dat zijne Toradja'sche onderdanen in hem bleven behouden, wist gebruik te maken, kan men op bl. 132 en 133 van Dl. I nazien.

10. Door al de geleden verliezen, door het sneuvelen van zoons, neven, kleinzoons, broeders, broeders- en zusterskinderen, ooms en verdere familieleden, gevoelt het hoofd zich verweesd. Hij noemt zich „de zoon van Kombengi", d. i. „de zoon van Papa i Melempo". Invloedrijke hoofden worden in poëzie dikwijls vereerd met den naam van K o m b e n g i, den machtigen Nachtgeest, die zelfs tegen den Schepper, P o e ë mP a l a b o e r o e durfde optreden (1). Een hoofd met den naam van een der goden te noemen, zou men niet wagen, daarom koos men K o m b e n g i, den Duivel, wiens naam men gerust dorst te gebruiken, evenals dien van de duivelin L i s e.

(1) Dl. I, 245, 246.

Digitized by Google

De regels 7—10 zijn bedoeld als eene betuiging van dank en hulde aan Papa i Melempo, die zich het lot der ongelukkige To Onda'e met een zoo goeden uitslag had aangetrokken.

Met ziet dat de verklaring van de tweede soort dezer t e n g k e-zangen niet moeilijk is, indien men slechts de omstandigheden kent op welke de woorden doelen. Men dient er daarom spoedig bij te zijn om de verklaring machtig te worden, want als er reeds na het feest een geruime tijd is verloopen, kan men aan de verklaringen van velen merken, dat zij niet alles meer begrijpen en er soms maar wat van maken. Ook zijn er een aantal regels die gewoonlijk in t e n g k e-zangen voorkomen. Zoo is er bv. meestal wel reden voor den een of ander om zijn hart te luchten in een regel als deze:

Pindongo ntja jakoe nadjompi ntasi oere „Ik arme ben overstroomd door den vloed der opkomende zee". Op welk bizonder geval zulk een algemeen gebruikte regel telkens slaat, kan niet iedereen onthouden, vooral als hij den regel in verschillende gevallen heeft hooren gebruiken.

III. In Dl. II is op bl. 125 en 126 medegedeeld, hoe op het groote doodenfeest m o m p e m a t e, dat niet in den tempel, maar buiten het dorp wordt gevierd, des avonds de gasten in een wijden kring de hut waarin de beenderen der gestorvenen zijn neergezet, omringen en langzaam daaromheen loopende, k a j o r i 's zingen, ter eere der afgestorvenen.

De volgende k a j o r i 's zijn gezongen op een p o m p e m a t e te Boejoembajaoe gehouden.

i Jokoe baintja ndema (onvertaalbaar).

Deze woorden werden voor de eerste coupletten gebruikt als w o b o, wat z. v. a. „Inleiding" beteekent. Andere w o b o 's zijn nog, behalve die welke hier beneden zullen worden genoemd, bij de coupletten die daarmede zijn ingeleid:

Ganda noesanggoka nggonggi.	Met de gong valt ge in het geroffel der trom.
Sakopa eo magoli.	Zelfs de zon is er van omgekeerd.
Ganda-ganda mbawo ntasi.	Er komt tromgeluid van over de zee.
Pedongeka, ntjilo ma'i.	Luister eens, en licht eens bij.
Ganda-ganda ntjilo ma'i.	De trommen klinken, licht eens bij.
Pedongeka wawo ntasi.	Luister over de zee.
I doedoe mpakoe mantino.	Rommedommedom klinkt de trom.
I ringkoka ganda-ganda.	Roffelt er de trommen bij.
Pelindja, boo pelindja.	Loopt, ja loopt in de rij.

Digitized by Google

Pelindja kede, anakoe,	Loop voort, mijn jongen,
Kita natadji mpapamoe.	Je vader heeft ons verstooten. (1)
Iwanti Ndoi popondo	Wat ik te zeggen heb, Juffrouw Rechtuit,
Koepepondoka ri siko	Zal ik je eens regelrecht zeggen,
Pandekoe noeintjanimo.	Dan kunt ge weten hoe goed ik het met je meen. (2)

Met de eerstgenoemde w o b o dan werden gezongen de volgende k a j o r i 's.

1. Kita motengke tanamo	Wij vieren het doodenfeest in de open lucht (3)
Malilimi solikaro.	En loopen om de doodenhut.
I Dandamo koepomawo,	Ik houd zoo veel van Danda, (4)
pai koepaendekamo.	en daarom bezing ik hem.
2. Wobonja:	Refrein:
Banja jokoe, banja joja,	Het is geen armband van schelp of van iets anders.
Kale ntandoeli to'onja.	Het is er een van boomvaren-wortels. (5)
Sema djooe paranaka	Wie is het heerschap
Mantemba topoilala?	dat het op mijn kind heeft gemunt?
Anakoe lintoe ri langka.	Mijn kind slaapt in de wieg.
Noelike, noepolegaka.	Maar gij maakt hem wakker en wilt met hem spelen. (6)
3. Isema kantja tadoenja.	Wie is de voorname
mototoro'o mpamoeda?	die daar kraait als een haan? (7)
Ana lintoe ri djaoela.	Het kind slaapt op den vloer.
Noelike ri patoeroea.	Maar ge maakt het wakker op zijne slaapplaats.
4. Wobonja:	Refrein:
I wengi da mawengimo.	Het wordt nacht.
Maingoe dja aradjaa,	Niet lettende op zijn hoogen rang,
Mantemba to poilala.	heb ik het gemunt op den voorname.
Nakanoto ngkoesambaja.	Laat ik het duidelijk zeggen.
Tapapembajoe soeranja.	Laat ons de beteekenis goed overwegen. (8)

Digitized by Google

5. Wobonja:	Refrein:
I dongeka mpedongeka!	Luister, luister!
Bara dja kapala apoe	Misschien heeft wel de aanwezigheid van een stoomschip
Maringko ganda-gandamoe.	Uwe trommen aan het klinken gebracht.
Lintoe jore dja anakoe.	Mijn kind ligt vast in slaap.
Noepobasaka malajoe.	En ge spreekt het in het Maleisch aan. (9)
6. Wobonja:	Refrein:
Talindja, tele talindja.	Laat ons loopen, meisjes, in de rij.
Pedjooe ri Anggaresi.	Bewijs den voornamen eer.
Ne maingoe mompandei.	En laat niet na hen goed te ontvangen.
Naoe nagoegoe mparia,	Al zou er ook bitterkruid onder zijn gemengd,
Bemo bali kamominja.	de zoetheid verandert niet meer. (10)
7. Wobonja:	Refrein:
I goegoe ntele nagoegoe.	(onvertaalbaar).
Bara porante mpadoma	Het is alsof er een bril was vastgehaakt,
Pedongeka pemawonja.	hoor eens hoe de genegenheid zich uit.
Bara si'a da ngkoetoba:	Misschien moet ik er dit op zeggen:
Naroengemo ntjaperola.	Dat ik er zeer van verrast ben. (11)

Na deze zeven officieele kajori's, ging men over tot meer willekeurig gekozene, die zonder w o b o werden gezongen, zooals bv. de volgende:

8. Lemba raparanggi ntjoeka,	Een baadje, met soeka-draad genaaid,
madago ka'aloesoenja.	ziet er zeer fraai uit.
Bobaki lai totoea,	Klop het goed op de klopplank,
nakakilaja ndaoela.	opdat het blinke als het is geverfd. (12)
9. Lemba rasambole boenta,	Een baadje van boenta-bast, gemengd met andere boombast,

Digitized by Google

tapasingkono ronoenja.	laat ons dat goed laten roten.
Bobaki lai totoea,	Klop het goed op de klopplank,
nakadago katoedoenja.	opdat het goed van stof zij. (13)
10. Pangawadjeta paria,	Al zouden we bitterkruid tot gebak maken,
madagomo kamominja.	het zou toch heerlijk zoet zijn.
Santoeboe santabo pingga,	Al zou er maar een schoteltje vol olie in zijn,
saboetolo lanainja.	het zou smaken alsof er eene flesch vol in was. (14).

Op de Doodenfeesten zijn verder alle k a j o r i 's gebruikelijk die van vriendschap en samenleving spreken, zooals b.v. die welke op bl. 483 zijn gegeven. Ook hoort men wel liederen in b o l i n g o n i-vorm, zooals het volgende dat op een t e n g k e-feest is gezongen:

11. Lai Toratemo jakoe,	Ik verbleef in het Doodenrijk,
djamo nalike ngkaratoe.	maar werd gewekt door de trom.
Lai Toratemo owi,	Ik was te voren in het Schimmenrijk,
djamo nalike ngkorondi.	maar de trom heeft mij gewekt. (15)

De eerste zeven k a j o r i 's werden dus op deze wijze gezongen:

I Jokoe baintja ndema,	kita motengke tanamo
I Jokoe baintja ndema,	malilimi solikaro, enz.

(1). Dit is eene inleiding door vrouwen gebruikt, waarop de mannen dan moeten voortgaan. De vrouw zegt er mee: „Ik moet met mijn kind een goed heenkomen zoeken, want mijn man heeft ons weggejaagd". Dit lokt natuurlijk een antwoord uit als: „kom dan maar bij mij uwen troost zoeken".

(2). Deze W o b o is niet anders dan vrij te vertalen. Zij wordt door de mannen gezongen en door de vrouwen aangevuld. P o n d o beteekent „slingeren, met een slinger een steen gooien". N d o i P o p o n d o (voor I n d o i P o p o n d o, woordelijk „Tante van Slingeren") is vertaald met „Juffrouw Rechtuit", omdat het slingeren van een steen hier het beeld is van iemand regelrecht iets zeggen.

(3). M o t e n g k e t a n a of m o m p e m a t e is het doodenfeest vieren dat niet in den dorpstempel, maar in de open lucht plaats heeft. De hut waarin de beenderen der dooden zijn bijeengebracht (s o l i k a r o), is het middelpunt van het feestterrein, zooals bij het echte t e n g k e-feest de doodenhut in de l o b o dat is.

(4). P a p a i D a n d a, een oud hoofd der To Kadomboekoe, die een voor de Toradja's buitengewonen leeftijd heeft bereikt en daaraan eene

Digitized by Google

zekere waardigheid ontleent (hoewel hij overigens in het openbare leven nooit iets heeft beteekend), woonde het feest te Boejoembajaoe bij. Daarom werd, uit beleefdheid jegens hem, zijn zoon Danda (die al lang geleden gestorven was), toegesproken („opgewekt", zie de aanteekening op bl. 660).

(5). Deze Wobo is eene soort antwoord op die welke luidt: i Jokoe baintja ndema, omdat zij begint met Banja jokoe „geen jokoe (schelparmband)".

(6). Djooe paranaka is een titel, hier gegeven aan dengene die Danda heeft „gewekt". Djooe is het Ternataansche woord voor „heer", dat nogal eens in kajori's voorkomt; paranaka is het Mal. pĕranakan. Met deze benaming versieren zich gaarne de Mohammedaansche strandbewoners, die er aan hechten om voor afstammelingen van Boegineezen of Makassaren door te gaan, daar dezen hun den Islam hebben gebracht. Dit couplet is het antwoord door (of namens) Papa i Danda gegeven op het vorige.

(7). Deze kajori behoort bij de vorige. De beteekenis van pamoeda is ons niet bekend, maar daar mototoro'o alleen van hanen wordt gezegd, is het woord met „haan" vertaald.

(8). Deze kajori is weder een antwoord op de vorige. Daar Papa i Danda zich quasi-verstoord heeft getoond over het „wekken" van zijn kind, wordt hier geantwoord: Ik heb mij verstout op een zoo voornaam iemand te doelen, maar laat er tusschen ons geen misverstand plaats hebben.

(9). De zin van deze repliek is: Dan is het zeker omdat er Hollanders op dit feest zijn, dat ge zooveel durft zeggen. Mijn kind slaapt, en toch durft ge het toespreken, alsof ge een Hollander waart. De meeste Toradja's denken dat Maleisch de taal der Hollanders is.

(10). Het woord Anggaresi (Engelschen) is gekozen om het rijm. Bedoeld is eenvoudig „voorname gasten". De paria (Momordica Charantia) is eene kruipplant, welker vruchten om hunnen smaak het zinnebeeld van bitterheid zijn. Er wordt bedoeld: Onze vriendschap is zoo sterk, dat niets ze kan verstoren. Geen bitterheid kan hare zoetheid meer bederven.

(11). Het vastzitten van een bril schijnt de Toradja's bizonder te treffen. Sinds ze het hebben gezien, gebruiken ze het in hunne kajori's menigmaal als beeld voor eene stevige verbinding. Het laatste woord van den laatsten regel (saperola) is overgenomen van het Boegineesch; het is de verbastering van het Arabische astaghfiroe'llah „God vergeef me". Men ziet uit de in deze en in de vorige kajori's voorkomende termen topoilala („een voorname, iemand over wien men „Iailahailalaa" roept"), sambaja (sĕmbahjang, evenals toba, d. i. tobat z. v. a. „zich uiten"), dat men in kajori's graag zijne taal opsmukt met luk-raak te pas gebrachte vreemde woorden.

Digitized by Google

(12). Eene toespeling op de blinkende foeja-baadjes der vrouwen, die op feesten worden gedragen. Zie Dl. II, bl. 319, 325.

(13). Hetzelfde beeld, doch van een anderen kant bezien. De beteeteekenis is: „Sla op de klopplank bast van verschillende boomen tot één lap in elkaar en laat dien dan zorgvuldig roten, om goede kleedingstof te verkrijgen". Dit wil zeggen: Sluit nauwe vriendschap met de verschillende soorten van gasten op dit feest, opdat het diene ter versterking der banden.

(14). Verheerlijking van de vriendschap, waarbij weder het pariabeeld dienst doet, en verder nog dat van olie, die met zooveel welwillendheid in het gebak wordt geproefd, dat weinig als veel smaakt.

(15). Deze regels worden den dooden in den mond gelegd.

Hoe meer gastheeren en gasten elkaar onderling verheerlijken, hoe beter het feest slaagt, en hoe doeltreffender het is tot versterking der vriendschap, meenen de Toradja's. De feestpoëzie is daarom doorgaans zeer gezwollen van stijl en de eentonigheid van het onderwerp wordt verholpen, door de kunstmatige, voor Toradja'schen smaak kunstige, wijze waarop men telkens weder uitdrukt, dat men elkaar zeer voornaam vindt en elkaar niets dan vriendelijkheden heeft te zeggen.

12. Woerake-zangen.

De volgende fragmenten willen eenig denkbeeld geven van den aard der priesterzangen. Eene enkele vaste redactie daarvan is niet te geven, daar ongeveer iedere priesteres hare eigene zangen heeft, waarvan wel groote stukken geheel of bijna geheel met die van anderen overeenkomen, maar die toch nooit een geheel of zelfs maar eene gelijkwaardigheid daarmede vormen. De zaak is, dat de tekst der woerake-zangen [1] voor de meeste priesteressen zelf grootendeels onverstaanbaar is. Verder rijmen de regels meestal niet op elkaar, zoodat men ook daaraan geen houvast voor het geheugen heeft. Vandaar dat sommige priesteressen telkens heele stukken overslaan of op eene verkeerde plaats inschuiven, of onwillekeurig veranderen, door vermindering of vermeerdering. Een tekst met geheel doorloopenden gang hebben wij nog niet kunnen machtig worden. Dit komt ook hiervandaan, dat men deze zangen niet uit den mond der voordragende priesteres kan opteekenen, daar zij de woorden op slependen toon zingt, telkens stukjes daarvan herhaalt, lettergrepen rekt, trillers maakt en de afscheiding der regels niet duidelijk doet uitkomen. Men moet dus den tekst reeds kennen om hem te kunnen verstaan.

De hier volgende stukken zijn weder fragmenten van de verschillende

---

[1] Over het woord woerake, zie Dl. I, bl. 274, over het mowoorako, Dl. I, bl. 346 en 376—384.

Digitized by Google

lange stukken der litanie, door ons uit den mond van een aantal priesteressen opgeteekend. De keuze is gevallen op eenige goed verstaanbare en sluitende gedeelten.

Dat sommige regels rijmen, kan eene toevalligheid zijn, maar het kan ook een aanduiding wezen van wat de woerake-litanie eigenlijk behoorde te zijn. Indien zij vroeger geheel in rijm is gesteld geweest, dan is zij nu wel ver van haren oorspronkelijken vorm afgeraakt, want thans is van een groot aantal regels zelfs de maat niet behoorlijk in orde.

De voordracht van het hier volgende fragment begint als de priesteres onder den toegebonden sarong (p e l a w o) zit en dus, voor de anderen onzichtbaar, ten hemel vaart.

1. Io ngaloe, barosaka,	1. Kom wind, voer mij mede,
2. io kila mpokininde.	2. kom bliksem, licht mij bij.
3. Woeë i rawa i ndjo'oe.	3. Blaas mij door het luchtruim ginds.
4. Bora me rawa i ndekoe,	4. Voer mij door de lucht daar boven,
5. nakarea ngkawaleta,	5. opdat onze gang vlug zij,
6. nakalape ngkajanota.	6. opdat onze tocht snel zij.
7. Ntjalimo ri boemboengani.	7. Wij zijn boven op de nok. (1)
8. Ntjalimo ri soesoelani.	8. Wij zijn boven op de dakvorst.
9. Jano, ibamo mantjoendo.	9. Ga voort, we houden niet meer op.
10. Wale, ne ka'anta-anta.	10. Ga door, houd niet meer stil.
11. Jano, ne kantjoendo-ntjoendo.	11. Ga voort, houd niet meer op.
12. Pewoeë ngaloe mbojadi.	12. Blaas, wind van de zee.
13. Bawa ami ri mbelangi.	13. Breng ons over de aarde.
14. Pewoeë ngaloe ntjolele.	14. Blaas, wind van het land. (2)
15. Bawa ami ri wolene.	15. Breng ons over den grond.
16. Pondjeeti, tontji ragi.	16. Roeit, bonte vogels.
17. Ponamboeoe, ngkoeajangi.	17. Voert de riemen, vischarenden.
18. Sampondjeeti oentoë.	18. In één trek aan de riemen zijn wij al ver.
19. samponamboeoe awari.	19. Met dat wij gaan roeien zijn we reeds voort.
20. Da koepe'oentoëamo,	20. Laat ik dan de wijde ruimte ingaan,
21. ri rawa, ri tanga ndawa.	21. in de lucht, midden in het luchtruim.
22. Mbaetoe taoe mowale!	22. Dat is nog eens voortgaan!
23. Mbaetoe taoe mojano!	23. Dat is nog eens voortvliegen!

Digitized by Google

24. Ntje'imo saloe i Opo.	24. Hier is de rivier van den Oppergod.
25. Saloenja mobone olo.	25. Zijne rivier heeft kralen tot zandkorrels.
26. Moparantjoeloe toembiga,	26. Aan den oorsprong zijn het armbanden,
27. mobinanga kilajole.	27. aan de monding zijn het enkelringen.
28. Tapenggaoe-nggaoewaka,	28. Laat ons nu opwippen,
29. boemboenga boi makatoe.	29. opdat de nok niet neervalle. (4)
30. Doeroe mpasidamoe jaoe.	30. Brengt nu alles bijeen.
31. Poragia ngkajoewara.	31. De regenboog is ons vervoermiddel.
32. Olawa ntete boelawa.	32. De leuning der brug is van goud.
33. Dawo i naondi ndawa,	33. Daar boven in de lucht
34. intje'e loeo i Kai,	34. is de woonplaats van Grootvader,
35. i Kai mantande songka.	35. Grootvader die de bevelen aanneemt.
36. Ane mbae'e tinole	36. Als ge aldus spreekt,
37. pai mbaetoe inaloe,	37. en alzoo uwe wenschen zijn,
38. da koedoeroe tanimboeloe,	38. dan zal ik levensadem krijgen,
39. da koeanti bajo ngkaro.	39. dan zal ik levensgeest halen.
40. Tawowasakamo oenta,	40. Laat ons de schilden maar neerleggen.
41. oenta noe kagala-gala,	41. De schilden die als armbanden rammelen, (7)
42. toemooni ndjoi rawa.	42. zoodat het klinkt door het luchtruim.
43. Mono ane simpadoejo,	43. Als gij allen bijeen zijt, (8)
44. kasimbeintjoeolata,	44. onze medegeesten,
45. kasintotangandawata,	45. onze medeluchtbewoners,
46. noepa'oembale soroee,	46. keer dan uwen hoed om
47. noewale lai ntanganja.	47. en loop in het midden.
48. Mowale bamo te'anta,	48. Loop voort en houd niet op,
49. mojano, bemo mantjoendo.	49. ga door en sta niet stil.
50. Da tapo'olo moloeja,	50. Laat ons tusschenin eens pruimen,
51. da moloeja ntjoemalele.	51. laat ons gezamenlijk sirih kauwen.
52. Djamo taposasakodi,	52. Laat ons telkens maar een weinig nemen,
53. linoeja djamo sanepi.	53. slechts voor één pruim pinang.

Digitized by Google

54. Taposepia dja mbo'oe	54. Dan kunnen we nog eens kauwen
55. loeja mpaporea randa.	55. pinang die het hart opwekt.
56. Djamo santampa wajoenggi,	56. En laat ons slechts voor één keer tabak-pruimen,
57. tapotampai dja moeni	57. dan kunnen wij nòg eens pruimen,
58. pompakalape ginawo.	58. om ons binnenste te versterken.
59. Ntjinde-ntjinde mbinajoenggi.	59. Wrijf de tanden goed met tabak.
60. Wajoenggi paporeanja.	60. Tabak is het opwekkingsmiddel.
61. Da koepangkatoe kolaki.	61. Laat ik de sirih-vruchten doorbreken.
62. Tee koetinilojani.	62. Tik! strooi ik er kalk op.
63. Marampoete dawo loeja.	63. Het bovenste van de sirih is er wit van.
64. Tasolawa pangandemo.	64. Laat ons ze ineens in den mond steken.
65. Ngai-ngaimo taloeja.	65. Knauw, knauw, pruimen wij ze.
66. Tapenoepeka li bago.	66. We spuwen er van op den grond.
67. Ewa sese roda roendoe,	67. Het ziet er uit als dadap-bloemen die vallen,
68. ewa sese langkoemodi,	68. als bloemen van de langkoemodi, (9)
69. ewa mosinonggi-songgi.	69. alsof die in stukken zijn gesneden.
70. Ntje'e tarangomo wo'oe,	70. En daar hooren we nu ook,
71. emba tarangomo mbo'oe	71. juist alsof we vernamen
72. doë ngkokowa ri lene,	72. het geluid van den vischarend op aarde,
73. doë ngkokowa ri langi.	73. de stem van den adelaar in de lucht.
74. Moadi ntono soeola,	74. Nu spreekt dan de geest
75. mo'ajoelele lamoa:	75. en zegt de god:
76. Jakoe koetole inena	76. Ik dacht eerst
77. mono ba montjombaegi,	77. dat gij niet meer kwaamt eer bewijzen,
78. mai nanggi, li lindoejo.	78. in den hemel, in het geestenverblijf. (10)
79. Titia titiko donda!	79. Roept de kippen!

Digitized by Google

80. Donda ntje'i panoengkomoe,	80. Kippen hier is eten voor u,
81. olo iba mosonoja,	81. kralen zonder gat er in,
82. olo iba mowalontja.	82. kralen die niet doorboord zijn. (11)
83. Koeme'olo-olo ndore	83. Ik draag als kralen levenskruid om den hals, (12)
84. me'olo kandoroeamo.	84. en kandoeroea als halsversiering.
85. Awarimo powalemoe.	85. Gijlieden hebt een verre reis gehad.
86. Ri embamo powalemoe?	86. Waarheen gaat uw tocht?
87. Ri sawemo kajanomoe?	87. Waarheen gaat uwe reis?
88. Bara nasosangke doë,	88. Zijt gij misschien door een kiekendief gegrepen?
89. nasangke ntomooe ndawa?	89. door een roofvogel in de lucht gepakt?
90. bara ntolae ngkoemora?	90. of door een hemelroofdier?
91. Bara lajoemo monomoe?	91. Of zijt gij misschien gestorven?
92. Bara toendoemo ngkaromoe?	92. Of zijt ge wellicht overleden?
93. Taliniro lo'oe oda.	93. Laat ons nu op de trap nederzien. (14)
94. Roendoe lai palandea.	94. We zijn aangekomen op het trapportaal.
95. Tewie, telempa deli.	95. Onze voeten loopen en stappen.
96. Roendoe lai tanga ngapa.	96. We zijn op het erf aangekomen (15)
97. Tarontjamaka pandota.	97. Laat ons onze lansen in den grond steken.
98. Tapapeginoemba oenta.	98. Laat ons onze schilden er tegen aan zetten.
99. Tapa'ele ntoelajole.	99. Laat ons goed uit onze oogen kijken.
100. Taliwajoegi mpambola	100. O huisbewoners,
101. Bara ri emba, ri sawe,	101. Waar mag toch wel wezen,
102. ka'antjoeranja i Opo?	102. de verblijfplaats van den Oppergod?
103. Loda tanda soeloe boela,	103. Dat venster met dat witte licht,
104. ka'antjoeranja i Opo.	104. is de verblijfplaats van den Oppergod.
105. Koebawa mpesoëlimo.	105. Ik zal U al omkijkende, geleiden.

Digitized by Google

106. Tesondadoemo mononja.	106. Laat ons ons naar hem toe haasten.
107. Roendoe tapogoeaweka.	107. Laat ons naast elkaar aankomen.
108. Dantoe tapoirondaka.	108. Laat ons nevens elkaar komen.
109. Kote ntooendja, ntoapa?	109. Wat zijt gijlieden voor menschen?
110. Ami To Mantoja Lele.	110. Wij zijn lieden uit Mantoja Lele.
111. Ami To Langi Mompele.	111. Wij zijn bewoners van Langi Mompele.
112. Ami dja to ambelangi,	112. Wij zijn bewoners der aarde (17)
113. to ambelangi wolene.	113. Wij zijn aardbewoners.
114. Koesaroe nto saewinja,	114. Ik dacht dat gij andere lieden waart,
115. ntono To Mantoja Lele,	115. ge zijt dus van Mantoja Lele,
116. ntono To Langi Mompele.	116. ge komt dus van Langi Mompele.
117. Soemende oda mempene.	117. Gaat de trap op naar boven.
118. Ntjalimo ri toengka wamba.	118. Wij zijn in den huisingang gekomen.
119. Ntjali lio-lio ntjoeloe	119. Onze oogen zijn in het huis gekomen.
120. Lio ntjoeloe me'elegi,	120. Onze oogen kijken rond,
121. mepapodawo tonggie.	121. en nemen het uiterlijk van alles eens op.
122. Taliwajoegi mpambola,	122. Gij bewoners van het huis,
123. roendoe tapogoeaweka.	123. hier zijn we, laat ons naast elkaar gaan zitten.
124. Doeroe desa langajadi.	124. Haalt eens een mandje,
125. da koepawota linoeja.	125. dat ik de pinang splijte.
126. Ba naporae ndandakoe,	126. Ik heb er geen zin aan
127. da maloeja noe loejami.	127. om uwe pinang te kauwen.
128. Loejami ketedodomo,	128. Ulieder pinang is spoken-pinang,
129. loejami kelongkibamo.	129. Ulieder areka is dooden-areka.
130. Loeja kalili bolengka,	130. Het is pinang die duizelig maakt,
131. loeja kaligoejo randa.	131. het is areka die u van streek maakt.
132. Kolaki ngkekajoe-kajoe,	132. Wel, het is sirih die den gewonen vorm heeft,

Digitized by Google

133. linoeja ngkelogoe-logoe.	133. het is pinang die er uitziet als andere.
134. Loeja ri Mantoja Lele,	134. Pinang van Mantoja Lele.
135. loeja ri Langi Mompele.	135. areka van Langi Mompele.
136. Koepapareaka randa,	136. Waar ik mijn binnenste mede opwek,
137. koepakalapeka nowe.	137. waar ik mijn gemoed mee opvroolijk.
138. Tapantjondadoe mbelangi.	138. Laat ons weer haastig naar de aarde teruggaan.
139. Tapantjondadoe wolene.	139. Laat ons nu weer vlug teruggaan naar de aarde.
140. Awarimo powaleta,	140. Onze reis is ver,
141. oentoëmo kajanota.	141. onze tocht is langdurig.
142. Loeja napepopeika.	142. Reeds is de pinang gereed.
143. Toempe toempe langajadi.	143. De mandjes zijn goed vol.
144. Loeja roë naboengani.	144. De pinang is er reeds in gedaan,
145. Loeja napetontonika.	145. de areka is er reeds in gelegd.
146. Toempe-toempe langajadi.	146. De mandjes zijn geheel vol.
147. Sawo dja soë iseba	147. Zelfs boebi-bast,
148. adja bandia, bande'e.	148. is er in het geheel niet gehaald. (19)
149. Da taloeja ntjoemalele.	149. Laat ons gezamenlijk sirih pruimen.
150. Oenta tatoroëgimo.	150. Laat ons onze schilden omkeeren
151. Pando mosoeloewolimo.	151. en de lansen met de punt naar beneden houden. (20)
152. Liniro desa indo'oe.	152. Laat uw oog daarginds eens weiden. (21)
153. Boemboenga nto ambelangi,	153. Dat zijn de daknokken der aardbewoners,
154. soesoela nto dawolene,	154. de dakvorsten der aardmenschen,
155. anoe rapetandoe lamba	155. die met buffelhorens en met
156. rapekangkaro boeaja.	156. figuren van krokodillen zijn versierd.
157. Melimbajo ewa wajo,	157. Ze blinken als spiegels,
158. melintjoegi ewa boeni.	158. en schitteren als zand.
159. Ewa loegowi nto mooe.	159. Ze lijken niet grooter dan eieren,
160. ewa linoeja salogoe.	160. ze schijnen niet grooter dan pinangs.

Digitized by Google

161. Tapenggaoe-nggaoewaka	161. Laat ons nu opwippen,
162. boemboenga boi makatoe.	162. opdat de nok van het dak niet valle.
163. Doeroe mpasidamo jaoe.	163. Brengt nu alles bijeen.
164. Roendoemo ri boemboengani.	164. We zijn aangekomen op de daknok, (22)
165. roendoemo ri soesoelani.	165. we zijn neergekomen op de dakvorst.
166. Mesambalimo ri wombo,	166. En nu gaan we naar den anderen kant van het geveldak,
167. mekoliegi sangkio.	167. we wenden ons een weinig om.
168. Menanggoli bala ngkaso.	168. De daksparren schudden heen en weer,
169. melapi ntja'oenawamo	169. waar de dakbedekking boven op ligt.
170. Roendoemo ri toengka wamba	170. Wij zijn aan den ingang van het huis gekomen.
171. Roendoe maoentjipi pando.	171. Aangekomen, steken we de lansen tusschen de wanden.
172. Da tamaginoembo oenta.	172. En laten de schilden er tegenaan leunen.
173. Ginoembo oenta parore.	173. Doet de vuurschilden leunen. (23)
174. Toja ndate ma'oentoë.	174. Steekt ze daarboven tusschen de dakbladeren,
175. mogoendoe tambea langi.	175. dat het dondert van den hemel.
176. Toja ndate ma'awari.	176. Bergt ze ver weg.
177. Tewia deli sangkio.	177. We loopen een weinig verder,
178. ndjoi lante, randa lante,	178. het huis in, in het binnenhuis
179. ndjoi ri randa mpambola.	179. en begeven ons binnen in huis.
180. Loeloe meleamo ndjo'oe,	180. Ga met mij mede naar binnen.
181. Sampomentje ntorondaja,	181. In één sprong zijn de vrouwen beneden,
182. sampoliboea olito.	182. in één sprong zijn de mannen afgekomen.
183. Roendoemo ndjaoe ri dasa.	183. Nu staan zij al op den vloer,
184. Roendoe montjampe soroeë.	184. en leggen bij de aankomst de hoeden op het wandrek.
185. Onda mantiwole goene.	185. De draagsarongs hebben we al ontrold.
186. Roë mantjampe soroeë.	186. De hoeden hebben we op het rek gelegd.
187. Rai tapo'antjoeramo.	187. Laat ons nu gaan zitten.

Digitized by Google

188. Rai tatolingkoe ntjape,	188. Laat ons in een kring ons scharen
189. langajadi mpolocjata.	189. rondom de mandjes waaruit we sirih pruimen.
190. Boeja kanjoengke-njoengkemo.	190. Mijn sarong gaat aldoor in de hoogte. (25)
191. Rorekoe maloentenamo.	191. Mijn bundel tooverkruid hangt al los.
192. Oentoëmo kawalekoe.	192. Ik heb eene verre reis gemaakt.
193. Awarimo kajanokoe.	193. Ik heb een tocht wijd weg gemaakt.
194. Mboli koekadoenggoe-doenggoe	194. Laat ik mij nu maar eens op mijn gemak stellen,
195. ri diwi mpanoë ragi,	195. aan den rand van den haard,
196. ri ara mpaledorani,	196. onder de middenplank van het huis,
197. pai inowe laloei,	197. opdat mijn leven lang zij
198. tinoedokoe maoelande.	198. en mijne levenskracht dure.
199. Banja boeja meronangi,	199. Niet mijn sarong moet het van me winnen,
200. boeja jaoe koeronangi.	200. ik moet het van mijn sarong winnen.
201. Banja rore mero'oeroe.	201. Niet mijn bundel tooverkruid moet het van me winnen,
202. Rore jaoe koero'oeroe.	202. ik moet het van mijne tooverkruiden winnen. (26)

Nadat de tadoe mboerake uit den Hooge is teruggekomen, wacht zij de opkomst der zon af, om dan de medegebrachte levenskracht op het hoofd van den zieke uit te storten.

203. Koepapemokaka rawa,	203. Ik zal er mee wachten totdat de zon opgaat,
204. koepampesoegika ando,	204. ik zal het uitstellen totdat de zon opkomt,
205. momparoendoe tanimboeloe,	205. om den levensgeest te doen neerkomen,
206. mompadantoe wota ngkaro.	206. om de levenskracht uit te storten.
207. Poro nadoeroe ntawani,	207. Die is reeds meegenomen door de slaven,
208. naanti mpomoagori.	208. medegebracht door de dragers.
209. Nemo da ngkawale-wale!	209. Ga nu niet meer heen! (28)
210. Nemo da ngkajano-jano!	210. Ga nu niet meer weg!
211. Kalindodomo monomoe,	211. Blijve nu uw lichaam rustig,

Digitized by Google

212. ri toempoe ngkaleloeëmoe	212. op de verhevenheid uwer woonplaats,
213. ri moengkoe ngkalindodomoe.	213. op den berg uwer woning.
214. Poleleloeë delimo.	214. Laat uwe beenen hangen.
215. Maoge lemo borie,	215. Neem een gelen citroen,
216. lemo borie pelana,	216. een grooten haarwasch-citroen,
217. ranggoeni santanga ngapa,	217. waarvan het halve erf geel ziet,
218. da noepelana-lanai.	218. en wasch daarmede uw haar.
219. Pa'oenawamo nowemoe,	219. Versterk uwen levensadem,
220. paoereamo randamoe.	220. Bekrachtig uwen levensgeest.
221. Kalindodomo monomoe,	221. Moge uw lichaam rustig blijven,
222. lindodomo ri toempoemoe.	222. rustig blijven op uw plaats.
223. Nemo da ngkawale-wale!	223. Ga nu niet meer heen!
224. Nemo da ngkajano-jano!	224. Ga nu niet meer weg!
225. boi kana noe sidoeja	225. opdat geen booze geest u treffe
226. tedodo anoe ronggie,	226. noch ook een kwade duivel,
227. longkiba anoe rombebe.	227. of een nijdig spook.

Aanteekeningen.

Uit het bovenstaande ziet men, hoe sterk het parallelisme is in de woerake-poëzie. Voor het verstaan van duistere regels is dit vaak een belangrijk hulpmiddel, al is het voor de vertaling dikwijls lastig. Het bovenstaande stuk is doorgaans goed verstaanbaar; enkele regels zijn vertaald op gezag der tadoe mboerake zelf (Indo i Joë, eene intelligente, reeds vrij bejaarde Poe'oe mBoto'sche), zonder dat het mogelijk was die uitlegging aan andere gegevens te toetsen. Daar hare verklaringen over het algemeen juist zijn gebleken, kwam het ons verkieselijk voor ook die te geven welke wij niet kunnen controleeren, liever dan de regels onvertaald te laten. In de noten zijn de aldus behandelde plaatsen aangewezen.

(1). Van uit hare zitplaats, op den vloer, naast den zieke, is de ziel der priesteres langs de stijlen van het rak boven den haard geklommen, tot op de nok van het dak, vanwaar zij de lucht ingaat. Hoe, wordt niet verder verteld, dan eenige regels later, waar de regenboog wordt genoemd. De volgorde der regels is wellicht wat in de war geraakt. De regenboog schijnt hier minder als vaartuig, dan wel als brug te dienen.

(2). Woordelijk: wind van de rijst (solele). Twee regels te voren is mbojadi op gezag van Indo i Joë met „zee" vertaald; daarom is het parallelle „wind van de rijst" vertaald met „wind van het land",

Digitized by Google

daar in den tijd dat de rijst rijpt, de landwind blaast (Zuidenwind), terwijl overigens de zeewind (N. wind) waait.

(3). Dr. Nieuwenhuis deelt in „Quer durch Borneo" (I, 451) mede, dat bij de Dajaks hetzelfde wordt verteld van de godenrivier Tĕlang Djoelan.

(4). Hier schijnt zij dus nog op het dak te zitten.

(5). De god die zorgt voor de uitvoering der bevelen van den Oppergod. Hij wordt als diens mindere beschouwd en steeds na Poeë di Songi genoemd. Tevens is hij de lotsbeschikker, bij wien de zielen der menschen aan een touwtje hangen, tot dat hij dit op bevel van Poeë mPalaboeroe doorsnijdt, zoodat de ziel afvalt, en de mensch sterft. Zie Dl. I, bl. 269, 270, II, 84.

(6). Antwoord van den god, blijkbaar op het verzoek der priesteres om levenskracht voor den zieke.

(7). Wanneer n.l. met de soi-bladeren tegen de schilden wordt geslagen.

(8). Wat nu volgt, is de beschrijving eener vergadering; het gaat in de Toradja'sche Bovenwereld even communistisch toe als in deze „Middenwereld" bij de Toradja's; geen hoofd beslist iets, zonder zijne dorpsgenooten te hebben geraadpleegd. Uit den omgekeerden hoed moet de priesteres het gezelschap sirih en pinang aanbieden.

(9). De dadap heeft roode, de langkoemodi gele bloemen, met roode randen.

(10). De god drukt zijn spijt uit, dat de aardbewoners hem zoo zelden eer komen bewijzen.

(11). Met „kippen" worden de vogels bedoeld, die de huisdieren der goden zijn, in de eerste plaats de geloofsvogels, die den menschen, door hunne geluiden, den wil der goden bekend maken.

(12). Antwoord der kippen.

(13). Toespraak van Ngkai Mantande Songka tot de gasten.

(14). Voorstel om weder verder te gaan.

(15). Men komt in een ander huis, om den weg te vragen naar Poeë di Songi.

(16). Vraag aan de geleiders, die de namen der dorpen in de lucht noemen waar zij wonen. Mantoja Lele kan beteekenen „Schommelend neerhangen" en Langi Mompele „De donderende hemel". De namen dezer dorpen zijn die der verblijfplaatsen van de speciale woerake-geesten der priesteres Indo i Joë, die deze litanie heeft voorgedragen.

(17). Antwoord van de priesteres.

(18). Van het bezoek bij den Oppergod wordt alleen verteld, dat men het offer van sirih-pinang brengt, maar dat daarover wordt gespot, daar de pinang „geestenpinang" wordt genoemd, wat hier zooveel is als „dooden-

Digitized by Google

pinang". Al wat van de aarde komt, heeft voor de hemellingen een menschenstank of doodenlucht.

(19). Bast van boebi wordt als toevoegsel bij de sirih gepruimd

(20). Dit is een teeken, dat men de lansen en de schilden zonder kwade bedoelingen draagt.

(21). Van uit den hemel overziet men nu de aarde.

(22). Men is terug in het huis van den zieke.

(23). Deze regel en de drie volgende zijn vrij duister. Waarschijnlijk wordt er in gezegd, dat het neerkomen op het dak den bliksem voorstelt, die inslaat; hierop schijnt de benaming „vuurschild" te doelen, die zooveel beteekent als „vuurwagen". Het geluid van het neerkomen op het dak stelt dan den donder voor.

(24). Hier en daar is het alsof de schilden (voor de mannen) en de hoeden (voor de vrouwen van het gevolg der priesteres) tot vaartuigen of vervoermiddelen door de lucht hebben gediend, zooals dat in de verhalen dikwijls plaats heeft.

(25). Bedoeld is de sarong (pelawo) waaronder de priesteres heeft gezeten terwijl zij hare litanie voordroeg.

(26). Deze regels beteekenen: Ik wil nog menige sarong (pelawo) en menigen bos tooverkruiden opgebruiken eer ik sterf.

(27). De levensadem van wege Ngkai Mantande Songka medegegeven, is door de tadoe mboerake in haren zak (watoetoe) geborgen en deze zak is haar door een slaaf nagedragen.

(28). De zieke krijgt den raad zich rustig te houden en zich niet meer bloot te stellen aan verlies van levenskracht.

Het stuk dat nu volgt, is het eerste gedeelte van den zang die wordt voorgedragen bij de inwijding van een huis. Deze plechtigheid heet mesamoea, wat in dit geval beteekent: alle onderdeelen van het huis opnoemen, of liever: toespreken. Het hout waarvan alles is gemaakt, heeft eene ziel en deze wordt toegesproken, opdat niet door begane fouten een der onderdeelen van het huis zal bezwijken en daardoor het geheel in gevaar brengen, noch ook de geesten die in het huis verblijf houden, den bewoners ziekte of dood zullen bezorgen.

1. Ondamo ita mangande,	1. Wij hebben reeds gegeten,
2. ndoë mantjiboe londagi.	2. en palmwijn gedronken.
3. Mangande teasangkio,	3. We hebben een weinig gegeten,
4. teasalodoe ndalima,	4. slechts enkele handvollen genomen,
5. teasadoë ngkonoekoe.	5. een paar vingergrepen.
6. Nda nipongande, tadoenja.	6. Doet uw maal, voorgangsters.

Digitized by Google

7. Pontjiboe, nto ntanga ndawa.	7. Drinkt eens gij luchtvaarsters.
8. Anoe mamperanda-randa,	8. Als ge nog trek hebt,
9. ola mampegiginawo.	9. zoo ge nog zin hebt.
10. Torindoe djamo sangkio,	10. Slechts een weinig rijst
11. djamo inande i indo.	11. is er als eten voor moeder. (1)
12. Torindoe djamo sampoe'a,	12. Slechts een stukje rijstkorrel
13. djamo inande i oema.	13. is er als eten voor vader.
14. Torindoe djamo samboeli,	14. Slechts eene enkele aar rijst
15. djamo inande i moeli.	15. is er als eten voor het kind.
16. Torindoe djamo samboekoe,	16. Slechts eene enkele korrel rijst
17. djamo inande laloendoe.	17. is er als eten voor de kleinkinderen.
18. Torindoe maoge-oge,	18. Rijst met groote korrels,
19. solele mabari-bari.	19. rijst met groote zaden.
20. Mooe ri to ambelangi	20. Kippen der aardbewoners, (2)
21. negi ri to dawolene.	21. varkens der aardmenschen.
22. Lamba ri to ambelangi,	22. Buffels der aardbewoners,
23. nanale nto ambelangi,	23. gegeven door de menschen,
24. nalele nto dawolene.	24. geschonken door de aardlingen.
25. Talengoika randata,	25. Laat ons er ons binnenste mede versterken,
26. taontjodika noweta,	26. laat ons er ons leven mede bekrachtigen,
27. da ta karimboeë mbo'oc,	27. opdat wij weder flink mogen zijn,
28. da takaringkado moeni,	28. opdat wij weder krachtig mogen zijn,
29. temono ri ambelangi,	29. terwijl wij leven op aarde,
30. tengoeloe ri dawolene.	30. terwijl wij verkeeren op de wereld.
31. Lito mpogoenambe saloe	31. Jongens die voor het water zorgt (3)
32. goenambe saloe ndilima,	32. gaat rivierwater halen,
33. lima da nakaranindi,	33. opdat onze handen koud worden,
34. konoekoe nakalotongi,	34. opdat onze vingers koel worden, (4)
35. kasolaeka marantja.	35. dat wij er den kranke mede aanraken,
36. kasandojaka mandale,	36. den zieke er mede betasten,
37. rantja boi bari-bari,	37. opdat de ziekte niet zwaarder worde,
38. ndale boi oge-oge.	38. de krankheid niet verergere.

Digitized by Google

39. Karoendoeta mesolae,	39. Als wij dan den zieke zijn komen aanraken,
40. kadantoeta mesandoja,	40. den kranke zijn komen betasten,
41. teoelede rantja bari,	41. is de groote ziekte er uit gekomen,
42. tetiwole ndale oge,	42. de groote krankheid losgeraakt,
43. na'ala lima raindi,	43. door de werking der koele hand,
44. na'ala noekoe lotongi,	44. door de aanraking der koude vingers,
45. na'ala ngkasoeolata,	45. door de kracht van onze zielestof,
46. na'ala ngkabaligoeta.	46. door de werking van onzen levensgeest.
47. Ondamo goenambe saloe.	47. We zijn gereed met het water.
48. Bantja, oera langajadi,	48. Meisjes, neemt de mandjes af,
49. lito, enggi ojaniwo.	49. Jongens neemt de mandjes weg.
50. Oera ndeki goenantapi,	50. Zet ze op het rek aan den wand,
51. enggimo ri gontjaria.	51. bergt ze op de bergplank.
52. Sinampe marorointi,	52. Ze zijn er goed opgelegd,
53. sinampe melilintete,	53. ze zijn er goed opgeborgen,
54. boi nasoendo nggoroemo	54. opdat de kat er niet tegen aanstoote,
55. nanente bago mbarea.	55. of de muizen er langs loopen.
56. Boi dja merontanaka,	56. Opdat ze er niet af vallen.
57. boi tasiosenaka,	57. opdat wij er niet ziek van worden,
58. boi tatoajoelele	58. opdat wij er geen kwaal van krijgen,
59. ri ambelangi wolene.	59. hier in dit ondermaansche.
60. Te'oeramo langajadi,	60. De mandjes zijn weggenomen,
61. te'enggimo ojaniwo.	61. de manden zijn afgenomen.
62. Bantja, mpombota linoeja	62. Meisjes, die de pinang splijt,
63. Lito, mpongkatoe kolaki	63. Jongens, die de sirih doorbreekt,
64. katoe laki oge-oge	64. breekt ze in vele stukjes,
65. motaloeja bari-bari,	65. dat wij veel pinang kauwen,
66. kanolosika inande,	66. ter vervanging van het eten,
67. kasaoelika londagi.	67. ten gebruike na den palmwijn.
68. Londagi ntamalawongi.	68. Onze palmwijn is smakelijk.

Digitized by Google

69. Wale mai langi soendo,	69. Ze komt pas uit het bosch,
70. jano ri randa ngkokowa	70. ze is juist uit het woud gekomen,
71. nepa onda raronggoeli,	71. en pas met bitterhout aangezet,
72. nepa ndoë rasinawoe.	72. zoo even met bitterhout gekruid.
73. Napeneki randa ntjoeloe,	73. Ze stijgt naar het gelaat,
74. ewa raromba ntorindoe,	74. alsof er tegen geslagen werd met rijstaren,
75. ewa raromba ntjolele,	75. alsof het met rijstaren werd geslagen,
76. ewa rore ngkinamoena	76. als een bos (roode) tooverkruiden
77. ewamo roda ndi ngapa.	77. als dadap-bloemen op het erf.
78. Roda ntiparibagomo,	78. Dadap-bloemen die op den grond zijn gevallen,
79. djamo napesinde-sinde,	79. zoodat het er door beschenen wordt,
80. djamo napelaja-laja,	80. zoodat er van gaat schitteren,
81. saranda lante mooge,	81. het geheele groote huis,
82. saranda ntjoeo mabari.	82. de gansche groote woning,
83. saandi ntjaragilele,	83. met ouderen en jongeren,
84. samboni santombonoea,	84. met al de huisbewoners er in,
85. samoeli ntjaolaloendoe,	85. met kinderen en kleinkinderen,
86. salaloendoe ntjadoindo,	86. met kleinkinderen en moeders,
87. sadoindo, ntjadoöema,	87. met moeders en vaders,
88. sandonga, ntjabinandai.	88. met vrouwen en mannen.
89. I moeli Ndi Boenga Tonda,	89. Dochter Indo i Boenga Tonda,
90. I kinde i Wali Lora,	90. Zoon Wali Lora,
91. i Dalendoea Manoka	91. Dalendoea Manoka,
92. i Ta Jontoe mBoenga Lora	92. Ta Jontoe mBoenga Lora,
93. Ndo i Mowaengge mBowa	93. Indo i Mowaengge mBowa
94. i Soemantjele Goemora	94. Soemantjele Goemora,
95. i Paladoeroe mBinota	95. Paladoeroe mBinota,
96. nda nipoloeja, ntadoenja,	96. pruimt sirih, priesteressen,
97. pomama, toemani moengkoe.	97. pruimt tabak, voorgangsters.
98. Ane ondamo moloeja,	98. Als gij gereed zijt met sirih pruimen
99. roë mongkangai nggoeli,	99. en klaar zijt met medicijn kauwen,
100. ta'agori, tanonoemba	100. laat ons dan aansporen en oproepen

Digitized by Google

101. i Wanilagi nto naja.	101. Wanilagi dat vertrouwde kind,
102. i Wanilagi inintja,	102. Wanilagi dat verstandige meisje,
103. da mampasidamoe tawe,	103. om de bladeren op te ruimen,
104. tawe mpangande ntjoeola,	104. de etensbladeren der priesteressen
105. pantjiboe ntoemani moengkoe.	105. de drinkbladeren der voorgangsters.
106. Napaipasidamoemo,	106. Nu hebben ze de bladeren bijeengepakt,
107. napaipasigoentjoemo.	107. ze hebben ze bijeengebracht.
108. Ane sigoentjoemo poro,	108. Als ze alle bij elkaar zijn
109. pai sidamoemo panta,	109. en allemaal bijeen zijn,
110. ranoengke napingkiwaloe,	110. dan worden de vloerlatten opgelicht,
111. ranoengke dasa ilaoe.	111. dan wordt de vloer geopend,
112. napeolo balowaka,	112. en ze worden door de spleten gestoken,
113. ndjai olo kio-kio,	113. en door de reten,
114. ntjoa'e ri olo kio,	114. sommige door smalle reten,
115. ntjoa'e ri noengka wamba.	115. sommige door de deuropening.
116. Roendoemo lai ma'onda,	116. En als ze op den grond zijn gekomen,
117. dantoe lai ntotobola,	117. en onder het huis zijn beland,
118. toemanoetoe randa bago,	118. waar de huisdieren liggen te slapen,
119. meangka negi indoja,	119. dan staan de slapende varkens op
120. mompo'oeme mai tawe,	120. en gaan snuffelen in de bladeren,
121. tawe mpangande ntjoeola,	121. de etensbladeren der priesteressen,
122. pantjiboe ntoemani moengkoe.	122. de drinkbladeren der voorgangsters.
123. Ane ondamo moloeja,	123. Als ge gereed zijt met sirih pruimen,
124. ndoëmo mowinajoenggi,	124. klaar zijt met pinang kauwen,
125. damo da mo'ande nggoeli,	125. dan gaan we tooverkruiden kauwen,
126. nggoeli lengoi doeëi,	126. medicijn die in onze zakken zit,
127. boenangi mbanoejota.	127. die den inhoud onzer zakken uitmaakt.

Digitized by Google

128. Ronggoeli ntjangatoe ngala,	128. Toovermiddelen wel in honderd soorten,
129. lindo ri ngande boeaja	129. met bestanddeelen van krokodillen-tanden,
130. paramai noe Banggai,	130. kostbare kralen van Banggai,
131. salasoentjoe dawolangi.	131. kruid dat de aarde uit hare voegen licht,
132. siope mparodo ndare,	132. medicijn die het land tot rust brengt,
133. paramo'oe noe ilabe.	133. die de vijanden op de vlucht drijft.
134. Ane ondamo moloeja,	134. Als we gereed zijn met pruimen,
135. roë monkangai nggoeli,	135. en klaar met kruiden kauwen,
136. ta'agori, tanonoemba	136. laat ons dan aansporen en roepen
137. i Andi ragileleta,	137. onze zuster Andi,
138. i Bole botoe ndandata	138. onzen broeder Bole,
139. da mangaloepei wamba,	139. om den huisingang te bespuwen,
140. mantewai wate oda,	140. en de trap te medicineeren,
141. boi mempene tedodo,	141. opdat er geen geesten opklimmen,
142. boi sontjali longkiba,	142. opdat er geen spoken boven komen.
143. Wei da mesalo gontoe,	143. Laat er geen verkeerde woorden worden gesproken,
144. bara menapoe laoeli.	144. of tegensprekende antwoorden worden gegeven.
145. Koemangkaroamo oja,	145. Laat ik mij stevig nederzetten,
146. kangkaro oja-ojagi.	146. staat vast, recht op.
147. Mangamparointi sawoe	147. Mijn sarong bind ik stevig om,
148. magonoë diwi lamboe.	148. de randen van mijn baadje sluiten goed.
149. Mangapaleola tondo.	149. Den hoofddoek bind ik goed om.
150. Rointi, malintetemo.	150. Hij zit goed en stevig vast.
151. Santi rapoi'iwara.	151. Het zwaard dient om er mee te houwen.
152. Rore rapo'oenta-oenta.	152. De bundel tooverkruid dient als schild (7).
153. Tewie telempa deli.	153. De voeten loopen en stappen.
154. Tetoro-toroëgimo,	154. Ze wandelen rond
155. ndjoi lante, randa lante,	155. in het huis, binnen 't huis.

Digitized by Google

156. ndjoi ntjoeo, randa ntjoeo.	156. in de woning, binnen de woning.
157. Ba oentoë, ba awari,	157. Niet ver, van niet grooten afstand,
158. roendoe ndjai toengka wamba	158. komen we aan den huisuitgang,
159. dantoe lai wate oda.	159. komen we aan bij de trap.
160. Roendoe naponini mpoloe.	160. Aangekomen, hurken we neder.
161. Natole na'inaloemo,	161. Er wordt gezegd, er wordt verteld,
162. bara ndia ampoe bela.	162. dat er misschien wel geesten zijn,
163. bara nde'e ambolai.	163. dat er wellicht spoken zijn.
164. Pentawa awa-awari.	164. Gaat ver uit den weg. (8)
165. Pe'engge maoe'oentoë.	165. Schuift een goed eind op.
166. Boi kana koeloepei,	166. Laat ik u niet bij ongeluk bespuwen,
167. boi kana koetewai.	167. opdat ik u niet rake als ik spuw.
168. Koemoloepei tedodo,	168. Ik bespuw de geesten,
169. koemontewai longkiba,	169. ik blaas medicijn tegen de spoken,
170. tedodo anoe barea,	170. de booze geesten,
171. longkiba anoe balape.	171. de gevaarlijke spoken.
172. Tetoro-toroëgimo	172. Nu gaan we terug.
173. ndjai lante, randa lante.	173. in het binnenste van het huis.
174. Naloepei dae loda,	174. De vensters worden bespogen,
175. dae loda lingkoe ntjape,	175. de vensteropeningen rondom,
176. namo olo kio-kio	176. zelfs de kleine reten
177. naloepei poro-poro	177. worden alle bespogen,
178. natewai panta-panta.	178. worden alle beblazen met medicijn.
179. Ane tolingkoe ntjapemo	179. Als wij ze alle zijn rond geweest,
180. rabondi ndoënakamo.	180. dan houden we op en scheiden er uit.
181. Roendoe ntepo'antjoeramo,	181. We komen terug en gaan zitten,
182. dantoe ntepoajoenggimo.	182. komen aan en zetten ons neder.
183. Sa'andi ntjaragilele,	183. Broeders en zusters,
184. samboni santombonoea.	184. alle huisgenooten,

Digitized by Google

185. ntjoera mantolingkoe jadi,	185. we gaan zitten om de mandjes heen,
186. mantandagi ojaniwo,	186. zetten ons neder rondom de manden,
187. jadi mpoloeja-loejata,	187. de manden waaruit we sirih pruimen,
188. jadi mpomama-mamata.	188. de mandjes waaruit wij tabak kauwen.
189. Loeja mpaporea randa,	189. Sirih die het hart opwekt,
190. pakalape noe ngginawo.	190. die het gemoed versterkt.
191. Ligoejo randa mantewa,	191. Ik ben in de war van het spuwen,
192. lili bolengka meloepe.	192. mijn hoofd is duizelig van het medicijn blazen.
193. Maporomo meloepei.	193. We zijn gereed met spuwen.
194. Mapantamo metewai.	194. We zijn klaar met medicijn blazen.
195. Djamo da ntamesamoea.	195. Nu gaan we aan het opnoemen.
196. Da ntamantjamoea jaoe	196. Nu gaan we opsommen
197. tedodo li toengka wamba,	197. de spoken in den huisingang,
198. longkiba li wate oda,	198. de geesten op de trap,
199. tedodo lai ma'onda.	199. de spoken op het trapportaal,
200. longkiba ri ntoto bola,	200. de geesten onder het huis,
201. ma'ontjodi ntoto bola,	201. die de plaats onder het huis bevolken,
202. mantoroëgi pambola,	202. en rondom het huis zweven,
203. lingkoe ntjape dae loda,	203. rondom de vensters waren,
204. li pogili ntjaloe mbowa,	204. langs den rand der dakgoot,
205. katowante balo lora	205. gemaakt van beschilderde bamboe,
206. pogili ntjaloe ndi loda.	206. de rand der goot bij het venster.
207. Da ntamantjamoea jaoe	207. Laat ons nu gaan opnoemen
208. tedodo i tanga ngapa,	208. de geesten op het huiserf,
209. ngapa poleta i moeli	209. het erf waarop de kinderen spelen
210. kaoendaba noe laloendoe,	210. waar de kleintjes zich vermaken,
211. mompoletaka sawoenja,	211. waar zij spelen met hunne sarongs,
212. mompodoëaka wowa.	212. luidruchtig in hun spel zijn.
213. Doemba noe lae ntjandoendoe,	213. Stengels van passa-riet,
214. doemba noe lae ntjagawoe,	214. stengels van amomum,

Digitized by Google

215. doemba noe mpatidajole,	215. stengels van pontjama,
216. doemba noe lae ntjampada,	216. stengels van bomba,
217. napamelowa-lowaka.	217. schudden zij dreigend heen en weer, (9)
218. weindjo'oe, weima'i.	218. naar voren en naar achteren.
219. Sa'andi ntjaragilele,	219. Ouderen en jongeren
220. samboni santombonoea,	220. allen die het huis bewonen,
221. ane rompeda ginepe,	221. als zij zich niet wel gevoelen
222. ineko mawoeë randa,	222. laten zij dan niet moedeloos zijn,
223. neko maraoe ginawo.	223. laten zij dan niet verstoord zijn. (10)
224. Pontjoea'e rea-rea,	224. Loopt flink, (11)
225. poganoeë lape-lape.	225. schrijdt vlug voort.
226. Kawale ri doindomoe.	226. Loopt naar uwe moeders.
227. Kajano ri dooemamoe.	227. Gaat naar uwe vaders.
228. Ne mowale woeë randa,	228. Gaat niet heen met ontstemd hart,
229. ine jano soendo nawo.	229. gaat niet weg met verstoord gemoed.
230. Mowale ngkora randoja.	230. Gaat heen met een vroolijk hart.
231. Mojano gio-gioni.	231. Gaat weg met verheugd gemoed.
232. Da ntamantjamoea jaoe	232. Laat ons nu gaan opnoemen
233. tedodo ri liambagi,	233. de geesten in de rijstschuur,
234. liambagi ngkasawira,	284. de schuur waar de rijst in ligt,
235. kasawira noe torindoe,	235. die is volgeladen met graan,
236. pe'ose bonoë ragi.	236. en waar de kleurige maïs in ligt.
237. Ri pe'antanja solele,	237. In de bergplaats der rijst,
238. ndia ri ngala-ngalanja,	238. zijn er in vele soorten
239. nde'e ri ragi-raginja.	239. zijn er in vele verscheidenheden.
240. Da ntamantjamoea jaoe	240. Laat ons nu gaan opnoemen
241. tedodo ri tadoe ntondo,	241. de geesten binnen de dorpsomheining,
242. ri pelintomoe i Bantja	242. waar de meisjes feestelijk
243. moalintomoe kowala,	243. tegemoet gaan den arèn-tak,
244. lolo ngkowala ranggoeni,	244. den gelen arèn-tak, (12)
245. tawa noe dandai loeni,	245. de gele suikerpalmbladeren,
246. mompelitomoeka loeja	246. de koppensnellers tegemoet komen met pinang.

Digitized by Google

247. mompetontonika loja,	247. hen komen onthalen op kurkema,
248. loja iniwa-niwaka.	248. en op heet smakende gember.
249. Ntjali ntjali lima mintja,	249. Daarbij wordt eerst tot 5 geteld,
250. ntjali popitoe mindoea.	250. en tot zeven opgesomd.
251. Nda tamantjamoea jaoe	251. Laat ons nu opsommen
252. tedodo li ponongggia,	252. de geesten in de foeja-klophut,
253. ri pongkawajoe i Bantja.	253. in de klophut der vrouwen,
254. kawajoe boeja maloeno,	254. de plaats waar zij witte sarongs maken,
255. boeja maloeno songkani,	255. geheel witte sarongs,
256. napetawe ntjiwonagi,	256. met patronen als suikerrietblad,
257. napelolodi ntjamboja.	257. met figuren als jonge pisangbladeren.
258. Boeja po'oera tedodo,	258. Sarongs om er den levensgeest mee op het hoofd te brengen,
259. po'enggi ajoe mandole,	259. om er de zielestof mee in te slaan,
260. dodo namarointimo,	260. opdat de geest goed vast blijve,
261. ngkiba namolintetemo.	261. opdat de ziel goed gebonden blijve. (13)
262. Pogonoë ri boejakoe.	262. Gaat weg van mijne sarong. (14)
263. Podaki lai rorekoe.	263. Gaat heen van mijne tooverkruiden.
264. Oera ntjasamboeëtaka.	264. Gaat één voor één weg,
265. Mowale papoteremba,	265. Gaat overhaast weg,
266. mojano papotesoendo,	266. scheert u hals over kop heen,
267. ndjoi rawa, tanga ndawa!	267. in de lucht, in het luchtruim!
268. Bindoe toempo ndjoi rawa!	268. Gaat de ijle lucht in!
269. Da ntamantjamoea jaoe	269. Laat ons nu spreken van
270. I Opo tadoe ngkomali,	270. den god die in de smidse troont,
271. tadoe mpongkawajoe santi.	271. den baas der zwaardvegers,
272. to montjoara parore.	272. van hen die voor het smidsvuur zitten.
273. Mangkawajoe kilajole,	273. Smeders van armbanden,
274. santi kio, santi oge,	274. van kleine en groote zwaarden,

Digitized by Google

275. santi mpomoloengka kajoe,	275. hakmessen om er boomen mee te vellen,
276. moloengka kajoe iloa,	276. dat de groote boomen omvallen,
277. kajoe goendoe masonoja.	277. de boomen die dreunen als de donder.
278. Tatole langi maronte,	278. Men zou zeggen dat de hemel inviel,
279. bako langi mopa'ore,	279. dat het hemelgewelf naar boven ging,
280. ntano pe'onora ngkajoe,	280. maar intusschen is het 't gekraak van een boom,
281. onora ngkajoe rawante,	281. het gedreun van een boom die wordt geveld,
282. rawante rapotinaloe,	282. gerooid om den grond te bewerken,
283. rawante rapojolea.	283. geveld, om het land te bebouwen.
284. Olito anoe rimboeë,	284. Jongelieden die krachtig zijt,
285. toembaja anoe ringkado,	285. jonge mannen die flink zijt,
286. papontjalië gantimoe,	286. gaat heen van den gevallen boom,
287. papontembaka loebandi.	287. gaat weder een anderen boom vellen.
288. Da wale da melono'oe,	288. Gaat heen om onderhoud te zoeken,
289. mompemali inandenja.	289. om het noodige voedsel te vinden.
290. Inande ngkinamboeëgi,	290. Voedsel van korrelige rijst,
291. nakawalo loi laro,	291. als toespijs gemengd met
292. tawe kajoe inonoesa.	292. bladeren van den soeka-boom,
293. batoe lolinggi ngkokowa,	293. vruchten van den komontji-boom,
294. loegowi ntomooe ndawa,	294. en eieren van kippen,
295. nalengoika randanja,	295. om hun binnenste te versterken,
296. na'ontjodika nowenja,	296. om hun levensgeest te vermeerderen,
297. da nakarimboeë mbo'oe,	297. opdat zij weder flink mogen worden,
298. da nakaringkado moeni,	298. opdat zij weder vlug mogen worden,
299. temono ri ambelangi,	299. levende op aarde,
300. tengoeloe ri dawolene.	300. verkeerende in de wereld.

Digitized by Google

301. Da ntamantjamoea jaoe	301. Laat ons nu gaan opnoemen
302. tedodo ri tampa ntjala.	302. de geesten op den kruisweg.
303. Momperoboenika oenta.	303. Bergt de schilden op.
304. Momperompiaka pando.	304. Verbergt de lansen.
305. Bara i moeli mowale.	305. Misschien loopen er kinderen.
306. Bara loloendoe mondeoe.	306. Misschien gaan er kleintjes voorbij.
307. Kamoee soeloe mpandomoe.	307. Bedekt de lemmets uwer lansen.
308. Da damoe soeloe ntjantimoe,	308. Brengt uwe zwaarden bijeen,
309. boi nasoendo mbelangi,	309. opdat niemand er zich aan stoote,
310. boi naporantja bari,	310. opdat zij zich niet hevig bezeeren,
311. boi napondale oge,	311. opdat zij zich niet erg pijn doen,
312 napomaligoejo randa,	312. zoodat zij het bewustzijn verliezen,
313. naporolili bolengka.	313. of het hoofd kwijt raken.
314. Da bari mpejoeboe-joeboe,	314. Dan zouden zij hevig braken,
315. da oge mpetotonggoeë.	315. dan zouden zij heftig overgeven.
316. Da ntamantjamoea jaoe.	316. Laat ons nu opnoemen
317. tedodo li karo ntjaloe,	317. de geesten aan de rivier,
318. saloe pantewa i moeli,	318. de rivier waar de kinderen baden,
319. ka'oendaba noe laloendoe.	319. de kleintjes zich vermaken.
320. Mame'olo-olo poto.	320. Daar zijn ze allen dooreen gemengd.
321. Mamende'oe-nde'oe lele.	321. Daar baden geregeld de vrouwen,
322. pai lito to toembaja.	322. in gezelschap der mannen.

(1). Eene veronischuldiging aan de priesteres, die het weinige maar voor lief moet nemen. Eenmaal op dit stuk gekomen, dicht men nog een eindje in denzelfden trant voort.

(2). Hier en in de volgende regels wordt over de toespijs gesproken.

(3). Hier en eenige regels verder wordt over het water gesproken, dat men in een bakje naast zich heeft staan en waarmede men telkens de handen vochtig maakt, om beter de rijst te kunnen grijpen.

(4). Het water maakt de hand koel en eene koele hand is noodig bij het betasten en beknijpen van den zieke, om hem te genezen.

(5). De priesteres begint hier over den palmwijn en weidt daarover in ettelijke regels uit, nu ze er eenmaal schik in heeft om over den ge-

Digitized by Google

liefden drank te spreken. Zulke uitweidingen zijn in de woerake-poëzie niet zeldzaam. Men zie bv. hierboven de regels 254—261, 273—283, 310—315.

(6). Dit komt inderdaad veel voor in de Toradja'sche huizen, want de kinderen zijn zeer ongehoorzaam en de ouders zijn terstond gereed met scheldwoorden, om ze tot hun wil te brengen.

(7). De priesteres heeft n.l. een hakmes in de rechter- en een bundel levenskrachtige (dus tooverkrachtige) kruiden in de linkerhand.

(8). Tot de omstanders.

(9). Deze rietstokken en plantestengels dienen als lansen voor de spelende kinderen, om elkaar mee te gooien.

(10). Want we gaan de geesten verjagen; ze behoeven dus niet bang te zijn dat ze niet zullen herstellen.

(11). Tot de geesten, om ze weg te jagen.

(12). Bedoeld is de arèn-palmtak waaraan de schedel van een gesnelden kop wordt vastgemaakt, de zoogenaamde t o w o e g i, zie Dl. I, bl. 287, 292.

(13). Sarongs dienen o. a. ook om levensgeest of zielestof in op te vangen. Daarop doelen deze regels.

(14). Tot de geesten.

Het volgende fragment beschrijft den gang der priesteres naar de Onderwereld. Dit stuk wordt voorgedragen bij het p o w o e r a k e na een sterfgeval. Het doel van den tocht der priesteres is, om de mogelijk door den doode medegenomen t a n o a n a van bloedverwanten, uit de Onderwereld terug te halen, daar de lieden in wier lichaam deze t a n o a n a thuis behoort, anders zouden kwijnen en sterven.

1. Omi bara ntekajole,	1. Slaapt gijlieden wellicht, (1)
2. bara matoeroe pentjoeloe?	2. of zijn uwe oogen slaperig?
3. Pobangoemo oemontjoera,	3. Staat op en gaat zitten,
4. oemontjoera oemajoenggi,	4. gaat zitten en pruimt sirih,
5. da moloeja tapajoebi	5. pruimt pinang en tabak.
6. Tadoe nTo Gino, nTo Embo,	6. Aanvoerders der lieden,
7. tediwoi ntjamindoea	7. ontwaakt allen,
8. katetomangke ntjoeola.	8. laat uw geest wakker worden.
9. Nda koemantole tawani:	9. Dat ik de slaven bevele:
10. Tawani i Nawoënggi,	10. slaaf Nawoënggi,
11. toro i Noesa Podeli,	11. dienaar Noesa Podeli,
12. toro i Banibi ngKila,	12. dienaar Bliksemstraal,
13. i Rontjalangi Toembiga,	13. Rontjalangi Toembiga,
14. nda loenggokoe nda mowale	14. ik ben van plan op reis te gaan,
15. nda rondakoe nda mojano.	15. ik ben voornemens er op uit te gaan.
16. Ba masawe monoeale	16. Het duurt niet lang

Digitized by Google

17. sigoentjoemo poro-poro.	17. of allen zijn bijeen.
18. Da moloeja soemalele.	18. Laat ons gezamelijk pruimen.
19. Ane roëmo moloeja,	19. Als we gereed zijn met sirih en tabak pruimen,
20. momama, da mogigiwo,	20. dan gaan we op weg,
21. ntjawie, ntjamimindoea.	21. gezamelijk en tegelijk.
22. Da meangka poro-poro,	22. Laat nu allen opstaan,
23. marointi lintetemo.	23. de kleederen vastgesnoerd en stevig om.
24. Tewie telempa deli,	24. De voeten loopen en stappen,
25. ndjoi lante, randa lante.	25. in huis, binnen 't huis.
26. Roendoe lai noengka wamba,	26. We komen aan den uitgang,
27. taliniro lo'oe oda.	27. en zien neder op de trap.

Men gaat nu de trap af naar beneden, verlaat het dorp en komt aan een tweesprong van den weg. De eene weg gaat naar de Bovenwereld, de andere naar de Onderwereld; dezen laatsten volgt men dus.

28. Were ntaoe monona'oe,	28. Allen gaan nu naar beneden
29. roendoemo ri wate oda,	29. en komen aan de trap,
30. dantoe ndjai noengka wamba,	30. komen aan den rand van het dak,
31. samilontjo mboearigi,	31. en aan de goot onder het dak
32. ntoto bola ntanga ngapa.	32. beneden op het erf onder het huis.
33. Tawani anoe masawe,	33. De oudere slaven
34. koewei da mendioeloe.	34. laat ik maar vooruitloopen,
35. da pepoilajo ntjoeloe	35. om uit te kijken
36. maelegi ntoelajole.	36. en de oogen te gebruiken.
37. Losamo koeële-ele,	37. Ik kan al duidelijk zien,
38. lontomo koetotonggie.	38. ik kan al helder kijken.
39. Ndaenggimo kajoe ragi,	39. Rukt de kajoe ragi uit,
40. ndaoeramo kajoe goendoe.	40. trekt de kajoe goendoe uit,
41. Mongoa mara-maramo	41. Reeds opent zich duidelijk
42. tampa ntjala loi Nanggi,	42. de zijweg naar de Onderwereld,
43. ri lindoejo pesoeora.	43. het zijpad naar het Doodenrijk.
44. Magoendeme to li nanggi.	44. In de Onderwereld is het dag,
45. Maroembongi dawo bago.	45. op de Bovenwereld is het nacht.
46. Tewie telempa deli,	46. De voeten loopen en gaan,
47. loi sala, tampa ntjala.	47. op den weg, op den tweesprong.
48. Loeja mawoentjese jojo	48. Den pinangboom met wuivende kruin (13)

Digitized by Google

49. ndeoelele lambanaka.	49. gaan wij langs en voorbij.
50. Roendoemo ri tadoebike	50. We zijn aangekomen aan den oever
51. ri saloe Sawira Dolo	51. der rivier Ten-Halve-Rood. (4)
52. Meloeboe, mentoedanaka.	52. Daar moet men springen en opwippen.
53. Tewie telempa deli,	53. De voeten loopen en stappen,
54. roendoe ndjai tanga ngapa.	54. en zoo komen wé aan het dorp.
55. Wale, ne ka'anta-anta.	55. Ga voort, houdt niet op.
56. Jano ne kantjoendo-ntjoendo	56. Loop door, stoot u niet.
57. Awarimo kawaleta.	57. Onze tocht is ver.
58. Oentoëmo pojanota.	58. Onze reis is lang.
59. Losa-losa montonggie	59. Duidelijk reeds zien we
60. popondarenja Wioë.	60. de verblijfplaats van den Wioë, (5)
61. popambola i Langkoda.	61. de woning van Langkoda.
62. Intje'e loeja sambota,	62. Hier is een halve pinang,
63. koepeboenoka ndi rawa.	63. die werp ik hem toe in de lucht.
64. Nadoeroe monoengka-noengka.	64. Hij raapt ze al zittende op. (6)
65. Montalie ndeoelele.	65. We draaien hem den rug toe in het voorbijgaan.
66. Koepotole losa-losa,	66. Nu zie ik klaar,
67. maelegi lonto-lonto,	67. en ontwaar ik duidelijk,
68. pondarenja anoe lajoe,	68. het dorp der dooden,
69. popambola anoe toendoe.	69. de woonplaats der gestorvenen.
70. Ba ndasalo ngke'enjamo.	70. Er is niet aan te twijfelen of die is het.
71. Sampowale, sangkininde	71. In ééne gang, in ééne flikkering,
72. kila petaoerandede,	72. komt de bliksem neer,
73. toroendoemo poragia	73. komt de regenboog aan,
74. lai ngapa, ntanga ngapa.	74. in het dorp, midden in het dorp. (7)
75. Were ntaoe monona'oe,	75. Alle menschen stappen uit,
76. modedera ntanga ngapa.	76. en vermaken zich in het dorp.
77. Santjoa'e da mompei,	77. Een gedeelte blijft wachten,
78. sangganoewe da mowale.	78. een ander deel gaat verder.
79. Da loenggokoe da mojano,	79. Ik heb lust om verder te gaan,
80. da rondakoe da mowale,	80. ben van zin om door te gaan,
81. daelegi tanimboeloe,	81. om de zielen te zien,

Digitized by Google

82. mantonggie bajo ngkaro.	82. naar de geesten te kijken.

Een deel der slaven heeft dus van de priesteres den last gekregen, om de wacht te houden op het erf van het huis van den overledene, waar men juist is aangekomen. Zij moeten oppassen dat de t a n o a n a 's waarom het te doen is, niet ontsnappen. Met de rest der slaven gaat de priesteres het huis binnen, om daar om de t a n o a n a 's te vragen. Deze zien er uit als menschen, maar zijn klein, ongeveer twee vingerleden lang; men kan ze dus in een sirih-zak steken. Er zijn er ook die er uitzien als muizen.

83. Roendoemo ri randa lante.	83. We zijn gekomen in het huis.
84. Moajoenggi, mo'antjoera.	84. We pruimen terwijl we zijn gezeten.
85. Toempo ndare anoe lajoe,	85. Huisheeren die gestorven zijt,
86. toempo bola anoe toendoe,	86. gastheeren die overleden zijt,
87. ntje'i monokoe toroendoe,	87. hier ben ik aangekomen,
88. modoemantoe mangantandoe.	88. gekomen om u aan te bieden
89. langajadi mpoloejata,	89. mandjes waaruit u pruimen kunt,
90. jole pingga mpomamata.	90. schotelijes waaruit u tabak moogt nemen.
91. Linoeja oeono mbota,	91. Zes halve pinangnoten,
92. kolaki oeono ntawe	92. zes sirih-bladeren,
93. koetoajoeka randata,	93. waarmede ik uw hart wil stemmen,
94. naka nimpoeroe randanja.	94. opdat het hart welwillend zij.
95. Ndasosabe, ndalimamo,	95. Zij hebben ze aangenomen en aangevat,
96. ndaparoendoe ri dowina.	96. en op hunnen schoot gezet.
97. Djamo nakararandoja,	97. Zij hebben er schik in
98. kele keremo mantawa,	98. en lachen er schaterend om,
99. mamponiwongko powanda	99. zoo'n pleizier als ze hebben
100. nto ambelangi wolene,	100. in den aanblik der aardbewoners,
101. penaoeroe ambelangi,	101. in de hulde der stervelingen,
102. penggapoeë dawolene.	102. in de schatting der menschen.
103. Da meangka kinamono,	103. Staat gijlieden maar op (8)
104. weindjo'oe, i ndjoma'i,	104. om van alle kanten
105. da madoeroe tanimboeloe	105. de zielen te verzamelen.
106. Elegi maoge-oge,	106. Kijkt goed uit,
107. soeloegi mabari-bari	107. zet uwe oogen goed open,
108. ri lante, ri randa lante.	108. in het huis, in het binnenhuis.
109. Anti jaoe poro-poro,	109. Neemt ze allen mede,
110. doeroe jaoe panta-panta.	110. verzamelt ze allemaal.

Digitized by Google

111. Ba masawe tedoeroemo,	111. Het duurt niet lang, of ze zijn verzameld,
112. ba oentoë teantimo.	112. na niet langen tijd zijn ze gegrepen.
113. Sobawaka ri indomoe.	113. Breng ze naar uwe moeder. (9)
114. Popariranda doeëi.	114. Stop ze in uwen sirih-zak.
115. Da peboeno lai boeja.	115. Werp ze in uwe draagsarong.
116. boi nakajadi ndawa	116. opdat we niet worden gevolgd door de andere zielen (10)
117. ri sala da ngkawaleta,	117. op onzen tocht,
118. ri sala da ngkajanota.	118. Op onze reis.
119. Taliwajoegi noe lajoe,	119. Huisheeren die gestorven zijt,
120. masawemo anoe toendoe,	120. die reeds lang overleden zijt,
121. monokoe da mowalemo,	121. ik ga vertrekken,
122. ngoeloekoe dowalilimo.	122. ik ga terugkeeren.
123. Gontoe da embantje'emo,	123. Het blijft dan maar bij hetgeen gezegd is,
124. gontoe ba ngkoelaoebole,	124. wat er is afgesproken zal ik niet veranderen,
125. toë ba ngkoelaoelewa.	125. ik zal niet afwijken van de afspraak.
126. Ane mentjoegimo ando,	126. Als de zon opkomt,
127. ane medoramo rawa,	127. en het daglicht schijnt,
128. da roendoemo pantjiboenja,	128. dan komt er drank voor hen,
129. da dantoemo pa'andenja,	129. dan komt er spijs voor hen,
130. da mantjobawa inande,	130. dan brengt men hun eten,
131. da roendoemo linaoenja.	131. dan komt hunne toespijs,
132. inande makamoëgi,	132. spijs met toespijs
133. noekaloegowi tomooe,	133. gemengd met kippeneieren,
134. da noesiboe, da noe'ande.	134. dat ge kunt drinken en eten. (11)
135. Meangkamo kinamono.	135. Nu gaan we op reis.
136. Mewie melempa deli,	136. De voeten loopen en stappen,
137. ndjoi lante, randa lante.	137. in het huis, binnenshuis.
138. Roendoemo li wate oda.	138. We zijn gekomen aan de trap.
139. Soemalontjo mponona'oe.	139. In één gang zijn we beneden.
140. Roendoemo lai maonda	140. We komen aan het trapportaal,
141. samilontjo mboearigi,	141. in één sprong zijn we bij de goot,
142. mesoeora ntotobola.	142. en staan tegenover het erf.
143. Roendoemo ri tanga ngapa,	143. Nu komen we op het erf,
144. roendoe ri loenggo mopei.	144. en komen bij de anderen die wachten.

Digitized by Google

145. Boi ndia, boi nde'e	145. Laat het niet gebeuren of geschieden
146. ba sigoentjoe, ba sidamoe.	146. dat ze niet bijeen en bij elkaar zijn,
147. Boi ba poro sigoentjoe,	147. als ze maar allen bijeen zijn,
148. boi ba panta sidamoe.	148. als ze maar allemaal verzameld zijn.
149. Pentjali ri poragia!	149. Gaat aan boord van den regenboog!
150. Tawani anoe masawe.	150. De oude slaven
151. koewei da dioeloemo,	151. laat ik vooraan zitten,
152. koenale da dingkosoenja.	152. en laat ik achteraan zitten. (12)
153. Poromo ita mentjali.	153. Wij zijn allen aan boord.
154. Ane poromo mentjali,	154. Als allen reeds aan boord zijn,
155. ane pantamo menente,	155. als allen reeds zijn ingestapt,
156. ri lembonja poragia,	156. in de kromming van den regenboog,
157. poragia, penenteka,	157. voer ons dan mede, regenboog,
158. pentjalika panimboeloe.	158. neem de zielen mede.
159. Io ngaloe, angkataka,	159. Komaan wind, neem ons op,
160. ndeki rawa, ntanga ndawa.	160. naar boven in de lucht, in het luchtruim.
161. Poragia koeposala,	161. Den regenboog gebruik ik als vervoermiddel,
162. kila ndapoa'ajawa.	162. den bliksem als leuning.
163. Wale ne mo'anta-anta.	163. Ga voort, houd niet op.
164. Jano ne montjoendo-ntjoendo.	164. Loop door, stoot u niet.
165. Ba masawe kawaleta,	165. Niet lang heeft onze tocht geduurd,
166. ba oentoë kajanota,	166. niet langdurig is onze reis geweest,
167. ntjalimo ri dawo bago.	167. of we zijn reeds op de aarde aangekomen.
168. Mesamoea, mesangadi.	168. Nu gaan we tellen en opsommen.
169. Da koemasamoea jaoe:	169. Nu gaan ik allerlei opnoemen:
170. samoea dasa ilaoe,	170. noem de vloer daar beneden,
171. samoea napingkiwaloe,	171. die met wanden is omgeven,
172. samoea ri langajadi,	172. noem al wat er in de mandjes is,
173. sangadi ri ojanggiwo.	173. en wat er in de korfjes is.
174. samoea ri jole pingga.	174. en wat er op de schotels is.

Digitized by Google

175. Noendjawe ba ngkoesamoea?	175. Wat is er dat ik niet heb genoemd?
176. noeapa ba ngkoesangadi?	176. wat heb ik soms niet opgesomd?
177. pe'onakekoe ri boto,	177. toen ik den berg heb beklommen,
178. ri boto Badja Oelande.	178. de hoogte van Badja Oelande,
179. boto sio mpe'onake,	179. een berg met negen hoogvlakten
180. kasampoelonja ntjalimo,	180. waar men eerst bij de tiende boven is. (13)
181. Samoea rore salati.	181. Noem een tak van den kruidenbos.
182. Sangadi boeja santjonggi.	182. Noem een lapje van den foeja-zak.
183. Koepe'ooe ranta goera.	183. Moge ik priesteres zijn tot ik oud word, (14)
184. ranta maronte pangande,	184. totdat mijne tanden uitvallen,
185. ranta mosese mbionga.	185. totdat mijne haren grijs zijn geworden.
186. Noengka panoende i Indo,	186. Zooals mijne moeder het heeft gezegd,
187. padoni ntombonoeakoe.	187. zoo lang mijne verwanten het toestaan.
188. Ba da ngkoepoboetoëgi.	188. Moge het geen onheil over mij brengen,
189. ba da ngkoetojadi deli.	189. moge mijne beenen er niet van verstijven.
190. Kanoengke-noengkemo boeja,	190. Nu gaat mijn foeja-zak open,
191. kaenggi-enggimo rore,	191. mijn kruidenbos raakt los,
192. boi nadoramo ando,	192. laat hij niet door de zon worden beschenen,
193. boi nasindimo ndawa,	193. of door den zonneschijn worden verlicht,
194. kamarompali maoge,	194. nu de priesteres is teruggekeerd,
195. karolili ntaoe bari.	195. nu de voorgangster is wedergekomen.

Aanteekeningen.

(1). De slaven worden opgeroepen, om de priesteres op haren tocht te vergezellen. Eenige regels verder worden ze met name genoemd.

Digitized by Google

(2). De zon schijnt n.l. in de Onderwereld, als zij de Bovenwereld heeft verlaten.

(3). Zie Dl. II, bl. 111.

(4). Zie Dl. II, bl. 112.

(5). De verblijfplaats van de Wioë. Dit is de naam van een insect, dat er als een groote vlieg uitziet, sterk gonst bij het vliegen en het meest voorkomt op land dat in ontginning is, en waarvan het hout voor een gedeelte is neergebrand. Zie over de functie van dit dier in de Onderwereld, Dl. I, bl. 380, Dl. II, bl. 116.

(6). Langkoda, de smid in de Onderwereld is n.l. mank. Zie Dl. II, bl. 111, 112.

(7). Het gaan per regenboog naar de Onderwereld is eene onjuiste voorstelling, eene navolging van den tocht naar de Bovenwereld.

(8). De gastheeren antwoorden.

(9). D. w. z. naar huis.

(10). Vele zielen van gestorvenen, die nu weer eens aardbewoners zien, krijgen bij het teruggaan van de priesteres en de haren heimwee naar de aarde, en zouden mede willen teruggaan, maar dit mag natuurlijk niet.

(11). De bovenstaande woorden houden eene belofte in om aan de gestorvenen spijsoffers te brengen.

(12). De priesteres zit altijd in het midden van den regenboog.

(13). Wat er precies met deze woorden wordt bedoeld, is vrij duister, daar het ons niet bekend is wat er met den berg Badja Oelande wordt bedoeld. Vermoedelijk maakt dit stukje toespeling op eene heldendaad, of op een stout stuk, dat dengene die het heeft uitgevoerd in eigen oogen verheft.

(14). Van hier af spreekt de priesteres een zegen over zich zelve uit en eene afwering van het kwaad dat een tocht naar het Doodenrijk haar kon hebben gebracht.

V. KINDERPOËZIE.

13. Wiegeliedjes en Kinderversjes.

De kinderversjes (ngajoe noe ananggodi) in het Bare'e hebben geen ander karakter dan die bij ons: zij zijn voornamelijk woorden om bij te zingen, klank- en maatspel, waarbij het op den zin niet of nauwelijks aankomt. Vandaar dat het bijna ondoenlijk is van deze soort liedjes eene vertaling te geven. Zelfs waar dit mogelijk is, maakt zulk eene vertaling een veel te onnoozelen indruk, omdat klank en rythme daarin ontbreken, zoodat er zoo goed als niets van het oorspronkelijke overblijft. Intusschen kan toch de overzetting een indruk van den inhoud geven, zij het dan ook niet van het geheel van het gedicht. Daarom zal

Digitized by Google

hier dan ook van sommige kinderliedjes eene vertaling worden gegeven, zoo goed en zoo kwaad als het kan.

I. Van de wiegeliedjes, die het eerst zullen besproken worden, geldt niet wat boven over de onvertaalbaarheid van kinderliedjes is gezegd. Trouwens, deze liedjes zijn wel voor kinderen vervaardigd en tot kleine kinderen gericht, maar toch niet door kinderen samengesteld, zooals het met de echte kinderliedjes doorgaans wel het geval is. De wiegeliederen die men overal hoort, zijn veelal dezelfde, waaruit blijkt dat de meeste moeders en kinderen die de wieg met het kleintje doen op en neer gaan die liedjes slechts nazingen. Maar zijn ze eenmaal aan het zingen, dan zijn er moeders genoeg die vernuft hebben om er een paar coupletten bij te maken, vooral als er anderen bij zijn, die er naar luisteren.

Elke serie wiegeliedjes die men zingt, wordt ingezet met een getril van de lippen, dat ongeveer als bwwwww. klinkt. Terstond daarop laat men den zang volgen; de volgorde en het aantal coupletten zijn geheel aan den inval der moeder of der „kindermeid" overgelaten. Gewoonlijk zingt men vrij luid en goed verstaanbaar, waarbij men tevens de wieg krachtig op en neer wipt. Het kind zou er zeker uitvallen, als het niet was vastgebonden. De taaie lat waaraan de wieg is opgehangen, piept en kraakt onder het wiegen en in het huis is het ook doorgaans verre van rustig. Duizelig van het wippen en half doof van het geraas, valt dan de zuigeling in slaap.

De wiegeliedjes hebben gewoonlijk den vorm van de b o l i n g o n i (zie bl. 505). Over het algemeen zijn zij kunsteloos en eenvoudig, wat ze in hunne soort daarom niet minder maakt. Sommige zijn een weinig plagerig, zooals de no's 3, 4, 14, 22 en 25, bij andere denkt de zangster aan geheel iets anders dan aan het kind in de wieg, zooals in de no's 5, 6, 7, 8 en 9. Er zijn er die met variaties worden gezongen, zooals de no's 10 en 17. Van no. 25 hebben wij de tweede helft nooit gehoord.

Eenige wiegeliedjes zijn reeds medegedeeld in Dl. II, bl. 58—61. Hier volgen nog een paar andere:

1. Kajore-jore anakoe,
lai langkamoe maramoe.
Anakoe kajore-jore,
lai langkamoe ndasoë.

2. Ana,ne masii ntoe'oe,

ri langka potoeroe-toeroe.
Potoeroemo rodo-rodo,
i ne'e makaliwongo.

3. Ananggodi ne batangi

1. Slaap kindje slaap,
in je warme wiegje.
Slaap kindje, slaap,
in je schommelende wiegje.

2. Kindje, wees toch niet zoo stout,
slaap maar wat in je wiegje.
Blijf rustigjes liggen,
en maak geen leven.

3. Kindje, wees geen huilebalg,

Digitized by Google

toema'i bolagi ntasi.

Jore ne meboo-boo
toema'i bolagi jopo.

daar komen spoken van den zeekant aan.
Ga slapen en schreeuw niet,
daar komen spoken uit het bosch aan.

4. Inondo ndaja ri siko,
lioe koekalinganimo.
Ri siko inondo ndaja,
koekalingani saga'a.

4. De liefde van mijn hart tot u ben ik geheel vergeten.
Mijne genegenheid voor u ben ik voor een deel vergeten.

5. Bamo ngkoepaendo-endo
koro nTjoemara teleko.

Bamo koepaendo-ndaja
teleko koro nTjoemara.

5. Ik denk er niet meer aan,
hoe de Soemara-rivier zich kronkelt.
Ik herinner mij niet meer
hoe de Soemara in bochten loopt.

6. Tabako lai tongkakoe,
koeemeka ngalitaoe.

Tabako ri tongka tondoe

koeemeka toewoe wo'oe.

6. De tabak in mijne tabaksdoos
heb ik met palmwijn besprenkeld voor de jonge mannen.
De tabak in de hoornen tabaksdoos
heb ik met palmwijn besprenkeld voor de jongelieden.

7. Tontji dja roeoe mpalai,
koronja kakadja'ati!
Tontji dja roeoe mpojoko,
kakadja'ati ntja koro!

7. De vogel vliegt roef! weg,
het is jammer van 't diertje!
De vogel vliegt roef! heen,
jammer toch van het beestje!

8. Pindongo i Wiro rampe,
malatoe ngkabongo pande.

I Wiro rampe pindongo,
pande malatoe ngkabongo.

8. Die arme Wiro is gestrand,
zijne liefde is zoo maar overboord geslagen.
Gestrand is de arme Wiro,
zijne liefde is zoo maar overboord geraakt.

9. Pindongo ri tana joenoe,
saroe-saroe da ntasoeroe.

Pindongo ri tana ntaoe,

9. Ach, in het vreemde land,
wordt men zoo licht veroordeeld.
Ach, in het land der vreemdelingen,

Digitized by Google

da ntasoeroe saroe-saroe.

veroordeelt men ons gemakkelijk.

10. Lentoeroe laoe ri nawoe,
da nakajore anakoe.
Lentoeroe laoe ri bonde,
tima, nakaronga jore.
Lentoeroe oengka ri Napoe,
jore mpodjoedjoelikakoe.

10. Er zijn slaapvruchtjes in den tuin,
opdat mijn kindje kan slapen.
Haal slaapvruchtjes uit den tuin,
opdat het spoedig slape.
Slaapvruchtjes uit Napoe,
rol die slapende naar mij toe.

11. Jorenja be poera ngena,
ndate dja ntongo mpolega.
Jorenja be poera rata,
ndate ntongo ndati wana.

11. De slaap is nog niet voor hem gekomen,
hij is nog daar boven aan het spelen.
De slaap is nog niet bij hem,
hij is nog daar boven in het bosch.

12. Pindongo ntonja da djela,
ndati wana, ndati tempa.
Pindongo ntonja da rata,
ndati tempa, ndati wana.

12. Hij is, helaas, nog op de komst,
daar boven in het woud, op den berg.
Helaas, hij is nog aan het komen,
daar op den berg, daar in het bosch.

13. Witimoe kalengko-lengko
ewa natoa ndaego.
Witimoe kambengkoe-mbengkoe,
ewa natoa dendeloe.

13. Je beentjes gaan maar heen en weer,
alsof ze danspassen maken.
Je beentjes gaan maar op en neer,
alsof ze de maat bij het zingen slaan.

14. Inemoe bare'e rata,
bara maombo ri wata.
Inemoe bare'e djela,
bara woe'oe teka-teka.

14. Je moeder is niet gekomen.
misschien is zij van een boomstam gevallen.
Je moeder is niet thuis gekomen,
misschien is haar een vogelkop in de keel blijven steken.

Digitized by Google

15. Ane dja maoro kompo
ne'e dja tangi manto'o

Ane dja maoro ta'i,
ne'e dja noeto'o ntangi.

16. Kajore-joremo, Tele,
tabako ndatila lele.
Kajoremo jaoe, Kede,
tabako ndatila lele.

17. Oemboe i Edi majoembe,

ewa mantoloeloe doende.

Oemboe i ngKede madago,

po'oeja laoero ntjago.

Oemboe nto kambojoe-mbojoe,
ne maloeloe, ne makotoe.

18. Oemboe i ngKede lebanoe,

ko'inja moandoe-andoe.

Oejoemboetamoe lebanoe,

ko'inja naoende ntaoe.

19. Ine'e da balanganga,
kajoremo lai langka.
Ine'e makaliwongo,
lai langkamoe karodo.

20. Jore ne mongadjo-ngadjo,
lai langkamoe madago,
Ine'e mongadjo-ngadjo,
soli ri dopi ndalango.

21. Anakoe ne'e makodje,
kajoremo lai soë.

15. Als je honger hebt,
laat het dan niet weten door enkel huilen.
Als je hongerig zijt,
zeg het dan niet door alleen maar te schreien.

16. Ga maar slapen, meisjelief,
de tabak is al rondgedeeld.
Ga maar slapen jongelief,
de tabak is aan ieder uitgedeeld.

17. De wiegelat van het kindje veert zoo goed.
als was het een snaar van een gitaar.
De wiegelat van het ventje is goed,
en de hangers zijn van de beste rotan.
Wieg het kind flink op en neer,
niet te zacht en niet te hard.

18. De wiegelat van het ventje is van lebanoe-hout,
het gepiep er van laat zich ver hooren.
De wiegelat is van lebanoe-hout,
iedereen vindt zijn gekraak mooi.

19. Wees niet ondeugend,
slaap maar in je wiegje.
Wees niet schreeuwerig,
lig stil in je wiegje.

20. Slaap en lig niet te dreinen,
in je mooie wiegje.
Lig niet te dreinen,
slaap op je verhoogde vloertje.

21. Mijn kindje, wees niet stout,
slaap in je wiegje.

Digitized by Google

I Djedje ne'e toemangi,	Jongelief, huil niet,
kajore wo'oe sangkani.	doe nog eens een dutje.
22. Jowekoe mompapaoemboe,	22. Voor het trekken aan je wieg,
sangadi lipa nTo Boengkoe.	moet ik een Boengkoesche sarong hebben.
Jowekoe momaa-maa,	Voor het zingen der wiegeliedjes
sangadi lipa mpadangka.	moet ik een sarong van den koopman hebben.
23. Kako'i-ko'imo langka,	23. De wieg die gaat van krik en krak,
joeroe matamoe da rata.	de slaap komt in je oogjes.
Kako'i-ko'imo oemboe,	De wiegelat doet van krik en krak,
joeroe matamoe da toedoe.	je oogjes die krijgen er slaap.
24. Powiwi maoere Rano,	24. De vogels vliegen naar 't Zuiden van 't Meer,
a'i, perapi tabako.	zusje, vraag eens om tabak.
Powiwi mooere-oere,	De vogels die vliegen al naar de Zuid,
ndjo'oe perapi laoembe.	ga gij eens om sirih vragen.
25. Asoe mpapamoe bamama,	25. Je vaders hond is een bijtersbaas,
lo'oe tomoe lai anda.	ga hem eens tegemoet op het trapportaal.

Aanteekeningen.

3. Bolagi kan zoowel „spook, geest", als „koppensneller" beteekenen; de eerste beteekenis is wel de oorspronkelijke, daar het woord slechts overdrachtelijk wordt gebruikt ter aanduiding van koppensnellers, als een schuilnaam. Het woord kan identisch zijn met Jav. bĕlĕr „ondeugend, boosaardig".

4. De beteekenis van dit liedje is natuurlijk ironisch.

5. De Soemara-rivier, haar beneden-stroomgebied en de bij haren mond gelegen handelsplaats Wata mBajoli zijn langen tijd voor de Bare'e-sprekende Toradja's en de met hen verwante stammen de wereldmarkt geweest, waar alles wat het hart begeert kon verkregen worden (men zie hierover Dl. I, bl. 122 en Dl. II, bl. 306). De beteekenis van dit versje is: voor u vergeet ik alle aardsche heerlijkheid.

Digitized by Google

6. De tabak die, na gekorven te zijn, in de zon wordt gedroogd, wordt wel eens met palmwijn besprenkeld, om ze voor de echte liefhebbers nog pittiger te maken. Het versje beteekent: Ik heb het een en ander in voorraad om degenen die mij het hof willen maken (tabak aan mij vragen) genoegen te doen. De „kindermeid" die hier aan het woord is, is dus een jong meisje of eene ongetrouwde vrouw.

7. Naroep aan een vertrokken minnaar.

8. Bespotting van een afgewezen minnaar.

9. Klaagliedje van iemand die zich miskend voelt.

10. De lentoeroe is een soort lijsterbes. De naam herinnert aan toeroe „liggen, slapen" en het is daarom dat deze struik hier wordt genoemd. In de variant wordt Napoe genoemd, doch alleen om een rijmwoord te hebben.

12. In dit liedje is tempa vertaald met „berg"; dit is eene vertaling op de gis, want de eigenlijke beteekenis hebben wij niet kunnen opsporen. Een voormalig dorp der To Pada, op een heuvel gelegen, heette Tempa en in de woerake-zangen komt een regel voor: wale ri moengkoe Metempa „gaande naar den berg M.". Naar deze gegevens is de vertaling gemaakt.

20. Met het verhoogde vloertje is het vloertje van bamboe-latjes bedoeld, dat in de kinderwieg ligt en waarop nog weer een stuk bladscheede van den sagoe- of van den pinang-palm is gelegd.

II. Thans volgen eenige kinderliedjes, waarvan zoo goed als het gaat eene vertaling of eene verklaring zal worden gegeven. Een paar versjes van deze soort, die bij spelletjes worden gebruikt, vindt men in Dl. II van dit werk op bl. 93 en 386, 387.

1. Ho'a ho'a, ntowio'a,	Gaap, gaap, brandnetel,
saloepi pai sabo'a.	een portie en een hap.
koekoende koro mPandoa.	Ik vaar de rivier Pandoa op.
koekoni sabingka ota.	Ik eet een mandjevol kaf op.
koesopoe samba'a kongka.	Ik schiet een kiekendief met het blaasroer.
koepoinaoeka loka.	En eet er pisang als toespijs bij.

Ho'a, is het geluid van gapen. Iemand ziet een ander gapen, en doet hem na met ho'a, ho'a te zeggen. Hierop rijmt hij verder voort, zooals het valt.

2. Nggoepa, nggoepa, mboela, mboela,	Vort, vort, jelie geiten,
Polontjo ndjoi banoea.	Loopt naar huis,
Peroeroe tompo ajoeta.	Brengt stukken brandhout bijeen.
Kina'a pangkoni boeja	Ons eten is rijst.

Digitized by Google

Inaoeta ira ntjoeka,	Onze toespijs zijn ganemo-bladeren.
Ladata ta'i mboela	Onze kruiderij zijn geitenkeutels.

Men jaagt de geiten weg, met twee rijmende regels en gaat in dit rijm nog een weinig door.

3. Boi bobi kela.	Boi bobi kela.
i Poeë Ndo i nTjolea	Vrouwe, Moeder van de Braadpan
Mampokoemoe ronto bela.	Heeft een gescheurde oude lap tot sarong.
i Toe'a lai tana	Grootmoeder op den grond
Mampokoemoe ronto bana.	Heeft een oude katoenen lap tot sarong.
i Ngkai ndati banoea.	Grootvader boven in huis
Mampokoemoe ronto baoega.	Heeft een ouden schaamgordel tot sarong.
Ngkai waikakoe apoe,	Grootvader geef mij vuur,
Koeparoro tojoe bombeoe.	Dat ik sprinkhaan-eieren kan bakken.
Kae, kae oewinja.	Graaf, graaf zijne knollen uit.

Bij den laatsten regel kietelt men elkaar in den oksel, alsof men met de vingers knollen uitgroef. De eerste regel bestaat uit klanken zonder beteekenis.

4. Gelonti bolooeko,	Gelonti bolooeko,
Ane noerata timbolo,	Als ge een hol in den grond vindt,
Popoloe mpobonggo-bonggo.	Neem dan een gebukte houding aan.
Ane noerata wanoea,	Als ge een dierenhol vindt,
Popoloe mpotoenda-toenda.	Ga dan op de hurken zitten.
Ane noerata wata,	Als ge een boomstam vindt,
Wata ntji Pere oepi,	Een boomstam van Pere oepi,
Pewalilimo moeni.	Kom dan maar weer terug.
5. Nggajo-nggajo mpepe,	Schud, schud het mandje.
Pepe i Mapane.	Het mandje van Mapane.
Bante loi Lane.	Bante is naar Lane.
Rompoe ndjoi Lage.	Rompoe is naar Lage.
Tambeloe mpebane.	Een paalworm die poeder maakt.
Boo, Ngkai sindate,	O, grootvader daarboven,
tondjoekakoe kantakoe,	geef mij mijn schild,
kantakoe kale ngkadjoe.	mijn boomwortel-schild.
Kale ngkadjoe moira.	Van boomwortels met bladeren,

Digitized by Google

Moira ntakoe rewoe.	met bladeren als van de kalebas.
Takoe rewoe ntapeka.	Een kalebas die wij ophengelen.
Tapeka ntaponawoe,	die wij ophengelen en in den tuin planten,
Ntaponawoe ri ara.	in den tuin planten daar beneden,
ri ara Mantondoki,	beneden de omheinde plaats,
Mantondoki iwali.	omheind tegen den vijand,
Iwali nto sambali.	den vijand van over de bergen.
Tebowo kina'a,	Het pakje rijst is open gegaan,
ndeki jae mpa'anja,	boven op zijne dijen,
napobakoe loi djaja.	hij heeft het als teerkost op den weg gebruikt.
6. Nggajo-nggajo mpepe	Schud, schud het mandje.
Mabo'amo pangisa,	Doorboord is het drinknap-mandje (1)
Lai djoë ntaripa.	Ter zijde van den mangga-boom.
Boo asoe boeba	O, de grijze hond
Mangkoni djole ngoera.	Eet jonge maïs.
Boo asoe loba.	O, de bonte hond
Mangkoni djole goa.	Eet Turksche tarwe
Nadikaka jakoe	En laat voor mij
e djomo sampoe'a.	Maar een klein stukje over.
7. Oedja ma'i, ma'i oedja!	Daar komt regen, daar komt regen!
Kajaka mai wawo nDano.	Een kajaka-boom op het Meer.
Sambengi lai Tolambo.	Eén nacht op Tolambo.
Tolambo gia.	Tolambo gia.
Tolambo mpadolo ana.	Tolambo mpadolo ana.
Ana i ntjema?	Het kind van wien?
Ana nToemba mBeaga	Het kind van Toemba mBeaga
Modjali kengke.	Heeft een oorknop met witte vlekken.
Modjali mponga'a rede.	Heeft oorknoppen van ponga'a rede.
Tiwoloe bobo,	Schelletjes die niet klinken.
I Tele na'io ngkondo.	Het Meisje is toegeknikt door de kondo-planten
Nasai besoele.	En gekrabd met een rijgpen.
Nasai ntetende-tende	Gekrabd in opwaartsche beweging.
Tetende kodi.	Een weinigje opwaarts.
Mantoenggai soeai.	Terwijl ze op komkommers uitging.

(1) De pangisa, een mandje van fijne rotan, waarin men een drinknap bewaart, is beschreven in Dl. II, bl. 331.

Digitized by Google

Soeai lamba.	Komkommers die juist rijp zijn.
Soeai mpobaliko.	Komkommers die krom gegroeid zijn.
Baliko ngojoe,	De wind is een kromdoener,
Baliko ntabonando.	De kiekendief is er ook een.
Tabonando ngkaratoe.	De kiekendief van de trom.
Karatoe i Memboeë.	De trom van Memboeë.
Memboeë tibo.	Memboeë van het mes.
Tibo mosaisanga.	Het mes gevuld van binnen.
Sanga lasopi.	Gevuld met lasopi.
Saloe pinesanggori.	Een goot versierd met krullen.
Sanggori maja.	Krullen van koper. (1)
Sanggori ba ntelapa.	Krullen die er niet afgaan.
Toedoe to Bada	Er zijn menschen van Bada gekomen.
Doeanga ngoera	Een nieuwe prauw
Doeanga montiwaa.	Een dwarsliggende prauw.
Sangke kapio mata.	Pak het op met toegeknepen oogen.

(1). Sanggori is het voorhoofdversiersel der houten maskers, die de gezichten der overleden mannen voorstellen op het doodenfeest dat tengke heet. Zie Dl. II, bl. 132, 225. Om den krulligen vorm van de sanggori, is het woord hier met „krul" vertaald.

In de bovenstaande liedjes merkt men op, dat dikwijls een woord uit een vorigen regel het begin vormt van den volgenden regel, zooals trouwens ook in onze kinderliedjes vaak het geval is (*). Nog sterker dan bij de voorgaande is dit bij de volgende kinderversjes het geval:

8. Bengkoe, bengkoeola.
Patanai ntjomba.
Mantjomba eo mami.
Eo mami momota.
Mampota pae roedoe
pae roedoe beboeno.
Beboeno oelolo.

(*) Men denke slechts aan regels als de volgende:
Wat hangt daar uit?
Een gouden fluit,
een gouden fluit met knoopen.
Of: Wij loopen door den kouseband,
den kouseband met knoopen.
Of: Dan zal ik naar schout en diender gaan,
schout en diender den kop afslaan.
Of: Meisje van zestien jaren,
Zestien jaren, keeromme.

Digitized by Google

Oelolo mparigi.
Parigi ndjoë ata.
Ndjoë ata linoeë.
Linoeë balatonda.
Balatonda mogintja.
Mogintja lailala.
Lailala mbenoea.

Dit klankspel te vertalen, loont de moeite niet; de vertaling zou den indruk maken van mallepraat. Het rijm is in het bovenstaande liedje geheel verwaarloosd. Van denzelfden aard zijn nog de volgende liedjes:

9. Boo, boo woeja ndate.
Pena'oe ntapombale.
Ngkeo[2] mandake.
Mandake ri toëa.
Toëa mpinorando.
Rando[2] kamboko.
Kamboko manoe boeja.
Manoe boeja pombeiga.
Pombeiga lelari.
Lelari sadoemondo.
Sadoemondo pakaja.
Pakaja bega-bega.
Talangkoeboe ta'oa.

10. Boo woeja ndate.
Woeja ntji Deideoena.
Salili boroe,
i boroe ntoëna rongkoe.
Narongkoe mpine,
mpineoi karanto.
Raoei ranto,
ponda'oeika ranto.

11. Onti, onti lei.
Mbalea dopi.
Dopi Ndo i Lamale.
Olimo langke.
Da koepolailangke.
Ndeki djaja mboerake.
Toëa mpinorando.
Pinorando karatoe.
Karatoe ba memboeë.

Digitized by Google

Memboeë tibo.
Tibo mosaisanga.

12. Boo papa, boo nene,
Angga ndjaï lepe².
Koebasantimba memee.
Memee ri pada mara.
i Bonowo, i Boera'a.
Sajaja soentjoe woejawa.
Roë mboenga tada².
Tada² ngkawalea.
Ambo Ndo i Kede ea.
Kede ea ne mowale.
Siko taoe labe-labe.
Labe² i mpagaja.
Pagaja Oema i nDopo.
Mosoentjoemo taniolo.
Taniolo lebo ntonda.
Ndjoi bantja pembajoka.
Nakajosa ri rajamoe.

Het volgende versje zeggen de kinderen op wanneer zij afscheid van elkaar nemen:

13. Takoe tende oende,
Madago-dago ire'i,
Jakoe da mentjoë deli.
Takoe tende oende.

Tralala, Tralala.
Het ga u goed hier.
Ik zal de beenen eens opnemen.
Tralala, Tralala.

De volgende liedjes zijn telversjes:

14. Isa, inadoea, inadoo.
Doloe pakatoe mbalaide.
Io dengge ri wawonja.
Oeë sora djole goa.

Een soortgelijk liedje vindt men Dl. II, bl. 93.

15. Isa, inadoea, inadoo.
Dee baloe lande, kono mposo, kono doeoe.
E poengkoe ntorowawa.
Toloempana, inaditi, ana dee.

Deze twee liedjes, beginnen met „Een, twee, drie" n.l. isa „een", doea „twee" en doo, voor dogo, den op doea aanrijmenden vorm van togo „drie".

In de volgende telspelletjes zijn de telwoorden geheel verminkt of door andere woorden vervangen:

Digitized by Google

16. 1. Isanaa, 2. Doeanaa, 3. Engkoo, 4. Siladjaa, 5. Eendaa, 6. Endagee, 7. Kokotii, 8. Kolakee, 9. Simendee, 10. Poelo.

17. 1. Isampanggo, 2. Doeampanggo, 3. Togompanggo, 4. Lako-lako, 5. Talipampa, 6. Iraego, 7. Mangole, 8. Manggolai, 9. Ladja poeroë, 10. Tantanasaki.

18. 1. Sadee, 2. Doeadee, 3. Napantongke, 4. Doeadee, 5. Laoe-laoe, 6. Napantambe, 7. Napabaro, 8. Sooeële, 9. Boenaele, 10. Poelonja.

19. 1. Isa, 2. Nggadoea, 3. Nggatoo, 4. Toloempeka, 5. Timba, 6. Laide, 7. Baloe rombe, 8. Kono mposo, 9. Kono doeko, 10. Lokodoeoe.

De volgende twee versjes worden gezongen door kinderen, die elkaar in het vel op den rug der hand knijpen en dit op en neer laten gaan:

20. Dii, dii mbalesoe,	Trek, trek de muis,
tapena'oe lai ala,	wij zullen uit de rijstschuur gaan,
Tapotoedja lai tana.	en ze doodstampen op den grond.
21. Onti-onti lei,	Roode, roode mieren,
tongge ntabaro,	afgehakt stuk sagoe-tak,
langgorio-rio,	vogel, vogel wielewaal.

Op hunne wijze maken de kinderen ook **k a j o r i**'s, dikwijls op eigen houtje, soms ook uit regels die ze van anderen hebben gehoord en die ze dan zelf weder aanvullen. Hier volgen een paar voorbeelden:

22. Tawala nteloilogoe,	De lans gaat heen en weer,
to'onja i Mondologoe.	hij heet Mondologoe.
Rata ri lee mbajaa,	Komt hij tegen de alang-alang-stengels,
nawembe ngkadjaa-djaa.	dan doet hij ze heen en weer trillen.
23. Napena'oe toempoe lobo,	Laat de eigenaar van den tempel beneden komen,
da napasiloewi obo.	en zijn hoofddoek scheef opzetten.
Ba tiana tindja ntopo,	Al is de stijl van de rookvliering zwanger,
bee taoe mamporongo.	niemand zal haar willen trouwen.
24. Pangolika be majangoe.	(De twee eerste regels zijn niet te vertalen).
Ole pilo mbose manoe.	
Wosemo ndjoi Banggai.	Roei naar Banggai.
i Tindjoli da mangadji	Tindjoli zal uit den Koran voordragen,

Digitized by Google

i Modondi da talaki.	Modondi zal het grafgebed uitspreken.

Tindjoli is een Toradja, die met zijne vrouw Modondi tot den Islam is overgegaan.

Ten slotte een versje dat de kinderen zingen bij het montanggoli (het stampen in het leege rijstblok op het oogstfeest, zie Dl. II, bl. 291).

25. Kajorekoe lai Bongka,	Toen sliep ik te Bongka
nalike ntanggoli nggoka.	werd ik gewekt door het gestamp in het rijstblok.
Montanggoli nggoka,	Stampen in het rijstblok,
tendeka Poeë Lamoa.	Werp het den goden daarboven toe.
Ana ngkojoë lora,	Bont parkietje (meisjelief),
Pembangoe pepamongoka.	sta op, bied sirih aan.

Digitized by Google

NASCHRIFT.

De mededeelingen van den Hr. L. van Vuuren, Chef van het Encyclopaedisch Bureau, die in het Voorbericht zijn genoemd, betreffen vooral het gebied der Tae-taal, dat op de Schetstaalkaart lang niet groot genoeg is geteekend.

Rante, of Rate Boelawan, dat op de taalkaart ten O. van Mamoedjoe en Tapalang ligt en daardoor binnen het gebied van het Mamoedjoesch is geteekend, ligt in werkelijkheid in het bovenland van Balannipa, een eind ten Z. van de plaats waar op de taalkaart de B. Mambie is aangegeven. Rante Boelawan valt dus binnen de grenzen van het Tae, wanneer deze worden getrokken zooals de Hr. van Vuuren ze aanduidt.

Behalve in het gebied op de taalkaart met K 1 aangeduid, wordt het Tae, met enkele plaatselijke afwijkingen, gesproken door de To Mangki, To Bambam, To Arale, To Mambie, To Taboelahan, To Rante Boelawan, To Mantanga, To Mamasa en To Melabo, d. i. ongeveer in de geheele streek die met den naam Pitoe Oeloena Saloe wordt aangeduid.

De grenzen van het K 1 gebied moeten dan aldus loopen:

In het N., van af het punt ten Z. van Rampi waar de W.-grens van het K 1-gebied samenkomt met de Z.-grens van het E 4-gebied, eene lijn recht naar W., tot aan een punt ten N.O. van Galoempang gelegen.

In het W., van af het laatstgenoemde punt Z.W.lijk, ongeveer evenwijdig aan de O.-grens van Mamoedjoe, doorloopende tot waar de G van het woord PAMBAOEANG op de taalkaart staat.

In het Z., van af dit laatste punt recht O. naar de plaats waar de rivier Mamasa de W.-grens van het K-gebied snijdt.

Op de grens van het Mandarsche Balannipa wonen de To Toebi, in wier taal de ontkenningspartikel a d e luidt.

Door deze mededeelingen van den Hr. van Vuuren wordt het Tae-gebied ongeveer tweemaal zoo groot als het op de taalkaart is geteekend, zoodat de Tae-taal tot de grootste talen van Midden-Celebes moet worden gerekend.

Inlichtingen van een Napoesch hoofd bevestigen de mededeeling, dat het Tae tot aan den middelloop der Karama-rivier wordt gesproken. W.-lijk van de Tae-sprekers aan deze rivier noemde deze zegsman de To Taloempa, waarschijnlijk de bewoners van Galoempang, wier ontkenningswoord t e n t e r i a luidt.

Digitized by Google

AFKORTINGEN.

Amp.	Ampanasch.
Atj.	Atjehsch.
Bad.	Badasch.
Bal.	Balannipasch.
Balant.	Balantaksch.
Bangg.	Banggaisch.
Bar.	Bare'e.
Bat.	Bataksch.
Bent.	Bentenansch.
Bes.	Besoasch.
Bin.	Binoeangsch.
Bis.	Bisaja.
Bo(1)an.	Bo(1)anosch.
Bob., Bobongk.	Bobongkosch.
Boeg.	Boegineesch.
Boel.	Boelisch.
Boelang.	Boelangasch.
Boend.	Boendasch.
Boengk.	Boengkoesch.
Boet.	Boetonsch.
Dair.	Dairisch.
Daj.	Dajaksch.
Doer.	Doerisch.
Favorl.	Favorlangsch,
Formos.	Formosaansch.
Gaj.	Gajosch.
Gal.	Galelasch.
Gor., Goront.	Gorontaleesch.
Iban., Ibng.	Ibanag.
Jav.	Javaansch.
Kaid.	Kaidipansch.
Kas. Kasimb.	Kasimbarsch.
Koel. Koelaw.	Koelawisch.
Lalak.	Lalakisch.
Leb.	Lebonisch.
Lind.	Lindoesch.
Lod.	Lodasch.

Digitized by Google

Loin.	Loinansch.
Mab.	Mabasch.
Mad.	Madoereesch.
Madj.	Madjenesch.
Magind.	Magidanosch.
Mak.	Makassaarsch.
Mal.	Maleisch.
Maleg., Malg.	Malegassisch.
Mam.	Mamoedjoesch.
Mand.	Mandarsch.
Mekongk.	Mekongkasch.
Minah. t.	Minahassische talen.
Moen.	Moenasch.
Mol. Mal.	Moluksch Maleisch.
Mong.	Mongondowsch.
M.P.	Maleisch-Polynesisch.
Mor.	Morisch
Nap.	Napoesch.
Negr.	Negrito.
Noef.	Noefoorsch.
Noef. 4 R.	Noefoorsch van het gebied der 4 Radja's, ten N.W. van Nieuw-Guinea.
Oemalas.	Oemalasasch.
Pad.	Padoësch.
Par.	Parigisch.
Pat., Patan.	Patanisch.
Petap.	Petapasch.
Petas.	Petasiasch.
PmB.	Poe'oe mBotosch.
Ponos.	Ponosakansch.
Port.	Portugeesch.
Rongk.	Rongkongsch.
Sad.	Sadangsch, Sa'dansch.
Sang.	Sangireesch.
Saoes.	Saoesoesch.
Saw.	Sawaisch.
Soel.	Soelasch.
Soend.	Soendasch.
Tab., Tabar.	Tabaroesch.
Tag.	Tagaalsch.
Tal.	Talaoetsch.
Tawael.	Tawaeliasch.
Tawail	Tawailisch.

Digitized by Google

Tern.	Ternataansch.
Tid., Tidor.	Tidoreesch.
Tinomb.	Tinombosch.
Tjamp.	Tjampalagiansch.
Tjenr.	Tjenranasch.
Tob., Tobel.	Tobelosch.
Tog.	Togiansch
Tomb., Tomboel.	Tomboeloesch.
Tomin.	Tominisch.
Tond.	Tondanosch.
Tonsaw.	Tonsawangsch.
Tontemb., Tontmb.	Tontemboansch.
Tontol.	Tontolisch.
Tor.	Toradjasch.
Wed.	Wedasch.

Digitized by Google

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

Bl. 1, r. 6 v. o. De To Sadang (juister: To Sa'dan) spreken de benaming To Radja uit als To Raa; zoowel deze vorm als het Boeg. To Radja zijn ontstaan uit To Raja, vgl. Mak. Toe Raja. Wanneer een To Raa tot den Islam overgaat, wil hij niet meer To Raa of To Radja worden genoemd; hij sluit zich dan bij de Boegineezen aan.

Bl. 2, r. 5. De Bare'e-sprekers hebben bij de To Napoe den algemeenen naam: To Pakoe; „Bare'e-spreken" heet bij hen: mampetopakoe, zooals ook „Badasch, Besoasch spreken" in het Napoesch heet: mampetobada, mampetobehoa. Zie ook het bl. 144, Noot 4 gezegde.

Bl. 7, r. 20. Voor: W.-kust, lees: O.-kust.

Bl. 8, Noot 1, r. 3. Voor: Tamoengkoe Lawi, lees: Tamoengkoe Lowi.

Bl. 11, r. 11. Het dorp Hanggira wordt door de bewoners zelf, die 164 in aantal zijn, Sanggira genoemd. De ontkenning da komt, volgens den Hr. ten Kate, ook in het Badasch, Besoasch en Napoesch voor.

Bl. 12, r. 2. Lamboe is in de eerste plaats de naam der rivier van Rampi.

Bl. 18, r. 2. Voor: Onda's, lees: Onda'e.

Bl. 32, Noot 3. Volledigheidshalve kan hier nog worden bijgevoegd, de bijdrage van Res. A. J. F. Jansen, in Tijdschr. Bat. Gen. IV (1855), bl. 521—548, waarin o. a. woordenlijstjes van het Paloesch, het Parigisch en het Togiansch staan. Dit is zeker wel de oudste der gedrukte bijdragen tot de kennis der Toradjasche talen; overigens zijn deze lijstjes niets dan curiositeiten.

Bl. 63, r. 7. Voor: Binaneesch. lees: Bimaneesch.

Bl. 63, r. 5 v. o. Voor: karkter, lees: karakter.

Bl. 64, r. 6, laatste woord, lees: nakagoda.

Bl. 64, r. 7, tweede woord, lees: roenge.

Bl. 80, Noot 1, r. 1. Voor: 83, lees: 183.

Bl. 90, r. 7 v. o. Voor: XLI, lees: XLII.

Bl. 108, r. 18. Wawo Pajapi, het stamdorp der To Pajapi, lag op den O.-oever der Posso-rivier, tusschen de huidige dorpen Oeë Saodjo en Batoe Nontjoe. Ook aan de rivier Wimbi, de eersten grooteren rechterzijstroom van de Posso, hebben de To Pajapi een dorp gehad.

Bl. 112, r. 13 v. o. Voeg bij: en ook de To Tobakoe.

Bl. 113, r. 2. Voor: Z.O., lees: Z.W.

Digitized by Google

Bl. 114, r. 6 v. o. Voeg bij: Het Lindoesch alleen maakt de *s* niet tot *h*.

Bl. 124, r. 16 en 17. Voor: k e t e i a, lees: k e t a i a.

Bl. 124, r. 11 v. o. Het hier genoemde k a i beteekent niet „eens", maar duidt aan dat men de woorden van een ander aanhaalt. Het is dus weer te geven met ons: zegt hij, zeide hij, zegt men, enz.

Bl. 126, r. 10, 11. Voor: r a h e k i, lees: r a i h e k i.

Bl. 130, r. 15 v. o. Voor: r a k o l o l i a, lees: r a k a l a l i a.

Bl. 132, r. 7 v. o. Voor: 'a, lees: a.

Bl. 132, r. 3 v. o. Voor: k a i (2e kolom), lees: k a.

Bl. 133, r. 3. Bijvoegen: en de enclitische vorm 1e pers. mvd. excl, a n g k a i.

Bl. 135, r. 20. Voor: id., lees: m e h a n i.

Bl. 141, r. 6. Voor: moeder, vader, lees: vader, moeder.

Bl. 141, r. 9 v. o. Voor: 1, lees: 2.

Bl. 144, r. 9. Voor: XLI, lees XLII.

Bl. 144, Noot 4, r. 2 v. o. Voor: 73, lees 78.

Bl. 159, r. 7. Schrap de woorden: k a i r i (links).

Bl. 190, r. 6. Voor: in gering, lees: is gering.

Bl. 207, r. 9. Voor: maar den, lees: naar den.

Bl. 212, r. 3. Voor: transtieve, lees: transitieve.

Bl. 215, r. 11. Voor: Bal., lees: Balant.

Bl. 218, r. 14 v. o. Voor: N., lees: Z.

Bl. 218, r. 10 v. o. Voor: Sakita, lees: Tambalako.

Bl. 224, r. 15 v. o. Voor: cliteris, lees: clitoris.

Bl. 273, r. 13 v. o. Voor: I 4, lees: J 4.

Bl. 363, r. 19—9 v. o. Het geven van die duit is een dwangmaatregel, toegepast op den eigenaar van het dier, om hem voor loon te huren, m. a. w. te dwingen, zijn dier op te vangen. Geeft men n.l. iets voor hetgeen men volgens het gewoonterecht niet behoeft te betalen, dan mag de eigenaar het niet meer weigeren. Op reis zijnde, mag men zijn honger en dorst stillen met kokosnoten, als men ze maar bij den boom gebruikt en ze niet medeneemt. Weigert de eigenaar zijne kokosnoten aan den reiziger en geeft deze daarop hem eenige duiten, dan mag de eigenaar ze niet meer weigeren.

Bl. 374, r. 4. Voor: is, lees: in.

Bl. 408, r. 10 v. o. Voor: spokenspaar, lees: spokenpaar.

Bl. 434, r. 4 v. o. Voor: bamboestel, lees: bamboestoel.

Bl. 441, Noot 2, r. 3 v. o. Voor: Malay, Magic, lees: Malay Magic

Bl. 451, r. 3. Voor: zoo, lees: zoon.

Bl. 461, r. 2 en 1 v. o. Aldus te lezen: 12. Woerake-zangen. V. Kinderpoëzie. 13. Wiegeliedjes en Kinderliedjes.

Bl. 464. In Groep IV te schrappen: 13. Tengke-Zangen.

Digitized by Google

Bl. 464. In Groep V aldus te lezen: 13. Wiegeliedjes en Kinderliedjes.

Bl. 470, r. 4 v. o. Voor: 12, lees: 13.

Bl. 475, r. 7. Voor: benoodigheden, lees: benoodigdheden.

Bl. 475, r. 7 v. o. en eenige regels verder, is t a m b o e j a met „glazenmaker" vertaald. Dit is onjuist; de tamboeja is eene groote wespsoort.

Bl. 478, r. 7 v. o. Voor: is, lees: ik.

Bl. 483. In den 3den regel van № 61, voor: Santoewoe, lees: Santoeboe. De vertaling van het versje is onjuist; de goede vertaling en verklaring vindt men op bl. 665. De beide verschillende lezingen en verklaringen zijn afkomstig van twee verschillende zegslieden. Toen wij de tweede neerschreven, was het ons ontgaan dat wij de eerste reeds hadden gegeven.

Bl. 486, r. 3. Voor: glazenmaker, lees: wesp.

Bl. 488, Noot 5. Voor: Loinans, lees: To Wana.

Bl. 496, r. 1. Voor: woordt, lees: woord.

Bl. 496, r. 9. Voor: slagen, lees: slapen.

Bl. 501, r. 22. Het laatste woord, n.l. „niet", is hier te delgen. Ta mPobanda was Mohammedaan. Zie Dl. I, bl. 42.

Bl. 517, r. 6 v. o. Voor: aangekomen, lees: aangekomenen.

Bl. 522, r. 6 v. o. en 3 v. o. Voor: Glazenmaker, lees: Wesp.

Bl. 538, r. 21. Voor: Dl. I, lees: Dl. II.

Bl. 558, r. 3 v. o. Voor: ma'aipoe, lees: ma'ipoe.

Bl. 558, r. 2 v. o. Voor: ade, lees: ada.

Bl. 565, r. 11. Voor: moekotaka, lees: meokotaka.

Bl. 569, r. 7. Voor: Dl. I, lees: Dl. II.

Bl. 573, r. 6 v. o. Voor: natoea'imo kapala, lees: natoea'i mokapala.

Bl. 575, r. 16. Voor: totoko, lees: totoka.

Bl. 599, r. 2 v. o. Voor: Bomba, lees: Morengkoe.

Digitized by Google